Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Hebbende previlegie van stede' De verlening van stadsrechtprivileges in Holland en Zeeland (13de - 15de eeuw)

Cox, J.C.M.

Citation
Cox, J. C. M. (2011, June 29). '*Hebbende previlegie van stede*' *De verlening van stadsrechtprivileges in Holland en Zeeland (13de - 15de eeuw)*. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/17747

Version:	Not Applicable (or Unknown)
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/17747

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Gebruikte afkortingen

AGH	Archief van de graven van Holland 880-1582
AGN	*Algemene geschiedenis der Nederlanden, 1949 - 1958*
art.	artikel(en)
bijv.	bijvoorbeeld
BVGO	*Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*
c.a.	cum annexis
ChHZ	*Groot charterboek der graaven van Holland, van Zeeland en heeren van Friesland* [zie F. van Mieris]
[datering]	Onzekere, vermoedelijke, mogelijke of waarschijnlijke datering
dl., dln.	deel, delen
diss.	dissertatie
ed(s).	editeur(s), uitgever(s), bezorger(s)
e.a.	en anderen
enz.	enzovoort
e.v.	en volgende
evt.	eventueel
f.	folio (folii)
GA	Gemeentearchief
GAG	Gemeentearchief Goes
GAR	Gemeentearchief Rotterdam
GAV	Gemeentearchief Vianen
GAW	Gemeentearchief Weesp
hfst.	hoofdstuk
HUA	Het Utrechts Archief (Utrecht)
inv. nr.	inventarisnummer
KHA	Koninklijk Huisarchief
lb.	pond(en)
me.	Middeleeuwen, middeleeuws
MNW	*Middelnederlandsch Woordenboek (CD-rom)*
ms.	manuscript
NA	Nationaal Archief (Den Haag)
NAGN	*(Nieuwe) Algemene Geschiedenis der Nederlanden, 1977 - 1983*
n.r.	nieuwe reeks
o.a.	onder andere(n)
OA	Oud Archief
OBA	*Oorkondenboek van Amsterdam tot 1400*
OHZ	*Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, delen I - V*
OGV	*De oorkonden der Graven van Vlaanderen I en II*
OKGH	*Oorkonden en kanselarij graven van Holland*
OSU	*Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, delen I - V*
p.	pagina('s)
r	recto
RA	Regionaal Archief
RAA	Regionaal Archief Alkmaar
rbr.	rechtsbronnen
red.	redactie
reg.	regest
respectievelijk	respectievelijk
RGP	*Rijks Geschiedkundige Publicatiën*

RHC	Regionaal Historisch Centrum
SA	Streekarchief
SALHA	Streekarchief Land van Heusden en Altena
SAMH	Streekarchief Midden-Holland
SAVPR	Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg
SSAN	Stads- en Streekarchief Naarden
TvR	*Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*
uitg.d.	uitgegeven door
v	verso
VMOVR	*Verslagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsche recht* [voortgezet als *Verslagen en mededelingen van de Stichting tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandse recht* = n.r.]
WA	Waterlands Archief
WfA	Westfries Archief
Werken OVR	*Werken der Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het oude vaderlandsche recht [voortgezet als Werken Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht]*
wrs.	waarschijnlijk
z.j.	zonder jaar

Lijst van tabellen

Tabel 1: Aantal stadsrechtverleningen in Nederland per 25 jaar interval, 1175-1500 24

Tabel 2: Steden gerangschikt naar vroegste dagvaarten en medebezegelingen 26/7

Tabel 3: Niet-grafelijke stadsrechten in leenrechtelijk opzicht 119

Tabel 4: Motieven voor stadsrechtverlening (dertiende - vijftiende eeuw) 158/9

Tabel 5: Constituerende werking stadsrecht in relatie tot keurrecht, hoge jurisdictie en stadszegel 162/3

Tabel 6: Overzicht Stadsrechtfamilies 174

Kaarten

Grafelijke stadsrechten Holland 40

Grafelijke stadsrechten Zeeland 64

Grafelijke stadsrechten Friesland 93

Niet-grafelijke stadsrechten Holland 120

Niet-grafelijke stadsrechten Zeeland, Voorne en Putten 145

Bijlagen

Bijlage 1: Bronnen en archieven in relatie tot de onderzochte oorkonden 301

Bijlage 2: Stadsrechtoorkonden c.a. in Holland en Zeeland (dertiende - vijftiende eeuw) 303

Bijlage 1. Bronnen en archieven in relatie tot de onderzochte oorkonden

Stad	Oorkonde	Origineel	In:	Afschrift:	Oork.boek	Publicatie	Transcr.
Geertruidenberg	1213	Nee			OHZ		
Middelburg	1217	Nee			OHZ		
Dordrecht	1220	Ja			OHZ		
Domburg	1223	Nee			OHZ		
Westkapelle	1223	Nee			OHZ		
Haarlem	1245	Ja			OHZ		
Delft	1246	Ja			OHZ		
's-Gravenzande	1246	Nee			OHZ		
Zierikzee	1248	Nee			OHZ		
Alkmaar	1254	Nee			OHZ		
Leiden	1266	Nee			OHZ		
Gouda	1272	Nee		SAMH	OHZ		Ja (afs.)
Vlaardingen	1273	Nee			OHZ		
Schiedam	1275	Nee			OHZ		
Schoonhoven I	1280	Nee			OHZ		
Nieuwpoort	1283	Nee			OHZ		
Medemblik	1289	Nee			OHZ		
Staveren	1292	Nee			OHZ		
Beverwijk	1298	Ja			OHZ		
Amsterdam	1300	Nee			OBA		
Goedereede	1312	Nee		NA			Ja
Vlissingen	1315	Nee		NA			Ja
Heusden I	1318	Nee		SALHA			Ja
Ammerstol	1322	Nee		NA			
Oudewater	1322	Nee		NA			
Schoonhoven II	1322	Ja	SAMH				
Schoonhoven III	1322	Ja	SAMH				
Brielle	1330	Ja				Cappon/V.Engen	
Vianen	1336	Nee		GAV			Ja
Rotterdam	1340	Ja	GAR				Ja
Amsterdam	1342	Ja			OBA		
Oudewater	1345	Nee		NA			Ja
Naarden	1355	Nee		NA			
Weesp	1355	Ja	GAW				Ja
Enkhuizen I	1356	Ja	Wf.A				Ja
Enkhuizen II	1356	Ja	Wf.A				Ja
Hoorn	1356	Ja	Wf.A				Ja
Monnickendam I	1356	Nee		WA			Ja

Monnickendam II	1356	Nee		NA			Ja
Woudrichem	1356	Nee		NA			Ja
Edam I	1357	Nee		NA			Ja
Edam II	1357	Ja	WA				Ja
IJsselsteijn	1363	Nee		HUA			Ja
Grootebroek	1364	Ja	Wf.A				Ja
Tholen	1366	Ja	SAVPR				Ja
Woerden	1372	Nee		NA			Ja
Muiden	1374	Nee		SSAN			Ja
Reimerswaal	1375	Nee		NA			Ja
Geervliet	1381	Nee		NA			Ja
Gorinchem	1382	Nee			me. rbr. G.		
Leerdam	1382	Nee				Bruch	
Harlingen	1398	Nee		NA			Ja
Bolsward	1399	Nee		NA			Ja
Heusden II	1399	Nee		SALHA			Ja
Workum	1399	Nee		NA			Ja
Brouwershaven	1403	Ja				Cappon/V.Engen	
Goes I	1405	Nee		GAG			Ja
Goes II	1405	Nee		GAG			Ja
Purmerend I	1410	Ja	WA				Ja
Heenvliet	1469	Ja	SAVPR				Ja
Purmerend II	1484	Ja	WA				Ja

Bijlage 2. Stadsrechtoorkonden c.a. in Holland en Zeeland (13de - 15de eeuw)

1254 juni 11 Stadsrecht Alkmaar Leiden

Willem II, Rooms-koning, graaf van Holland,verleent stadsrecht aan de poorters van Alkmaar.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1325 okt. 12) Regionaal Archief Alkmaar, Gemeente Alkmaar, 1325-1815, inv. nr. 1(vidimus van het origineel door Dirk, abt van Egmond, Werenbold, cureit van de kerk van Alkmaar, en Gerard van Heemskerk, ridder) – F. (1463 okt. 31, kamer van de abt van Egmond) RA Alkmaar, nr. 1 (vidimus van E. door Jacob van Poelgeest, abt van Egmond).[1]

Wilhelmus Dei gratia Romanorum rex semper augustus universis presentes litteras inspecturis gratiam suam et omne bonum. Que geruntur in tempore ne lapsu temporis dilabantur, convenit ut scripturarum memorie ac ydoneorum virorum testimonio commendentur. Ad noticiam igitur universorum volumus pervenire quod nos, ob dileccionem libertatis opidi de Alcmaria peticioni opidanorum eiusdem benignius inclinati,
[Willem, bij de genade van God Roomskoning altijd verheven, wenst allen die dit document zullen lezen zijn genade en al het goede toe. Het is gepast om de dingen die in de loop der tijd gebeuren, aan het geheugen van geschriften en aan de getuigenis van betrouwbare mannen toe te vertrouwen, opdat ze niet met het verstrijken van de tijd verloren gaan. Daarom willen wij dat het allen ter kennis komt dat wij uit liefde voor de vrijheid van de stad Alkmaar welwillend gestemd zijn tegenover het verzoek van de poorters van deze stad,]

1. ipsos liberos ab omni theloneo et exactione thelonei per aquas et terras in comitatu Hollandie dimisimus.
[en hen hebben vrijgesteld van alle tol en tolheffing op het water en op het land in het graafschap Holland.]

2. Preterea dictis opidanis talem contulimus libertatem, videlicet si alicui quitquam adversus aliquem opidanorum de Alcmaria displicuerit, nichil inde nisi iudicium scabinorum habere debet, nec nos neque nostra posteritas inde aliud requiremus.
[Bovendien hebben wij de genoemde poorters zodanige vrijheid gegeven dat, als iemand iets niet bevalt met betrekking tot een van de poorters van Alkmaar, hij dienaangaande alleen maar rechtspraak van de schepenen moet krijgen, en wij noch ons nageslacht zullen dienaangaande iets anders eisen.]

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum opidanorum iniuriam sive violenciam fecerit de bonis suis que iuste et sine querimonia possederit, villicus de Alcmaria cum universis, tam pauperibus quam divitibus, illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere sine nostra et nostrorum offensione.
[Als evenwel iemand van de omwonenden een van de voornoemde poorters onrecht of geweld aandoet met betrekking tot zijn goederen, die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Alkmaar met allen, zowel arm als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen, zonder onze rechten en die van de onzen daarmee aan te tasten.]

4. Ceterum de nostra et hominum nostrorum deliberacione dignum duximus concedendum ut opidum de Alcmaria eo iure gaudeat quod in tenore presencium continetur, videlicet si quis, de quacumque parte veniens in opidum memoratum, et opidanus fieri curaverit, porte et ingressus ei patebunt, ita quod prestito iuramento nobis et nostris heredibus et eidem opido fidelitatem faciat, sculteto quatuor denarios, preconi unum denarium, scabinorum voluntati tres solidos traditurus, et hiis peractis iure opidani postmodum perfruetur.

---

[1] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, II, nr. 1009; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.

[Verder hebben wij na het overleg met ons en onze mannen het waardig gekeurd om toe te staan dat de stad Alkmaar dat recht geniet dat in de tekst van dit document is opgenomen, namelijk dat, als iemand, waarvandaan hij ook naar genoemde stad komt en poorter wil worden, de poorten en de toegangen voor hem open zullen staan, op voorwaarde dat hij ons en onze opvolgers en deze stad trouw zweert, waarbij hij vier penningen aan de schout, een penning aan de bode en voor het besluit van de schepenen drie schellingen betaalt, en nadat hij deze dingen gedaan heeft, zal hij voortaan van het poorterrecht gebruik kunnen maken.]

5. Cuilibet autem opidano, si necesse fuerit, cedent quadraginta dies in mense iulio et augusto ad messes colligendas et totidem dies ad seminandum in autumpno extra limina opidi supradicti, ita quod dicto tempore transacto ad opidum redeat ibidem morando.
[Elke poorter zal evenwel, als het nodig is, veertig dagen kunnen krijgen in de maand juli en augustus om de oogst binnen te halen en evenveel dagen in de herfst om te zaaien buiten de grenzen van de bovengenoemde stad, op voorwaarde dat hij, nadat de genoemde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar te verblijven.]

6. Similiter cedunt cuilibet noviter opidano facto ad inducendas res suas in opidum supradictum quadraginta dies.
[Op dezelfde wijze krijgt ieder die pas poorter is geworden, veertig dagen om zijn bezittingen naar bovengenoemde stad te verhuizen.]

7. Cum autem aliquis opidanus fuerit in causam trahendus, debet citari per iudicem vel per preconem eius venturus ad iudicium post duas ebdomadas a die citacionis.
[Wanneer evenwel een poorter voor de rechtbank gebracht moet worden, moet hij door de schout of diens bode opgeroepen worden om twee weken na de dag van dagvaarding voor het gerecht te komen.]

8. Opidanus vero citatus potest diem citacionis anticipare et breviare, sed de iure cedunt ei due ebdomade. Predictus modus citandi locum habet tantum in causa que vertitur inter opidanos.
[Een opgeroepen poorter kan echter de termijn van dagvaarding vervroegen en verkorten, maar rechtens komen hem twee weken toe. De voornoemde manier van dagvaarden is alleen mogelijk in een rechtszaak, die tussen poorters gaat.]

9. Si vero quis extraneus opidanum coram iudice traxerit in causam, iudex tenebitur extraneo iusticiam facere infra terciam diem propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een poorter voor de schout aanklaagt, zal de schout verplicht zijn de vreemdeling binnen drie dagen recht te doen voor het gemak van de vreemdeling.]

10. Cum autem sive opidanus sive extraneus de querela supra que tractus est in causam, una et propria manu se debet excusare, confestim tenebitur se in iudicio excusare.
[Wanneer nu een poorter of een vreemdeling zich voor een klacht, waarvoor hij is aangeklaagd, alleen met zijn eigen hand moet rechtvaardigen, zal hij verplicht zijn zich onmiddellijk ter terechtzitting te rechtvaardigen.]

11. Si vero per testes se debet excusare, cedent ei inducie deliberatorie per duas ebdomadas, ita tamen quod opidanus potest ferre testimonium contra opidanum; et simplex opidanus ferens testimonium iurare tenebitur, scabinus vero iuratus sine iuramento poterit ferre testimonium.
[Als hij echter door middel van getuigen moet verklaren dat hij onschuldig is, zal hij gedurende twee weken uitstel krijgen voor beraad, onder die voorwaarde evenwel dat alleen een poorter tegen een poorter getuigenis zal kunnen afleggen; en een gewone poorter, die getuigenis aflegt, zal verplicht zijn te zweren, een schepen of een gezworene echter zal zonder eed een getuigenis kunnen afleggen.]

12. Cum eciam quis citatur de re pecuniali, debet citari per iudicem vel preconem presentibus ad minus duobus opidanis, et in citacione debet taxari summa pecunie; et si citatus die prefixa in iudicio non comparuerit, conquerens tantum pecunie optinebit quanta fuit taxata in citacione contra illum qui citatus fuerit; et citatus, quia non comparuerit, debet iudici de banno tres solidos Hollandensium et duos solidos pro satisfactione persolvere conquerenti.
[Wanneer iemand wordt gedagvaard voor een financiële kwestie, moet hij opgeroepen worden door de schout of de bode in aanwezigheid van minstens twee poorters, en in de dagvaarding moet de waarde van het geldbedrag worden vastgesteld; en als de gedagvaarde op de vastgestelde dag niet op de gerechtszitting verschijnt, zal de klager van de

gedagvaarde zoveel geld krijgen als was vastgesteld in de dagvaarding tegen hem die gedaagd was; en de gedaagde moet, omdat hij niet is verschenen, aan de schout als boete drie schellingen Hollands betalen en de klager twee schellingen bij wijze van genoegdoening.]

13. Preterea si censuales alicuius domini alterius a nobis vel nostro sculteto ad iudicium citati fuerint, dominus eorum specialis poterit eos de iudice eripere, ita quod promittat certa fide infra quindenam se debere iuste iudicare; quod si non fecerit, de cetero non poterit eos eripere ab opidi iurisdictione.
[Bovendien als tijnslieden van een andere heer door ons, of door onze schout, voor de rechter zijn gedaagd, zal hun eigen heer hen kunnen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij getrouw belooft dat hij binnen twee weken een rechtvaardig vonnis moet vellen; indien hij dat niet doet, zal hij hen voortaan niet kunnen onttrekken aan de jurisdictie van de stad.]

14. Item si opidanus a quocumque fuerit tractus in causam super re pecuniali, nisi de manu promissa que vulgo ghewedde hant[2] nuncupatur eum convincat, is qui convenitur propria manu se poterit excusare.
[Voorts als een poorter door wie dan ook is aangeklaagd met betrekking tot een financiële kwestie, zal hij die aangeklaagd wordt, met zijn eigen hand[3] kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij de klager hem aanklaagt over de handgelofte, die in de volkstaal 'gewedde hand' wordt genoemd.]

15. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad iudicium citatus prima die sibi prefixa non comparuerit in iudicio, citandus est secundo, et si secundo non comparuerit, tercio citabitur, et si tunc non venerit, tenebitur satisfacere iudici, de utroque excessu persolvendo ipsi duos solidos; si vero tercio non venerit, cadit citatus a causa, et hereditas super qua tractus est citatis in causam, ipsi abiudicabitur; si autem conquerens aliqua die citacionis non comparuerit, cadit penitus a causa.
[Wanneer echter iemand die met betrekking tot een onroerende zaak is gedagvaard voor het gerecht, niet op de eerste voor hem vastgestelde dag voor het gerecht verschijnt, moet hij voor een tweede maal gedagvaard worden, en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal gedagvaard worden, en indien hij dan [niet] komt, zal hij verplicht zijn aan de rechter genoegdoening te geven voor beide overtredingen door aan hem twee schellingen te betalen. Als hij evenwel voor de derde maal niet komt, verliest de gedagvaarde de rechtszaak en wordt de onroerende zaak, waarvoor de gedaagde is aangeklaagd, hem bij vonnis ontnomen. Indien evenwel de klager niet op enige dag van dagvaarding verschijnt, verliest hij de rechtszaak geheel en al.]

16. Cum quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et amittere si verbotenus male iuraverit vel contra modum iurandi venit. Si vero super hereditate iurare debeat, in primo vel secundo iuramento cadere non poterit; si autem tercio iurans debitum[4] iurandi excesserit et male iuraverit, cadit a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur et adiudicabitur conquerenti; et quociens male iuraverit, tociens satisfaciet iudici duos solidos persolvendo eidem.
[Wanneer iemand een eed moet afleggen met betrekking tot een financiële kwestie, dan zal hij de rechtszaak kunnen verliezen als hij alleen maar in woorden de eed onjuist uitspreekt of inbreuk maakt op de wijze van zweren. Als hij echter met betrekking tot een onroerende zaak moet zweren, zal hij bij de eerste of de tweede eedaflegging zijn rechtszaak niet kunnen verliezen; als hij echter voor de derde maal zweert en de verplichte manier van zweren overtreedt en verkeerd zweert, verliest hij de rechtszaak en zal de onroerende zaak, waarover hij werd aangeklaagd, bij vonnis hem ontnomen worden en toegewezen worden aan de klager; en zo vaak als hij verkeerd heeft gezworen, zo vaak zal hij de schout genoegdoening geven door hem twee schellingen te betalen.]

---

[2] Een door een 'handslag' bekrachtigd akkoord.
[3] D.w.z. zelfstandig, zonder getuigen.
[4] Opvallend genoeg staat hier niet het woord *modum* opgenomen dat ook ontbreekt in het stadsrecht van Haarlem (1245). In het stadsrecht van Delft (1246) en in dat van Beverwijk (1298) komt het wel voor. Zie ook Hoogewerf, *Het Haarlemse stadsrecht*, p. 145, noot 1.

17. Preterea in eodem opido constituta sunt tria iudicia annualia, primum proxima tercia feria post Epyphaniam, secundum feria secunda post octavas Pasche, tercium feria secunda post festum Iohannis Baptiste, que ad hoc sunt instituta ut quilibet opidanus existens in possessione alicuius hereditatis, in quolibet trium predictorum iudiciorum compareat et ibidem super hereditate, si sit qui impetat, conveniatur; si vero non conveniatur, ipse postmodum iuxta sentenciam scabinorum quiete suam hereditatem possideat. Et dicta iudicia sunt in ecclesia indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos vel iuratos.

[Bovendien zijn in deze stad drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de maandag na de octaaf van Pasen en de derde op de maandag na het feest van Johannes de Doper; zij zijn hiervoor ingesteld dat iedere poorter, die in het bezit is van een of andere onroerende zaak, in welke van de drie hiervoor genoemde rechtszittingen ook maar kan verschijnen en daar over de onroerende zaak kan worden aangeklaagd, als er iemand is die hem aanvalt; als hij echter niet wordt aangeklaagd, moet hij daarna volgens vonnis van de schepenen zijn onroerende zaak in alle rust bezitten. En genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het bezit in alle rust van een onroerende zaak zal echter alleen door schepenen en gezworenen kunnen worden bekrachtigd en bewezen.]

18. Si lis oriatur in opido, et iudex supervenerit et pacem comitis per duas ebdomadas servandam indixerit, et servata fuerit, et iterum per duas ebdomadas, et tercio per duas ebdomadas, et quarto per annum et unum diem, et quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem iudex pacem comitis servari preceperit, et alter litigancium vel ambo contra preceptum iudicis venerint, solvet comiti decem libras;

[Als in de stad een twist ontstaat en de schout komt tussenbeide en bepaalt dat de vrede van de graaf gedurende twee weken moet worden gehandhaafd, en hij wordt gehandhaafd, en hij beveelt dat de vrede van de graaf weer gedurende twee weken moet worden gehandhaafd, en een derde maal gedurende twee weken, en een vierde maal gedurende een jaar en een dag, en een vijfde maal gedurende een jaar en een dag, en een zesde maal gedurende een jaar en een dag, en één van de twistenden of beiden verzetten zich tegen het bevel van de schout, dan zal hij de graaf tien pond betalen....]

19. et quilibet treugas frangens totidem, leso decem libras vel manum perdat, ita si per duos scabinos vel plures convictus fuerit vel convicti fuerint.

[en ieder die een vrede breekt evenzoveel[5] en hij moet aan de benadeelde tien pond betalen of zijn hand verliezen, dit in het geval dat hij door twee of meer schepenen is veroordeeld of dat zij zijn veroordeeld.]

20. Si quis alium instrumento acuto vulneraverit et super hoc per duos scabinos vel plures convictus fuerit, decem libras nobis persolvet et leso decem libras, vel manu privabitur.

[Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en daarvoor is hij door twee of meer schepenen veroordeeld, zal hij tien pond aan ons betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van zijn hand worden beroofd.]

21. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se vel per plures impecierit[6] et eum occiderit, ipse impetitor sive grassator cum omnibus suis complicibus ibidem existentibus, si convicti fuerint per duos scabinos, erunt in potestate nostra vel nostrorum successorum nostre iurisdictionis dominium possidencium. Si vero grassator aliquem infra mansionem suam vulneraverit per se vel per alios, non tamen ad mortem, grassator, nisi videbitur universis scabinis quod gravius sit puniendus, decem libras et quilibet complicium suorum quadraginta quinque solidos Hollandensis monete nobis vel nostris successoribus persolvet, leso vero secundum scabinorum iudicium emendabit, si super hoc per scabinos fuerint convicti.

[Bovendien als iemand alleen of met meerderen een ander in diens huis aanvalt en hem doodt, zal de aanvaller of geweldpleger met al zijn daar aanwezige medeplichtigen, als zij door twee schepenen zijn veroordeeld, in onze macht zijn of in die van onze opvolgers die onze rechtsmacht bezitten. Als de geweldpleger echter alleen of samen met anderen iemand in diens huis verwondt, maar niet dodelijk, zal de geweldpleger, tenzij alle schepenen vinden dat hij

[5] Namelijk tien pond aan de graaf; zie art. 18.
[6] Lees *inpetierit*.

zwaarder gestraft moet worden, tien pond en ieder van zijn medeplichtigen 45 schellingen in Hollandse munt betalen aan ons of aan onze opvolgers, maar de gewonde zal hij naar het oordeel van de schepenen schadeloos stellen, als zij door schepenen daarvoor zijn veroordeeld.]

22. Si autem is qui in propria mansione impetitur, viriliter se defendendo grassatorem et omnes complices suos cum eo existentes occiderit, de quolibet occiso quatuor denarios nobis vel nostris successoribus persolvet, et nos vel nostri successores tenebimur eum per hoc tueri et parentibus occisorum reconsiliare vel firmam pacem ei concedere.
[Als echter hij, die in zijn eigen huis wordt aangevallen, door zich dapper te verdedigen de aanvaller en al zijn medeplichtigen, die met hem waren, doodt, zal hij voor iedere dode aan ons of onze opvolgers vier penningen betalen, en wij of onze opvolgers zullen verplicht zijn hem met betrekking tot deze zaak te beschermen en met de verwanten van de doden te verzoenen of hem een duurzame vrede te geven.]

23. Item quilibet grassator, si de grassacione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo et simile membrum pro simili membro de proprio corpore amittere tenebitur.
[Evenzo zal iedere geweldpleger, als hij door schepenen is veroordeeld aan zijn geweldpleging, hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.]

24. Preterea si quis quoscumque graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibicione veneni vel alicuius mortiferi deprehensus et per scabinos convictus fuerit, ultimam et capitalem debet subire sentenciam; si vero quis super hoc accusatus fuerit et non convictus per scabinos, sola manu sua iurando se poterit excusare.
[Bovendien als iemand zware en kapitale misdrijven pleegt, welke dan ook, hetzij hij op diefstal, op brandstichting, op roof, op het toedienen van vergif of van iets dodelijks wordt betrapt en door schepenen wordt veroordeeld, moet hij de hoogste en kapitale straf ondergaan; maar als iemand hiervan wordt beschuldigd en hij wordt niet door schepenen veroordeeld, zal hij zich kunnen rechtvaardigen door alleen met zijn hand te zweren.]

25. Si quis autem furem in domo sua deprehenderit, tenebit furem, si poterit, et septem de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit quod eum die clara iudici presentare poterit, re quam furatus fuerat in dorso furis ligata, et tunc iudex in iudicio furem conveniat et eum iuxta sentenciam scabinorum tractabit.
[Maar als iemand in zijn eigen huis een dief betrapt, zal hij de dief vasthouden, als hij dat kan, en zeven van zijn buren er bij roepen, en hij zal samen met zijn buren de vastgebonden dief zo lang vasthouden, totdat hij hem bij klaarlichte dag aan de schout kan overdragen, met de zaak die hij gestolen had, op de rug van de dief gebonden, en dan moet de schout de dief ter terechtzitting aanklagen en hij zal hem behandelen volgens het vonnis van de schepenen.]

26. Quicumque alii debitis obligatus debita sua non valens persolvere, coram iudice si super debitis illis conveniatur, iudex debet debitorem custodie preconum deputare per duas ebdomadas servandum et medio tempore a preconibus pascendum, et post duas ebdomadas tradet iudex debitorem in potestate illius cui[7] debitor est, ita quod ille debitorem suum pascet non vexando corpus ipsius, et tenebit eum donec secum componat vel debita sua ei solvat vel remittat.
[Als iemand, die schulden heeft aan een ander en niet in staat is zijn schulden te betalen, voor die schulden voor de schout wordt gedaagd, moet de schout de schuldenaar aan de hoede van de boden overdragen om twee weken lang vastgehouden te worden en gedurende die tijd door de boden te worden gevoed, en na twee weken zal de schout de schuldenaar in de macht geven van degene wiens schuldenaar hij is, onder die voorwaarde dat hij zijn schuldenaar zal voeden zonder hem lichamelijk slecht te behandelen, en hij zal hem vasthouden, totdat hij met hem tot een vergelijk komt of hem zijn schulden betaalt of totdat hij de schulden kwijtscheldt.]

27. Si quis in iudicio coram iudice comparuerit, quicquid iuris, quoad illum iudicem contigerit, iudex exiget ab illo fideiussores primo, secundo et tercio, et ille se dixerit non habere quos det fideiussores, talis non tenebitur iudici quid solvere de bannis; si vero tacuerit et fideiussores non

[7] Lees *cuius*.

exhibuerit, iudex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito, et preco tenebitur illum servare et de eo iudici respondere.
[Als iemand tijdens een terechtzitting voor de schout verschijnt, wat voor zaak het ook is, zolang als het maar de schout aangaat, zal de schout van hem eenmaal, andermaal, ten derde male borgen eisen, en als hij zegt dat hij niemand heeft die hij als borg kan geven, zal zo iemand geen boeten aan de schout hoeven te betalen; maar als hij zwijgt en geen borgen aanwijst, zal de schout hem na hem gevangen genomen te hebben samen met de schepenen aan de bode in verzekerde bewaring geven en de bode zal hem in bewaring moeten houden en daarover aan de schout verantwoording afleggen.]

28. Si opidanus in iudicio conveniatur et aliquid iuris circa eundem iudicem contigerit, et opidanus tantum boni iure opidanorum possideat quod valet tantum quantum ius contingens est iudicem circa ipsum, talis opidanus poterit a iudicio recedere sine fideiussoris exhibicione; si vero talis tantum boni non possideat predicto modo, oportet eum prestare caucionem fideiussoriam.
[Als een poorter voor het gerecht wordt gedaagd en er gaat met betrekking tot hem in rechte iets de schout aan en de poorter bezit zoveel goederen naar poortersrecht dat het zoveel waard is als het recht dat de schout met betrekking tot hem aangaat, dan kan zo'n poorter het gerecht verlaten zonder borg te stellen; maar als zo iemand zoveel goederen op hiervoor genoemde manier niet bezit, dan moet hij de zekerheid van borgen geven.]

29. Si quis in iudicio obloquitur scabinis et sentenciam ipsorum communi eorum consilio secundum iura opidana in iudicio traditam inuste et contumaciter contradixerit, nobis vel nostris successoribus decem libras Hollandensium tenebitur pro satisfactione persolvere et unam libram cuilibet scabinorum.
[Als iemand tijdens de rechtszitting de schepenen tegenspreekt en een vonnis van hen, dat in hun gemeenschappelijk overleg volgens het stedelijke recht tijdens de rechtszitting is geveld, wederrechtelijk en hardnekkig tegenspreekt, zal hij aan ons of onze opvolgers tien pond Hollands moeten betalen als boete en aan elk van de schepenen een pond.]

30. Quicumque dederit alapam in faciem alterius, si per duos scabinos convictus fuerit, solvet iudici unam libram et leso unam libram.
[Ieder die een klap in het gezicht van een ander geeft, zal, als hij door twee schepenen is veroordeeld, aan de schout een pond betalen en aan de gekwetste een pond.]

31. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit, emendabit eidem decem libris et comiti decem libris; si aliquem alium quam dominum domus ad aliquam domum quesierit, quesitor emendabit domino domus decem libris, quesito decem libris et comiti decem libris, et hoc manu pugnante, si per scabinos convincatur malefactor.
[Als iemand in een of ander huis de heer des huizes aanvalt, zal hij hem tien pond boete betalen en de graaf tien pond; als hij iemand anders dan de heer des huizes in een of ander huis aanvalt, zal de aanvaller de heer des huizes tien pond betalen, de aangevallene tien pond en de graaf tien pond, en dat wanneer het gewapenderhand gebeurde, indien hij door de schepenen als boosdoener wordt veroordeeld.]

32. Si quis extramanencium coram scabinis debitum certificaverit, nec curaverit solvere monitus, citabitur ad pretorium de Alcmaria de quindena ad quindenam per tres quindenas, et debitor non comparuerit ad iudicium, bannietur nec unquam a banno absolvetur donec solverit comiti tres libras et creditori dampnum et debitum, et iustiario emendabit secundum consilium scabinorum. Si bannitus infra opidum venerit, iustiarius cum scabinis et aliis opidanis pro debito suo bannitum et pro banno suo et dampno arrestatum in bona et firma custodia reservabunt donec debitum, dampnum et bannum comiti persolverit cum debita integritate.
[Als iemand van hen die buiten wonen, in aanwezigheid van de schepenen een schuld bevestigt en er niet voor zorgt die te betalen, hoewel hij daartoe gemaand wordt, zal hij om de veertien dagen gedurende zes weken voor het gerecht van Alkmaar gedagvaard worden, en verschijnt de schuldenaar niet voor het gerecht, dan zal hij verbannen worden en zal hij nooit van de ban bevrijd worden, totdat hij de graaf drie pond heeft betaald en aan de schuldeiser de schade en de schuld, en aan de schout zal hij betalen volgens het oordeel van de schepenen. Als de balling binnen de stad komt, zal de schout de balling na hem samen met de schepenen en de andere poorters gearresteerd te hebben voor de schuld, voor de ban en voor de schade, in goede en zekere gevangenschap houden totdat hij de schuld en de schade en de boete aan de graaf volledig heeft betaald.]

33. Item si bannitus contumax opidum vitaverit, iustiarius cum opidanis de banniti bonis debitum, dampnum et bannum, si potens iustiarius fuerit, persolvet; si non poterit solvere per impotenciam suam, in primo adventu comitis faciet comes solvi debitum, dampnum et emendam.
[Evenzo als een banneling hardnekkig de stad mijdt, zal de schout samen met de poorters de schuld, de schade en de boete betalen uit de goederen van de banneling, als de schout daartoe bij machte is; als hij niet kan betalen vanwege zijn onvermogen, zal de graaf bij zijn eerstvolgende komst de schuld, de schade en de boete doen betalen.]

34. Quicumque ad pulsacionem campane non venerit, solvet comiti libram unam.
[Wie bij het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan de graaf één pond betalen.]

35. Opidanus qui interficitur, solvetur triginta duabus libris a parentibus malefactoris et omnia bona malefactoris erunt comitis; si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit, solvetur sexaginta quatuor libris. Scabinus si interficiatur, solvetur quadraginta duabus libris; si quesitus fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem, solvetur octoginta quatuor libris.
[Voor een poorter die wordt gedood, zal door de verwanten van de dader een bedrag van 32 pond worden betaald en alle goederen van de misdadiger zullen van de graaf zijn; als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal voor hem 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond betaald worden; als hij is aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.]

36. Si quis pugnaverit infra libertatem, cogetur emendare ibidem vel bannietur.
[Als iemand vecht binnen de vrijheid, zal hij gedwongen worden daar een boete te betalen of hij zal verbannen worden.]

37. Quicumque canipulum portaverit, solvet comiti decem libras. Quicumque traxerit irato animo, quindecim libras. Quicumque alium inde wulneraverit, amittet manum. Qui aliquem inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.
[Ieder die een dolk draagt, zal de graaf tien pond betalen. Ieder die hem in woede trekt, vijftien pond. Ieder die er een ander mee verwondt, zal zijn hand verliezen. Wie er iemand mee doodt, zal, als hij gevangen wordt, worden gedood.]

38. Si quis tabernam intraverit ut bibat ibidem, vinitor debet ei vinum iuxta certam et debitam mensuram porrigere; et cum ille, si opidanus fuerit, ad libitum suum biberit, facta computacione si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, vinitori vinum suum ante meridiem crastina die persoluturus; si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit et querimonia super hoc ad iudicem suum delata fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvat et tres solidos iudici et duos solidos vinitori pro satisfactione.
[Als iemand een taverne binnengaat om daar te drinken, moet de waard hem wijn schenken volgens de geijkte en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn believen heeft gedronken, mag hij, als hij na het opmaken van de rekening niet direct kan betalen, weggaan tot de volgende morgen om de volgende dag de waard vóór de middag zijn wijn te betalen. Maar als hij de waard vóór het genoemd tijdstip de wijn niet heeft betaald en daarover bij zijn schout een klacht wordt ingediend, zal die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.]

39. Quicumque de quacumque falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus, tenebitur tres libras iudici persolvere.
[Ieder die vanwege een valse maat, welke dan ook, is beschuldigd en door twee schepenen is veroordeeld, zal aan de schout drie pond moeten betalen.]

40. De hereditate vero de Alcmaria observabitur inter opidanos consuetudo secundum quod ibidem est hattenus observata, hoc tamen adiecto quod hereditas opidanorum, sive iacet infra Alcmariam sive extra libertatem, quod ad proximum heredem sue consanguinitatis, sive sit filius eius sive filia, iure hereditario devolvetur.
[Met betrekking tot een erfenis zal in Alkmaar tussen poorters de gewoonte in acht worden genomen zoals die daar tot nu toe in acht is genomen, nadat dit er evenwel aan toegevoegd is dat onroerend goed van poorters, of dat nu binnen Alkmaar ligt of buiten de vrijheid, volgens het erfrecht aan de naaste erfgenaam van zijn bloedverwanten toekomt, of dat nu een zoon is of een dochter.]

41. Si quis autem aliquid iuris iudicem contingens violenter a iudicio transtulerit, si super hoc per duos scabinos convictus fuerit, dabit quindecim libras pro satisfaccione iudici nostro vel successorum nostrorum.
[Als iemand echter iets juridisch dat de schout aangaat met geweld uit de rechtszitting wegvoert, zal hij, als hij daarvoor door twee schepenen wordt veroordeeld, vijftien pond als boete geven aan onze schout of aan die van onze opvolgers.]

42. Quicumque opidanus uxorem habet que pistare vel braxare consueverit, is poterit per eam panem iuxta plenitudinem unius fornacis amittere, sic et unam cervisiam, ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea vel linea emere consueverit, is poterit per eam pondus filorum quod lapis vocatur deperdere. Si vero uxor alicuius non soleat negociari publice, vir ipsius dampnum quatuor denariorum poterit per eam incurrere.
[Iedere poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood kunnen verliezen tot één volle oven toe, zo ook één brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een rechtsvordering kan instellen. Evenzo kan iemand, als zijn vrouw wollen of linnen garen pleegt te kopen, door haar toedoen een gewicht aan garen, dat *steen*[8] wordt genoemd, verliezen. Als iemands vrouw echter niet in het openbaar handel pleegt te drijven, kan haar man door haar toedoen een schade oplopen van vier penningen.]

43. Si res furtiva ab aliquo qui legitimus est fuerit deprehensa, et verus possessor rem illam per testes optinuerit, vir ille poterit se excusare tercio, ita tamen quod vir ille de cetero iuramentum in aliquo casu prestare non poterit, et is qui rem suam optinuit, duos solidos iudici et quatuor denarios conferet preconi.
[Als gestolen goed bij iemand, die betrouwbaar is, aangetroffen wordt en de echte eigenaar heeft dat goed door middel van getuigen terug gekregen, zal die man zich tot drie keer toe kunnen rechtvaardigen, onder de voorwaarde evenwel dat die man daarna geen eed meer kan afleggen in een of andere rechtszaak, en hij die zijn goed heeft teruggekregen, zal de schout twee schellingen en de bode vier penningen betalen.]

44. Preterea tale ius opidanis memoratis concessimus et tradidimus ut nullus extraneus sive vicinus eorum, nec miles nec alius quilibet opidanum de Alcmaria quemquam aliqua ratione ad duellum provocare infra predictum opidum vel usquam in nostra potestate vel nostrorum successorum poterit, nec opidanus opidanum.
[Bovendien hebben wij genoemde poorters zodanig recht verleend en gegeven, dat geen vreemdeling of buur van hen, noch een ridder, noch iemand anders enige poorter van Alkmaar om enige reden in genoemde stad of ergens in ons machtsgebied of dat van onze opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, en ook niet de ene poorter een andere poorter.]

45. Si quisquam aliquem infra libertatem opidi supradicti acuto instrumento vel alio peremerit et instrumentum abiecerit, excusacionem poterit exhibere nisi duobus scabinis vel pluribus fuerit convictus; de quo eciam si querimonia fiat, in quatordecim et tribus diebus ante tribunal debet vocari, et si non ad talem terminum comparuerit, diiudicabitur et pro prescripto reputabitur; si autem infra terminum ad quem idem grassator ad iudicium vocatur, conductum requisierit a iudice, nec optinuerit, nequaquam diiudicari poterit.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van de bovengenoemde stad met een scherp werktuig of met iets anders doodt en het werktuig wegwerpt, zal hij zich kunnen rechtvaardigen, tenzij hij door twee of meer schepenen is veroordeeld; als hierover ook een klacht wordt ingediend, moet hij om de veertien dagen en wel op drie dagen voor het gerecht gedaagd worden en als hij niet op zo'n vastgestelde dag verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij worden beschouwd. Maar als binnen de termijn waarin diezelfde geweldpleger voor het gerecht wordt gedaagd, hij de schout om vrijgeleide verzoekt, maar het niet krijgt, zal hij geenszins veroordeeld kunnen worden.]

46. Extraneus contra opidanum testimonium non poterit perhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.]

---

[8] Meestal een gewicht van acht pond.

47. Si femina vi oppressa et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus, tam viris quam mulieribus probatis et honestis, processum in querimoniam habere non debet.
[Als een vrouw die gewelddadig is aangerand en verkracht, een klacht indient zonder zeven betrouwbare en eerzame getuigen, mannen zowel als vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te voeren.]

48. Si quis bona pignoris titulo sibi obligata possederit sine reclamacione per annum et amplius, et aliquis eidem iniurietur, sola manu iurando confirmabit quicquid in illis bonis habuerit.
[Als iemand goederen die hem als pand zijn gegeven een jaar en langer zonder protest bezit en iemand betwist zijn recht daarop, zal hij door alleen met de hand te zweren al het recht dat hij op de goederen heeft, bevestigen.]

49. Si duo coram iudice vocati causam tractaverint quorum alter, qui cadit a causa, reliquo, qui partem suam optinuerit, expensas solvere tenetur, ita quod ille qui causam suam defensaverit, valorem expensarum de consilio aliorum[9] scabinorum iuramento taxabit.
[Als twee personen voor de schout gedaagd een proces voeren, moet van hen de ene die het proces verliest, aan de ander die het proces wint, de kosten betalen, met dien verstande dat hij die het proces heeft gewonnen, de waarde van zijn onkosten op grond van het advies van de [andere] schepenen met een eed zal vaststellen.]

50. Preco non vocabit opidanum ad iudicium nisi ad domum ipsius coram duobus opidanis vel pluribus.

[De bode zal een poorter alleen maar voor het gerecht dagen aan zijn eigen huis in aanwezigheid van twee of meer poorters.]

51. Ad consilium scabinorum nemo presumat accedere nisi vocatus ab ipsis scabinis.
[Niemand mag het zich veroorloven de vergadering van schepenen te betreden, tenzij hij door de schepenen zelf is geroepen.]

52. Sentenciam scabini cum consilio aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo poterit cassare.
[Niemand zal het vonnis van een schepen kunnen vernietigen, dat met het beraad van andere schepenen is geveld en bevestigd.]

53. Si virum quempiam femina aliqua de oppressione violenta et violencia stupri septem testibus, tam viris quam mulieribus, ydoneis et probatis, in iudicio convicerit, ille violator capitali sentencia plectendus erit.
[Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter terechtzitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan gewelddadige aanranding en verkrachting, zal die verkrachter met het doodvonnis gestraft moeten worden.]

54. Si quis patrimonium vel hereditatem alicuius mercatus fuerit et testimonio scabinorum sine reclamacione per annum et diem vel amplius possederit, possessor ipsius patrimonii vel hereditatis nulli post dictum terminum, eciam si impetatur, tenebitur respondere.
[Als iemand een grondbezit of een onroerende goed van iemand koopt en dat volgens getuigenis van de schepenen gedurende een jaar en een dag of langer zonder protest bezit, zal de bezitter van dat grondbezit of onroerend goed na de genoemde termijn aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, ook als hij daarover wordt aangeklaagd.]

55. Quicumque coram duobus opidanis a iudice vel precone in opido arrestatus, sine licencia iudicis ab opido recesserit et super hoc per duos scabinos convictus fuerit, quadraginta quinque solidos solvet iudici ad emendam.

---

[9] Dit woord lijkt overbodig aangezien er eerder in dit artikel in het geheel geen sprake is van schepenen. In het Haarlemse stadsrecht staat het niet. In dat van Delft (1246) is hier sprake van *consilio villici et scabinorum*.

[Ieder die nadat hij door de schout of de bode in aanwezigheid van twee poorters in de stad is gearresteerd, zonder verlof van de schout de stad verlaat en hieraan door twee schepenen is veroordeeld, zal de schout 45 schellingen als boete betalen.]

56. Quicumque aliquem de debito in aliquo iudicio conveniat et super eo testes ydoneos habeat, testes solo iuramento testimonium perhibeant, sed actor non tenebitur iurare.
[Ieder die iemand wegens een schuld op een terechtzitting aanklaagt en daarvoor geloofwaardige getuigen heeft, moeten alleen de getuigen getuigenis afleggen met een eed, maar de klager zal geen eed hoeven af te leggen.]

57. Postquam aliquis factus fuerit opidanus, nulli tenebitur esse servilis, sed secundum iura opidi libertate fruetur.
[Nadat iemand poorter is geworden, zal hij aan niemand horig hoeven te zijn, maar zal hij de vrijheid genieten volgens het recht van de stad.]

58. Preterea sciendum est quod filii sacerdotum vel aliqui qui de legitimo thoro non sunt generati, non debent nec tenebuntur testimonium ferre in preiudicium bonorum vel iure[10] alicuius opidani.
[Bovendien moet men weten dat zonen van priesters of lieden die niet uit een wettig huwelijk zijn geboren, geen getuigenis behoren af te leggen noch verplicht zullen worden een getuigenis af te leggen ten nadele van de goederen of van het leven van een poorter.]

59. Si quis infra libertatem de Alcmaria terram habuerit sub annuo censu, soluto censu quamdiu vixerit optinebit, vel libere poterit vendere soluto duplici censu domino ipsius terre; verum si vir vel femina qui possidet terram censualem obierit, proximus heres soluto duplici censu vero domino terre eam optinebit iure hereditario, et sic a progenie in progeniem et in perpetuum.
[Als iemand binnen de stadsvrijheid van Alkmaar grond heeft tegen betaling van een jaarlijkse tijns, zal hij deze, mits de tijns betaald wordt, bezitten zolang hij leeft, of vrij kunnen verkopen na betaling van de dubbele tijns aan de heer van die grond. Maar als de man of de vrouw die de tijnsgrond bezit overlijdt, zal de naaste erfgenaam deze grond volgens het erfrecht verkrijgen na betaling van de dubbele tijns aan de ware heer van de grond, en zo van geslacht op geslacht tot in eeuwigheid.]

60. Si quis autem aliquem infra libertatem de Alcmaria leserit aut vulneraverit dum campana pulsatur pro communi utilitate opidi aut infra tres dies post pulsacionem campane, solvet nobis decem libras, leso decem libras, si per duos scabinos convictus fuerit.
[Maar als iemand binnen de vrijheid van Alkmaar een ander kwetst of verwondt, terwijl de klok wordt geluid vanwege het gemeenschappelijke belang van de stad of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij ons tien pond betalen, aan de gekwetste tien pond, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

61. Insuper scabinis de Alcmaria licenciavimus facere nova statuta vel precepta cum consilio sculteti nostri ad dimidium annum vel ad integrum durancia, que scabini confirmaverint, utilia universitati aut parti maiori, nostra iurisdiccione in hac reservata.
[Bovendien hebben wij de schepenen van Alkmaar toestemming gegeven om in overleg met onze schout nieuwe statuten of voorschriften te maken geldig voor een half jaar of een heel jaar, die de schepenen hebben bekrachtigd als nuttig voor de gemeenschap of de meerderheid, waarbij onze rechtsmacht in dezen behouden blijft.]

62. Quicumque opidanus non iuvaret universitatem ad compellendum extraneos ne aliquid faciant contra ius opidi de Alcmaria, solvet nobis unam libram et perdet opidum per annum integrum.
[Iedere poorter die de gemeenschap niet helpt om vreemdelingen te verdrijven, opdat zij niet iets doen tegen het recht van de stad Alkmaar, zal aan ons een pond betalen en gedurende een heel jaar het poorterschap verliezen.]

63. Item predictis opidanis damus presentibus in mandatis ut iuramento prestito confirment quod unusquisque alii ius suum confirmabit.

---

[10] Lees *vite*. Deze fout is er blijkbaar in Alkmaar in geslopen.

[Evenzo dragen wij aan de voornoemde poorters in deze instructies op dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder voor een ander zijn recht duurzaam zal maken.]

64. Si vero aliquis opidanus debitorem sui opidani[11] in hospicio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur coopidano creditori respondere de pecunia quam sibi debet hospes receptus.
[Als echter een poorter een schuldenaar van een medepoorter van hem in zijn huis ontvangt, terwijl de schuldeiser daar bezwaar tegen maakt, dan zal de gastheer die ontvangt, verplicht zijn tegenover zijn medepoorter, de schuldeiser, verantwoording af te leggen over het geld dat de gast die ontvangen is, hem schuldig is.]

65. Omne pignus et bona pignori obligata, sive in humidis sive in siccis, sive in decimis vel aliis bonis, nos vel comes Hollandie prefatis opidanis secundum consuetudinem opidi Alcmarie ipsis opidanis[12] conservabimus; et unusquisque suo conburgensi[13] in conservacione bonorum pignorum obligatorum, que in presenti possident, fideliter assittent[14] quousque redempta fuerint secundum beneplacitum creditorum qui ea tenent obligata, et hoc predicti opidani iuramento confirmabunt.
[Elk pand en in onderpand gegeven goederen, hetzij in natte, hetzij droge zaken, hetzij in tienden, hetzij in andere goederen, zullen wij of de graaf van Holland voor de voornoemde poorters overeenkomstig de gewoonte van de stad Alkmaar bewaren; en iedereen zal zijn medeburger trouw bijstaan bij het bewaren van de in onderpand gegeven goederen die zij voor het ogenblik bezitten, totdat zij vrijgekocht worden naar het goedvinden van de schuldeisers die ze in onderpand houden, en dit zullen de voornoemde poorters met een eed bevestigen.]

66. Item si aliquis circummanensium legitime commonitus debita opidano de Alcmaria solvere neglexerit, scultetus cum opidanis de suo tantum accipiet quod creditori suo satisfaciat competenter.
[Evenzo als iemand van de omwonenden na wettig te zijn aangemaand nalaat zijn schulden aan een poorter van Alkmaar te betalen, zal de schout samen met de poorters zoveel van zijn bezit nemen dat hij zijn schuldeiser naar behoren afbetaalt.]

67. Adhec si occasione alicuius nobilis vel ministerialis opidanus Alcmarie bannitus fuerit vel arrestatus, nos vel comes ipsum talem habebimus quod opidanum et bona ipsius faciemus absolvi, vel de suo tantum accipiemus quod opidano[15] faciemus satisfieri competenter.
[Bovendien als op verzoek van een edelman of een ministeriaal een poorter van Alkmaar wordt gedagvaard of aangehouden, zullen wij of de graaf hem zodanig behandelen dat wij er voor zullen zorgen dat de poorter en zijn goederen worden vrij gegeven, of zoveel van het zijne in beslag nemen, dat wij er voor zullen zorgen dat de poorter [=schuldeiser] naar behoren tevreden wordt gesteld.]

68. Opidani de Alcmaria nobis aut vero domino Hollandie in expedicione nostra vel veri domini Hollandie post decennium cum tot hominibus servient;
[De poorters van Alkmaar zullen ons of de wettige heer van Holland in onze heervaart of die van de wettige heer van Holland na tien jaar dienen met zoveel mannen;.]

69. similiter precariam sive peticionem nobis vel vero domino Hollandie statuendis temporibus post predictum decennium persolvent,
[evenzo zullen zij ons of de wettige heer van Holland na de voornoemde tien jaren op een nader te bepalen tijdstip de precarie oftewel bede betalen,]

---

[11] Lees *coopidani*.
[12] De woorden *ipsis opidanis* zijn een onnodige herhaling van het eerdere prefatis opidanus. Via Alkmaar zijn ze in de verdere stadsrechtenreeks terechtgekomen.
[13] Het is opmerkelijk dat hier van burgers sprake is en verder steeds van poorters.
[14] Lees *assistet*.
[15] Kruisheer stelt (in Alders e.a., *Het ontstaan van Beverwijk*, p. 60, noot 32) dat ook hier *creditori* (schuldeiser) had behoren te staan zoals in art. 66, en dat deze fout uit het Haarlemse stadsrecht afkomstig is (en steeds doorgegeven). Hier ook als schuldeiser in de vertaling opgenomen.

70. aut si verus dominus Hollandie ad curiam imperatoris ire contigerit, aut uxorem ducere vel militem fieri, sive aliquam sororum eiusdem nubere, vel fratrem seu filium nostrum vel verum dominum Hollandie militem fieri aut uxorem ducere, tot libras ad quodlibet istorum persolvent prout nos predictis decem annis elapsis consilio nostro et scabinis eiusdem opidi racionabiliter taxandum duxerimus et eciam ordinandum, nam nos ipsos ex speciali gratia per predictos decem annos ab omnibus exactionibus supradictis, excepta expedicione contra Frisones, duximus penitus eximendos.

[of als het gebeurt dat de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist, of trouwt of tot ridder wordt geslagen, of een van zijn zusters trouwt, of een broer of zoon van ons of de wettige heer van Holland ridder wordt of trouwt, zullen zij bij ieder van die gelegenheden zoveel pond betalen, als wij, nadat de genoemde tien jaren zijn verstreken, in onze raad en met de schepenen van die stad naar redelijkheid meenden te moeten schatten en vaststellen; want wij meenden hen als bijzondere gunst gedurende de voornoemde tien jaren geheel en al vrij te moeten stellen van alle hierboven genoemde heffingen met uitzondering van de heervaart tegen de (West-)Friezen.]

Ut autem hec libertas et predicta omnia que in presenti pagina continentur expressa, firma et inconvulsa permaneant et in perpetuum duratura, presens scriptum exinde fieri et sigillo maiestatis nostre iussimus communiri.

[Opdat evenwel de vrijheid en alle voorgenoemde zaken die in deze oorkonde uitdrukkelijk zijn vervat, van kracht en onaangetast blijven en tot in eeuwigheid durende, hebben wij bevolen deze oorkonde daarvan te vervaardigen en met het zegel van onze heerschappij te bekrachtigen.]

Datum Leyden tercio ydus iunii, indiccione XII, anno Domini M° CC° quinquagesimo quarto.

[Gegeven te Leiden op 11 juni, het 12de jaar van de indictie, in het jaar van de Heer 1254.]

1322 mei 16 Stadsrecht Ammerstol Dordrecht

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (wrs. 1325-1331) NA, AGH 289 (groot register Zuidholland), f. 19v – C. (1333) NA, AGH 290 (klein register Zuidholland), f. 25v – D. (1614) Streekarchief Midden-Holland, 0701 Archief van het ambacht Ammerstol (1322), 1593-1811, inv. nr. 44 ('Akte waarbij graaf Willem III de inwoners van Ammerstol dezelfde rechten en vrijheden verleent als die van Oudewater van hem hebben gekregen, 1322. Copie, 1614.') – E. (1637) UB Leiden,westerse handschriften, ms. BPL 938 = M. van der Houve, 'Handvest- of Charter Kronijk', III, op het jaar 1322.
Druk: a. ChHZ, II, p. 290 – b. Van Kinschot, Beschryving Oudewater, p. 270-271.[16]

Wi Willaem grave van Henegouwen etc. maken cond allen luden dat wi omme goede jonste ende voerdernesse die wi hebben tot onsen goeden luden wonende in onsen ambochte van Ammers daer nu onse tolne staet binnen desen palen: op waerds tot heren Jans van Henegouwen ons broeders ambochte streckende ende nederwaerds sceydende tusken Wicghers lande ende den Gheere te veldewaerds sceydende toter Niewer wateringhen toe, wilc ambocht wi aen ons ghehouden hebben, ghegheven hebben ende gheven alsulc recht ende vrihede als wi onser poirten van oudewater hier te voren ghegheven hebben; ende willen dat si alsulc recht ende vryhede hebben ende ghebruken van desen daghe voerwaerds.
[Wij Willem, graaf van Henegouwen, enz. maken eenieder bekend dat wij uit goede gezindheid en ter bevoordeling, die wij voorstaan ten opzichte van onze goede lieden wonende in ons ambacht van Ammers, waar nu onze tol staat, binnen deze palen: opwaarts tot het ambacht van heer Jan van Henegouwen, onze broer, en neerwaarts scheidende tussen de landen van Wicgher, en de puntvormige strook land veldwaarts scheidende tot de Nieuwe Wetering aan toe, welk ambacht wij aan ons gehouden hebben, gegeven hebben en geven al dergelijke rechten en vrijheden als wij onze stad Oudewater hiervoor hebben gegeven; en willen dat zij al dergelijke rechten en vrijheden hebben en gebruiken van nu af aan.]

Ende ware dat zake dat onse lude van Ammers wonende binnen den paelen voers. enighe verclaersinghe van den rechte jof vrihede behoefden ende sijs selve niet vroedennoech en waren, zoe gheven wi hem oirlof dat si dan halen ende zoeken aen onse scepene van onser poirte van Oudewater voerscreven.
[En in het geval dat onze lieden van Ammers die wonen binnen de palen voornoemd enige uitleg met betrekking tot de rechten of vrijheden nodig hebben, en het hen zelf niet duidelijk genoeg zou zijn, dan geven wij hen toestemming dat zij die uitleg dan gaan halen en verzoeken aan onze schepenen van onze stad Oudewater voornoemd.]

Dese vrihede ende gratie voerscreven zal ghedure tot onsen wedersegghene.
[Deze vrijheid en gunst voornoemd zal in stand blijven tot onze herroeping.]

In oirkonde desen brieve bezeghelt met onsen zeghele.
[Ten bewijze hiervan is deze brief bezegeld met ons zegel.]

Ghegheven tote Dordrecht des zonnendaghes na half meye int jaer ons Heren M CCC twie ende twintich.
Gegeven te Dordrecht de zondag na half mei in het jaar van onze Heer 1322.]

Per dominum Zudensem, Benthem, Pouwels, Tolnair et alios.
[In aanwezigheid van de heren van Zuden, van Benthem, Pouwels, Tollenaar en anderen.]

---

[16] Deze tekst is gebaseerd op B. Hertaling door J.C.M. Cox. Afschriften B. en C. zijn tevens digitaal beschikbaar onder Registers Hollandse grafelijkheid 1299-1345 via www.inghist.nl.

[1300 mei 21-1301 ca. 5 aug.] Stadsrecht Amsterdam [Amsterdam?]

Gwijde van Henegouwen, heer van Amstelland, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Amsterdam.

Origineel niet voorhanden.
Afschriften: B. (wrs. 1324 mei 13- sept.) NA, AGH 255 (groot register Kennemerland), f. 2v - 3r – C. (wrs. 1326) NA, AGH 256 (klein register Kennemerland), f. 3r - 4r.
Druk: a. Oorkondenboek van Amsterdam, nr. 6[17]

In dien name des vaders, des soens ende des Heylighen Gheest, amen. Wi ghye van Heneghouwen maken cond allen denghenen die desen brief sullen sien of horen lesen, dat wi bi ghemenen rade onser goeder lude hebben gheset ende ghegheven onsen poirteren van Aemstelredamme alsulke coere ende alsulc recht in hore poerte ende in hoer vrihede te houdene ende te voeren, als hier volghet beschreven.
[In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, Amen. Wij, Gwijde van Henegouwen, maken eenieder die deze brief zullen zien of horen lezen, bekend dat wij op advies van onze goede lieden hebben bepaald en gegeven onze poorters van Amsterdam al dergelijke keuren en recht in hun stad en hun vrijheid te hebben en gebruiken, als hierna beschreven.]

1. Int eerste, es dat sake, dat een man den anderen doet slaet, dat sel wesen lijf jeghens lijf, daer menne mitter versker daet beghripet; ende waer dat sake, dat hi ontghinghe, so soude die here hebben twintich pond van sinen goede ende die scoute sal voert rechten bi den scepenen, als recht es.
[Ten eerste, wanneer een man een ander doodslaat, zal dat zijn lijf om lijf, als hij op heterdaad gegrepen is; en in het geval dat hij ontvluchtte, zal de heer[18] twintig pond uit zijn goederen ontvangen en de schout zal de zaak voor de schepenen brengen zoals het recht voorschrijft.]

2. Voirt willen die maghe claghen mitten doede so souden vier manne uter maechscape zueren, die den scepenen dochten goeden knapen wesen, dat si en ghenen onsculdighen man beclaghen sullen.
[Voorts als de bloedverwanten van de dode een aanklacht willen indienen, dan zullen vier mannen uit zijn familie de eed zweren, waarvan de schepenen vinden dat zij betrouwbare lieden zijn, die geen onschuldige man zullen aanklagen.]

3. Voirt waer dat sake, dat een mensche den anderen leemde, die waers op vijf pond of op sijn hand, en ware of hine leemde te vollen alse van enen oghe uyt, of voet, of hand al of, die waers op tien lb.
[Voorts wanneer een mens een ander verminkt, die zal het boeten met vijf pond of zijn hand er af, en als hij iemand een algehele verminking toebrengt zoals een uitgestoken oog, of een voet, of een hand er af, die zal het boeten met tien pond.]

4. Voirt wie so vrede brake, die waers op lijf ende op goet.
[Voorts wie een vrede breekt, die zal boeten met lijf en goed.]

5. Voirt wi so een huys anstormet bi daghe, die waers op vijf pond, bi nachte op tien pond.
[Voorts wie een huis overdag stormenderhand aantast, wordt beboet met vijf pond, 's nachts met tien pond.]

6. Voirt wi so svaert of knijf toghe in arren moede, die waers op een lb; of die vochte met staven of mit verbodene wapene of mit vuysten, die waers op een pond.

---

[17] Zie kopnoot aldaar voor een uitgebreid overzicht van alle gedrukte uitgaven van deze oorkonde. Deze tekst is volgens *OBA* nr. 6. Hertaling door J.C.M. Cox.
[18] Gwijde van Avesnes, heer van Amstelland, en in die hoedanigheid stadsheer van Amsterdam.

[Voorts wie in woede een zwaard of mes trekt, wordt beboet met een pond; wie vecht met staven of met verboden wapens of vuisten, wordt beboet met een pond.]

7. Voirt wi so ene coerewonde dien anderen dede, die waers op drie lb.
[Voorts wie een ander een keurwond toebrengt, wordt beboet met drie pond.]

8. Voirt van allen vervochtenen boeten so hebben die here twiedeel ende die poirte ende die scepene mitten scoute dat dorden deel, half die poirte ende half die scepenen ende dien scoute die ander helfte, sonder van doetslaghe.
[Voorts van alle opgelegde boetes zal de heer tweederde deel ontvangen en de stad en de schepenen met de schout het derde deel, waarvan de helft voor de stad en ieder de helft voor de schepenen en de schout van de andere helft, behalve in geval van doodslag.]

9. Voirt waer so een vechtelic es ende die scoute met twien scepenen vrede eyskede jofte twee scepene, daer die scoute niet bien es, so wie so es weygherde, die waers op vijf pond tote elker tijt, dat men hem eyschede tote drien tiden; ende so saelt gherechte helpen denghenen dies vreden begeert.
[Voorts wanneer iemand ruzie maakt en de schout met twee schepenen vrede eist, of twee schepenen wanneer de schout er niet bij is, en hij weigert dit, dan wordt hij beboet met vijf pond voor elke keer dat men dit van hem eist; en zo zal het gerecht degene helpen die vrede wenst.]

10. Ende so wie an der scepene ede spreket, die waers jeghens elken scepene op twie pond ende den here also vele als hem allen.
[En wie de eed van schepenen weerspreekt, wordt beboet met twee pond jegens elke schepen en jegens de heer zoveel als aan hun allen.]

11. Wat vonnesse dat die scepenen wordt ghevraghet, sijn sijs niet wijs, so sullen si soeken tUdrecht of daer sijs best wijs moghen werden binnen den ghestichte.
[Wanneer de schepenen om een vonnis worden gevraagd en zij komen er niet uit, dan zullen zij advies vragen te Utrecht of elders binnen het Sticht waar zij het beste terecht kunnen.]

12. Wat wilcore dat die scout mit den scepenen maket die moghen si houden also langhe alse hem goet dunket, behouden den here sijn rechte.
[De willekeuren die schout met schepenen maken, mogen zij aanhouden zolang het hen goeddunkt, behoudens de rechten van de heer.]

13. Ende wat poertre dat die scoute ende scepenen ontfaen, die goet knaep es ende onberoft, daerne sal die heren niet wiedersegghen.
[En degene die schout en schepenen als poorter willen toelaten, die een goede knaap is en onbesproken, zal de heer niet weerspreken.]

14. Ende waer datter poerte goet gheleghen es, dat en sal nerghen en ghien ontghelt ghelden dan binnen Aemstelredamme.
[En waar goederen van de stad gelegen zijn, dat zal nergens worden bezwaard dan binnen Amsterdam.]

15. Ende wat poertere si ontfaene, die heft zes weken hen te bereyden ende dan binnen Aemstelredamme.
[En degene die zij als poorter willen toelaten heeft zes weken de tijd zich voor te bereiden en moet dan binnen Amsterdam komen.]

16. Ende binnen der poirten wonachtich sijn, so mach elc poirter buten wesen sine lentene te doene ses weken ende in den oechste sinen bou te doene ses weken.
[En die binnen de stad woonachtig zijn, zo mag elke poorter zes weken buiten [de stad] zijn om te zaaien en in de oogsttijd zes weken om zijn (land-)bouw te verrichten.]

17. Voirt wat poirter uter poerten vaert buten den scepenen ende buten den rade roven, barnen of lude te vanen, die es op vijf pond ende sijs poertrechts quite; ende dese boete sal gaen als dandere.
[Voorts welke poorter buiten de stad gaat zonder toestemming van de schepenen en de raden om te stelen, te branden of lieden gevangen te nemen, die wordt beboet met vijf pond en is zijn poortrecht kwijt; en deze boete zal gaan als de andere.][19]

18. Waer dat zake, dat een poirter buter vriheyt in node quame of buten beleghen worde, so sal die mene poirte dien man ontsetten ende uyt siere noyt helpen, es dat sake dat si willen, mit ghemenen rade der scepene, daert jeghens dien here niet en draghet.
[Wanneer een poorter buiten de vrijheid in nood geraakt of daarbuiten belaagd wordt, dan zal de gezamenlijke poorterij die man ontzetten en uit de nood helpen, is het gewenst met gemene raad van schepenen, voorzover het niet indruist tegen de rechten van de heer.]

19. Voirt wat gheschyet bin der vriheyt van Aemstelredamme, dat sal men berechten bi den scepenen van binnen, daert jeghens die heerlichede niet en draghet.
[Voorts wat geschiedt binnen de vrijheid van Amsterdam zal worden berecht door de schepenen van binnen, voor zover het niet indruist tegen de heerlijkheid.]

20. Voirt daer die rechtere of scepene yement vermaent des heren rechte te starkene, die des weyghert, die es op een pond.
[Voorts als de rechter [schout] of een schepen iemand vermaant het recht van de heer te handhaven en hij weigert dit, die wordt beboet met een pond.]

21. Voirt sullen sie dien here dienen totes heren wille na hore machte.
[Voorts zullen zij de heer dienen volgens de wil van de heer naar hun vermogen.]

[19] Volgens vaste verdeling toekomen aan de heer resp. schout en schepenen en de stad.

1342 dec. 9 Stadsrecht Amsterdam II Den Haag

Willem IV, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland,verleent stadsrecht aan zijn stad Amsterdam.

Origineel: A. Stadsarchief Amsterdam, Archief van Burgemeesters; Charters afkomstig uit de IJzeren Kapel, lade 4, nr. 21. Met aan zijden koord uithangend ridderzegel, met tegenzegel (wapen), van de graaf in groene was.[20]
Afschriften: B. C. D. (ongeveer gelijktijdig) Stadsarchief Amsterdam, zelfde archief als A. – E. (gelijktijdig) NA, AGH 218(register EL.32 van akten van graaf Willem IV lopend over 1337 - 1345; Van Riemsdijk, no. 23), f. 72, no. 456 – F. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'; Van Riemsdijk, no. 95), f. 51, no. 134 – G.(1413) Stadsarchief Amsterdam, Privilegeboek, I, f. 2.
Uitgaven: Boxhorn, p. 224 (op 1340); Dapper, p. 72; Von Zesen, p. 20; Van Domselaer, VI, p. 120; Commelin, II, p. 886; Noordkerk, I, p. 10 (naar G); ChHZ, II, p. 668 (naar Handvesten, gecollationeerd met 17e eeuws afschrift van F, reg. coninck Willem, f. 108v); Wagenaar, I, p. 108; Scheltema, Oudste Regten, p. 18 (naar A); Ter Gouw, I, p. 277 (naar Scheltema).
Regesten: Scheltema, Het archief der IJzeren Kapel, p. 17; Scheltema, Inv., I, p. 4; Wauters, Table chronologique, X, p. 111; Oorkondenboek van Amsterdam, nr. 49.[21]

In den name des Vaders, des Zoens ende des Hylighen Gheest, amen.
Willaem, grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende here van Vreselant, doen cont ende kenlike allen luden, dat wi bi onsen goeden luden van onsen rade ghegheven hebben ende gheven onser poerte van Aemstelredamme, voer ons ende voer onse nacomelinghe, alsulc recht ende alsulke vrihede ewelike te duren, alse hijrna bescreven staet.
[In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, Amen.
Willem, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland maken eenieder bekend dat wij op advies van onze raadslieden gegeven hebben en geven onze stad Amsterdam vanwege ons en onze nakomelingen alle rechten en alle vrijheden, altijd durende, zoals hierna beschreven staat.]

1. In den eersten, soe zellen die pale van hoerre vrihede wesen: Op die oestside van der poerten, an Jans Witten hofstede. Op die noertside, an tgroete goetshuuslant. Op der westerside, an den uteren egghe van der lane, die leghet in Ysebrants lant van der Zijdwinde. Op die zuutside, in den Nesse tieghens der lane over, also alst mitter graft begreven is. Ende in die haven te halven stroem toe in tYe ende voert streckende in tYe langhes den dyke oestwaert vijftich roeden buten der wintmolen, die haer Willaem van Outshoerne van onsen weghen maken dede.
[Ten eerste zullen de grenzen van haar rechtsgebied zijn: aan de oostzijde van de stad, aan Jans Witten zijn huis. Aan de noordzijde, aan het grote goedshuisland. Aan de westzijde, aan de buitenste hoek van de laan die ligt in IJsbrants land van de Zijdwinde.[22] Aan de zuidzijde, in de Nes tegenover die laan zoals het met de gracht gegraven is. En in de haven tot halverwege de stroom in het IJ en verder uitstrekkend in het IJ langs de dijk oostwaarts vijftig roeden buiten de windmolen, die heer Willem van Oudshoorn vanwege ons heeft laten bouwen.]

2. Voert so sellen sij tollenvri varen mit al hoeren goede voerbi alle onse tolne in onsen landen, beyde te water ende te lande. Ende nyemant en sel tollenvri varen, eer hi jaer ende dach

---

[20] Onderstaande tekst is gebaseerd op *OBA* nr. 49; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van de afschriften, drukken etc.. Hertaling door J.C.M. Cox.
[21] *OBA* nr. 52 betreft het privilege van graaf Willem IV waarbij Amsterdam toestemming krijgt het geld, dat de stad hem voor dit privilege schuldig is, om te slaan over alle poorters (9 dec. 1342).
[22] Zijdwinde heeft de betekenis van een binnendijk, weg of kade langs een water.

poerterghewees heeft ende in der poerte ghewoent heeft. Ende der poerte brieve, daer die poerters mede varen voerbi onser tollen, die zellen sij alle jare vernuwen, en ware jof sij butenslants also langhe gheweest hadden, dat si ze binnen den jare niet vernuwen en mochten, ende tot elker tollen ane te varen, daer sij voerliden zellen ende oerlof te nemen. Ende waer dat sake, dat enich poerter bi aventuren zonder brief ter tollen quame mit sijns selfs goede, so soude hi weder afterwaert varen ende halen zijn betoech ende daermede soude hi quijt wesen. Ende waer oec dat sake, dat enich poerter hem misgrepe jof misdede voer onser tollen, dat soude comen op hemzelven ende die ghemene poerte en zouder niet bi verliesen, noch an rechte, noch an vrihede, noch an tollen.
[Voorts zullen zij tolvrij varen met al hun goederen voorbij al onze tollen in onze landen, zowel te water als te land. En niemand zal tolvrij varen vooraleer hij een jaar en een dag poorter is geweest en in de stad heeft gewoond. En de poortersbrieven waarmee de poorters voorbij onze tollen kunnen varen, zullen zij elk jaar vernieuwen, en wanneer zij zolang buitenlands zijn geweest dat zij deze niet binnen een jaar konden vernieuwen, en bij elke tol waar zij aankomen varen, zullen zij dit voorleggen en verlof vragen. En in het geval dat enig poorter bij zijn ondernemingen aan de tol kwam met zijn goederen zonder brief, dan zou hij terugvaren en zijn bewijzen halen en daarmee zou hij vrij van boete zijn. En voor welke zaak dan ook dat enig poorter zich vergreep of misdroeg voor onze tollen, dat zal voor zijn eigen rekening komen en de gezamenlijke poorterij zal daar niets bij verliezen, noch aan rechten, noch aan vrijheden noch aan tollen.]

3. Voert so wie dat enen man doedslaet ende daermede begrepen wert, die sel zijn lijf verliesen, wert hi verwijst alse recht is, ende ons ghelden twintich pont Hollants van zinen goede. Ontruymt hi ende wert hi ballinc ghemaect alse recht is, so zellen wi hebben van zinen goede twintich pont Hollants ende die scoute sel voert rechten bi den scepene alse recht is.
[Voorts degene die een man doodslaat en daarvoor gegrepen wordt, die zal zijn leven verliezen, als hij veroordeeld wordt zoals het recht het eist, en ons betalen twintig pond Hollands van zijn eigendommen. Vlucht hij en wordt hij volgens het recht tot balling gemaakt, dan zullen wij van zijn eigendommen twintig pond Hollands hebben en de schout zal verdere vervolging instellen voor schepenen zoals het recht eist.]

4. Voert willen die maghe claghen mitten doeden, so zellen vier manne uut der maesscap zueren, die den scepene donken goede knapen zijn, dat si ghenen onscoudighen man beclaghen en zellen.
[Voorts als de familieleden willen klagen in het belang van de dode, dan zullen vier mannelijke bloedverwanten zweren, waarvan de schepenen menen dat zij betrouwbare mannen zijn, dat zij geen onschuldige man zullen aanklagen.]

5. Ende worde een elendich man doed gheslaghen, daer soude die baliu, jof dien hijt bevale, van onser weghen mede claghen ende die scepene daerof wisen dat recht is.
[En wordt een alleenstaande man[23] doodgeslagen, dan zal de baljuw of degene die hij daartoe bevel gaf, onzerzijds mede aanklagen en de schepenen zullen daarop oordelen volgens het recht.]

6. Voert waer dat sake, dat een mensche den anderen leemde, dat ware om vijf pont Hollants jof op zijn hant; et en ware jof hine leemde te vollen, alse van enen oghe uut, jof voet, jof hant al of, die waers op tyen pont Hollants.
[Voorts in het geval dat een mens een ander verminkt, wordt hij bestraft met vijf pond Hollands of met zijn hand; en in het geval dat hij hem volledig verminkt bijvoorbeeld een oog uitgestoken, of een voet, of een hand er af, die wordt beboet op tien pond Hollands.]

7. Voert soe wie vrede brake, die waers op lijf ende op goet.
[Voorts wie een vrede breekt, die zal boeten met lijf en goed.]

8. Voert so wie een huus anestormt bi daghe, die waers op vijf pont Hollants, bi

[23] Iemand zonder verwanten. Dan is er dus geen familie die als klager kan optreden en zou 'geen klager, geen proces' gelden. Dan treedt de 'overheid' dus in de plaats en zal aanklagen.

nachte op tyen pont Hollants.
[Voorts wie een huis overdag stormenderhand aantast, wordt beboet met vijf pond Hollands, 's nachts met tien pond Hollands.]

9. Voert so wie knijf jof zuaert toghe in arren moede, die waers op een pont Hollants; jof die vochte mit staven jof mit verbodene wapene, die waers op een pont Hollants; jof die mitter vuyste sloeghe, die waers op tyen scillinghe Hollants.
[Voorts wie in woede een mes trekt of een zwaard, wordt beboet met een pond Hollands; of wie vecht met staven of met verboden wapens, wordt beboet met een pond Hollands; of wie met de vuist slaat, die wordt beboet met tien schellingen Hollands.]

10. Voert so wie ene coerwonde den anderen dade, die waers op drie pont Hollants.
[Voorts wie een ander een keurwond toebrengt, die wordt beboet met drie pond Hollands.]

11. Ende van allen vervochtene boeten so zellen wi hebben die twedeel ende die poerte ende die scepene mitten scoute dat derdendeel; ende van dien derdendeel half der poerte ende half den scoute ende den scepene even ghelike te delen, zonder van doedslaghe, vredebrake ende dierghelike, dat sel allene an ons comen.
[En van alle opgelegde boetes zullen wij tweederde deel ontvangen en de schepenen met de schout het derde deel; en van dat derde deel komt de helft aan de stad en de helft aan schout en schepenen, gelijkelijk te delen, met uitzondering van doodslag, vredebreuk en dergelijke, dat zal alleen aan ons toekomen.]

12. Voert so waer een vechtelic is ende die scoute mit tween scepene vrede eysschet, jof twee scepenc daer die scoute niet bi en is, so wie die des weygherde, die waers op vijf pont Hollants tot elker tijt dat men hem eysschede tot drien tiden, ende so zel dat gherecht helpen denghenen, dies vreden begheert.
[Voorts wanneer iemand ruzie maakt en de schout met twee schepenen vrede eist, of twee schepenen wanneer de schout er niet bij is, en hij weigert dit dan wordt hij beboet met vijf pond Hollands voor elke keer dat men van hem vrede eist tot drie keer aan toe; en zo zal het gerecht degene helpen die de vrede vraagt.]

13. Ende so wie an der scepene eet spreect, die waers tieghen elken scepen op twee pont Hollants ende ons also vele alse hem allen.
[En wie de eed van schepenen weerspreekt, die wordt beboet met twee pond Hollands jegens elke schepen en jegens ons zoveel als aan hen allen.]

14. Wat vonnisse dat den scepene wert gh(ev)raghet, zijn zijs niet wijs, so zellen zijt zoeken te Haerlem jof daer zijs beste wijs moeghen werden binnen onsen lande, ende dan zelt voertgaen, mar en gheen vonnisse langher te draghen dan drie viertien nachte.
[Wanneer de schepenen om een vonnis worden gevraagd en zij komen er niet uit, dan zullen zij advies vragen te Haarlem of elders waar zij het beste terecht kunnen binnen onze landen, en dat zal zijn beslag krijgen maar geen vonnis mag langer worden opgehouden dan driemaal veertien dagen.]

15. Wat wilcoer dat die scoute mitten scepene maect, dien moghen si houden een jaer, also verre alse hem goet donket, behouden ons ons rechts ende ten ende van den jare te vernuwen.
[Welke willekeuren de schout met schepenen maakt, die mogen zij een jaar in stand houden, voor zover als hen goeddunkt, behoudens ons ons recht, en deze aan het eind van het jaar te vernieuwen.]

16. Ende wat poerter dat die scoute ende die scepene ontfaen, die goet knaep is ende omberuft, daer ne zellen wi niet wederzegghen.
[En degene die schout en schepenen als poorter aannemen, die een goede knaap is en van onbesproken gedrag, dat zullen wij niet weerspreken.]

17. Ende so waer dat der poerter goet gheleghen is, dat en sel nerghent onghelt ghelden dan binnen Aemstelredamme, anders dan onse jaerscot, bottinghe, zwijnbede, wederbede ende dierghelike dijc-, dam-, wech-, weteringhe- ende sluusghelt.
[En waar het goed van de poorter is gelegen, dat zal nergens anders worden bezwaard dan binnen Amsterdam, [noch] anders dan met onze jaarbelasting, bottinge[24], zwijnbede[25], wederbede[26] en dergelijke dijk-, dam-, weg-, wetering- en sluisgeld.]

18. Ende so wat poerter si ontfaen, die heeft zes wekene hem te bereyden ende dan binnen te comen mitter woene.
[En degene die zij als poorter aannemen, die heeft zes weken de tijd zich voor te bereiden en zal dan binnen komen om er te wonen.]

19. Ende die binnen der poerte woenachtich zijn, so mach elc poerter buten wesen zine lenten te doen zes weken ende in den oest zine bouwe te doen zes weken.
[En van degenen die binnen de stad woonachtig zijn, mag elke poorter in de lente zes weken en in de oogsttijd zes weken buiten verblijven in verband met zijn landbouw.]

20. Voert wat poerter dat uut der poerte vaert buten ons jof buten den scepene ende buten den rade roven ende bornen jof liede te vaen, die is op tyen pont Hollants ende zijns poertrechts quijt; ende dese boete sel gaen alse die ander daer wi die twedeel of hebben ende die poerte, scepene ende scoute dat derdedeel.
[Voorts welke poorter uit de stad gaat buiten ons om of buiten de schepenen en buiten de raden om te roven en brand te stichten of lieden gevangen te nemen, die wordt beboet met tien pond Hollands en verliest zijn poortrecht; en van deze boete zullen wij evenals van de andere boetes tweederde deel krijgen en de stad, schepenen en schout het derde deel krijgen.]

21. Waer dat sake, dat een poerter buten der vrihede in node quame jof buten beleghen worde, so sel die ghemene poerte dien man ontsetten ende uut zijnre noet helpen, ist dat sake dat si willen, bi den ghemenen rade des scouten ende der scepene, daert tieghen ons niet en gaet, ende van dien uutvaren zellen si tieghens ons niet misdoen, mar sloeghen si yemant doed jof lam jof wonden jof deden si overdaet, dat souden si beteren ons ende den ghenen daer si op misdeden, na den rechte van den lande.
[In het geval dat een poorter buiten het rechtsgebied van de stad in nood verkeert of buiten aangevallen wordt, dan zullen de gezamenlijke poorters die man ontzetten en uit zijn nood helpen, in het geval dat zij willen, op gezamenlijk advies van schout en schepenen, voor zover het niet tegen ons is gericht, en vanwege een dergelijke strijdtocht zullen zij tegenover ons geen overtreding begaan, maar sloegen zij iemand dood of verminkten of verwonden hem of begingen zij wandaden, dat zullen zij ons vergelden en degene die zij zulks misdeden, volgens het aldaar geldende recht.]

22. Voert wat ghesciet binnen der vrihede van Aemstelredamme, dat sel berechten onse scoute mitten scepene van binnen, daert tieghens onser heerlichede niet en draghet.
[Voorts wat geschiedt binnen het rechtsgebied van Amsterdam, dat zal onze schout met de schepenen van binnen [de vrijheid] berechten, voor zover het niet tegen onze heerlijke macht is gericht.]

23. Voert daer die rechter jof scepen yemant vermaent onse recht te sterken, die des weygherde, die is op een pont Hollants.
[Voorts wanneer de rechter of schepenen iemand vermanen ons recht te handhaven en hij weigert dat, dan verbeurt hij een pond Hollands.]

24. Voert sellen si ons dienen tot onsen wille na hoerre machte.
[Voorts zullen zij ons op ons bevel naar hun mogelijkheden bijstaan.]

---

[24] Grafelijke belasting, om de drie jaar geheven.
[25] Grafelijke belasting te betalen in varkens.
[26] Grafelijke belasting te betalen in schapen (rammen of hamels).

25. Voert dat men ghenen poerter van Aemstelredamme noch zijn goet besetten enne mach van scade jof van scoude onverwilcoert benoerden der Maese in al onsen lande, uutghenomen onsen vrien steden.
[Voorts mag men geen poorter van Amsterdam arresteren noch op zijn eigendom beslagleggen vanwege een niet in rechte erkende geldschuld benoorden de Maas in het gehele graafschap, met uitzondering van onze vrije steden.]

26. Voert en zel men ghenen poerter campen moeghen binnen onsen lande, hi ne wil hem zelven daerin verwilcoren. Ende alle stucken voerscreven zonder arghenlist ende behouden ons onser heerlicheden.
[Voorts zal men geen poorter tot een tweekamp mogen uitdagen binnen ons graafschap, tenzij hij zelf daarin bewilligt. En alle voornoemde bepalingen gelden zonder kwade trouw en behoudens onze heerlijke rechten.]

27. Mar zi zullen behouden die scole, dat scrijfambocht ende die costerie binnen hoerre vrihede te gheven denghenen dies hem ghenoecht.
[Maar zij zullen de school, het schrijfambacht[27] en de kosterij binnen hun rechtsgebied behouden om te geven aan degenen die zij believen.]

Ende want wi alle dese punten voerscreven vast ende ghestade willen houden voer ons ende voer onse nacomelinghe, hem ende alle horen nacomelinghen durende tot eweliken jaren, hijromme so hebbe wi desen brief bezeghelt mit onsen groeten zeghele.
[En omdat wij willen dat alle voornoemde artikelen vanwege ons en onze nakomelingen onverbrekelijk zullen blijven , voor hen en hun nakomelingen voor altijd durend, daarom hebben wij deze brief bezegeld met ons grootzegel.]

Ghegheven in die Haghe op den neghenden dach van december int jaer ons Heren dusent driehondert twe ende viertich.
[Gegeven in Den Haag op 9 december in het jaar van onze Heer 1342.]

Per dominum comitem.
Presentibus dominis de Mourmont, Theoderico de Brederode, Wilhelmo dOutsorne, Thielmanno Mulnaere, Petro de Haye, magistro Nicolao Stuyc et Gerardo Alewini.
s. Richardus Vlec. sig. dominus Theodericus de Matthenisse.
[In opdracht van de heer graaf.
In aanwezigheid van de heren Van Mourmont, Dirk van Brederode, Willem van Oudshoorn, Tielman de Moelnaer, Pieter van der Haye, mr. Klaas Stuuc en Gerard Alewijnsz.
Geschreven door Richard Vlec. Gezegeld door heer Diederik van Matenesse.]

[27] Het ambt van stadssecretaris.

1298 nov. 11 Stadsrecht Beverwijk Den Haag

Jan, graaf van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan de poorters van Beverwijk.

Origineel: A. Noord-Hollands Archief, oud archief Beverwijk, inv. nr. 19, regest nr. 5.
Afschrift: B. (eind 14de e.) NA, AGH 400 (register XV van akten van hertog Albert inzake de heerlijkheden van Blois 1397-1402), f. 11 v - 14 r.
Druk: a. OHZ, V, nr. 3430 – b. Alders c.s., Het ontstaan van Beverwijk als stedelijke nederzetting, p. 47-61 (incl. hertaling).
Regest: OKGH, II, p. 409, nr. 1001.[28]

Iohannes comes Hollandiae, Zelandie ac dominus Frisie universis tam presentibus quam futuris presentem paginam inspecturis salutem et noscere veritatem. Que geruntur in tempore ne lapsu temporis dilabantur, convenit ut scripturarum memorie ac ydoneorum virorum testimonio commendentur. Ad noticiam igitur universorum volumus pervenire quod nos, ob dilectionem libertatis oppidi de Wijc petitioni domini Wlphardi de Barsalia domini de Zandenbergh benignius inclinati,
[Jan, graaf van Holland, van Zeeland en heer van Friesland wenst allen, zowel die nu als later leven, die deze oorkonde zullen inzien, heil toe en het kennen van de waarheid. Het past om de dingen die in de loop van de tijd voorvallen, aan het geheugen van geschriften en aan de getuigenis van betrouwbare mannen toe te vertrouwen, opdat ze niet met het verstrijken van de tijd verloren gaan.
Daarom willen wij dat het allen ter kennis komt dat wij uit liefde voor de vrijheid van de stad Beverwijk het verzoek van heer Wolfert van Borsele, heer van Zandenburg, welwillend toegenegen zijn en]

1. ipsos oppidanos in Wijc liberos ab omni teloneo ac exactione telonei per aquas et terras tocius comitatus nostri et dominii dimiserimus.[29]
[deze poorters in Beverwijk hebben vrijgesteld van alle tol en tolbetaling op het water en in het land van ons gehele graafschap en machtsgebied.]

2. Preterea dictis oppidanis talem contulimus libertatem, videlicet si alicui quicquam adversus aliquem oppidanorum de Wijc displicuerit, nichil inde nisi iudicium scabinorum habere debet, nec nos neque nostra posteritas inde aliud requiremus.
[Bovendien hebben wij de genoemde poorters zodanige vrijheid verleend, dat als iemand iets niet bevalt met betrekking tot een van de poorters van Beverwijk, hij dienaangaande alleen rechtspraak van de schepenen behoort te krijgen, en wij noch ons nageslacht zullen dienaangaande iets anders eisen.]

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum oppidanorum iniuriam sive violentiam fecerit de bonis suis que iuste et sine querimonia possederit, villicus de Wijc cum universis, tam pauperibus quam divitibus, illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere sine nostra et nostrorum offensione.
[Als iemand van de omwonenden echter een van de voornoemde poorters onrecht of geweld aandoet met betrekking tot diens goederen, die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Beverwijk met allen, zowel arm als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen, zonder onze rechten en die van de onzen daarmee aan te tasten.]

4. Ceterum de nostra et hominum nostrorum deliberatione dig[num] duximus concedendum ut oppidum de Wijc eo iure ga[u]deat quod in tenore presentium continetur, videlicet si quis, de quacumque parte veniens in oppidum memoratum, et oppidanus fieri curaverit, porte et ingressus ei patebunt, ita quod prestito iuramento nobis et nostris heredibus et eidem oppido fidelitatem

---

[28] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, V, nr. 3430; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.
[29] Lees *dimisimus*.

faciet[30], sculteto quatuor denarios, preconi unum denarium et scabinorum voluntati tres solidos traditurus, et hiis peractis iure oppidi postmodum perfruetur.
[Verder hebben wij na het overleg met ons en onze mannen passend gevonden om toe te staan dat de stad Beverwijk dat recht geniet dat in de tekst van deze oorkonde opgenomen is, namelijk dat als iemand, ongeacht waarvandaan, naar de genoemde stad komt en poorter wil worden, de poorten en de toegangen voor hem open zullen staan, op de voorwaarde dat hij ons en onze opvolgers en deze stad trouw zweert, terwijl hij vier penningen aan de schout, een penning aan de bode en voor het besluit van de schepenen drie schellingen betaalt, en nadat hij deze dingen gedaan heeft, zal hij voortaan het recht van de stad genieten.]

5. Cuilibet autem oppidano, si necesse fuerit, cedent quadraginta dies in mense iulio et augusto ad messes colligendas et totidem dies ad seminandum in autempno extra limina oppidi supradicti, ita quod dicto tempore transacto ad oppidum redeat ibidem moram facturus.
[Iedere poorter zal evenwel, als het nodig is, veertig dagen krijgen in de maand juli en augustus om te oogsten en evenveel dagen in de herfst om te zaaien buiten de grenzen van bovengenoemde stad, op de voorwaarde dat hij, nadat de genoemde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar verder te verblijven.]

6. Similiter cedunt cuilibet noviter oppidano facto ad inducendum res suas in oppidum supradictum quadraginta dies.
[Evenzo krijgt ieder die pas poorter is geworden, veertig dagen om zijn bezittingen binnen de genoemde stad te brengen.]

7. Cum autem aliquis oppidanus fuerit in causam trahendus, debet citari per iudicem vel per preconem eius venturus ad iudicium post duas ebdomadas a die citationis.
[Wanneer evenwel een poorter aangeklaagd moet worden, moet hij door de schout of diens bode worden gedagvaard om twee weken na de dag van dagvaarding voor het gerecht te komen.]

8. Oppidanus vero citatus potest diem citationis anticipare et breviare, sed de iure cedent ei due ebdomade. Predictus modus citandi locum habet in causa tantum que vertitur inter oppidanos.
[Een gedagvaarde poorter kan echter de termijn van dagvaarding vervroegen en verkorten, maar rechtens zullen hem twee weken toekomen. Voornoemde wijze van dagvaarden kan alleen plaats vinden in een rechtszaak die tussen poorters wordt gevoerd.]

9. Si vero quis extraneus oppidanum coram iudice traxerit in causam, iudex tenebitur extraneo iusticiam f[ac]e[re] infra [t]er[tium di]em propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een poorter aanklaagt voor de schout, zal de schout de vreemdeling recht moeten doen binnen drie dagen voor het gemak van de vreemdeling.]

10. Cum autem sive oppidanus sive extraneus de querela super qua tractus est in causam, una et propria manu se debet excusare, confestim tenebitur se in iudicio excusare.
[Wanneer evenwel een poorter of een vreemdeling met betrekking tot een klacht waarover hij is aangeklaagd, zich alleen met zijn eigen hand moet rechtvaardigen, zal hij zich onmiddellijk ter terechtzitting moeten rechtvaardigen.]

11. Si vero per testes se debet excusare, cedunt ei inducie deliberatorie per duas ebdomadas, ita tamen quod[31] oppidanus pot[erit ferre testimonium c]ontra oppidanum; et simplex oppidanus ferens testimonium iurare tenebitur, scabinus vero vel iuratus sine iuramento poterit ferre testimonium.
[Als hij zich echter met hulp van getuigen moet rechtvaardigen, dan krijgt hij gedurende twee weken uitstel voor beraad, op de voorwaarde evenwel dat alleen een poorter tegen een poorter getuigenis zal kunnen afleggen; en een gewone poorter die als getuige optreedt, zal verplicht zijn te zweren, een schepen of een gezworene zal daarentegen zonder eed een getuigenis kunnen afleggen.]

---

[30] Lees *faciat*.
[31] Hier is *tantum* weggevallen. Een fout afkomstig uit het stadsrecht van Alkmaar.

12. Cum etiam quis citatur de re pecuniali, debet citari per iudicem vel preconem presentibus ad minus duobus oppidanis, et in citatione debet taxari summa pecunie ; et si citatus [die prefixa in iudicio non] comparuerit, conquerens tantum pecunie optinebit, quanta fuerit taxata in citatione contra illum qui citatus fuerat; et citatus, quia non comparuit, debet iudici de b[an]no tres solidos Hollandensium et duos solidos Hollandensium pro satisfactione persolvere conquerenti.
[Wanneer evenwel iemand wordt gedagvaard voor een financiële kwestie, moet hij gedagvaard worden door de schout of de bode in aanwezigheid van minstens twee poorters, en in de dagvaarding moet het geldbedrag worden aangegeven; en als de gedagvaarde op de vastgestelde dag niet op de gerechtszitting verschijnt, zal de klager zoveel geld verkrijgen, als was aangegeven in de dagvaarding tegen hem die was gedagvaard; en de gedagvaarde moet, omdat hij niet is verschenen, de schout vanwege de ban drie schellingen Hollands betalen en de klager twee schellingen Hollands bij wijze van genoegdoening.]

13. Preterea si censuales alicuius domini alterius a nobis [vel nostro] sculteto ad iudicium citati fuerint, dominus eorum specialis poterit eos de iudice eripere, ita quod promittat certa fide infra quindenam se debere iuste iudicare; quod si non fecerit, de cetero non poterit eos eripere ab oppidi iurisdictione.
[Bovendien als tijnslieden van een andere heer door ons, of door onze schout, gedagvaard zijn voor het gerecht, dan zal hun eigen heer hen kunnen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij getrouw belooft zich te verplichten binnen twee weken een rechtvaardig vonnis te vellen; indien hij dat niet doet, zal hij hen voortaan niet kunnen onttrekken aan de jurisdictie van de stad.]

14. Item si oppidanus a quocumque fuerit tractus in causam super re pecuniali, nisi de manu promissa que vulgo ghe[we]nde hant[32] nuncupatur eum convincat, vel nisi per scabinos eum convincat, is qui convenitur propria manu se poterit excusare.
[Verder als een poorter door wie dan ook is aangeklaagd voor een financiële kwestie, zal hij die aangeklaagd wordt, met zijn eigen hand kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij de klager hem aanklaagt over een handgelofte, die in de volkstaal 'gewedde hand' wordt genoemd, of tenzij hij hem laat veroordelen door de schepenen.]

15. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad iudicium citatus prima die sibi prefixa in iudicio non comparuerit, citandus est secundo, et si secundo non comparuerit, tercio citabitur, et si tunc non[33] venerit, tenebitur satisfacere iudici de utroque excessu persolvendo ipsi duos solidos; si vero tercio non venerit, cadit citatus a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur; si autem conquerens aliqua die citationis non comparuerit, cadit penitus a causa.
[Wanneer evenwel iemand die met betrekking tot een onroerende zaak is gedagvaard voor het gerecht, niet op de eerste voor hem vastgestelde dag voor het gerecht verschijnt, moet hij voor een tweede maal gedagvaard worden, en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal gedagvaard worden, en indien hij dan [niet] komt, zal hij verplicht zijn aan de rechter genoegdoening te geven door hem voor beide overtredingen twee schellingen te betalen; als hij evenwel voor de derde maal niet komt, verliest de gedagvaarde de rechtszaak en zal de onroerende zaak waarover hem een proces is aangedaan, hem bij vonnis afgenomen worden. Indien de klager echter niet op enige dag van dagvaarding is verschenen, verliest hij de rechtszaak geheel en al.]

16. Cum quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et amittere si verbotenus male iuraverit vel contra modum iurandi venerit. Si vero super hereditate iurare debeat, in primo vel in secundo iuramento cadere non poterit; si autem tercio iurans debitumiurandi modum[34] excesserit et male iuraverit, cadit a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur et

---

[32] Lees *ghewedde hand*. Een fout afkomstig uit het stadsrecht van Medemblik.
[33] Ten onrechte staat hier *non*, zoals blijkt uit het vervolg van het artikel. Deze fout is in de gehele stadsrechtfamilie keer op keer overgenomen: van 's-Hertogenbosch via Haarlem naar Alkmaar, Medemblik, Beverwijk en daarna ook naar Monnickendam en Edam. In de stadsrechtoptekening van 's-Hertogenbosch van 1231 komt deze fout echter niet voor, zodat die vóór 1245 (overname door Haarlem van de Bossche oorkonde) aldaar moet zijn ontstaan.
[34] Hier staat het woord *modum* wel opgenomen dat ontbreekt in de stadsrechten van Haarlem (1245) en Alkmaar (1254). In het stadsrecht van Delft (1246) komt het ook voor. Zie ook Hoogewerf, *Het Haarlemse stadsrecht*, p. 145, noot 1.

adiudicabitur conquerenti; et quotiens male iuraverit, tociens satisfaciet iudici duos solidos persolvendo eidem.
[Wanneer iemand een eed moet zweren met betrekking tot een financiële kwestie, zal hij de zaak kunnen mislopen en verliezen, als hij alleen maar in woorden de eed onjuist uitspreekt of inbreuk maakt op de wijze van zweren. Als hij echter met betrekking tot een onroerende zaak moet zweren, zal hij bij de eerste en de tweede eedaflegging zijn rechtszaak niet kunnen verliezen; als hij echter voor de derde maal zweert en de verplichte manier van eed afleggen overtreedt en de eed verkeerd aflegt, verliest hij de rechtszaak en zal de onroerende zaak waarvoor hij werd aangeklaagd, bij vonnis hem ontnomen worden en aan de klager toegewezen worden; en zo vaak als hij verkeerd heeft gezworen, zo vaak zal hij aan de schout genoegdoening geven door hem twee schellingen te betalen.]

17. Preterea in eodem [op]pido constituta sunt tria iudicia annualia, primum proxima tercia feria post Epyfaniam, secundum feria secunda post octavas Pasche, tertium feria secunda post festum Iohannis Baptiste, que ad hoc sunt instituta ut quilibet oppidanus existens in possessione alicuius hereditatis, in quolibet trium predictorum iudiciorum compareat et ibidem super hereditate, si sit qui inpetat, conveni[at]ur; si vero non conveniatur, ipse postmodum iuxta sententiam scabinorum quiete suam hereditatem possiderat.[35] Et dicta iudicia sunt in ecclesia indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos et iuratos.
[Bovendien zijn in deze stad drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de maandag na de octaaf van Pasen en de derde op de maandag na het feest van Johannes de Doper; deze rechtszittingen zijn hiervoor ingesteld dat iedere poorter die in het bezit is van een of andere onroerende zaak, in een van de drie genoemde rechtszittingen kan verschijnen en daar, als er iemand is die hem aanklaagt, met betrekking tot die onroerende zaak kan worden gedagvaard; als hij echter niet aangeklaagd, mag hij daarna volgens vonnis van schepenen zijn onroerende zaak in alle rust bezitten. En genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het bezit in alle rust van een onroerende zaak zal evenwel alleen door schepenen en gezworenen bekrachtigd en bewezen kunnen worden.]

18. Si lis oriatur in oppido, et iudex supervenerit et pacem comitis per duas ebdomadas servandam indixerit, et servata fuerit, et iterum per duas ebdomadas, et tercio per duas ebdomadas, et quarto per annum et unum diem, et quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem iudex pacem comitis servandam preceperit, et alter litigantium vel ambo contra preceptum iudicis venerint, solvet comiti decem libras;
[Als in de stad een twist ontstaat en de schout komt tussenbeide en bepaalt dat de vrede van de graaf twee weken moet worden nageleefd, en hij wordt nageleefd, en de schout beveelt dat de vrede van de graaf opnieuw twee weken moet worden nageleefd, en een derde maal twee weken, en een vierde maal een jaar en een dag, en een vijfde maal een jaar en een dag, en een zesde maal een jaar en een dag, en één van de twistenden of beiden verzetten zich tegen het bevel van de schout, dan zal hij de graaf tien pond betalen;....]

19. et quilibet treugas frangens totidem, leso decem libras, vel manum perdet; ita si per duos scabinos vel plures convictus fuerit vel convicti fuerint.
[... en ieder die de vrede verbreekt evenveel[36], aan de gewonde tien pond, of hij zal zijn hand verliezen; dit in het geval hij door twee of meer schepenen schuldig is bevonden of zij schuldig zijn bevonden.]

20. Si quis instrumento acuto alium vulneraverit et super hoc per duos scabinos vel plures convictus fuerit, domino Wlphardo decem libras persolvet et leso decem libras, vel manu privabitur.
[Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en daarvoor is hij door twee of meer schepenen veroordeeld, zal hij heer Wolfert tien pond betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van zijn hand worden beroofd.]

21. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se vel per plures inpetierit et eum occiderit, ipse impetitor sive grassator cum omnibus suis complicibus ibidem existentibus, si convicti fuerint per duos scabinos, erunt in potestate nostra vel nostrorum successorum nostre

[35] Lees *possideat*.
[36] Namelijk 10 pond aan de graaf; zie art. 18.

iurisdictionis dominium possidentium. Si vero grassator infra mansionem suam aliquem vulneraverit per se vel per alios, non tamen ad mortem, grassator, nisi videbitur universis scabinis quod gravius sit puniendus, decem libras et quilibet complicum suorum quadraginta quinque solidos Hollandensis monete domino Wlphardo vel suis successoribus persolvet, leso vero secundum iudicium scabinorum emendabit, si super hoc per scabinos fuerit convictus.
[Bovendien als iemand, alleen of met meerderen, een ander in diens huis aanvalt en hem doodt, zal de aanvaller of aanrander met al zijn daar aanwezige medeplichtigen, als hun schuld door twee schepenen is bewezen, in onze macht zijn of in die van onze opvolgers die onze rechtsmacht bezitten. Als de geweldpleger echter alleen of samen met anderen, iemand in diens huis verwondt, maar niet dodelijk, zal de aanrander, tenzij alle schepenen vinden dat hij zwaarder gestraft moet worden, tien pond Hollands en ieder van zijn medeplichtigen 45 schellingen in Hollandse munt, betalen aan heer Wolfert of aan zijn opvolgers, maar de gewonde zal hij volgens het vonnis van schepenen schadeloos stellen, als hij door schepenen daaraan is schuldig bevonden.]

22. Si autem is qui in propria mansione inpetitur, viriliter se defendendo grassatorem et omnes complices suos cum eo existentes occiderit, de quolibet occiso quatuor denarios nobis vel nostris successoribus persolvet, et nos vel nostri successores tenebimur eum per hoc tueri et parentibus occisorum reconsiliare vel firmam pacem ei concedere.
[Als echter hij die in zijn eigen huis wordt aangevallen, door zich dapper te verdedigen, de aanvaller en al zijn medeplichtigen, die bij hem waren, doodt, zal hij voor iedere gedode man aan ons of onze opvolgers vier penningen betalen, en wij of onze opvolgers zullen hem moeten beschermen met betrekking tot deze zaak en met de verwanten van de gedodemannen verzoenen of hem een duurzame vrede bieden.]

23. Item quilibet grassator si de grassatione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo et simile menbrum pro simili menbro[37] de proprio corpore amittere tenebitur.
[Evenzo zal iedere geweldpleger, als hij door schepenen schuldig is bevonden aan zijn geweldpleging, hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.]

24. Preterea si quis quoscumque graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in ince[ndio], sive in rapina, sive in exhibitione veneni vel alicuius mortiferi deprensus et per scabinos convictus fuerit, ultimam et capitalem debet subire sententiam; si vero quis super hoc accusatus fuerit et non convictus per scabinos, sola manu iurando se poterit excusare.
[Bovendien als iemand zware en kapitale misdrijven heeft gepleegd, welke dan ook, of hij bij diefstal, of brandstichting, of roof of het toedienen van vergif of van iets dodelijks is betrapt, en door de schepenen schuldig is bevonden, moet hij de hoogste en kapitale straf ondergaan; maar als iemand hiervan wordt beschuldigd en hij wordt niet door schepenen schuldig bevonden, zal hij door alleen met handopsteking te zweren kunnen verklaren dat hij onschuldig is.]

25. Si quis autem in domo sua furem deprehenderit, tenebit, si poterit, et septem de v[icini]s suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit quod eum die clara iudici presentare poterit, re quam furatus fuerat in dorso furis ligata, et tunc iudex in iudicio furem conveniat et eum iuxta sententiam scabinorum tractabit.
[Als echter iemand in zijn eigen huis een dief betrapt, zal hij hem vasthouden, als hij dat kan, en zeven van zijn buren er bij roepen, en hij zal samen met zijn buren de vastgebonden dief zo lang vasthouden totdat hij hem bij klaarlichte dag aan de schout kan overdragen, met de zaak die hij gestolen had op de rug van de dief gebonden, en dan zal de schout de dief ter terechtzitting aanklagen en met hem handelen volgens het vonnis van schepenen.]

26. Quicumque alii debitis obligatus debita su[a non valens per]solvere, coram [iu]dice si super debitis illis conveniatur, iudex debet debitorem custodie preconum deputare per duas ebdomadas servandum et medio tempore a preconibus pascendum, et post duas ebdomadas tradet iudex debitorem in potestatem illius cuius debitor est, ita quod ille debitorem suum pascet non vexando corpus ipsius, et tenebit eum donec secum componat vel debita sua ei solvat vel remittat.

---

[37] Lees *membrum* en *membro*.

[Indien iemand die schulden heeft aan een ander en niet in staat is zijn schulden te voldoen, wegens die schulden voor de schout wordt aangeklaagd, moet de schout de schuldenaar aan de hoede van de boden toevertrouwen om twee weken vastgehouden te worden en gedurende die tijd door de boden gevoed te worden en na twee weken zal de schout de schuldenaar overdragen in de macht van degene wiens schuldenaar hij is, met de bepaling dat die zijn schuldenaar zal voeden zonder zijn lichaam te mishandelen en hij zal hem vasthouden, totdat hij met hem tot een vergelijk komt of hem zijn schulden betaalt of totdat hij ze kwijtscheldt.]

27. Si quis in iudicio coram iudice comparuerit, quicquid iuris quoad illum iudicem contigerit, iudex exiget ab illo fideiussores primo, secundo et tercio, et ille se dixerit non habere quos det fideiussores, talis non tenebitur quid solvere de bannis; si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit, iudex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito, et preco tenebitur illum servare et de eo iudici respondere.
[Als iemand ter terechtzitting voor de schout is verschenen, wat voor zaak het ook is, zolang als het die schout aan gaat, zal de schout eenmaal, andermaal en ten derde malen borgen van hem verlangen, en als hij zegt dat hij niemand heeft die hij als borg kan stellen, zal zo iemand geen boetes hoeven te betalen. Maar als hij zwijgt en geen borgen aanwijst, zal de schout samen met schepenen hem gevangen nemen en aan de bode in verzekerde bewaring geven, en de bode zal hem in bewaring moeten houden en daarover aan de schout verantwoording afleggen.]

28. Si oppidanus in iudicio conveniatur et aliquid iuris circa eundem iudicem contigerit, et oppidanus tantum boni iure oppidanorum possiderat[38] quod valet tantum quantum ius contingens iudicem circa ipsum, talis oppidanus poterit a iudicio recedere sine fideiussionis exhibitione; si vero talis tantum boni non possideat, oportet eum prestare cautionem fideiussoriam.
[Als een poorter voor het gerecht wordt gedaagd en iets juridisch met betrekking tot hem gaat de schout aan, en de poorter bezit zoveel goederen naar het recht van poorters dat de waarde hiervan zoveel bedraagt als het juridische dat met betrekking tot hem de schout aangaat, zal zo'n poorter het gerecht kunnen verlaten zonder borg te stellen; maar als zo'n man zoveel goederen niet bezit, dan moet hij zekerheid geven door middel van borgen.]

29. Si quis in iudicio obloquitur scabinis et sententiam ipsorum communi eorum consilio secundum iura oppidana in iudicio traditam contumaciter contradixerit, domino Wlphardo vel suis successoribus decem libras Hollandensium tenebitur pro satisfactione persolvere et unam libram cuilibet scabinorum.
[Als iemand ter terechtzitting schepenen tegenspreekt en een vonnis van hen, dat zij in hun gemeenschappelijke overleg volgens het stedelijke recht ter terechtzitting hebben geveld, zal hij aan heer Wolfert of zijn opvolgers tien pond Hollands moeten betalen en aan elk van de schepen een pond.]

30. Quicumque dederit alapam in faciem alicuius, si per duos scabinos fuerit convictus, solvet iudici unam libram et leso unam libram.
[Ieder die een slag in het gezicht geeft van een ander, zal, als hij door twee schepenen schuldig is bevonden, aan de schout een pond betalen en de gekwetste een pond.]

31. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit, emendabit eidem decem li[bris] et domino Wlphardo decem libris; si aliquem alium quam dominum domus ad aliquam domum quesierit, quesitor emendabit domino domus decem libris, quesito decem libris et domino Wlphardo decem libris, et hoc manu pugnante, si per scabinos convincatur malefactor.
[Als iemand in een of ander huis de heer des huizes aanvalt, zal hij hem tien pond boete betalen en heer Wolfert tien pond; als hij iemand anders dan de heer des huizes in een huis aanvalt, zal de aanvaller de heer des huizes tien pond betalen, de aangevallene tien pond en heer Wolfert tien pond, en wel wanneer het vechtenderhand was, indien de boosdoener door de schepenen als schuldig wordt bevonden.]

32. Si quis extramanentium[39] coram scabinis debitum certificaverit, [ne]c curaverit solvere monitus, citabitur ad pretorium de Wijc de quindena ad quindenam per tres quindenas, et debitor

[38] Lees *possideat*.
[39] Hier staat in *OHZ* nr. 1298 foutief *extramenantium*.

non comparuerit ad iudicium, bannietur, nec umquam a banno absolvetur donec solverit domino Wlpardo tres libras et creditori dampnum et debitum, et iusticiario emendabit secundum consilium scabinorum. Si bannitus infra oppidum vener[it], iusticiarius cum scabinis et aliis oppidanis pro debito suo bannitum et pro banno suo et dampno arrestatum in bona et firma custodia reservabunt donec debitum, dampnum et bannum domino Wlphardo persolverit cum debita integritate.
[Als iemand van hen die buiten wonen, in aanwezigheid van de schepenen een schuld bevestigt en hij zorgt, daartoe gemaand, er niet voor te betalen, zal hij om de veertien dagen gedurende drie maal veertien dagen voor het gerecht van Beverwijk worden gedaagd, en verschijnt de schuldenaar niet voor het gerecht, zal hij verbannen worden en zal hij nooit van de ban worden bevrijd, totdat hij heer Wolfert drie pond heeft betaald, aan de schuldeiser de schade en het verschuldigde bedrag, en de schout zal hij boete betalen volgens het oordeel van schepenen. Als de balling binnen de stad komt, zal de schout samen met de schepenen en de andere poorters de balling arresteren voor zijn schuld, voor zijn ban en voor de schade, en hem in goede en verzekerde bewaring houden, totdat hij de schuld, de schade en de aan heer Wolfert de boete volledig heeft betaald.]

33. Item si bannitus contumax oppidum vitaverit, iusticiarius cum oppidanis de banniti bonis debitum, dampnum et bannum, si potens iusticiarius fuerit, persolvet; si non poterit solvere per impotentiam suam, in primo adventu domino Wlphardi faciet dominus Wlphardus solvi debitum, dampnum et emendam, vel cuicumque potenti suam commiserit autoritatem.
[Evenzo als een eigenzinnige banneling de stad mijdt, zal de schout samen met de poorters de schuld, de schade en de boete betalen uit de bezittingen van de banneling, als de schout daartoe bij machte is; als hij niet kan betalen vanwege zijn onvermogen, zal bij het eerstvolgende bezoek van heer Wolfert heer Wolfert er voor zorgen dat de schuld, de schade en de boete betaald wordt, of de machthebber aan wie ook maar hij zijn gezag heeft toevertrouwd.]

34. Quicumque ad pulsationem campane non venerit, solvet domino Wlphardo unam libram.
[Ieder die bij het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan heer Wolfert een pond betalen.]

35. Oppidanus qui interficitur, solvetur triginta duabus libris a parentibus malefactoris, et omnia bona malefactoris erunt domini comitis et Wlphardi; si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit, solvetur sexaginta [quatuor][40] libris. Scabinus si interficiatur, solvetur quadraginta duabus libris; si quesitus fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem, octoginta quatuor libris solvetur.
[Voor een poorter die wordt gedood, zal door de verwanten van de dader worden betaald 32 pond, en alle goederen van de misdadiger zullen van de heer[41] graaf en Wolfert zijn; als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal 60 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond worden betaald; als hij is aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.]

36. Si quis pugnaverit infra libertatem, cogetur emendare ibidem vel bannietur.
[Als iemand vecht binnen de stadsvrijheid, zal hij gedwongen worden daar ter plaatse genoegdoening te geven of hij zal verbannen worden.]

37. Quicumque canipulum portaverit, solvet domino Wlphardo decem libras. Quicumque traxerit irato animo, quindecim libras. Quicumque alium inde vulneraverit, amittet manum. [Q]ui aliquem inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.
[Ieder die een dolk draagt, zal heer Wolfert tien pond betalen. Ieder die hem in woede trekt, vijftien pond. Ieder die er een ander mee verwondt, zal zijn hand verliezen. Wie iemand ermee doodt, zal, als hij gevangen wordt, worden gedood.]

38. Si quis tabernam intraverit et bibat ibidem, vinitor debet ei vinum iuxta certam et debitam mensuram porrigere; et cum ille, si oppidanus fuerit, ad libitum suum biberit, facta conputacione si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, vinitori vinum suum ante meridiem crastina

[40] In de stadsrechten van Haarlem en Alkmaar is hier sprake van 64 pond, dat zal ook hier bedoeld zijn.
[41] Heer hoort voor Wolfert te staan en niet voor de graaf.

die persoluturus; si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit et querimonia super hoc ad iudicem suum delata fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvet et tres solidos iudici et duos solidos vinitori pro satisfactione.
[Als iemand een taverne binnengaat en daar drinkt, moet de waard hem wijn geven volgens de vaste en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn genoegen heeft gedronken, mag hij, indien hij na het opmaken van de rekening niet meteen kan betalen, tot de volgende morgen weggaan om de waard de volgende vóór de middag zijn wijn te betalen; maar als hij de waard vóór genoemd tijdstip zijn wijn niet betaalt en daarover bij zijn schout een klacht is ingediend, zal die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.]

39. Quicumque de falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus, tenebitur tres libras iudici persolvere.
[Ieder die van valse maat is beschuldigd en door twee schepenen schuldig is bevonden, zal aan de schout drie pond moeten betalen.]

40. De hereditate vero[42] Wijc observabitur inter oppidanos consuetudo secundum quod ibidem est actenus observata, hoc tamen adiecto quod hereditas oppidanorum, sive iaceat infra Wijc sive extra libertatem, quod ad proximum heredem sue consanguinitatis, sive sit filius eius sive filia, iure hereditario devolvetur.
[Met betrekking tot een erfenis[43] zal echter in Beverwijk tussen poorters de gewoonte in acht worden genomen, zoals die daar tot nu toe in acht is genomen, waarbij dit er evenwel aan toegevoegd wordt dat een onroerende zaak van poorters, of die nu binnen Beverwijk ligt of buiten de vrijheid, volgens het erfrecht aan de naaste erfgenaam onder zijn bloedverwanten zal toekomen, of dat nu een zoon is of een dochter.]

41. Si quis autem aliqu[id iur]is iudicem contigens violenter a iudicio transtulerit, si super hoc per duos scabinos convictus fuerit, dabit quindecim libras pro satisfactione iudici domini Wlphardi vel suorum successorum.
[Als iemand echter iets juridisch dat de schout aangaat met geweld uit de rechtszitting wegvoert, zal hij, als hij door twee schepenen is schuldig bevonden, ter genoegdoening vijftien pond betalen aan de schout van heer Wolfert of die van zijn opvolgers.]

42. Quicumque oppidanus uxorem habet que pincere[44] vel braxare consueverit, is poterit per eam panem iuxta plenitudinem illius[45] fornacis amittere, sic et unam servisiam[46], ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea vel linea emere vel vendere consueverit, is poterit per eam pondus filorum quod lapis vocatur deperdere. Si vero uxor alicuius non soleat negociari publice, vir ipsius dampnum quatuor denariorum poterit per eam incurrere.
[Iedere poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood tot de hoeveelheid van èèn volle oven kunnen verliezen, zo ook èèn brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een rechtsvordering zal kunnen instellen. Evenzo zal, als iemands vrouw gewoon is wollen of linnen garen te kopen of te verkopen, hij door haar toedoen een gewicht aan garen kunnen verliezen, dat *steen*[47] wordt genoemd. Als echter iemands vrouw niet gewoon is in het openbaar handel te drijven, zal haar man door haar toedoen schade kunnen oplopen van vier penningen.]

43. Si res furtiva ab aliquo qui legitimus est, fuerit deprehensa, et verus possessor rem illam per testes obtinuerit, vir ille poterit excusare se tercio, ita tamen quod vir ille de cetero iuramentum in aliquo casu prestare non potest, et is qui rem suam obtinuit, duos solidos iudici et quatuor denarios conferet preconi.

---

[42] Hier is *in* weggevallen.
[43] Kruisheer geeft hier *land*.
[44] In de overige stadsrechten uit deze familie staat *pistare*.
[45] Lees *unius*.
[46] Lees *cervisiam*.
[47] Gewoonlijk acht pond.

[Als men bij iemand die betrouwbaar is, een gestolen zaak in beslag is genomen, en de echte eigenaar heeft die zaak door middel van getuigen teruggekregen, zal die man zich tot drie keer van schuld kunnen zuiveren, op de voorwaarde evenwel dat die man daarna geen eed meer kan afleggen in enigerlei rechtszaak en hij die zijn zaak heeft teruggekregen, aan de schout twee schellingen en de bode vier penningen zal betalen.]

44. Preterea tale ius oppidanis memoratis concessimus et tradidimus, ut nullus extraneus sive vicinus eorum, nec miles nec alius quilibet, oppidanum de Wijc quemquam aliqua ratione ad duellum provocare infra predictum oppidum vel usquam in nostra potestate vel nostrorum successorum poterit, nec oppidanus oppidanum.
[Bovendien hebben wij genoemde poorters zodanig recht verleend en gegeven, dat geen enkele vreemdeling of buur van hen, noch een ridder noch enig ander persoon, enige poorter van Beverwijk om enige reden binnen genoemde stad of ergens in ons machtsgebied of dat van onze opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, noch een poorter een andere poorter.]

45. Si quisquam aliquem infra libertatem oppidi supradicti acuto instrumento vel aliquo alio peremerit, et instrumentum abiecerit, excusationem poterit exhibere nisi duobus scabinis vel pluribus fuerit convictus; de quo etiam si queremonia fiat, [ter][48] quatordecim diebus et tribus diebus ante tribunal debet vocari, et si non ad talem terminum comparuerit, diiudicabitur et pro proscripto reputabitur; si autem infra terminum ad quem idem grassator ad iudicium vocatur et[49] conductum requisierit a iudice, nec optinuerit, nequaquam diiudicari poterit.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van de bovengenoemde stad met een scherp werktuig of met iets anders doodt en dat werktuig wegwerpt, zal hij zich kunnen rechtvaardigen, tenzij hij door twee of meer schepenen schuldig is bevonden; ook moet hij, als daarover een klacht wordt ingediend, gedurende driemaal veertien dagen op drie dagen voor het gerecht worden geroepen, en als hij op zo'n vastgestelde dag niet verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij beschouwd; maar als die geweldpleger binnen de termijn waarin hij is gedagvaard de schout om vrijgeleide verzoekt, en hij krijgt die niet, dan kan hij geenszins veroordeeld worden.]

46. Extraneus contra oppidanum testimonium non poterit perhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.]

47. Si femina vi oppressa et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus, tam viris quam mulieribus, probatis et honestis, processum in querimoniam habere non debet.
[Als een vrouw die met geweld is aangerand en verkracht, een klacht indient zonder zeven betrouwbare en eerzame getuigen, mannen zowel als wel vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te voeren.]

48. Si quis bona titulo pignoris sibi obligata possederit sine reclamatione per annum et amplius, et aliquis eidem iniurietur, sola manu iurando confirmabit quicquid in illis bonis habuerit.
[Als iemand goederen die hem als pand zijn gegeven een jaar en langer zonder protest in zijn bezit heeft en iemand betwist zijn recht daarop, zal hij door enkel met handopsteking te zweren al het recht bekrachtigen dat hij op die goederen heeft.]

49. Si duo coram iudice vocati causam tractaverint quorum[50] alter, qui cadit a causa, reliquo, qui partem suam optinuerit, expensas solvere tenetur, ita quod ille qui causam suam defensaverit, valorem expensarum de concilio[51] aliorum[52] scabinorum iuramento taxabit.

---

[48] Dit woord is hier weggevallen. De fout is afkomstig uit het stadsrecht van Alkmaar.
[49] Dit woord staat hier ten onrechte. De fout is afkomstig uit het stadsrecht van Medemblik.
[50] Dit woord maakt, aldus Kruisheer de zin onbegrijpelijk en lijkt hier dan ook ten onrechte te staan. Hij neemt aan dat de fout in Haarlem zal zijn ontstaan; in het Bossche stadsrecht van 1284 komt hij niet voor (wel in die van Alkmaar en Medemblik). Van Bentum meent dat dit juist als een vergelijking is ingeslopen waarbij *eorum* evenwel beter zou zijn geweest; hij noemt het een anacolouth.
[51] Lees *consilio*.

[Als twee personen voor de schout gedaagd een proces voeren, moet van hen de ene, die het proces verliest, aan de ander die het proces wint, de kosten betalen, met dien verstande dat hij die het proces heeft gewonnen, het bedrag van zijn onkosten op advies van de [andere] schepenen door een eed zal vaststellen.]

50. Preco non vocabit oppidanum ad iudicium nisi ad domum ipsius coram duobis oppidanis vel pluribus.
[De bode zal een poorter niet voor de rechtbank roepen dan aan diens eigen huis en in aanwezigheid van twee of meer poorters.]

51. Ad scabinorum concilium nemo presumat accedere nisi vocatus ab ipsis scabinis.
[Niemand mag het zich veroorloven de vergadering van schepenen te betreden, tenzij hij door de schepenen zelf is geroepen.]

52. Sententiam scabini cum concilio[53] aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo poterit cassare.
[Niemand zal een vonnis van een schepen, dat tot stand is gekomen en is bevestigdin overleg met andere schepenen, nietig kunnen verklaren.]

53. Si virum quempiam femina a[liqua de] oppressione violenta et violentia stupri septem testibus, tam viris quam mulieribus, ydoneis et probatis, in iudicio convicerit, ille violator capitali sententia plectendus er[it.]
[Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter terechtzitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan gewelddadige aanranding en de gewelddadigheid van verkrachting, zal die verkrachter met een doodvonnis moeten worden gestraft.]

54. Si quis patrimonium vel hereditatem alicuius mercatus fuerit et testimonio scabinorum sine reclamatione per annum et diem vel amplius possederit, possessor ipsius patrimonii vel hereditatis [nulli] post [d]ictum terminum, etiam si impetatur, tenebitur respondere.
[Als iemand een grondbezit of onroerend goed van iemand koopt en dat naar getuigenis van de schepenen gedurende een jaar en een dag of langer ongemoeid heeft bezeten, zal de bezitter van dat grondbezit of onroerend goed na de genoemde termijn aan niemand verantwoording dienen af te leggen, ook als hij daarover wordt aangeklaagd.]

55. Quicumque coram duobus oppidanis a iudice vel precone in oppido arrestatus, sine licencia iudicis ab oppido recesserit et super hoc per duos scabinos convictus fuerit, quadraginta quinque solidos solvet iudici ad emendam.
[Ieder die door de schout of de bode in aanwezigheid van twee poorters in de stad is gearresteerd en zonder verlof van de schout de stad verlaat en hiervoor door twee schepenen schuldig is bevonden, zal de schout 45 schellingen betalen als boete.]

56. [Q]uicumque aliquem de debito in aliquo iudicio conveniat et super eo testes ydoneos habeat, testes solo iuramento testimonium perhibeant, set actor non tenebitur iurare.
[Ieder die iemand wegens een schuld op een of andere rechtszitting aanklaagt en daarvoor geloofwaardige getuigen heeft, moeten de getuigen alleen met een eed getuigenis afleggen, maar de klager zal niet verplicht zijn te zweren.]

57. Postquam aliquis factus fuerit opp[idanus, n]ulli tenebitur esse servilis, set secundum iura oppidi libertate fruetur.
[Nadat iemand poorter is geworden, zal hij niet verplicht zijn iemands horige te zijn, maar zal hij de vrijheid genieten volgens het recht van de stad.]

---

[52] Dit woord lijkt overbodig, aldus Kruisheer, aangezien er eerder in dit artikel in het geheel geen sprake is van schepenen. In het Haarlemse stadsrecht staat het niet, wel in het Alkmaarse en vervolgens dat van Medemblik. In dat van Delft (1246) is hier sprake van *consilio villici et scabinorum* (schout en schepenen).
[53] Lees *consilio*.

58. Preterea sciendum est quod filii sacerdotum vel aliqui qui de legitimo thoro non sunt generati, non deb[ent] nec tenebuntur testimonium ferre in preiudicium bonorum vel iure[54] alicuius oppidani.
[Bovendien moet men weten dat zonen van priesters of sommigen die niet uit een wettig huwelijk zijn geboren, geen getuigenis moeten afleggen, noch daartoe verplicht zullen worden, ten nadele van de goederen of van het leven van een poorter.]

59. Si quis infra libertatem de Wijc terram habuerit sub annuo censu, soluto censu quamdiu vixerit optinebit, vel libere poterit vendere soluto duplici censu domino ipsius terre; verum si vir vel femina qui possidet terram censualem obierit, proximus heres soluto duplici censu vero domino terre eam op[tin]ebit iure hereditario, et sic a progenie in progeniem et in perpetuum.
[Als iemand binnen de stadsvrijheid van Beverwijk grond heeft tegen betaling van een jaarlijkse tijns, zal hij deze, wanneer de tijns betaald is, bezitten zolang hij leeft, oftewel zal hij deze vrij kunnen verkopen na betaling van de dubbele tijns aan de heer van die grond; maar als de man of de vrouw die de tijnsgrond bezit, overlijdt, zal de naaste erfgenaam deze grond volgens het erfrecht verkrijgen na betaling van de dubbele tijns aan de ware heer van de grond, en zo van geslacht op geslacht tot in eeuwigheid.]

60. Si quis autem aliquem infra libertatem de Wijc leserit aut vulneraverit dum campana pulsatur pro cummuni utilitate oppidi aut infra tres dies post pulsationem campane, solvet domino Wlphardo decem libras, leso decem libras, si per duos scabinos convictus fuerit.
[Maar als iemand binnen de vrijheid van Beverwijk een ander kwetst of verwondt terwijl de klok wordt geluid vanwege het gemeenschappelijke belang van de stad, of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij heer Wolfert tien pond betalen, de gekwetste tien pond, als hij door twee schepenen schuldig wordt bevonden.]

61. Insuper scabinis de Wijc licentiamus facere nova statuta vel precepta cum concilio[55] sculteti ad dimidium annum vel ad integrum durantia, que scabini confirmaverint utilia universitati a[ut] parti maiori, nostra iurisdictione et domini Wlphardi in hoc reservata.
[Bovendien hebben wij schepenen van Beverwijk toestemming gegeven om in overleg met de schout nieuwe verordeningen of voorschriften te maken geldig voor een half jaar of een heel jaar, waarvan de schepenen hebben bevestigd dat ze nuttig voor de hele gemeenschap of de meerderheid zijn, waarbij onze rechtsmacht en die van heer Wolfert in dezen behouden blijft.]

62. Quicumque oppidanus non iuvaret universitatem ad compellendum extraneos ne aliquid faciant contra ius oppidi de Wijc, solvet domino Wlphardo unam libram et perdet oppidum per annum integrum.
[Iedere poorter die de gemeenschap niet helpt om vreemdelingen te verdrijven, opdat zij niet iets doen tegen het recht van de stad Beverwijk, zal heer Wolfert een pond betalen en gedurende een heel jaar het poorterschap verliezen.]

63. Item predictis oppidanis damus presentibus in mandatis ut iuramento prestito confirment quod unusquisque alii ius suum confirmabit.[56]
[Evenzo dragen wij de voornoemde poorters in deze instructies op dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder zijn recht voor een ander kracht zal bijzetten.]

64. Si vero aliquis oppidanus debitorem sui oppidani[57] in hospicio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur coopidano creditori respondere de pecunia quam sibi debet hospes receptus.
[Als echter een poorter een schuldenaar van een medepoorter van hem in zijn huis opneemt, terwijl de schuldeiser daar bezwaar tegen maakt, dan zal de gastheer die opneemt, verplicht zijn tegenover zijn medepoorter, de schuldeiser, verantwoording af te leggen over het geld dat de gast die opgenomen is, hem schuldig is.]

---

[54] Lees *vite*. Deze fout is afkomstig uit het stadsrecht van Alkmaar.
[55] Lees *consilio*.
[56] In de Haarlemse oorkonde (art. 60) staat in plaats van *confirmabit* het woord *conservabit* (zal opkomen).
[57] Lees *cooppidani*. De weglating komt uit het stadsrecht van Alkmaar.

65. Omne pignus et bona pignori obligata, sive in humidis sive in siccis sive in decimis vel aliis bonis, nos comes Hollandie prefatis oppidanis secundum consuetudinem oppidi de Wijc ipsis oppidanis[58] conservabimus; et unusquisque suo conburgensi in conservatione bonorum pignori obligatorum que in presenti possident, fideliter assittent[59] quousque redempta fuerint secundum beneplacitum creditorum qui ea tenent obligata, et hoc predicti op[pidani iura]mento confirmabunt.
[Elk pand en in onderpand gegeven goederen, hetzij in natte, hetzij in droge zaken, hetzij in tienden, hetzij andere goederen, zullen wij, graaf van Holland, voor de voornoemde poorters overeenkomstig de gewoonte van de stad Beverwijk bewaren; en een ieder zal zijn medeburger trouw bijstaan bij het bewaren van de in onderpand goederen, die zij voor het ogenblik bezitten, totdat zij gelost worden naar het goedvinden van de schuldeisers die ze in pand houden en dit zullen de voornoemde poorters met een eed bevestigen.]

66. Item si aliquis circummanentium legitime commonitus debita oppidano de Wijc solvere neglexerit, scultetus cum oppidanis de suo tantum accipiet quod creditori suo satisfaciet competenter.
[Evenzo als iemand van de omwonenden na wettig te zijn aangemaand nalaat zijn schulden aan een poorter van Beverwijk te betalen, zal de schout samen met de poorters zoveel van zijn bezit nemen dat hij zijn schuldeiser naar behoren genoegdoening zal geven.]

67. Adhec si occasione alicuius nobilis vel ministerialis oppidanus de Wijc bannitus fuerit et arrestatus[60], nos comes ipsum talem habebimus quod oppidanum et bona ipsius faciemus absolvi, vel de suo tantum accipiemus quod oppidano[61] faciemus satisfieri competenter.
[Bovendien als door toedoen van een edelman of een ministeriaal een poorter van Beverwijk is gebannen en gearresteerd, zullen wij, de graaf, hem zodanig behandelen dat wij ervoor zullen zorgen dat de poorter en zijn goederen worden vrij gegeven of dat wij zoveel van het zijne in beslag zullen nemen, dat wij er voor zullen zorgen dat de schuldeiser naar behoren tevreden wordt gesteld.]

68. Oppidani de Wijc nobis aut vero domino Hollandie in expeditione nostra servire debent cum triginta hominibus in expensis propriis;
[De poorters van Beverwijk moeten ons, of de wettige heer van Holland in onze heervaart dienen met dertig mannen op eigen kosten,]

69. similiter precariam seu petitionem nobis vel vero domino Hollandie statuendis temporibus persolvent,
[evenzo zullen zij ons of de wettige heer van Holland op vast te stellen tijden de precarie of bede betalen,]

70. aut si verus dominus Hollandie ad curiam imperatoris ierit, aut uxorem duxerit aut miles fieri voluerit, sive aliqua sororum suarum nupserit, vel si frater aut filius noster vel veri domini Hollandie miles fieri voluerit aut uxorem duxerit, tot libras ad quodlibet istorum persolvent prout nos concisilio[62] nostro et cum scabinis eiusdem oppidi rationabiliter taxandum duxerimus et etiam ordinandum.

---

[58] De woorden *ipsis oppidanis* zijn een onnodige herhaling van het eerdere *prefatis oppidanus*. In de Haarlemse oorkonde staan deze woorden niet; in Alkmaar zijn ze er in gekomen, en via Medemblik ook in het Beverwijkse terechtgekomen.
[59] Lees *assistet*. De fout is afkomstig uit het stadsrecht van Alkmaar.
[60] In de stadsrechtoorkonden van Haarlem en Alkmaar staat hier *bannitus fuerit vel arrestatus*, dat veelal wordt vertaald met 'gebannen *of* gearresteerd'. In de stadsrechten van Medemblik, Beverwijk en Edam staat echter *et*. Het is moeilijk denkbaar dat iemand is gebannen *en* gearresteerd of aangehouden, zodat het hier is hertaald met gedagvaard (van *bannire* = dagvaarden); zie Habel en Gröbel, *Mittellateinisches Glossar*.
[61] Kruisheer (in Alders e.a., *Het ontstaan van Beverwijk*, p.60, noot 32) stelt dat hier *creditori* (schuldeiser) had behoren te staan (overeenkomstig art. 66), en dat de foutieve passage uit Haarlem stamt en via Alkmaar en Medemblik in Beverwijk is terecht gekomen.
[62] Lees *consilio*.

[of als de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist, of trouwt of ridder wil worden, of een van zijn zusters trouwt, of als een broer of een zoon van ons of van de wettige heer van Holland ridder wil worden of trouwt, zullen zij bij ieder van die gelegenheden zoveel pond betalen, als wij in onze raad en met de schepenen van die stad hebben gemeend naar redelijkheid te moeten schatten en ook te moeten vaststellen.]

71. Preterea sepedictis oppidanis de Wijc licentiamus nundinas singulis annis habere duas per spacium unius ebdomade quaslibet duraturas, de quarum primis erigenda est crux in Divisione apostolorum, in secund[is] in vigilia Beati Michaelis archangeli, secundum quod solet fieri in erectione crucis in ceteris nundinis terre nostre, nobis et nostris successoribus dictarum nundinarum telonio reservato.
[Bovendien geven wij de vaak genoemde poorters van Beverwijk toestemming ieder jaar twee markten te houden die elk een week zullen duren; daarvan moet op de eerste het kruis opgericht worden op Scheiding der Apostelen, op de tweede op de dag voor de aartsengel Sint Michiel, overeenkomstig hetgeen bij de oprichting van het kruis op de andere markten van ons gebied pleegt te gebeuren, waarbij voor ons en onze opvolgers de tol van genoemde markten behouden blijft.]

Ut autem hec libertas et predicta omnia que in presenti pagina continentur expressa, firma et inconvulsa perma[nea]nt et in perpetuum duratura, presens scriptum exinde fieri et sigillo nostre dominationis iussimus communiri.
[Opdat evenwel deze vrijheid en alle voornoemde zaken die in deze oorkonde uitdrukkelijk zijn opgenomen, van kracht en onaangetast blijven en tot in eeuwigheid durende, hebben wij bevolen deze oorkonde daarvan te vervaardigen en met het zegel van ons gezag te bekrachtigen.]

Datum apud Hagham anno Domini [mille]simo ducentesimo nonagesimo octavo, in die beati Martini hyemalis.
[Gegeven te Den Haag, in het jaar van de Heer 1298, op de dag van Sint Maarten in de winter.]

1399 april 5 Stadsrecht Bolsward Den Haag

Hertog Albrecht van Beieren, paltsgraaf van de Rijn, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn lieden van Bolsward.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1399) NA, AGH 355(register 'Oestvrieslant' van akten van hertog Albert inzake Friesland beoosten het Vlie, lopend over 1398-1403), f. 23v - 26r [Van Riemsdijk, 42].
Druk: a. Beucker Andreae, Specimen historico juridicum, p. 479 – b. Verwijs, De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren, p. 509-516.[63]

Aelbrecht etc. Doen cond allen luden, want onse goede lude van Bodelswaert mit anderen onsen goeden luden van Oistergo ende van Westergo tot onser gunsten ende ghenaden ghecomen ende mit ons alinghe ende al wail verzoent ende verlijct sijn van alle onghehoersamicheit als sy mennich jaer tieghens ons ende onsen voirvorderen in ghestaen hebben ende van allen ghescille die wy tot desen daghe toe mit him luden ghehadt hebben ende hebben ons ghehult ontfaen ende ghesworen tot horen rechten lantsheer soe hebben wy den selven onsen goeden luden van Bodelswaert omdat sy ons ende onse nacomelinghen te bet dienen moghen ende te willigher ende te bereider sijn ghegeven voer ons ende voer onse nacomelinghen him ende horen nacomelingen, vryheden ende poertrecht tot alsulke hantvesten ende vryheden als wy onsen ghemenen lande van Oistergo ende van Westergo in Oistvrieslant ghegeven hebben in alre manieren als hier na ghescreven staet.
[Albrecht etc. maken eenieder bekend, aangezien onze goede lieden van Bolsward met daarnaast onze goede lieden van Oostergo en van Westergo in onze gunst en genade zijn gekomen, en met ons volkomen en wel verzoend en tot een vergelijk gekomen zijn vanwege elke ongehoorzaamheid, die zij menig jaar tegenover ons en onze voorvaderen hebben betracht, en vanwege alle geschillen, die wij op heden met hen gehad hebben, en [nu] zij ons hebben gehuldigd, ontvangen en gezworen als hun rechtmatige landsheer, aldus hebben wij diezelfde onze goede lieden van Bolsward, opdat zij ons en onze nakomelingen des te beter dienen zullen, en des te meer willig en bereid zijn, voor ons en voor onze nakomelingen, hen en hun nakomelingen, vrijheden en stadsrecht gegeven, overeenkomstig zulke handvesten en vrijheden als wij onze gemene landen van Oostergo en Westergo in Oost-Friesland gegeven hebben, op alle manieren als hierna geschreven staat.]

1. In den eersten soe sal die scout die nu ter tijt onse scout is bynnen Bodelswaert voirscr. scout wesen bynnen der selver onser stede also langhe als sijn bevelinghe duert die hi van ons dair of heeft; ende tenden den vijf jaren na den datum van desen brieve so en sal nyement scout wesen bynnen onser stede voirn. hi en hebbe vijf jaer lang eenpaerliken deen na den anderen inwonachtich poerter gheweest mit alinghe sijnre woenstat.
[Ten eerste zal de schout, die tegenwoordig onze schout is binnen Bolsward voornoemd, schout zijn binnen onze zelfde stad voor zolang als zijn aanstelling duurt, die hij van ons daartoe heeft; en na afloop van de vijf jaar na de datum van deze brief zal niemand schout zijn binnen onze voornoemde stad, tenzij hij vijf jaar lang, ononderbroken het ene na het andere, inwonend poorter zal zijn geweest met zijn daadwerkelijke domicilie.]

2. Item so sal onse scout van Bodelswaert voirscr. die nu ter tijt is of namels wesen sal kiesen alle jare vpten lesten dach van Aprille zeven scepenen mitten welken onse scout voirscr. bedriven ende berechten sal mit recht na scepen vonnisse alle brueken die gheschien sullen bynnen der vryheit ende den ambocht van onser stede van Bodelswaert voirscr. het sy van hoghe of van laghe[64] van schulde of van schade na inhouden sulcs rechts ende hantvesten als wy onsen ghemenen lande van Oistvrieslant van Oistergo ende van Westergo voirscr. ghegeven hebben.

---

[63] Deze tekst is gebaseerd op B. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.
[64] De hoge en de lage jurisdictie, dus de bevoegdheid om alle misdrijven te berechten, inclusief de halsmisdrijven waarop de doodstraf staat.

[Evenzo zal onze schout van Bolsward voornoemd, die dit tegenwoordig is of hierna zal zijn, elk jaar op de laatste dag van april zeven schepenen kiezen, met wie onze voornoemde schout alle misdrijven volgens het recht van schepenvonnis zal vervolgen en berechten, die geschieden zullen binnen het rechtsgebied en het ambacht van onze stad Bolsward voornoemd, zowel de hoge als de lage [misdrijven], van schulden en schaden, volgens de inhoud van het recht en de handvesten, dat wij onze gemene gebieden van Oost-Friesland, van Oostergo en van Westergo voornoemd gegeven hebben.]

3. Item so en sal in onser stede van Bodelswaert voirscr. nyement scepen wesen hi en sal een jaer lang poorter ende inwonachtich bynnen onser stede geweest hebben mit alinghe sijnre woenstadt als voirscr. is; ende die scepen sullen bliven een jaer lang scepen bynnen onser voirscr. stede sonder die te versetten of te veranderen bynnen tsiaers ten waer dat enich van dien scepen dair en bynnen aflyvich wtlandich[65] of bruekich worde dat hi billike gheen scepen wesen en soude. Oic mede of enich scepen bynnen tsiaers selve scout worde, so soude die scout die dair waer bynnen onser stede voirscr. enen anderen goeden poorter in des ghenen stadt die wt den voirn. scependom quaem in manieren als voirscr. is setten die scepen bliven sal tot des lesten daghes toe van Aprille dair naist volghende.
[Evenzo zal in onze voornoemde stad Bolsward niemand schepen zijn, tenzij hij een jaar lang poorter zal zijn geweest en gewoond heeeft binnen onze stad met zijn daadwerkelijke domicilie, als voorschreven is; en de schepenen zullen een jaar lang schepen blijven binnen onze voornoemde stad, zonder die te vervangen of te veranderen binnen het jaar, tenzij dat enig van die schepenen binnen die termijn stierf, buitenlands verbleef of strafbaar was, dat hij naar recht en billijkheid geen schepen zou zijn. Bovendien als enig schepen binnen een jaar zelf schout wordt, dan zal die schout, die daar in functie was, binnen onze stad voornoemd een andere goede poorter in de betreffende stad, die uit het voornoemd rechtsgebied van schepenen komt, op de wijze als het voorgeschreven is, aanstellen, die schepen zal blijven tot de laatste dag van april daarop volgend.]

4. Item soe sal onse scout van Bodelswaert voirscr. alle brueken aenspreken die ghevallen ende gheschien sullen bynnen der selver onser stede of bynnen den ambocht ende bedrive ons scouten voirscr. bynnen tsiaers nadien dat die brueken gheschien; ende waer dat sake dat onse scout voirscr. versumende waer die bruekighe aen te spreken bynnen tsiaers so waer die bruekighe vry ende quijt ten waer of die bruekighe gast wtlandich of geen poorter en waer ende sulker lude brueken so sal onse scout voirscr. moghen berechten so wanneer dat hi den sculdighen bynnen sinen bedrive begripen mach; mar deser vryheit en sal nyement ghebruken die men besaken of aenspreken wilde van moert moertbrant vrouwenvercraft vredebrake diefte doetslach of diere ghelijc van quaden feyten die aen tlijf gaen.
[Evenzo zal onze schout van Bolsward voornoemd alle misdrijven in rechte aanklagen, die zullen voorvallen en geschieden binnen dezelfde onze stad of binnen het ambacht en onze voornoemde schout stelt binnen een jaar nadat die misdrijven zijn begaan vervolging in; en in het geval dat onze voornoemde schout nalatig was om die misdrijven binnen een jaar te vervolgen, dan is de overtreder vrij en gekweten, tenzij die overtreder een vreemdeling, buitenlands of geen poorter zou zijn, en de misdrijven van dergelijke lieden zal onze voornoemde schout mogen berechten, wanneer hij de schuldigen tijdens zijn vervolging arresteren kan; maar deze vrijheid zal niemand gebruiken, die men in rechte betrekken of wil aanklagen vanwege moord, moorddadige brand, vrouwenverkrachting, vredebreuk, diefstal, doodslag of dergelijke kwade feiten, waarop de doodstraf staat.]

5. Item so wie boven ende jeghens scepen vonnisse dinghede of smadeliken sprake up scepen om ghewijsde vonnisse wille die soude verbueren zeventien pont dats te weten tien pont tieghens ons ende jeghens elken scepen een pont; nochtan sal dat vonnisse enen voertganc hebben.
[Evenzo wie boven en tegen een schepenvonnis een geding aanspant of smadelijk spreekt over een schepen vanwege het gewezen vonnis, die zal verbeuren 17 pond, te weten tien pond tegenover ons en tegenover elke schepen een pond; nochtans zal het vonnis ten uitvoer worden gebracht.]

6. Item sullen die scout ende scepen mit achte vander ghemeynten die die ghemeen poorters van Bodelswaert dair toe nemen zullen, kiesen alle jare upten eersten dach van Meye vier raetsluden die poorters ende inwonachtich gheweest hebben jaer ende dach bynnen onser stede voirscr. als

[65] Elders, buiten het land of rechtsgebied vertoevende; kan ook verbannen betekenen.

voirscr. is; ende die sullen onser stede van Bodelswaert goede renten ende vervallen upbueren ontfaen ende wtgheven ende belegghen in onser stede profijt ende orbair ende dair of tenden jaers goede rekeninghe ende bewisinghe doen voir onsen scout oude scepen ende nuwe ende voir achte vander ghemienten die dair toe genomen ende ghekoren zullen worden; ende wair dat sake dat yemant van dien raetsluden in hore rekeninghe ende bewiisinghe ghebreclic ghevonden worde dat sullen die scout ende nuwe scepen berechten als dair toe behoert. Ende die raetslude sullen raetslude bliven dat jaer lang wt ten waer dat hore enich aflyvich bruekich wtlandich of scout worde; soe soud men dair voer andere raetslude kiesen in alre manieren als voirscr. is.
[Evenzo zullen de schout en de schepenen met acht [mannen] uit de gemeente, die de gemene poorters van Bolsward daartoe zullen aanwijzen, elk jaar op de eerste dag van mei vier raadslieden kiezen, die een jaar en een dag poorters en inwoners binnen onze voornoemde stad zijn geweest, zoals het bepaald is; en die zullen voor onze stad Bolsward goede renten en betalingen innen, ontvangen en uitgeven, en beleggen ten voordele en nut van onze stad en daarvan aan het eind van het jaar goede rekening en verantwoording afleggen ten overstaan van onze schout, de oude schepenen en de nieuwe, en voor acht [vertegenwoordigers] van de gemeenschap, die daartoe zullen worden aangewezen en gekozen; en in het geval dat iemand van die raadslieden in hun rekening en verantwoording in gebreke wordt bevonden, dan zullen de schout en de nieuwe schepenen het berechten, zoals het behoort. En de raadslieden zullen dat jaar lang raadslid blijven, tenzij een hunner sterft, strafbaar is, buitenlands is of schout wordt; dan moet men daarvoor andere raadslieden kiezen op de wijze als het bepaald is.]

7. Item so moghen ons scout ende scepen van Bodelswaert die nu ter tijt sijn of namels wesen sullen alle jare nye kueren maken bynnen onser stede die dueren sullen een jaer lang ende niet langher ten waer dat men die selve kueren tenden jaers bi onsen scout ende scepen voirn. vernuwede behoudeliken dat sy gheenrehande saken kueren en sullen die ons of onser herelicheit tieghens draghen moghen.
[Evenzo mogen onze schout en schepenen van Bolsward, die tegenwoordig of hierna in functie zullen zijn, elk jaar keuren maken binnen onze stad, die een jaar zullen duren (gelden) en niet langer, tenzij dat men diezelfde keuren aan het eind van het jaar voor onze schout en schepenen vernieuwde, behoudens dat zij generlei zaken zullen bepalen, die tegen ons of onze heerlijkheid zouden uitwerken.]

8. Item so en sullen wy noch onse nacomelinge noch yemant anders van allen brueken ende saken die geschien ende ghevallen sullen bynnen onser stede voirscr. ende ambocht van Bodelswaert also verre als dat scoutambocht ende bedrijf dair of strecket ende die men daer mit recht berechten sal niet meer begheren noch hebben van enighen poorter van Bodelswaert dan vonnisse van scepen behoudeliken ons sulcs rechts all wy onsen ghemenen lande van Oistvrieslant ghegeven hebben.
[Evenzo zullen wij noch onze nakomelingen noch iemand anders vanwege alle misdrijven en [andere] zaken, die zullen geschieden en voorvallen binnen onze voornoemde stad en ambacht van Bolsward, voor zover als het schoutambacht en territoir zich daarover uitstrekt, en die men daar volgens het recht zal berechten, niet meer begeren noch hebben van enige poorter van Bolsward dan het vonnis van schepenen, onder ons voorbehoud van zulk recht, als wij onze gemene landen van Oost-Friesland gegeven hebben.]

9. Item so en sal men ghenen poorter moghen betughen dan mit wittachtigen luden ende poerteren mar waer dat sake dat een poorter dingplichtich worde tieghens enen gast bynnen onser stede of die een gast jeghens den anderen so mochten die poorter of gast elx den anderen betughen nae goeden wittachtighen ghelovighen luden mit tween personen of meer die sy dair by brochten.
[Evenzo zal men tegen geen poorter mogen getuigen dan met betrouwbare lieden en poorters, maar in het geval dat een poorter in rechte moet verschijnen tegenover een vreemdeling binnen onze stad, of de ene vreemdeling tegenover een andere, dan mogen die poorter of vreemdeling elk tegen de ander getuigen met twee of meer goede en betrouwbare lieden, die zij mee zouden brengen.]

10. Item so mach een poorter enen gast van buten die gheen poorter en is bekommeren ende bestellen bynnen der vryheit van onser stede mit onsen scout of sinen ghewaerden bode voir penninc scult of anderen schade die hi up him te claghen hadde ende des ghelijcs deen gast den anderen; ende dair of sullen onse scout ende scepen mit recht die partien scheiden bynnen drie

daghen na der becommeringhe voirscr.; ende waer dat sake, dat enighe gast boven becommeringhe wt onser stede van Bodelswaert sceyde sonder oirlof ons scouts ende consente des claghers die soude bevallen in des claghers claghe ende ons gheven twee pont ende onsen scout een pont.
[Evenzo mag een poorter een vreemdeling van buiten [de stad], die geen poorter is, in verzekerde bewaring laten nemen binnen het rechtsgebied van onze stad met onze schout of zijn beëdigde bode vanwege een geldschuld of een andere schade, die hij tegenover hem te vorderen heeft, en desgelijks de ene vreemdeling de andere; en daartoe zullen onze schout en schepenen binnen drie dagen na de voornoemde bewaring volgens het recht tussen partijen beslissen; en in het geval dat enige vreemdeling ondanks de bewaring uit onze stad Bolsward vertrekt, zonder toestemming van onze schout en instemming van de klager, dan zal hij in het ongelijk worden gesteld conform de aanklacht van de klager en aan ons twee pond en aan de schout een pond geven.]

11. Item so sellen ende moghen onse scout scepen ende rade van Bodelswaert die nu ter tijt sijn of namels wesen sullen vrede maken ende nemen tusschen twyenden ende scillenden luden in tiegenwoerdicheit twee poirteren of meer. Ende so wie vermaent van onsen scout scepen of rade enen vrede wederseyde te gheven een warf ander warf ende derde warf die sel jegen ons verbuer also mennichwarf als hi dien vrede weygherde ende ontseyde tien pont also verre als ment betughen mochte mit poirteren als voirscr. is. Ende dan so sal onse scout scepen of rade die dien vrede gheeyschet heeft enen vrede legghen den ghenen dien gheweyghert heeft voir poirteren als voirscr. is welken vrede die selve dien die gheleit wart houden sal up lijf ende up goed gheliken onse beseghelde brieve ende hantvesten dair of inhouden die wy onsen ghemenen lande van Oistvrieslant ghegeven hebben.
[Evenzo zullen en mogen onze schout, schepen en raad van Bolsward, die tegenwoordig of hierna in functie zullen zijn, vrede eisen en opleggen tussen twistende en ruziënde lieden, in aanwezigheid van twee of meer poorters. En wie, na een vermaning van onze schout, schepen of raad, weigert een vrede te geven, eenmaal, tweemaal en een derde maal, die zal tegen ons voor elke maal dat hij de vrede weigert en afwijst, tien pond verbeuren, in zoverre als men het kan getuigen met poorters, zoals het bepaald is.
En vervolgens zal onze schout, schepen of raad, die de vrede geëist heeft, een vrede opleggen aan degene die deze geweigerd heeft tegenover poorters, zoals het bepaald is, welke vrede hij tegenover degene die hem aangebracht heeft, zal houden op zijn lijf en goed, conform de inhoud van onze bezegelde brieven en handvesten terzake, die wij onze gemene landen van Oost-Friesland hebben gegeven.]

12. Item so wie onnoselic enen vrede brake die hi selve mitter hant niet ghegeven en hadde en darenboven enen anderen quetste sonder voirraet die sal verbueren jegen ons tien pont ende jegen den ghequetsten tien pont; mar sturve die ghequetste vander quetsinghe so soude men dat beteren ons ende des doden maghen na inhout der hantvesten van Oistvrieslant voirscr.
[Evenzo wie buiten zijn schuld een vrede verbreekt, die hij zelf niet met de hand had gegeven en in strijd daarmede een ander verwondt zonder opzet (voorbedachte rade), die zal jegens ons tien pond verbeuren, en jegens de gewonde tien pond; maar wanneer de gewonde aan zijn verwondingen overlijdt, dan moet men dit ons en de bloedverwanten van de dode vergoeden volgens de inhoud van de voornoemde handvesten van Oost-Friesland.]

13. Item so sullen onse scout ende scepen voirscr. koeren moghen legghen ende maken up alle inyghe diken ende waterganghen bynnen der vriheit ende den ambocht van Bodelswaert voirscr. ende dair up boeten legghen ende die te scouwen; ende soe wie te ban ghescouwet worde die sal die boeten betalen bynnen drien daghen dair naist volghende; ende wair hi dair in versumich of onwillich so soude onse scout die boeten inpanden mit tween scepen an twee scatte pande die men driven of draghen mocht dwers nacht[66] verstanden.
[Evenzo zullen onze schout en schepenen voornoemd keuren mogen opleggen en maken ten aanzien van alle dijken en watergangen binnen het rechtsgebied en het ambacht van Bolsward voornoemd, en daarop ook boeten leggen, en deze schouwen; en wie aldus bij een schouw in gebreke wordt bevonden, die zal binnen drie dagen daarop volgend de boete betalen; en wanneer hij daarin nalatig is of onwillig, dan zal onze schout deze boete inpanden met twee schepenen aan panden (roerende goederen) ter waarde van het tweevoudige van de schuld, die men mag meenemen wanneer zij door het verstrijken van de rechtstermijn ('dwersnacht') vervallen zijn.]

[66] Rechtstermijn, gebruikelijk 24 uur; ook wel de laatste dag van een fatale termijn.

14. Item soe hebben wy ghegeven onser stede van Bodelswaert him mede te behelpen die wint vander molen bynnen der vryheit der stede voirscr.; ende dair up sullen sy redelike multor ende nutscap moghen koeren; ende sulc profijt als dair of comen sal sal onse stede voirscr. upbueren ontfaen ende besighen in onser stede oirbaer daer sijs te doen sullen hebben.
[Evenzo hebben wij onze stad Bolsward gegeven om deze hiermede te helpen, het windrecht binnen het rechtsgebied van de voornoemde stad; en daarvan zullen zij een redelijk maalgeld en loon mogen bepalen; en het profijt dat daardoor ontstaat zal onze voornoemde stad innen, ontvangen en gebruiken ten voordele van onze stad, waar het nodig is.]

15. Item soe hebben wy ghegeven en gheven onser stede voirn. dat bodeambocht scrijfambocht costerye ende scole in sulker manieren dat onse scout scepen ende rade van Bodelswaert voirscr. die voirscr. bodeambocht scrijfambocht costerye ende scole bevelen moghen goede luden dair sy wel bewaert sullen wesen; ende dair of sullen die luden hebben sulke nutscip ende profijt alse tot desen daghe toe ghewoenlic gheweest heeft.
[Evenzo hebben wij gegeven en geven wij onze voornoemde stad het bodeambt, het schrijfambt, de kosterij en de school, op zulke wijze, dat onze schout, schepenen en raden van Bolsward voorschreven, het voorschreven bodeambt, schrijfambt, kosterij en school mogen toewijzen aan goede lieden, waar zij in goede handen zullen zijn; en daarvan zullen die lieden zulk voordeel en profijt hebben als tot heden toe gebruikelijk is geweest.]

16. Item sullen alle bastaert kindere die poorter sijn of poorter worden sullen bynnen onser stede voirscr. erven moghen up horen erfnamen also vele als him van horen ouderen ende vrienden ghegeven sal worden; ende waer dat sake dat sy die goede mit hylic mit aventuer of mit arbeit verbeterden ende sy storven sonder wittachtighe boerte na hun te laten so soude die beteringhe aen ons ende onsen nacomelinghen comen.
[Evenzo zullen alle bastaardkinderen, die poorter zijn of poorter zullen worden binnen onze voorschreven stad, aan hun erfgenamen zoveel mogen vererven als hen door hun ouders en vrienden gegeven zal worden; en in het geval dat zij die goederen door huwelijk, door ondernemen of door arbeid vermeerderen, en zij zonder wettelijke afstammelingen na te laten, sterven, dan zou die toename aan ons en onze nakomeling komen.]

17. Item so sullen alle goede ende lande gheleghen bynnen der vryheit ende den ban van Bodelswaert voirscr. scotbaer wesen ende bliven wtgheset sulke goede ende lande als ons ende onser herelicheit aldair toe behoren moghen.
[Evenzo zullen alle goederen en gronden, gelegen binnen het rechtsgebied en de ban van Bolsward voornoemd, belastbaar zijn en blijven, uitgezonderd de goederen en gronden, die ons en onze heerlijkheid aldaar zouden toebehoren.]

18. Item so sal onse stede van Bodelswaert voirn. alle weke upten saterdach hebben een wekemarct alle tyaer duer ende sullen hebben twee vry jairmarcten elx jaers dats te weten een vry jaermarcte tot sinte Jans misse te midzomer ende die ander tot sinte Lambrechts misse ingaende achte daghe voer ende duren achte daghe na elken daghe voirscr. behoudeliken ons onser tollen ende tollenrecht van vreemden ende tolbaren luden.
[Evenzo zal onze stad Bolsward voornoemd, elke week op zaterdag een weekmarkt hebben alle jaren door, en zullen elk jaar twee vrije jaarmarkten hebben, te weten een vrije jaarmarkt op St. Jansmis midzomer[67], en de ander op St. Lambertsmis[68], ingaande acht dagen voor en durend acht dagen na elke voornoemde dag, onder ons voorbehoud van onze tollen en tolrecht ten aanzien van vreemdelingen en tolplichtige lieden.]

19. Item so sullen onse scout ende scepen voirscr. in jaermarcten ende in weke marcten die boeten moghen vermeren ende verzwaren om veylicheit der goeder luden die dair ter marcten comen sullen also dicke ende also vele als him dat goet duncken sal; ende van dien ende van allen

[67] Op 24 juni.
[68] Op 17 september.

anderen boeten ende broeken die verschinen sullen bynnen onser stede voirscr. ende bedinghet sullen worden sullen wy hebben die twee deel ende onse stede voirscr. dat derdendeel te belegghen in onser stede oirbair behoudeliken ons onser herelicheit van brueken ende van boeten die mit recht ende mit vonnisse niet berecht en sullen worden.
[Evenzo zullen onze schout en schepenen voornoemd tijdens de jaarmarkten en weekmarkten de boeten moegen verhogen en verzwaren, ter wille van de veiligheid van de goede lieden, die daar naar de markt zullen komen, zo dikwijls en zoveel als hen zal goeddunken; en van die en van alle andere boeten en misdrijven, die zullen vervallen binnen onze voornoemde stad, en opgelegd zullen worden, zullen wij tweederde deel hebben en onze stad voornoemd het derde deel, te besteden ten nutte van onze stad, onder voorbehoud van onze heerlijkheid ten aanzien van misdrijven en boeten, die volgens recht en met vonnis niet zullen worden berecht.]

20. Item waer enich poerter van Bodelswaert voirscr. die lant ende erve hadde buten der vryheit ende den ban van Bodelswaert voirscr. die mocht buten onser stede ende vryheit wesen viertich daghe lang mit sijnre woenstat om sijn lant ende erve te sayen ende te bouwen inden lenten ende des ghelijcs in die hoytijt ende inden oestmaent viertich daghe sijn hoy ende sijn koern te virgaderen ende in te mennen sonder enich afterdeel dair of te hebben van sinen poertrecht van onser stede voirscr.
[Evenzo mag enig poorter van Bolsward voornoemd, die land en erf heeft buiten het rechtsgebied en de ban van Bolsward voornoemd, veertig dagen lang met zijn woonstee buiten onze stad en vrijheid verblijven, om zijn land en erf in te zaaien en te bebouwen in de lente, en desgelijks in de hooitijd en in de oogstmaand veertig dagen, om zijn hooi en zijn koren te vergaren en op wagens binnenbrengen, zonder enig nadeel daarvan te ondervinden ten aanzien van zijn poorterrecht van onze voornoemde stad.]

Ende want wy voer ons ende voer onsen nacomelinghen allen onsen poirteren ende inwonenden luden bynnen onser stede van Bodelswaert voirn. die nu sijn of namels wesen sullen alle die pointen voirscr. ende elc bisonder vaste ende ghestade houden willen ende ghehouden willen hebben tot ewighen daghen soe hebben wy desen brief open doen besegelen mit onsen seghel hier aen ghehanghen.
[En aangezien wij voor ons en voor onze nakomelingen al onze poorters en inwonende lieden binnen onze stad Bolsward voornoemd, die er nu aanwezig zijn of hierna zullen zijn, al de hiervoor geschreven artikelen punten en elk in het bijzonder onverbrekelijk willen behouden en behouden willen hebben ten eeuwigen dage, daarom hebben wij deze brief open laten bezegelen met ons zegel hieraan gehangen.]

Gegeven inden Haghe vpten vijften dach in Aprille Anno M.CCC. neghen ende tneghentich.
[Gegeven in Den Haag op de vijfde dag in april anno 1399.]

1330 nov. 30 Stadsrecht Brielle Voorne

Gerard, heer van Voorne, burggraaf van Zeeland, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Brielle.

Origineel: A. SA Voorne-Putten en Rozenburg, oud-archief Brielle, charter nr. 6.
Afschrift: B. (1445), ibid., oud archief Brielle, nr. K1(Handvesten ende Prijvilegien C), f. 5r - 6r.
Druk: a. Van Alkemade en Van der Schelling, Beschryving Briele, II, p. 17- 20, nr. 30 – b. Niermeijer, Bronnen Beneden Maasgebied, p. 131-132, nr. 275, verkort, naar A. – c. Cappon en Van Engen, 'De stadsrechtoorkonden van Brielle', p. 141-146.[69]

Jn Gods name Amen. Wy Gerart here van Vorne burghgraue van Zelant maken cond allen luden dat wj onsen lyeven ende ghetrouwen porters vanden Bryel om manighen trouwen dyenst dyen zi ons ghedaen hebben ende noch doen zullen, ghegheuen hebben ende gheuen aldusdanich recht als hier na bescreuen staet, behoudelic altoys ons recht ende onser heyrlicheden, in allen poynten die hier na bescreuen staen.
[In de naam van God, Amen. Wij, Gerard, heer van Voorne, burggraaf van Zeeland, maken eenieder bekend dat wij onze lieve en getrouwe poorters van Brielle vanwege menige trouwe dienst die zij ons gedaan hebben en nog doen zullen, gegeven hebben en geven zulk recht als hierna geschreven staat, altijd onder voorbehoud van ons recht en onze heerlijke macht, in alle artikelen die hierna geschreven staan.]

1. Jnden eyrsten dat elc man recht ende vonnes hebbe van allen zaken die binnen der vriheyt vanden Briel geschien by maninghen ons rechters ende by scepenen vanden Briel tusschen twier man tale.[70]
[Ten eerste dat iedere man recht en vonnis zal verkrijgen met betrekking tot alle zaken die binnen de vrijheid van Brielle geschieden, op vordering van onze rechters en door de schepenen van Brielle in een proces.]

2. Jtem wat vonnisse bi manincghen ons richters scepene vanden Bryel wisen met vollen gheuolghe van scepenen tusschen twjer manne tale, dat zolen wj ende onse nacomelincghe ghestade houden ende daer jeghen niet doen.
[Evenzo welk vonnis de schepenen van Brielle op vordering van onze schout ook wijzen met de unanieme instemming van schepenen in een proces, dat zullen wij en onze nakomelingen gestand doen en daaraan geen afbreuk doen.]

3. Jtem zo wje enen doetslach doet, hy verbuert ieghen den here lyef ende goed.
[Evenzo wie een ander doodslaat, verbeurt aan de heer zijn lijf en goed.]

4. Jtem wie dat scepene weder zeyt binnen der vryheyt vanden Bryele, hy verbuerde vijftien pont Hollanssche, half den here ende half den scepenen.
[Evenzo wie schepenen tegenspreekt binnen de vrijheid van Brielle, verbeurt vijftien pond Hollands, waarvan de helft aan de heer en de andere helft aan de schepenen.]

5. Jtem van wat saken dat yemant van buten te claghen heft op yemande bynnen der vryheyt vanden Bryele die poerter is, hy sal hem doen scependom vanden Bryele; ende zo wje van buten te claghen heft op ymande binnen der vryheyt ende daer poerter is, hy en mach hem niet trecken te ghenen gherechte dan voer den scoutate ende scepene ten Bryele, en ware van broeken die zi buten mesdaden in mins heren lande.
[Evenzo over welke aangelegenheid iemand van buiten iemand van binnen de vrijheid van Brielle, die poorter is, ook aanklaagt, hij zal hem onderwerpen aan de rechtspraak van schepenen van Brielle; en wie van buiten iemand van

---

[69] Deze tekst is gebaseerd op c. Cappon/Van Engen; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Bewerking en hertaling door J.C.M. Cox.
[70] *MNW*: *Tussen tweer (twier) manne tale* is 'in een proces'. Letterlijk het pleidooi, de argumenten (de 'taal') zoals die door twee mannen wordt gepresenteerd in een proces voor schout en schepenen.

binnen de vrijheid en die daar poorter is, aanklaagt, dan mag hij hem niet voor een ander gerecht brengen dan voor schout en schepenen te Brielle, tenzij vanwege misdrijven die zij buiten de vrijheid begingen in de landen van mijn heer.]

6. Jtem waer dat ymant den anderen ouer dyef ane venghe binnen sinen huse of binnen siere beslotenre heynnincghen binnen der vryheyt vanden Bryele, waer dat hi hem ontghenghe met wantalen of by versumenesse dat men proeuen mach metten rechter ende met scepenen ter goeder waerheyt dat men om elne ghene zake ghe vancghen en heeft dan met dieueliken goede, dye verboerde tyen pont Holl. ieghen den here; mar vyenghe hy ymant an hier buten hine vonden driuende of draghende met goede dat hi bestolen hadde, die daer of beuallet, zijn lyef ende zijn goed js ins heren ghenaden.
[Evenzo wanneer iemand een ander vanwege diefstal aanhoudt binnen zijn huis of binnen zijn besloten omheining binnen de vrijheid van Brielle, doch hij aan hem ontkomt met behulp van verkeerd gebruik van de rechtsformules of vanwege verzuim (in rechte), als men op deugdelijke gronden kan bewijzen voor schout en schepenen dat men hem voor geen andere zaak heeft aangehouden dan vanwege de gestolen goederen, verbeurt hij tien pond Hollands jegens de heer; maar hield hij iemand hierbuiten aan, die gevonden werd met de door hem gestolen goederen bij zich, dan staan lijf en goed van degene die aan dat misdrijf wordt schuldig bevonden, ter beschikking aan de heer.]

7. Jten wie den Bryel scvwet omme scult ende den Bryel zoeket omme dat voerdeel vanden marchtdaghe, zo en sal hem die marchtdach niet jn staden staen dan drye marchtdaghe dene naden anderen, also verre als ment wittelicke betonet, wjt ghenomen die van Oyestvorne, van Veechoec ende vanden Swartenwale die men hoer scult tote hoere maelsteden des zonnendaghes eyschen zal ende daer betalincghe of recht nemen, mach hem ghescien; ende macht hem niet ghescien, zo moghen zi se besetten binnen hoere vryheyt ende winnen hoer scuelt die hem ghelouet es vor twe scepen of vor drie poerters.
[Evenzo wie Brielle mijdt vanwege schulden en Brielle bezoekt vanwege het vrijgeleide van de marktdagen, dan zal die marktdag hem niet langer van nut zijn dan drie aaneengesloten marktdagen, voor zover men het rechtsgeldig bewijst, met uitzondering van die van Oostvoorne, van Veckhoek en van Zwartewaal wier schuld men in hun eigen gerechtsplaats zondags zal opeisen en daarvan betaling of recht zal nemen, indien hij daarin slaagt; en mocht hij niet daarin slagen, dan mogen zij hen arresteren binnen hun rechtsgebied en hun schuld inwinnen die hen is verzekerd voor twee schepenen of voor drie poorters.]

8. Jtem wat man scult maket op den marcht dach of in die weke of scade doet in die weke, ende es dat hi daer mede ontrumen wille, dat men dien bestellen mach rechte voert.
[Evenzo welke man schulden maakt op de marktdag of in die week of schade toebrengt in die week en hij wil daarvoor de wijk nemen, dan mag men diegene onmiddellijk arresteren.]

9. Jtem wje zo ymant vanden Bryel aen spreket van eenre custincghen, dye sal hy hem doen met sinen maghen die hy bi hem heft ende met hem doen willen.
[Evenzo wie iemand van Brielle aanspreekt vanwege een *custing* [71], die zal deze uitspreken met zijn bloedverwanten die hij bij zich heeft en die bereid zijn dit samen met hem te doen.]

10. Jtem wat comansceyp dat men maket ten Bryele jof buten in die market, dat drie goede poerter of drie wettaftighe coepmanne kennen, zal vast wesen ende ghestade, zonder van arfue, dat behoert te doen scependoem.
[Evenzo welk koopmanscontract dat men afsluit te Brielle of erbuiten op de markt, dat bekend is bij drie betrouwbare poorters of bij drie betrouwbare koopmannen, dat zal vaststaan en bestendig blijven, uitgezonderd onroerende goederen, hetgeen tot het schepenrecht behoort.]

11. Item zo wat coepman of poerter word verwonnen van valscher orcunde, al zijn goed es verbuert, ende gryepmen in mijns heren lande, men zal ouer hem rechten als ouer enen valscher.

---

[71] *Custing* = eed, gezworen ter bevestiging van de geloofwaardigheid van een door een ander afgelegde zuiveringseed; een volgeed derhalve, af te leggen door familieleden van de aangeklaagde. In dit geval gaat het om de erkenning van een schuld als koopsom.

[Evenzo welke koopman of poorter schuldig wordt bevonden aan het afleggen van een valse getuigenis, verbeurt al zijn eigendommen, en arresteert men hem in de landen van mijn heer dan zal men hem berechten als een bedrieger.]

12. Jtem poerters en moghen nymant hogher bedraghen van scoude dan van enen ponde, en waren zamen weirkers van hywelicke of koops lude van comansceip of veynoetscepe van goede dat vjt der ze coemt.
[Evenzo mogen poorters tegen niemand getuigen voor een geldschuld van meer dan een pond, tenzij het samenwerkenden betreft bij het sluiten van een huwelijksovereenkomst of kooplieden vanwege een transactie of een vennootschap van over zee aangevoerde goederen.]

13. Jtem zo wje goet cofte ende dat niet betalen en mochte, men zallen den luden leueren ouer hoer scuelt ende dat goed mede, machment bevaren binnen mijns heren lande; dat is te verstane van goede dat vjt der zee coemt.
[Evenzo wie een goed koopt en dat niet betalen wil, dan zal men die lieden vasthouden vanwege hun schuld en het goed eveneens, als men het in handen kan krijgen in de landen van mijn heer; dat is te weten van goederen die van over zee komen.]

14. Jtem als een vremt man in dye harinchtiet of jn anderen tyden hem verbient met enigher scult ten Bryele binnen der porte ende voer scepenen, vart hi wech zonder orlof, waer zo men daer na vint in mijns heren lant zal men heyscen ouer zijn scult.
[Evenzo als een vreemde in de haringtijd of op een ander moment zich verbindt tot enige geldschuld binnen de stad Brielle en ten overstaan van schepenen, en hij vertrekt zonder toestemming, wanneer men hem aanhoudt in de landen van mijn heer dan zal men hem in rechte aanspreken vanwege zijn geldschuld.]

15. Jtem wje den rechter vreede ontzeyde voer scepene, hy verboerde vijf pont Holl.; ontseyde hy oec vreede den rechter voer poerter, zo hadde hy verbuert vijftich scillincghe Holl.; ende die enen scepen voer scepen vreede ontseyde, hy verbuerde vijf pont Holl. als die rechter daer niet en ware; die oec enen poerter voer poerter vreede ontseyde als die rechter ende die scepene daer niet en ware, hi verbuerde vijftien scill. Holl. Ende also dicke alsmen desen vreede ontseyde te drie weruen, also dicke verbuermen die boten daer of voerzeyt; voert zal mense nemen opt sheren gheleede; ende wien die rechter of een scepen op mijns heren gheleede name voer scepen of voer poerters, dye daer ouer dade, dye salt beteren gheliech vreedebrake.
Ende wje vreede breket dien hy seluen gheyf metter hant wetende, verbuert lyef ende goed, ende wjen onwetende brake verbuerde tien pont Holl., es hi maech, swagher of hulper, daert die rechter met dien scepen prouen mach ter goeder waerheyt zonder arghelijst dat hijt onwetende ghedaen heft. Ende wort een man daer tho ghewonnen om vrienscepe of om miede, hi verbuerde lyef ende goed, ende die dat dede doen des ghelike.
[Evenzo wie de schout de stadsvrede weigert ten overstaan van schepenen die verbeurt vijf pond Hollands; weigert hij bovendien de schout de stadsvrede ten overstaan van een poorter dan had hij vijftig schellingen Hollands verbeurd; en degene die een schepen een vrede weigert ten overstaan van een schepen verbeurt vijf pond Hollands als de schout er niet bij was; degene die bovendien een poorter ten overstaan van een poorter de vrede weigert wanneer de schout en de schepenen er niet bij waren, verbeurt vijftien schellingen Hollands. En zo vaak als men deze vrede weigert tot drie keer, zo vaak zal men de boete verbeuren die daarop is gesteld zoals voorgeschreven; voorts zal men ze voorgeleiden op het vrijgeleide van de heer; en wie door de schout of de schepenen op vrijgeleide van de heer voor schepenen of voor poorters wordt gebracht, die daartegenover een gewelddaad pleegt, die zal het boeten alsof het een vredebreuk betreft. En wie willens en wetens een vrede breekt die hij zelf met de hand gegeven heeft, verbeurt lijf en goed, en wie onopzettelijk breekt verbeurt tien pond Hollands, als hij een bloedverwant, zwager of helper is, in die gevallen dat de schout met de schepenen het naar waarheid bewijzen kunnen dat hij het zonder kwade trouw onopzettelijk gedaan heeft.
En wanneer een man daarvoor schuldig wordt bevonden, vanwege gunst of omkoperij, die verbeurt lijf en goed, en die dat deden desgelijks.]

16. Jtem wie enen knijf draghet verbuert dertich scell. Holl.; trecht hine tote enen stryde, hi verbuert drye pont Holl. Wont oec ymant den anderen met enen kniue of met enen messe, hy verbuerde tyen pont Holl. of die hant, woert hijs verwonnen met tween scepenen of met drien wettaftighen poerteren, ende zal vierscat beteren den man sine smerte.

[Evenzo wie een dolk draagt verbeurt 30 schellingen Hollands; trekt hij het bij een gevecht dan verbeurt hij drie pond Hollands. Verwondt iemand bovendien een ander met een dolk of met een mes, dan verbeurt hij tien pond Hollands of verliest zijn hand, als hij schuldig wordt bevonden door twee schepenen of door drie betrouwbare poorters, en hij zal het de gewonde man viervoudig vergoeden.]

17. Jtem die oec ten stryde brochte enigherhande wapen gheslepen of ongheslepen, hy verbuerde twjntich scell. Holl.; ende vecht hj met desen wapen voerseyd, onghewont verbuert hi dertich scell. Holl., ende wont hiere ymant mede, zo verbuerde hi drye pont Holl., vjt ghenomen kniue ende messe ende diere ghelike wapen: die zullen blyuen op zulke boete als voerscreuen is.
[Evenzo hij die bovendien enig wapen, geslepen of ongeslepen, naar een gevecht meebrengt, verbeurt twintig schellingen Hollands; en wanneer hij met voornoemd wapen vecht, zonder verwonding toe te brengen verbeurt hij 30 schellingen Hollands en verwondt hij hiermee iemand dan verbeurt hij drie pond Hollands, met uitzondering van dolken en messen en dergelijke wapens: die worden beboet zoals hiervoor omschreven.]

18. Jtem wat scepen doer goet coemt tot enen stride ende die rechter dat gheprouen can, den lachter die men hem doet zalmen hem beteren vierscat. Ende wje enen scepene tiet dat hine ghewont heft of ghe[que]st ende dat niet en mach prouen met scepenen, die scepen mach hem ontvoeren met eere custincghen.
[Evenzo welke schepen tussenbeide komt in een twist en de schout kan het bewijzen dan zal men de laster die hem wordt aangedaan viervoudig vergoeden. En wie een schepen beschuldigt dat hij hem gewond of gekwetst heeft en dat niet kan bewijzen voor schepenen, dan mag die schepen zich zuiveren met een onschuldseed.]

19. Jtem vechten die poerter onderlincghe buten mijns heren lande, dat zalmen berechten [b]innen der vryheyt vanden Bryele, also verre alst buten onberecht blyuet.
[Evenzo als poorters onderling vechten buiten de gebieden van de heer, dan zal men dit berechten binnen het rechtsgebied van Brielle, in zover als het daarbuiten onberecht blijft.]

20. Jtem dat nyemant ghenen visch vercopen mach noch leueren op mijns heeren stroem ende buten cruce ten Bryele, op ene boete van dortich scell. Holl., ten ware by den rechter, behouden den tolnaer zijn recht.
[Evenzo dat niemand vis mag verkopen noch leveren op de wateren van de heer en buiten de marktvrede van Brielle op een boete van 30 schellingen Hollands, te handhaven door de schout, behoudens het recht van de tollenaar.]

21. Jtem dat nimant ouer ander orcunden mach van vedeliken zaken dien hi binnen sinen vreede beuancghen mach, en ware of daer enigherhande dincghe gheuellen dye also duncker waren datter anders nyemant by gheweest en hadde dier of tughen mochte, zo zoude mense horen dier by gheweest hadden ende scepen zouden dan wjsen na zulker waerheyt als si van hem hoerden, sonder arghelist.
[Evenzo dat niemand tegen een ander mag getuigen vanwege misdrijven die hij binnen zijn vrede[72] mocht bemerken, tenzij daarbij enigerlei dingen waren voorgevallen die zo duister waren dat anders niemand erbij was geweest en daarvan zou kunnen getuigen, zo zou men degenen die erbij waren geweest horen en schepenen zouden dan recht wijzen volgens het getuigenis als zij van hem hoorden, zonder kwade trouw.]

22. Jtem dat nimant ghene orcunde en mach draghen van goede daer hi zeluean winnen mach.
[Evenzo dat niemand mag getuigen vanwege eigendommen waarvan hij zelf voordeel zou kunnen hebben.]

23. Jtem zo wje binnen der vryheyt an een huus strijt, also vele vechters als daer zijn, elke verbuert drie pont Holl.; zo wat scaden zi inwart doen moetten zi beteren twjscat; dyemen van binnen vytwart doet dat zal men beteren eenscat; wat scaden dat men den waert vanden huus doet, dat zal men beteren vierscat, ende dat zal die ghene ghelden diet ghelede doet.

---

[72] Binnen de termijn van de opgelegde vrede met een ander, meestal zes weken, vooraleer de zoen met die partij in werking zal treden.

[Evenzo wie binnen de stadsvrijheid een huis aanvalt, zoveel vechters als er bij betrokken zijn verbeuren allen drie pond Hollands; de schade die zij binnen aanrichten moeten zij tweevoudig vergoeden; hetgeen men van binnen naar buiten aanricht zal men eenmaal vergoeden; de schade die men de eigenaar van het huis berokkent, zal men hem viervoudig vergoeden, en dat zal diegene betalen die de leiding had.]

24. Jtem nymant en mach orcunde draghen dat enighen man deren mach die verwonnen es van valscher orcunde of van dyeften of van roue of van crafthe van vrouwen.
[Evenzo mag niemand getuigen dat enig man kan benadelen die schuldig is bevonden vanwege meineed of diefstal of roof of vrouwenverkrachting.]

25. Jtem zo wat manne van binnen of van buten twiste ieghens enen poerter vanden Bryele binnen der vriheyt vanden Bryele, dat zalmen beteren euenghelike nader kuerre ende nader smerte, behoudelicke edelluden hoer coemsten.
[Evenzo welke mannen van binnen of van buiten vechten met een poorter van Brielle binnen de vrijheid van Brielle, dat zal men boeten geheel gelijk aan de keur en naar de mate van de aandoening, behoudens hetgeen edellieden toekomt.]

26. Jtem wie dat vecht binnen der poert vanden Bryele, dat mach die rechter daghen metten scepenen ende berechten ende soenen. Wie daer ouer vecht zalt beteren alse of hi sone brake, en waer of men prouen mochte wittelicke dat van dien zaken niet tho en quame daert of ghesoent ware.
[Evenzo wie vecht binnen de stad Brielle, die zal door de schout met de schepenen worden gedaagd en berecht en verzoend. Wie daartegen opkomt zal het boeten alsof hij de zoen brak, tenzij men wettelijk bewijzen mocht dat die zaken zich niet hebben voorgedaan waartoe de zoen is opgelegd.]

27. Jtem zal mijn here of sijn rechter ouer alle orcunde ende waerheyt wesen metten scepenen daer hier ouer wesen wille, ende wie sheren ende sine waerheyt begaert die zal si hebben op een boete van dertich scell. Holl., ende wie daer mede wjnnen zal, zal hebben drie wettaftighe orcunden vjt mijns heren lande.
[Evenzo zal mijn heer of zijn schout over alle getuigenissen en bewijzen gaan met schepenen die hier over willen gaan, en wie de heer en zijn oordeel begeert die zal ze ontvangen op straffe van een boete van 30 schellingen Hollands, en wie daarmee zal procederen, zal drie betrouwbare getuigen uit de gebieden van mijn heer moeten hebben.]

28. Jtem wje die hauen verzit verbuert dortich scell. Holl.
[Evenzo wie de haven ontwijkt, verbeurt 30 schellingen Hollands.]

29. Jtem wje zo eens anders mans scip voert ende goed sculdich blyeft, dye man dies dat scip is mach houden dat goed op zinen bodem metten rechte ouer sine scult die jn dat scip veruaren is; ende ware dat si dat goed wech daden buten den man of buten den rechte, dat waer op ene boete van dortich scell. Holl., ende dat goed zalmen veruolghen metten rechte; voert wat manne den anderen sculdich blyuet van rekenincghen vander harincvaert ende van veynoetscip, dye zullen betalen met ghereden ghelde of met[73] zalse leueren ouer hoer scult.
[Evenzo wie andermans schip bevaart en goederen schuldig blijft, diegene van wie het schip is mag de goederen onder zich houden met het recht op betaling van zijn schuld die in dat schip vervoerd is; en zou het zo zijn dat zij dat goed weg deden buiten de man of buiten de schout, dat zal worden beboet met 30 schellingen Hollands, en dat goed zal men gerechtelijk vervolgen; voorts wat [bepaalde] mannen de anderen schuldig blijven van rekeningen vanwege de haringvaart en vanwege vennootschappen, die zullen betalen met contant geld of men zal ze uitleveren vanwege hun schuld.]

30. Jtem wanneer die scepenen vermaent worden ten rechte te comen vanden baeliu of van sinen ghewaerden boede of metter clocken, wje niet en comet binnen der derder clocken die verbuerde

[73] Lees *men*.

tyen scell. Holl., half den here ende half den scepen die comen; ende ware dat hem sin lette, dat hi betonen mochte.
[Evenzo wanneer schepenen vanwege de baljuw of zijn beëdigde bode of met de klok worden vermaand ten gerechte te komen, en wie niet voor de derde klok komt, die verbeurt tien schellingen Hollands. De helft is voor de heer en de helft voor de schepenen die komen; tenzij hij een wettige verontschuldiging heeft die hij kan aantonen.]

31. Jtem wanneer dat scepen een vonnes vorsten, dat moetten si vytten binnen drien viertiennachten[74], en ware of zijs eer vroet waren; voert zal die poert vanden Bryele hebben enen ghesvoeren clerck die sveren zal dat hi tsheren recht verwaren zal ende der stede; ende alle vonnesse die scepen in vorste nemen, zal die clerck bescriuen also als mense an scepen bedincghet ende die tijt als men die vonnesse ontfaet.
Ende wat in dese hantfeste is ghescreuen ende watter niet en is in ghescreuen, dat onse rechter ende die scepen daer toe kueren ter nutscip tsheren ende onser port van den Bryele dat houde wj Gerard here van Vorne borchgraue van Zelant voer ons ende voer onse naecomelinghe vaste ende ghestade. Ende ghene voerboede[75] langher te stane dan tote enen jare, en si dat den rechter ende den scepenen goed dochte dat zi langher stoeden. Ende wat dese hantfeste niet en besceyt noch niet verclaerset en is in den voerboeden dat houde wj an ons ende gheuen hem dese vrihey[t e]nde dese kuere van ons te houden, behoudelic altoes ons recht ende onser heyrlichede, in allen poynten dye hier voren gescreuen staen.
[Evenzo wanneer schepenen een vonnis overwegen, dat moeten zij het wijzen binnen zes weken, tenzij zij het eerder gevonden hebben; voorts zal de stad Brielle een beëdigde secretaris hebben die zal zweren dat hij het recht van de heer zal bewaren en dat van de stad; en alle vonnissen die schepenen in overweging nemen, zal de secretaris beschrijven zoals men ze aan schepenen in rechte voorlegt en het tijdstip dat men die vonnissen in behandeling neemt. En wat in dit handvest is geschreven en wat er niet in is geschreven, dat onze schout en de schepenen daartoe bij keur vaststellen tot nut van de heer en van onze stad Brielle, dat doen wij Gerard, heer Van Voorne, burggraaf van Zeeland, gestand voor ons en voor onze nakomelingen. En geen voorbode zal langer geldig zijn dan gedurende een jaar, tenzij de schout en de schepenen goeddunkt dat zij langer van kracht zouden blijven. En hetgeen dit handvest niet duidelijk beslist noch verklaard is in de voorboden dat houden wij aan ons en geven hen dit privilege en deze keur vanwege ons te houden, te allen tijde onder voorbehoud van ons recht en onze heerlijkheid, in alle artikelen die hiervoor geschreven staan.]

Jn kennesse van allen desen dincghen voerscreuen zo hebben wj dese letteren open bezeghelt met onsen zeghel.
[Ter bevestiging van al deze voorschreven zaken hebben wij deze brief open bezegeld met ons zegel.]

Ghegheuen te Vorne op zente …Andries dach als men screef dye iaere ons Heren dusent driehondert ende dortich.
[Gegeven te Voorne op de dag van Sint Andreas[76] als men het jaar van onze Heer 1330 schreef.]

[74] Gebruikelijke termijn in rechte, te weten tussen twee opvolgende rechtszittingen.
[75] *Voorbode*: een stedelijke verordening (keur), meer specifiek in Vlaanderen en Zeeland.
[76] Zijn feestdag valt op 30 nov.

1403 febr. 7 Stadsrecht Brouwershaven Den Haag

Hertog Albrecht van Beieren, paltsgraaf op de Rijn, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, bekrachtigt het stadsrecht voor zijn lieden van Brouwershaven.

Origineel: A. GA Schouwen-Duiveland, stad Brouwershaven, charter nr. 3. Maten: 319 + 58 × 691 (beneden 680) mm. Door muizenvraat zijn er drie grote gaten in het perkament ontstaan (in het midden en in de beide marges). Door de pliek twee gaten; het zegel en de staart zijn verloren gegaan. Blijkens een aantekening volgend op het in 1582 vervaardigde afschrift D was de oorkonde besegelt met eenen groenen zegel wthangende aen een swart zijden linte jn dubbelen sterte. In dorso: (19e e.) 1402; Privilegien van hertogh Aelbrecht van Beijeren 4^en^ februarii 1402; N° 106. – (eind 19e-begin 20e e.) N° 3^0^; Onleesbaar. – (19e e.) 4; 7 feb. 1402. – 7 februarii 1402.
Afschrift: B. (1403, gelijktijdige registrering) NA, AGH 229 (register II van akten van hertog Albert, 1402-1404, voorheen LRK 53), f. 19r - 20v, rubriek: Vriheden ende koren dier van Brouwershauene – C. (1578 juni 7) afschrift door notaris [en secretaris van Brouwershaven] Leonard Jobsz., waarschijnlijk naar A, niet voorhanden maar bekend uit EIKLMa. – D. (1582) GA Schouwen-Duiveland, stad Brouwershaven, inv. nr. 79 = Registre inhoudende alle die preuilegien, octroijen, consenten, contracten ende alle andere acten van vrijheden ende exemptien van ouden tijden bij grauen ende grauinnen mitsgaders bijden particulieren heeren ende gouuerneuren vanden lande, de stede ende vrijheijt van Brouwershauen verleent, geoctroijeert, geconsenteert ende oijck bijden regierders der seluer met andere steden ende platsen gecontracteert, begonst jn maio 1582,f. 1 v - 4 r, rubriek: De keure van hertoch Aelbrecht van Beijeren verleent jn 't jaer 1402, naar A. – E. (1633 mei 6) Ibidem, archief Stad Zierikzee, voorlopig nr. 745 [handschrift Keuren van Brouwershaven, vervaardigd door notaris H. Middelhoven], f. 26r - 31v, naar C, rubriek: De keure van hartigh Aelbrecht. – F. (1641 mei 4) afschrift naar C door Lucas Quirinus, niet voorhanden maar bekend uit G. – G. ([1641] aug. 30) niet nader aangeduid afschrift naar F, niet voorhanden maar bekend uit L. — H. (1663 aug. 16) afschrift naar E door notaris [L.] Borsselaar, niet voorhanden doch bekend uit KM. — I. (1691 mrt. 19) GA Schouwen-Duiveland, stad Brouwershaven, inv. nr. 81, f. 22 r - 26 r, afschrift door B. de Jonge, rubriek: De ceure van hartigh Aelbrecht, naar C. — J. (uiterlijk 1753) Handschrift Privilegien, keuren, en handvesten van Brouwershaven van den Heere Mr. Jan de Timmerman, in 4to. te Middelburg, p. 66-72, naar C, niet voorhanden maar bekend uit druk a. — K. (17 juli 1767) GA Schouwen-Duiveland, stad Brouwershaven, inv. nr. 82 = Costumen en voorboden benevens der zelver previlegien der stad Brouwershaven door J. van Bodegom, f. 49 r - 58 r, rubriek: De keure van hartog Aelbregt, naar H. — L. (18e e.) Het Zeeuws Archief te Middelburg, verzameling Verheye van Citters nr. 60e = hs. Stad en lande van Brouwershaven, ongefolieerd, rubriek: De keure van hartogh Aelbrecht voor die van Brouwershaven, naar G. — M. (18e e.) Ibid., handschriftenverzameling nr. 1104, ongefolieerd, rubriek: De keure van hertog Aalbregt, naar H.
Drukken: a. ChHZ, III, p. 560-563, zonder datum, naar J. — b. Joosting en Muller, Bronnen kerkelijke rechtspraak, III, p. 126-127, nr. 57, verkort, naar B. Regesten: Unger, Rechtsbronnen Brouwershaven, p. 16-17, nr. 3, ad [1389-1406] en p. 17, nr. 4 – d. Cappon en Van Engen, "…bider kore vanden dorpe…'. Het stadsrecht van Brouwershaven (1403)', p. 230-255 – e. Cappon en Van Engen, 'Het stadsrecht van Brouwershaven', p. 5-24.
Onderstaande tekst is gebaseerd op A; de door beschadiging ontbrekende tekstgedeelten zijn aangevuld naar D.[77]

Aelbrecht bi Goids genaden palensgraue vpten Rijn, hertoge in Beyeren, graue van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende heere van Vrieslant doen cond allen luden want onse ondersaten ende goede lude gemeenliken van Brouwershauene van onsen voirvaders grauen van Hollant ende van Zeelant lange tijt onbesegelde eenrehande hantvesten ende cueren gehadt hebben om onse goede lude voirscreuen in goeden regiment ende in neringen te blijuen, soe hebben wij om otmoedichs virzoecs wille van onsen goeden luden voirscr. ende om menigen trouwen dienst

[77] Deze tekst is afkomstig uit Cappon/Van Engen, ''…bider kore vanden dorpe…'. Het stadsrecht van Brouwershaven (1403)', p. 230-255 en is vriendelijk beschikbaar gesteld door dr. H. van Engen. De bewerking en hertaling zijn van J.C.M. Cox.

wille die sij ons ende onsen voiruaderen menichwarue gedaen hebben ende oft God wilt ons noch doen sullen alsulke gracie gedaen dat wij alle alsulke cueren ende hantvesten geconfirmeert hebben ende confirmeren, gegeuen hebben ende gheuen, na jnhout hoire cuere ende hier na gescreuen staen.
[Albrecht, bij de gratie Gods, paltsgraaf op de Rijn, hertog in Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, maken eenieder bekend, omdat onze gezamenlijke onderzaten en goede lieden van Brouwershaven van onze voorvaderen graven van Holland en van Zeeland lange tijd onbezegelde zekere handvesten en keuren gehad hebben, om onze goede lieden voorschreven in goed bestuur en bedrijvigheid te doen blijven, aldus hebben wij omwille van het nederige verzoek van onze voorschreven goede lieden en vanwege menige trouwe dienst die zij ons en onze voorvaderen menigmaal gedaan hebben of zo God het wil nog doen zullen, de gunst hebben verleend dat wij al dergelijke keuren en handvesten bevestigd hebben en bevestigen, gegeven hebben en geven naar de inhoud van hun keuren en naar hetgeen hierna geschreven staat.]

1. Inden eersten willen wij dat alle die ghene die die marct van Brouwershauene soeken of hier na soeken sullen, hebben vasten vrede ende zeker geleide te varen ende te comen.
[Ten eerste willen wij dat al degenen die de markt van Brouwershaven bezoeken of in de toekomst zullen bezoeken, een bestendige vrede[78] zullen hebben en een vrijgeleide om te varen en te komen.]

2. Jtem van wat saken dat yemant van buten heeft te claghen op yemande die binnen der core woent, die sal hem doen scependoem bider core vanden dorpe van saken die binnen der core geschien.
[Evenzo over de zaken waarover iemand van buiten een klacht heeft tegen iemand die binnen het rechtsgebied woont, die zal zich tegenover hem onderwerpen aan de uitspraak van schepenen volgens de keur van het dorp over de zaken die binnen het rechtsgebied zijn voorgevallen.]

3. Jtem soe wye dat yemant van Brouwershauene aenspreket van ere[79] custinge, die sal hi hem doen mit sinen magen die wonen binnen der vorsche van Scouden, ende en heeft hi der mage niet alsoe vele, soe moet hi die custinge voldoen mit sijns selfs eeden.
[Evenzo wie een inwoner van Brouwershaven aanspreekt vanwege een *custinge,*[80] zal deze uitspreken met zijn bloedverwanten die woonachtig zijn binnen het bedijkte land van Schouwen, en heeft hij niet genoeg bloedverwanten, dan moet hij de *custinge* afleggen met zijn eigen eden[81].]

4. Jtem soe wat scoude datmen maket binnen der core voirs[creven.] voir scepenen of voir andere goede gebuere, die salme berechten binnen der core.
[Evenzo de schulden die men aangaat binnen het voornoemde rechtsgebied ten overstaan van schepenen of van andere betrouwbare inwoners, zal men berechten binnen het rechtsgebied.]

5. Jtem alle die comanscepe diemen maket binnen deser core, dat drie goede gebuere of drie wittachtige coipmanne kennen, sal wesen vaste ende gestade, sonder van eruen, dat hoirt te scependoeme.

---

[78] Rechtsbescherming, ingevolge een algemeen vredegebod dat een geheel gebied omvat; zo bijv. godsvrede, handvrede, jaarmarktvrede, marktvrede, stadsvrede. Hier gaat het uiteraard om het gebied (de vrijheid) van de stad Brouwershaven. In een gelijktijdig uitgevaardigde oorkonde (7 febr. 1403) maakt de graaf bekend dat '… ons onse goede luijden ende ondersaten van Brouwershauen mit hoeren kueren die sij van onsen ouderen grauen van Hollant ende van Zeelant hebben, wel bewijst hebben alsoo dat hoer vrijheden gaende ende streckende is tot sulker bepalinge als hijer nae gescreuen staet'; GA Schouwen-Duiveland, stad Brouwershaven, inv. nr. 79, f. 4 r. (= NA, AGH 229, f. 21 r.). Die grenzen zijn: '… noortwairt tot Schoudewale toe, oestwairt totten haluen diepe jeghens Boemnene, besuijden der hauene vanden hauenedijke wt te meten hondert roeden ende westwairt alsoe verre inwaerts alse die dijkboetinge mitten rechten lopen sal'.
[79] Lees *eenre*.
[80] *Custing* = eed, gezworen ter bevestiging van de geloofwaardigheid van een door een ander afgelegde zuiveringseed; een volgeed derhalve, af te leggen door familieleden van de aangeklaagde. In dit geval gaat het om de zekerstelling voor de betaling van een schuld.
[81] In plaats van de ontbrekende eden; hoeveel er benodigd zijn vermeldt het stadsrecht niet. Elders was dit bijv. een zestal.

[Evenzo alle koopmanscontracten die men afsluit binnen het rechtsgebied, die bekend zijn bij drie goede buren of bij drie betrouwbare koopmannen, die zullen vaststaan en bestendig blijven, uitgezonderd onroerende goederen; die behoren tot het schepenrecht.]

6. Jtem wat manne wort virwonnen van valsschen orkonden, die virbuert alle sijn goet ende nymmermeer en sal hi orkonde mogen doen.
[Evenzo wanneer een man schuldig wordt bevonden aan het afleggen van valse getuigenis, verbeurt hij al zijn bezittingen en zal hij nooit meer mogen getuigen.]

7. Jtem ghebuere en mogen nyemant bedragen van scoude hogher dan te vijf pond toe, al ware drie ofte meer.
[Evenzo mogen inwoners niemand aanklagen voor een geldschuld hoger dan tot een bedrag van vijf pond, zelfs als ze met drieën of meer zijn.]

8. Jtem en moet gheen coipman van vyssche meentocht maken mit yemande, sonder mit sinen gebuere, elc van sijnre poort, sonder in die haring tijt; soe wye diet dade, hi virbuerde dertich scellinge telker weruen, men machse oic dair of virwinnen met tween scepenen, met drien coipmannen of mit drien gebueren.
[Evenzo mag geen koopman een vennootschap met een ander inzake de visserij aangaan, tenzij met zijn inwoners, elk van zijn eigen stad, met uitzondering van de tijd van de haringvangst; en wie dit toch doet, verbeurt dertig schellingen voor elke keer; men mag deze boete ook van hen eisen met twee schepenen, met drie kooplieden of met drie inwoners.]

9. Jtem alle scampcoep virbiet die core die scepenen geproeuen konnen; wort oic yemant dair of virwonnen, hi virbuert zeuen ende twintich scellinge.
[Evenzo verbiedt de keur alle bedrieglijke koop, voorzover schepenen dit kunnen bewijzen; wordt iemand daarvoor veroordeeld, dan verbeurt hij zevenentwintig schellingen.]

10. Jtem wat goede men coipt bi dage binnen der vriheden dat drie goede manne kennen, coemt yemant dair na die seghet dat sijn is ende dat wittelike proeuet, gheue dat gelt daert omme was gecoft ende hebt weder of hi wille.
[Evenzo als men overdag goederen koopt binnen de vrijheid, waarover drie betrouwbare mannen kunnen getuigen, en vervolgens komt iemand en zegt dat die goederen de zijne zijn en hij bewijst dat in rechte, dan moet hij het bedrag waarvoor het gekocht is, betalen en krijgt hij de goederen terug, zo hij dat wenst.]

11. Jtem welctijt soe goet coemt ter marct ende mer jegen vare buten der vriheden ende dair coipt, elc coipman virbuert zeuen ende twintich scellinge ende die coip blijft onghestade.
[Evenzo wanneer goederen op de markt komen en men gaat ermee buiten de vrijheid en daar koopt ze daar, dan verbeurt elke koopman zevenentwintig schellingen en de koop blijft niet in stand.]

12. Jtem soe wie des anders goet coipt ende hem niet en betailt, hi virbuert zeuen ende twintich scellinge ende die rechter salne houden voir sine boete ende voir sijn scoude toter wilen dat hi ghenoech gedaen heeft.
[Evenzo wie andermans goederen koopt en hem niet betaalt, verbeurt zevenentwintig schellingen en die rechter zal hem vasthouden vanwege zijn boete en vanwege zijn geldschuld totdat hij genoegdoening heeft gegeven.]

13. Jtem als een vreemt man indie haring tijt of in anderen tiden him virbindt van eniger scoude binnen der core ende voir scepenen, vaert hi wech sonder oirlof soe virbuert hi drie pont ende soe waermen dair na vint binnen der core of binnen onser heerscepen soe salmen hechten ouer sijn scout ende ouer sijn boete.
[Evenzo als een vreemdeling in de haringtijd of op een ander moment zich verbindt tot enigerlei geldschuld binnen het rechtsgebied en ten overstaan van schepenen, en hij zonder toestemming vertrekt dan verbeurt hij drie pond en wanneer men hem aanhoudt binnen het rechtsgebied of binnen onze heerlijke gebieden, zal men hem in hechtenis nemen vanwege zijn geldschuld en vanwege zijn boete.]

14. Jtem so wie onsen scoute of den ghenen die trecht van sinen wegen hantiert vrede warende voir scepenen of voir gebuere, hi virbuerde tien pont; ende de enen scepene voir scepenen als die rechter daer ter stede niet en ware vrede warende, hi virbuerde vijf pont.
[Evenzo wie onze schout of degene die namens hem het recht uitoefent vrede weigert ten overstaan van schepenen of van inwoners, die verbeurt tien pond; en die een schepen ten overstaan van schepenen, als de rechter niet in de stad is, vrede weigert, die verbeurt vijf pond.]

15. Jtem die den pape vander kercke vrede warende, hi virbuerde vijf pont.
[Evenzo wie de pastoor van de kerk vrede weigert, die verbeurt vijf pond.]

16. Jtem die enen gebuer voir gebuer als die rechter daer ter stede niet en ware vrede warende, hi virbuerde een pont.
[Evenzo degene die een inwoner ten overstaan van een andere inwoners, als de rechter niet in de stad is, vrede weigert, die verbeurt een pond.]

17. Jtem soe wyen die rechter name op mijns heren geleide voir scepenen ende voir geb[uere, wat mesquam]e soe men hem dede dair na, dat soudemen him vier scatte beteren ende den heere tien pont.
[Evenzo wie de rechter op mijns heren vrijgeleide neemt voor schepenen en voor inwoners, welk kwaad men hem daarna aandeed, dat zal men hem viervoudig vergoeden en de heer tien pond betalen.]

18. Jtem soe wie yemant vloekede of hiete liegen naden genomen vrede, hi virbuerde tien scellinge ende jegens den here tien scellinge dair hire of virwonnen w[ordt bij schepenen of bij drien witta]chtigen mannen bi bezworen eeden. Ende hiet hine liegen voirden vrede of vloect hine, soe virbuerde hi drie scellinge jegen den heere ende hi sout beteren jegen den man alse van enen platte.[82]
[Evenzo wie iemand na de opgelegde vrede vervloekt of van liegen beticht, verbeurt tien schellingen en tien schellingen jegens de heer als hij daaraan schuldig wordt bevonden door schepenen of door drie betrouwbare mannen die dit onder ede bezweren. En wanneer hij hem van liegen beticht vóór het opleggen van de vrede of vervloekt hij hem, zo verbeurt hij drie schellingen aan de heer en hij zal dit betrokkene vergoeden met een bedrag dat staat op het slaan met een plat wapen.]

19. Jtem soe wye den tolnaer vrede ontseide v[oir drij coopmannen of voer drij gebueren,] hi virbuerde zeuen ende twintich scellinge jegens den here.
[Evenzo wie de tollenaar vrede weigert voor drie kooplieden of voor drie inwoners, verbeurt zevenentwintig schellingen aan de heer.]

20. Jtem alsulc recht als een vreemt man mach doen enen ghebu[er] in custingen, ist in eenrehande, ist in sesterhande[83], alsulc recht salmen him weder doen.
[Evenzo al dergelijk recht als een vreemdeling mag doen gelden op een inwoner in geval van een custing, is het alleen of met zessen, zodanige rechten zal men hem wederkerig toestaan.]

21. Jtem soe w[ie van valsscher mate off van gewichten w]ort bedragen, hi virbuert zeuen ende twintich scellinge.
[Evenzo wie van een valse maat of een vals gewicht schuldig wordt verklaard, verbeurt zevenentwintig schellingen.]

22. Jtem die die hauene virleget of virsate mit sinen scepe, hi virb[uerde] vijf scellinge, wort hijs virwonnen mit tween scepenen.
[Evenzo hij die de haven vermijdt of verzaakt met zijn schepen, verbeurt vijf schellingen als hij daartoe schuldig wordt bevonden door twee schepenen.]

---

[82] Art. 22 Goedereede kent dezelfde bepaling. In een later afschrift daarvan staat: *beteren gelijck met een plat wapen*.
[83] Het aantal personen dat de custingeed en de volgeeden zal afleggen.

23. Jtem soe wie enen knijf draghet virb[uert thijen schellingen; trecket hine tot enen strijde, hij verbeurt twinti]ch scellinge, wort hijs virwonnen mit tween scepenen of mit drien gebueren.
[Evenzo wie een dolk draagt verbeurt tien schellingen; trekt hij deze voor een gevecht, verbeurt hij twintig schellingen als hij daartoe schuldig wordt bevonden door twee schepenen of door drie inwoners.]

24. Jtem een ghebuer die den anderen [sal bedraghen,] sal sweren enen eedt voir scepenen dat hi die wairheit sal seggen vandien datmen hi[m vraghen sal opdie tijt ende op andere tijden, ende bij den eedt mach hij orkonschippe] dragen ende bedrach gelijc enen scepene wesen.
[Evenzo zal een inwoner die een ander beschuldigt, onder ede voor schepenen zweren dat hij de waarheid zal zeggen, op de tijdstippen dat hij daartoe zal worden opgeroepen, en op die eed mag hij een getuigenis afleggen en bewijs aandragen alsof hij een schepen was.]

25. Jtem soe wie eens anders mans eet lachtert in ghebanre sp[rake, hij verbuert] twintich scellinge jegens den heere ende jegens den man twintich scellinge.
[Evenzo zal hij die de eed van een andere man lastert tijdens de rechtszitting twintig schellingen aan de heer verbeuren en aan de man twintig schellingen.]

26. Jtem soe wie [eenen vrede breket dien hij selue gheuet metter hant, verbeurt thijen pont jegens den he]ere, ende braken yemant van sinen magen, die virbuerde vijf pont ende elc volgher diese d[aer jn starkede veertich] scellinge. Ende die den anderen doet eene wonde binnen den vrede, die virbuert die h[ant off sheeren wille, ende blijft hij doot, lijff om lijff. Ende alle saecken die binnen den vrede ghe]schien vierscatte te beteren, sonder die ghene dairmen den vrede op breket, die salmen [broke weder beteren een schatte,] alse verr[e als sc]epenen kennen dat ten noitsake dair toe bringet.
[Evenzo zal hij die een vrede breekt, die hij zelf gaf met de hand, tien pond verbeuren aan de heer; en als een van zijn bloedverwanten een vrede breekt, dan verbeurt deze vijf pond en elke volgeling die hem daarbij hielp veertig schellingen. En degene die een ander verwondt tijdens een vrede, verbeurt zijn hand of wordt overgeleverd aan de wil van de heer, en vindt die ander de dood, dan is het leven om leven. En alle zaken die tijdens de vrede geschieden zullen viervoudig moeten worden vergoed, behalve degene waarmee men de vrede breekt, die zal men de breuk eenvoudig laten vergoeden, voor zover schepenen erkennen dat de noodzaak daartoe aanwezig is.]

27. Jtem wat scepene d[ie doer goet coemt tenen stride, dien lachter diemen hem doet sal men hem beteren vier schatt]e. Ende wat scepene sonder noot bi andere scepenen kennisse him seluen vechter maket [die salt beteren twee schatte] ende ouer [geen] recht gaen eer hi die broke virbetert heeft.
[Evenzo welke schepen te goeder trouw in een twist terecht komt, dan zal men hem de smaad die hem wordt aangedaan viervoudig vergoeden. En de schepen die, zonder noodzaak volgens getuigenis, zelf gaat vechten, zal een tweevoudige vergoeding betalen en over geen recht oordelen vooraleer hij die boete betaald heeft.]

28. Jtem soe wie enen tyet [dat hine heeft gewont off gequetst ende dat nijet en mach proeuen mit schepenen off mit witt]achtigen luden, die salt him ontferren mit eenre custinge.
[Evenzo wie iemand er van beschuldigt dat hij hem heeft verwond of gekwetst en dat niet bewijzen kan met schepenen of met betrouwbare lieden, die zal het hem afnemen met een custingeed.]

29. Jtem die met virboden wap[enen ijmant wondt, hij verbeurde] siin han[t o]f [thij]en pont; ende dode hire yemant mede, lijf om lijf, mar die rechter en s[al gheenen saecken berechten die aen ijmans lijff gaen ten sij dat hij tsheeren wille daer aff w]ete.
[Evenzo hij die met een verboden wapen iemand verwondt, verbeurt zijn hand of tien pond; en doodt hij er iemand mee, dan verbeurt hij zijn leven maar de rechter zal geen zaken berechten die iemands leven betreffen tenzij hij weet de toestemming daartoe te hebben van de heer.]

30. Jtem die ten stride bringet enigerhande wapene man mede te quetsene, hi virbuerde vijf sce[llingen.
[Evenzo hij die bij een twist enigerlei wapen meeneemt om er een man mee te verwonden, verbeurt vijf schellingen.]

31. Jtem soo wije den anderen] slaet met enen potte of mit eenren kannen, of erghent mede

werpet, hi virbuert jeg[ens den heere thien schellingen ende jegens den man twee schatte alsoo alst wort bekent.
[Evenzo hij die een ander slaat met een pot of met een kan, of ergens mee gooit, verbeurt aan de heer tien schellingen en aan de man het tweevoudige als het wordt bekend.]

32. Jtem] vechten die ghebuer onderlinge buten der core, dat salmen berechten binnen der core, ten waere datse vochten binnen a[ndere vrijheden] daer se vandien saken rechts plien mosten.
[Evenzo als de inwoners onderling vechten buiten het gebied van de stadsvrijheid zal men dat berechten binnen de stadsvrijheid, tenzij ze binnen andere vrijheden vochten waar ze vanwege die zaken terecht moeten staan.]

33. Jtem soe wie binnen der core aen een huys strijt, [alsoo vele alser vechters sijn, elck verbuert seuenentwintich schellingen; wat schad]en somen binnen doet salmen beteren twijscatte ende datmen van binnen wtwaert doet salmen beteren eenscatte ende wat [schade dat men] doet den waert vanden huyse, die salmen him beteren vierscatte, ende dat sal die ghene gelden die t[gheleijde doet.
[Evenzo zij die binnen de vrijheid aan huis strijdt, zoveel vechters als er zijn, verbeurt ieder zevenentwintig schellingen; en de schade die men binnen aanricht zal men tweevoudig vergoeden en hetgeen men van binnen het huis buiten aanricht zal men eenmaal vergoeden en de schade die men de eigenaar van het huis berokkent, zal men hem viervoudig vergoeden, en dat zal diegene betalen die de leiding had.]

34. Jtem soo wije compt in een tauarne ende sijnen dranck niet en gel]t des anderen dages voir noene, die rechter sal met scepenen gaen tote sinen huyse, soe heeft hi drie scellinge virbuert ende die wa[ert sal] hebben siin gelach twie scatte ende die waert mach enen wtlentsen man houden ouer siin gelach.
[Evenzo wanneer iemand in een taveerne komt en zijn drank niet vóór de middag van de volgende dag betaalt, dan zal de rechter met schepenen naar zijn huis gaan en heeft hij drie schellingen verbeurd en de waard zal zijn gelag tweevoudig betaald krijgen, en de waard mag een vreemdeling vasthouden vanwege zijn gelag.]

35. Jtem soe wie [gasten pleghet te houden, ontvaert hun ymanden onbeta]alt ende hijt dan betoget, coemt hi dairna weder ende ontsaket der scout, die waert mach op him halen tusschen tien scellingen ende ene [penninck.]
[Evenzo wie gasten pleegt te ontvangen en iemand vertrekt zonder te betalen en hij (de waard) maakt hier melding van, en komt hij daarna terug en weigert de schuld te betalen, dan mag de waard het op hem verhalen tot een bedrag van tussen de tien schellingen en een penning.]

36. Jtem wat manne dat dorp wilde rumen ende bescout ware, die scout souden hechten mit gebueren ende doen te [rechte staen. Waer die schout daer nijet, soo m]ocht een scepen doen of een gebuer mit gebueren die menre toe virmaende. Ende daer niet en quame, hi virbuerde vijf scellinge wort hijs virwonnen.
[Evenzo de mannen die uit het dorp willen vertrekken en met schulden bezwaard zijn, zullen door de schout worden vastgehouden teneinde terecht te staan. Wanneer de schout niet aanwezig is mag een schepen dit doen of een inwoner met inwoners die daartoe worden gemaand. En degene die hieraan geen gehoor geeft, verbeurt vijf schellingen als hij daaraan wordt schuldig bevonden.]

37. Jtem soe wie virwonnen is van dieften of van valsschen eeden en mach gheen oirconscap dragen.
[Evenzo hij die schuldig is bevonden vanwege diefstal of een valse eed mag niet als getuige optreden.]

38. Jtem [alle dat goet datmen vindt vpdie z]ee driuende opten stroom, dat salmen bringen den rechter ende die salt houden zeuen weken nadien datment vint. Coemt dair binnen gheen clager, soe sal die heere hebben die een helft ende die bringer die ander helft, mar mocht die rechter proeuen ter wairheiden datt[et lant vast gewor]den ware op sheren gront, soe soude die heere hebben die tweedeel ende die bringer terdendeel ende die den rechter dat onthelde, die sout beteren alse diefte of roef.

[Evenzo zal men alle goederen die men in de zee op de stroom drijvende vindt, naar de rechter brengen en die zal deze tot zeven weken nadien onder zich houden. Komt binnen die termijn geen klager opdagen, dan zal de heer de ene helft krijgen en de vinder de andere helft; maar als de rechter naar waarheid bewijzen kan dat deze goederen zijn aangespoeld op grond van de heer, dan krijgt de heer tweederde deel en de vinder het derde deel; en degene die de rechter dit onthoudt zal het vergoeden op de wijze als diefstal of roof.]

39. Jtem soe wie haringe scepe ghemeen heeft voghet hem niet ghemeen te houden, soe scheit voir sinte Jans misse of anders bliuen sij te gader.
[Evenzo wie haringschepen hebben samengebracht en het past hem niet deze niet bijeen te houden, dan gaan zij uiteen voor 24 juni of anders blijven zij tezamen.]

40. Jtem soe wie soe den anderen penninge sculdich is bleuen van zee te varen ende elwair varen wil, hi vare op smans deel die hi die penninge sculdich is ende betale him sijn scout mit sinen arbeide; wil hi niet varen op siin deel, gelde him siin scult ende vare dair hi wille.
[Evenzo wie een ander penningen verschuldigd is gebleven van de zeevaart en naar elders varen wil, die zal varen op het schip (als deel van de vennootschap) van de man die hij de penningen verschuldigd is en hem zijn schuld betalen met zijn arbeid; als hij niet op diens schip wil varen zal hij hem zijn schuld betalen en mag hij gaan waar hij wil.]

41. Jtem tot elken viertiennachten machmen dingen om scoude die ghemaect is binnen der vriheden.
[Evenzo mag men elke veertien dagen een geding aanspannen vanwege schuld die gemaakt is binnen de vrijheid.]

42. Jtem die dinget bouen vijf scellinge ende dair of beualle, hi salt beteren achtien penninge ende beneden viif scellinge zes penninge.
[Evenzo hij die een geding aangaat boven vijf schellingen en daarbij in het ongelijk wordt gesteld, verbeurt achttien penningen en beneden vijf schellingen zes penningen.]

43. Jtem soe wie een helpe doe mit scepenen, hi sal gheuen den scout achtien penninge.
[Evenzo als iemand bijstand wordt verleend met schepenen, zal hij de schout achttien penningen betalen.]

44. Jtem soe wie van buten enige scult maket jegen yemant die woent binnen der core ende dair of virwonnen wort voir scepenen ende dair ouer wech gaet ende niet en gelt, diene dair na huset of meenthocht weder heeft die sal gelden die scoude, daer die of virwonnen is, ende den scout sinen ban.
[Evenzo wanneer iemand van buiten enige schuld maakt tegenover iemand die binnen de vrijheid woont en daarvoor veroordeeld wordt voor schepenen en daarna weggaat en niet betaalt, dan zal degene die hem heeft gehuisvest of van wie hij een vennoot is, de schuld betalen voorzover deze is vastgesteld, en de schout zijn boete betalen.]

45. Jtem wie dat enen ban doet leggen, hi salne selue gelden of bringen opten recht sculdigen.
[Evenzo hij die iemand voor het gerecht daagt zal zelf de kosten betalen of de schuldige voor het gerecht brengen.]

46. Jtem wat gebode die scout leghet dat salmen doen ende diet niet en dede, die virbuert jegens den heere vijf scellinge, ten ware dat die scout mitten scepenen ouer een droege voir datmen tgebot legede die boete te swaren, soe mocht hijt doen.
[Evenzo welke geboden de schout oplegt die zal men opvolgen en degene die dat niet doet, verbeurt aan de heer vijf schellingen, mits de schout en de schepenen het eens waren om datgene waarvoor het gebod werd opgelegd met een boete te belasten, dan mag hij dit doen.]

47. Jtem alle jare sal die rechter scepenen maken ende virnuwen alsoe menigen als him orbair dunct wesen naden gestande vanden dorpe. Ende ware dat die scepenen om een recht tuyeheden te wisen ende die een helft een sins droegen ende die ander helft ander sins, soe souden sij den rechter tot him roepen, ende dair hi mede ouer een droege, dat soude voirt gaen.
[Evenzo zal de rechter elk jaar zoveel schepenen benoemen en vernieuwen als hem dienstig lijkt naar de omstandigheden van het dorp. En wanneer de schepenen in rechte een vonnis moeten wijzen en de ene helft is anders van oordeel dan de andere helft, dan zullen ze de rechter er bij halen, en waarmee hij het eens is, dat zal doorgang vinden.]

48. Jtem soe wie scepenen lachtert, alsoe dicke als hijt doet elken scepen tien scellinge, elc warue sal hijt boeten ende den scout alsoe vele als den scepenen ende den heere alsoe vele als den scout ende den scepenen.
[Evenzo degene die schepenen belastert zal, voor elke keer dat hij dit doet, elke schepen tien schellingen betalen en de schout evenveel als de schepenen en de heer evenveel als schout en schepenen tezamen.]

49. Jtem wat die core niet en bescheit of twyfelic spreect, dat sullen scepenen bescheiden.
[Evenzo wat in het stadsrecht niet wordt bepaald dan wel aanleiding tot twijfel geeft, dat zullen schepenen bepalen.]

50. Jtem die rechter sal elken wtlensen man recht doen ouer duersnacht, ende waere dat die scepene kenden bi haren eeden, dat sijs niet vroet en waren te wisen, soe mochten siit virtrecken opten derden dach. Ende dair bi so en salmen die ghene die binnen der vriheden wonen niet daghen voir enigen gheesteliken rechter ten ware van gheesteliker saken.
[Evenzo zal de rechter elke vreemdeling de volgende dag recht doen, en wanneer de schepenen onder ede verklaren dat zij nog niet kundig zijn om een oordeel te vellen, dan mogen zij het voltrekken op de derde dag. En daarnaast zal men diegenen die binnen de vrijheid wonen niet voor een geestelijke rechter dagen dan alleen voor geestelijke zaken.]

51. Jtem waere dat sake dat yemant die binnen der vriheden woende den anderen van sinen gebueren daghede of virbonde voir gheestelic recht, ten ware in gheesteliker sake of tsrechters orloue, die virbuerde zeuen ende twintich scellinge.
[Evenzo wanneer het gebeurt dat iemand die binnen de vrijheid woont een van zijn medebewoners daagt dan wel een verbintenis aangaat vanwege geestelijk recht, tenzij in geestelijke aangelegenheden of met toestemming van de rechter, verbeurt zevenentwintig schellingen.]

52. Jtem soe wie buten tsheren orloue of tsrechters gewapender hant buten der vriheden ghinge in yemants vechten of ouer dade te doen, die virbuerde zeuen ende twintich scellinge. Ende alle die ghene die binnen deser core wonen siin sculdich den heere te dienen, soe wanneer hijs virzoeken doet mit sinen bode na horen gestande alse moghelijc is.
[Evenzo wie zonder toestemming van de heer of de rechter gewapenderhand buiten de vrijheid gaat en iemand gaat bevechten of misdaden begaat, verbeurt zevenentwintig schellingen. En al diegenen die binnen deze vrijheid wonen zijn verschuldigd de heer te dienen naar hun vermogen wanneer deze daartoe oproept via zijn bode.]

53. Jtem soe wie dat cracht of roef doet ende dair of virwonnen worde, die salt beteren vierscatte ende den heere zeuen ende twintich scellinge gheuen.
[Evenzo wie verkracht of rooft en daarvan schuldig wordt bevonden, zal het viervoudig boeten en de heer zevenentwintig schellingen geven.]

54. Jtem waer die bailiu mit scepenen tot enen twij coemt ende enen vrede virmaent, al gheeft men him niet, wat smarten die men dair na doet of lelicheden die salmen him beteren twiescatte ende jegens den heere zeuen ende twintich scellinge.
[Evenzo wanneer de baljuw met schepenen bij een twist komen en tot vrede manen en men weigert hen dit, dan zal hij het leed of de smaad die hij daarna aanricht tweevoudig boeten en jegens de heer zevenentwintig schellingen.]

55. Jtem alle die binnen deser vriheden wonen die mogen wtlentse lude besetten doen om alsulke scoude als sij him sculdich sijn, mar draget die scoude bouen tien pond die moeten sij kenlic maken mit drien scepenen van binnen, ende isse dair beneden, soe mogen sijt doen mit drien wittachtigen gebueren.
[Evenzo mogen allen die binnen deze vrijheid wonen vreemdelingen vastzetten vanwege de schulden die zij hen schuldig zijn, maar bedraagt die schuld meer dan tien pond dan moeten zij die kenbaar maken met drie schepenen van binnen; en als die schuld minder is, dan mogen zij dit doen met drie betrouwbare lieden.]

56. Jtem waert oic dat wtlentsen luden binnen deser vriheden twist maecten of hadden, die soude

mogen houden die bailiu tot dier tijt dat hi seker ghemaect hadde hair brueken te beteren biden gerechte vanden dorpe.
[Evenzo ware het dat vreemdelingen binnen deze vrijheid ruzie maakten of hadden, dan mag de baljuw hen vasthouden tot het moment dat hij heeft zeker gesteld dat zij hun overtredingen hadden afgedaan voor het gerecht van het dorp.][84]

57. Jtem ist dat twy binnen deser vriheden ghevalt ende die bailiu die ghebuere dair toe virmaent, dair sullen sij sonder merren toe comen den twy te helpen vellen bi eenre boete van tien scellinge.
[Evenzo wanneer een twist ontstaat binnen deze vrijheid en de baljuw vermaant de inwoners daartoe, dan zullen zij zonder morren komen helpen de twist te beslechten op straffe van een boete van tien schellingen.]

58. Jtem die mit dieften ghevangen of begrepen worde ende men draghende of dryuende vint, jst bouen vijf scellinge ende vier penninge Hollants waert, die sal die bailiu hangen bi scepenen, ende ist dair beneden wairt soe salmen him gheuen alsulc litaken als him scepenen wisen, mar waert datmen niet draghende of driuende en vonde ende men him diefte an teghe, mochtmen dair of virwinnen, hi sout beteren vierschatte ende den heere zeuen ende twintich scellinge.
[Evenzo wie vanwege diefstal gevangen of gegrepen wordt en men met de gestolen goederen aantreft, en het om een bedrag gaat van meer dan vijf schellingen en vier penningen Hollands, die zal worden opgehangen door de baljuw in de aanwezigheid van schepenen; is het een lager bedrag dan zal men hem een litteken geven zoals schepenen oordelen, maar wanneer men hem niet met de gestolen goederen aantrof en men beticht hem van diefstal, mocht men hem daaraan schuldig bevinden, dan zal hij het viervoudig boeten en de heer zevenentwintig schellingen.]

59. Jtem alle gebode ende voirgebode die scepenen liggen mitten scout die hier niet in gescreuen en siin die salme houden alsoe gelike als sij hier in gescreuen waren ende virnuwen alsoe dicke alst him orbair dunct, behouden des heren recht. Ende elc man die binnen deser core wonen sal, die sal sweren dit recht te houden ende te starken. Ende alle dese voirscr. boeten ende gelt salmen betalen mit Hollantsschen paymente.
[Evenzo alle geboden en voorgeboden[85] die schepenen samen met de schout uitvaardigen die niet in dit handvest staan geschreven, die zal men beschouwen als waren zij hier wel in opgenomen en deze mogen worden vernieuwd zo vaak als zij het nodig achten, behoudens het recht van de heer. En elke man die binnen deze vrijheid wonen zal, zal zweren dit recht gestand te doen en te handhaven. En alle voornoemde boetes en geld zal men betalen met Hollands geld.]

Ende gelouen alle dese voirscreuen punten vaste ende gestade te houden ende te doen houden, behoudelic ons, onse heerlicheit, onse goetduncken, virbeteren ende virclaringe op dese voirscreuen punten. Jn oirconde desen brieue besegelt mit onsen segele hier an doen hanghen, gegeuen jnden Hage opten zeuensten dach in februario jnt jaere ons Heeren dusent vierhondert ende twee naden lope van onsen houe.
[En beloven al deze hiervoor geschreven artikelen onverbrekelijk te houden en te doen houden, onder voorbehoud van onze heerlijke macht en van het naar ons goeddunken verbeteren en verklaren van deze hiervoor geschreven artikelen. Ten bewijze waarvan deze brief is gezegeld met ons zegel hier aan te doen hangen, gegeven in Den Haag op de zevende dag in februari in het jaar van onze Heer 1402 naar de loop van ons hof.][86]

---

[84] Bedoeld wordt hier de *stad* Brouwershaven. Blijkbaar was het voor betrokkenen zelf nog even wennen aan deze nieuw verworven status. Nog tot in de zeventiger jaren van de 15de eeuw is afwisselend sprake van dorp en stad; zie Cappon/Van Engen, '…bider kore van den dorpe…', p. 247 en noot 35.
[85] Plaatselijke of stedelijke verordening met geboden en verboden die volgens het keurrecht mogen worden vastgesteld.
[86] Het betreft hier de paasstijl (*naden lope van onsen hove*) waardoor het om het jaar 1403 gaat.

Willem II, graaf van Holland, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Delft.

Origineel: A. GA Delft, 1e afdeling nr. 66.
Afschrift: B. (1326 mrt. 7- 18) NA, AGH 243 (klein register Noord-Holland, 1316-1336), f. 54v - 56r, nr. 279: Delft.
Druk: a. Boxhorn, Toonneel Hollandt, p. 126-132 – b. ChHZ, I, p. 228-231 – c. OHZ II, nr. 680 – d. Van Kruining e.a., Delft 15 april 1246, p. 14-21 (met mnl. vertaling en hertaling).
Regest: Kruisheer, OKGH, p. 273, nr. 179.[87]

In nomine sancte et individue Trinitatis.
Ego Wilhelmus Dei gratia comes Hollandie notum facio tam presentibus quam futuris quod cum magna deliberatione hominum meorum nobilium et fidelium fidelibus oppidanis meis de Delf conscessi[88] libertatem que in presenti privilegio continetur, et ego eam et posteritas mea fideliter observabo, videlicet
[In de naam van de heilige en ongedeelde Drie-eenheid. Ik, Willem, door de genade van God graaf van Holland, maak bekend zowel aan hen die nu als aan hen die later zullen leven, dat ik na het uitvoerig overleg met mijn edele en trouwe mannen aan mijn trouwe poorters[89] van Delft de vrijheid heb toegestaan die in dit privilege is omschreven, en ik en mijn nageslacht zullen deze trouw in acht nemen, namelijk.]

1. quod dicti oppidani ubique infra terram meam de bonis suis infra libertatem adductis, vel extraducetur[90] vel etiam que intraducentur, liberi erunt ab omni theloneo vel ab omni exactione thelonei.
[dat de genoemde poorters overal in mijn land voor hun goederen die binnen de vrijheid zijn gebracht, of zij zullen worden uitgevoerd of ook ingevoerd, vrij zullen zijn van elke tol of elke heffing van tol.]

2. Item si quis aliquem burgensem traxerit in causam, nichil inde habebit nisi iudicium scabinorum, nec ego nec mei aliud inde requiremus.
[Evenzo als iemand een burger voor het gerecht sleept, zal hij dienaangaande alleen maar rechtspraak van de schepenen krijgen en ik, noch de mijnen zullen dienaangaande een ander eisen.]

3. Si quis alicui burgensi iniuriam aut violenciam fecerit de bonis suis que iuste et sine querela possiderit, villicus de Delf cum universis oppidanis, pauperibus et divitibus, illuc pergent et dictam iniuriam corrigent sine mea vel meorum offensione.
[Als iemand een burger onrecht of geweld aandoet met betrekking tot diens goederen die hij rechtmatig en onbetwist bezit, zal de schout van Delft met alle poorters, arm en rijk, daar op af gaan en het genoemde onrecht bestraffen zonder dat mijn recht of dat van de mijnen wordt aangetast.]

4. Quicumque apud Delf opidanus fieri voluerit, de quacumque parte venerit, mihi et meis heredibus ac oppido de Delf prestito fidelitatis iuramento, porte et ingressus eidem patebunt solutis oppido V solidis, sculteto IIIIor denariis et preconi duobus, exceptis hominibus in Northollandia manentibus qui solvunt comiti precariam annualem, et exceptis illis hominibus quos dominus eorum infra annum et diem repetierit, qui post annum et diem liberi permanebunt sine dominorum repetitione; predictis peractis et completis iure oppidi perfruentur.

---

[87] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, II, nr. 680 (de rechte haken rondom de tekstlacunes zijn hier weggelaten); zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.
[88] Lees: *concessi*.
[89] De woorden *oppidanus* en *burgensis* betekenen beide poorter of burger, in die tijd hoogstwaarschijnlijk identieke begrippen. Er is echter vanwege een duidelijk onderscheid voor gekozen *oppidanus* te vertalen door poorter en *burgensis* door burger; deze aanduidingen worden ook in de Middelnederlandse versie gehanteerd.
[90] *OHZ*, II, nr. 680: lees *extraducentur*.

[Ieder die in Delft poorter wil worden, waarvandaan hij ook komt, voor hem zullen, nadat hij de eed van trouw aan mij en mijn erfgenamen en de stad Delft heeft afgelegd, de poorten en de toegangen openstaan na betaling van vijf schellingen aan de stad, vier penningen aan de schout en twee aan de bode, met uitzondering van de mannen die in Noord-Holland wonen die de graaf de jaarlijks precarie betalen, en met uitzondering van die mannen die door hun heer binnen een jaar en een dag teruggeëist worden, die na een jaar en een dag vrij zullen blijven als hun heer hen niet heeft teruggeëist; nadat zij deze dingen hebben gedaan en voltooid, zullen zij gebruik kunnen maken van het recht van de stad.]

5. Cuilibet oppidano cedent XL dies ad seminandum et totidem dies ad messes colligendas; quibus diebus elapsis infra libertatem revertatur. Similiter oppidano noviter facto cedunt XL dies ad inducendum res suas infra libertatem.
[Elke poorter zal veertig dagen kunnen krijgen om te zaaien en evenveel dagen om de oogst binnen te halen; nadat die dagen zijn verstreken, moet hij binnen de vrijheid terugkeren. Op dezelfde manier krijgt degene die pas poorter is geworden, veertig dagen om zijn bezittingen binnen de vrijheid te brengen.]

6. Cum aliquis oppidanus trahitur in causam, citabitur per villicum vel per preconem venturus ad iudicium post duas ebdomadas a die citationis. Oppidanus vero citatus potest diem anticipare citationis vel abbreviare, sed si velit, cedunt ei due ebdomade de iure. Dictus modus citationis intelligendus solummodo inter oppidanos.
[Wanneer een of andere poorter een proces wordt aangedaan, zal hij gedaagd worden door de schout of de bode om voor het gerecht te verschijnen na twee weken vanaf de dag van de dagvaarding. De gedaagde poorter kan echter op de dag van de dagvaarding vooruitlopen of hem vervroegen, maar als hij wil, krijgt hij van rechtswege twee weken. De genoemde manier van dagen moet alleen in acht worden genomen tussen poorters.]

7. Si vero extraneus conquestus fuerit coram villico de oppidano, faciet extraneo iusticiam infra tercium diem propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een aanklacht bij de schout indient over een poorter, zal deze de vreemdeling recht doen binnen drie dagen vanwege het gemak van de vreemdeling.]

8. Cum oppidanus sive extraneus de aliqua causa sola manu et propria se debet excusare, debet se excusare in iudicio incontinenti; si vero per testes se debeat excusare, cedunt ei inducie deliberatorie duarum ebdomadarum, ita tamen quod oppidanus potest ferre testimonium et non alius; sed contra extraneum bene potest oppidanus ferre testimonium et contra oppidanum. Simplex oppidanus iurare tenetur ferens testimonium; scabinus vero vel iuratus non iurabit ferendo testimonium sed monebitur per iuramentum factum.
[Wanneer een poorter of een vreemdeling over een of andere kwestie met alleen zijn eigen hand moet verklaren dat hij onschuldig is, moet hij onmiddellijk voor het gerecht verklaren dat hij onschuldig is; als hij echter door middel van getuigen moet verklaren dat hij onschuldig is, krijgt hij een uitstel van twee weken voor overleg op de voorwaarde dat een poorter kan getuigen en een ander niet; maar tegen een vreemdeling kan een poorter wel getuigen, en ook tegen een poorter. Een gewone poorter die getuigt, moet zweren; maar een schepen of een gezworene zal niet zweren om te getuigen, maar zal herinnerd worden aan de eed die hij heeft gedaan.]

9. Cum quis scitatur[91] de re pecuniali, debet citari per villicum vel percanem[92], presentibus duobus oppidanis ad minus, et in citatione debet taxari summa pecunie pro qua citatur; et si citatus die sibi prefixo non comparuerit, conquerens tantum pecunie obtinuit quantum taxavit in citatione contra citatum; et quia citatus non comparuit, debet villico de banno tres solidos et oppido duos solidos, et pro satisfactione duos solidos conquerenti.
[Wanneer iemand wordt gedaagd wegens een geldkwestie, moet hij gedaagd worden door de schout of de bode in de aanwezigheid van ten minste twee poorters, en in de dagvaarding moet de waarde van het geldbedrag, waarvoor hij wordt gedaagd, worden vastgesteld, en als de gedaagde op de voor hem vastgestelde dag niet verschijnt, heeft de eiser zoveel geld gekregen als hij in de dagvaarding tegen de gedaagde heeft vastgesteld; en omdat de gedaagde niet is

[91] *OHZ*, II, nr. 680: lees *citatur*.
[92] *OHZ*, II, nr. 680: lees *preconem*.

verschenen, moet hij aan de schout als boete drie schellingen betalen, aan de stad twee schellingen, en als schadeloosstelling twee schellingen aan de eiser.]

10. Item si censuales homines alicuius domini alterius a me citati fuerint ad iudicium a meo villico, dominus eorum specialis poterit eos de iudicio eripere, ita quod promittat certa fide de ipsis facere iusticiam infra proximam quindenam; quod si non fecerit, ulterius non poterit eos eripere ab opidi iurisdictione.
[Evenzo als tijnsplichtige mannen van een andere heer dan van mij voor het gerecht worden gedaagd door mijn schout, kan hun eigen heer hen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij met zekere trouw belooft hen te berechten binnen de eerstvolgende vijftien dagen; als hij dat niet doet, zal hij hen niet meer kunnen onttrekken aan de rechtspraak van de stad.]

11. Item a quocumque oppidanus convenitur, sola manu propria se poterit excusare, nisi de promissa manu quod vulgo geweddehand dicitur conveniatur vel nisi per scabinos convincatur.
[Evenzo door wie een poorter ook aangeklaagd wordt, hij zal met alleen zijn eigen hand kunnen verklaren dat hij onschuldig is, tenzij hij wordt aangeklaagd over de handgelofte, die in de volkstaal *geweddehand* wordt genoemd of tenzij hij door de schepenen wordt veroordeeld.]

12. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad iudicium citatus prima die sibi prefixa ad iudicum non comparuerit, citandus est secundo; et si secundo non comparuerit, citabitur tercio; et si tunc non[93] venerit, tenetur de utroque excessu villico solvere IIIIor solidos, scilicet de quolibet duos; si vero tercio non venerit, cadit citatus a causa, et hereditas pro qua citatus fuit, ipsi citato abiudicabitur; si vero conquerens aliqua die citationis non comparuerit, cadit penitus a causa.
[Wanneer echter iemand die voor een onroerend goed voor het gerecht wordt gedaagd, op de eerste dag die voor hem is vastgesteld, niet voor het gerecht verschijnt, moet hij voor de tweede keer worden gedaagd; en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal worden gedaagd; en als hij dan verschijnt, moet hij voor elk van beide overtredingen aan de schout vier schellingen te betalen, namelijk twee voor elk; als hij echter de derde maal niet komt, verliest de gedaagde het proces en het onroerende goed waarvoor hij gedaagd was, zal de gedaagde bij vonnis worden ontnomen; als echter de eiser op enige dag van dagvaarding niet verschijnt, verliest hij het proces geheel en al.]

13. Cum quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et causam amittere si verbotenus male iuraverit vel contra modum iurandi venerit. Si vero oppidanus super hereditate iurare debeat, in primo vel in secundo iuramento cadere non potest, sed tercio si [94] modum iurandi excesserit et male iuraverit, cadit a causa, et hereditas super qua tractus fuit in causam, ipsi abiudicabitur et adiudicabitur conquerenti; et quociens male iuraverit, tociens solvet villico duos solidos et oppido duos.
[Wanneer iemand moet zweren met betrekking tot een geldkwestie, zal hij de zaak kunnen verliezen en het pleit niet winnen, als hij alleen maar in woorden verkeerd zweert of tegen de manier van zweren ingaat. Als echter een poorter moet zweren over een onroerend goed, kan hij bij de eerste of de tweede eedaflegging niet verliezen, maar als hij de derde keer de verplichte manier van zweren overtreedt en verkeerd zweert, verliest hij de zaak en zal het onroerende goed waarvoor hij werd aangeklaagd, hem bij vonnis worden ontnomen en toegewezen aan de eiser; en zo vaak als hij verkeerd zweert, zo vaak zal hij aan de schout twee schellingen betalen en aan de stad twee.]

14. Insuper in oppido de Delf tria sunt constituta iudicia annua, primum proxima feria tercia post Epiphaniam, secundum proxima feria tercia post octabas Pasche, tercium proxima feria tercia post octabas Iohannis, que ad hoc sunt instituta ut quilibet oppidanus possidens aliquam hereditatem compareat in quolibet istorum trium iudiciorum ut conveniatur, si sit qui ipsum impetat, super hereditate; si vero non conveniatur in aliquo dictorum trium iudiciorum, ipse postmodum secundum iudicium scabinorum quiete hereditatem prefatam optinebit. Et dicta iudicia in ecclesia sunt indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et perfecte approbari nisi

[93] *OHZ*, II, nr. 680: het woord *non* staat hier ten onrechte. Het is hier niet vertaald.
[94] *OHZ*, II, nr. 680: hier is het woord *debitum* weggevallen.

per scabinos vel iuratos.
[Bovendien zijn in de stad Delft drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de eerste dinsdag na het octaaf van Pasen, de derde op de eerste dinsdag na het octaaf van Johannes; deze zijn hiervoor ingesteld dat elke poorter die enig onroerend goed bezit in elk van die drie rechtszittingen kan verschijnen, zodat hij over het onroerende goed kan worden aangeklaagd, als er iemand is die hem aanvalt; als hij echter niet wordt aangeklaagd op één van de genoemde drie rechtszittingen, zal hij daarna volgens het vonnis van de schepenen het voornoemde onroerende goed in alle rust bezitten. En de genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het ongestoorde bezit van een onroerend goed zal echter alleen maar kunnen worden bevestigd en bewezen door de schepenen of gezworenen.]

15. Verum si lis oriatur in opido, et villicus supervenerit et pacem comitis per duas ebdomas[95] servari preceperit, et servata fuerit, et secundo per duas ebdomadas, et tercio per duas ebdomadas, quarto vero per annum et unum diem, quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem villicus pacem comitis servari preceperit, et alter litigancium contra hoc preceptum venerit, solvet mihi X libras, oppido unam libram. Si ambo hoc preceptum fregerint, quilibet eorum solvet mihi X libras et uterque eorum oppido unam libram. Qui treugas infra libertatem fregerit, solvet mihi X libras, leso X libras, et manu privabitur; oppido quoque solvet duas libras, si de hoc per scabinos fuerit convictus.
[Als echter in de stad twist ontstaat en de schout tussenbeide komt en hij beveelt dat de vrede van de graaf gedurende twee weken wordt gehandhaafd, en die wordt gehandhaafd, en de schout beveelt een tweede keer de vrede van de graaf te handhaven gedurende twee weken, en een derde keer gedurende twee weken, de vierde keer echter gedurende een jaar en een dag, de vijfde keer gedurende een jaar en een dag en de zesde keer gedurende een jaar en een dag, en één van de twistenden verzet zich tegen dit bevel, zal hij aan mij tien pond betalen en aan de stad één pond. Als beiden dit bevel overtreden, zal elk van hen aan mij tien pond betalen en elk van beiden aan de stad één pond. Wie de vrede binnen de vrijheid breekt, zal aan mij tien pond betalen, aan de benadeelde tien pond en hij zal van een hand worden beroofd; aan de stad zal hij twee pond betalen, als hij hiervoor door de schepenen wordt veroordeeld.]

16. Si quis aliquem infra libertatem cum morthwapene vulneraverit, si per duos scabinos inde convictus fuerit, solvet mihi X libras, leso unam et oppido unam, et manu privabitur.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid verwondt met een moordwapen, indien hij dienaangaande door twee schepenen wordt veroordeeld, zal hij aan mij tien pond betalen, aan de benadeelde één en aan de stad één, en zal hij van een hand worden beroofd.]

17. Preterea si quis aliquem infra mansionem suam solus vel cum pluribus quesierit et eundem ibidem occiderit, ille malefactor cum omnibus in dicto malefacto et universis bonis [96] sibi assistentibus in mea erunt gratia et potestate. Si quis vero aliquem infra mansionem suam vulneraverit solus vel cum pluribus amicis suis et non ad mortem, malefactor solvet mihi X libras, oppido unam libram, leso secundum arbitrium scabinorum emendabit; quilibet vero complicum suorum solvet mihi XLV solidos, oppido X solidos, leso vero secundum [97] scabinorum emendabit. Si quis dominum domus in domo quesierit, dabit quesito X libras, mihi X, oppido unam libram, si hoc fiat manu armata et hoc pugnante, si de hoc per duos scabinos convincatur; si quis aliquem ad domum alterius quesierit, quesitor emendabit mihi X libras, domino domus X libras, quesito X, et oppido dabit unam libram, si hoc fiat manu pugnante et armata et per duos scabinos convincatur.
[Bovendien als iemand alleen of met meer mensen iemand anders in diens woning belaagt en hij doodt hem daar, zal deze misdadiger met allen die hem hielpen bij de genoemde misdaad en met alle goederen aan mijn genade en macht zijn overgeleverd. Als iemand echter alleen of met meer vrienden van hem iemand een ander in diens woning verwondt, evenwel niet dodelijk, zal de misdadiger aan mij tien pond betalen, aan de stad één pond, de gewonde zal hij vergoeden naar het oordeel van de schepenen; elk van zijn medeplichtigen echter zal aan mij vijfenveertig schellingen betalen, aan de stad tien schellingen, de gewonde echter zal hij het vergoeden naar het oordeel van de schepenen. Als iemand de heer

[95] *OHZ*, II, nr. 680: lees *ebdomadas*.
[96] *OHZ*, II, nr. 680: de passage *et universis bonis* dient te staan na *assistentibus*.
[97] *OHZ*, II, nr. 680: hier is het woord *iudicium* weggevallen.

des huizes in zijn woning belaagt, zal hij aan de belaagde tien pond geven, aan mij tien en aan de stad één pond, als dit gebeurde met vechtende en gewapende hand, indien hij door twee schepenen daarvoor wordt veroordeeld; als iemand een ander in andermans huis belaagt, zal de belager mij tien pond boete betalen, de heer des huizes tien pond, de belaagde tien en de stad zal hij één pond geven, als dit gebeurde met vechtende en gewapende hand en hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

18. Si is qui in propria mansione inpetitur, necessitate compulsus se defendendo invasorem et omnes suos complices ibidem existentes occiderit, de quolibet occiso dabit mihi IIIIor denarios, et ego vel mei successores eundem defendemus et reconciliabimus parentibus occisorum et firmam pacem faciemus.
[Als hij die in zijn eigen woning wordt aangevallen, gedreven door de noodzaak om zich te verdedigen de indringer en al diens aldaar aanwezige medeplichtigen doodt, zal hij voor elke dode aan mij vier penningen geven en ik of mijn opvolgers zullen hem beschermen en met de verwanten van de gedoden verzoenen en een duurzame vrede tot stand brengen.]

19. Item quilibet malefactor de malicia sua convictus per duos scabinos, capud pro capite, oculum pro oculo et simile membrum pro simili membro de proprio corpore suo debet amittere.
[Evenzo moet elke misdadiger die door twee schepenen voor zijn slechtheid wordt veroordeeld, hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lichaam verliezen.]

20. Si quis vero graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibitione veneni vel alicuius mortiferi deprehensus fuerit et per duos scabinos convictus, capud perdet; si quis vero super hoc accusatus fuerit et non convictus per duos scabinos, sola manu se poterit expurgare.
[Als iemand echter zware en kapitale misdaden begaat en hetzij op diefstal, hetzij brandstichting, roof, of het toedienen van vergif of iets anders dodelijks wordt betrapt en door twee schepenen wordt veroordeeld, zal hij het hoofd verliezen; als iemand echter hiervan is beschuldigd en niet door twee schepenen wordt veroordeeld, zal hij zich met alleen de hand kunnen rechtvaardigen.]

21. Si quis furem domo sua deprehenderit, furem, si poterit, tenebit et VII de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit quod clara luce eum poterit villico presentare, re quam fuerit furatus in dorso furis ligata, et villicus debet furem secundum iudicium scabinorum pertractare.
[Als iemand een dief in zijn huis grijpt, zal hij, als hij kan, de dief vasthouden en zeven van zijn buren erbij roepen, en de vastgebonden dief zolang vasthouden met hulp van zijn buren tot hij hem op klaarlichte dag aan de schout zal kunnen uitleveren, met het voorwerp dat hij gestolen heeft op de rug van de dief gebonden, en de schout moet de dief behandelen volgens het vonnis van de schepenen.]

22. Quicumque oppidanus debita sua non valens solvere, si coram villico super debitis conveniatur, villicus debet debitorem custodie preconis deputare per duas ebdomadas servandum; quibus elapsis villicus tradet debitorem in potestatem creditoris, ita quod ille debitorem suum pascet non vexando corpus eius, et tenebit eum donec secum componat vel debita sua solvat.
[Als een poorter die zijn schulden niet kan betalen, aangaande de schulden voor de schout wordt gedaagd, moet de schout de schuldenaar aan de hoede van de bode toevertrouwen om twee weken lang vastgehouden te worden; wanneer die zijn verstreken, zal de schout de schuldenaar in de macht geven van de schuldeiser met als voorwaarde dat hij de schuldenaar zal voeden zonder zijn lichaam te kwellen en hij zal hem vasthouden, totdat hij met hem schikt of totdat hij zijn schulden betaalt.]

23. Si quis extraneus coram scabinis debitum certificaverit et monitus solvere non curaverit, citabitur ad pretorium de Delf de quindena in quindenam per tres quindenas; si ad iudicium non comparuerit, debitor bannietur nec umquam absolvetur a banno donec mihi solverit III libras, et

debitum creditori, et oppido X solidos, et dampnum emendabit creditori [98] per scabinos et iusticiarii. Si bannitus infra oppidum venerit, iusticiarius cum scabinis et oppidanis bannitum pro debito, dampno et pro banno arrestabit, in bona et firma custodia eum conservando donec omnia predicta persolvat.

[Als een vreemdeling voor de schepenen een schuld erkent en hij, hoewel daartoe gemaand, er niet voor zorgt die te betalen, zal hij om de veertien dagen voor het gerecht van Delft worden gedaagd gedurende drie maal veertien dagen; als hij niet voor het gerecht verschijnt, zal de schuldenaar verbannen worden en nooit meer van de ban bevrijd worden, totdat hij aan mij drie pond betaalt, zijn schuld aan de schuldeiser en aan de stad tien schellingen en hij zal de schade aan de schuldeiser betalen overeenkomstig het oordeel van de schepenen en de schout. Als de balling in de stad komt, zal de schout met de schepenen en de poorters de balling arresteren wegens de schuld, de schade en de boete om hem in goede en zekere gevangenschap te houden, totdat hij alle voornoemde dingen betaalt.]

24. Item si bannitus contumax opidum vitaverit, iusticiarius cum oppidanis de bonis banniti debitum, dampnum et bannum, si ad hoc satis potens fuerit, bannitum solvere compellet; si potens non fuerit, in proximo adventu meo faciam solvi universa prenotata.

[Als de veroordeelde hardnekkig de stad mijdt, zal de schout met de poorters, als hij daartoe voldoende bij machte is, de veroordeelde dwingen uit de goederen van de veroordeelde de schuld, de schade en de boete te betalen; als hij daartoe niet bij machte is, zal ik bij mijn eerstvolgende bezoek er voor zorgen dat alle voornoemde dingen betaald worden.]

25. Si quis coram villico ad iudicium comparuerit et aliquam emendam demeruerit erga villicum, villicus exiget ab illo fideiussores primo, secundo et tercio, et ille dicat se non habere quos det fideiussores, talis non tenetur villico aliquid solvere de bannis; si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit, villicus illum captum cum scabinis committet preconi in loco tuto, et preco tenetur illum servare et de eo villico respondere.

[Als iemand ten overstaan van de schout voor het gerecht verschijnt en een aan de schout te betalen boete krijgt opgelegd, zal de schout van hem borgen eisen, ten eerste, ten tweede en ten derde male, en als hij zegt dat hij niemand heeft die hij als borg kan geven, hoeft zo iemand de schout niet iets van de boeten te betalen; als hij echter zwijgt en geen borgen stelt, zal de schout hem arresteren met de schepenen en aan de bode op een veilige plek toevertrouwen en de bode moet hem in bewaring houden en daarover verantwoording afleggen aan de schout.]

26. Si oppidanus in iudicio conveniatur coram villico et emendam erga villicum demeruerit, et oppidanus tantum habeat quantum demeruit erga villicum, talis poterit a iudicio recedere sine fideiussoris exhibitione; si vero talis tantum boni non habeat, oportet ipsum prestare fideiussoriam cautionem.

[Als een poorter voor het gerecht wordt aangeklaagd ten overstaan van de schout en een aan de schout te betalen boete krijgt opgelegd, en de poorter bezit zoveel als hem ten gunste van de schout is opgelegd, dan zal zo iemand het gerecht kunnen verlaten zonder het stellen van een borg; als hij echter niet zoveel bezit heeft, moet hij de zekerheid van borgen geven.]

27. Si quis in iuditio obloquitur scabinis vel sententiam ipsorum de communi consilio promulgatam in iudicio contradixerit, mihi solvet X libras et cuilibet scabinorum unam libram et oppido unam libram.

[Als iemand in het gerecht de schepenen tegenspreekt of zich in het gerecht verzet tegen hun na gezamenlijk overleg uitgesproken vonnis, zal hij aan mij tien pond betalen, aan elk van de schepenen één pond en aan de stad één pond.]

28. Quicumque dederit alapam alicui infra libertatem, si per duos scabinos convictus fuerit, mihi unam libram, percusso unam libram, oppido V solidos persolvet, nisi videatur universis quod propter suam superbiam gravius sit puniendus.

[Ieder die iemand binnen de vrijheid een klap geeft, zal, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld, mij één pond

[98] *OHZ*, II, nr. 680: het vervolg te lezen als *secundum arbitrium scabinorum et iusticiarii*.

betalen, de geslagene één pond en de stad vijf schellingen, tenzij allen vinden dat hij vanwege zijn brutaliteit zwaarder moet worden gestraft.]

29. Quicumque ad pulsationem campane pro communi utilitate pulsate non venerit, solvet mihi X solidos et oppido III solidos.
[Ieder die niet op het luiden van de klok afkomt wanneer die voor het algemeen belang wordt geluid, zal aan mij tien schellingen betalen en aan de stad drie schellingen.]

30. Si oppidanus interficiatur, solvetur XXXII libris a consanguineis malefactoris, et omnia bona malefactoris erunt mea; si in propria domo interficiatur et quesitus ibidem fuerit, solvetur LXIIII libris. Si scabinus interficiatur, solvetur XLII libris; si scabinus ad domum suam quesitus ibidem fuerit interfectus, solvetur LXXXIIII libris. Et de quolibet homicidio habebit oppidum de bonis amicorum interfectoris libram unam.
[Als een poorter wordt gedood, zal 32 pond worden betaald door de bloedverwanten van de misdadiger, en alle bezittingen van de misdadiger zullen van mij zijn; als hij in zijn eigen huis wordt gedood en daar belaagd is, zal 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond worden betaald; als een schepen in zijn eigen huis wordt belaagd en daar wordt gedood, zal 84 pond worden betaald. En voor elke doodslag zal de stad uit de goederen van de verwanten van de dader één pond ontvangen.

31. Si quis pugnaverit infra libertatem de Delf, cogetur ibidem emendare, vel bannietur.
[Als iemand binnen de vrijheid van Delft vecht, zal hij worden gedwongen het daar te vergoeden of hij zal verbannen worden.]

32. Quicumque canipulum vel morthwapen infra hanc libertatem portaverit, solvet mihi X libras et oppido X solidos. Quicumque irato animo traxerit canipulum, solvet mihi XV libras, oppido X solidos. Quicumque aliquem inde vulneraverit, amittet manum et oppido dabit XX solidos. Qui alium inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.
[Ieder die een mes of een moordwapen binnen deze vrijheid draagt, zal aan mij tien pond betalen en aan de stad tien schellingen. Ieder die het mes in woede trekt, zal aan mij vijftien pond betalen en aan de stad tien schellingen. Ieder die een ander ermee verwondt, zal een hand verliezen en aan de stad twintig schellingen betalen. Wie een ander ermee doodt, zal, als hij wordt gegrepen, worden gedood.]

33. Si quis tabernam intraverit et bibat ibidem, caupo debet ei vinum secundum debitam mensuram porrigere; et cum ille oppidanus ad libitum biberit et facta computatione unde solvat non habuerit, usque mane recedat, cauponi vinum suum ante meridiem crastine diei soluturus; si autem ante predictum tempus vinum cauponi non persolverit et querimonia de hoc ad villicum delata fuerit, debitor ille cogatur vinum solvere cauponi, et duos solidos eidem pro satisfactione, villico III et oppido XII denarios.
[Als iemand een herberg binnengaat en daar drinkt, moet de waard hem wijn geven naar de verschuldigde maat; en wanneer die poorter naar believen drinkt en na het opmaken van de rekening niets heeft waarvan hij kan betalen, mag hij weggaan tot de volgende ochtend, om aan de waard zijn wijn te betalen vóór de middag van de dag erna; als hij echter vóór het genoemde tijdstip aan de waard zijn wijn niet betaalt en een klacht daarover wordt ingediend bij de schout, kan de schuldenaar worden gedwongen de wijn aan de waard te betalen, en twee schellingen aan hem als schadeloosstelling, aan de schout drie en aan de stad twaalf penningen.]

34. Qui de aliqua falsa mensura accusatus fuerit et de hoc per duos scabinos convictus, tenetur mihi tribus libris emendare, oppido V solidis.
[Wie wordt beschuldigd van een valse maat en daarvoor door twee schepenen wordt veroordeeld, moet aan mij drie pond vergoeden, aan de stad vijf schellingen.]

35. De hereditate vero inter oppidanos de Delf que iacet infra libertatem, consuetudo observabitur hactenus observata, hoc addito quod hereditas oppidanorum ad proximum sue consanguinitatis, sive filius fuerit sive filia, iure hereditario devolvetur.
[Aangaande onroerend goed dat gelegen is binnen de vrijheid, zal echter tussen de poorters van Delft de tot nu toe

heersende gewoonte in acht worden genomen, waaraan dit wordt toegevoegd dat onroerend goed van poorters volgens het erfrecht zal toevallen aan de naaste van hun bloedverwanten, of hij nu een zoon is of een dochter.]

36. Contenti sint opidani[99] prediis que nunc habent, nec emant alia ab extraneis. Si qua vero per connubia vel per successionem hereditariam ab eis qui manent extra libertatem, ad eos devenerint, infra proximum annum vendant ea hominibus mihi precariam debentibus.
[De poorters moeten tevreden zijn met het land dat zij nu hebben en mogen geen ander kopen van vreemdelingen. Als hun echter door huwelijk of erfopvolging enig land van hen die buiten de vrijheid wonen, ten deel valt, moeten zij dit binnen het eerstvolgende jaar verkopen aan mensen die mij bede schuldig zijn.]

37. Si quis aliquem infra hanc libertatem leserit vel vulneraverit per invidiam et hoc voluntarie dum campana pulsatur pro communi utilitate aut infra tres dies post pulsationem campane, si per scabinos duos convincatur, emendabit mihi V libris et leso V, et oppido unam libram dabit.
[Als iemand een ander binnen deze vrijheid uit nijd en wel met opzet een kwetsuur toebrengt of verwondt, terwijl de klok voor het algemeen belang wordt geluid of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij mij een boete betalen van vijf pond en de gekwetste vijf en aan de stad zal hij één pond geven, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

38. Si quis ius villici a iudicio violenter transtulerit et super [100] duos scabinos convictus fuerit, emendabit michi quindecim libris, opido una libra.
[Als iemand datgene waar de schout recht op heeft, met geweld uit het gerecht wegvoert en hiervoor door twee schepenen wordt veroordeeld, zal hij mij een boete betalen van vijftien pond en de stad één pond.]

39. Oppidanus uxorem habens que pistare vel braxare consuevit, poterit panem iuxta plenitudinem unius furni amittere, et sic cervisiam unam, ita quod maritus suus non poterit contra hoc habere actionem. Eodem modo si uxor oppidani fila lanea vel linea emere vel vendere consuevit, is poterit pondus filorum quod lapis vocatur, per ea[101] amittere. Si vero uxor alicuius oppidani negociari non soleat, maritus eius dampnum quatuor denariorum tantum publice per eam incurreret.
[Een poorter die een vrouw heeft die gewoon is te bakken of te brouwen, zal brood met een hoeveelheid van één volle oven kunnen verliezen, en evenzo één brouwsel bier, op de voorwaarde dat haar man daartegen geen actie zal kunnen ondernemen. Evenzo als de vrouw van een poorter gewoon is wollen of linnen garen te kopen of te verkopen, zal hij door haar een gewicht aan garen kunnen verliezen dat *steen* wordt genoemd. Als daarentegen de vrouw van een poorter niet gewoon is handel te drijven, zal haar man door haar toedoen normaal alleen maar de schade van vier penningen kunnen oplopen.]

40. Si res furtiva deprehensa fuerit sub aliquo fideli qui legitimus reputatur, et verus possessor rem illam per testes obtinuerit, vir ille sub quo fuit res furtiva inventa, poterit se excusare tercio, ita tamen quod vir ille de cetero iuramentum in aliquo casu prestare non poterit, et vir qui rem suam obtinuit, duos solidos villico et IIIIor denarios conferet preconi.
[Als een gestolen goed wordt aangetroffen bij een betrouwbaar iemand die als geloofwaardig bekend staat, en de ware eigenaar die zaak door getuigen herkrijgt, zal die man bij wie de gestolen zaak is gevonden, tot drie keer toe kunnen verklaren dat hij onschuldig is, op de voorwaarde echter dat die man voortaan geen eed meer zal kunnen afleggen in enige rechtszaak en de man die zijn bezit heeft teruggekregen, zal de schout twee schellingen en de bode vier penningen geven.]

41. Item nullus extraneus, nec miles nec aliquis alius, poterit aliquem burgensem de Delf aliquo modo ad duellum provocare, neque oppidanus opidanum, usque infra terram meam aut meam potestatem vel meorum successorum.
[Evenzo zal geen vreemdeling, of het nu een ridder is of iemand anders, enige burger van Delft op enigerlei wijze tot

---

99. *OHZ*, II, nr. 680: hier is het woord *de* weggevallen.
100. *OHZ*, II, nr. 680: hier zijn de woorden *hoc per* weggevallen.
101. *OHZ*, II, nr. 680: lees *eam*.

een tweegevecht kunnen uitdagen, noch een poorter een poorter, overal in mijn land of mijn machtsgebied of dat van mijn opvolgers.]

42. Si quis aliquem infra libertatem predicti oppidi acuto instrumento vel alio peremerit, et illud abiecerit, excusacionem poterit exhibere nisi per duos scabinos vel plures fuerit convictus de illo homicidio; verum si querimonia inde fiat, ter quatuordecim et tribus diebus ad pretorium et ad iudicium debet vocari; si ad dictum terminum non comparuerit, diiudicabitur et pro proscripto reputabitur; sed si infra terminum ad quem predictus malefactor ad iudicium vocatur, conductum requisierit a villico, nec obtinuerit, nequaquam poterit diiudicari.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van voornoemde stad met een scherp wapen of iets anders doodt en dat wegwerpt, zal hij zijn onschuld kunnen aantonen, tenzij hij door twee schepenen of meer wordt veroordeeld voor die doodslag; als hierover echter een klacht wordt ingediend, moet hij gedurende drie maal veertien dagen en wel op drie dagen in de vierschaar en voor het gerecht worden gedaagd; als hij binnen de genoemde termijn niet verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij worden beschouwd; maar als binnen de termijn waarin de voornoemde misdadiger voor het gerecht wordt gedaagd, hij de schout om een vrijgeleide vraagt, maar die niet krijgt, zal hij geenszins veroordeeld kunnen worden.]

43. Extraneus contra oppidanum testimonium non poterit perhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.]

44. Si femina vi oppressa querimoniam fecerit sine VII testibus, tam viris quam mulieribus, probis et honestis, processum in querimonia sua habere non debet.
[Als een vrouw die met geweld is aangerand, een aanklacht indient zonder zeven fatsoenlijke en eerzame getuigen, zowel mannen als vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te voeren.]

45. Si burgensis bona sibi titulo pignoris obligata possederit sine reclamatione per annum et amplius, et aliquis ipsum conveniat de dictis bonis, fiet ei iudicium scabinorum.
[Als een burger goederen die hem als pand zijn gegeven, onbetwist bezit gedurende een jaar en langer, en iemand hem aanklaagt aangaande de voornoemde goederen, zal voor hem een vonnis van de schepenen worden geveld.]

46. Si duo coram villico super aliquo litigaverint, qui cadit a causa debet reliquo, qui optinuit, expensas solvere; et qui obtinuit, taxabit expensas de concilio villici et scabinorum.
[Als twee personen voor het een of ander procederen ten overstaan van de schout, moet degene die het proces verliest, aan de ander, die het heeft gewonnen, de onkosten vergoeden; en degene die het heeft gewonnen, zal zijn onkosten taxeren in overleg met de schout en de schepenen.]

47. Preco non poterit citare oppidanum ad iudicium nisi ad domum ipsius cum duobus opidanis vel pluribus.
[De bode zal een poorter niet voor het gerecht kunnen dagen, tenzij aan diens huis in het bijzijn van twee of meer poorters.]

48. Nec preco[102] ad consilium scabinorum accedet nisi vocatus fuerit.
[De bode zal niet de vergadering van de schepenen betreden, tenzij hij geroepen wordt.]

49. Sentenciam scabini de consilio aliorum promulgatam nemo cassabit.
[Niemand zal het vonnis van een schepen, dat met overleg van de anderen is afgekondigd, vernietigen.]

50. Si virum aliquem femina de oppressione violenta septem testibus, tam viris quam mulieribus, probis et honestis, in iudicio convicerit, ille violator debet decollari.

---

[102] *OHZ*, II, nr. 680: in plaats van *Nec preco* dient *Nemo* te worden gelezen. Kruisheer trekt in *Het ontstaan van de stadsrechtoorkonden*, p. 36 noot 70 deze suggestie in.

[Als een vrouw met zeven fatsoenlijke en eerzame getuigen, zowel mannen als vrouwen, een man wegens gewelddadige aanranding voor het gerecht doet veroordelen, moet die verkrachter worden onthoofd.]

51. Si quis opidanus patrimonium vel hereditatem alicuius mercatus fuerit presentibus scabinis et sine reclamatione per annum et diem vel amplius possiderit, possessor ipsius patrimonii post dictum terminum, et si super hoc conveniatur, nulli tenetur respondere.
[Als een poorter een grondbezit of onroerend goed van iemand koopt in aanwezigheid van de schepenen en het onbetwist een jaar en een dag of langer bezit, hoeft de bezitter van dat grondbezit na de genoemde termijn, ook als hij daarvoor wordt aangeklaagd, aan niemand verantwoording af te leggen.]

52. Quicumque coram duobus oppidanis a villico villico[103] vel precone in opido arrestatus, sine licencia villici ab opido recesserit, si per duos scabinos convictus fuerit, solvet mihi X libras et opido unam ad emendam.
[Ieder die in aanwezigheid van twee poorters door de schout of de bode in de stad is gearresteerd en zonder verlof van de schout de stad verlaat, zal, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld, aan mij tien pond betalen en aan de stad één pond als boete.]

53. Quicumque aliquem de debito in iudicio convenit et super hoc testes idoneos habet, suo[104] iuramento testes tenentur testimonium perhibere, actor vero iurare non tenetur.
[Ieder die een ander wegens een schuld voor het gerecht daagt en daarvoor geschikte getuigen heeft, dan moeten alleen de getuigen onder ede getuigenis afleggen; de eiser daarentegen hoeft niet te zweren.]

54. Item quamcumque electionem iuris scabini de consilio meo vel villici de Delff pro communi utilitate ordinaverint, rata observabitur, ita quod in preiudicium mei iuris non redundet.
[Evenzo zal elke keur die de schepenen in overleg met mij of met de schout van Delft in het algemeen belang uitvaardigen, als rechtsgeldig in acht worden genomen, op voorwaarde dat zij niet leidt tot aantasting van mijn recht.]

55. Miles et quilibet alter infra libertatem de Delf potest arrestari pro debito coram scabinis de Delf certificato, sed miles, quamdiu sedet super equum suum vel supra murum cymiterii vel super cimiterium, pro aliquo debito certificato vel non certificato non potest arrestari.
[Een ridder en ieder ander kan binnen de vrijheid van Delft worden gearresteerd wegens een schuld die voor schepenen van Delft is erkend, maar een ridder kan, zolang hij op zijn paard zit of boven op de muur van het kerkhof of op het kerkhof, niet worden gearresteerd voor enige schuld, erkend of niet erkend,]

56. Et quoniam oppidanis de Delf de mea libera voluntate concessi hanc libertatem, solvent annuatim karissime amite mee domicelle Ricardi, vel michi post eius [105], quinquaginta libras Hollandie; et si uxorem duxero vel miles factus fuero vel ad curiam imperatoris accessero, ad quodlibet istorum trium mihi vel meo legitimo successori comiti Hollandie solvent XX libras Hollandensium; verum si frater meus uxorem duceret vel miles fieret vel si aliqua sororum mearum [106] filiorum meorum, preter dominum terre, vel filiarum mearum nupserit, solvent quindecim libras ad quodlibet istorum.
[En omdat ik aan de poorters van Delft uit mijn vrije wil deze vrijheid heb toegestaan, zullen zij jaarlijks aan mijn zeer dierbare tante jonkvrouw Ricardis of aan mij na haar dood vijftig pond Hollands betalen; en als ik trouw of ridder word of naar het hof van de keizer ga, zullen zij bij elk van die drie gelegenheden aan mij of aan mijn wettige opvolger als graaf van Holland twintig pond Hollands betalen; als echter mijn broer trouwt of ridder wordt of als één van mijn zusters of van mijn zoons, behalve de landsheer, of van mijn dochters trouwt, zullen zij vijftien pond betalen bij elk van die gelegenheden.]

---

[103] Dit woord staat ten onrechte dubbel.
[104] *OHZ*, II, nr. 680: lees *soli*.
[105] *OHZ*, II, nr. 680: hier is het woord *obitum* weggevallen.
[106] *OHZ*, II, nr. 680: hier is het woord *vel* weggevallen.

57. In expeditione vero mea servient mihi cum quadraginta et uno hominibus. Per solutionem dictorum denariorum liberi erunt ab omni precaria et precarie exactione, per servicium vero ad meam expedicionem liberi ab omni servicio communiter quod dicitur hofdienst, permanebunt et immunes.
[Op mijn heervaart echter zullen zij mij dienen met eenenveertig man. Door de betaling van de genoemde penning zullen zij vrij zijn van alle bede of inning van bede, door de dienst op mijn heervaart echter zullen zij vrij en gevrijwaard blijven van alle dienst die gewoonlijk *hofdienst* wordt genoemd.]

58. Nec ego quidem vel quisquam successorum meorum pactum hereditatis oppidanorum meorum, infra libertatem de Delf iacentis, potero in posterum augere.
[Ik noch iemand van mijn opvolgers zal in de toekomst de pacht van onroerend goed van mijn poorters, dat binnen de vrijheid van Delft ligt, kunnen verhogen.]

59. Item nullus mercator extraneus, scilicet qui manet extra libertatem de Delf, poterit stare in foro ebdomadali, exceptis nundinis annualibus, ut exponant res suas venales, sive sint lineorum vel laneorum pannorum venditores vel cuiuscumque fuerint officii mercatores.
[Evenzo zal geen vreemde koopman, namelijk iemand die buiten de vrijheid van Delft woont, kunnen staan op de weekmarkt, met uitzondering van de jaarmarkt, om hun koopwaren uit te stallen, of zij nu verkopers van linnen of wollen lakens zijn of kooplieden van welk gilde dan ook.]

60. Quinquaginta vero libre solvende annuatim domicelle Ricardi vel michi post eius obitum, ab scabinis de consilio villici mei taxabuntur, quarum una medietas in primis nundinis in Delf intrantibus in festo beati Odulfi, alia vero medietas in nundinis apud Valkenborh persolvetur.
[De vijftig pond echter die jaarlijks moet worden betaald aan jonkvrouw Ricardis of aan mij na haar dood, zal door schepenen in overleg met mijn schout worden opgelegd; daarvan zal de ene helft worden betaald bij de aanvang van de jaarmarkt in Delft, die begint op het feest van de heilige Odulfus, de andere helft op de jaarmarkt te Valkenburg.]

61. Insuper si quis oppidanorum aliquem extraneum in hospicio suo receperit alii opidano debito obligatum, si oppidanus, cui debetur debitum, monuerit cooppidanum suum quod non recipiat in hospicio suo suum debitorem donec ei persolverit, si post monitionem suam debitorem in hospicio receperit, si de hoc per duos scabinos convictus fuerit, tenetur solvere creditori debitum debitoris in hospicio taliter recepti.
[Bovendien, als iemand van de poorters onderdak biedt aan een vreemdeling die bij een andere poorter in de schuld staat, en als de poorter aan wie de schuld verschuldigd is, zijn medepoorter maant om de schuldenaar geen onderdak te bieden tot hij hem betaald heeft, en als hij na zijn maning de schuldenaar onderdak biedt, moet hij, als hij hiervoor door twee schepenen wordt veroordeeld, de schuldeiser de schuld betalen van de schuldenaar die hij zo onderdak heeft geboden.]

62. Adhec etiam noverint universi quod dictam libertatem et omnia que in presenti pagina continentur et omnes excessus sive forefacta precipio per villicum et scabinos corrigi et terminari, si ad hec fuerint potentes; si vero per inpotenciam suam defectum in hoc sustinuerint, talem defectum et excessus, adhibito ad hoc mee potencie brachio, ego et posteritas mea post me fideliter emendabo.
[Bovendien moeten allen ook weten dat ik beveel dat de genoemde vrijheid en alle dingen die in dit document staan en alle misdaden of strafbare feiten door de schout en de schepenen worden berecht en afgehandeld, als zij daartoe bij machte zijn; als zij echter door hun onmacht een inbreuk hierop toestaan, zal ik en mijn nageslacht na mij zo'n inbreuk en zulke misdaden getrouw herstellen, waarbij ik hiervoor gebruik maak van de sterke arm van mijn macht.]

Et ne[107] in posterum hoc factum meum et prenotatam condicionem inter me et oppidanos de Delff ordinatam possit infringere, memoratis oppidanis de Delff presentem paginam contuli sigilli mei munimine roboratam.

[107] *OHZ*, II, nr. 680: hier is het woord *quis* weggevallen.

[Opdat niemand in de toekomst op deze handeling van mij en op de bovengenoemde overeenkomst, die tussen mij en de poorters van Delft gesloten is, inbreuk kan maken, heb ik de genoemde poorters van Delft dit document gegeven bekrachtigd met de bescherming van mijn zegel.]

Acta sunt hec apud Delf in domo karissime matertere mee, domicelle Richardis, anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto, in crastino Tiburcii et Valeriani.
[Deze dingen zijn gedaan te Delft in het huis van mijn zeer dierbare tante, jonkvrouw Ricardis, in het jaar van de menswording van de Heer twaalfhonderd zesenveertig, op de dag na Tiburcius en Valerianus.]

1222 [dec.25]-1223 [dec.24] Stadsrecht Domburg [?]

Floris IV, graaf van Holland, en Dirk, heer van Voorne, burggraaf van Zeeland, verlenen stadsrecht aan de poorters van Domburg.

Origineel van de Latijnse versie niet voorhanden.
Afschrift: D. (1317 okt. 1-1319 mei 25) In grafelijke kanselarijregister, niet voorhanden doch bekend uit E. – E. (1324 mei 13-sept.) NA, AGH 303(groot register Zeeland EL 20, 1317-1336), f. 16 r - 17r, nr. 27: (14e-15e e.) Dumborch.[108]

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.
Ego Florencius comes Hollandie et dilectus ac fidelis amicus meus Th. dominus de Vorne, castellanus Selandie, notum fieri volumus omnibus presentem paginam inspecturis quod nos hanc legem sive koram dilectis oppidanis nostris de Dumburch iuramento confirmavimus, ipsis et posteris suis in perpetuum conservandam.
[In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.
Ik Floris, graaf van Holland, en mijn geliefde en trouwe vriend Dirk, heer van Voorne, burggraaf van Zeeland, willen dat aan allen die deze akte zullen inzien bekend wordt, dat wij deze wet oftewel keur voor onze geliefde poorters van Domburg door een eed hebben bekrachtigd om eeuwig te handhaven voor hen zelf en hun nakomelingen.]

1. Quocumque oppidani de Dumburg se vel sua moverint, sub protectione et conductu nostro per terram nostram et nostrorum iusticiariorum erunt, qui nichilominus tam peregrinis quam indigenis in Dumburg venientibus firmam pacem precipiunt.
[Waarheen de poorters van Domburg zichzelf of hun goederen ook maar vervoeren, zij zullen overal in ons land onder onze bescherming en geleide en die van onze rechtsprekers zijn, die ook een duurzame vrede voorschrijven zowel voor vreemdelingen als voor de autochtonen die naar Domburg komen.]

2. Quicumque in Dumburg aliquem percusserit ad mutilacionem vel truncationem alicuius membri ut in quarta parte occisi hominis emendari debeat vel amplius, duplo emendabit quam foris koram contigisset, et gratiam comitis queret.
[Ieder die in Domburg iemand heeft geslagen tot mismaking of verminking van een of ander lichaamsdeel toe, zal een boete betalen tot een vierde deel of meer, twee keer zoveel dan als het buiten de keur was gebeurd, en hij zal de genade van de graaf zoeken.]

3. Qui vulneraverit hominem infra koram, emendabit comiti tres lib., oppido ½ lb.
[Wie een man verwondt binnen het rechtsgebied, zal de graaf drie pond boete betalen, de stad een half pond.]

4. Qui vero hominem decapillaverit et fustibus vel pugno percusserit aut iratus contra eum pulsaverit vel proiecerit aut percusserit aut arripuerit, comiti emendabit ½ lib., oppido V sol.
[Wie echter een man de haren uittrekt en met knuppels of de vuist slaat of terwijl hij woedend is hem een klap geeft of op de grond gooit of stompt of beetpakt, zal de graaf een boete betalen van een half pond, aan de stad vijf schellingen.]

5. Ubicumque duo scabini cum aliquo tercio oppidano pacem vel pacificas inducias petierint, qui eis negaverit, emendabit comiti III lib., oppido ½ lib.; vel eciam si aliquis stultiloquio predictam pacem impedierit, solvet comiti ½ lib., oppido V sol.
[Wanneer ook maar twee schepenen samen met een of andere derde poorter vrede of een vredebrengend bestand komen vragen, zal hij die hen dat weigert, aan de graaf een boete betalen van drie pond, aan de stad een half pond; of ook als iemand met dwaze praat de voornoemde vrede verhindert, zal hij aan de graaf een half pond, aan de stad vijf schellingen betalen.]

---

[108] Onderstaande tekst is gebaseerd op *OHZ*, II, nr. 435; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. De verwijzingen naar tekstverschillen c.a. zijn hier weggelaten. Hertaling door W. van Bentum.

6. Quicumque infra koram manu pacem pepigerit et ipsemet fregerit, solvet comiti II lib., oppido I lib., si a tribus scabinis convictus fuerit; si quis consanguineorum suorum hanc pacem infregerit, solvet comiti III lib., oppido ½ lib., si a tribus scabinis convictus fuerit hoc factum fuisse causa predicte litis; insuper omne malum quod ibi fecerit, sicut kora testatur, emendabit; et qui koram ibi prius fregerit, emendabit de fractione pacis, si a tribus scabinis convictis fuerit.
[Wie ook maar in het rechtsgebied met de hand vrede sluit en die zelf verbreekt, zal aan de graaf twee pond betalen, aan de stad een pond, als hij door drie schepenen is veroordeeld; als iemand van zijn bloedverwanten dat bestand verbreekt, zal hij aan de graaf drie pond, aan de stad een half pond betalen, als over hem door drie schepenen is geoordeeld dat dit gebeurd is vanwege de voornoemde ruzie; bovendien zal hij elke misdaad die hij dan gepleegd heeft, boeten, zoals de keur voorschrijft; en wie dan eerder de keur gebroken heeft, zal boeten vanwege het breken van de vrede, als hij door drie schepenen wordt schuldig gevonden.]

7. Quiqumque scabinos pacem petentes viciaverit verbis et ibi hoc scabini propalaverint, ille qui hoc fecisse comprobatus fuerit, cuilibet eorum libram emendabit; eciam si illic in scabinum kora frangitur vel illic vulneratur, quicquid mali ipsi illatum fuerit, hoc quadruplo eis emendabitur.
[Wie ook maar schepenen die om vrede vragen, uitscheldt en dat maken de schepenen dan bekend, zal hij, van wie wordt bewezen dat hij het gedaan heeft, aan elk van hen de boete van een pond betalen; ook als dan tegenover een schepen de keur wordt verbroken of dan een verwonding wordt toegebracht, zal al het kwaad dat hem werd aangedaan, aan hen met een viervoudige boete betaald worden.]

8. Omnes infra hanc koram manentes sub uno iure habeantur, et quilibet eorum oppidano suo scabinium facere debet.
[Allen die in dit rechtsgebied wonen, moeten onder hetzelfde recht vallen, en ieder van hen moet zich tegenover zijn medepoorter onderwerpen aan de rechtspraak van de schepenen.]

9. Si quis a cooppidano suo scabinium habere voluerit, ad pretorium postulabit; quod si ille in quem agitur, presens non fuerit et in Walacria esse comprobatur, citabitur responsurus prima die placiti; si venerit et tamen iuri restiterit vel eciam si non venerit, bannetur nichilominus, et banno nunquam carebit donec conquerens scabinium habuerit.
[Als iemand van zijn medepoorter rechtspraak van de schepenen wil hebben, zal hij hem voor de vierschaar dagen; maar als hij tegen wie recht wordt geëist, niet aanwezig is en het wordt aangetoond dat hij zich wel op Walcheren bevindt, zal hij worden opgeroepen om op de eerste dag van de gerechtelijke zitting verantwoording af te leggen; als hij komt en zich toch verzet tegen het recht of ook als hij niet komt, zal hij niettemin verbannen worden en nooit mogen terugkeren totdat de klager een uitspraak van de schepenen heeft gekregen.]

10. Quicumque scabinio de Dumburg bannitus fuerit, si quis postea in Walacria illum tenuisse a tribus scabinis de Dumburg comprobatur, emendabit comiti X lib., oppido I lib., et debitum illi persolvet.
[Wie ook maar door de schepenbank van Domburg is verbannen, als later door drie schepenen van Domburg wordt aangetoond dat iemand hem op Walcheren onderdak heeft aangeboden, zal hij aan de graaf tien pond boete, aan de stad een pond betalen, en zal hij de schuld voor hem betalen.]

11. Quicumque de Dumburg armata manu, intuitu pugnandi oppidum exierit sine communi consilio et oppidanorum conventu, non redeat in oppidum donec gratiam comitis impetraverit, et oppido I lib. solvet, si a tribus scabinis convictus fuerit.
[Wie ook maar van Domburg de stad gewapenderhand verlaat met het voornemen om te vechten zonder algemene instemming en een samenkomst van de poorters, mag niet terugkeren in de stad, totdat hij de genade van de graaf heeft verkregen, en hij zal de stad een pond betalen, als hij door drie schepenen is veroordeeld.]

12. Ubicumque lis vel pugna in Dumburg oritur, qui ibi armata manu advenerit sine communi consensu et consilio, solvet comiti ½ lib., oppido V sol.
[Wanneer ook maar een ruzie of een gevecht in Domburg ontstaat, zal hij die gewapenderhand daar komt zonder algemene instemming en overleg, aan de graaf een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

13. Si quis oppidanorum de Dumburg armata manu ad domum, ubi sit manens, quesierit ibique

pugnaverit, emendabit predicto X lib., comiti VI lib., oppido I lib.
[Als iemand van de poorters van Domburg gewapenderhand in het huis waar hij woont, opzoekt en daar vecht, zal hij aan voornoemde tien pond betalen, de graaf zes pond, de stad een pond.]

14. Quicumque in Dumburg ad domum alterius armata manu quesitus fuerit, quesitor emendabit obsesso V lib., hospiti V lib., et comiti VI lib., oppido I lib.; preterea quicumque in auxilium querentis armata manu accesserit, solvet comiti III lib., oppido ½ lib., et dampnum quod de foris in domum agitur, duplo restituetur, dampnum quod de domo agitur aforas simpliciter solvetur, prout tribus scabinis constiterit.
[Wie ook maar in Domburg in andermans woning gewapenderhand is aangevallen, zal de aanvaller de aangevallene een boete betalen van vijf pond, aan de huisheer vijf pond, aan de graaf zes pond, aan de stad een pond; en bovendien zal ieder die de aanvaller gewapenderhand hulp biedt, aan de graaf drie pond, aan de stad een half pond betalen, en de schade die van buitenaf de woning is toegebracht, zal tweevoudig vergoed worden, de schade die van huis uit buiten werd toegebracht zal enkelvoudig vergoed worden, al naar gelang de uitspraak van drie schepenen.]

15. Quicumque extra Dumburg manserit et burgensem de Dumburg banniverit, qualicumque debito fuerit, bannus debitumque nullo modo poterit augeri donec conquerens in pretorio de Dumburg cum sculteto suo et scabinis suis bannum enunciaverit; tuncque iusticiarius oppidi et scabini de substancia banniti bannum et emendam facient solvi.
[Wie ook maar buiten Domburg woont en een burger van Domburg vanwege welke schuld het ook maar was, voor de rechtbank heeft gedaagd, dan zal de daging en de schuld op geen wijze kunnen worden vergroot, totdat de klager met zijn schout en schepenen de daging in de rechtszaal van Domburg heeft uitgesproken; en dan zal de rechter van de stad en de schepenen er voor zorgen dat uit het bezit van de gedaagde de daging en de boete betaald wordt.]

16. Ubicumque scultetus in bannito placito scabinos per iuramentum eorum monuerit, qui tunc dicta monita contradixerit et hoc scabini propalaverint, emendabit scabinis X lib., comiti III lib., oppido ½ lib., si a tribus scabinis convincitur
[Wanneer ook maar tijdens de rechtszitting de schout de schepenen maant vanwege hun eed recht te doen, zal hij die dan protesteert tegen de uitgesproken maning en de schepenen maken dit bekend, aan de schepenen een boete betalen van tien pond, de graaf drie pond, de stad een half pond, als hij door drie schepenen wordt veroordeeld.]

17. Quicumque scabinum in bannito placito verbis viciaverit extra monitum et hoc scabinus monstraverit et alter a tribus scabinis convincitur, emendabit scabino III lib., comiti ½ lb., oppido V sol. Econtra si scabinus in bannito placito aliquem verbis viciaverit et ille monstraverit, si scabinus a tribus scabinis convincitur, emendabit predicto I lb., comiti ½ lb., oppido V sol.
[W ie ook maar tijdens de rechtszitting een schepen uitscheldt buiten de maning en de schepen dit bewijst en de ander wordt door drie schepenen veroordeeld, zal hij aan de schepen een boete betalen van drie pond, aan de graaf een half pond, aan de stad vijf schellingen. Als een schepen daarentegen tijdens de rechtszitting iemand uitscheldt en die heeft dat bewezen, zal hij, als de schepen door drie schepenen veroordeeld wordt, de voornoemde een boete betalen van een pond, de graaf een half pond, de stad vijf schellingen.]

18. Quicumque in bannito placito per innocenciam scabini koram infregerit, si a tribus scabinis convincitur, emendabit scabino X lb., comiti I lb., oppido ½ lb. Econtra si scabinus in aliquem per innocenciam koram infregerit in bannito placito, emendabit predicto V lib., comiti I lib., oppido ½ lib.
[Wie ook maar tijdens een rechtszitting zonder de schuld van de schepen de keur overtreedt, zal, als hij door drie schepenen wordt veroordeeld, aan de schepen een boete betalen van tien pond, de graaf een pond, de stad een half pond. Als daarentegen een schepen tegenover iemand buiten diens schuld de keur heeft overtreden tijdens een rechtszitting, zal hij de voornoemde een schadevergoeding betalen van vijf pond, de graaf een pond, de stad een half pond.]

19. Si quis de Dumburg cooppidanum suum verbis viciaverit, si victus[109] fuerit, emendabit ille ½ lb., comiti ½ lb., oppido V sol.
[Als iemand van Domburg een medepoorter van hem uitscheldt, zal hij, als hij veroordeeld is, een boete betalen van een half pond, de graaf een half pond, de stad vijf schellingen.]

20. Si pugna inter scabinum et alium evenerit, quicumque eorum pugnam inceperit, ita si ei extra pretorium evenisset, emendabitur.
[Als er een vechtpartij plaatsvindt tussen een schepen en een ander, zal wie ook maar van hen de vechtpartij begon, beboet worden, op de voorwaarde dat het hem buiten de vierschaar overkwam.]

21. Si quis scabinum occiderit, quadruplum solvet.
[Als iemand een schepen doodt, zal hij het viervoudige bedrag betalen.]

22. Quicquid mali ad pretorium evenerit, de omni forefacto quadruplum emendabitur, ita ut inter scabinum et alium scriptum est.
[Wat voor kwaad ook in de vierschaar voorvalt, voor elke misdaad zal een viervoudige boete worden betaald, zoals het voorgeschreven is tussen de ene schepen en de ander.]

23. Non est licitum cuiquam infra Dumburg vinum quod corruptum fuerit aqua vel putredine vendere; quod si aliquis vendere presumpserit, solvet comiti II lb., oppido I lb.
[Niemand mag in Domburg wijn verkopen die aangelengd is met water of rommel; als iemand het waagt dat te verkopen, zal hij aan de graaf twee pond betalen, de stad een pond.]

24. Non est licitum oppidanis ut duella invicem recipiant; eciam illis extra Dumburg manentibus non est licitum cum illis infra manentibus ad duella placitare.
[Het is poorters niet toegestaan om elkaar tot een tweegevecht uit te dagen; ook mogen zij die buiten Domburg wonen met hen die in de stad wonen een afspraak maken voor een tweegevecht.]

25. Ubicumque oppidani de Dumburg in Walacria aliquid agere habeant, quicumque de terra aliquem oppidanum ibi percusserit, citabitur tercio die in Dumburg ad iusticiam venire; si venerit, fideiussorem ponet burgensem, sinautem bannetur et in banno tenebitur ante comitem.
[Waar ook maar de poorters van Domburg op Walcheren iets te doen hebben, wie ook maar van het platteland een poorter daar slaat, zal opgeroepen worden om op de derde dag naar Domburg voor het gerecht te komen; als hij komt, zal hij een burger als borg stellen, zo niet, dan zal hij verbannen worden en in de ban gehouden worden voor de graaf.]

26. Si quis extra manens oppidanum querela pulsaverit, oppidanus ei faciet scabinium; si autem oppidanus contra presumpserit, bannetur, et banno nunquam carebit, donec scabinium fecerit. Econtra si conquerens ab oppidano querela pulsatur, statim ei scabinium faciet.
[Als iemand die buiten de stad woont een poorter met een proces vervolgt, zal de poorter zich voor hem onderwerpen aan de rechtspraak van de schepenen; indien de poorter echter hiertegen verzuimd, zal hij verbannen worden en hij zal nooit verzoend worden, totdat hij zich aan de rechtspraak van de schepenen onderworpen heeft. Als daarentegen de klager door een stedeling met een proces wordt vervolgd, zal hij zich meteen onderwerpen aan de rechtspraak van de schepenen.]

27. Omnia que in kora evenerint que iusticiarius et scabini emendare non poterint, si querela ad comitem pervenerit, comes per veritatem suam terminabit, et illa veritas per scabinos de Dumburg perscrutabitur.
[Alle zaken die in het rechtsgebied voorkomen, die de rechter en de schepenen niet kunnen beëindigen, zal de graaf zelf, als een geschil voor de graaf komt, door middel van zijn gerechtelijk onderzoek beëeindigen en dat gerechtelijk onderzoek zal door de schepenen van Domburg worden verricht.]

---

[109] Het zal hier *convictus* moeten zijn.

28. Nullus hominum extra Dumburg commanentium potest cum scabinis de extra, neque cum hominibus comitis oppidanum ullo testimonio convincere nisi licitum fuerit in hac carta.
[Niemand van de mannen die buiten Domburg wonen kan met schepenen van buiten, noch met de mannen van de graaf een poorter met ook maar enige getuigenis schuldig verklaren, tenzij het toegestaan is op grond van deze oorkonde.]

29. Quicumque in Dumburg arma in nocte portaverit, si propalatum fuerit, nisi sit communi consilio oppidi, hoc duplo quam si in die portasset, emendabitur.
[Wie ook maar 's nachts in Domburg wapens draagt, zal als het bekend geworden is, tenzij hij dit gedaan heeft met algemene instemming van de stad, beboet worden met een twee keer zo grote boete dan als hij ze overdag gedragen zou hebben.]

30. Tribus hominibus est concessum ut de preda de I lib. testentur, de reliquo scabini per scrutationem testabuntur.
[Het is aan drie mannen toegestaan te getuigen over de diefstal van één pond, over de rest zullen schepenen getuigen.]

31. Nullus in Dumburg manens potest testimonium dicere, qui neque terram neque domum in Dumburg habuerit nec in carta tributi invenitur.
[Iemand die in Domburg woont, die geen land of huis in Domburg bezit en niet in de belastingboeken gevonden wordt, kan geen getuigenis afleggen.]

32. Quicunque in Dumburch alium ad terram prostraverit et inde convictus fuerit, emendabit comiti I lb., oppido ½ lb.
[Wie ook maar in Domburg een ander tegen de grond slaat en daarvoor veroordeeld wordt, zal de graaf één pond betalen, de stad een half pond.]

33. Quicumque alium ita debilitaverit ut minus quarta hominis interfecti solvere debeat, emendabit comiti III 1b., oppido ½ lb.
[Wie ook maar een ander zo invalide heeft gemaakt, dat hij minder dan een vierde deel van een gedode man[110] moet betalen, zal de graaf een boete betalen van drie pond, de stad een half pond.]

34. Qui manserit in Walacria ac Dumburch armis transire voluerit, oppidanum accipiet conductum; sinautem iusticiarius et scabini inicient ei manus et exigent ab eo ius comitis et oppidi, hoc est comiti III lb., oppido I lb.
[Wie op Walcheren woont en met wapens door Domburg wil trekken, zal een poorter als begeleider nemen; zoniet, dan zullen de rechter en de schepenen hem aanhouden en het recht van de graaf en de stad van hem eisen, dat wil zeggen drie pond voor de graaf, een pond voor de stad.]

35. Nullus oppidanus poterit donum terre dare nisi ante scabinos de Dumburch. Nullus vero extra commanentium poterit donum terre dare oppidano nisi ante scabinos de extra.
[Geen poorter zal land kunnen overdragen, ternzij voor de schepenen van Domburg. Niemand van hen die buiten de stad wonen, zal echter land kunnen overdragen aan een poorter tenzij in aanwezigheid van schepenen van buiten af.]

36.Si quis de hominibus de Dumburch extra commanentium hominum in Walacria arma in domo sua susceperit, comiti solvet ½ lb., oppido V sol.
[Als iemand van de mannen van Domburg wapens van mannen die buiten de stad op Walcheren wonen in zijn huis opbergt, zal aan de graaf een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

37. Si quis oppidanus alicui extra manenti arma sua prestiterit ad pugnandum in Dumburch, emendabit comiti I lb., oppido ½ lb.

---

[110] Een bepaalde strafmaat die als zoen- of weergeld diende te worden betaald.

[Als een poorter zijn wapens heeft uitgeleend aan iemand die buiten de stad woont om te vechten in Domburg, zal hij aan de graaf een boete betalen van één pond, de stad een half pond.]

38. Quicunque pupillus manserit in Dumburg, nullus consanguineorum vel amicorum suorum substanciam suam habebit nisi predicto firmam certitudinem de bonis suis fecerit ab oppidano.
[Welk weeskind ook maar in Domburg woont, niemand van zijn bloedverwanten of vrienden zal zijn bezit hebben, tenzij hij door middel van een poorter aan voornoemde vaste zekerheid heeft gegeven.]

39. Si quis extra Dumburg manserit et contra burgensem in Dumburg pugnaverit, illuc venient scabini cum sculteto vel nuncio comitis et emendabunt, si poterint, et exigent ab illo qui extra manet pacem, et ut tale ius quale scabini Dumburg iudicaverint, faciat, inde ponet fideiussorum oppidanum; si non, tunc scabini ibunt cum iusticiario comitis ad pretorium et facient sonari campanam cum communi consilio oppidi ad convocandum universos de Dumburg, ut per eos ille cogatur stare iuri comitis et oppidi.
[Als iemand buiten Domburg woont en met een burger in Domburg vecht, zullen de schepenen met de schout of bode van de graaf er heen gaan en een boete opleggen, indien zij dat kunnen, en van hem die buiten de stad woont vrede eisen, en hij zal, opdat hij zich houdt aan zodanig vonnis als de schepenen van Domburg hebben uitsgesproken, daarvoor een poorter als borg stellen; zo niet, dan zullen de schepenen met de rechter van de graaf naar de vierschaar gaan en de klok laten luiden met de algehele instemming van de stad om alle mensen van Domburg samen te roepen, opdat hij door hen gedwongen wordt gehoorzaam te zijn aan het recht van de graaf en de stad.]

40. Eciam quicumque campanam sine communi consilio pulsaverit, emendabit comiti III lb., oppido I lb.
[Ook zal wie de klok ook maar heeft geluid zonder algemene instemming, de graaf een boete betalen van drie pond, de stad één pond.]

41. Quicumque ad sonitum campane non venerit, solvet comiti ½ lb., oppido V sol.
[Wie ook maar niet komt op het luiden van de klok, zal aan de graaf een boete betalen van een half pond, de stad vijf schellingen.]

42. Si vero predictus malefactor evaserit, ad pretorium citabitur ut tercio die appareat et certum fideiussorem in Dumburg ponat de lite preterita iuri responsurus; si citatus non venerit, bannetur et bannus teneatur ad audienciam comitis, quod comes primo adventu suo emendabit.
[Als echter de voornoemde booswicht ontsnapt, zal hij voor de vierschaar gedagvaard worden om op de derde dag te verschijnen en een zekere borg in Domburch te stellen om aan het gerecht verantwoording af te leggen over de afgelopen ruzie; als de gedagvaarde niet verschijnt, zal hij verbannen worden en de ban zal gehandhaafd blijven tot de gerechtelijke zitting van de graaf, wat de graaf bij zijn eerste bezoek als boete zal opleggen.]

43. Si qui in Dumburch qui extra manent, certaverint, illuc venient scabini de Dumburg cum nuncio comitis vel cum sculteto, et exigent ab eis ius comitis et oppidi; quod si negaverint, veniet scultetus cum nuncio comitis ad stationem publicam et citabit illos malefactores in diem tercium sibi et oppidanis de obiciendis responsuros; si non venerint, bannentur et nominatim in carta scripti servabuntur presentie comitis.
[Als sommige mensen die buiten de stad wonen in Domburg hebben gevochten, zullen de schepenen van Domburg met de bode van de graaf of met de schout er bij komen en van hen het recht van graaf en stad eisen; als zij dat weigeren, zal de schout met de bode van de graaf naar de openbare gerechtsplaats komen en die herrieschoppers op de derde dag dagvaarden om zich tegenover hen en de poorters over het ten laste gelegde te verantwoorden; als zij niet verschijnen, zullen zij verbannen worden en zullen zij, nadat zij met naam zijn opgeschreven, bewaard worden voor de aanwezigheid van de graaf.]

44. Omne malefactum contingens in Dumburg, comite existenti infra Burnesse et Hedensee, duplo emendabitur.
[Elke misdaad die in Domburg gebeurt, wanneer de graaf zich bevindt tussen Bernisse en Heydenzee, zal dubbel

beboet worden.]

45. Quicumque manens in Dumburg alium secularem dominum quam comitem elegisse a tribus scabinis comprobatur, comiti emendabit X lb., oppido I lib., et hoc ipse comes iudicabit.
[Van welke inwoner van Domburg ook maar door drie schepenen bewezen wordt dat hij een ander dan de graaf als wereldlijk heer heeft uitgekozen, zal aan de graaf een boete betalen van tien pond en de stad één pond en de graaf zal dit zelf berechten.]

46. Omne malefactum quod alicui illatum fuerit de lite infra Dumburg, duplo emendabitur quam si extra contigisset.
[Elke misdaad die in Domburg tegen iemand vanwege een ruzie wordt gepleegd, zal twee keer zo zwaar beboet worden dan als die buiten de stad is gebeurd.]

47. Quicquid forefacti contigerit in Dumburg, non amplius quam quadruplo emendabitur.
[Wat er ook voor misdaad in Domburg plaatsvindt, het zal niet hoger dan viervoudig beboet worden.]

48. In quocumque negocio illi Dumburg pro terra cum illis ab extra litigia habuerint, illa comes per inquisitionem sue veritatis terminabit, quam a scabinis oppidi cognoscere debet.
[In welke zaak die van Domburg ook maar geschillen over land hebben met die van buiten de stad, zal de graaf die door middel van zijn gerechtelijk onderzoek beëindigen, wat hij van de schepenen van de stad moet te weten komen.]

49. Illos de Dumburg nemo arestabit, id est pandabit, nisi pro propriis malefactis.
[Niemand zal die van Domburg aanhouden, dat wil zeggen panden, tenzij voor hun eigen misdaden.]

Ut autem haec kora rata et firma permaneat, presentem paginam sigillorum nostrorum munimine fecimus roborari.
Actum anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo vicesimo tercio.
[Opdat echter deze keur geldig en van kracht blijft, hebben wij dit document laten bekrachtigen met onze zegels. Gegeven in het MCCXXIIIde jaar van de vleeswording van de Heer.]

1220 juli *Stadsrecht Dordrecht* *Albrechtsberg*

Willem I, graaf van Holland, verleent stadsrecht aan de poorters van Dordrecht.

Origineel: A. Stadsarchief Dordrecht, stadsarchief, de grafelijke tijd, I e afd. nr. 32, regest nr. 2 (beschadigd). Onderstaande tekst is een [mogelijke] reconstructie, mede aan de hand van de stadsrechtoorkonde van 1252.[111]

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.
[In de naam van de vader, de zoon en de heilige geest. Amen.]

Ego Willelmus, Dei gratia Hollandie comes, notum facio tam modernis quam posteris, quod opidanis de Dordrecht concessi:
[Ik, Willem, bij de gratie van God graaf van Holland, maak aan de mensen zowel die nu leven, als aan het nageslacht bekend, dat ik aan de poorters van Dordrecht heb verleend:]

1. Quamcumque electionem iuris iustitiarius, scabini et consiliarii de Dordrecht salvo iure nostro fecerint, ratam observabimus, nec nos nec aliquis iudex noster amplius iudicabit quam scabini sententiaverint.
[Welke rechtsbepaling rechter, schepenen en raadslieden van Dordrecht met behoud van onze rechten ook maar hebben vastgesteld, zullen wij als geldig in acht nemen, en noch wij, noch een of andere schout van ons zullen anders beslissen dan schepenen hebben besloten.][112]

2. Si quis aliquem gravi vulnere vulneravit et hoc scabinis notum fuerit, perdet manum suam vel decem libras Hollandenses.
[Als iemand een ander zwaar heeft verwond en dit is aan schepenen bekend geworden, zal hij zijn hand verliezen of tien pond Hollands.]

3. Si quis aliquem leserit ad sanguinis effusionem, XX solidos Hollandenses persolvet iudici nec non leso satisfactionem secundum scabinorum sententiam exhibebit.
[Als iemand een ander tot bloedens toe heeft verwond, zal hij twintig schellingen Hollands aan de schout betalen, en ook aan de gekwetste zal hij een genoegdoening geven volgens het vonnis van de schepenen.]

4. Si quis aliquem ad terram deiecerit, viginti solidos Hollandenses persolvet iudici, et violentiam deiectionem ipsi deiecto per sententiam scabinorum emendabit.
[Als iemand een ander heeft neergeslagen, zal hij twintig schellingen Hollands aan de schout betalen en de neergeslagene zelf zal hij het geweld van het neerslaan compenseren volgens het vonnis van de schepenen.]

5. Qui alio maxillatam dederit, quinque solidos Hollandenses persolvet iudici, et leso per scabinorum sententiam emendabit.
[Die een ander een kaakslag heeft gegeven, zal aan de schout vijf schellingen Hollands betalen en de gekwetste zal hij compenseren volgens het vonnis van de schepenen.]

6. Quicumque alicuius domum impugnaverit, et scabinis hoc notum fuerit, X libris Hollandensibus iudici emendabit et satisfactionem per scabinatum prius sibi quem impugnaverit, exhibebit.
[Ieder die het huis van iemand aangevallen heeft, en dit is aan de schepenen bekend, zal de schout met tien pond Hollands compenseren en volgens vonnis van de schepenen eerst genoegdoening geven aan de man die hij heeft aangevallen.]

---

[111] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, I, nr. 406; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Reconstructie door J.C.M. Cox; hertaling door W. van Bentum.
[112] Dit artikel komt grotendeels uit de bevestiging van het stadsrecht door Roomskoning Willem II in 1252, vandaar dat in de Latijnse tekst sprake is van 'wij'. Dit geldt eveneens in een aantal andere artikelen, waarbij oorspronkelijk dus sprake is geweest van de ik-vorm.

7. De omni forefacto tertia pars questus in usum cedet burgensium, relique due partes mihi.
[Van elke misdaad zal een derde deel van de opbrengst ten goede komen aan de burgers en de overige twee delen aan mij.]

8. Si aliquem iudicem eis prefecero qui inutilis illis et hospitibus dinoscatur, debemus illis bonum et utilem assignare.
[Als ik over hen een of andere schout heb aangesteld die voor hen en de vreemdelingen nutteloos wordt geacht, moeten we hen een goede en nuttige toewijzen.]

9. Si quis burgensium hospiti vel hospes burgensi bona sua per scabinatum crediderit, et denarios suos ad certum terminum solutioni prefixum habere non potuerit, ad persolvendum compellemus pignore vel denariis debitorem; qui si non habuerit unde persolvere [valeat], eius personam creditori presentare debebo.
[Als iemand van de burgers een vreemdeling, of een vreemdeling een burger, zijn goederen door middel van de schepenen heeft toevertrouwd en zijn geld op de vaste termijn die voor de betaling is afgesproken, niet kan krijgen, zullen wij de schuldenaar dwingen te betalen met een onderpand of geld; als hij niet kan betalen, zal ik zijn persoon aan de schuldeiser moeten overdragen.][113]

10. Si quis alicuius conditionis per annum et diem ab impetitione domini sui infra libertatem hanc de Dordrecht mansionem quietam fecerit, illum a iugo domini deinceps liberum observabo.
[Als iemand van een bepaalde status[114] gedurende een jaar en een dag vrij van een wettelijke aanspraak van zijn meester binnen deze vrijheid van Dordrecht rustig heeft gewoond, zal ik hem voortaan beschouwen als vrij van het juk van de meester.]

11. Preterea nec burgensis burgensem, nec hospes hospitem, nec aliquis alium ad duellum provocabit, nec aliquis alium de lite vel pugna rerum probare poterit, nisi scabinus vel consiliarius vel aliquis in Dordrecht heredatus.
[Voorts heeft geen burger een andere burger, noch een vreemdeling een vreemdeling, noch iemand een ander tot een duel uitgedaagd, noch zal iemand een ander aangaande een vete of een geschil om goederen als schuldige kunnen aanwijzen, tenzij hij een schepen, een raad of in Dordrecht een grondbezitter is.]

12. Iudex [vero] neminem pandabit nisi cum scabinis.
[Een schout zal [echter] geen beslag leggen op iemands goederen tenzij met toestemming van de schepenen.]

13. Quicumque iusticiam burgensium habere voluerit, tenetur eis, ipsus iure salvo, eandem iustitiam exhibere. Scabini in eo iure quo antecessores sui esse consueverunt permanebunt.
[Ieder die gerechtigheid van de burgers wil hebben, wordt er aan gehouden voor hen, met behoud van eigen rechten, dezelfde gerechtigheid uit te voeren. Schepenen zullen hetzelfde recht hanteren als hun voorgangers gewoon waren.]

14. Quandocumque ego vel uxor mea Dordrecht accessero et opus habuero victualibus, mihi credendis ad quatordecim dies absque contradictione nobis credetur, ita tamen quod securum faciam creditorem.
[Wanneer ik of mijn vrouw naar Dordrecht kom en levensmiddelen nodig heb, zal ons zonder tegenspraak veertien dagen lang de zaken die mij geleverd moeten worden op krediet geleverd worden, op die manier evenwel dat ik de kredietgever zal vergoeden.]

15. Pro hac libertate perpetuo et inviolabiliter observanda, iidem burgenses communiter mihi persolvent annuatim sexaginta libras Hollandenses, unam medietatem in Pascha et aliam in festo beati Remigii.
[Om deze vrijheid eeuwig en ongeschonden in acht te nemen zullen voornoemde burgers mij gezamenlijk jaarlijks zestig pond Hollands betalen, een helft met Pasen, en de andere op het feest van de heilige Remigius[115].]

---

[113] Betreft dus een vorm van gijzeling.
[114] Betreft een horige.

Hanc libertatem eisdem burgensibus firmiter promisimus observare ego, uxor mea Ma[ria] maior [……..…]e, Arnoldus filius eius, Folpertus et Th. De Lecca, Symon de Wifliet, Iacobus de D[…..]ethen, Brun de Riethen, […….]rlewinus Rethe, Willelmus et Th. De Teilinge Th. Et Ph. De Wassenare, Hdr., Ger., Io [….] de Harlem, Willelmus de Egmund [……..…]mee.
[Wij, mijn vrouw Maria[116] en ik, hebben beloofd deze vrijheid voor voornoemde burgers krachtdadig in acht te nemen (waarna tal van anderen als getuigen worden opgesomd).]

Ut hec omnia integra et inconvulsa perseverent, presentem cartam sigilli mei […] roborandam.
[Opdat dit alles ongeschonden en onherroepen blijft bestaan, [heb ik gemeend met behulp] van mijn zegel de voorliggende oorkonde te moeten bekrachtigen.]

Datum apud Alb[ertsberg…….men]se iulio.
[Gegeven te Albrechtsberg ….in de maand juli.]

[115] Is 1 oktober.
[116] Maria van Brabant, tweede vrouw van Willem I († ca. 1260).

Willem V, hertog van Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan de poorters van de stad Edam.

Origineel niet voorhanden.
Afschriften: B. (1357) NA, AGH 224 (register EL. 29 van akten van hertog Willem V, 1356-1358), f. 26 e.v. – C. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 49r - 50v, nr. 133 – D. (1641-1643) Waterlands Archief, 0649 Stad Edam (1310) 1357-1813 (1822), inv. nr. 41, f. 1- 10 = Privilegiën ende Hantvesten midtsgaders Keuren en Ordonnantiën der Stede van Edam (1357-1640), door C.P. Bosschieter (= vertaling in het Nederlands) – E. (18de eeuw) Waterlands Archief, 0649 Stad Edam, nr. 1 (het betreft 3 afschriften waarvan één in Latijn).
Ontwerp: F. (1356 nov. 8) Waterlands Archief, 0649 Stad Edam (1310) 1357-1813 (1822), inv. nr. 1a = een afschrift van de stadsrechtoorkonde van Monnickendam.
Druk: a. ChHZ, III, p. 31-34 (naar C.) – b. Cox, Het stadsrecht van Edam, p. 29-40 en 47-51(incl. hertaling in ned.).[117]

Wilhelmus dux de Bauaria comes Hannonie Hollandie Zelandie et dominus Frisie universis presentibus tanquam futuris presentem paginam inspecturis salutem et noscere veritatem. Que geruntur in tempore ne lapsu temporis dilabantur convenit ut scripturarum memoriae ab idoneorum virorum testimonio commendentur. Ad notitiam igitur universorum volumus pervenire quod nos ob dilectionem libertatis oppidi de Adam petitioni oppidanorum de eiusdem benignius inclinati,
[Willem, hertog van Beieren, graaf van Henegouwen, Holland, Zeeland en heer van Friesland wenst allen, zowel die nu als later leven, die deze oorkonde zullen inzien heil en het kennen van de waarheid toe. Het is gepast om de dingen die in de loop der tijd voorvallen aan het geheugen van geschriften en aan de getuigenis van betrouwbare mannen toe te vertrouwen, opdat ze niet met het verstrijken van de tijd verloren gaan. Daarom willen wij dat het allen ter kennis komt dat wij, uit liefde voor de vrijheid van de stad Edam welwillend gestemd zijn tegenover het verzoek van de poorters van deze stad]

1. ipsos liberos ab omni theolonio et exactone theolonii per aqua et terras in comitatu Hollandie dimisimus.
[en hen hebben vrijgesteld van alle tol en tolheffing op het water en het land in het graafschap Holland.]

---

[117] Deze tekst is gebaseerd op C. Transcriptie door J.C.M. Cox; hertaling door W. van Bentum. Het stadsrecht is gebaseerd op een vidimus van het stadsrecht van Monnickendam dat als voorbeeld voor het Edammer stadsrecht heeft gediend. In plaats van Monnickendam is steeds 'Adam' geschreven. Daarin is tevens de datering opgenomen van de verlening van het stadsrecht van Monnickendam, te weten 27 maart 1356. Ook is het aantal van 30 mannen opgenomen dat ter heervaart diende op te komen (Edam slechts met 12 man) en zijn de data van de drie jaarmarkten en ook de omgrenzing van de vrijheid van Monnickendam aangegeven in plaats van die van Edam. De akte eindigt met: *Et quia presens transscriptum vere et diligenter examinavimus et prospeximus continens de verbo ad verbum verum tenorem cyrographi oppidi de Monikedamme ab illustris principe et magnate Wilhelmo duce de Bavaria comite Hollandie sigillato, nos scabini consules oppidi antedicti sigillum nostrum secretum huic transscripta serie duximus apponendum specialiter ob rogatu. Datum anno Domini millesimo tricentesimo quinquagesimo sexto ipso die obitus beati Martini episcope* = 'En omdat wij dit afschrift naar waarheid en nauwkeurig hebben onderzocht en geïnspecteerd bevattende van woord tot woord de tekst van de akte van de stad Monikedamme voorzien van het zegel van de roemruchte vorst en rijksgrote, Willem, hertog van Beieren, graaf van Holland, hebben wij, schepenen en raadslieden van eerder genoemde stad, gemeend ons secreetzegel te moeten plaatsen onder dit afgeschreven document speciaal vanwege het verzoek. Gedateerd in het jaar des Heren 1356 op de dag van het overlijden van St. Maarten'. Dit is de enige heilige wiens feestdag (11 nov.) niet op de dag van zijn overlijden valt (8 nov.).

2. Preterea dictis oppidanis talem contulimus libertatem, videlicet si alicui quicquam adversus aliquem oppidanorum de Adam displicuerit, nihil inde nisi iudicium Scabinorum habere debet, nec nos neque nostra posteritas inde aliquid requiremus.
[Bovendien hebben wij de genoemde poorters zodanige vrijheid gegeven dat, als iemand iets niet bevallen is met betrekking tot een van de poorters van Edam, hij dienaangaande alleen maar rechtspraak van de schepenen moet krijgen, en wij noch ons nageslacht zullen dienaangaande iets anders eisen.]

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum oppidanorum iniuriam seu violentiam fecerit de bonis suis, que iuste et sine querimonia possederit, villicus de Adam cum universis tam pauperibus quam divitibus illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere, sine nostra et nostrorum offensione.
[Als iemand echter van de omwonenden een van de voornoemde poorters onrecht of geweld aandoet met betrekking tot zijn goederen, die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Edam met allen, zowel armen als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen, zonder onze rechten en die van de onzen daarmee aan te tasten.]

4. Ceterum de nostra et hominum nostrorum deliberatione dignum duximus concedendum, ut oppidum de Adam eo iure gaudeant, quod in tenore presentium continetur. Videlicet, si quis de quacunque parte veniens in oppidum memoratum et oppidanus fieri curaverit, porte et ingressus ei patebunt, ita quod prestito iuramento nobis et nostris heredibus et eidem oppido fidelitatem faciat, sculteto quatuor denarios, preconi unum denarium et scabinorum voluntati tres solidos traditurus, et hiis peractis iure oppidi postmodum perfruetur.
[Verder hebben wij na overleg met ons en met onze mannen het waardig gevonden om toe te staan dat de stad Edam dat recht geniet dat in de inhoud van deze oorkonde is opgenomen. Namelijk dat als iemand, waarvandaan ook maar, naar genoemde stad komt en poorter wil worden, de poorten en de toegangen voor hem open zullen staan op de voorwaarde dat hij ons en onze opvolgers en deze stad trouw zweert, waarbij hij vier penningen aan de schout, een penning aan de bode en voor het besluit van de schepenen drie schellingen zal betalen, en nadat hij deze dingen heeft gedaan, zal hij voortaan van het recht van de stad kunnen gebruik maken.]

5. Cuilibet autem oppidano facto, si necesse fuerit, cedunt quadraginta dies in mense Iulio et Augusto ad messes colligendas, et totidem dies ad seminandum in autumpno extra limina oppidi supradicti, ita quod dicto tempore transacto ad oppidum redeat ibidem moram facturus.
[Iedere poorter kan evenwel, als het nodig is, veertig dagen krijgen in de maanden juli en augustus om de oogst binnen te halen en evenveel dagen in de herfst om te zaaien buiten de grenzen van de bovengenoemde stad op voorwaarde dat hij, nadat genoemde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar te verblijven.]

6. Similiter cedunt cuilibet noviter oppidano ad inducendum res suas in oppidum supradictum quadraginta dies.
[Op dezelfde wijze krijgt ieder die pas poorter is geworden veertig dagen om zijn bezittingen naar de bovengenoemde stad te brengen.]

7. Cum autem aliquis oppidanus fuerit in causam trahendus, debet citari per iudicem vel preconem eius, venturus ad iudicium post duas hebdomadas a die iudicii et citationis.
[Wanneer evenwel een of andere poorter aangeklaagd moet worden, moet hij door de schout of diens bode worden opgeroepen om twee weken na de dag van dagvaarding voor het gerecht te komen.]

8. Oppidanus vero citatus potest diem citationis anticipare et breviare, sed de iure cedunt ei due hebdomade; predictus modus citandi locum tantum habeat in causa, que vertitur inter oppidanos.
[Een gedagvaarde poorter kan echter de termijn van dagvaarding vervroegen en verkorten, maar rechtens komen hem twee weken toe; voornoemde wijze van dagvaarden is alleen mogelijk in een rechtszaak tussen poorters.]

9. Si vero quis extraneus oppidanum coram iudice traxerit in causam, iudex tenebitur extraneo iustitiam facere infra tertium diem propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een poorter een proces aandoet voor de schout, zal de schout verplicht zijn de vreemdeling binnen drie dagen recht doen voor het gemak van de vreemdeling.]

10. Cum autem, sive oppidanus sive extraneus de querela, super qua tractus est in causam, una et propria manu se debeat excusare, confestim tenebitur se in iudicio excusare.
[Als evenwel een poorter of een vreemdeling voor een klacht, waarvoor hij is aangeklaagd, alleen met zijn eigen hand moet zweren dat hij onschuldig is, zal hij verplicht zijn deze verklaring onmiddellijk ter rechtszitting af te leggen.]

11. Si vero per testes se debet excusare, cedunt ei inducie deliberatorie per duas hebdomadas; ita tamen quod[118] oppidanus potest ferre testimonium contra oppidanum et simpliciter oppidanus ferens testimonium iurare tenebitur; scabinus vero vel iuratus sine iuramento potest ferre testimonium.
[Als hij echter met hulp van getuigen moet verklaren dat hij onschuldig is, krijgt hij gedurende twee weken uitstel voor beraad; onder die voorwaarde evenwel dat alleen een poorter tegen een poorter getuigenis kan afleggen en een poorter die getuigenis aflegt zal eenvoudigweg verplicht zijn te zweren; een schepen of een gezworene kan daarentegen zonder eed een getuigenis afleggen.]

12. Cum autem[119] quis citatur de re pecuniali, debet citari per iudicem vel preconem, presentibus ad minimum duobus oppidanis, et in citatione debet taxari summa pecunie, et si citatus die prefixo in iudicio non comparuerit, conquerens tantum pecunie obtinebit, quanta fuit taxata in citatione, contra illum, qui citatus fuerat, et citatus, quia non comparuit, debet iudici de banno tres solidos Hollandicos, et duos solidos pro satisfactione persolvere conquerenti.
[Als iemand wordt gedagvaard voor een financiële kwestie, moet hij gedagvaard worden door de schout of de bode in aanwezigheid van minstens twee poorters, en in de dagvaarding moet het geldbedrag vastgesteld worden, en als de gedagvaarde op de vastgestelde dag niet op de rechtszitting verschijnt, zal de klager zoveel geld verkrijgen als was vastgesteld in de dagvaarding tegen hem die gedaagd was, en de gedaagde moet, omdat hij niet is verschenen, de schout als boete drie schellingen Hollands betalen en de klager twee schellingen bij wijze van genoegdoening.]

13. Preterea si censuales alicuius domini alterius a nobis vel sculteto nostro ad iudicium citati fuerint, dominus eorum specialis poterit eos de iudicio eripere, ita quod promittat certa fide infra quindenam se debere iuste iudicare, quod si non fecerit, de cetero non poterit eos eripere ab oppidi iurisdictione.
[Bovendien als tijnslieden van een andere heer door ons, of door onze schout, voor het gerecht zijn gedaagd, dan zal hun eigen heer hen kunnen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij getrouw belooft zich te verplichten binnen twee weken een rechtvaardig vonnis te vellen; indien hij dat niet doet, zal hij hen voortaan niet aan de jurisdictie van de stad kunnen onttrekken.]

14. Item si oppidanus a quocunque fuerit tractus in causam super re pecuniali, nisi de manu promissa, que vulgo ghewende hant[120]nuncupatur, eum convincet, vel nisi per scabinos eum convincat, is, qui convenitur, propria manu se poterit excusare.
[Evenzo als een poorter door wie dan ook is aangeklaagd voor een financiële kwestie, zal hij die aangeklaagd wordt, met zijn eigen hand kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij hij hem aanklaagt over de handgelofte, die in de volkstaal 'gewedde hand' wordt genoemd, of tenzij hij hem laat veroordelen door de schepenen.]

15. Cum vero aliquis, super hereditate aliqua ad iudicium citatus, primo die sibi prefixo in iudicio non comparuerit, citandus est secundo, et si secundo non comparuerit, tertio citabitur, et si tunc non[121] venerit, tenebitur satisfacere de utroque excessu, iudici[122] persolvendo duos solidos; si vero

---

[118] Hier is het woord *tantum* weggevallen. Deze fout komt uit het stadsrecht van Alkmaar en is via Medemblik o.a. in het Beverwijkse en dus ook in het Edammer stadsrecht terechtgekomen.
[119] In de stadsrechtoorkondes van Haarlem, Alkmaar, Medemblik en Beverwijk staat *etiam (*of *eciam*).
[120] Lees *ghewedde hand*: een door 'handslag' bekrachtigd akkoord. De fout in de schrijfwijze (*ghewende*) stamt uit het stadsrecht van Medemblik; ook in het stadsrecht van Beverwijk staat het fout. In het Alkmaarse stadsrecht staat het op de juiste wijze geschreven.
[121] Ten onrechte staat hier *non*, zoals blijkt uit het vervolg van het artikel. Deze fout is in de gehele stadsrechtfamilie keer op keer overgenomen: van 's-Hertogenbosch via Haarlem naar Alkmaar, Medemblik, Beverwijk en dus ook Edam. In de stadsrechtoptekening van 's-Hertogenbosch van 1231 komt deze fout echter niet voor, zodat die vóór 1245 (overname door Haarlem van de Bossche oorkonde) aldaar moet zijn ontstaan.

tertio non venerit, cadit citatus a causa, et hereditas, super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur. Si autem conquerens aliqua die citationis non comparuerit, cadit penitus a causa.
[Wanneer echter iemand die met betrekking tot een onroerend goed is gedagvaard voor het gerecht, niet op de eerste voor hem vastgestelde dag voor het gerecht verschijnt, dan moet hij voor een tweede maal gedagvaard worden, en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal gedagvaard worden, en indien hij dan [niet] komt, zal hij verplicht zijn genoegdoening te geven voor beide overtredingen door aan de rechter twee schellingen te betalen; als hij evenwel voor de derde maal niet komt, verliest de gedagvaarde de rechtszaak en zal het onroerende goed waarvoor hij is aangeklaagd, hem bij vonnis worden ontnomen. Indien de klager daarentegen niet op enige dag van dagvaarding verschijnt, verliest hij de rechtszaak geheel en al.]

16. Cum quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et amittere, si verbotenus male iuraverit, vel contra modum iurandi venerit. Si vero super hereditate iurare debeat, in primo et in secundo iuramento cadere non poterit; si autem tertio iurans debitum iurandi excesserit et male iuraverit, cadit a causa, et hereditas, super qua tractus est in causam, sibi abiudicabitur et adiudicabitur conquerenti, et quotiens male iuraverit, totiens satisfaciet iudici duos solidos persolvendo eidem.
[Wanneer iemand een eed moet zweren voor een financiële kwestie, zal hij de rechtszaak kunnen verliezen als hij alleen maar in woorden de eed onjuist uitspreekt of inbreuk maakt op de wijze van zweren. Als hij echter met betrekking tot een onroerend goed moet zweren, zal hij bij de eerste en de tweede eedaflegging zijn rechtszaak niet kunnen verliezen; als hij echter voor de derde maal zweert en de verplichte manier van zweren overtreedt en onjuist zweert, verliest hij de rechtszaak en zal het onroerende goed waarover hij is aangeklaagd, bij vonnis hem ontnomen en aan de klager toegewezen worden; en zo vaak als hij verkeerd heeft gezworen, zo vaak zal hij de schout een boete geven door hem twee schellingen te betalen.]

17. Preterea in eodem oppido constituta sunt tria iudicia annualia, primum feria tertia proxima post Epiphaniam, secundum feria secunda post octavas Passche, tertium feria secunda post festum Iohannis Baptiste, que ad hoc sunt instituta ut quilibet oppidanus existens in possessione alicuius hereditatis, in quolibet trium predictorum iudiciorum compareat, et ibidem super hereditate si sit, qui impetat, conveniatur ; si vero non conveniatur, ipse postmodum iuxta sententiam scabinorum quiete suam hereditatem possideat, et dicta iudicia in ecclesia sunt indicenda. Quieta vera hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos vel iuratos.
[Bovendien zijn in deze stad drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de maandag na de octaaf van Pasen en de derde op de maandag na het feest van Johannes de Doper; zij zijn ingesteld hiervoor dat iedere poorter die in het bezit is van een of andere onroerend goed, op welke van de drie genoemde rechtszittingen dan ook, kan verschijnen en daar over het onroerende goed kan worden aangeklaagd, als er iemand is die hem aanvalt; indien hij echter niet wordt aangeklaagd, mag hij daarna volgens vonnis van de schepenen zijn onroerend goed in alle rust bezitten, en genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het ongestoorde bezit van een onroerend goed zal evenwel alleen door de schepenen en gezworenen kunnen worden bekrachtigd en bewezen.]

18. Si lis oriatur in oppido et iudex supervenerit et pacem comitis per duas hebdomadas indixerit servandam et servata fuerit, et iterum per duas hebdomadas, et tertio per duas hebdomadas, et quarto per annum et unum diem, et quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem iudex pacem comitis servandam preceperit, et alter litigantium, vel ambo contra preceptum iudicis venerint, solvet comiti decem libras Hollandicas.
[Als in de stad een twist ontstaat en de schout komt tussenbeide en bepaalt dat de vrede van de graaf gedurende twee weken moet worden nageleefd, en hij wordt nageleefd, en de schout beveelt dat vrede van de graaf opnieuw gedurende twee weken moet worden nageleefd, en een derde maal twee weken, en een vierde maal een jaar en een dag, en een vijfde maal een jaar en een dag, en een zesde maal een jaar en een dag, en één van de twistenden of beiden verzetten zich tegen het bevel van de schout, dan zal hij de graaf tien pond Hollands betalen.]

19. Et quilibet treugas frangens totidem leso decem libras vel manum perdet; ita si per duos

---

[122] *Iudici* staat hier op de verkeerde plaats, dit hoort na *satisfacere* te staan.

scabinos, vel plures convictus fuerit, vel convicti fuerint.
[En ieder die de vrede breekt evenveel[123] en aan de benadeelde tien pond of hij zal zijn hand verliezen; dit in het geval dat hij door twee of meer schepenen is veroordeeld, of dat zij zijn veroordeeld.]

20. Si quis instrumento acuto alium vulneraverit et super hoc per duos scabinos, vel plures convictus fuerit, decem libras nobis persolvet, et leso decem libras, vel manu privabitur.
[Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en daarvoor is hij door twee of meer schepenen veroordeeld, zal hij ons tien pond betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van zijn hand worden beroofd.]

21. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se, vel per plures inpetierit et eum occiderit, ipse inpetitor sive grassator cum omnibus suis complicibus, ibidem existentibus, si convicti fuerint per duos scabinos, erunt in potestate nostra vel nostrorum successorum, nostre iurisdictionis dominium possidentium. Si vero grassator infra mansionem suam aliquem vulneraverit per se, vel per alios, non tamen ad mortem, grassator, nisi videbitur universis scabinis, quod gravius sit puniendus, decem libras et quilibet complicum suorum quadraginta quinque solidos Hollandice monete, nobis, vel nostris successoribus persolvet, leso vero secundum iudicium scabinorum emendabit, si super hoc per scabinos fuerit convictus.
[Bovendien als iemand, alleen of met meerderen, een ander in diens huis aanvalt en hem doodt, zal de aanvaller of geweldpleger met al zijn daar aanwezige medeplichtigen, als zij door twee schepenen zijn veroordeeld, in onze macht zijn of in die van onze opvolgers die onze rechtsmacht bezitten. Als de geweldpleger echter, alleen of samen met anderen, iemand in diens huis verwondt, maar niet dodelijk, zal de geweldpleger, tenzij alle schepenen vinden dat hij zwaarder gestraft moet worden, tien pond en ieder van zijn medeplichtigen 45 schellingen in Hollandse munt betalen aan ons of aan onze opvolgers, maar de gewonde zal hij naar het oordeel van de schepenen schadeloos stellen, als hij door de schepenen daarvoor is veroordeeld.]

22. Si is autem, qui in propria mansione impetitur viriliter se defendendo grassatorum et omnes complices suos, cum eo existentes, occiderit, de quolibet occiso quatuor denarios nobis, vel nostris successoribus persolvet, et nos vel nostri successores tenebimur per hoc tueri eum et parentibus occisorum reconciliare, et firmam pacem ei concedere.
[Als echter hij die in zijn eigen huis wordt aangevallen, door zich dapper te verdedigen de aanvaller en al zijn medeplichtigen, die met hem waren, doodt, zal hij voor iedere dode aan ons of onze opvolgers vier penningen betalen, en wij of onze opvolgers zullen verplicht zijn hem met betrekking tot deze zaak te beschermen en met de verwanten van de doden te verzoenen en hem een duurzame vrede bieden.]

23. Item quilibet grassator si de grassatione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo, et simile membrum pro simili membro, de proprio corpore amittere tenebitur.
[Evenzo zal iedere geweldpleger, als hij door de schepenen is veroordeeld vanwege zijn gewelddaad, hoofd om hoofd, oog om oog en hetzelfde lid om hetzelfde lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.]

24. Preterea si quis quoscunque graves [et capitales][124] excessus perpetraverit sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibitione veneni vel alicuius mortiferi deprehensus, per scabinos convictus fuerit ultimam et capitalem debet subire sententiam. Si vero super hoc accusatus fuerit et non convictus per Scabinos, sola manu, iurando se poterit excusare.
[Bovendien als iemand zware [en kapitale] misdrijven pleegt, welke dan ook, hetzij hij op diefstal, hetzij op brandstichting, hetzij op roof, hetzij op het toedienen van vergif of van iets dodelijks wordt betrapt en door de schepenen wordt veroordeeld, moet hij de hoogste en kapitale straf ondergaan; maar als iemand hiervan wordt beschuldigd en hij wordt niet door de schepenen veroordeeld, dan kan hij door alleen met zijn hand te zweren verklaren dat hij onschuldig is.]

---

[123] Namelijk tien pond aan de graaf; zie art. 18.
[124] Hier zijn de woorden *et capitales* niet opgenomen die in alle andere oorkonden van deze stadsrechtfamilie wel voorkomen.

25. Si quis autem in domo sua furem deprehenderit, tenebit, si poterit, et septem de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit, quod eum die clara iudici presentare poterit, re, quam furatus fuerat, in dorso furis ligata, et tunc iudex furem in iudicio conveniat, et eum iuxta sententiam scabinorum tractabit.
[Als iemand echter in zijn eigen huis een dief betrapt, zal hij hem vasthouden, als hij dat kan, en zeven van zijn buren er bij roepen en hij zal samen met zijn buren de vastgebonden dief zo lang vasthouden, totdat hij hem bij klaarlichte dag aan de schout zal kunnen overdragen, met de zaak die hij hij gestolen had, op de rug van de dief gebonden, en dan moet de schout de dief ter rechtszitting aanklagen en hij zal hem behandelen volgens het vonnis van de schepenen.]

26. Quicunque alii debitis obligatus, debita sua non valens persolvere coram iudice si super debitis illis conveniatur, iudex debet debitorum custodie preconum deputare per duas hebdomadas servandum, et medio tempore a preconibus pascendum, et post duas hebdomadas tradet iudex debitorum in potestate illius, cuius debitor est, ita quod ille debitorem suum pascet, non vexando corpus eius, et tenebit eum donec secum componat, vel debita sua ei solvat, vel remittat.
[Als iemand die schulden heeft aan een ander en niet in staat is zijn schulden te betalen, vanwege die schulden voor de schout wordt gedaagd, moet de schout de schuldenaar aan de hoede van de boden overdragen om twee weken lang vastgehouden te worden en gedurende die tijd door de boden gevoed te worden en na twee weken zal de schout de schuldenaar in de macht geven van degene wiens schuldenaar hij is, onder de voorwaarde dat hij zijn schuldenaar zal voeden zonder zijn lichaam te mishandelen en hij zal hem vasthouden, totdat hij met hem tot een vergelijk komt of hem zijn schulden betaalt of totdat hij de schulden kwijtscheldt.]

27. Si quis in iudicio coram iudice comparuerit quicquid iuris quo ad illum iudicem contigerit, iudex exiget ab illo fideiussores primo, secundo et tertio, et ille se dixerit non habere quos det fideiussores, talis non tenebitur quid solvere de bannis. Si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit, iudex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito, et preco tenebitur illum servare, et de eo iudici respondere.
[Als iemand ter rechtszitting voor de schout verschijnt en er gaat met betrekking tot hem in rechte iets de schout aan, zal de schout eenmaal, andermaal, ten derde malen borgen van hem verlangen, en als hij zegt dat hij niemand heeft die hij als borg kan geven, dan zal zo iemand geen boetes hoeven te betalen; maar als zo iemand zwijgt en geen borgen aanwijst, zal de schout na hem samen met schepenen gevangen genomen te hebben hem aan de bode in verzekerde bewaring geven, en de bode zal verplicht zijn hem in bewaring te houden en daarover aan de schout verantwoording af te leggen.]

28. Si oppidanus in iudicio conveniatur et aliquid iuris circa eundem iudicem contigerit, et oppidanus tantum boni iure oppidanorum possideat, quod valet tantum, quantum ius contingens iudicem circa ipsum, talis oppidanus poterit a iudicio recedere sine fideiussorum exhibitione. Si vero talis tantum boni non possideat predicto modo, oportet eum prestare cautionem fideiussoriam.
[Als een poorter voor het gerecht wordt gedaagd en er gaat met betrekking tot dezelfde iets juridisch de schout aan en de poorter bezit zoveel goederen naar poortersrecht dat het zoveel waard is, als het recht dat de schout met betrekking tot hem aangaat, zal zo'n poorter het gerecht kunnen verlaten zonder borg te stellen: maar als zo'n man zoveel goederen op de voornoemde manier niet bezit, moet hij de zekerheid geven van borgen.]

29. Si quis in iudicio obloquitur scabinis et sententiam ipsorum, communi eorum consilio secundum iura oppidana in iudicio traditam, contumaciter contradixerit, nobis, et nostris successoribus decem libras Hollandicas tenebitur pro satisfactione persolvere, et unam libram cuilibet scabinorum.
[Als iemand tijdens de rechtszitting de schepenen tegenspreekt en hardnekkig een vonnis van hen, dat in hun gemeenschappelijk overleg volgens het stedelijke recht tijdens de rechtszitting is geveld, weigert te accepteren, zal hij aan ons of onze opvolgers tien pond Hollands ter genoegdoening moeten betalen en aan elke van de schepenen een pond.]

30. Quicunque dederit alapam in faciem alicuius, si per duos scabinos fuerit convictus, solvet iudici unam libram et leso unam.[125]
[Ieder die een klap in het gezicht van iemand anders geeft, zal als hij door twee schepenen is veroordeeld, de schout een pond betalen en de gekwetste een pond.]

31. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit, emendabit eidem decem libras, et comiti decem libras. Si autem aliquis alium, quam dominum domus, ad aliquis domum quesierit, quesitor emendabit domino domus decem libras, quesito decem libras, comiti decem libras et hoc manu pugnante si per scabinos convincatur malefactor.
[Als iemand in een huis de heer des huizes aanvalt, zal hij hem tien pond boete betalen en de graaf tien pond; als hij echter iemand anders dan de heer des huizes in een of ander huis aanvalt, zal de aanvaller de heer des huizes tien pond betalen, de aangevallene tien pond, de graaf tien pond, en wel indien het gewapenderhand gebeurde, als de boosdoener door de schepenen wordt veroordeeld.]

32. Si quis extra manentium coram scabinis debitum certificaverit nec curaverit solvere monitus, citabitur ad pretorium de Adam de quindena ad quindenam per tres quindenas, et debitor non comparuerit ad iudicium, bannietur, nec unquam a banno absolvetur, donec solverit comiti tres libras et creditori dampnum et debitum, et iusticiario emendabit secundum consilium scabinorum. Si bannitus infra oppidum venerit, iusticiarius cum scabinis et aliis oppidanis pro debito suo bannitum, et pro banno suo et dampno arrestatum in bona et firma custodia, reservabunt, donec debitum, dampnum et bannum comiti persolverit, cum debita integritate.
[Als iemand van hen die buiten wonen voor de schepenen een schuld bevestigt en hij zorgt er niet voor die te betalen, hoewel hij er aan herinnerd wordt, zal hij gedurende drie maal veertien dagen om de veertien dagen gedaagd worden voor het gerecht van Edam, en verschijnt de schuldenaar niet voor het gerecht, zal hij verbannen worden en zal hij nooit van de ban worden bevrijd, totdat dat hij de graaf drie pond heeft betaald en aan de schuldeiser de schade en de schuld, en aan de schout zal hij betalen volgens het oordeel van de schepenen. Als de balling binnen de stad komt, zal de schout samen met de schepenen en de andere poorters de balling arresteren voor zijn schuld, voor zijn boete en voor de schade, en hem in goede en zekere gevangenschap houden, totdat hij de schuld, de schade en de boete aan de graaf volledig heeft betaald.]

33. Item si bannitus contumax oppidum vitaverit, iusticiarius cum oppidanis de banniti bonis debitum, dampnum et bannum, si potens iusticiarius fuerit, persolvet, si non poterit solvere per impotentiam suam, in primo adventu comitis faciet comes solvi debitum, dampnum et emendam.[126]
[Evenzo als een banneling hardnekkig de stad mijdt, zal de schout samen met de poorters de schuld, de schade en de boete betalen uit de goederen van de banneling, als de schout daartoe de macht heeft, als hij niet kan betalen vanwege zijn onvermogen, zal de graaf bij zijn eerstvolgende komst de schuld, de schade en de boete doen betalen.]

34. Quicunque ad pulsationem campane non venerit, solvet comiti unam libram.
[Ieder die op het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan de graaf een pond betalen.]

35. Oppidanus, qui interficitur, solvetur triginta duabus libris a parentibus malefactoris, et omnia bona malefactoris erunt comitis. Si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit, solvetur sexaginta quatuor libris. Scabinus si interficitur, solvetur quadragi[n]ta duabus libris, si que situs fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem, octoginta quatuor libris solvetur.
[Voor een poorter die wordt gedood, zal door de verwanten van de misdadiger 32 pond worden betaald en alle goederen van de misdadiger zullen van de graaf zijn. Als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal voor hem 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond worden betaald; als hij werd aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.]

---

[125] Hier ontbreekt na *leso unam* het woord *libram*.
[126] Uitsluitend in het stadsrecht van Beverwijk is hier de bepaling aan toegevoegd: *vel quicumque potenti suam commiserit autoritatem* = 'of hij zal aan iemand die daartoe de macht heeft volmacht geven'.

36. Si quis pugnaverit infra libertatem, cogetur emendare ibidem vel bannietur.
[Als iemand binnen vecht binnen de stadsvrijheid, zal hij gedwongen worden daar boete te betalen of hij zal verbannen worden.]

37. Quicunque canipulum portaverit, solvet comiti decem libras. Quicunque traxerit irato animo, quindecim libras. Quicunque alium inde vulneraverit, amittet manum. Quicunque aliquem inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.
[Ieder die een dolk draagt, zal de graaf tien pond betalen. Ieder die hem in woede trekt, vijftien pond. Ieder die iemand er mee verwondt, zal zijn hand verliezen. Wie iemand er mee doodt, zal, als hij gevangen wordt, worden gedood.]

38. Si quis tabernam intraverit, ut bibat ibidem, vinitor debet ei vinum iuxta certam et debitam mensuram porrigere, et cum ille, si oppidanus fuerit ad libitum suum biberit, facta computatione, si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, et vinitori vinum suum ante meridiem crastina die persoluturus. Si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit, et querimonia de hoc ad iudicem suum delata fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvet et tres solidos iudici, et duos solidos vinitori pro satisfactione.
[Als iemand een taverne binnengaat om daar te drinken, moet de waard hem wijn schenken volgens de geijkte en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn believen heeft gedronken, mag hij, als hij na het opmaken van de rekening niet direct kan betalen, weggaan tot de volgende morgen om de volgende dag de waard vóór de middag zijn wijn te betalen; maar als hij de waard vóór genoemd tijdstip zijn wijn niet heeft betaald en daarover bij zijn schout een klacht is ingediend, dan zal die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.]

39. Quicunque de falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus, tenebitur tres libras iudici persolvere.
[Ieder die van een valse maat is beschuldigd en door twee schepenen is veroordeeld, zal aan de schout drie pond moeten betalen.]

40. De hereditate vero de Adam observabitur inter oppidanos consuetudo, secundum quod ibidem est hactenus observata, hoc tamen adiecto, quod hereditas oppidanorum, sive iaceat infra Adam, sive extra libertatem, quod ad proximum heredem sue consanguinitatis, sive sit filius eius, sive filia iure hereditario devolvetur.
[Met betrekking echter tot een erfenis zal in Edam tussen poorters de gewoonte in acht worden genomen zoals die daar tot nu toe in acht is genomen, nadat daar evenwel dit is aan toegevoegd dat onroerende goed van poorters, of dat nu binnen Edam ligt of buiten de vrijheid, volgens het erfrecht aan de naaste erfgenaam onder zijn bloedverwanten toekomt, of dat nu een zoon is of een dochter.]

41. Si quis autem aliquid iuris iudicem contingens violenter a iudicio transtulerit, si super hoc per duos scabinos convictus fuerit, dabit quindecim libras pro satisfactione iudici nostro, vel successorum nostrorum.
[Als echter iemand iets juridisch dat de schout aangaat met geweld uit de rechtszitting wegvoert zal hij, als hij daarvoor door twee schepenen wordt veroordeeld, vijftien pond geven aan onze schout of die van onze opvolgers als genoegdoening.]

42. Quicunque oppidanus uxorem habet, que pistare, vel braxare consueverit, is poterit per eam panem iuxta plenitudinem unius fornacis amittere, sic et unam cervisiam, ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea, vel linea emere, vel vendere consueverit, is poterit per eam pondus filorum, quod lapis vocatur, de perdere. Si vero uxor alicuius non soleat negociari publice, vir ipsius dampnum quatuor denariorum poterit incurrere per eam.
[Iedere poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood kunnen verliezen tot één volle oven toe, zo ook één brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een

rechtsvordering kan instellen. Evenzo zal als iemands vrouw wollen of linnen garen pleegt te kopen of te verkopen, door haar toedoen een gewicht aan garen, dat *steen* [127] wordt genoemd, kunnen verliezen: Als echter iemands vrouw niet in het openbaar handel pleegt te drijven, zal haar man door haar toedoen een schade kunnen oplopen van vier penningen.]

43. Si res furtiva ab aliquo, qui legitimus est fuerit deprehensa verus possessor rem illam per testes obtinuerit, vir ille poterit se excusare tertio, ita tamen quod vir ille de cetero iuramentum prestare non poterit in aliqua casu, et is, qui rem suam obtinuit, duos solidos iudici et quatuor denarios conferet preconi.
[Als bij iemand, die betrouwbaar is, gestolen goed in beslag wordt genomen, en de echte eigenaar heeft dat goed door middel van getuigen terug gekregen, zal die man zich tot drie keer kunnen rechtvaardigen onder de voorwaarde evenwel dat die man daarna geen eed meer kan afleggen in een of andere rechtszaak, en hij die zijn goed heeft teruggekregen, zal de schout twee schellingen en de bode vier penningen betalen.]

44. Preterea tale ius oppidanus memoratis concessimus et tradidimus, ut nullus extraneus sive vicinus eorum, nec miles, nec alius quilibet oppidanum de Adam quenquam aliqua ratione ad duellum provocare infra predictum oppidum, vel usquam in nostra potestate, vel successorum nostrorum poterit, nec oppidanus oppidanum.
[Bovendien hebben wij genoemde poorters zodanig recht verleend en gegeven, dat geen vreemdeling of buur van hen, noch een ridder, noch iemand anders ook maar één poorter van Edam om enige reden in de voornoemde stad of ergens in ons machtsgebied of dat van onze opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, noch een poorter een andere poorter.]

45. Si quisquam aliquem infra libertatem oppidi supradicti acuto instrumento, vel aliquo alio peremerit et instrumentum abiecerit, excusationem poterit exhibere, nisi duobus scabinis, vel pluribus fuerit convictus, de quo etiam si querimonia fiat, quatuordecim diebus, et tribus diebus ante tribunal debet vocari, et si non ad talem terminum comparuerit, diiudicabitur, et pro proscripto reputabitur. Si autem infra terminum, ad quem idem grassator ad iudicium vocatur et conductum requisierit a iudice, nec obtinuerit, nequaquam diiudicari poterit.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van de bovengenoemde stad met een scherp werktuig of met iets anders doodt en dat werktuig wegwerpt, zal hij kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij hij door twee of meer schepenen wordt veroordeeld; en als hierover ook een klacht wordt ingediend, moet hij om de veertien dagen, en wel op drie dagen voor het gerecht worden gedaagd en als hij op zo'n vastgestelde dag niet verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij beschouwd; maar als binnen de termijn waarin die geweldpleger voor het gerecht wordt gedaagd, hij de schout om vrijgeleide verzoekt, maar niet verkrijgt, zal hij geenszins veroordeeld kunnen worden.]

46. Extraneus contra oppidanum testimonium non poterit exhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.]

47. Si femina vi oppressa et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus, tam viris, quam mulieribus probatis et honestis, processum in querimonia habere non debet.
[Als een vrouw die gewelddadig is aangerand en verkracht, een klacht indient zonder zeven betrouwbare en eerzame getuigen, mannen zowel als vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te hebben.]

48. Si quis bona titulo pignoris sibi obligata possederit sine reclamatione per annum et amplius, et aliquis eidem iniurietur, sola manu iurando confirmabit, quicquid in illis bonis habuerit.
[Als iemand goederen die hem in pand zijn gegeven een jaar en langer ongemoeid in zijn bezit heeft en iemand betwist zijn recht daarop, zal hij door alleen met de hand te zweren bevestigen al het recht dat hij op die goederen heeft.]

49. Si duo, coram iudice vocati, causam tractaverint, quorum alter, qui cadit a causa, reliquo, qui partem suam obtinuerit, expensas solvere tenetur, ita quod ille, qui causam suam defensaverit,

[127] Meestal 8 pond.

valorem expensarum de consilio aliorum[128] scabinorum iuramento taxabit.
[Als twee personen voor de schout gedaagd een proces voeren, moet van hen de ene die het proces verliest, aan de ander die het proces wint, de onkosten betalen, op voorwaarde dat hij die het proces heeft gewonnen, het bedrag van zijn onkosten op grond van het advies van de [andere] schepenen onder ede zal vaststellen.]

50. Preco non vocabit oppidanum ad iudicium nisi ad domum ipsius coram duobis oppidanis, vel pluribus.
[De bode zal een poorter alleen maar voor het gerecht dagen bij eigen huis en in aanwezigheid van twee of meer poorters.]

51. Ad scabinorum consilium nemo presumat accedere, nisi vocatus ab ipsis scabinis.
[Niemand kan het zich veroorloven de vergadering van de schepenen te betreden, tenzij hij door de schepenen zelf is geroepen.]

52. Scabini sententiam cum consilio aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo potest cassare.
[Niemand zal het vonnis van een schepen kunnen vernietigen dat met het beraad van de andere schepenen is geveld en bevestigd.]

53. Si virum quempiam femina aliqua de oppressione violenta et violentia stupri septem testibus tam viris quam mulieribus idoneis et probatis in iudicio convicerit, ille violator capitali sententia plectendus erit.
[Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter rechtszitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan gewelddadige aanranding en verkrachting, zal die schenner met het doodvonnis moeten worden gestraft.]

54. Si quis patrimonium, vel hereditatem alicuius mercatus fuerit, testimonio scabinorum sine reclamatione per annum et diem, vel amplius possederit, possessor ipsius patrimonii, vel hereditatis nulli post dictum terminum, etiam si impetatur, tenebitur respondere.
[Als iemand een grondbezit of een onroerend goed van iemand koopt en dat volgens getuigenis van de schepenen gedurende een jaar en een dag of langer ongemoeid bezit, zal de bezitter van dat grondbezit of onroerend goed na de genoemde termijn aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, ook als hij wordt aangeklaagd.]

55. Quicunque coram duobus oppidanis a iudice, vel precone in oppido arrestatus, et sine licentia iudicis ab oppido recesserit, et super hoc per duos scabinos convictus fuerit, quadraginta quinque solidos solvet iudici ad emendam.
[Ieder die door de schout of de bode in aanwezigheid van twee poorters in de stad is gearresteerd, en zonder verlof van de schout de stad verlaat en hiervoor door twee schepenen is veroordeeld, zal de schout 45 schellingen als boete betalen.]

56. Quicunque aliquem de debito in aliquo iudicio conveniat et super eo testes idoneos habeat, testes solo iuramento testimonium perhibeant, sed actor non tenebitur iurare.
[Ieder die iemand wegens een schuld op een rechtszitting aanklaagt en daarvoor geloofwaardige getuigen heeft, dan moeten de getuigen getuigenis afleggen alleen met een eed, maar de klager zal geen eed hoeven af te leggen.]

57. Postquam aliquis factus fuerit oppidanus, nulli tenebitur esse servilis, sed secundum iura oppidi libertate fruetur.
[Nadat iemand poorter is geworden, zal hij aan niemand horig hoeven te zijn, maar zal hij de vrijheid genieten volgens het recht van de stad.]

---

[128] Dit woord lijkt overbodig aangezien er eerder in dit artikel in het geheel geen sprake is van de schepenen. In het Haarlemse stadsrecht staat het niet, wel in het Alkmaarse. In dat van Delft (1246) is hier sprake van *consilio villici et scabinorum* (schout en schepenen).

58. Preterea sciendum est, quod filii sacerdotum, vel aliqui, qui de legitimo thoro non sunt generati, non debent nec tenebuntur testimonium ferre in preiudicium bonorum, vel iuris[129] alicuius oppidani.
[Bovendien moet men weten dat zonen van priesters of lieden die niet uit een wettig huwelijk zijn geboren, geen getuigenis moeten afleggen noch verplicht zullen worden een getuigenis af te leggen ten nadele van de goederen of van het leven van een poorter.]

59. Si quis infra libertatem de Adam terram habuerit sub annuo censu, soluto censu, quam diu vixerit, obtinebit, vel libere poterit vendere, soluto duplici censu domino terra ipsius, verum si vir, vel femina, que[130] possidet terram censualem obierit, proximus heres, soluto duplici censu vero domini terre, eam obtinebit iure hereditario, et sic a progenie in progeniem et in perpetuum.
[Als iemand binnen de stadsvrijheid van Edam grond heeft tegen betaling van een jaarlijkse tijns, zal hij deze op de voorwaarde dat de tijns betaald wordt, bezitten zolang hij leeft, of vrij kunnen verkopen na betaling van de dubbele tijns aan de heer van die grond, maar als de man of de vrouw die de tijnsgrond bezit overlijdt, zal de naaste erfgenaam deze grond volgens het erfrecht verkrijgen na betaling van de dubbele tijns aan de ware heer van de grond, en zo van geslacht op geslacht tot in eeuwigheid.]

60. Si quis autem [aliquem][131] infra libertatem de Adam leserit, vel vulneraverit, dum campana pulsatur pro communi utilitate oppidi, is infra tres dies post pulsationem campane solvet nobis decem libras, [leso decem libras][132], si per duos scabinos convictus fuerit.
[Maar als iemand binnen de vrijheid van Edam een ander kwetst of verwondt, terwijl de klok wordt geluid voor het gemeenschappelijke belang van de stad, zal hij binnen drie dagen na het luiden van de klok aan ons tien pond betalen, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

61. Insuper scabinis de Adam licentiavimus facere nova statuta, vel precepta cum consilio sculteti nostri ad dimidium annum, vel ad integrum durantia, que scabini confirmaverunt utilia universitati aut parti maiori, nostra iurisdictione in hoc reservata.
[Bovendien hebben wij de schepenen van Edam toestemming gegeven om in overleg met onze schout de dingen die de schepenen met een eed hebben bekrachtigd als nuttig voor de gemeenschap of de meerderheid, tot nieuwe statuten of voorschriften te maken, die geldig zijn voor een half jaar of een heel jaar, waarbij onze rechtsmacht in dezen behouden blijft.]

62. Quicunque oppidanus non iuvaret universitatem ad compellendum extraneos, ne aliquid faciant contra ius oppidi de Adam, solvet nobis unam libram, et perdet oppidum per annum integrum.
[Iedere poorter die de gemeenschap niet helpt om vreemdelingen te verdrijven, opdat zij niet iets tegen het recht van de stad Edam doen, zal aan ons een pond betalen en gedurende een heel jaar het poorterschap verliezen.]

63. Item predictis oppidanis damus presentibus in mandatis, ut iuramento prestito confirment, quod unusquisque ius suum confirmabit aliis.[133]
[Evenzo dragen wij aan de voornoemde poorters in deze instructies op dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder voor de ander zijn recht zal bekrachtigen.]

64. Si vero aliquis oppidanus debitorem sui oppidani[134] in hospicio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur oppidano[135] creditori respondere de pecunia, quam sibi debet

---

[129] Lees *vite*. Deze fout is er blijkbaar in Alkmaar in geslopen, want deze is ook in het stadsrecht van Medemblik terecht gekomen, en in dat van Beverwijk.
[130] Lees *qui*.
[131] Dit woord ontbreekt hier.
[132] Deze woorden ontbreken hier, te weten de vergoeding voor de gekwetste.
[133] In de stadsrechtoorkonden van Alkmaar, Medemblik en Beverwijk (allen art. 63) staat hier *quod unusquisque alii ius suum confirmabit*. In de Haarlemse oorkonde (art. 60) staat in plaats van *confirmabit* (zal bevestigen) het woord *conservabit* (zal opkomen).
[134] Lees *cooppidani*. De weglating van *co* komt via Medemblik uit Alkmaar.

hospes receptus.
[Als echter een poorter een schuldenaar van een medepoorter van hem in zijn huis ontvangt, terwijl de schuldeiser daar bezwaar tegen maakt, zal de gastheer, die ontvangt, verplicht zijn tegenover zijn medepoorter, de schuldeiser, verantwoording af te leggen van het geld dat de gast die ontvangen is, hem schuldig is.]

65. Omne pignus, et bona pignori obligata, sive in humidis, sive in siccis, sive in decimis, sive in aliis bonis, nos comes Hollandie prefatis oppidanis secundum consuetudinem oppidi de Adam ipsis oppidanus[136] conservabimus, et unisquisque suo comburgensi in conservatione bonorum, pignori obligatorum, que in presenti possident, fideliter assittent[137], quousque redempta fuerint secundum beneplacita creditorum, qui ea tenent obligata, et hoc predicti oppidani iuramento confirmabunt.
[Elk pand en in onderpand gegeven goederen, hetzij in natte, hetzij in droge zaken, hetzij in tienden, hetzij in andere goederen, zullen wij, de graaf van Holland, voor de voornoemde poorters overeenkomstig de gewoonte van de stad Edam bewaren; en iedereen zal zijn medeburger trouw bijstaan bij het bewaren van de in onderpand gegeven goederen die zij voor het ogenblik bezitten, totdat zij gelost worden naar het goedvinden van de schuldeisers, die ze in onderpand houden, en dit zullen de voornoemde poorters met een eed bevestigen.]

66. Item si aliquis circummanentium legitime commonitus debita oppidano de Adam solvere neglexerit, scultetus cum oppidanis de suo tantum accipiet, quod creditori suo satisfaciet competenter.
[Evenzo als iemand van de omwonenden na wettig te zijn aangemaand nalaat zijn schulden aan een poorter van Edam te betalen, zal de schout samen met de poorters zoveel van zijn bezit nemen dat hij zijn schuldeiser naar behoren tevreden zal stellen.]

67. Ad hec si occasione alicuius nobilis, vel ministerialis oppidanus de Adam bannitus fuerit et arrestatus[138], nos comes ipsum talem habebimus, quod oppidanum et bona ipsius faciemus absolvi, vel de suo tantum accipiemus, quod oppidano[139] faciemus satisfieri competenter.
[Bovendien als op verzoek van een edelman of een ministeriaal een poorter van Edam wordt gedagvaard en aangehouden, zullen wij, de graaf, hem zodanig behandelen dat wij er voor zullen zorgen dat de poorter en zijn goederen worden vrij gegeven, of zoveel van het zijne in beslag zullen nemen dat wij er voor zullen zorgen dat de schuldeiser naar behoren tevreden wordt gesteld.]

68. Oppidani de Adam nobis, aut vero domino Hollandie in expeditione nostra servire debent cum duodecim hominibus in expensis propriis.
[De poorters van Edam zullen ons, of de wettige heer van Holland in onze heervaart dienen met twaalf mannen op eigen kosten,]

69. Similiter precariam seu petitionem nobis, vel vero domino Hollandie statuendis temporibus persolvent,
[evenzo zullen zij ons of de wettige heer van Holland op een nader te bepalen tijdstip de precarie of de bede betalen,]

70. aut si verus dominus Hollandie, ad curiam imperatoris ierit, aut uxorem duxerit, aut Miles fieri

---

[135] Lees *cooppidano*.
[136] De woorden *ipsis oppidanis* zijn een onnodige herhaling van het eerdere *prefatis oppidanus*. In de Haarlemse oorkonde staan deze woorden niet; in Alkmaar zijn ze er in gekomen, en via Medemblik ook in het Beverwijkse en dus het Edammer stadsrecht terechtgekomen.
[137] Lees *assistet*, het is een fout uit de Alkmaarse oorkonde.
[138] In de stadsrechtoorkonden van Haarlem en Alkmaar staat hier *bannitus fuerit vel arrestatus*, dat veelal wordt vertaald met 'gebannen *of* gearresteerd'. In de stadsrechten van Medemblik, Beverwijk en Edam staat echter *et*. Het is moeilijk denkbaar dat iemand is gebannen *en* gearresteerd of aangehouden, zodat het hier is hertaald met gedagvaard (van *bannire* = dagvaarden); zie Habel en Gröbel, *Mittellateinisches Glossar*.
[139] Kruisheer (in Alders e.a., *Het ontstaan van Beverwijk*, p.60, noot 32) stelt dat hier *creditori* (schuldeiser) had behoren te staan (overeenkomstig art. 66), en dat de foutieve passage uit Haarlem stamt en via Alkmaar en Medemblik in Beverwijk is terecht gekomen, en daarna dus ook in Edam. Hier dan ook vertaald met schuldeiser.

voluerit, sive aliqua sororum suarum nupserit, vel si frater, aut filius noster, aut veri domini Hollandie miles fieri voluerit, aut uxorem duxerit, tot libras ad quodlibet istorum persolvent, pro ut nos consilio nostro et cum scabinis eiusdem oppidi rationabiliter taxandum duxerimus et etiam ordinandum.
[of als de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist, of trouwt of ridder wil worden, of een van zijn zusters trouwt, of als een broer of een zoon van ons of van de wettige heer van Holland ridder wil worden of trouwt, zullen zij bij ieder van die gelegenheden zoveel pond betalen als wij in onze raad en met de schepenen van die stad naar redelijkheid meenden te moeten schatten en vaststellen.]

71. Preterea sepedictis oppidanis de Adam licentiamus nundinas singulis annis habere, primas in Dominica, qua cantatur Iudica, secundas in octavis Sancti Iohannis Baptiste, tertias Dominica post Remigii, quaslibet per octo dies integras duraturas modis et formis, ut predicitur in antea consuetis, nobis et nostris successoribus dictarum nundinarum thelonio reservato.
[Bovendien geven wij de vaak genoemde poorters van Edam toestemming ieder jaar markten te houden, de eerste op de zondag, waarop Judica wordt gezongen[140], de tweede in de octaaf van de heilige Johannes de Doper[141], de derde op de zondag na Remigius[142], die elk acht hele dagen zullen duren op de wijze en in de vorm, die vroeger gewoon was, zoals wordt voorgeschreven, waarbij de tol van genoemde markten aan ons en onze opvolgers voorbehouden blijft.]

72. Volumus insuper, quod libertas oppidi de Adam theloneo certos terminos et limites se extendat, videlicet per viginti virgatas extra domum filii Iohannis Andrea a parte meridionali, per viginti virgatas extra domum filii Roderdi a parte occidentali, per viginti virgatas extra domum Iohannis filii Theodorici Cristine a parte boreali, et extra Petri dicti Carp domum, per viginti virgatas a parte orientali. Et a dictis quatuor stipitibus et limitibus mensurando circulariter et rotunde.
[Wij willen bovendien dat de vrijstelling van de stad Edam met betrekking tot tol zich uitstrekt met vaste eindpunten en grenzen, te weten over 20 roeden buiten het huis van de zoon van Jan Andries aan de zuidelijke kant, over 20 roeden buiten het huis van de zoon van Roderdus (Jan Heert) aan de westelijke kant, over 20 roeden buiten het huis van Jan, zoon van Dirk (Cristine) aan de noordelijke kant, en buiten het huis van Petrus, die Carp wordt genoemd, over 20 roeden aan de oostelijke kant. En dat door te meten vanaf de vier genoemde grenspalen en grenzen in een cirkelvorm en in het rond.]

Ut autem hec libertas et predicta omnia que in presenti pagina continentur expressa, firma et inconvulsa permaneant et in perpetuum duratura, presens scriptum exinde fieri, et sigillo nostre Dominationis iussimus communiri. Datum apud Hagham dominica proxima post octavas Beati Martini hyemalis, anno Domini M.CCC.LVII. Iussu domini comitis. Presentibus domino Flor. de Borss. Jo. Zuermont, milit[ibus.] & magistro Theod. de Thenis W. Hereman Sign. ex coff.
[Opdat evenwel deze vrijheid en alle voornoemde zaken die in deze oorkonde uitdrukkelijk zijn vervat, van kracht en onaangetast blijven en tot in eeuwigheid durend, hebben wij bevolen deze oorkonde daarvan te vervaardigen en met het zegel van onze heerschappij te bekrachtigen. Gegeven te 's-Gravenhage, op de eerstvolgende zondag na de octaaf van de heilige Maarten in de winter in het jaar van de Heer 1357.[143] In opdracht van de heer graaf. In aanwezigheid van heer Floris van Borselen, Jan Zuurmond, ridders, en meester Dirk van Thienen.[144] Willem Heerman[145] Gezegeld uit de koffer.[146]]

---

[140] De tweede zondag voor Pasen.
[141] Op 24 juni (en dan 8 dagen later inclusief 24 juni zelf).
[142] De zondag na 1 oktober.
[143] De feestdag van Sint Maarten is 11 nov. Zodat de 'octavas' (de herdenking van die feestdag) zeven dagen later valt (eigenlijk acht dagen maar de feestdag is daarbij inbegrepen), op zaterdag 18 nov. 1357. De dichtstbijzijnde zondag is dan 19 nov. 1357.
[144] Het betreft de leden van de grafelijke raad die als getuigen bij de bezegeling aanwezig waren. Mr. Dirk van Thienen trad op als zegelaar.
[145] Willem Heerman, grafelijk klerk.
[146] D.w.z. met het kleine zegel uit de 'reiskoffer' (zie Van Riemsdijk, *De tresorie*, p. 86-87).

1357 nov. 19 Stadsrecht Edam II Den Haag

Willem V, hertog van Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, verleent aanvullende rechten aan zijn poorters van zijn stad Edam.

Origineel: A. Waterlands Archief, 0649 Stad Edam (1310) 1357-1813 (1822), inv. nr. 2. Afschriften: B. (1357) NA, AGH 224(register EL. 29 van akten van Hertog Willem V, 1356-1358), f. 25v – C. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 49r, nr. 132 – D. (1461) Waterlands Archief, 0649 Stad Edam (1310) 1357-1813 (1822), inv. nr. 2 (vidimus van priester Florys Dircksz en de minister en broeders van het klooster van de 3e orde van St. Franciscus bij Monnickendam van 1461) – E. (1641-1643) Waterlands Archief, 0649 Stad Edam (1310) 1357-1813 (1822), inv. nr. 41 (Privilegiën ende Hantvesten midtsgaders Keuren en Ordonnantiën der Stede van Edam 1357-1640 door C.P. Bosschieter), f. 10v - 12 .
Druk: a. Hantvesten ende privilegien van Monnickendam ende Waterlandt met den aen-cleve van dien, 1613, p. 11-12 – b. ChHZ, III, p. 35 – c. Cox, Het stadsrecht van Edam, p. 41-45.
Het origineel heeft als datering 'des Sonnendaghes op Sinte Elizabetten dach', derhalve zondag 19 nov.1357. De datering van 19 nov. 1357 staat uiteraard ook vermeld in vidimus D. van 1461. Dit privilege is bovendien op 7 dec. 1357 bevestigd door Willem van Wesemale, heer van Waterland, en Katrine van Velsen, vrouwe van Waterland,in welke oorkonde ook expliciet wordt verwezen naar de zondag van St. Elisabethsdag (19 nov. 1357). De afschriften in het Nationaal Archief hebben echter als kennelijk onjuiste datering 'des Manendaechs na Sinte Elysabetten dach' (dan wel 'Maendage nae Sinte Elisabeth'), derhalve maandag 20 nov.1357. Het is echter curieus dat de beide afschriften van de oorkonde in beide grafelijke registers (NA, AGH 224 resp. 652) vóór de stadsrechtoorkonde staan ingeschreven.[147]

Hertoghe Willem van Beyeren Graue van Henegouwen van Holland van Zeland ende heere van Vriesland Doen cond allen luden dat wi mit goeden voerziene ende om die trouwe dienste die onse lieue ende ghetrouwe poerteren van onser stede van Adam ons ende onzen ouderen ghedaen hebben ende ons ende onsen nacomelinghen noch doen moghen Ghegheuen hebben ende gheuen alzulke gracie ende vryhede als hier na bescreven staen.
[Hertog Willem van Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en Heer van Friesland, maken bekend aan alle lieden, dat wij na rijp beraad, en vanwege de trouwe diensten, die onze geliefde en trouwe poorters van onze stad van Edam ons en onze ouders hebben verleend, en ons, en onze nakomelingen nog zullen verlenen, hebben gegeven en geven al dergelijke gunsten en vrijheden, zoals hierna geschreven staan.]

1. In den eersten so hebben wi ghegheuen ende gheuen onsen goeden luden voerscreuen so wat poerter van Adam siin lyf mit rechte verboerde die en mach jeghens ons niet meer verboren dan halff siin eyghelike goet. Ende die ander helft zal sinen wiue bliuen jof sinen wittachtighen kinderen of sinen gherechten erfnamen hadde hi ghien wyf jof wittachtich kint.
[Ten eerste hebben wij gegeven, en geven onze goede voornoemde lieden dat wanneer een poorter van Edam de doodstraf krijgt, diegene jegens ons niet meer dan de helft van zijn eigendom mag verbeuren. En de andere helft zal aan zijn vrouw blijven of aan zijn wettige kinderen, of zijn gerechtigde erfgenamen indien hij geen vrouw of wettig kind had.]

2. Voert waer dat sake dat onse lieue stede voernoemt enighe hantuesten hadden die virout waren of virdonkert waren of bi ongheualle verloren worden verbrant of van ouderdomme doer ghegaet worde dat si betughen mochten mit uytscriften beseghelt mit wittachtighe lude seghele die souden wi hem vernuen ende beseghelen buten horen coste.

---

[147] Deze tekst is gebaseerd op A. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. Het originele charter leek in eerste instantie niet aanwezig in het Waterlands Archief. Het was slechts als facsimile bekend van een nieuwjaarsuitgave van de historische vereniging Oud Edam uit 1970. In het kader van dit onderzoek kwam het onder inventarisnummer 2 (gevoegd bij het vidimus uit 1461) ter tafel. Het Waterlands Archief zal het alsnog een afzonderlijk inventarisnummer toekennen.

[Voorts in het geval onze geliefde voornoemde stad enige handvesten had, die verouderd waren, of onleesbaar, of vanwege een ongeval verloren geraakt, verbrand, of van ouderdom gaten vertonen, dat zij hiervan bewijs leveren aan de hand van afschriften, bezegeld door wettige lieden, dan zullen wij hen die vernieuwen en bezegelen op onze kosten.]

3. Voert so hebben wi gheloeft ende ghelouen onzer lieuer ende ghetrouwer stede van Adam dat wise ontheffen zullen ende ontheffen van allen dootslaghe roue brande scattinghe rechtenisse van liue van vanghenisse brekinghe van husen ende van vesten dat in den oirloghe dat was tusken onser lieuer vrouwen ende moeder dier God ghenadich zi ende ons om des oirloghen willen ghesciet es. Ende onser beyder hulpe zonder ons of yemande enighe virbeteringhe daer of te doene.
[Voorts hebben wij beloofd en beloven onze geliefde en trouwe stad van Edam, dat wij ze vrijwaren zullen en vrijwaren van alle doodslag, roof, brand, schatting, doodvonnissen, van gevangenneming, afbraak van huizen en van vesten, die is geschied in de oorlog tussen onze geliefde vrouwe en moeder, die God genadig zij, en ons, en vanwege de oorlog is geschied, en ter ondersteuning van ons beiden, zonder ons noch iemand anders enige schade te vergoeden.]

4. Voert so hebben wi gheloeft ende ghesworen onzen lieuen ende ghetrouwen poerteren voerscreuen alle hoer rechte hantuesten ende brieue als si hebben beseghelt van onzen lieuen oem Graue Willem die ten Vriesen bleef daer God die ziele of hebben moete ende van sinen voeruorderen Grauen te Holland vaste ende ghestade te houden hem ende horen nacomelinghen voir ons ende onzen nacomelinghen ewelike durende.
[Voorts hebben wij beloofd en gezworen onze geliefde en trouwe voorschreven poorters al hun rechten, handvesten en brieven, die zij hebben, bezegeld door onze geliefde oom, graaf Willem [IV], die overleed in de strijd tegen de Friezen [1345], zaliger gedachtenis, en van zijn voorvaderen, graven van Holland, vast en onverbrekelijk te houden voor hen en hun nakomelingen, vanwege ons en onze nakomelingen, eeuwigdurend.]

5. Voert gheuen wi onzen poerteren voerscreuen oirlof die oude hauen ouer te slane ane beyden enden behouden elken man ziins virworpene dycs die bi der ouder hauen gheleghen is elken man na siinre oerbaer af te ligghen ende dar ghene scouwe opte wesen van onsen weghen.
[Voorts geven wij onze voornoemde poorters toestemming de oude haven aan beide uiteinden af te dammen behoudens ieders overbodig geworden dijken, die bij de oude haven gelegen zijn, waarbij iedere man naar zijn inzicht met onderhoud mag ophouden en daar zal geen schouw vanwege ons worden gehouden.]

6. Voert gheuen wi hem oirlof ene niewe hauene te grauen tusken der zee ende der Pormer ende die onuersparret tot enen ende jn te varen ende tot den anderen wt mit scepen onbelet van ons ende die ouer te brugghen na hore oirbaeren behoudende ons der viskerien inder niewer hauen ende alle ander recht dat wi in die oude hauen hadden.
[Voorts geven wij hen verlof een nieuwe haven te graven tussen de zee en de Purmer, en die niet versperd aan een zijde in te varen, en aan de andere zijde uit te varen met schepen, ongehinderd door ons, en die te overbruggen naar hun voordeel behoudens ons visrecht in de nieuwe haven en elk ander recht dat wij in de oude haven hadden.]

7. Voert enen niewen dijc te maken bider niewer hauen ende enen jnwech ende ons den scouwe opten niewen dijc ende opten jnwech ghelike dat wi opten ouden hadden.
[Voorts een nieuwe dijk te maken bij de nieuwe haven en een weg en aan ons komt de schouw toe op die nieuwe dijk en die nieuwe weg, zoals wij die hadden op de oude.]

8. Voert so sullen si ons dienen mit twalif manne ter rechter hereuaert.
[Voorts zullen zij ons met twaalf man dienen in onze heervaart.]

9. Voert die huse die staen inden ban van Middelye an dat dorp van Adam die te hebben binnen der vryhede ende ghesceyden van die van Middelye behoudende haer eyghens erfs dat gheheten is Wtuene ende vter dijc dat te bruyken na hare oirbaer.
[Voorts zullen de huizen, die staan binnen de ban van Middelie tegen het dorp Edam aan, binnen de vrijheid vallen en afgescheiden worden van Middelie, behoudens hun eigen erf dat Uitveen heet, en het gebied buitendijks dat is te gebruiken naar hun voordeel.]

10. Voert gheuen wi hem oirlof te vircopen die ghemene weyde die ghehieten is die Broeke na hore oerbaer also vele als hoer eyghenesse den ghenen die binnen der vryhede comen.
[Voorts geven wij hen toestemming de algemene weide, die Broec heet, te verkopen naar hun voordeel voor zover het hun eigendom is aan diegenen die binnen de vrijheid komen (wonen).]

11. Voert so gheuen wi hem drie jaermarcten des jaers. Den eersten dach van der eerster jaermarct integane achte daghe voir palmen sonnendaghe ende die ander jaermarct integhane achte daghe na Sinte Jans dach te midzomer ende die dirde jaermarct integhane des Sonnendaghes na Sinte Bauen dach ende dese voerscreven marcten elk achte daghe te duren.
[Voorts geven wij hen drie jaarmarkten per jaar: de eerstedag van de eerste jaarmarkt ingaande acht dagen voor Palmzondag en de andere jaarmarkt ingaande acht dagen na St. Jansdag in het midden van de zomer en de derde jaarmarkt ingaande op de zondag na St. Bavodag en deze voorschreven markten zullen elk acht dagen duren.]

12. Voert so wat land dat men dolue of quetsede mitter niewer hauen of metten niewen dijc ende alle ghelt dat van der vryhede roerende mochte dat te ghelden bi desen knapen die hier na ghescreuen staen; eerst Dirc Heyne Dircs soens zoen, Huysman Sillen zone, Pieter Symons zone, Jonghe Jan van Lonen, Claes Kinnen zone, Jan Pieters zone, Willem Allaerts sone ende Pieter Vriese ende dit voerscreuen ghelt zullen si setten bi horen ede ende waert dat dese voerscreuen knapen niet ouerene en droeghen so waer dat et die meerre helfte settede daer soudet bliuen. Ende so wie dat hier weder seyde dat dese voerscreven achte vonden die virboerde tien pont. Des sullen wi die ene helfte hebben ende onse stede van Adam die ander helfte. Ende dat sal die Scoute wtpanden sonder enich virtrec also dicke alse hiet wederseyde.
[Voorts zal het land dat men afgraaft of dat men beschadigt door de aanleg van de nieuwe haven of de nieuwe dijk, vanwege de stad in geld worden vergoed, en de schadevergoeding zal worden bepaald door deze knapen, die hierna geschreven staan; ten eerste Dirc Heyne Dircszn, Huysman Sillenzoon, Pieter Symonszoon, Jonghe Jan van Lonen, Claes Kinnen, Jan Pieterszoon, Willem Allaertszoon en Pieter Vriese; en het uit te betalen bedrag zullen zij taxeren (schatten) onder ede, en wanneer deze voornoemde knapen niet tot overeenstemming komen, zal het blijven bij de taxatie zoals vastgesteld door de grootste helft. En wie tegenspreekt wat deze voornoemde acht knapen vaststelden, verbeurt tien pond. Daarvan zullen wij de ene helft hebben, en onze stad Edam de andere helft. En dat zal de schout uitpanden zonder enig uitstel, net zo vaak als hij het tegenspreekt.]

13. Voert so sal die vryhede van Adam strecken zuytwaert van Jan Anderies zoens huys twintich roeden ende an die westzide van Jan Heert soens huys twintich roeden ende noertwaert van Jan Dirx soens huys twintich roeden ende oestwaert van Pieter Carpers huys twintich roeden.
[Voorts zal de vrijheid van Edam zich zuidwaarts uitstrekken van Jan Andrieszoons huis 20 roeden en aan de westzijde van Jan Heertzoons huis 20 roeden en noordwaarts van Jan Dirxzoons huis 20 roeden en oostwaarts van Pieter Carpers huis 20 roeden.]

Jn oirkonde desen brieue bezeghelt mit onsen seghele. Ghegeven jnden Haghe des Sonnendaghes op Sinte Elizabetten dach jnt jaer ons Heren M° CCC° seuen ende vyftich.
[Als bewijs deze brief bezegeld met ons zegel. Gegeven in Den Haag de zondag van St. Elizabethsdag in het jaar van onze Heer 1357.]

Iussu domini. Presentibus domino F. de Borssele & magistro Th. de Themis & Jo. Zyrmont W. Hereman.[148] S. ex auth.
[In opdracht van de heer. In aanwezigheid van heer Floris van Borselen Nzn. en mr. Dirk van Thienen en Jan Zuurmond. Willem Heerman. Gezegeld met het authentieke zegel.]

[148] Het betreft de leden van de grafelijke raad, te weten Floris van Borselen Nzn., mr. Dirk van Thienen (zegelaar), Jan Zuurmond, en de grafelijk klerk Willem Heerman.

Willem V, hertog van Beieren, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland en verbeider van het graafschap van Henegouwen, verleent het stadsrecht van Medemblik aan zijn lieden van Enkhuizen en Gommerkarspel, en belooft dit te bezegelen als hem de oorkonde wordt voorgelegd.

Origineel: A. Westfries Archief, OA stad Enkhuizen 1353-1815 (1872), inv. nr. 2 (bergnr. 1), regest bergnr. 241.
Afschriften: B. (1356) NA, AGH 223 (register EL. 27 van akten van Hertog Willem V, 1355-1357), f. 49r - 49v, nr. 81, afwijkend van origineel – C. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 45r, nr. 127.
Druk: a. Handvesten, privilegiën, willekeuren ende ordonnantien der Stadt Enchuysen. Daer noch by gevoeght zijn de Handtvesten en Privilegiën der steden Alckmaer, Hoorn en Medemblick, mitsgaders andre West-Vriesche en Drechterlandtsche Voorrechten, Enkhuizen 1667, p. 4 en 5;
b. ChHZ, II, p. 826-827 – c. De Bruin, 'Waarom Enkhuizen niet in 1355,…' p. 27.[149]

Hertoghe Willem van Beyeren graue van Holland van Zeland here van Vriesland ende verbeyder der graefscap van Henegouwen maken cond allen luden dat wi ghegheuen hebben ende gheuen voer ons ende voer onse nacomelinghe onsen lieuen ende ghetrouwen luden van Enchusen ende van Gommerskerspel omme menighen trouwen dienst dien si ons ende onsen voervorderen voertijts ghedaen hebben ende ons ende onsen nacomelinghen noch doen zullen een vrihede ende een poertrecht allen den ghenen die binnen der vrihede voerseyt nu ter tijt wonen ofte namels wonen sullen ende aldaer poertere sijn wilke vrihede wi willen dat enen naem hebbe ende voertmeer ghenaemt worde Enchusen
[Hertog Willem van Beieren, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland en verbeider van het graafschap van Henegouwen, maken bekend aan eenieder dat wij onze goede en trouwe lieden van Enkhuizen en van Gommerkarspel vanwege menige trouwe dienst die zij ons en onze voorvaderen hebben gedaan en nog zullen doen, een vrijheid en een stadsrecht hebben verleend aan al degenen die nu binnen de voornoemde vrijheid wonen en daar poorter zijn, welke vrijheid Enkhuizen zal worden genaamd…]

1. streckende noertwaert oestwaert ende zuutwaert tot inder zee ende westwaerd streckende an den ban van Boeuenkerspel langhes den wech twee hondert roeden breet.
[strekkende noordwaarts, oostwaarts en zuidwaarts tot in de zee, en westwaarts tot de ban van Bovenkarspel, langs de weg, 200 roeden breed.]

2. Voert soe hebben wi onsen goeden luden van onser poerte van Enchusen voerscreuen ghegheuen ende gheuen alle alsoedanich recht priuilegien ende hantuesten als onse goede lude van onser poerte van Medemleke van ons en van onsen voeruorderen grauen te Holland bezeghelt vercreghen hebben tot desen daghe toe. Daer na van deser tijt voert alle recht te hantieren ende te rechtene binnen onser poerte van Enchusen voerseyt gheliken dat men binnen Medemleke doet. Vtghenomen dat gheen poerter van Medemleke noch buurman van Ouerleker ambocht poerter worden sullen tot Enchusen. Wilc recht priuilegien ende hantuesten wi ghelouen onsen goeden luden van onser poerte van Enchusen voernoemd te bezegelen ende te

[149] Deze tekst is gebaseerd op A. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. Enkhuizen heeft het stadsrecht van de graaf gekocht. In de grafelijkheidsrekeningen staat de post: 'Item van dien van Enghusen van den ghelde, dat zi minen here den grave gaven van huere vrihede ende die myn here deden hebben ende lien ter herberghen behoef om provranchie mede te copen ende men himselven weder gheven most binnen XIIII daghen als men dede ende is hierna rekene in mijn uytgheven: IIIIc oude scilde stic voir XVI S. IIIId. doet IIIc XXVI H XIII S. IIIId. Holl.' in: NA, AGH 1377, inv. nr. 14, rekening van Heinric Hamer van de kost en de foreine partijen van de graaf 17 okt. 1356 – 29 mei 1357, f. 5v.

gheuen buten horen cost soe wanneer dat wi vtscrifte daer of bi ons hebben bezeghelt met wittachtigher lude zeghele
[Voorts hebben wij onze goeden lieden van Enkhuizen zodanig recht, privileges en handvesten gegeven als onze goede lieden van de stad Medemblik van ons en onze voorvaderen graven van Holland bezegeld hebben verkregen tot nu toe, en vanaf nu beschikken zij over alle rechten en mogen recht spreken binnen de stad Enkhuizen, zoals men dat binnen Medemblik doet, uitgezonderd dat noch poorters van Medemblik noch inwoners van het Overlekerambacht poorter mogen worden van Enkhuizen. Welke rechten, privileges en handvesten wij beloven te zegelen en geven aan onze goede lieden van onze stad Enkhuizen zonder betaling van kosten door hen wanneer wij afschriften daarvan voorgelegd hebben gekregen, gezegeld met de zegels van betrouwbare lieden[150]….]

3. behoudelijc dat si ghene poertere hebben en sullen wonende buten hore vrihede van Enchusen.
[behoudens dat zij geen poorters zullen hebben die buiten de vrijheid Enkhuizen wonen.]

4. Voert waert dat onse poerte van Enchusen voernoemd van node namels verzet worde op een ander stede die wi hem bi ons ende onsen rade met hoers selfs gherechte wisen sullen. Soe willen wi nochtan dat onse goede lude van onser poerte van Enchusen voerscreuen hebben ende vrielijc ghebruken alle alsoedanich recht privilegien ende hantuesten als wi hem ghegheuen hebben behoudelijc dat die vrihede niet meere wesen en sal dan voerscreven js.
[Voorts wanneer het ooit nodig mocht blijken onze stad Enkhuizen te verplaatsen, dan zullen wij hen die (plaats) aanwijzen, mede op advies van onze grafelijke raad en het gerecht van Enkhuizen. Zo willen wij nochtans dat onze goede lieden van onze voorschreven stad Enkhuizen zullen hebben en vrijelijk gebruiken alle door ons eerder verleende rechten, vrijheden en privileges, onder voorbehoud dat die vrijheden niet groter zullen zijn dan is voorschreven.]

5. Voert hebben wi ghegheuen ende gheuen onsen goeden luden voerseyt ene jaermarct viertien daghe lanc durende daer men alle jare dat cruys of rechten sal vier daghe voer Sinte Jans dach decollatio tot vtghaende oest behoudelijc ons onse tollen verualle ende anders ons rechts ghelijc dat wi hebben in onse poerte van Medemleke.
[Voorts hebben wij gegeven en geven wij onze voornoemde goede lieden een jaarmarkt die veertien dagen zal duren, en waar men elk jaar het kruis[151] zal oprichten van vier dagen voor de dag van Sint Johannes de Doper Onthoofding [29 aug.] tot *uitgaande oest* [152], onder voorbehoud van onze tollen en andere rechten, zoals wij die ook hebben in onze stad Medemblik.]

6. Voert soe sullen ons onse goede lude van onser poerte van Enchusen voernoemd dienen in onse heeruaert met dertich mannen ende daertoe hebben wi hem ghegheuen ende gheuen te hulpe die van Boeuenkerspel ende die van Grotebroec die ons met hem dienen sullen.
[Voorts zullen onze goede lieden van onze stad Enkhuizen ons dienen met dertig mannen in onze heervaart, en daartoe hebben wij hen de bijstand gegeven van die van Bovenkarspel en die van Grotebroek, die ons met hen dienen zullen.]

Ende omme dat wi alle dese poynten voerscreuen onsen goeden luden van onser poerte van Enchusen hem ende horen nacomelinghen vaste ende ghestade houden willen tot eweliken daghen voer ons ende voer onse nacomelinghe soe hebben wi dese hantueste open beseghelt met onsen zeghele.

---

[150] Als getuigen van de juistheid van de van Medemblik overgenomen tekst. Op 22 febr. 1356 krijgen die van Enkhuizen een vidimus van de stadsrechtoorkonde van Medemblik (zie de kopnoot bij Stadsrecht Enkhuizen II).
[151] Het *marktkruis* ter bevestiging van de marktvrede die in acht dient te worden genomen en die bescherming aan de inkomende marktkooplieden moet garanderen. Tijdens die periode gelden veelal ook dubbele boetes.
[152] *Uutghaende oest* = uitgaande oogstmaand, dus van 25 augustus tot en met 8 september. In de latere integrale, Latijnse versie van het stadsrecht (zie hierna, nr. II) staat opmerkelijk genoeg dat de markt acht dagen ná St. Johannes Onthoofding begint. Dat wordt dan 6 september, zodat de markt tot en met 20 september zal duren.

[En omdat wij al de hiervoor geschreven artikelen onze goede lieden van onze stad Enkhuizen en hun nakomelingen onverbrekelijk willen garanderen ten eeuwigen dage vanwege ons en onze nakomelingen, hebben wij dit handvest open gezegeld met ons zegel.]

Ghegheuen in onse stede van Dordrecht des woensdaghes na Sinte Pouwels dach conuersio. Jnt jaer ons Heren dusent drie hondert viue ende vijftich.
[Gegeven te Dordrecht, op woensdag 27 januari 1356.]

Iussu Domini Comitis, presentibus Dominis magistro Tiel chor. episcopo Trajectensi, Da. de Merwede, Rost de Zaertswyler, Da. de Tolloysen & Sy. de Teyl. Militibus.[153]
[In opdracht van de heer graaf, in aanwezigheid van de heren meester Tielman Jansz., coerbisschop van Utrecht, Daniel van der Merwede, Rost van (Zaerst) Wijlre, Daniel van Tolloysen en Simon van Teilingen, ridders.]

Jo. de Buren. Sigillavit Dominus Dux Wilhelmus & Comes propria manu.
[Jan van Buren. Gezegeld door de heer, hertog Willem en graaf, eigenhandig.]

[153] Het betreft hier de leden van de grafelijke raad, te weten mr. Dirk van Thienen, Daniel van der Merwede, Rost van (Zaerst) Wijlre, Daniel van Tolloysen en Simon van Teilingen, ridders.

Willem V, hertog van Beieren, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland en verbeider van het graafschap van Henegouwen, verleent stadsrecht aan de poorters van Enkhuizen en Gommerkarspel.

Origineel : A. Westfries Archief, OA stad Enkhuizen 1353-1815 (1872), inv. nr. 4 (bergnr. 3).
Afschrift : B. (1356) NA, AGH 223 (register EL. 27 van akten van hertog Willem V, 1355-1357), f. 50 - 53, nr. 84.
Druk: a. Handvesten, privilegiën, willekeuren ende ordonnantien der Stadt Enchuysen. Daer noch by gevoeght zijn de Handtvesten en Privilegiën der steden Alckmaer, Hoorn en Medemblick, mitsgaders andre West-Vriesche en Drechterlandtsche Voorrechten, Enkhuizen 1667, p. 5-14 – b. ChHZ, II, p. 827-831 de volledige oorkonde in het Latijn, op p. 831- 835 de vertaling in het Nederlands, beide oorkonden daar gedateerd op 16 mrt. 1355.[154]
Deze oorkonde is gebaseerd op een vidimus op perkament gegeven door de baljuw van Medemblik, Johannes de Bruweles en de schepenen Jacobus Symonsz en Martinus Folkertsz , op de feestdag van St. Pieterstoel (22 februari) 1356 (Westfries Archief, OA stad Enkhuizen 1353-1815 (1872) inv.nr. 3, bergnr. 2).

Wilhelmus Dux de Bauaria Comes Hollandie Zielandie Dominus Frizie proximus successor comitatus Hannonie universis tam presentibus quam futuris presentem paginam inspecturis salutem et noscere veritatem. Que geruntur in tempore ne lapsu temporis dilabantur convenit ut scripturarum memorie ac ydoneorum virorum testimonio commendentur.
[Willem hertog van Beieren, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland en naaste opvolger van het graafschap Henegouwen, wenst allen, zowel die nu als later leven, die deze oorkonde zullen inzien heil en het kennen van de waarheid toe. Het is gepast om de dingen die in de loop der tijd voorvallen aan het geheugen van geschriften en aan de getuigenis van betrouwbare mannen toe te vertrouwen, opdat ze niet met het verstrijken van de tijd verloren gaan]

Ad notitiam igitur universorum volumus peruenire quod nos ob dilectionem libertatis oppidi de Enchusen et Gommerkerspel quod totum volumus in antea Enchusen nuncupari petitioni oppidanorum de eiusdem benignius inclinati,
[Daarom willen wij dat het allen ter kennis komt dat wij uit liefde voor de vrijheid van de stad Enkhuizen en Gommerkarspel, waarvan wij eerder willen dat het in zijn geheel Enkhuizen wordt genoemd, tegenover het verzoek van de poorters van deze stad welwillend zijn gestemd]

1. ipsos liberos ab omni theolonio et exactone theolonii per aquas et terras in comitatu Hollandie dimisimus.
[en hen hebben vrijgesteld van alle tol en tolheffing op het water en op het land in het graafschap Holland.]

2. Preterea dictis oppidanis talem contulimus libertatem videlicet si alicui quicquam adversus aliquem oppidanorum de Enchusen displicuerit nihil inde nisi iudicium scabinorum habere debet nec nos neque nostra posteritas inde aliquid requiremus.
[Bovendien hebben wij de genoemde poorters zodanige vrijheid gegeven, namelijk dat als iemand ook maar iets niet bevalt met betrekking tot een van de poorters van Enkhuizen, hij dienaangaande alleen rechtspraak van de schepenen moet krijgen, en wij noch ons nageslacht zullen dienaangaande iets anders eisen.]

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum oppidanorum iniuriam sive violentiam fecerit de bonis suis que iuste et sine querimonia possederit villicus de Enchusen cum universis tam pauperibus quam divitibus illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere sine nostra et nostrorum offensione.

---

[154] Tekst is gebaseerd op A. Transcriptie door J.C.M. Cox; hertaling door W. van Bentum. In 1355 viel Letare (Jerusalem – de 3e zondag voor Pasen) op 15 maart, en de maandag daarom op 16 maart; het betreft echter paasstijl, vandaar 1356.

[Als echter iemand van de omwonenden een van de voornoemde poorters onrecht of geweld aandoet met betrekking tot diens goederen die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Enkhuizen met allen, zowel arm als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen, zonder onze rechten en die van de onzen daarmee aan te tasten.]

4. Ceterum de nostra et hominum nostrorum deliberatione dignum duximus concedendum ut oppidum de Enchuse eo jure gaudeat quod in tenore presentium continetur videlicet si quis de quacumque parte veniens in oppidum memoratum et oppidanus fieri curaverit porte et ingressus ei patebunt ita quod prestito juramento nobis et nostris heredibus et eidem oppido fidelitatem faciat sculteto quatuor denarios preconi unum denarium et scabinorum voluntati tres solidos traditurus et hiis peractis jure oppidi postmodum perfruetur. Hoc unum duntaxat excepto quod nullus oppidanorum de Medemleke uel vicinorum de Ouerlekerambocht in oppidum de Enchusen recipietur in oppidanum.
[Verder meenden wij na het overleg met ons en onze mannen het waardig te moeten keuren dat de stad Enkhuizen dat recht geniet dat in de tekst van deze oorkonde is opgenomen, namelijk dat als iemand, waarvandaan ook maar, naar genoemde stad komt en poorter wil worden, de poorten en de toegangen voor hem open zullen staan, op de voorwaarde dat hij ons en onze opvolgers en de stad trouw zweert, waarbij hij vier penningen aan de schout, een penning aan de bode en voor het besluit van de schepenen drie schellingen betaalt, en nadat hij deze dingen gedaan heeft, zal hij voortaan van het recht van de stad gebruik kunnen maken. Waarbij enkel deze uitzondering gemaakt wordt dat geen van de poorters van Medemblik noch van de buren van het Overlekerambacht in de stad Enkhuizen als poorter zal opgenomen worden.]

5. Cuilibet autem oppidano si necesse fuerit cedent quadraginta dies in mense iulio et augusto ad messes colligendas et totidem dies ad seminandum in autumpno extra limina oppidi supradicti ita quod dicto tempore transacto ad oppidum redeat ibidem moram facturus.
[Iedere poorter zal evenwel, als het nodig is, veertig dagen kunnen krijgen in de maand juli en augustus om de oogst binnen te halen en evenveel dagen in de herfst om te zaaien buiten de grenzen van bovengenoemde stad, op de voorwaarde dat hij, nadat genoemde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar te verblijven.]

6. Similiter cedunt cuilibet noviter oppidano facto ad inducendum res suas in oppidum supradictum quadraginta dies.
[Op dezelfde wijze krijgt ieder die pas poorter geworden is, veertig dagen de tijd om zijn bezittingen naar bovengenoemde stad te brengen.]

7. Cum autem aliquis oppidanus fuerit in causam trahendus, debet citari per iudicem uel per preconem eius venturus ad iudicium post duas epdomadas a die citationis.
[Wanneer evenwel een poorter een proces moet worden aangedaan, moet hij door de schout of diens bode worden opgeroepen worden om twee weken na de dag van dagvaarding voor het gerecht te komen.]

8. Oppidanus vero citatus potest diem citationis anticipare et breviare sed de jure cedunt ei due ebdomade. Predictus modus citandi tantum locum habet in causa que vertitur inter oppidanos.
[Een gedagvaarde poorter kan echter de termijn van dagvaarding vervroegen en verkorten, maar rechtens komen hem twee weken toe. De voornoemde manier van dagvaarden is alleen mogelijk in een rechtszaak die tussen poorters gaat.]

9. Si vero quis extraneus oppidanum coram iudice traxerit in causam iudex tenebitur extraneo iusticiam facere infra tercium diem propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een poorter aanklaagt voor de schout, zal de schout verplicht zijn de vreemdeling binnen drie dagen recht te doen voor het gemak van de vreemdeling.]

10. Cum autem sive extraneus sive oppidanus de querela super qua tractus est in causam una et propria manu se debeat excusare confestim tenebitur se in iudicio excusare.
[Wanneer evenwel een poorter of een vreemdeling voor een klacht waarover hij is aangeklaagd, alleen met zijn eigen hand moet zweren onschuldig te zijn, zal hij verplicht zijn deze eed onmiddellijk ter rechtszitting af te leggen.]

11. Si vero per testes se debet excusare cedunt ei jnducie deliberatorie per duas ebdomadas ita tamen quod[155] oppidanus poterit ferre testimonium contra oppidanum; et simplex oppidanus ferens testimonium jurare tenebitur scabinus vero uel juratus sine juramento poterit ferre testimonium.
[Als hij echter door middel van getuigen moet verklaren onschuldig te zijn, krijgt hij twee weken uitstel voor beraad, op voorwaarde dat alleen een poorter tegen een poorter getuigenis zal kunnen afleggen; en een gewone poorter die getuigenis aflegt, zal verplicht zijn te zweren, een schepen of een gezworene zal daarentegen zonder eed een getuigenis kunnen afleggen.]

12. Cum eciam quis citatur de re pecuniali debet citari per judicem uel preconem presentibus adminus duobus oppidanis et in citatione debet taxari summa pecunie et si citatus die prefixa in judicio non comparuerit conquerens tantum pecunie obtinebit quanta fuerit taxata in citatione contra illum qui citatus fuerat et citatus quia non comparuit debet judici de banno tres solidos Hollandensium et duos solidos pro satisfactione persoluere conquerenti.
[Wanneer iemand ook wordt gedagvaard voor een financiële kwestie, moet hij opgeroepen worden door de schout of de bode in aanwezigheid van minstens twee poorters, en in de dagvaarding moet de waarde van het geldbedrag worden vastgesteld en als de gedagvaarde op de vastgestelde dag niet op de rechtszitting verschijnt, zal de klager van de gedagvaarde zoveel geld krijgen als was vastgesteld in de dagvaarding tegen hem die gedaagd was, en de gedagvaarde moet, omdat hij niet is verschenen, de schout als boete drie schellingen Hollands betalen en de klager twee schellingen bij wijze van genoegdoening.]

13. Preterea si censuales alicuius domini alterius a nobis uel nostro sculteto ad judicium citati fuerint dominus eorum specialis poterit eos de judice eripere jta quod promittat certa fide infra quindenam se debere juste judicare quod si non fecerit de cetero non poterit eos eripere ab oppidi jurisdictione.
[Bovendien als tijnslieden van een andere heer door ons, of door onze schout, gedagvaard zijn voor het gerecht, zal hun eigen heer hen kunnen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij getrouw belooft zich te verplichten binnen twee weken een rechtvaardig vonnis te vellen; indien hij dit niet doet, zal hij hen voortaan niet kunnen onttrekken aan de jurisdictie van de stad.]

14. Item si oppidanus a quocumque fuerit tractus in causam super re pecuniali nisi de manu promissa que vulgo ghewendehant[156]nuncupatur eum convincat uel nisi per scabinos eum convincat is qui conuenitur propria manu se poterit excusare.
[Bovendien als een poorter door wie dan ook is aangeklaagd voor een financiële kwestie, zal hij die aangeklaagd wordt, met zijn eigen hand kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij hij hem aanklaagt over de handgelofte, die in de volkstaal 'gewedde hand' wordt genoemd, of tenzij hij hem laat veroordelen door de schepenen.]

15. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad judicium citatus prima die sibi prefixa in judicio non comparuerit citandus est secundo et si secundo non comparuerit tercio citabitur et si tunc non[157] venerit tenebitur satisfacere judici de utroque excessu persolvendo ipsi duos solidos. Si vero tercio non venerit cadit citatus a causa et hereditas super qua tractus est in causam ipsi abiudicabitur. Si autem conquerens aliqua die citationis non comparuerit cadit penitus a causa.
[Wanneer echter iemand die met betrekking tot een onroerend goed is gedagvaard voor het gerecht, niet op de eerste

---

[155] Hier is het woord *tantum* weggevallen. Deze fout komt uit het stadsrecht van Alkmaar en is via Medemblik o.a. in het Beverwijkse en dus ook in het Enkhuizer stadsrecht terechtgekomen.
[156] Lees *ghewedde hand*: een door 'handslag' bekrachtigd akkoord. Deze fout in de schrijfwijze (*ghewende*) stamt uit het stadsrecht van Medemblik; o.a. ook in het stadsrecht van Beverwijk staat het fout. In het Alkmaarse stadsrecht staat het correct.
[157] Ten onrechte staat hier *non*, zoals blijkt uit het vervolg van het artikel. Deze fout is in de gehele stadsrechtfamilie keer op keer overgenomen: van 's-Hertogenbosch via Haarlem naar Alkmaar, Medemblik, Beverwijk en daarna ook naar Monnickendam, Edam en Enkhuizen. In de stadsrechtoptekening van 's-Hertogenbosch van 1231 komt deze fout echter niet voor, zodat die vóór 1245 (overname door Haarlem van de Bossche oorkonde) aldaar moet zijn ontstaan.

voor hem vastgestelde dag voor het gerecht verschijnt, moet hij voor een tweede maal gedagvaard worden, en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal gedagvaard worden, en indien hij dan [niet] komt, zal hij verplicht zijn aan de rechter genoegdoening te geven voor beide overtredingen door twee schellingen aan hem te betalen; als hij evenwel voor de derde maal niet komt, verliest de gedagvaarde de rechtszaak en wordt het onroerende goed waarover hij werd aangeklaagd, hem bij vonnis ontnomen; indien de klager daarentegen niet op enige dag van dagvaarding verschijnt, verliest hij de rechtszaak geheel en al.]

16. Cum quis debet jurare super[158] re pecuniali poterit cadere a causa et amittere si verbotenus male juraverit uel contra modum jurandi venerit. Si vero super hereditate jurare debeat jn primo uel secundo juramento cadere non poterit. Si autem tercio jurans debitum[159] jurandi excesserit et male juraverit cadit a causa et hereditas super qua tractus est in causam ipsi abiudicabitur et adiudicabitur conquerenti. Et quociens male juraverit tociens satisfaciet iudici duos solidos persolvendo eidem.

[Wanneer iemand een eed moet zweren voor een financiële kwestie, zal hij de rechtszaak kunnen verliezen, als hij alleen maar in woorden de eed onjuist uitspreekt of inbreuk maakt op de wijze van zweren. Als hij echter met betrekking tot een onroerend goed moet zweren, zal hij bij de eerste of tweede eedaflegging zijn rechtszaak niet kunnen verliezen; als hij echter voor de derde maal zweert en de verplichte manier waarop gezworen moet worden, overtreedt en verkeerd heeft gezworen, dan verliest hij de rechtszaak en zal het onroerende goed waarover hij werd aangeklaagd, bij vonnis hem ontnomen worden en aan de klager toegewezen; en zo vaak als hij verkeerd heeft gezworen, zo vaak zal hij de schout een boete geven door hem twee schellingen te betalen.]

17. Preterea in eodem oppido constituta sunt[160] tria iudicia annualia primum proxima tercia feria post Epyphanyam, secundum feria secunda post octavas Pasche, tertium feria secunda post festum Iohannis Baptiste que adhoc sunt instituta ut quilibet oppidanus existens in possessione alicuius hereditatis in qualibet trium predictorum iudiciorum compareat et ibidem super hereditate si sit qui impetat conveniatur. Si vero non conveniatur ipse postmodum iuxta sententiam scabinorum quiete suam hereditatem possideat. Et dicta iudicia sunt in ecclesia indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos uel juratos.

[Bovendien zijn in deze stad drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de maandag na de octaaf van Pasen en de derde op de maandag na het feest van Johannes de Doper; zij zijn hiervoor ingesteld dat iedere poorter die in het bezit is van een onroerend goed, in welke van de drie hiervoor genoemde rechtszittingen dan ook kan verschijnen en daar over het onroerende goed kan worden aangeklaagd, als er iemand is die hem aanvalt.Als hij echter niet wordt aangeklaagd, moet hij daarna volgens vonnis van de schepenen zijn onroerend goed onbelemmerd bezitten. En genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het onbelemmerde bezit van een onroerend goed zal evenwel alleen door de schepenen en gezworenen kunnen worden bekrachtigd en bewezen.]

18. Si lis oriatur in oppido et judex supervenerit et pacem comitis servandam per duas ebdomadas indixerit et servata fuerit et iterum per duas ebdomadas et tercio per duas ebdomadas et quarto per annum et unum diem et quinto per annum et unum diem et sexto per annum et unum diem judex pacem comitis servandam preceperit et alter litigantium uel ambo contra preceptum judicis venerint soluet comiti decem libras

[Als in de stad een twist ontstaat en de schout komt tussenbeide en bepaalt dat de vrede van de graaf twee weken moet worden nageleefd, en hij wordt nageleefd, en hij beveelt dat de vrede van de graaf opnieuw twee weken moet worden nageleefd, en een derde maal twee weken, en een vierde maal een jaar en een dag, en een vijfde maal een jaar en een dag, en een zesde maal een jaar en een dag, en één van de twistenden of beiden verzetten zich tegen het bevel van de schout, zal hij de graaf tien pond betalen....]

---

[158] Hier staat *super* i.p.v. *de* zoals in de overige stadsrechten in deze familie.

[159] Opvallend genoeg staat hier niet het woord *modum* opgenomen dat ook ontbreekt in de stadsrechten van Haarlem (1245) en Alkmaar (1254). In het stadsrecht van Delft (1246) en in dat van Beverwijk (1298) komt het wel voor. Zie ook Hoogewerf, *Het Haarlemse stadsrecht*, p.145, noot 1.

[160] *Sunt* staat alleen in deze oorkonde.

19. et quilibet treugas frangens totidem leso decem libras uel manum perdet, jta si per duos scabinos[161] convictus fuerit uel convicti fuerint.
[en ieder die een vrede breekt evenveel, en hij zal aan de benadeelde tien pond betalen of hij zal zijn hand verliezen; dit in het geval hij of zij door twee [of meer] schepenen is veroordeeld of zijn veroordeeld.]

20. Si quis instrumento acuto alium vulneraverit et super hoc per duos scabinos uel plures convictus fuerit decem libras nobis persolvet et leso decem libras uel manu privabitur.
[Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en daarvoor is hij door twee of meer schepenen veroordeeld, zal hij ons tien pond betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van zijn hand beroofd worden.]

21. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se uel per plures impetierit[162] et eum occiderit ipse impetitor siue grassator cum omnibus suis complicibus ibidem existentibus si convicti fuerint per duos scabinos erunt in potestate nostra uel nostrorum successorum nostre jurisdictionis dominium possidentium. Si vero grassator infra mansionem suam aliquem vulneraverit per se uel per alios [non tamen ad mortem][163] grassator nisi videbitur universis scabinis quod gravius sit puniendus decem libras et quilibet complicum suorum quadraginta quinque solidos hollandensis monete nobis uel nostris successoribus persoluet leso vero secundum judicium scabinorum emendabit si super hoc per scabinos fuerit convictus.
[Bovendien als iemand, alleen of met meerderen, een ander in diens huis aanvalt en hem doodt, zal de aanvaller of geweldpleger met al zijn daar aanwezige medeplichtigen, als zij door twee schepenen worden veroordeeld, in onze macht zijn of in die van onze opvolgers die onze rechtsmacht bezitten. Als de geweldpleger echter alleen of samen met anderen iemand in diens huis verwondt [maar niet dodelijk], zal de geweldpleger, tenzij alle schepenen vinden dat hij zwaarder gestraft moet worden, tien pond en ieder van zijn medeplichtigen 45 schellingen in Hollandse munt betalen aan ons of aan onze opvolgers, maar de gewonde zal hij naar het oordeel van de schepenen schadeloos stellen, als hij door de schepenen daarvoor is veroordeeld.]

22. Si autem is qui in propria mansione impetitur viriliter se defendendo grassatorem et omnes complices suos cum eo existentes occiderit de quolibet occiso quatuor denarios nobis uel nostris successoribus persolvet et nos uel nostri successores tenebimur eum per hoc tueri et parentibus occisorum reconsiliare uel firmam pacem ei concedere.
[Als echter hij die in zijn eigen huis wordt aangevallen, door zich dapper te verdedigen, de aanvaller en al zijn medeplichtigen, die met hem waren, doodt, zal hij voor iedere dode aan ons of onze opvolgers vier penningen betalen, en wij of onze opvolgers zullen hem met betrekking tot deze zaak moeten beschermen en met de verwanten van de doden verzoenen of hem een duurzame vrede bieden.]

23. Item quilibet grassator si de grassatione sua per scabinos fuerit convictus caput pro capite oculum pro oculo et simile menbrum pro simili menbro[164] de proprio corpore amittere tenebitur.
[Evenzo zal iedere geweldpleger, als hij door de schepenen wordt veroordeeld vanwege zijn gewelddaad, hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.]

24. Preterea si quis quoscumque graues et capitales excessus perpetraverit sive in furto sive in incendio sive in rapina sive in exhibitione veneni uel alicuius mortiferi deprehensus et per scabinos convictus fuerit ultimam et capitalem debet subire sententiam. Si vero [quis][165] super hoc accusatus fuerit et non convictus per scabinos sola manu jurando se poterit excusare.
[Bovendien als iemand zware en kapitale misdrijven pleegt, welke dan ook, hetzij hij op diefstal, op brandstichting, hetzij op roof, hetzij op het toedienen van vergif of van iets dodelijks wordt betrapt, en door de schepenen wordt veroordeeld, moet hij de hoogste en kapitale straf ondergaan. Maar als [iemand] hiervan wordt beschuldigd en hij wordt niet door de schepenen veroordeeld, zal hij zich kunnen rechtvaardigen door alleen met zijn hand te zweren.]

---

[161] Hier ontbreekt *vel plures*.
[162] Lees *inpetierit*.
[163] Deze woorden ontbreken opmerkelijk genoeg in de oorkonde van Enkhuizen. In de oorkonden van Haarlem, Delft (daar *non ad mortem*) Alkmaar, Medemblik en Beverwijk staan ze wel.
[164] Lees *membrum* en *membro.*
[165] Dit woord ontbreekt hier.

25. Si quis autem in domo sua deprehenderit tenebit furem si poterit et septem de vicinis suis aduocabit et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit quod eum die clara judici presentare poterit re quam furatus fuerat in dorso furis ligata et tunc judex in judicio furem conveniat et eum juxta sententiam scabinorum tractabit.
[Maar als iemand in zijn eigen huis een dief betrapt, zal hij de dief vasthouden, als hij dat kan, en zeven van zijn buren er bij roepen, en hij zal samen met zijn buren de vastgebonden dief zo lang vasthouden, totdat hij hem bij klaarlichte dag aan de schout zal kunnen overdragen, met de zaak die hij gestolen had, op de rug van de dief gebonden en dan moet de schout de dief ter rechtszitting aanklagen en hij zal hem behandelen volgens het vonnis van de schepenen.]

26. Quicumque alii debitis obligatus debita sua non valens persolvere coram judice si super debitis illis conveniatur judex debet debitorem custodie preconum deputare per duas ebdomadas servandum et medio tempore a preconibus pascendum; et post duas ebdomadas tradet judex debitorem in potestatem illius cuius debitor est jta quod ille debitorem suum pascet non vexando corpus ipsius; et tenebit eum donec secum componat uel debita sua ei soluat uel remittat.
[Als iemand die schulden heeft aan een ander en niet in staat is zijn schulden te betalen, vanwege die schulden voor de schout wordt gedaagd, moet de schout de schuldenaar aan de hoede van de boden overdragen om twee weken vastgehouden te worden en gedurende die tijd door de boden gevoed te worden, en na twee weken zal de schout de schuldenaar overdragen in de macht van degene wiens schuldenaar hij is, op de voorwaarde dat hij zijn schuldenaar zal voeden zonder hem lichamelijk slecht te behandelen en hij zal hem vasthouden, totdat hij met hem tot een vergelijk komt of hem zijn schulden betaalt of totdat hij de schulden kwijtscheldt.]

27. Si quis in judicio coram judice comparuerit quitquit[166] juris quoad illum judicem contigerit judex exiget ab illo fideiussores primo secundo et tercio et ille se dixerit non habere quos det fideiussores talis non tenebitur quid solvere de bannis.Si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit judex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito et preco tenebitur illum servare et de eo judici respondere.
[Als iemand ter rechtszitting voor de schout verschijnt, wat voor zaak het ook maar is, zolang het maar die schout aangaat, zal de schout eenmaal, andermaal, ten derde malen borgen van hem verlangen, en als hij zegt dat hij niemand heeft die hij als borg kan geven, dan zal zo iemand geen boetes hoeven te betalen; maar als hij zwijgt en geen borgen aanwijst, zal de schout samen met schepenen hem gevangen nemen en aan de bode in verzekerde bewaring geven en de bode zal hem in bewaring moeten houden en daarover aan de schout verantwoording afleggen.]

28. Si oppidanus in judicio conveniatur et aliquit juris circa eundem judicem contigerit et oppidanus tantum boni jure oppidanorum possideat quod valet tantum quantum jus contingens circa ipsum judicem[167] talis oppidanus poterit a iudicio recedere sine fideiussorum exhibitione. Si vero talis tantum boni non possideat predicto modo oportet eum prestare cautionem fideiussoriam.
[Als een poorter voor het gerecht wordt gedaagd en er gaat met betrekking tot hem in rechte iets de schout aan, en de poorter bezit zoveel goederen naar poortersrecht dat het zoveel waard is als het recht dat de schout met betrekking tot hem aangaat, dan zal zo'n poorter het gerecht kunnen verlaten zonder borg te stellen; maar als zo iemand zoveel goederen op de hiervoor genoemde manier niet bezit, dan moet hij zekerheid geven van borgen.]

29. Si quis in judicio obloquitur scabinis et sententiam ipsorum communi eorum consilio secundum jura oppidana in judicio traditam contumaciter contradixerit nobis uel nostris successoribus decem libras hollandensium tenebitur pro satisfactione persolvere et unam libram cuilibet scabinorum.
[Als iemand ter rechtszitting de schepenen tegenspreekt en hardnekkig een vonnis van hen, dat in hun gemeenschappelijk overleg volgens het stedelijke recht ter rechtszitting is geveld, weigert te accepteren, zal hij ons of onze opvolgers tien pond Hollands ter genoegdoening moeten betalen en aan elke van de schepenen één pond.]

---

[166] Lees *quicquid*.
[167] Dit woord *judicem* staat in de andere stadsrechten voor *circa*.

30. Quicumque dederit alapam in faciem alicuius si per duos scabinos fuerit convictus soluet judici unam libram et leso unam libram.
[Ieder die een klap in het gezicht van een ander geeft, zal, als hij door twee schepenen is veroordeeld, de schout een pond betalen en de gekwetste een pond.]

31. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit emendabit eidem decem libris et comiti decem libris. Si aliquem alium quam dominum domus ad aliquam domum quesierit quesitor emendabit domino domus decem libris quesito decem libris et comiti decem libris et hoc manu pugnante si per scabinos convincatur malefactor.
[Als iemand in een huis de heer des huizes aanvalt, zal hij hem tien pond boete betalen en de graaf tien pond; als hij iemand anders dan de heer des huizes in een huis aanvalt, zal de aanvaller de heer des huizes tien pond betalen, de aangevallene tien pond, de graaf tien pond, en dat wanneer het gewapenderhand gebeurde, indien hij door de schepenen als boosdoener wordt veroordeeld.]

32. Si quis extramanentium coram scabinis debitum certificaverit nec curaverit soluere monitus citabitur ad pretorium de Enchusen de quindena ad quindenam per tres quindenas et debitor non comparuerit ad judicium bannietur nec umquam a banno absolvetur donec solverit comiti tres libras et creditori dampnum et debitum et iusticiario emendabit secundum consilium scabinorum. Si bannitus infra oppidum venerit justiciarius cum scabinis et aliis oppidanis pro debito suo bannitum et pro banno suo et dampno arrestatum in bona et firma custodia reservabunt donec debitum dampnum et bannum comiti persolverit cum debita integritate.
[Als iemand van hen die buiten wonen in aanwezigheid van de schepenen een schuld bevestigt en hij zorgt er niet voor die te betalen, hoewel hij daarvoor gemaand wordt, zal hij om de veertien dagen gedurende drie maal veertien dagen gedagvaard worden voor het gerecht van Enkhuizen en verschijnt de schuldenaar niet voor het gerecht, zal hij verbannen worden en zal hij nooit van de ban worden bevrijd, totdat hij de graaf drie pond heeft betaald en aan de schuldeiser de schade en de schuld, en de schout zal hij betalen volgens het oordeel van de schepenen. Als de balling binnen de stad komt, zal de schout samen met de schepenen en de andere poorters de balling arresteren voor zijn schuld, voor zijn boete en voor de schade, en hem in goede en verzekerde bewaring houden, totdat hij de schuld, de schade en de boete aan de graaf volledig heeft betaald.]

33. Item si bannitus contumax oppidum vitaverit justiciarius cum oppidanus debitum dampnum et bannum de banniti bonis si potens justiciarius fuerit persoluet et si non poterit soluere per impotentiam suam in primo aduentu comitis faciet comes solvi debitum dampnum et emendam.[168]
[Evenzo als een banneling hardnekkig de stad mijdt, zal de schout samen met de poorters de schuld, de schade en de boete betalen uit de goederen van de banneling, als de schout daartoe de macht heeft; als hij niet zal kunnen betalen vanwege zijn onvermogen, zal de graaf bij zijn eerstvolgende komst er voor zorgen dat de schuld, de schade en de boete betaald wordt..]

34. Quicumque ad pulsationem campane non venerit solvet comiti unam libram.
[Ieder die bij het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan de graaf één pond betalen.]

35. Oppidanus qui interficitur soluere triginta duabus libris a parentibus malefactoris et omnia bona malefactoris erunt comitis. Si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit solvetur sexagintaquatuor libris. Scabinus si interficiatur soluetur quadragintaduabus libris. Si quesitus fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem octogintaquatuor libris soluetur.
[Voor een poorter die wordt gedood, zal door de verwanten van de dader 32 pond worden betaald, en alle goederen van de dader zullen aan de graaf komen. Als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond betaald worden; als hij wordt aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.]

---

[168] In het stadsrecht van Beverwijk is hier de bepaling aan toegevoegd: *vel quicumque potenti suam commiserit autoritatem* = 'of hij zal aan iemand die daartoe bij machte is volmacht geven'.

36. Si quis pugnaverit infra libertatem cogetur emendare ibidem uel bannietur.
[Als iemand vecht binnen de stadsvrijheid, zal hij gedwongen worden daar een boete te betalen of hij zal verbannen worden.]

37. Quicumque canipulum portaverit soluet comiti decem libras. Quicumque traxerit irato animo quindecim libras. Quicumque alium inde vulnerauerit amittet manum qui aliquem inde interfecerit si captus fuerit interficietur.
[Ieder die een dolk draagt, zal de graaf tien pond betalen. Ieder die hem in woede trekt, vijftien pond. Ieder die er een ander mee verwondt, zal zijn hand verliezen. Wie iemand er mee doodt, zal, als hij gevangen wordt, worden gedood.]

38. Si quis tabernam intraverit ut bibat ibidem vinitor debet ei vinum iuxta certam et debitam mensuram porrigere et cum ille si oppidanus fuerit ad libitum suum biberit facta computatione si soluere confestim non poterit usque mane recedat vinitori vinum suum crastina die ante meridiem persoluturus. Si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit et querimonia super hoc ad judicem suum delata fuerit debitor ille vinum suum debet[169] vinitori persolvet et tres solidos judici et duos solidos vinitori pro satisfactione.
[Als iemand een taverne binnengaat om daar te drinken, moet de waard hem wijn schenken volgens de geijkte en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn believen heeft gedronken, mag hij, als hij na het opmaken van de rekening niet direct kan betalen, weggaan tot de volgende morgen om de volgende dag de waard vóór de middag zijn wijn te betalen; maar als hij de waard vóór genoemd tijdstip zijn wijn niet heeft betaald en daarover bij de schout een klacht is ingediend, moet die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.]

39. Quicumque de falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus tenebitur tres libras judici persolvere.
[Ieder die van een valse maat is beschuldigd en door twee schepenen is veroordeeld, zal aan de schout drie pond moeten betalen.]

40. De hereditate vero de Enchusen observabitur inter oppidanos consuetudo secundum quod ibidem est hactenus obseruata hoc tamen adiecto quod hereditas oppidanorum siue jaceat infra Enchusen siue extra libertatem quod ad proximum heredem sue consanguinitatis siue sit filius eius siue filia jure hereditario devolvetur.
[Met betrekking echter tot een erfenis zal in Enkhuizen tussen poorters de gewoonte in acht worden genomen, zoals die daar tot nu toe in acht is genomen, waaraan dit evenwel toegevoegd is dat een onroerend goed van poorters, of die nu binnen Enkhuizen ligt of buiten de vrijheid, naar erfrecht aan de naaste erfgenaam onder zijn bloedverwanten komt, of dat nu een zoon is of een dochter.]

41. Si quis autem aliquid juris judicem contingens violenter a iudicio transtulerit si super hoc per duos scabinos convictus fuerit dabit quindecim libras pro satisfactione iudici nostro uel nostrorum successorum.
[Als iemand iets juridisch dat de schout aangaat met geweld uit de rechtszitting wegvoert, zal hij, als hij door twee schepenen veroordeeld wordt, vijftien pond betalen aan onze schout of die van onze opvolgers.]

42. Quicumque oppidanus uxorem habet que pistare uel braxare consueverit is poterit per eam panem iuxta plenitudinem unius fornacis amittere sic et unam ceruisiam ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea uel linea emere uel vendere consueverit is poterit per eam pondus filorum quod lapis vocatur deperdere. Si vero uxor alicuius non soleat negociari publice vir ipsius dapnum[170] quatuor denariorum poterit per eam incurrere.
[Iedere poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood

[169] Dit woord staat niet in de andere stadsrechten van de Brabants-Hollandse familie.
[170] Lees *dampnum*.

kunnen verliezen tot één volle oven toe, zo ook één brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een rechtsvordering kan instellen. Evenzo kan als iemands vrouw wollen of linnen garen pleegt te kopen of te verkopen, door haar toedoen een gewicht aan garen, dat *steen* [171] wordt genoemd, verliezen. Als iemands vrouw echter niet in het openbaar handel pleegt te drijven, zal haar man door haar toedoen een schade kunnen oplopen van vier penningen.]

43. Si res furtiua ab aliquo qui legitimus est fuerit deprehensa et verus possessor rem illam per testes optinuerit vir ille poterit se excusare tercio ita tamen quod vir ille de cetero juramentum in aliquo casu prestare non poterit et js qui rem suam obtinuit duos solidos judici et quatuor denarios conferet preconi.
[Als gestolen goed bij iemand, die betrouwbaar is, aangetroffen wordt, en de echte eigenaar heeft dat goed door middel van getuigen terug gekregen, zal die man tot drie keer toe kunnen verklaren dat hij onschuldig is, op voorwaarde echter dat die man daarna geen eed meer kan afleggen in een of andere rechtszaak, en hij die zijn zijn goed heeft teruggekregen, zal de schout twee schellingen en de bode vier penningen betalen.]

44. Preterea tale jus oppidanus memoratis concessimus et tradidimus ut nullus extraneus siue vicinus eorum nec miles nec alius quilibet oppidanum de Enchuse quemquam aliqua ratione ad duellum provocare infra predictum oppidum uel usquam in nostra potestate uel nostrorum successorum poterit nec oppidanus oppidanum.
[Bovendien hebben wij genoemde poorters zodanig recht verleend en gegeven, dat geen enkele vreemdeling of buur van hen, noch een ridder noch iemand anders, een poorter van Enkhuizen om enige reden binnen genoemde stad of ergens in ons machtsgebied of dat van onze opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, noch een poorter een andere poorter.]

45. Si quisquam aliquem infra libertatem oppidi supradicti acuto instrumento uel aliquo alio peremerit et instrumentum abiecerit excusationem poterit exhibere nisi duobus scabinis uel pluribus fuerit convictus de quo eciam si querimonia fiat quatordecim diebus et tribus diebus ante tribunal debet vocari et si non ad talem terminum comparuerit diiudicabitur et pro proscripto reputabitur. Si autem infra terminum ad quem idem grassator ad iudicium vocatur et conductum requisierit a judice nec obtinuerit nequaquam diiudicari poterit.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van de bovengenoemde stad met een scherp werktuig of met iets anders doodt en het werktuig wegwerpt, zal hij kunnen verklaren onschuldig te zijn, tenzij hij door twee of meer schepenen wordt veroordeeld; als hierover ook een klacht wordt ingediend, moet hij om de veertien dagen en wel op drie dagen voor het gerecht worden gedagvaard en als hij niet op zo'n vastgestelde dag verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij worden beschouwd. Maar als binnen de termijn waarin deze geweldpleger voor het gerecht wordt gedaagd, hij de schout om vrijgeleide verzoekt, maar hij krijgt die niet, zal hij geenszins veroordeeld kunnen worden.]

46. Extraneus contra oppidanum testimonium non poterit exhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.]

47. Si femina vi oppressa et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus tam viris quam mulieribus probatis et honestis processum in querimonia habere non debet.
[Als een vrouw die gewelddadig is aangerand en verkracht, een klacht indient zonder zeven betrouwbare en eerzame getuigen, mannen zowel als vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te voeren.]

48. Si quis bona titulo pignoris obligata sibi possederit sine reclamatione per annum et amplius et aliquis jniurietur eidem sola manu jurando confirmabit quidquid in illis bonis habuerit.
[Als iemand goederen die hem in pand zijn gegeven een jaar en langer onbetwist in zijn bezit heeft en iemand betwist zijn recht daarop, zal hij door alleen met de hand te zweren bevestigen al het recht dat hij op die goederen heeft.]

49. Si duo coram judice vocati causam tractaverint quorum alter qui cadit a causa reliquo qui partem suam optinuerit expensas soluere tenetur ita quod ille qui causam suam defensaverit

[171] Meestal 8 pond.

valorem expensarum de consilio aliorum[172] scabinorum [iuramento][173] taxabit.
[Als twee personen voor de schout gedaagd een proces voeren, moet van hen de ene die het proces verliest aan de ander die het proces wint, de kosten betalen, op voorwaarde dat hij die het proces heeft gewonnen, het bedrag van zijn kosten op grond van het advies van de [andere] schepenen [met een eed] zal vaststellen.]

50. Preco non vocabit oppidanum ad judicium nisi ad domum ipsius coram duobis oppidanis uel pluribus.
[De bode zal een poorter alleen maar voor het gerecht dagen aan zijn eigen huis en in aanwezigheid van twee of meer poorters.]

51. Ad Scabinorum concilium nemo presumat [accedere][174] nisi vocatus ab ipsis scabinis.
[Niemand mag het zich veroorloven de vergadering van de schepenen [te betreden], tenzij hij door de schepenen zelf is geroepen.]

52. Sententiam scabini cum concilio aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo poterit cassare.
[Niemand zal het vonnis van een schepen kunnen vernietigen dat in overleg met andere schepenen is geveld en bekrachtigd.]

53. Si virum quempiam femina aliqua de oppressione violenta et violencia stupri septem testibus tam viris quam mulieribus ydoneis et probatis in judicio convicerit ille violator capitali sententia plectendus erit.
[Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter rechtszitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan een gewelddadige aanranding en verkrachting, zal die schenner met de dood moeten worden gestraft.]

54. Si quis patrimonium uel hereditatem alicuius mercatus fuerit et testimonio scabinorum sine reclamatione per annum et diem et amplius possederit possessor ipsius patrimonii uel hereditatis nulli post dictum terminum eciam si impetatur tenebitur respondere.
[Als iemand grondbezit of een onroerend goed van iemand koopt en dat volgens het getuigenis van de schepenen gedurende een jaar en een dag of langer ongemoeid heeft bezeten, zal de bezitter van dat grondbezit of onroerend goed na de genoemde termijn aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, ook als hij daarover wordt aangeklaagd.]

55. Quicumque coram duobus oppidanis a judice uel precone in oppido arrestatus sine licentia judicis ab oppido recesserit et super hoc per duos scabinos convictus fuerit quadraginta quinque solidos soluet judici ad emendam.
[Ieder die, nadat hij door de schout of de bode in aanwezigheid van twee poorters in de stad is gearresteerd, zonder verlof van de schout de stad verlaat en hiervoor door twee schepenen is veroordeeld, zal de schout 45 schellingen als boete betalen.]

56. Quicumque aliquem de debito aliquo in judicio conveniat et super eo testes ydoneos habeat testes solo juramento testimonium perhibeant sed actor non tenebitur jurare.
[Ieder die iemand wegens een schuld op een rechtszitting aanklaagt en daarvoor geloofwaardige getuigen heeft, dan moeten de getuigen getuigenis afleggen met alleen maar een eed, maar de klager zal geen eed hoeven af te leggen.]

57. Postquam aliquis factus fuerit oppidanus nulli tenebitur esse servilis sed secundum jura oppidi libertate fruetur.

---

[172] Dit woord lijkt overbodig aangezien er eerder in dit artikel in het geheel geen sprake is van schepenen. In het Haarlemse stadsrecht staat het niet, wel in het Alkmaarse. In dat van Delft (1246) is hier sprake van *consilio villici et scabinorum* (schout en schepenen).
[173] Dit woord ontbreekt hier.
[174] Dit woord ontbreekt hier.

[Nadat iemand poorter is geworden, zal hij aan niemand horig hoeven te zijn, maar zal hij de vrijheid genieten volgens het recht van de stad.]

58. Preterea sciendum est quod filii sacerdotum uel aliqui qui de legitimo thoro non sunt generati non debent nec tenebuntur testimonium ferre in preiudicium bonorum uel jure[175] alicuius oppidani.
[Bovendien moet men weten dat zonen van priesters of lieden die niet uit een wettig huwelijk zijn geboren, geen getuigenis moeten afleggen, noch verplicht zullen kunnen worden een getuigenis af te leggen ten nadele van de goederen of van het leven van een poorter.]

59. Si quis infra libertatem de Enchuse terram habuerit sub annuo censu soluto censu quam diu vixerit optinebit uel libere poterit vendere soluto duplici censu domino ipsius terre. Verum si vir uel femina qui possidet terram censualem obierit proximus heres soluto duplici censu vero domino terre eam optinebit jure hereditario et sic a progenie in progeniem et in perpetuum.
[Als iemand binnen de stadsvrijheid van Enkhuizen grond heeft tegen betaling van een jaarlijkse tijns, zal hij deze op voorwaarde dat de tijns betaald wordt bezitten zolang hij leeft, of vrij kunnen verkopen na betaling van de dubbele tijns aan de heer van die grond. Maar als de man of de vrouw die de tijnsgrond bezit, overlijdt, zal de naaste erfgenaam deze grond krachtens het erfrecht verkrijgen na betaling van de dubbele tijns aan de ware heer van de grond, en zo van geslacht op geslacht tot in eeuwigheid.]

60. Si quis autem aliquem infra libertatem de Enchusen leserit aut vulneraverit dum campana pulsatur pro communi utilitate oppidi [aut][176] infra tres dies post pulsationem campane soluet nobis decem libras leso decem libras si per duos scabinos convictus fuerit.
[Maar als iemand binnen de vrijheid van Enkhuizen een ander kwetst of verwondt, terwijl de klok wordt geluid voor het gemeenschappelijke belang van de stad, [of] binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij ons tien pond betalen en de gekwetste tien pond, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

61. In super scabinis de Enchusen licentiamus facere nova statuta uel precepta cum concilio sculteti nostri ad dimidium annum uel ad integrum durantia que scabini confirmaverint utilia universitati aut parti maiori nostra jurisdictione in hoc reservata.
[Bovendien staan wij schepenen van Enkhuizen toe om in overleg met onze schout dingen die de schepenen bekrachtigd hebben als nuttig voor de gemeenschap of de meerderheid, tot nieuwe statuten of voorschriften te maken, geldig voor een half jaar of een heel jaar, waarbij onze rechtsmacht in dezen behouden blijft.]

62. Quicumque oppidanus non juvaret universitatem ad compellendum extraneos ne aliquid faciant contra jus oppidi de Enchuse soluet nobis unam libram et perdet oppidum per annum integrum.
[Iedere poorter die de gemeenschap niet helpt om vreemdelingen te verdrijven, opdat zij niet iets tegen het recht van de stad Enkhuizen ondernemen, zal aan ons een pond betalen en gedurende een heel jaar het poorterschap verliezen.]

63. Item predictis oppidanis damus presentibus in mandatis ut juramento prestito confirment quod unusquisque alii jus suum confirmabit.[177]
[Evenzo dragen wij aan de voornoemde poorters in deze instructies op dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder voor een ander zijn recht zal bekrachtigen.]

64. Si vero aliquis oppidanus debitorem sui oppidani[178] in hospicio suo contradicente creditore receperit hospes recipiens tenebitur oppidano[179] creditori respondere de pecunia quam sibi debet

---

[175] Lees *vite*. Deze fout is er blijkbaar in Alkmaar in geslopen, want deze is behalve in het stadsrecht van Medemblik ook in dat van o.a. Beverwijk en Enkhuizen terecht gekomen.
[176] Dit woord ontbreekt hier.
[177] In de Haarlemse oorkonde (art. 60) staat in plaats van *confirmabit* (zal bevestigen) het woord *conservabit* (zal opkomen).
[178] Lees *cooppidani*. De weglating van *co* komt via Medemblik uit Alkmaar.

hospes receptus.
[Als echter een poorter een schuldenaar van een medepoorter van hem in zijn huis opneemt, terwijl de schuldeiser daar bezwaar tegen maakt, zal de gastheer die onderdak verschaft, verplicht zijn tegenover zijn medepoorter, de schuldeiser, verantwoording af te leggen over het geld dat de gast die opgenomen is, hem schuldig is.]

65. Omne pignus et bona pignori obligata siue in humidis siue in siccis siue in decimis uel aliis bonis nos comes hollandie prefatis oppidanis secundum consuetudinem oppidi de Enchusen ipsis oppidanis[180] conservabimus et unusquisque suo conburgensi in conservatione bonorum pignori obligatorum que in presenti possident fideliter assittent[181] quousque redempta fuerint secundum beneplacitum creditorum qui ea tenent obligata et hoc predicti oppidani juramento confirmabunt.
[Elk pand en in onderpand gegeven goederen, hetzij in natte, hetzij in droge zaken, hetzij in tienden, hetzij in andere goederen zullen wij, de graaf van Holland voor de voornoemde poorters overeenkomstig de gewoonte van de stad Enkhuizen [voor die poorters] bewaren; en iedereen zal zijn medeburger trouw bijstaan bij het bewaren van de in onderpand gegeven goederen die zij voor het ogenblik bezitten, totdat zij gelost worden naar goedvinden van de schuldeisers die ze in onderpand houden, en dit zullen de voornoemde poorters met een eed bevestigen.]

66. Item si aliquis circummanentium legitime commonitus debita oppidano de Enchusen solvere neglexerit scultetus cum oppidanis de suo tantum accipiet quod creditori suo satisfaciet competenter.
[Evenzo als iemand van de omwonenden na wettig te zijn aangemaand nalaat zijn schulden aan een poorter van Enkhuizen te betalen, zal de schout samen met de poorters zoveel van zijn bezit nemen dat hij zijn schuldeiser naar behoren kan betalen.]

67. Adhec si occasione alicuius nobilis uel ministerialis oppidanus de Enchusen bannitus fuerit et arrestatus[182] nos comes ipsum talem habebimus quod oppidanum et bona ipsius faciemus absolvi uel de suo tantum accipiemus quod oppidano[183] faciemus satisfieri competenter.
[Bovendien als op verzoek van een edelman of ministeriaal een poorter van Enkhuizen is gedagvaard en aangehouden, zullen wij, de graaf, hem zodanig behandelen dat wij er voor zullen zorgen dat de poorter en zijn goederen worden vrij gegeven of zoveel van het zijne in beslag zullen nemen, dat wij er voor zullen zorgen dat de poorter [=schuldeiser] naar behoren betaald wordt.]

68. Oppidani de Enchusen nobis aut vero domino Hollandie in expeditione nostra servire debent cum triginta hominibus in expensis propriis et ut hoc melius perficiant ipso oppidanis predictis presentibus indulgemus ut vicini de Boeuenkerspel et de Groetebroec dictis oppidanis subveniant hominibus et bonis eorum facultatibus suis rationabiliter taxandis totiens quotiens contingat oppidanos de Enchusen in nostra expeditione ut predictum deservire;
[De poorters van Enkhuizen moeten ons of de wettige heer van Holland in onze heervaart dienen met dertig mannen op eigen kosten en, opdat zij dat makkelijker en beter kunnen volbrengen, staan wij met dit document de voornoemde poorters toe dat de buren van Bovenkerspel en Grootebroeck de voornoemde poorters te hulp komen met mannen en goederen, waarbij hun mogelijkheden naar redelijkheid getaxeerd moeten worden, zo vaak als het voorkomt dat de poorters van Enkhuizen ons op onze heervaart dienen, zoals het voorgeschreven is;.]

---

[179] Lees *cooppidano*.
[180] De woorden *ipsis oppidanis* zijn een onnodige herhaling van het eerdere *prefatis oppidanus*. In de Haarlemse oorkonde staan deze woorden niet; in Alkmaar zijn ze er in gekomen, en via Medemblik ook in het Beverwijkse, het Edammer en het Enkhuizer stadsrecht terechtgekomen.
[181] Lees *assistet*.
[182] In de stadsrechtoorkonden van Haarlem en Alkmaar staat hier *bannitus fuerit vel arrestatus*, dat veelal wordt vertaald met 'gebannen *of* gearresteerd'. In de stadsrechten van Medemblik, Beverwijk en Enkhuizen staat echter *et*. Het is moeilijk denkbaar dat iemand is gebannen *en* gearresteerd of aangehouden, zodat het hier is hertaald met gedagvaard (van *bannire* = dagvaarden); zie Habel en Gröbel, *Mittellateinisches Glossar*.
[183] Kruisheer (in Alders e.a., *Het ontstaan van Beverwijk*, p.60, noot 32) stelt dat hier *creditori* (schuldeiser) had behoren te staan (overeenkomstig art. 66), en dat de foutieve passage uit Haarlem stamt en via Alkmaar en Medemblik in Beverwijk is terecht gekomen, en daarna in Enkhuizen.

69. similiter precariam seu petitionem nobis uel vero domino Hollandie statuendis temporibus persoluent,
[op dezelfde wijze zullen zij ons of de wettige heer van Holland op een nader te bepalen tijdstip de precarie oftewel de bede betalen,]

70. uel si verus dominus Hollandie ad curiam imperatoris ierit aut uxorem duxerit aut miles fieri voluerit siue aliqua sororum suarum nupserit uel si frater aut filius noster uel veri domini Hollandie miles fieri voluerit aut uxorem duxerit tot libras ad quodlibet istorum persoluent prout nos consilio nostro et cum scabinis eiusdem oppidi rationabiliter taxandum duxerimus et eciam ordinandum.
[of als de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist, of trouwt of ridder wil worden, of een van zijn zusters trouwt, of als een broer of een zoon van ons of van de wettige heer van Holland ridder wil worden of trouwt, zullen zij bij ieder van die gelegenheden zoveel pond betalen, als wij in onze raad en met schepenen van deze stad naar redelijkheid meenden te moeten schatten en ook vaststellen.]

71. Preterea sepedictis oppidanis de Enchusen licentiamus nundinas habere singulis annis in octava die post decollationem beati Johannis incipiendas[184] et per quatordecim dies immediate inde sequentes dedimus perdurandas nobis et nostris successoribus dictarum nundinarum thelonio reservato.
[Bovendien hebben wij de vaak genoemde poorters van Enkhuizen toestemming gegeven om elk jaar een markt te houden, beginnende op de achtste dag na de Onthoofding van de heilige Johannes de Doper en wij hebben toegestaan dat die gedurende de veertien dagen die daar direct op volgen, mag voortduren, waarbij de tol van genoemde markt aan ons en onze nakomelingen voorbehouden blijft.]

Ut autem hec libertas et predicta omnia que in presenti pagina continentur expressa firma et inconuulsa permaneant et in perpetuum duratura presens chyrographum exinde fieri et sigillo nostre dominationis iussimus communiri.
[Opdat evenwel deze vrijheid en alle voornoemde zaken die in deze oorkonde uitdrukkelijk zijn vervat, van kracht en onaangetast blijven en tot in eeuwigheid durende, hebben wij bevolen deze oorkonde daarvan te vervaardigen en met het zegel van onze heerschappij te bekrachtigen.]

Datum apud Goudam. Anno Domini millesimo tricentesimo quinquagesimo quinto proxima feria post Dominicam qua cantatur Letare.
[Gegeven te Gouda in het jaar van de Heer 1355 op de eerste dag na de zondag waarop men Letare[185] zingt.][186]

Iussu domini comitis, presentibus dominus de Yselsteyn, de Brederode, de Egmonde, baronibus, domino Thielemanno, Daniel de Merode, Daniel de Tolloyse et Symone de Teylinge et multis.
T. de Thenis.

[In opdracht van de heer graaf, waarbij aanwezig waren de heren van IJsselstein, van Brederode, van Egmond, baronnen, de heren Tielman, Daniel van der Merwede, Daniel van Tolloysen en Simon van Teilingen en velen.
Meester Dirk van Thienen.]

[184] Is 29 augustus.
[185] Is de 3de zondag voor Pasen.
[186] Is dus maandag 16 maart 1355. Gelet op de paasstijl dient echter als datum te worden aangehouden maandag 4 april 1356. Dit klopt ook met de aanwezigheid van de graaf en van (de leden van) zijn raad in Gouda op die datum; zie Brokken, *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten*, bijlage 1a, p. 474.

1213 sept. 21 Stadsrecht Geertruidenberg Geertruidenberg

Willem I, graaf van Holland, verleent stadsrecht aan de poorters van Sint Geertruidenberg.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: C. (1324 [mei 13 – sept.]) NA, AGH 289 (groot register Zuid-Holland EL. 24 van akten van graaf Willem III, 1317-1336), f. 14v - 15r, nr. 78.
Druk: a. A. Matthaeus, bij: Iohannes a Leydis, Chron. Egmundanum, uitg. Matthaeus, p. 199-200, notae et observationes cap. 32, ad 1213 okt. 1 – b. ChHZ, I, p. 158, 1213 okt. 1, met een vertaling op p. 158-159.[187]

Ne facta principum vel dominorum vetustas aboleat vel iniquitas infringat, statutum est ea scripto perhennare.
[Opdat niet de tijd de daden van vorsten of heren uitwist of slechtheid er afbreuk aan doet, is besloten die daden op schrift te vereeuwigen.]

Sane ego Willelmus Hollandiae comes notum facio tam modernis quam posteris, quod opidanis de Monte Sancte Gertrudis concessi:
[Ik, Willem, graaf van Holland, maak zeker aan de mensen die nu leven en aan het nageslacht bekend, dat ik aan de poorters van Sint Geertruidenberg heb verleend:]

1. Quod hereditas eorum ad proximum de directa linea consanguinitatis, cuiuscumque conditionis extiterint, debet devolvi.
[dat de erfenis van de poorters, tot welke [maatschappelijke] stand zij ook behoren, moet terechtkomen bij de naaste van bloede in de rechte lijn.][188]

2. Et idem in expeditione domini comitis pergent per unum tractum maris et retractum, sed terram comitis universaliter defendent, si inpugnetur.[189]
[Zij zullen op een krijgstocht van de heer graaf mee gaan voor de duur van éénmaal het opkomen van vloed en eb, maar het land van de graaf zullen zij overal verdedigen, als het wordt aangevallen.]

3. Comes vero, si curiam domini imperatoris aggrediens pontem apud Maius Traiectum transierit vel si in guerra captus fuerit, centum solidos Hollandensium exsolvent, et filius eius si miles efficiatur vel filia sua si matrimonium contraxerit, tot solidos dabunt et ab omni petitione vel exactione omnimoda liberi tenebuntur.
[Als de graaf op weg naar het hof van de keizer de brug te Maastricht is gepasseerd, of indien hij tijdens een oorlog in gevangenschap is geraakt, zullen zij honderd schellingen Hollands bijdragen, en wanneer zijn zoon tot ridder geslagen wordt of zijn dochter huwt, zullen zij datzelfde bedrag geven; en zij zullen [hiermee] van iedere bede en heffing hoe dan ook zijn vrijgesteld.]

4. Et in iurisdictione comitis nec in nundinis nec extra nundinas thelonia exsolvent.
[En binnen de jurisdictie van de graaf zullen zij noch op de jaarmarkten noch daarbuiten tolgelden betalen.]

5. Tres nundine annuatim ibidem tenebuntur; prime quinto nonas iulii, secunde quintodecimo kl. octobris, tertie vero tertiodecimo kl. novembris debent celebrari.
[Drie markten zullen jaarlijks aldaar gehouden worden, de eerste moet op de derde juli, de tweede de zeventiende september, de derde de twintigste oktober gehouden worden.]

---

[187] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ,* I, nr. 334; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.
[188] Hertaald conform de zienswijze van Korteweg, 'Het stadrecht van Geertruidenberg', p. 42.
[189] Waarschijnlijk is hier sprake van overname van een Friese traditie waarbij de Friezen niet verder behoefden op te trekken dan 'mey dae ebba wt ende mey da flode op' (uit met eb en terug met vloed), Algra, *Zeventien keuren,* p. 374. Ook *than mittha ebba wt and mittha flode up* (ofwel twaalf uur): De Boer, *Wi Florens,* p. 175. Korteweg, ibid., p. 56, neemt aan dat hier bedoeld is dat de poorters van Geertruidenberg het leger van de graaf over een afstand van 12 uur varen zouden moeten vervoeren.

6. Presertim quicumque infra comitatum habitans vivens animal emerit, piscibus exceptis, et forum ebdomadale postposuerit observare, et legitime fuerit convictus, vel extra comitatum habitans si pro animali vivente emendo opidum presumpserit pertransire et, ut dictum est, convinci poterit, centum solidos solvet in forefactum, et due partes comitis erunt, residuum vero in usum opidi convertetur.
[Vooral zal ieder die binnen het graafschap woonachtig een levend dier heeft gekocht, vissen uitgezonderd, en het heeft nagelaten zich aan de weekmarkt te houden en op wettige wijze schuldig is bevonden, of als iemand die buiten het graafschap woont, het heeft gewaagd om voor het kopen van een levend dier door de stad te gaan en, zoals gezegd is, schuldig bevonden kan worden, zal honderd schellingen als boete betalen, en twee delen zullen van de graaf zijn, de rest zal evenwel ten behoeve van de stad gebruikt worden.][190]

7. Ceterum qui iustas mensuras vel debita pondera non dederint, X solidos solvere compellantur.
[Voorts die de juiste maten of behoorlijke gewichten niet zullen gegeven hebben, moeten gedwongen worden tien schellingen te betalen.]

8. Siquidem currus, qui suum last tulerit, IIII d. ad thelonium exsolvet, et currus ligni I d. Enimvero de navibus gubernaculum quod culroder dicitur XVI d., et sleproder VIII d., et pendulum gubernaculum IIII d., et manuale gubernaculum II d. solvere tenentur.
[Verder zal een wagen die zijn last vervoert, 4 penningen als tol betalen en een wagen hout 1 penning. Inderdaad moet van schepen een roer dat 'culroder' [een staand roer] genoemd wordt, 16 penningen betalen, en een sleeproer 8 penningen en een hangroer 4 penningen, en een handroer 2 penningen.]

9. Umbraculum vero quod craham nuncupatur, IIII d., et mercennariorum II d., et mensa vendentium, disch dicta, I d., et banchus carnificum II d.
[Een tent echter, die kraam wordt genoemd, (moet) 4 penningen (betalen), en (een tent) van handelaars 2 penningen en de tafel der verkopers, "disch" genaamd, 1 penning, en een vleesbank 2 penningen.]

10. Venditor equorum vel pecoris II d. et emptor II d. de quolibet persolvent animali; et similiter ovis ½ d. et porcus ½ d. dabunt pro thelonio; equus autem I d., et pecus ½ d., et quatuor porci I d., et quatuor oves I d.; sarcina etiam equi vel trussellum I d. solvent ad conductum.
[Een handelaar van paarden of vee zal voor elk dier 2 penningen betalen en de koper (ook) 2 penningen; en evenzo zal een schaap ½ penning en een varken een ½ penning opleveren als tolgeld; maar een paard 1 penning en een stuk vee ½ penning, en vier varkens 1 penning, en vier schapen 1 penning; ook zal de last of de bagage van een paard 1 penning opleveren als begeleidingsbelasting.]

11. Quilibet mansus infra opidi libertatem constitutus, scabinis exceptis, VI d. ad censum in festo beati Lamberti annuatim comiti exsolvere debent.
[Elk huis dat zich binnen de vrijheid van de stad bevindt, moet jaarlijks op het feest van St. Lambertus 6 penningen aan de graaf betalen met uitzondering van de schepenen.][191]

12. Si aliquis decesserit et nullus de iure bona ipsius postulaverit per annum et diem, eadem bona manui fideli conmittentur, et postea locabuntur per sententiam scabinatus.
[Als iemand is overleden en niemand heeft met goed recht diens goederen opgeëist gedurende een jaar en een dag, zullen diezelfde goederen aan een betrouwbare hand worden toevertrouwd en later bij vonnis van de schepenen verhuurd worden.][192]

---

[190] Korteweg, ibid., p. 66 en 67 maakt aannemelijk dat dit het gebied is van de Zuidhollandse Waard, dus beneden Merwede en Waal. Het zal ook geen boete zijn geweest van 100 s. maar van tien s.
[191] Huizinga, 'De opkomst', p. 40 (ook noot 3), noemt dit artikel als een voorbeeld van stedelijke erfhuur. In de bevestiging van 1275 staat in plaats van *mansus* een andere technische term hiervoor nl. *domistadium*. Een dergelijke lage erfhuur noemt Huizinga als speciaal verbonden aan de toekenning van een markt- of stadsrecht waarbij de verlener (die dan grondheer is) vestiging van nieuwe inwoners aantrekkelijk wil maken.
[192] Volgens Korteweg, ibid., p. 58 is bedoeld dat de goederen een jaar en een dag worden beheerd en vervolgens, als zich geen gerechtigden melden, worden verhuurd ten bate van de graaf.

13. Nemus inter Osterholt et Sthenlo ad ius adtinet opidanorum, et vene similiter inter Sthenlo et Sthanthese, et pascua infra eosdem terminos comprehensa in ius eorum cedent.
[Het bos tussen Oosterhout en Steelhoven behoort de poorters rechtens toe en evenzo het veen tussen Steelhoven en Standhazen, en de weiden die binnen deze grenzen liggen, gaan aan hen in rechte over.]

14. Universorum proventus forefactorum due partes ad comitem et tertia pars ad usum opidi debet attinere.
[Van de opbrengst van alle boetes moeten twee delen de graaf toebehoren en een derde deel de stad.]

15. Preterea opidani de Buschoducis ad predictum opidum et opidani de Monte Sancte Gertrudis e thelonio liberi tenebuntur apud Buschum.
[Bovendien zullen de poorters van 's-Hertogenbosch in voornoemde stad vrij moeten zijn van tol en (zo ook) de bewoners van Geertruidenberg in Den Bosch.]

16. Et quicumque cum rebus suis ad nundinas Hollandenses transire voluerit, transeundi liberam habeat facultatem.
[En ieder die met zijn waren naar een Hollandse markt wil gaan, moet de vrije gelegenheid hebben daarheen te gaan.]

Ut autem presens institutio rata et inconsulva perpetue conservetur, testium subscriptione et sigilli mei robore communivi. Testes vero sunt hii:
[Opdat evenwel de onderhavige regulering eeuwig geldig en onveranderd bewaard blijft, heb ik haar bevestigd door de ondertekening van getuigen en met de geldigheid van mijn zegel. Dit zijn echter de getuigen:.]

Hugo de Vornen, Baldewinus de Haltena, Iohannes de Husdan, Gherardus de Wildrecht, Hugo de Striene, Theodericus Buth, Willelmus de Theylinghe, Godescalcus advocatus de Vene, God[efridus] advocatus de Barle, Iohannes de Gilsen et quamplures alii.
[Hugo van Voorne, Boudewijn van Altena, Jan van Heusden, Gerard van Wieldrecht, Hugo van Strien, Dirk Buth, Willem van Teylinge, Godschalk vertegenwoordiger van Veen, Godfried vertegenwoordiger van Baarle, Jan van Gils en vele anderen.]

Actum anno Domini incarnationis M°C°C°XIII°, undecimo kl. octobris. Datum apud Montem Sancte Gertrudis per manus Henrici capellani.

[Afgehandeld in het jaar van de vleeswording des Heren 1213, op 21 september. Overhandigd te Geertruidenberg door de kapelaan Henricus.]

1381 april 4 *Stadsrecht Geervliet* *Geervliet*

Sweder van Abcoude, heer van Gaasbeek, van Putten en van Strijen, verleent stadsrecht aan zijn lieden van Geervliet.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1438) NA, Archief van de Heren van Putten en Strijen, 1235-1459 ("Putten ende Strijen met de houte borden, 1235-1441"; register van allerhande akten sinds 1229, aangelegd door Bartholomeus Arntsz. uter Haghe, klerk van Jacob van Gaasbeek, voltooid mei 1438, met aanvullingen tot 1458), inv. nr. 1, f. 121r - 123v – C. (1450) SA Voorne-Putten en Rozenburg, Stad Geervliet, inv. nr. 15.
Druk: a. Pols, 'Oudste rechten van de stad Geervliet', p. 186-199 – b. Van der Gouw, 'Geervliet wordt een stad', p. 1-75.[193]

Inden name des Vaders des Soens ende des heiliche Gheestes. Wij Zweder heer van Gaesbeeke van Putte ende van Stryen doen cond allen luden die desen jegenwoirdigen brief sullen zien of horen lesen saluut mit kennesse der wairheit dingen die worden gegeuen in der tiit niet mitter glidinge der tiit noch veruaren so betaemt wel dat die donckernisse[194] der geschriften worden gesterct met orconden goeder luden. Om dat onse goede lude van Gheeruliet van ons sullen worden verbliit ende wij aengezien hebben horen gewilligen trouwen dienst die sij onsen voruorders die zalichlike gedenkenisse hebben moeten ende ons dickwiil gedaen hebben ende ons ende onsen nacomelingen noch doen sullen hebben wij hem ende horen nacomelingen voir ons ende onsen nacomelinge gegeuen ende geuen alsulcdanich recht ewelike duyrende als hier na gescreuen staet.

[In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest. Wij Zweder, heer van Gaasbeek, van Putten en van Strijen, maken eenieder bekend die deze tegenwoordige brief zullen zien of horen lezen, saluut met de kennis van de juistheid van zaken die worden gegeven in de tijd niet door de loop der tijd nog vergaan, zo is het wel passend dat die herinnering der geschriften wordt versterkt met getuigenis van betrouwbare lieden. Omdat onze goede lieden van Geervliet vanwege ons zullen worden verblijd en wij in aanmerking hebben genomen hun bereidwillige trouwe dienst die zij onze voorvaderen, die zalige gedachtenis hebben moeten, en ons dikwijls hebben gedaan en ons en onze nakomelingen nog zullen doen, hebben wij hen en hun nakomelingen voor ons en onze nakomelingen gegeven en geven al zulk recht eeuwigdurend, als hierna geschreven staat.]

1. Inden eersten. Wat menschen poorter worden willen binnen Gheeruliet mach poorter worden sonder wederzeggen van ons of van yemaend van onsent wegen of onser nacomelingen. Ende sal zweren ons hulde ende trouwe ende der poorteren van Gheeruliet. Ende sal gheuen der poorten scout van Gheeruliet VIII p. den schepen III s. den bode IIII p. Ende als hi dit gedaen heeft so gebruyct hi alles des rechts geliic eenen anderen poorter. Ten wair of hi binnen onsen lande enige brucken gedaen hadde dien souden wij dair of aenspreken binnen jairs ende verwinnen mit recht ter onser vierschair ende en deden wij des niet so soude hi dair of vry ende quiit wesen.

[Ten eerste. Welke mensen poorter willen worden binnen Geervliet, mag poorter worden zonder tegenspraak van ons of van iemand vanwege ons of onze nakomelingen. En hij zal ons hulde en trouw zweren als ook de poorters

---

[193] Deze tekst is gebaseerd op B. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. De tekst van afschrift B, die niet eerder in druk is verschenen, is in behoorlijke mate afwijkend van de tekst van afschrift C. Gelet op een aantal onlogische artikelen in C. alsmede het ontbreken van fouten die wel in C. voorkomen, is het aannemelijk dat B. het dichtst bij de originele tekst is gebleven. De uitgave van Pols is gebaseerd op een 17de-eeuws afschrift van de zg. Clobbaert-compilatie (de door mr. Pieter Jansz. Clobbaert, pastoor te Poortugaal, samengestelde verzameling rechtsbronnen van Putten). Zijn uitgave a. telt 45 artikelen, de uitgave b. (Van der Gouw) 46 artikelen (daar is art. 27 in tweeën gesplitst). Beide in druk verschenen versies a. en b. zijn naar C., en onderling deels verschillend.
[194] Lees: *denckenisse*.

van Geervliet. En hij zal de schout van de poort van Geervliet 8 penningen betalen, de schepenen 3 schellingen, de bode 4 penningen. En als hij dit gedaan heeft, mag hij over alle rechten beschikken gelijk een andere poorter. Tenzij hij binnen onze gebieden enige strafbare handeling heeft begaan, die zouden wij daarover aanspreken binnen een jaar en overwinnen met recht voor onze vierschaar, en als wij dat niet deden, dan zou hij daarvan vrij en vereffend zijn.]

2. Item sullen wij maken binnen Gheeruliet zeuen scepenen ende wes die wisen mit vollen gevolge dat sal een goet vonnisse wesen noch wij noch nyemende en sal te niete maken mar het sal voirtganc hebben. Ende mit drien scepenen machmen vol recht doen ende waire meer wat die meeste meyninge wisen ende volgen dat sal recht wesen. Ende alse den scepenen vonnisse vermaent worden dat sullen si wisen of steden als recht is; ende elc scepen sal zweren scependom. Ende gheen scepen en sal men keren mogen van enigerhande zaken.
[Evenzo zullen wij binnen Geervliet zeven schepenen aanstellen en wat zij unaniem vonnissen zal een goed vonnis zijn dat wij noch iemand anders te niet zal doen maar het voortgang hebben. En met drie schepenen mag men volwaardig rechtspreken, en waren er meer, wat de meeste meningen uitwijzen en volgen dat zal recht zijn. En als schepenen om vonnis worden gemaand, dat moeten zij wijzen of bevestigen zoals het recht is; en iedere schepen zal de ambtseed als schepen zweren. En geen schepen zal men mogen wraken vanwege enigerlei zaak.]

3. Item wie recht begheert binnen Gheeruliet salmen recht doen bi scepenen vonnisse. Broedere of zuster kinder of die naire siin sullen niet tsamen scepenen wesen.
[Evenzo wie recht wenst binnen Geervliet zal men recht doen volgens schepenvonnis. Ooms en neven of die nader verwant zijn, zullen niet samen schepenen zijn.]

4. Item onse scout sal zweren der stede recht ende vryheden te houden ende hi en sal gheen scepen wesen noch ter schepenen rade comen hi en wort dair toe gheropen van scepenen. Ende scout ende scepenen sullen goede knape wesen ende wonen binnen der stede vesten ende sullen poerter wesen.
[Evenzo zal onze schout zweren het recht van de stad en de vrijheden te bewaren en hij zal geen schepen zijn noch schepenen te rade komen tenzij hij daartoe wordt geroepen door schepenen. En schout en schepenen zullen goede mannen zijn en binnen de stadsvesten wonen en zullen poorter zijn.]

5. Item sullen wi doen maken twee burgermeesteren ende eeden. Ende wat si doen mitter stede goede ende exciinse bi rade ons scout ende scepenen dat sal gestade bliuen.
[Evenzo zullen wij twee burgemeesters doen aanstellen en beëdigen. En wat zij doen met de goederen en de accijnzen van de stad op advies van onze schout en schepenen, dat zal onverbrekelijk blijven.]

6. Item die vryheit van Gheeruliet sal gaen dat ambocht van Gheeruliet al duer. Ende wie dair recht binnen begheert salmen berechten tusschen tweer mannen tale[195] na scepenen vonnisse, ende nerghent el.
[Evenzo zal het rechtsgebied van Geervliet het gehele ambacht van Geervliet beslaan. En wie daarbinnen recht wenst, zal men recht doen in een proces naar schepenvonnis, en nergens anders.]

7. Item wat schoude voir scepenen van Gheeruliet verplogen wort dair mede salmen recht hebben in allen ambochten binnen onser heerlichede van Putte na den recht dat ambochte gelegen is.
[Evenzo voor welke schuld ten overstaan van schepenen van Geervliet wordt ingestaan, daarmee zal men recht verkrijgen (executoir) in alle ambachten binnen onze heerlijkheid van Putten volgens het recht van het betreffende ambacht.]

8. Item so wie van schoude op enige poorter van Gheeruliet clagen wil die sal clagen voir scout scepenen van Gheeruliet ende nergent anders binnen onsen lande.

---

[195] Lees *dingtaal*: in een proces volgens vaste formules.

[Evenzo wie vanwege een schuld op enig poorter van Geervliet een aanklacht wil indienen, zal zijn aanklacht indienen voor schout en schepenen van Geervliet en nergens anders binnen onze gebieden.]

9. Item so en sal nyemand wairheit horen dan scepenen van Gheeruliet ende daer sal drie wesen of meer ende twee scepenen mogen kennen of drie wairachtige knapen die poorters siin tot Gheeruliet ende en gheen gast en sal tughen ouer enen poorter.
[Evenzo zal niemand onderzoek naar de waarheid instellen dan schepenen van Geervliet, en daartoe zullen er drie nodig zijn of meer en twee schepenen mogen getuigenis afleggen of drie betrouwbare mannen die poorter zijn te Geervliet, en geen vreemdeling zal getuigenis afleggen ten aanzien van een poorter.]

10. Item en geen scepen en sal taelman wesen dan van siins selfs zaken.
[Evenzo zal geen schepen als taelman[196] optreden anders dan in zijn eigen zaken.]

11. Item niemend en sal orconde zeggen ouer den anderen van enige goede dair hi op die tiit aen wynnen mach noch niemend en sal ouer den anderen tughen noch kennesse dragen dat den anderen an liue of an lede draghet die jegens hem in vreden staet ende die vrede sal genomen wesen eer die tiit dat die zake gheuiel dair hi die kennesse of zeggen sal ten wair of die vrede stonde van dien zacken dair hi kennesse of zeggen sal. Ende wie ouer yemend orconde zeggen sal hi sal dair toe gedaecht worden mit sonnendaechsen bode. Ende ouer wien datmen die orconde zeggen sal die sal den ghenen anzien wil hi die die orconde zeggen sal ende keren die hi mit rechte keren mach. Ende poorters en mogen poorteren niet bedragen van schoude hoger dan tot een pont hollants, ten wair scepenen of samencopers van huwelic liifcoopslude van comanscap of veynotscap van goede dat vter zee comen dier sal wesen alse vele als recht is.
[Evenzo zal niemand getuigen over de ander vanwege enig goed, waarvan hij op dat moment voordeel zou kunnen hebben; noch zal iemand over de ander getuigen noch bewijs aandragen dat de ander aan lijf en leden gaat, die jegens hem in vrede[197] staat en die vrede zal genomen zijn vóór het moment dat die zaak zich voordeed waarvan hij bewijs zal geven, tenzij die vrede de zaak betreft waarvan hij bewijs zal geven. En wie tegen iemand zal getuigen zal daartoe worden gedaagd met een zondagse[198] afkondiging. En over wie men die getuigenis zal afleggen, die zal degene aanzien, als hij wil, die die getuigenis zal afleggen, en weren wat hij in rechte weren mag. En poorters mogen poorters niet in rechte aanspreken voor schuld hoger dan tot een pond Hollands, tenzij het betreft schepenen of getuigen van een huwelijk, getuigen bij een koopmanschap of een vennootschap van goederen die uit de zee komen, dat zal zo veel zijn als het recht is.]

12. Item die scout die bode of dies gewairt siin mogen elken gast bezetten des dair yement recht vp begeert binnen der vryheit van Gheeruliet. Ende drie wtheemse manne mogen tugen dragen ouer den gast of twee poorters wittachtige lude ende dien si die zake toe tugen sal dair mede wynnen also verre als die heere hem gheen geleyde gegeuen en hadde.
[Evenzo mogen de schout, de bode of die daartoe gewaard zijn, elke vreemdeling gijzelen wanneer iemand daarvan recht verlangt binnen het rechtsgebied van Geervliet. En drie vreemdelingen mogen getuigenis afleggen tegen de vreemdeling, of twee poorters [als] betrouwbare lieden, en wie zij de zaak toekennen zal daarmede uitwinnen voorzover de heer hem geen vrijgeleide had gegeven.]

13. Item so wanneer dat scepenen van Gheeruliet een vonnesse vorsten dat sullen si moeten wisen binnen drien viertiennachten wtgezet van menschen doot en salmen niet vorsten.
[Evenzo wanneer schepenen van Geervliet een vonnis uitstellen[199], dat zullen zij binnen drie maal veertien dagen moeten wijzen, uitgezonderd de dood van een mens zal men niet uitstellen.]

14. Item so wie scepenen wederzeit binnen der vryheit van Gheeruliet ende hoir vonnesse laecte binnen der vierschair sal ons gheven V lb. den scout den scepenen elc X s. hollants.

---

[196] Als advocaat of pleitbezorger voor een partij in rechte optreden; ook degene die het dingtaal kent.
[197] Vrede: een opgelegde of vrijwillig aanvaarde schorsing van een vete (zie ook art. 30 stadsrecht).
[198] De vaste dag voor het bekend maken van gerechtelijke afkondigingen.
[199] Ter overweging van een zaak waar ze nog niet tot een (eenduidig) oordeel kunnen komen.

[Evenzo wie schepenen tegenspreekt binnen het rechtsgebied van Geervliet en hun vonnissen laakt binnen de vierschaar zal ons vijf pond, de schout en de schepenen elk tien schellingen hollands betalen.]

15. Item wie een gebannen vierschair schuert dair tsheren recht om afterbliift vechtenderhant verbuert siin rechter hant of LX lb. Ende wiese schuert mit woorden dat scepenen wisen dat hise geschuert heeft verbuert III lb. bouen die boete van scepenen wederzeggen also dick als hijt doet.
[Evenzo wie een gespannen vierschaar gewapenderhand verstoort, waardoor het recht van de heer niet kan worden voltrokken, verliest zijn rechterhand of 60 pond. En wie deze mondeling verstoort waarna schepenen vonnissen dat hij deze verstoord heeft, verbeurt drie pond bovenop de boete vanwege het tegenspreken van schepenen, alzo vaak als hij dit doet.]

16. Item wie van sinen liue verdeelt is en sal gheen orconde zeggen dat yemand deren mach.
[Evenzo wie ter dood veroordeeld is zal geen getuigenis mogen afleggen dat een ander kan benadelen.]

17. Item wat comanscip datmen doet binnen der vryheit van Gheeruliet dair liifcoopslude ouer geweest hebben ende getugen die coop sal vast ende gestade bliuen ten wair van eruen[200] dat staet ten scependom.
[Evenzo welke koopovereenkomst men aangaat binnen het rechtsgebied van Geervliet waarbij *lijfkoopslieden* [201] aanwezig zijn geweest en daarvan getuigen, die koop zal onverbrekelijk blijven, tenzij het onroerend goed betreft, dat zullen schepenen berechten.]

18. Item so wie schulde maect op enen marctdach ende niet en betailt machmen bestellen mar van anders gheene schulde die hi buten marctdaghe gemaict hadde.
Ende wie den marctdach verzoect mach siin goet vercopen vp siin exciinse geliic den poorteren vpte marctdach. Die vryheit vanden marctdage sal duyren vandes dinxdages te vespertide totes donredages toe te middage ende alle boeten die dair binnen verschiinen sullen wesen tweeschat.
[Evenzo wie schuld maakt tijdens een marktdag en deze niet betaalt, mag men gijzelen, maar niet vanwege enige andere schuld die hij buiten de marktdagen heeft gemaakt. En wie de marktdag bezoekt, mag zijn goederen verkopen tegen dezelfde accijnzen als de poorters op de marktdag. De bescherming van de markt[202] zal duren van de dinsdagse vespertijd[203] tot donderdagmiddag, en alle boetes die daarbinnen worden gegeven zullen tweevoudig zijn.]

19. Item so wie van buten goet coopt binnen der vryheit van Gheeruliet of binnen onser herscap van Putte dair een poorter van Gheeruliet of meer bi is dair mogen si aen deelen[204] geliic dat gecoft heeft wtgeset verschen visch of erue; mar wes yement coopt vpten marct dach binnen de vryheit van Gheeruliet dair en sal nyement an deelen.
[Evenzo welke vreemdeling goederen koopt binnen het rechtsgebied van Geervliet of binnen onze heerschappij van Putten, waar een poorter of meer van Geervliet bij betrokken is, daar mogen zij in delen, overeenkomstig wat het heeft gekost, uitgezonderd verse vis of onroerende goederen; maar wat iemand koopt op de marktdag binnen het rechtsgebied van Geervliet, daarin zal niemand delen.]

20. Item so wat goede een poorter van Gheeruliet coopt bi nachte of bi daghe ende des kenninge heeft en comt dair yement ende seit dat het goet siin is ende dat wittelic toebringt die sal den

---

[200] Overdracht, bezwaren of geschillen betreffende onroerende goederen.
[201] Bij het sluiten van een verdrag of overeenkomst gevraagde getuigen ter bekrachtiging (bijv. door het drinken van een slok wijn); ook wel wijnkoopslieden genoemd.
[202] Immuniteit en bijzondere rechtsbescherming voor kooplieden ten tijde van de markt en de heen- en terugreis er naar toe, ter bevordering van de koophandel.
[203] Rond vijf of zes uur in de namiddag, derhalve voorafgaande aan de eigenlijke marktdag die in Geervliet op woensdag plaatsvond. Dit geldt dus van dinsdagavond tot donderdagmiddag.
[204] Een poorter mag derhalve de helft voor de betaalde prijs nemen.

poorter siin gelt wedergeuen so vele hi dair om gegeuen heeft ende sal siin goet dan wederhebben ende den poorter sal onbelast bliuen vanden coop.
[Evenzo welke goederen een poorter van Geervliet 's nachts of overdag koopt en daarvan bewijs heeft, en daar komt iemand en zegt dat het zijn goederen zijn en dat in rechte aantoont, dan zal hij de poorter zijn geld teruggeven tot het bedrag dat deze ervoor heeft betaald, en hij zal dan zijn goederen terugkrijgen en de poorter zal onbelast blijven vanwege de koop.]

21. Item so wie eens anders scip vaert ende goet sculdich bliift dat vanden schepe roert die tscip siine is mach tgoet houden mit rechte voir siin schulde. Ende so wie dat goet wech dede buten den gheenen dies tscip is ende bouen recht dat soude den rechter doen beteren diet gedaen hadde den anderen dies tscip waire siin schade tweeschat ende den heere III lb. Ende alle goede machmen vpten bodem houden voir siin vrachte. Ende so wie den anderen schuldich blijft van schiphuyre of van vennotscip of van rekeninge die uter scepinge roert die sal betalen mit reden gelde of men sal him inden steen[205] leggen vpdats een poorter van Gheeruliet begeert.
[Evenzo wie met andermans schip vaart en goederen schuldig blijft die met dat schip vervoert zijn, dan mag de eigenaar van het schip in rechte dat goed behouden voor zijn schuld. En wie dat goed wegneemt buiten degene van wie het schip is, en buiten rechte, dat zal de schout degene die het heeft gedaan doen vergoeden aan degene van wie het schip is, diens schade tweevoudig en de heer drie pond. En alle goederen mag men vasthouden vanwege zijn vrachtloon. En wie een ander geld schuldig blijft vanwege scheepshuur of vennootschap of rekeningen die de bevrachting betreffen, die zal met contant geld betalen of men zal hem gevangen zetten, ingeval een poorter van Geervliet het verzoekt.]

22. Item so wie een mensche van liue ter doot bringt die verbuert siin liif ende siin goet sal tsheren wesen. Wort die hantdadige vortvluchtich dair sal die scout binnen zes weken na dat des doden maghen begeren een dach van rechte leggen ende die ontschuldige maghen jndagen. Die wete salmen doen in die vierschair ende elc vierendel van des handadigen magen mogen voirtcomen ende geuen voir hoir vierendel XV pont hollants. Dair mede sullen si gezoent hebben jegens den ghene diet verlies hebben of si mogen buten bliuen ende houden hoir vrede.
[Evenzo wie een mens ter dood brengt, die verbeurt zijn leven, en zijn bezit zal van de heer zijn. Is de misdadiger voortvluchtig dan zal de schout binnen zes weken nadat de bloedverwanten van de dode het verzoeken, een gerechtsdag beleggen en de onschuldige bloedverwanten (van de dader) dagvaarden. De dagvaarding zal men doen in de vierschaar en elk vierendeel van de medeplichtige bloedverwanten mag voorkomen en voor hun *vierendeel* [206] vijftien pond geven. Daarmede zullen zij gezoend hebben jegens degenen die het verlies geleden hebben, of zij mogen buiten blijven en hun vrede behouden.]

23. Item en gheen man en sal siins wiifs goede veruechten noch wiif hoirs mans goet noch poorters kint siins vaders goet noch siinre moeders hoger dan tot X lb. Hollants toe[207] noch gheen bode en mach siins meesters noch siinre meestresse goet veruechten noch verbueren hoger dan siin loon draecht dair hi om gehuyrt is.
[Evenzo zal geen man het goed van zijn vrouw door vechten verbeuren noch een vrouw haar mans goed noch een poorters kind zijn vaders goed of dat van zijn moeder voor meer dan tot tien pond Hollands toe noch mag een dienstbode zijn meesters noch zijn meesteressen goed door vechten verbeuren noch verliezen voor meer dan zijn loon bedraagt waarvoor hij ingehuurd is.]

24. Item in wat stucken een mensche him seluen verzumende die in eens anders orbair wair hoe of wair an des sal die ghene quijten dien gehuyrt heeft mit sulken loon als dair hyen om gehuyrt heeft.
[Evenzo in welke zaken iemand zelf nalatig is, hoe of waaraan dan ook, en die in dienst is van een ander, dat zal diegene die hem ingehuurd heeft, vergoeden met zulk loon als waarvoor hij hem heeft ingehuurd.]

---

[205] Waarschijnlijk in de gevangenis op 't hof.
[206] De vier delen waaruit de 'maagschap' bestaat, derhalve de bloedverwanten die van de vier paren overgrootouders afstammen.
[207] Een bepaling ter beperking van de wettelijke aansprakelijkheid.

25. Item wie den anderen lit of slaet of oghe wtsteect verbuert XXX lb. of men sal ouer him rechten van sulken lede als hi verderft heeft. Ende wie den anderen vermeinct in armen of in beenen of in voet of in handen verbuert XX lb. Wie den anderen vermenct in vingeren of in teen verbuert X lb. hollants. Wie den anderen steect mit kniue of messe of mit enen geslepen wapen verbuert X pont. Wie den anderen een wonde slaet mit enen zwaerde bordaxen[208] stauen of mit geslepen wapen verbuert V lb. Mar ware de wonde vreseliker of datter been wtghinc so soude die boete wesen bi schepenen.

[Evenzo wie een ander een ledemaat afslaat of een oog uitsteekt, verbeurt 30 pond, of men zal hem berechten voor zoveel ledematen als hij verloren heeft doen gaan. En wie de ander aan armen of benen of voet of handen verminkt, verbeurt 20 pond. Wie de ander aan vinger of teen verminkt, verbeurt 10 pond hollants. Wie de ander steekt met een dolk of een mes of met een geslepen wapen, verbeurt 10 pond. Wie de ander een wond slaat met een zwaard, een bijl, een knuppel of met een geslepen wapen, verbeurt 5 pond. Maar was de wond levensgevaarlijk of dat het bot zichtbaar is, dan zal de boete volgens schepenen zijn.]

26. Item so wie den anderen slaet met klippelen of mit reepen of mit enigerhande dingen dat gheen geslepen wapenen is verbuert XXX s. Wie den anderen werpt mit branderelen[209] of dieregeliick verbuert X lb. ende diese draecht verbuert V lb. of siin hant. Wie mit stenen met kannen[210] werpt of mit andere dingen ende een wonde doet verbuert III lb. Ende ghinger been wt of dat die wonde zwair viel so soude die boete meerre wesen bi scepenen. Ende ist sonder wonde verbuert XXX s. Wie den anderen slaet mit eene vuyst verbuert XV s. een blaeu oghe XX s. een bloet reyse XXX s.

[Evenzo wie de ander slaat met knuppels of met touw[211] of met enigerlei dingen niet zijnde geslepen wapens, verbeurt 30 schellingen. Wie een ander bekogelt met een slingerwapen of iets dergelijks, verbeurt 10 pond, en die deze meedraagt, verbeurt 5 pond of zijn hand. Wie met stenen, met kannen gooit of met andere dingen en een wond toebrengt, verbeurt 3 pond. En stak er een bot uit of dat de wond hachelijk was, dan zal de boete worden verzwaard naar het oordeel van schepenen. En als er geen wond is, verbeurt hij 30 schellingen. Wie de ander slaat met een vuist, verbeurt 15 schellingen, een blauw oog 20 schellingen, een bloedende wond 30 schellingen.]

27. Item wie den anderen int water werpt ende selue dair buten bliift verbeurt XL s. Wie tot enigen vechtelic brochte geslepen wapen, verbeurt XX s. Ende wair vechtelic wesen sal moetmen vechten.

[Evenzo wie de ander in het water gooit en zelf daar uit blijft, verbeurt 40 schellingen. Wie naar enige vechtpartij een geslepen wapen meebrengt, verbeurt twintig schellingen. En waar een vechtpartij zal zijn, moet men vechten.]

28. Item wat twist dat yement van buten doet binnen der stede vryheit van Gheeruliet dat sal hi beteren onsen poorter tweeschat.

[Evenzo wanneer iemand van buiten ruzie maakt binnen het stedelijk rechtsgebied van Geervliet, dat zal hij onze poorter tweevoudig vergoeden.]

29. Item onse scout van Gheeruliet onse scepenen onse burghmeesters onse prochipape van Gheeruliet ons ruwairt onse bailiu ende hoir knapen vanden lande van Putte moghen vrede nemen voir scepenen ende voor poorteren van Gheeruliet, ende si mogen vrede gebieden te houden als recht is. Ende aldus mach een ygelic wairt doen in siin selfs huyss. Wie dese vrede weygert verbuert III lb. also dicke alsmen him eyschet tot drien waren toe ende des geliic verbuert hidien verzwiicht. Vierdewaren salmen him gebieden te houden so ist geliic hy en selue gegeuen hadde. Dese vrede sal staen zes weken. Ende wie dair ouer vochte wair vredebraeck. Ende dat salmen rechten als recht is. Wie een vrede breect die hi selue mitter hant gegeuen heeft anden ghenen dien hyen gaf verbuert siin liif ende sijn goet sal tsheren wesen. Wie een onwetende vrede breect mit eenre wonde verbuert sijn hant of LX lb. Ende wie een onwetende

---

[208] *Baerdaxe* : tweesnijdende bijl of hellebaard.
[209] Slingerwapen; loden bal aan een riem.
[210] Tijdens een drinkgelag.
[211] In het bijzonder: scheepskabel.

vrede breect sonder wonde verbuert XX lb. Ende wair vrede eerst opgebroken wort mach him verweren vp die boete of dair gheen vrede genomen en wair.
[Evenzo mogen onze schout van Geervliet, onze schepenen, onze burgemeesters, onze pastoor van Geervliet, onze ruwaard, onze baljuw en hun knapen van het land van Putten vrede nemen voor schepenen en poorters van Geervliet, en zij mogen vrede gebieden zoals het recht is. En aldus mag ieder gezinshoofd doen in zijn eigen huis. Wie deze vrede weigert, verbeurt drie pond. zo dikwijls als men dat eist tot drie keer aan toe en hetzelfde verbeurt hij die het verzwijgt. Ten vierde male zal men hem gebieden de vrede te bewaren alsof hijzelf de vrede gegeven had. Die vrede zal zes weken gelden. En wie daarover vecht geldt als vredebreker. En dat zal men berechten zoals het recht vereist. Wie een vrede breekt die hijzelf met de hand heeft gegeven, tegenover degene wie hij deze gaf, verliest zijn leven, en zijn eigendom zal van de heer zijn. Wie een onwetende vrede breekt met een verwonding, verbeurt zijn hand of 60 pond. En wie een onwetende vrede breekt zonder verwonding, verbeurt 20 pond. En wanneer een vrede al dadelijk wordt verbroken, mag men zich verweren op de boete alsof geen vrede opgelegd was.]

30. Item wie den anderen thuys soect of wt driecht te comen verbuert III lb. Ende wie jegens een huys striit of stoot vechtenderhant verbeurt 5 pont. Wes hier of bi nachte geschiet salmen beteren tweeschat. Wesmen van binnen wtwairt doet dat en sal men niet ghelden wesmen van buten inwairt doet dat salmen ghelden tweeschat.
[Evenzo wie een ander in zijn huis opzoekt of dreigt daartoe te komen, verbeurt drie pond. En wie een huis vechtend aantast of aanvalt, verbeurt vijf pond. Wat hiervan 's nachts gebeurt zal men tweevoudig vergoeden. Wat men van binnen naar buiten doet[212] zal men niet vergoeden, wat men van buiten komend binnen aanricht zal men tweevoudig vergoeden.]

31. Item wat vredenemer om goet tot eenen stride of vechtelic coomt dademen him enige quetsinge of lelichede dat salmen him gelden tweechatt na den rechte. Ende woude him yement vpzeggen dat hi om gheen goet en wair gecomen dat soude hi vp him proeuen als recht is of hi sal hem ontschuldigen met sinen eede dat hi dair om goet quam.
[Evenzo welke vredenemer met goede bedoelingen bij een twist of een gevecht komt, en men bezorgt hem enigerlei verwonding of smaad, dat zal men hem tweevoudig vergoeden naar het recht. En wilde iemand hem betichten dat hij niet met goede bedoelingen was gekomen, dat zou hij tegenover hem bewijzen zoals het recht eist, of hij zal zich verontschuldigen met zijn eed, dat hij daar met goede bedoelingen kwam.]

32. Item wat twist van onsen poorteren van Gheeruliet buten geschiet ende niet berecht en wort dair die twist gheuiel dat salmen berechten in ons stede oft dair geuallen wair. Ende wair onse poorter twist hebben mogen verzoenen buten ons behouden ons rechts.[213] Ende also lange alst onuerverzoent is salt die misdadige in vreden houden vp die boete van III lb. Ende alst verzoent is so is de vrede wt ende quiit.
[Evenzo welke twist vanwege onze poorters van Geervliet buiten (het rechtsgebied) geschiedt en niet wordt berecht waar de twist voorviel, dat zal men berechten in onze stad, alsof het daar voorgevallen was. En wanneer onze poorters een ruzie hebben mogen zij zich zonder ons verzoenen, behoudens ons recht. En zo lang als het onverzoend is, zal de schuldige de vrede bewaren op een boete van drie pond. En als het verzoend is, dan is de vrede over en afgedaan.]

33. Item wie jegens ons in bruecken coomt sonder dootslach die sal den gheenen gelden dien hi die smart gedaen heeft also vele als hi verbuert iegens ons wtgeset wairmen van leden recht dairen sullen wi of nyement meer of hebben. Ende wair enich mensche zwairlic gequetst dat den scepenen dochte dat hi gevreest wair van liue die die smarte gedaen hadde en soudmen niet verborgen eer die scepenen dochte dat die gequetste also verre gecomen wair datmen him verborgen mocht. Mar wair een poorter gegoet is tot LX lb. toe of dat hi van also vele borghe zetten mach die sal ongevangen bliuen. Ende all storue die gequetste die borghe sal quiit wesen mitten LX lb. dair hi voir gelooft heeft. Ende van wat twiste onse poorter misdadich is ende hi him verborgen mach vp twyschatte boete die sal ongevangen bliuen wtgeset van dootslagen van

[212] Wat de verdedigende partij eventueel aanricht.
[213] Een crimineel feit kan dus worden verzoend tussen partijen maar blijft vervolgbaar in rechte.

vredebraec ende van leeden. Ende van allen quetsingen salmen recht doen drien weken nadat die misdadige begeert also verre als die gequetste genesen is. Ende wie poorter of poortersse is binnen Gheeruliet ende gevangen wort en salmen pinen noch porssen noch in gheen vangenisse brengen buten onser stede van Gheeruliet noch in ghenen last dan voirscreuen is. Wair so yement van dootslagen of van feyten voirvluchtich is ende ballinc geleit wort mit recht wt onser stede vryheit van Gheeruliet dien sullen wi ballinc houden. Ende en mogen him noch stede noch lant geuen noch gheleyde mar sullen him ballinc houden in onser stede ende lande van Putte ende van Stryen also lange als hi des doden magen of dair hi tfeyt op gedaen heeft niet gebetert en heeft. Ende van wat zaken yement voirvluchtich wort wil hi ter poorten vierschair comen ende recht nemen dien salmen geleide geuen ende veyligen in onse macht. Ende wort hi quiit gewiist so sal hi vry bliuen van ons ende van enen ygeliken. Ende wie verwonnen sal worden salmen verwinnen mit scepenen of mit drien poorteren of meer die scepenen dunct dat te gelouen siin. Ende en mach die here hier mede niet winnen so mach hi den misdadigen ten eede driuen.

[Evenzo wie jegens ons een strafbaar feit pleegt uitgezonderd doodslag, die zal degene die hij gewond heeft zoveel vergoeden als hij jegens ons verbeurt, uitgezonderd wanneer sprake is van beschadigde lichaamsdelen, daar zullen wij noch iemand anders meer van hebben. En ware enig mens zwaar gekwetst, dat de schepenen menen dat gevreesd moet worden voor zijn leven, dan mag voor degene die de verwonding heeft toegebracht geen borg worden gesteld, totdat de schepenen menen dat de gewonde weer zover is hersteld dat men hem op borgstelling vrij mag laten. Maar wanneer een poorter tot 60 pond gegoed is, of voor zo'n waarde borg kan stellen, die zal niet worden gearresteerd. En als de gewonde sterft, dan zal die borgsteller zijn schuld zijn kwijtgescholden met de 60 pond waar hij voor instond. En elke ruzie waaraan onze poorter schuldig is en waartoe hij borg mag stellen ten bedrage van tweemaal de boete, die zal vrij blijven, uitgezonderd vanwege doodslagen, vredebreuk en verminkingen.
En vanwege alle kwetsuren zal men recht spreken binnen drie weken nadat de schuldige daarom verzoekt, in zoverre als de gekwetste genezen is. En wie poorter of poorteres is binnen Geervliet en gevangen wordt, zal men *pijnigen noch persen*[214] noch gevangen zetten buiten onze stad Geervliet, noch enige last bezorgen meer dan voorschreven is. Wanneer iemand vanwege doodslag of vanwege misdaden voortvluchtig is en in rechte tot balling wordt gemaakt buiten onze stadsvrijheid van Geervliet, die zullen wij balling houden. En mogen hem huis noch land geven noch een vrijgeleide, maar zullen hem balling houden in onze stad en landen van Putten en van Strijen, zo lang hij de bloedverwanten van de gedode of tegen wie hij de misdaad heeft begaan, niet vergoed heeft. En vanwege welke zaken iemand voortvluchtig is, wil hij voor de vierschaar van de stad komen en worden berecht, die zal men vrijgeleide bieden en in onze macht beveiligen. En wordt hij vrijgesproken, dan zal hij vrij blijven vanwege ons en vanwege eenieder. En wie schuldig zal worden bevonden, zal men veroordelen met schepenen of met drie of meer poorters, van wie schepenen menen dat ze geloofwaardig zijn. En wanneer de heer hiermee geen veroordeling krijgt, dan mag hij de misdadiger verplichten tot de onschuldeed.]

34. Item so wie vecht binnen der vryheit van Gheeruliet dien salmen dwingen dat hiit al betert of men sal him verbannen. Ende comt die verbannen man ergent in onsen lande dien salmen houden ende leueren te Gheeruliet inden steen. Ende elc poorter van Gheeruliet mach elken misdadigen mensche houden ende vangen in onser stede ende lande sonder verbuernisse ende den rechter leueren.

[Evenzo wie vecht binnen het rechtsgebied van Geervliet, die zal men dwingen alles te vergoeden, of men zal hem verbannen.En wanneer die verbannen man ergens in onze gebieden komt, dan zal men hem aanhouden en uitleveren te Geervliet in de gevangenis. En elke poorter van Geervliet mag elke misdadige mens aanhouden en gevangennemen in onze stad en onze landen zonder dat dit een vergrijp oplevert, en aan de schout uitleveren.]

35. Item soo wie berucht wort mit zwaren misdaden het si mit dieften in brande, in roue in verghiffenisse des venijns of in enige dodelike dingen ende dair mede begrepen worde die sal ouergaen een dodelic ordel. Ende wie dair of beschuldicht wort ende niet verwonnen mit scepenen mit siinre eenre hant ten heiligen sal hi siin ontschulde doen.

[Evenzo wie beschuldigd wordt vanwege zware misdaden, hetzij diefstal, brandstichting, roverij, het toedienen van vergif of enigerlei dodelijke zaken, en daarvoor gearresteerd wordt, die zal een dodelijk vonnis ondergaan. En wie daarvan beschuldigd wordt en niet schuldig wordt bevonden door schepenen, met alleen zijn eigen hand op

[214] Een lijfstraf doen ondergaan.

heiligen[215] zal hij zijn onschuld zweren.]

36. Item soo wat poorter gheoorloft is siin waepen te dragen in onser stede van Gheeruliet die salse dragen alle onse lande duer van Putte ende van Stryen.
[Evenzo welke poorter het is toegestaan zijn wapen te dragen in onze stad Geervliet, die zal het (mogen) dragen door al onze gebieden van Putten en van Strijen.]

37. Item alle bastairden goet sal eruen op siin naiste magen geliic of hi wittachtich kint wair. Ende wi en sullen van niements doot goet delen dair erfnamen siin. Ende en siin dair gheen so sullen wi dat goed houden jair ende dach ende en comen dair binnen gheen erfnamen so sal dat goet ons wesen.
[Evenzo zal al het goed van bastaarden vererven op zijn naaste bloedverwanten alsof hij een wettig kind was. En wij zullen van niemands 'dood goed'[216] delen wanneer er erfgenamen zijn. En als er geen zijn, dan zullen wij die goederen een jaar en een dag onder ons houden en komen er binnen die termijn geen erfgenamen naar voren, dan zal het goed van ons zijn.]

38. Item so wie siin erue[217] vercopen wil salt drie dinghe daghe indie vierschair bieden. Ende comt binnen dier tiit enich zuster of broeder of hoir kinder of die him naire is sal den coop hebben vp dat hi siin angeboorte gheert.
[Evenzo wie zijn onroerend goed verkopen wil, zal het drie gerechtsdagen in de vierschaar aanbieden. En komt er binnen die termijn enige zuster of broer of hun kinderen of anderen die hem nader verwant zijn, die zal het mogen kopen, omdat hij het recht van voorkeur [naasting] wenst te gebruiken.]

39. Item huyshuyr of erfhuyr sal gaen voor alle schulde. Ende wes schulde voir scepenen verplogen is sal gaen voir onse forfeyten die nader verplogender schulde verschiinen ende scepenen kennesse sal gaen voor alle kennesse.
[Evenzo zullen huishuur en erfpacht voor alle andere schuld gaan. En welke schuld ten overstaan van schepenen is erkend, zal gaan voor onze boeten[218] die na de in rechte erkende schuld ontstaan; en schepenbewijs zal gaan voor alle andere bewijs.]

40. Item wair enich poorters beesten enige misdaet misdaen dat en sal die poorter niet beteren vp dat hi die beeste van him drage binnen achte dagen of eer.
[Evenzo wanneer de beesten van enig poorter iets misdeden, zal de poorter dat niet vergoeden, op voorwaarde dat hij binnen acht dagen of eerder van zijn beesten afstand doet.]

41. Item men en sal gheen poorters goet van Gheeruliet beschaden ergent binnen onse lande buten der vryheit van Gheeruliet men sal him eerst een wete doen dair hi woent of in siinre jegenwoirdicheit ende men en sal onsen poorter noch siin goet nergent besetten in onsen lande.
[Evenzo zal men geen goed van een poorter van Geervliet benadelen ergens binnen onze gebieden buiten het rechtsgebied van Geervliet, dan nadat men hem eerst in kennis stelt daar waar hij woont of in zijn aanwezigheid; en men zal op onze poorter noch op zijn eigendom waar dan ook in onze gebieden beslag leggen.]

42. Item alle scepenen brieuen van schoude salmen vernuwen binnen zeuen jaren of eer. Ende wat brieue die ouder siin dan zeuen jair die sullen te niete wesen wtgezet eruebrieue. Ende wie siin brieue wil doen vernuwen sal zweren mit him derden wittachtich ten heiligen dat siin brieue recht siin sonder fallatye.
[Evenzo zal men alle schuldbrieven van schepenen binnen zeven jaren vernieuwen dan wel eerder. En welke brieven ouder zijn dan zeven jaar, die zullen nietig zijn uitgezonderd erfbrieven.[219] En wie zijn brieven wil doen vernieuwen,

[215] Met zijn hand op een reliekhouder en niet bijgestaan door anderen (eedhelpers of eedvolgers).
[216] Nalatenschap.
[217] Met het oog op het naastingrecht van bloedverwanten van de verkoper.
[218] Als inkomsten voor de heer.
[219] Pachtbrieven; oorkonden, geschreven stukken waarbij iemands recht op onroerend goed wordt gevestigd. De termijn dient in verband te worden gebracht met de zevenjarige pachtcontracten en de verhevening (= aanslag in

zal daartoe samen met drie betrouwbare personen voor heiligen zweren, dat zijn brieven juist zijn en zonder bedrog.]

43. Item alle die onse poorters siin off worden sullen schelden wi quiit van allen eygendom also lange als si inder poorten vryheit wonen. Ende alle die kinder die si wynnen die wile dat si poorteren siin sullen vry bliuen al voeren si namals buten wonen.
[Evenzo schelden wij eenieder die poorter van ons is of zal worden zijn horigheid kwijt, zo lang als zij binnen het rechtsgebied van de stad wonen. En alle kinderen die hen geboren worden gedurende de tijd dat zij poorters zijn, zullen vrij blijven, ook al gaan zij naderhand buiten [de stad] wonen.]

44. Item van onsen scepenen van Gheeruliet sullen drie diicscepenen wesen dairmen den diic ende dat dair toebehoirt mede sal bedriiuen mit anders vier scepenen diemen buten der vesten binnen der vryheit van Gheeruliet dair toe nemen sal.
[Evenzo zullen van onze schepenen van Geervliet er drie dijkschepenen zijn, die de schouw over de dijk en dat daar toebehoort zullen uitvoeren, met daarnaast vier schepenen die men buiten de vesten binnen de vrijheid van Geervliet daartoe zal benoemen.]

45. Item hieren bouen hebben wi den burgmeesteren ende den scepenen van Gheeruliet gheorlouet te maken nuwe kueren ende gebode mit rade ons scoute te duyren een half jair of een heel jair om orbair der gemeente of die meerre deels vander gemeente vp dat dair ons recht in behouden bliue. Ende wat boeten van kueren comen sullen wi hebben een derdendeel ende die stede van Gheeruliet een derdendeel scout, burgmeesters ende scepenen een derdendeel.
[Evenzo hebben wij hierboven de burgemeesters en de schepenen van Geervliet toegestaan nieuwe keuren en geboden te maken, met advies van onze schout, die een half jaar of een heel jaar geldig zijn, ten dienste van de gemeente of het merendeel van de gemeente, onder voorbehoud dat daarbij ons recht behouden blijft. En van de boetes ingevolge de keuren zullen wij een derde deel krijgen, en de stad Geervliet een derde deel, en schout, burgemeesters en schepenen een derde deel.]

Ende om dat wi willen dat alle vryheit ende punten voorscreuen wittelic ende wel gehouden worden tot ewigen dagen van ons ende van onsen nacomelingen onsen goeden luden die nv woinachtich siin binnen onser stede vryheit van Gheeruliet ende namaels jncomen mogen so hebben wi desen brief open bezegelt mit onsen zegel wthangende.
[En omdat wij willen dat alle voorschreven vrijheid en artikelen wettig en goed behouden blijven ten eeuwigen dage vanwege ons en onze nakomelingen voor onze goede lieden die nu woonachtig zijn binnen onze stadsvrijheid van Geervliet en naderhand daar mogen komen wonen, aldus hebben wij deze brief open bezegeld met ons zegel uithangend.]

Hier ouer hebben geweest onse rade ende mannen als Willem van Haerlem Ludolf de Wilde Ernst van Salmonde Stadinc Maes Gillis de Bruyne Pieter Renger Willem Corturient ende Otte Koudauer. Dit was gedaen tot Gheeruliet. Jnt Jair ons heren duzent driehondert een ende tachtich vpten vierden dach der maent van Aprille.
[Hierbij zijn aanwezig geweest onze raad en leenmannen als Willem van Haarlem, Ludolf de Wilde[220], Ernst van Almonde, Stadinc Maes[221], Gielis de Bruyn[222], Pieter Rengher, Willem Kortvrient en Otto Koudaver[223]. Dit was gegeven te Geervliet. In het jaar van onze Heer 1381 op de vierde dag van de maand april.]

---

de belastingen) van de dijkkavels over de aanliggende hofsteden om de zeven jaar. Nieuwe kavels dienden ook eerst zeven jaar te hebben droog gelegen vooraleer ze in de belasting werden aangeslagen.
[220] Eerst rentmeester van Putten, daarna baljuw en tenslotte ruwaard van het gehele land van Putten.
[221] Baljuw van het land van Strijen.
[222] Klerk van de heer en waarschijnlijk redacteur van de oorkonde.
[223] Baljuw van Putten.

1312 mei 1 Stadsrecht Goedereede Voorne

Gerard, heer van Voorne, burggraaf van Zeeland, verleent stadsrecht aan al degenen die binnen het rechtsgebied van Goedereede wonen of zullen wonen.

Origineel: niet voorhanden.
Afschrift: B. (dec. 1451) NA, AGH 238 (register 'Philippus B' van hertog Filips van Bourgondië, 1435-1467), f. 71v - 77 – C. (18de eeuw) NA, Handschriften derde afdeling ARA, inv. nr. 1A (Supplementen Van Mieris) – D. (16e eeuw) SA Goeree-Overflakkee, archief gemeente Goedereede, inv. nr. 1, f. 1- 9 = handvest bevattende een register met de 'Hantvesten ende cueren der stede van der Goederede' – E. (1ste kwart 16de eeuw) Tresoar, Verzameling kleine aanwinsten Tresoar, inv. nr. 62 = Register bevattende 'Eene landsordonnantie van den jare 1477', op het eerste blad staat geschreven: Desen bouck hoert toe Arent Heyndricxzone Vryze, die water cleerck van der stede van Middelburch, f. 127r - 137r ('Keuren van Goedereede') – F. (1649) SA Goeree-Overflakkee, archief gemeente Goedereede, inv. nr. 4, f. 3r – 7v = handschrift aangelegd door secretaris L. de Zutter bevattende een register met 'Privilegien, Statuten, Keuren en Ordonnantien der stede van der Goedereede' – G. (ca. 1800) Tresoar, 344 Verzameling Fries Genootschap, inv. nr. 929 = inhoudsopgave van afschrift E. door de Zeeuwse historicus J.W. te Water, met o.a. een transcriptie van het stadsrecht van Goedereede.
Druk: a. Pols, 'Bevestiging der handvesten van Goedereede', p. 330-340.
De uitgave van Pols is gebaseerd op de bevestiging van de opvolgende privileges van de stad Goedereede door hertog Filips van Bourgondië in dec. 1451, naar E. Vergelijking van mijn transcriptie van het gelijktijdige afschrift uit 1451 in het Nationaal Archief met de tekst van Pols heeft uitgewezen dat afschrift B. de voorkeur verdient.[224]

Wy Geraerd heer van Voirne burchgraue van Zeellant allen den genen die dese letteren zullen zien off horen lesen saluyt ende kennisse der wairheyt. Wy maken u condt dat wy by onse voirsienichede by onsen vryen wille ende by gemeenen raide van onsen mannen ende van onsen goeden luyden van onsen lande gemaket hebben ende gegeuen alle den genen die binnen der vryhede vander Goederede woonen of hyer nae wonen zullen alsulke coire ende alsulc recht als hier nae gescreuen is vast ende stade van ons ende van allen onsen nacomelingen ewelijcke te houden.
[Wij Gerard, heer van Voorne, burggraaf van Zeeland, al degenen die deze brief zullen zien of horen lezen, saluut en kennis van de waarheid. Wij maken u bekend dat wij, uit onze voorzienigheid, uit onze vrije wil en op gemeen advies van onze leenmannen en van onze goede lieden van onze landen, hebben gemaakt en gegeven al degenen die binnen het rechtsgebied van Goedereede wonen of hierna zullen wonen, zulke keur en zulk recht als hierna geschreven is, onverbrekelijk en voor eeuwig in stand te houden vanwege ons en al onze nakomelingen.]

Van rechte te doene enen manne die van buyten claget.
1. Van wat saken dat yemant van buyten heeft te clagen vp yemant binnen der coire vander Goederede hy sall hem doen tscependom vander stede.
[Over welke aangelegenheid ook iemand van buiten iemand aanklaagt van binnen de vrijheid van Goedereede, die zal zich tegenover hem onderwerpen aan de rechtspraak van schepenen van de stad.]

Van rechte te hebbene enen poirtere van enen man die buter coire woent in verschen van Westvoirne.
2. Soe wie van binnen heeft te clagene vp yemant jn Westvoirne die uuter coire woont die clager

[224] Deze tekst is gebaseerd op B. Transcriptie en hertaling door J.C.M Cox. Zie voor nadere informatie over het afschrift E.: *Verslag van een codicologisch onderzoek van een handschrift getiteld: Eene lands-ordonnantie van den jare 1477, uit het eerste kwart van de 16de eeuw, Hof van Justitie te Leeuwarden* door Dolf van Weezel Errens, Leeuwarden 1984 (o.a. in Tresoar). Hier is alleen de tekst weergegeven van het stadsrecht van 1312 en niet de bevestiging door de hertog zelf noch de latere privileges die hierin ook zijn opgenomen. Opvallend is dat in de afschriften C. en F. sprake is van 47 i.p.v. 49 artikelen. Art. 37 (B.) is niet opgenomen in afschrift F. en de artikelen 21 en 22 (B.) zijn in afschrift F. samen in art. 21 opgenomen.

sall soucken sijn recht mit sonnendaechs ban ter kercke in Westvoirne. Ende die rechter van Westvoirne sall hem rechten ouer dwers nacht. Ende dede dies die rechter nyet ende die clager dat betoechde mit twe scepen off mit twe mannen off mit drie wittachtygen buyren so mocht die clager dair nae den genen doen besetten ter Goederede ende recht aldair van hem nemen by der coire.
[Wie van binnen tegen iemand in Westvoorne die buiten de vrijheid woont een klacht heeft, die klager zal zijn recht zoeken door middel van de zondagse ban in de kerk te Westvoorne. En de schout van Westvoorne zal hem binnen een dag recht doen. En deed de schout dit niet, en de klager getuigt daarvan met twee schepenen of met twee mannen of met drie betrouwbare inwoners, dan mag de klager vervolgens diegene doen gijzelen te Goedereede, en recht van hem eisen volgens de keur.]

Een vreemde man mach enen vreemden besetten doen.
3. Elck man die vreemde es mach enen vreemden buyten der versk ter Goederede besetten ende recht aldair van hem nemen bider coire.
[Elke man die een vreemdeling is mag een vreemdeling buiten de vesten van Goedereede gijzelen en aldaar recht van hem eisen volgens de keur.]

Van schoude diemen maect binder coire ende van comanschip.
4. Soe wat schoude men maket binnen der vryhede voir schepenen off voir drie wittachtich buyren off coopmanne dat zal men berechten byder coire.
[Welke schuld ook die men maakt binnen het rechtsgebied ten overstaan van schepenen of van drie betrouwbare inwoners of koopmannen, die zal worden berecht volgens de keur.]

Item van schoude.
5. Alle die comanschippe diemen maket binder coire dat drie gebuyren off wittachtich coopmannen kennen sall stade bliuen sonder erue dat hoert te scependomme.
[Alle koopmanscontracten die men afsluit binnen het rechtsgebied, die bekend zijn bij drie inwoners of bij drie betrouwbare koopmannen, zullen bestendig blijven, uitgezonderd onroerende goederen, hetgeen tot het schepenrecht behoort.]

Item van schoude.
6. Wat goede zoemen coept jn die marct dat drie goede mannen kennen coomt yemant dair nae die segget dat dat goet sijn es ende dat wettelijcke prouuet geue dat gelt dairt omme was gecoft ende hebbe dat goet weder of hy wille.
[Welke goederen men ook op de markt koopt, hetgeen drie betrouwbare mannen bekend is, iemand komt daarna en zegt dat die goederen de zijne zijn en hij bewijst dat in rechte, dan betaalt hij het bedrag waarvoor het gekocht is en krijgt aldus de goederen terug, zo hij dat wenst.]

Van ongestaden cope.
7. Welke tijt zoo goet coomt ter marct ende mer jegens vaert buyten cruycen[225] ende dair coept die coep blijuet ongestade sonder van zwaren scepen ende die coepman verbuert zeuen ende twintich schellingen.
[Wanneer ook maar goederen op de markt komen en men gaat ermee buiten de marktvrijheid en ze worden daar gekocht, dan blijft de koop niet in stand, uitgezonderd van zware schepen, en de koopman verbeurt zevenentwintig schellingen.]

[225] De begrenzing van het gebied dat onder de marktvrijheid viel en voor, tijdens en na de markttijden bijzondere bescherming aan de inkomende en uitgaande kooplieden bood.

Vanden comanne te voldoene.

8. Wie zoe goet coft ende dat nyet ennemochte gelden men salne leueren den luyden ouer hare schoud. Ende dat goet mede machment beuaeren binnen der heerschippye.

[Wie ook maar goederen koopt en die niet wil betalen, dan zal men hem aan die lieden overdragen vanwege hun schuld. En dat goed ook, als men het in zijn macht kan krijgen.]

Van verbinden van schoude.

9. Als een vreemt man jn die haringtijt off een ander tijt hem verbint met eeniger schoud voir schepenen off voir drye buyren vaert hy wech buyten der versche sonder oorloff won[n]ende waer zoe men daer naer beuaert jn mijns heeren lant salmen hechten ouer sine schoud.

[Als een vreemdeling in de haringtijd of op een ander moment zich verbindt tot enigerlei schuld ten overstaan van schepenen of van drie inwoners, en hij zonder verkregen toestemming vertrekt buiten het rechtsgebied, waarheen hij ook gaat binnen het gebied van mijn heer, daar zal men hem vastnemen vanwege zijn schuld.]

Van schampcoep.

10. All schamcoep verbiet die coire diemen met rechte prouuen mach worder yeman off bedragen die verbuerde XXVII sch.

[Alle bedrieglijke koop is verboden volgens de stedelijke rechtsbepalingen, voor zover men in rechte kan bewijzen, wordt iemand daarvoor veroordeeld, die verbeurt zevenentwintig schellingen.]

Van scheydinghe te doene van gemenen scepen.

11. Wie zoe haringschepe mit ander gemyene heuet voeget hem niet gemeene te houden zoe sellen zy scheyden voir sint Jans daghe te midsomer. Anders moeten zy blyuen te gader die teelt duyre dat wyset die koire.

[Wie met een ander samen haringschepen heeft en het past hem niet deze samen te houden, dan zullen zij uiteen gaan voor St. Jansdag in het midden van de zomer (24 juni). Anders moeten zij verenigd blijven gedurende de haringtijd, dat bepaalt de keur.]

Van volgers.

12. Wie zoe penningen schuldich is bleuen van te zee te varen binnen die coire will hy varen vp smans dele hy mach hem betalen mit synen arbeyt; wil hy op sijn dele nyet varen make hem zijn schout zeker ende vare daer hy wille. Schuet hy die Goederede, wair men beuaert jn mijns heren lant salmen [ar]resteren om sine schout ende wysen jn smans herberge dien hy schuldich is.

[Wie ook binnen het rechtsgebied penningen verschuldigd is gebleven vanwege de zeevaart, en hij wil varen op het schip (als deel van de vennootschap) van de man (die hij de penningen verschuldigd is), dan mag hij hem (zijn schuld) betalen met zijn arbeid; als hij niet op diens schip wil varen zal hij hem zijn schuld zekerstellen en dan mag hij gaan waar hij wil. Mijdt hij Goedereede, waar men hem aantreft in het gebied van mijn heer, zal men hem arresteren vanwege zijn schuld, en verwijzen naar de woning van de man die hij het geld schuldig is.]

Van custinge te doene.

13. Zoe wie yemand van Goederede aenspreket van custinge hy sals hem doen mit dien die binnen der coire wonen.

[Ieder die een inwoner van Goedereede aanspreekt vanwege een *custinge,*[226] die zal deze uitspreken met diegenen die binnen het rechtsgebied wonen.]

---

[226] *Custing* = eed, gezworen ter bevestiging van de geloofwaardigheid van een door een ander afgelegde zuiveringseed; een volgeed derhalve, af te leggen door familieleden van de aangeklaagde. In dit geval gaat het om de erkenning van een schuld als koopsom.

Van vrede te wairne.

14. Soe wie den prochipape den rechter des heren knape van sijn huyze synen man off scepen vander vryheyde vrede ontseyde voer scepenen off voir drie buyre wittachticher ende worde hy drie waruen vermaent telken vermanen verbuerde hy vyff pont hollants.
[Ieder die de pastoor, de schout, de knaap van de heer zijn huis, zijn leenman of een schepen van de vrijheid vrede weigert ten overstaan van schepenen of van drie betrouwbare inwoners, en hij wordt drie maal vermaand, voor elke vermaning verbeurt hij vijf pond hollands.]

Item van vrede te wairne.

15. Wie eene buyre vrede warent voir drye buyren wittachtich die verbuert vyftich schellingen.
[Wie een inwoner een vrede weigert ten overstaan van drie betrouwbare inwoners, die verbeurt vijftig schellingen.]

Van sheren geleyde.

16. Wie die prochipape rechter off des heren knape van sijn huyse neemt vp sheeren geleyde die dat geleyde breket die verbuert sijn lijff ende sijn goet ende men soude die misdaet vierschatte beteren jegens den man.
[Aan wie de pastoor, schout of de knaap uit het huis van de heer het vrijgeleide van de heer verleent, diegene die dat vrijgeleide verbreekt, verbeurt zijn leven en zijn goed, en men zal die misdaad viervoudig vergoeden jegens de man (aan wie het vrijgeleide was verleend).]

Item van vrede.

17. Wie zoe den tolnaere vrede ontseyde voir drie coepmanne off vier gebuyren binnen der hauen die verbuerde dertich schellingen
[Ieder die de tollenaar vrede weigert ten overstaan van drie koopmannen of vier inwoners binnen de haven, die verbeurt 30 schellingen groot.]

Van vrede te brekene.

18. Wie soe vrede brake dien hy selue hadde gegeuen die verbuerde sijn lijff ende sijn goet ende die mit hem vochte, verbuerde tyen pont. Ende die smarte soude hy beteren vierschatte.
[Ieder die een vrede breekt, die hij zelf had gegeven, verbeurt zijn leven en zijn goed, en die met hem vocht, verbeurt tien schellingen. En de verwonding zal hij viervoudig vergoeden.]

Van verbodene wapene.

19. Wie mit verboden wapen yemen wont hy verbuert tyen pont off die hant. Doot hyre yemant mede dat is lijff om lijff.
[Wie met verboden wapens iemand verwondt, verbeurt tien pond of de hand. Doodt hij iemand hiermee, dan is het leven om leven.]

Van vechten jn tauerne.

20. Wie enen slaet met enen potte off ergent mede werpt verbuert tyen schellingen ende die smarte twischat alsoe als zy bekent wort.
[Wie iemand slaat met een pot of ergens mee gooit, verbeurt tien schellingen, en de verwonding tweevoudig, als dit wordt erkend.]

Van kyuen[227] *ende van quader woorden.*

21. Wie zoe knijff rutinghe fasoen off mordwapen draghet verbuert tyen schellingen. Trecket hijt mede te vechten hy verbuert drye pont.
[Ieder die een dolk, lang mes, ponjaard of moordwapen draagt, verbeurt tien schellingen. Trekt hij het om

[227] Lees: *knyven*.

er mee te vechten, verbeurt hij drie pond.]

Item van quaden woorden ende van vloekene.

22. Wie zoe yemant vloekt off hiet liegen nae gegeuen vrede verbuert tyen schellingen. Ende vloekede hine voer den vrede off hyet hine liegen verbuert drie schellingen. Ende jegens den man soude hiet verbeteren gelijcke enen platte.[228]

[Ieder die iemand vervloekt of openlijk beweert dat hij liegt na een gegeven vrede, verbeurt tien schellingen. En vervloekt hij iemand vóór een te geven vrede of beweert hij openlijk diegene te liegen, verbeurt hij 3 schellingen. En jegens die man zal hij dit vergoeden met het bedrag dat staat op het slaan met een plat wapen.]

Van huysstekinge.[229]

23. Soe wie an ene huyse binnen der vriheide strijt by dage elck vechter daer an verbuert zeuen ende twintich schellingen ende drie schellingen den rechter. Zoe wat schade men jnwaert doet salmen beteren tweschat ende datmen uutwaert doet salmen beteren een schat. Wat schade men den waert vanden huyse doet salmen beteren vierschat. Dat sall die gene gelden des dat geleyde is. Ende datmen by nacht doet als voirscreven is die verbuert twiuoudich boete ende sall twiuoudich beteringe doen.

[Ieder die een huis binnen de vrijheid overdag vechtend aantast, iedere daarbij betrokken vechter verbeurt 27 schellingen, en 3 schellingen aan de schout. Welke schade men binnen aanricht, zal men tweevoudig vergoeden, en wat (voor schade) men buiten aanricht, zal men eenmaal vergoeden. Welke schade men de eigenaar van het huis berokkent, zal men viervoudig vergoeden. Dat zal diegene die de leiding heeft, betalen. En wat men 's nachts doet, dat hiervoor beschreven is, die verbeurt een tweevoudige boete en zal het tweevoudig moeten vergoeden.]

Van drincken jn tauerne ende lach te betaelne.

24. Wie dat drincket jn ene tauerne ende synen dranck nyet enne gelt voer sander dages te noene ende wonachtich jnder vryhede is die schoute sal metden scepen te synen huyse gaen zoe verbuert drie schellingen. Ende die waert sall hebben sijn gelach twi schat heuet hijt betoghet.

[Wie in een taveerne drinkt en zijn drank niet vóór de middag van de volgende dag betaalt, en woonachtig is binnen het rechtsgebied, dan zal de rechter met schepenen naar zijn huis gaan, en verbeurt hij drie schellingen. En de waard zal zijn gelag tweevoudig betaald krijgen, als hij het heeft aangetoond.]

Item van gastrien.

25. Wie synen waert ont vaert ende een vreemt man es buyten der versche van Westvoirne ende sinen cost ontvoert betoget sijn waert voer twe scepen off voer drie wittachtich buyre coomt hy daer nae weder sijn waert mach vp hem halen tusschen X s. 1 d.

[Wie bij zijn waard vertrekt en een vreemdeling is van buiten het rechtsgebied van Westvoorne, en zich aan zijn vertering onttrekt, en de waard getuigt hiervan ten overstaan van twee schepenen of drie betrouwbare inwoners, en hij komt daarna weer terug, dan mag de waard het op hem verhalen tot een bedrag van tussen de tien schellingen en een penning.]

Item van gastrien.

26. Wat vremder man die vrihede wilde ruymen ende bescout ware ende buyten der versche varen wilde die schoute souden hecten mitten buyren. Waer die schoute daer nyet zoe mocht een schepen doen off een buyre mit buyren ende doen te rechte staen. Wie daer toe vermaent wort ende nyet en quame verbuerde vyff schellingen worde hijs verwonnen mit tween schepenen off mit drie wittachtigen luyden.

[Welke vreemdeling uit de vrijheid wil vertrekken en met schulden bezwaard is, en naar buiten het rechtsgebied (van Westvoorne) wil gaan, zal door de schout samen met de inwoners worden vastgehouden. Wanneer de schout niet

---

[228] In afschrift E.: *beteren gelijck met een plat wapen.*

[229] Lees: *huyssoekinge* of *huisbrekinge*, in de betekenis van huisvredebreuk.

aanwezig is, mag een schepen dit doen of een inwoner met inwoners en hem terecht doen staan. Wie daartoe wordt vermaand en hieraan geen gehoor geeft, verbeurt vijf schellingen, als hij daarvoor schuldig wordt bevonden door twee schepenen of door drie betrouwbare lieden.]

Van panden.

27. Als een vreemde man pande verteert ende clager nae volcht die dat wettelijcke proeuet dat die pande sijn zyen gelde die cost die vp dien pande gedaen is ende hebbe dien pande off hy wille.

[Als een vreemdeling (onder-)panden te gelde maakt en de klager vervolgt dit in rechte, en hij wettig bewijst dat het zijn panden zijn, en vergoedt hij de kosten die voor die panden gemaakt zijn, dan mag hij die panden hebben, zo hij dat wil.]

Van oirconde.

28. Nyemant ennemach oirconde dragen die verwonnen is van diefte van roue van craft van wyuen.

[Niemand mag getuigen die schuldig wordt bevonden vanwege diefstal, van roof, van vrouwenverkrachting.]

Item van oirconde.

29. Wat coopman wort verwonnen off buyre van valsker oirconde all sijn goet dat is verbuert; ende grijpten die here hy sall ouer hem rechten als ouer enen valsker.

[Welke koopman schuldig wordt bevonden vanwege het afleggen van een valse getuigenis, verbeurt al zijn goederen; en wordt hij gegrepen door de heer, dan zal hij hem berechten als een bedrieger.]

Item van meentochte van vyssche.

30. Hene moit gheen coopman van vische mienthovet maken mit yemant sonder mit synen gebuyre van ziere vryhede enne waert jn die haringtijt. Die oick dat dede verbuerde XXX s. alsoe dicke als hijt dede ende men moesten verwinnen met twe scepenen off mit drie coepmanne off mit drie wittachtich buyren.

[Geen koopman moet een vennootschap aangaande de visserij aangaan met iemand, tenzij met zijn (mede-) inwoners van zijn vrijheid, en ware het in de haringtijd. Die dat toch doet, verbeurt dertig schellingen voor elke keer dat hij het deed; en men moet hen schuldig laten verklaren met twee schepenen of met drie betrouwbare kooplieden of met drie betrouwbare inwoners.]

Van misdoene van scepen.

31. Wat scepen te stryde comt dourgoit den lachter die men hem doet salmen beteren vierschat. Ende wie zoe enen scepen tyet dat hine heuet gequetst off gewont jn nyde ende ment proeuen mach mit twe scepen off mit drye wittachtich buyren hy salt hem beteren mitden recht.

[Welke schepen tussenbeide komt in een twist, de laster die hem wordt aangedaan, zal men hem viervoudig vergoeden. En wie een schepen er van beschuldigt dat hij hem in zijn drift heeft verwond of gekwetst, en men kan het bewijzen met twee schepenen of met drie betrouwbare inwoners, zal hij het hem vergoeden volgens het recht.]

Van bedrachte van schoude.

32. Gebuyren enne moughen nyemant hoger bedragen dan van enen pond.

[Inwoners mogen niemand schuldig verklaren voor meer dan een pond.]

Van bruden te zitten.

33. Henemoet gene vreemde bruyt sitten om gelt binnen der coire. Jn wes huys zy zate die verbuerde dertich schellingen.

[Men moet geen vreemdeling gemeenschap toestaan voor geld binnen het rechtsgebied. In wiens huis zij zaten, die verbeurt 30 schellingen.]

Van brude te geuene.

34. Henemoet gene bruyt geuen yemant buyten den huyse dair zy in comt sonder haer

leyders vp die boete van XXX s.
[En men moet iemand geen bruid ten huwelijk geven buiten het huis waar zij inkomt, zonder haar begeleiders (huwelijksgetuigen), op een boete van 30 schellingen.]

Van speelman te geuen.
35. Henemoet nyemant enen speelman meer geuen dan een stoop wijns vp die boete van enen ponde.
[Het is niemand toegestaan een speelman meer te geven dan een stoop (kan) wijn, op een boete van een pond.]

Van der marct te zoekene.
36. Alle die van Westvoirne ter zee varen die moeten soecken hair marct te Goederede. Die dat nyet en dede die verbuerde XXX s. het enne dede hem sijn.
[Allen die van Westvoorne op zee varen, die moeten (met hun goederen) de markt te Goedereede aandoen. Diegenen die dat niet doen, verbeuren 30 schellingen, het deed hem zijn[230].]

Van hauen te versitten.
37. Wye die hauen versate verbuerde een pont.
[Wie de haven ontwijkt, verbeurt een pond.]

Van zeedrifte.
38. Alle die zeedrift diemen vindt buyten der brake salmen brengen onder den genen diense die here beuelet. Ende die gene sall hem loonen by twe scepen ende ene visker.
[Alle strandvondsten die men vindt buiten de brake, die zal men brengen onder de hoede van degene die de heer beveelt. En diegene zal hem belonen door twee schepenen en een visser.]

Item van zeedrifte.
39. Wie zeedrifte verhulsterde oft ontstake, ende dieghene dat prouven mocht dien se bevolen ware, mit twee scepenen of mit drie wittachtich luden, die sout beteren als oft ware roef oft dyeft.
[Wie strandvondsten verduistert of achterhoudt, en degene die deze waren toegezegd, kan dat bewijzen, met twee schepenen of drie betrouwbare lieden, die zal het vergoeden alsof het roof of diefstal betreft.]

Van vryhede te vaerne ende te keerne.
40. Alle luyden hebben vry te varen ende te keren vp den marctdach uutgeresteert van schoude.[231]
[Alle lieden mogen vrij komen en gaan op de marktdag zonder dat zij worden gearresteerd vanwege schuld.]

Van elcx mans eede.
41. Elck wittachtich mans eedt die binnen die coire woont wane dat hy coomt sall wesen enen gelijcke binnen der heerschippie van Voirne.
[De eed van elke betrouwbare man die binnen de keur woont, waar vandaan hij komt, zal gelijk gelden binnen de heerschappij van Voorne.]

Van valscher mate ende van valscher wichte.
42. Wie bedragen wort mit twe scepen off mit drie buyren wittachtich van valscher mate off van valscher wicht verbuert [XXVII sch.][232] jegens den heer. Ende die men die valsche

---

[230] Onduidelijke strekking; in een later afschrift ontbreken overigens deze laatste vijf woorden.
[231] In afschrift F. is hier toegevoegd: *uutgesondert van scoude die up den marktdach gemaekt is*; *uutgeresteert* is daar (juister) *ongearresteert*.
[232] Hier zal een bedrag zijn weggevallen. In het vrijwel gelijkluidende stadsrechtartikel 21 van Brouwershaven staat hier de veel voorkomende boete van 27 schellingen opgenomen.

mate off wicht geuet salment beteren vierschat.
[Wie schuldig wordt verklaard voor twee schepenen of voor drie betrouwbare inwoners vanwege valse maat of vanwege vals gewicht, verbeurt [27 schellingen] jegens de heer.
En die men volgens die valse maat of gewicht levert, zal men viervoudig vergoeden.]

Van eeden te lachteren.
43. Wie des anders eedt lachtert jn gebanre sprake verbuert V lb. Hollants jegens den genen des eedt hy lachtert ende jegens den here XXVII s.
[Wie andermans eed lastert ter terechtzitting, verbeurt vijf pond Hollands jegens degene wiens eed hij lastert, en jegens de heer 27 schellingen.]

Item van ede te lachteren.
44. Wie des anders eedt lachtert buyten gebanre sprake sall beteren jegens den genen des eedt hy lachtert X s. ende jegens den here V s. wort hy bedragen van twe scepen off van drie wittachtich buyren.
[Wie andermans eed lastert buiten de gerechtszitting, zal dit vergoeden met tien schellingen jegens degene wiens eed hij lastert, en jegens de heer vijf schellingen, wanneer hij daartoe veroordeeld voor twee schepenen of voor drie betrouwbare inwoners.]

Van bedrach van scepen.
45. Wie een helpe doet mit scepenen die gene dair die helpe ouer gaet verbuert jegens den here III s.
[Wie een ander bijstand verleent met schepenen, dan verbeurt diegene wie bijstand wordt verleend, jegens de heer 3 schellingen.]

Van dingen van schoude.
46. Telken viertiennacht salmen dingen van schoude die bekent es van twe scepen off van drie buyren.[233]
[Elke veertien dagen zal men gedingen vanwege schulden die erkend zijn ten overstaan van twee schepenen of van drie inwoners.]

Van vreemde luyde te besetten.
47. Elk poerter vander Goederede mach enen vremden man van buyten der versk van Westvoirne doen besetten ter Goedereede ende recht van hem hebben byder coire.
[Elke poorter van Goedereede mag een vreemdeling van buiten het rechtsgebied van Westvoorne laten gijzelen te Goedereede en recht van hem eisen volgens de keur.]

Van voirboden te leggen.
48. Die rechter ende die scepenen mogen voirboden leggen ende off leggen alsoe dicke als hem dunckt dattet der gemeenre poirte oirbairlick is ende nuttelijcke.
[De schout en de schepenen mogen voorboden maken en opheffen, zo dikwijls als zij denken dat het dienstbaar en nuttig is voor de stedelijke gemeenschap.]

Van allen bescheidingen die die coire nyet en bestedet.
49. Dat dese koire niet ennebesceyt dat sall die here besceyden mit synen scepen.
[Wat deze keur niet bepaalt, dat zal de heer bepalen met zijn schepenen.]

Omme dat wy Geraert heere van Voirne ende burchgraue van Zeellant dese voirs. coire ende recht vast en gestade houden willen ende willen dat alle onse nacomelinge ewelijcke stade ende vast houden, behouden ons ende onser nacomelinge heerlichede ende alle dinge te

---

[233] In afschrift F. volgt hier nog: *wittachtich uutgesondert van Sint Jansmisse tot Sinte Maertemisse salt wesen vacantie; behalve wes scoud en twist die de neringhe van de stede angaet, ende van persoonen daer suspitie up is of die souden willen ruimen.*

verclaren ende te verbeteren hebben wy voir ons ende voir onse nacomelinge dit recht en dese coire bezegelt mit onsen zegele uuthangende Jn den Jaire ons Heren dertyen hondert ende twaelff Jn Meydage.

[Omdat wij Gerard, heer van Voorne en burggraaf van Zeeland, deze voornoemde keur en recht vast en onverbrekelijk willen behouden en willen dat al onze nakomelingen deze voor altijd vast en onverbrekelijk houden, behoudens onze heerlijkheid en die van onze nakomelingen om alle dingen te verklaren en te verbeteren, hebben wij voor ons en voor onze nakomelingen dit recht en deze keur bezegeld met ons uithangende zegel, in het jaar van onze Heer 1312, op de eerste dag van mei.]

1405 juli 7 Stadsrecht Goes Reimerswaal

Willem VI, paltsgraaf op de Rijn, hertog in Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, bevestigt de eerder door hem en zijn voorvaderen, graven van Holland, en de door de graaf van Blois verleende rechten, privileges, handvesten en keuren van zijn stad Goes.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1405) NA, AGH 202 (Memoriale BH, 1404-1406), f. 3v [Van Riemsdijk 56] – C. (midden 17de eeuw) GA Goes, Archief stad Goes (1267) 1449-1851 (1927), inv. nr. 3, f. 7v - 8r = Confirmatie van Hertoge Willem, 7 juli 1405 – D. (eind 17de eeuw) GA Goes, Archief stad Goes (1267) 1449-1851 (1927), inv.nr. 4, f. 9r - 9v, Confirmatie van hertoge Willem, 7 juli 1405 – E. (midden of 2de helft 18de eeuw) GA Goes, Archief stad Goes (1267) 1449-1851 (1927), inv.nr. 5, f. 17r = Confirmatie van hertoge Willem, 7 juli 1405. De tekst besluit met: 'Ende had een groen zegel in dubbelen steerte uithangende. Op den rugge ter zijden stont: Den confirmatie van alle brieven van Hertoghe Willem'. In de marge bovenaan staat: 'Privilegeboek, f. 7verso' (blijkbaar afgeschreven uit Archief Stad Goes, inv. nr. 3). Ook in de marge: 'v.M. IV.19' (verwijzing naar Van Mieris). Onderaan staat: 'Geregistreert in 't 3de Copulaert, folio 7 verso' – F. (2de helft 16de eeuw) GA Goes, verzameling Keetlaer, voorl. inv. nr. 69bis. f. 5v - 6r = Confirmatie van hertogh Willem van Prevelegien. 7 juli 1405' (jaartal niet ingevuld) – G. (2de helft 16de eeuw) GA Goes, Verzameling Keetlaer, voorl. inv. nr. 40, f. 18r = Confirmatie van Hertoghe Willem, 7 juli 1405. N.B. In de kantlijn staat: 'Privilegie-boek f. 7 verso'. Onderaan staat: 'Ende had een groen zegel in dubbelen steerte uithangende op den rugge ter zijden stont: een confirmatie van allen brieven van hertoghe Willem. Geregistreert in 't 3de copulaet f. 7 verso'.
Druk: a. ChHZ, IV, p. 19.[234]

Willem, by der genade Godts palentsgrave op ten Ryn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen van Hollandt van Zeelandt ende heere van Vrieslandt, doen condt allen luijden dat wy geconfirmeert hebben ende confirmeren met desen brieve onse liever ende getrouwer stede vander Goes, om menighen trouwen dienst wille die sy ons ende onsen voorvaders gedaen heeft, ende ons off Godt wille nog doen sullen, alle sulke regten previlegien hantvesten ende coren als sy van ons ende van onsen voorvaderen Graven te Hollandt ende Graven tot Bloeijs besegelt hebben, ende die geloven voor ons ende voor onse nacomelingen vaste ende gestade te houden hun, ende heuren nacomelingen eeuwiglijk geduyrende. In oirkonde desen brieve besegelt met onsen segele. Gegeven tot Reymerswale op den sevenden dag in Julio int jaer ons Heeren Mº.CCCCº. ende vyff.

[Willem [VI], bij de gratie Gods, paltsgraaf op de Rijn, hertog in Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, maken eenieder bekend dat wij bevestigd hebben en bevestigen met deze brief onze geliefde en getrouwe stad Goes, vanwege menige trouwe dienst die zij ons en onze voorvaders gedaan heeft, en ons, zo God wil, nog zal doen, al dergelijke rechten, privileges, handvesten en keuren, als zij van ons en van onze voorvaders, graven van Holland en graven van Blois, bezegeld bezitten, en die beloven wij vanwege ons en vanwege onze nakomelingen vast en onverbrekelijk te houden voor hen en voor hun nakomelingen eeuwig durend.
Ten bewijze waarvan wij deze brief hebben bezegeld met ons zegel.
Gegeven te Reimerswaal op de zevende dag in juli, in het jaar van onze Heer 1405.]

[234] Deze tekst is gebaseerd op C. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. Kopieën van de afschriften C., D. en E. werden vriendelijk beschikbaar gesteld door de heer A.J. Barth, gemeentearchivaris van Goes.

1405 juli 7 *Rechten Goes* *Reimerswaal*

Willem VI, hertog in Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, verleent de hoge jurisdictie aan zijn stad Goes en belooft het veer van Goes nooit meer te zullen verhuren, verpachten, vergeven of vervreemden.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1405) NA, AGH 202 (Memoriale BH, 1404-1406), f. 3v [Van Riemsdijk 56] – C. (midden 17de eeuw) GA Goes, Archief stad Goes (1267) 1449-1851 (1927), inv.nr. 3, f. 8r - 8v 'Van dat men van den lijve rechten mach, 7 juli 1405' – D. (eind 17de eeuw) GA Goes, Archief stad Goes (1267) 1449-1851 (1927), inv.nr. 4, f. 9v - 10r = 'Van dat men van den lijve rechten mach, 7 juli 1405' – E. (midden of 2de helft 18de eeuw) GA Goes, Archief stad Goes (1267) 1449-1851 (1927), inv.nr. 5, f. 18r = 'Van dat men van den lijve rechten mach, 7 juli 1405'. De tekst besluit met: 'Ende had een segel van groenen wassche in dubbelen staerte uijthangende ende op de rugge ter zijden stond geschreven: Van quadien over ter Goes te rechten'. In de marge bovenaan staat: Privilegeboek, f. 8 (blijkbaar afgeschreven uit Archief Stad Goes, inv. nr. 3). Ook in de marge: 'v.M. IV.20' (verwijzing naar Van Mieris). Onderaan staat: 'Geregistreert in 't 3de copulaet f. 6 verso en 7'. Ook onderaan: 'Ter zijden een ander oud handschrift stond geschreven: Wi broeders hebben hier of een vidimus gemaact op den dertienden dach in novembri anno 55 uten originael brief' – F. (2de helft 16de eeuw) GA Goes, verzameling Keetlaer, voorl. inv. nr. 69bis, f. 6r - 6v = 'Van dat men van den lijve rechten mach ende van den vere aengaende. 7 juli 1405' – G. (2de helft 16de eeuw) GA Goes, Verzameling Keetlaer, voorl. inv. nr. 40, f. 19r - 19v = 'Van dat men van den live rechten mach, 7 juli 1405'. N.B. In de kantlijn staat: 'Privilegie-boek f. 8'. Onderaan staat: 'Ende had een zegel van groenen wassche in dubbelen steerte uithangende ende op den rugge ter zijden stont geschreven: Van quadien over der Goes te rechten. Geregistreert in 't 3de copulaet f. 6v en 7. Ter zijden een ander out hantschrift stont nog: Wi broeders hebben hier of een vidimus ghemaect opten dertienden dach in november anno 55 ut en originael brief'.
Druk: a. ChHZ, IV, p. 20.[235]

Willem, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwe van Hollandt van Zeelandt ende heere van Vrieslandt doen condt allen luyden dat wij om menighen dienst wille die onse goede stede vander Goes onsen voorvaderen zaliger gedagten gedaen heeft ende ons, off God wilt nog doen sal, der selve onser goede stede sulke gratie gedaen hebben ende met goeder gunste geven,
[Willem [VI], hertog in Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, maken eenieder bekend dat wij, vanwege menige dienst die onze goede stad Goes onze voorvaderen zaliger gedachtenis gedaan heeft, en ons, zo God het wil, nog doen zal, dezelfde onze goede stad zulke gunst gedaan hebben en goedgunstig geven,]

1. dat zoo wanneer eenighe dieve off quadien binnen onser stede voorsz. gevangen off aengetast worden, dat dan onse Bailliu Burgermeesters Schepenen ende geregte die inder tyt wesen sullen, over dien dieff off quadien regten moghen sullen van onsen wegen ende niemandt anders sonder misdoen off yet te verbeuren t'jegens ons off tiegens yemandt anders.
[dat wanneer enige dief of misdadiger binnen onze voornoemde stad gevangen of in hechtenis wordt genomen, dat dan onze baljuw, burgemeesters, schepenen en gerecht, die dan in functie zullen zijn, over die dief of misdadiger zullen mogen rechtspreken van onzer wegen, en niemand anders zonder afbreuk of iets te verbeuren jegens ons of jegens iemand anders.]

2. Voorts soo hebben wy hem vorder gelooft ende geloven dat wy dat veer vander Goes nimmermeer tot geenen daghen verhuijren, verpagten noch geven en sullen noch in geenre wys van onser stede vervreemden.
[Voorts hebben wij hen verder beloofd en beloven dat wij het veer van Goes nooit meer op enig moment zullen

---

[235] Deze tekst is gebaseerd op C. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. Kopieën van de afschriften C., D. en E. werden vriendelijk beschikbaar gesteld door de heer A.J. Barth, gemeentearchivaris van Goes.

verhuren, verpachten of geven noch op enigerlei wijze van onze stad vervreemden.]

Ende om dat wy dese voorsz. puncten vaste ende gestade houden willen voor ons ende voor onsen nacomelinghen tot eeuwighen dagen, soo hebben wy desen brieff open besegelt met onsen uythangenden zegel.
[En omdat wij deze voornoemde artikelen vast en onverbrekelijk willen houden voor ons en voor onze nakomelingen ten eeuwige dage, hebben wij deze brief open bezegeld met ons uithangende zegel.]

Gegeven tot Reymerswaele op den sevenden dag in Julio int jaer ons Heeren duisend vier hondert ende vyve.
[Gegeven te Reimerswaal, op de zevende dag in juli, in het jaar van onze Heer 1405.]

1382 nov. 11 Stadsrecht Gorinchem [Gorinchem?]

Otto, heer van Arkel, verleent stadsrecht aan zijn gerecht en zijn poorters van Gorinchem en zijn onderzaten die in het rechtsgebied van Gorinchem wonen.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1ste helft 15de eeuw) Regionaal Archief Gorinchem, Stadsbestuur Gorinchem, inv. nr. 319, f. 105-111.
Druk: a. Kemp, Leven der Doorluchtige Heeren van Arkel, p. 114-119 – b. Bruch, Middeleeuwsche rechtsbronnen van Gorinchem, nr. 20, p. 25-38.[236]

In Gods name Amen. Salomon spreeckt in zijnen parabolen in den vierden capittell: donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis[237], welcke in duytsche bediet: guede giften zal ick u geven, mijn wet en wilt niet achterlaten;
hierom, want die natuer der menschen vergetell is, ende dat leven cort is, oeck mede want (men) niet wel op enyghe jesten off daet besceyden of bevroeden mach dengeenen die na lange tijt nacoomen, men en laetsse hem in gescrifte die daeraff bescheyden en bevroeden mach, daerom ist dat wij Otto, heere van Arckell, doen condt allen dengeenen die dese brieve ende lettere zullen zyen off hooren lesen, dat wij, overmidts om versoecks ende beden wille ons gemeen landts des scependoms van Gorinchem, bij onssen vrijen wille, bij vollen rade ende goetduncken onser maghen ende vrienden, om oerber ende nutscappen wil ons gemeen lants voerscr., gegeven hebben ende geven tot enen ewyghen testament ende tot eenre ewygher memoriën voir ons ende voir onssen nacomelingen ten ewyghen daghen duerende, onssen gerichte tot Gorinchem, onsen poerteren ende allen onssen onserzaeten, die nu ter tijt onder ons in den scependom van Gorinchem woenachtich zijn ende ten ewyghen daghen naemaels woonen zullen, alzulcke rechten, punten en zaken als dese brieff ende letteren inhouden in allen manieren als hiernae bescreven staen.
[In de naam van God Amen. Salomo zegt in zijn Spreuken in het vierde hoofdstuk: *donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis*, wat in het Nederlands betekent: wat ik je leer is waardevol, sla dus mijn onderricht niet in de wind; daarom, aangezien het karakter van de mensen vergeetachtig is, en het leven kort is, en ook omdat men niet altijd goed enige feiten of daden onderscheiden of bevroeden kan voor degenen die lang nadien leven, laat men ze beter schriftelijk na zodat ze goed te onderscheiden zijn,
daarom maken wij, Otto, heer van Arkel, eenieder die deze brieven zullen zien en horen lezen, bekend dat wij, vanwege het verzoek en de bede van ons gemeen land van het schependom van Gorinchem, uit onze vrije wil, op volledig advies en goedvinden van onze bloedverwanten en vrienden, vanwege het belang en het nut voor ons gemeen land voornoemd, hebben gegeven en geven ten eeuwige dage en tot eeuwig gedenken vanwege ons en onze nakomelingen eeuwig durend, ons gerecht te Gorinchem, onze poorters en al onze onderzaten, die tegenwoordig onder ons in het schependom van Gorinchem woonachtig zijn en ten eeuwige dage daar wonen zullen, zulke rechten, artikelen en zaken als deze oorkonde en brieven inhouden op alle manieren als hierna beschreven staan.]

1. In den eersten, dat alle zaken, die onder ons in den scependom van Gorinchem geschyen off vallen moghen, voer onsse scepenen tot Gorcum te recht staen zullen, ende dat hoir rechte hooft- ende maelstadt is ende wesen zal van allen zaecken, die zij begeren van rechtsweghen, daer zijs hem bevroeden connen. Ende daer zijs niet bevroeden en connen, zoe zullen zijt steden ende draghen d[rie] veerthiendagen lanck nae der tijt dat zijt eerst gesteet hebb[en.] Ende teynden dyen drie veerthiendagen off zijs daerenbinn[en] niet en wijsden, dan een herberghe kyesen zullen binnen Gorinc[hem], ende niet uut dier herbergen sceyden, sij en hebben dat vonnis gewijst binnen den eersten verthiendagen nae der tijt dat zij eerst in der herberghe coomen. Die eerste twee daghen, als zij in der herberghe comen, zal elck scepen hebben zes

[236] Deze tekst is gebaseerd op b. Bruch. Hertaling door J.C.M. Cox.
[237] Het Oude Testament, Spreuken, 4e hoofdstuk; hier vertaald volgens *De nieuwe Bijbelvertaling*, 2004.

groot sdaechs voer zijnen cost van denghenen die van dien vonnisse in den onrechte beviele; ende die ander twaelff dagen zullen die scepen hemzelven quijten uuyter herberge, waert dat zij dat vonnisse zoe lange droegen; uutgenomen van mens[chen] live.
[Ten eerste dat alle zaken, die onder ons in het rechtsgebied van Gorinchem zullen geschieden of voorkomen, door onze schepenen van Gorinchem berecht zullen worden, en dat dat haar rechtmatige hoofdstad en gerechtplaats is en zal zijn vanwege alle zaken die zij van rechtswege verzoeken, wanneer zij tot een vonnis kunnen komen. En wanneer zij niet tot een vonnis kunnen komen, dan zullen zij het verdagen en onder zich houden gedurende drie keer veertien dagen na het moment dat zij het voor het eerst hebben verdaagd. En aan het eind van die termijn van drie keer veertien dagen, wanneer zij binnen die termijn geen vonnis hebben gewezen, zullen zij een herberg in Gorinchem uitkiezen, en niet eerder daaruit vertrekken dan nadat zij het vonnis hebben gewezen binnen de eerste veertien dagen na het tijdstip dat zij voor het eerst de herberg betrokken. De eerste twee dagen, nadat zij de herberg betrokken, zal elke schepen zes groten per dag voor zijn kost krijgen van degene die vanwege het vonnis in het ongelijk wordt gesteld; en de volgende twaalf dagen zullen de schepenen zelf de kosten van de herberg vergoeden, aangezien zij dat vonnis zo lang onder zich houden; uitgezonderd als het om een mensenleven gaat.]

2. Item zoe en zal men noch en mach men geen voerwaerden noch gelooften maken, die vast ende gestade zijn zullen off moegen, men en maecktsse voer scepenen tot Gorinchem, zonder alle(e)n van hijlick; ende daer moghen aff tughen binnen jaers dattet hijlick geschiet, goede wittachtige knapen, die daerover geweest hadden, mer altoes zijn zij nairder met enen goeden getughe tontgane, dan dat men se verwinnen mach off zal.
[Evenzo zal en mag men geen overeenkomsten noch beloften aangaan, die onverbrekelijk zullen of mogen zijn, tenzij men ze aangaat ten overstaan van schepenen van Gorinchem, met als enige uitzondering vanwege huwelijk. En daarvan mogen binnen een jaar nadat het huwelijk plaatsvond, goede en betrouwbare mannen, die erbij geweest zijn, getuigen, maar in alle gevallen zijn zij beter af door met een goede getuige voor te komen, dan dat men ze gerechtelijk overtuigen mag of zal.]

3. Item alle brieven van schoude, die op dagen gegeven zijn off gegeven off gemaeckt zullen wesen, daer zal men recht mede vorderen binnen jaers na den daghe van betalinghe. Wie des niet en dede, die en zou men geen recht doen mettyen brieve. Ende alle brieven die gelooft en gemaeckt zijn off geloven off maken zal tot wille te betalen, daer zal men recht mede vorderen binnen jaers na datum des brieffs. Wies niet en dede, die en soude men geen recht doen mettyen brieve. Uutgenomen off yemandt buyten landts waer ende goet aenbestorve in scepenbrieven van schoude, die en zullen niet verjaren, alzoe verre als zij hoir recht mettyen brieve vorderen binnen jaers nadat zij binnenslants comen.
[Evenzo zal men met alle schuldbrieven, die op een bepaalde dag zijn verstrekt dan wel opgemaakt, recht eisen binnen een jaar na de dag van betaling. Wie dat niet doet, zal men geen recht doen met die brieven. En alle brieven die toegezegd en opgemaakt zijn of zal toezeggen of opmaken met de bereidheid te betalen, daarmee zal men recht eisen binnen een jaar na de datering van die brief. Wie dat niet doet, zal men geen recht doem met die brief. Uitgezonderd wanneer iemand buitenlands was en goederen erfde in schepenbrieven vanwege schulden, die zullen niet verjaren, in zover als zij hun recht met die brieven vorderen binnen een jaar nadat zij in het land terugkeren.]

4. Item alle erffbrieve ende pandtbrieve, die geëygent zijn off geëygent zullen worden, zullen blijven in hoyre macht ende niet verjaren. Ende alle jaerlijcke thijnsse[238] off renten zal men binnen jaers nae den daghe van der betalinge winnen ende niet meer dan van een jaer.
[Evenzo zullen alle erf- en pandbrieven, die rechtens zijn of zullen worden vastgesteld, in stand blijven en niet verjaren. En alle jaarlijks te betalen cijns en rente zal men binnen een jaar na de dag van betaling invorderen en niet meer dan van een jaar.]

5. Item alle pandtbrieve, daer yemant met recht alzoe mede gevaren hadde, dat wanneer hij yemants goet off den persoon bewijssen mach, dat men hem daeraen panden zall als recht is, die en zullen niet verjaren; dat is te verstaen, dat men dien persoone bij enen van onsser

[238] Tijns = huur- of pachtgelden.

steede bode van Gorinchem off bij eenen van onssen gerechte van Gorinchem mach doen leyden in onsse gevangenisse ende daer niet uut scheyden, hij en hadde geëffent ende gepunt mettengeenen die hij die schult schuldich waer. Ende wanneer hij alzoe gepunt ende geëffent hadde, zoe en zou men niet meer recht doen met dien pandtbrieve. Ende wie den anderen alzoe in vangenisse doet leyden, die zal hij alzoe veel broots ende borns doen leveren, als hij eeten en drincken mach. Ende daer en zal men oeck geen steen- noch sluytgelt noch leygelt aff hebben. Ende wairt (saeck, dat) oeck dengenen docht, die den anderen alzoe dede vanghen, dat hem onsse vangenisse niet zeker genouch en waer, zoe zal men hem dyen persoon leveren tot zijnen huysse off tot zijnre herbergen off tot zijnre woenstadt in helden (ende) in boeyen, ende daerbij zal hij hem geven water en broot, als voirscr. is. Ende waer yemant, die dus in vangenisse laghe ende uuyter vangenisse brake, die brueken zouden staen tonsser genaden, ende niet quijt wesen van die schout.

[Evenzo zullen alle pandbrieven[239], waarmee iemand in rechte gehandeld had, dat wanneer hij iemands goed of de persoon mag aantonen, dat men hem daarvoor zal gijzelen zoals het recht toestaat, niet verjaren; te weten, dat men die persoon door een van onze stadsboden van Gorinchem of door een [bode] van ons gerecht van Gorinchem in onze gevangenis mag voeren. En hij mag niet daaruit vertrekken vooraleer hij een schikking had getroffen met degene die hij het bedrag schuldig was. En wanneer hij aldus een schikking had getroffen, dan zou men geen recht meer vorderen met die pandbrieven. En wie een ander aldus gevangen doet zetten, die zal hij zo veel brood en water geven, als hij eten en drinken mag. En daarvan zal men ook geen steen-[240], sluitgeld[241] noch geleidegeld krijgen. En in het geval dat degene, die de ander aldus gevangen liet nemen, meende dat onze gevangenis niet veilig genoeg was, dan zal men hem die persoon, in ketens en voetboeien, uitleveren aan zijn huis, of zijn onderkomen of zijn woonplaats, en daarbij zal hij hem water en brood geven, zoals het is voorgeschreven. En wanneer iemand, die aldus gevangen zat en uitbrak, zal die overtreding door ons worden berecht, en hem niet ontslaan van die schuld.]

6. Item onsse scepenen van Gorinchem en zullen niet langer huegen noch segelen dan binnen jaers nadat zij verset worden van haren scependom.

[Evenzo zullen onze schepenen van Gorinchem niet langer getuigen noch zegelen dan tot een jaar nadat zij ontheven zijn uit hun schepenambt .]

7. Item waer dat yemant recht begeerde voer onssen rechter ende scepenen van Gorinchem ende mit recht bedingde, waert dat ment hem dan weygerde, zoe en soudt men niemant recht doen, hem en waer voer recht geschiet van dat hij bedingt hadde als recht waer. Maer zoewie van onsser weghen in onssen dienst geseynt waer ende gedaecht waer eer dat wijën uutseynden, daer en soud men geen recht op vorderen, hij en waer thuys gecomen, ende dan zal men hem die wete doen als recht is, ende daeraff dan terechtstaen.

[Evenzo in het geval dat iemand recht wenst voor onze schout en schepenen van Gorinchem en dit volgens het recht eist, en men het hem dan weigert, dan worden alle zaken opgeschort, totdat hem recht gedaan wordt vanwege hetgeen hij geëist had zoals het recht voorschrijft. Maar wie vanwege ons in onze dienst wordt uitgezonden en gedaagd was voordat wij hem uitzonden, daarvan zou men geen recht eisen, totdat hij weer is thuisgekomen, en dan zal men hem de gerechtelijke aanzegging doen zoals het recht voorschrijft, en daarvoor dan terechtstaan.]

8. Item wie den anderen aenspraeck van dagelicxen recht van schulde off van bijtichten daer geen scepenbrieven aff en zijn, die zal hem ontsculdigen met hande ende met monde als scepen wijssen dat recht waer. Maer waert een vremdt man van buyten der enynghen[242] van Gorinchem geseten, die zal hem ontsculdighen des anderen daechs naedat hij gedaecht is, voer den middach, als voerscr. is. Ende diergelijcke zal men hem weder doen. Ende wie enyghen

---

[239] Rentebrief op vastgoed vanwege nog niet volledig daarop betaalde schulden.
[240] De kosten van verblijf in een gevangenis (levensonderhoud).
[241] Bedrag te betalen aan de gerechtsdienaar voor het in hechtenis nemen van de gevangene.
[242] Lees *heerlijkheid*.

uutheemschen man dede besetten, ende tot zijnre onschult quame, die mach winnen mogelijcken cost, die hem [onse] gericht toeschiert op den aenspreker.
[Evenzo wie een ander aanklaagt volgens het gewone recht van schulden of van beschuldigingen waarvan geen schepenoorkonden voorhanden zijn, dan zal diegene zich verontschuldigen met een eed zoals schepenen bepalen dat het recht eist. Maar wanneer het een vreemdeling van buiten de heerlijkheid van Gorinchem betreft, dan zal die zich verontschuldigen de volgende dag nadat hij gedaagd was, voor de middag, zoals het recht eist. En men zal hem verder overeenkomstig behandelen. En wie enige vreemdeling laat gijzelen, en diens onschuld wordt aangetoond, die mag zijn billijke kosten opeisen, die ons gerecht hem toewijst ten laste van de aanklager.]

9. Item waert dat yemant vochte binnen den scependom van Gor[cum], daer zal onsse richter dengenen aff doen daghen die daerbij ge[weest] hebben, dat zij dat oerconden; maer aen tween oirconden heeft o[nse] richter genoch, off hij will. Ende mede mogen tughen manper[soon] over wijffpersoon, maer geen wijffpersoon over manpersoon. End[e zoe] wie dat niet en quame als hij gedaecht waer, verbuerde tegens [ons] alzoe veell als daer hij voer gedaecht waer dat ruerende wae[r] van vechten, ende tegen onssen richter drie scellingen.
[Evenzo in het geval dat iemand vecht binnen het rechtsgebied van Gorinchem, zal onze schout diegenen laten dagen die daarbij geweest zijn, dat zij daarvan getuigen; maar aan twee getuigen heeft onze schout genoeg, als hij wil. En mannen mogen getuigen tegen vrouwen, maar vrouwen mogen niet getuigen tegen mannen. En wie niet komt als hij gedaagd wordt, verbeurt jegens ons zoveel als waarvoor hij gedaagd is en dat in het geding is vanwege het vechten, en jegens onze schout drie schellingen.]

10. Item waert zake dat yemant den anderen dootsloege off van lijve ter doot brochte in onssen scependom van Gorinchem, ende men metten doden bedroeghe metter waerheyt van onsen lande, daer en zoude die misdadighe geenrehande onschout aff helpen, men en zoude over hem richten als scepenen wijssen dat recht waer, tenwaer off hij bij ons ende bij des doden maghen suende. Eest oeck dat die misdadighe ontruymt, zoe zal men tuytlaghen legghen in onssen lande; ende waer dat men bevoere off creghe in onssen lande, soud men over hem richten als scepen wijssden dat recht waer off hij zuenden bij ons ende bij des doden maghen. Ende zoe wanneer yemant tuytlagen ons landts geleet is, zoe mach een eerste lidt van der doder hant off nairre een aenleyder wesen. Ende sloughen sijën doot, daer en zouden zij niet aen verbueren. Ende waer dat yemant van ons gerichts weghen hem onderwonde te houden dengenen off dieghene die tuytlagen ons lants waer off waren, en hij hem te machtich waer off worde, zoe mochten zijën dootslaen zonder verbueren.
[Evenzo in het geval dat iemand een ander doodslaat of zodanig verwondt dat hij overlijdt in ons rechtsgebied van Gorinchem, en men met de dode bewijs levert volgens het recht van ons land, dan is de misdadiger geen onschuldseed toegestaan. Men zal hem berechten zoals schepenen vonnissen volgens het recht, als ware het dat hij tegenover ons en tegenover de verwanten van de dode zoende.
En als de misdadiger vlucht, dan zal men hem uit onze landen zetten; en waar men hem aantreft of te pakken krijgt in onze landen, zal men hem berechten zoals schepenen vonnissen volgens het recht, alsof hij zoende jegens ons en jegens de verwanten van de dode. En wanneer iemand uit ons land is gezet, dan mag een eerste lid[243] van de dode of een nadere bloedverwant de aanklager zijn. En sloegen zij hem dood, dan zullen zij daarvoor niet gestraft worden. En in het geval dat iemand vanwege ons gerecht het waagde zich te bemoeien met degenen of degene die uit ons land waren of is gezet, en hij hem de baas was of wordt, dan mogen zij hem doodslaan zonder boete.]

11. Item waert dat yemant enen anderen aensprake van zijnen lijve, die zoude die aenspreecker ende zes goede wittachtighe knapen met hem verwinnen voer onsse scepenen tot Gorinchem, die die misdaet gesien oft gehoort hadden, van den bruecken daer hij hem aff aengesproken hadde, ende dat aen den heylighen waer maken als scepenen wijssen dat recht is. Ende na der misdaet daer die aengesproken off verwonnen worde, zal men rechten als scepen wijssen dat recht is, ten waer dat men die misdaet beterden bij ons ende bij der partiën die misdaen waer. Ende waert zake dat een aenspreker den aengesproken niet verwinnen en mach met zes goede wittachtige

[243] Een bloedverwant uit de derde generatie.

knapen als voerscr. is, zoe zal men over hem richten na der aensprake daer hijen aff aengesproken hadde, als scepen wijssen dat recht is, in zulcker manieren als voerscr. is.
[Evenzo in het geval dat iemand een ander aanklaagt op zijn persoon, dan zal de aanklager en zes betrouwbare mannen met hem getuigen voor onze schepenen te Gorinchem, die die misdaad gezien of gehoord hadden, van de overtredingen waarvan hij hem aangeklaagd heeft, en dat op de heiligen waarmaken zoals schepenen vonnissen volgens het recht. En volgens de misdaad waarvan hij aangeklaagd of schuldig bevonden wordt, zal men recht spreken zoals schepen vonnissen dat het recht is, als ware het dat men die misdaad jegens ons en jegens de partij die de misdaad had ondergaan, had vergoed. En in het geval dat een aanklager de aangeklaagde niet schuldig bevonden krijgt met zes betrouwbare knapen zoals het voorgeschreven is, dan zal men hem berechten volgens de aanklacht waarmee hij de ander had aangeklaagd, zoals schepenen vonnissen volgens het recht, op zulke wijze als voorgeschreven is.]

12. Item wie eenen man slaet, verbuerden teghen onsser poerten thien scellingen.
[Evenzo wie een man slaat, verbeurt tien schellingen jegens onze stad.]

13. Item waert dat een man een wijff sloeghe, verbuerde tegen onsser poerten een pont. Ende waert dat een wijff een man sloeghe, verbuerde tegen onser poerten een pont. Oeck mede waert dat een wijff een ander wijff sloege oft scheldende woorden onderlinghen hadden, verbuerde elck tegen onsser poerten een pont off den steen te draghen.
[Evenzo in het geval dat een man een vrouw slaat, verbeurt hij een pond jegens onze stad. En in het geval dat een vrouw een man sloeg, verbeurt zij jegens onze stad een pond. Ook zo in het geval dat een vrouw een andere vrouw sloeg of onderling scholden, dan verbeurt elkeen jegens onze stad een pond of zullen zij de schandsteen moeten dragen.]

14. Item waert dat een man een anderen bloetreysde, verbuerden een pont.
[Evenzo in het geval dat een man een ander een bloedende wond toebrengt, verbeurt hij een pond.]

15. Item waert dat enich man den anderen wonden ende die wonde een lit lanck waer ende nagels diepe, verbuerde tegens ons vijff en veertich sc. Ende waert zake dat die wonde meerder waer, verbuerde tegens ons vijff pont. Ende waert oeck dat een man den anderen thuys sochte ende huystotinge dede in evelen moede, verbuerde tegens ons thien pondt. Ende wie op den anderen een knijff treckt off een zweert off anders enyghe geslepen wapen tot zijnen evell, verbuerde tegens ons xlv scellingen. Ende wie den anderen lemt, verbuert tegens ons thien pondt. Ende waert dat yemant eenen anderen eenen voet affhout off -sloeghe, off een ooghe uutstake, verbuerde tegens ons dertich pondt.
[Evenzo in het geval dat enige man een ander verwondt en die wond een lid lang is en nagels diep[244], verbeurt hij jegens ons 45 schellingen. En in het geval dat die wond groter was, verbeurt hij jegens ons vijf pond. En in het geval ook dat een man de ander thuis opzoekt en huisvredebreuk pleegt in toornige woede, die verbeurt jegens ons tien pond. En wie tegen een ander een mes trekt of een zwaard of enig ander geslepen wapen in zijn woede, verbeurt jegens ons 45 schellingen. En wie een ander verminkt, verbeurt jegens ons tien pond. En in het geval dat iemand een ander een voet afhouwt of –slaat, of een oog uitsteekt, verbeurt hij jegens ons 30 pond.]

16. Item alle boeten van vechten voirscr. sullen twevoudich zijn, die binnen mercten off binnen mercktengeleyde geschien.
[Evenzo zullen alle voornoemde boetes vanwege vechten worden verdubbeld voor zover ze tijdens de markt of de marktvrede geschieden.]

17. Item waert dat enich man nae den anderen worpe in evelen moede, verbuerde vijff pont, half ons ende halff onsser poerten voirscr.
[Evenzo in het geval dat enige man iets naar een ander werpt in toornige woede, verbeurt hij vijf pond, de helft voor ons en de helft voor onze voornoemde stad.]

[244] Een zogenaamde *keurwond*.

18. Item waer oeck dat yemant den anderen beyde zijn oogen uutstake met moetwille, dair zoude men over richten gelijck off hij enen man doot had geslaghen, ende scepen wijsden dat recht is, tenwaer off hij suende als voirscr. is.
[Evenzo in het geval dat iemand de ander moedwillig beide ogen uitsteekt, dan zal men dat berechten alsof hij een man had doodgeslagen, en schepenen zullen vonnissen zoals het recht eist, als ware het dat hij zoende zoals het voorgeschreven is.]

19. Item waert dat yemant vochte off onmin hadde, daer onse richter toequame off yemant van ons gerechs weghen met wittachtigen oirconden oft een wittachtich knape met wittachtiger oerconden, ende hem enen vrede yessche, ende hijs hem niet en gave, verbuerden tegens ons xlv scellingen. Voert zoe zal men hem eysschen anderwerff met oerconde (ende derdewerff met oirconden)[245]: tot elcken male als men hem yessche als voerscr. is ende niet en gave, verbuerde teghen ons xlv schellingen. Ende waert dat hij ten dorden eyssche geenen vrede en gave, zoe zal men hem eenen vrede gebieden te houden van ons ende van ons gerechtswegen voirscr. Ende wanneer hij hem geboden is te houden met oerconden als voirscr. is, dyen vrede zal hij houden off hij dyen vrede metter hant gegeven hadde. Ende waert dat hij dyen vrede braecke, men zoude over hem richten aen zijn lijff als over eenen vredebreker als scepen wijss[en] dat recht is, in alle manieren als voerscr. is, tenwaer of h[ij] ons gemoede hadde. Ende eenen vrede zal duren zes weken lanck. Ende waer dat yemant teghen eenen anderen suende binnen vrede van enygerhande zaken daer vrede aff ginghe off gegaen waer, daer waer die vrede aff wuyt.
[Evenzo in het geval dat iemand vocht of ruzie kreeg, waar onze schout bij kwam of iemand vanwege ons gerecht met betrouwbare getuigen of een betrouwbare knaap met betrouwbare getuigen, en van hem een vrede eisen, en hij deze niet gaf, verbeurt hij jegens ons 45 schellingen. Voorts zal men andermaals vrede eisen van hem met getuigen [en ten derde male met getuigen]: en elke keer als men vrede eiste zoals het voorgeschreven is en hij deze niet gaf, verbeurt hij jegens ons 45 schellingen.
En in het geval dat hij op de derde eis geen vrede gaf, aldus zal men hem een vrede gebieden te houden vanwege ons en ons voornoemd gerecht. En wanneer hij zoals is voorgeschreven met getuigen is verplicht om de vrede te houden, dan zal hij die vrede bewaren alsof hij die met zijn hand gegeven heeft.
En in het geval dat hij die vrede brak, dan zal men hem berechten aan zijn persoon als een vredebreker zoals schepenen volgens het recht vonnissen, volgens alle manieren als voorgeschreven is, tenzij hij onze toestemming heeft. En een vrede zal zes weken lang duren. En in het geval dat iemand jegens een ander zoende binnen de vrede vanwege enigerlei zaken waardoor de vrede vermindert of verminderd was, dan zal de vrede geheel en al eindigen.]

20. Item waert dat men yemant van vredebrake betuygen mach met tween wittachtigen knapen, daer en mach men geen onscout voer doen. Ende en mocht mens niet betuygen als voerscr. is, zoe zal hij zijn onscout doen als scepen wijssen dat recht is, ende daermede zal hij quijt wesen.
[Evenzo in het geval dat men van iemand vredebreuk kan bewijzen met twee betrouwbare knapen, daarvan mag men geen onschuldeed doen. En mocht men het niet bewijzen kunnen zoals het voorschreven is, dan zal hij zijn onschuldeed afleggen zoals schepenen vonnissen volgens het recht, en daarmede zal hij bevrijd zijn van de aanklacht.]

21. Item waert dat yemant vochte in duysteren steeden, daer die kerssen off vuer uutgedaen waeren, daer zal die boeten viervoudich zijn. Ende dat zal men houden op alle dieghene die de kerssen off vuer uutgedaen hadden, ende op anders alle dieghene die daerbij geweest hadden, ter tijt dat zij die rechtsculdige met hoiren eede voertbrengen.
[Evenzo in het geval dat iemand vocht op duistere plaatsen, waar de kaarsen of het vuur uitgedaan waren, dan zal de boete viervoudig gelden. En dat zal men eisen tegen al diegenen die de kaarsen of het vuur hadden uitgedaan, en verder tegen al degenen die daarbij zijn geweest, op het zelfde moment dat zij de schuldigen met hun eed aangeven.]

22. Item waert dat yemant enich romoer off vechtelijck maecte, daer geen vrede off en ginghe, ende daeraff gedaecht worden, ende daer yemant aff verwonnen worde van boeten, ende diegene versuent woude wesen, die in geenen bruecken bevonden en waer, tegen dengenen die met recht

[245] Ingevoegd naar de handvesten van Dalem en Hagestein.

in boeten ghewijst waer, die zal winnen alzoe veele als wij off onsse poert alzoe vele als die boeten draghet, ende daermede gesuent wesen.
[Evenzo in het geval dat iemand enig rumoer of een vechtpartij veroorzaakte, die niet tot een vrede leidt, en daarvoor gedaagd wordt en waartoe iemand schuldig wordt bevonden en een boete krijgt opgelegd, en als diegene een verzoening wil, die niet in overtreding was bevonden, jegens degene die rechtens tot een boete was veroordeeld, die zal evenveel toegewezen krijgen als wij of onze stad, en wel zoveel als de boete bedraagt, en daarmede gezoend zijn.]

23. Item waert dat enich goet knape tegens eenen boeve, lantloper off rybout twistende worde, dyen en zoude hij met meer beteren, dan onsse gericht docht dat men hem beteren zoude. Ende sloege oeck een boeve off een rybaut off een landtloper enen goeden knape, die zijn boete noch zijn zuene niet gelden en mocht, die hem onsse gerecht over segede, dyen zoude men houden in helden ende in vangenisse ende geven hem alle dage water en broot ende slaen hem elcx dages twaelff penningen aff totter tijt toe, dat hij alle zijn boeten ende alle zijn zuene voirscr. alzoe vergouden heeft in deser manieren. Waert dat hij lage van onsse bruecken, zoe zouden wij hem water en broot gheven, ende waert van onsser poert bruecken, zoe soudt onsse poert doen, ende waert van der zuenen, zoe mach hem dengheenen quijt laten die misdaen waer, off hem water en broot geven als voirscr. is.
[Evenzo in het geval dat enige betrouwbare knaap ruzie krijgt met een boef, landloper of rabauw[246] , dan zullen die hem meer vergoeden, dan ons gerecht meende dat men hem vergoeden zou. En wanneer een boef of een rabauw of een landloper een betrouwbare knaap ook nog slaat, en die kan zijn boete noch zijn zoen betalen, die hem door ons gerecht is opgelegd, dan zal men hem in hechtenis nemen en elke dag water en brood geven. En hem elke dag in hechtenis 12 penningen in mindering brengen totdat hij al zijn voornoemde boeten en zoen op deze manier heeft vergoed. Wanneer hij vanwege verbreken tegenover ons in hechtenis is, dan zullen wij hem water en brood geven, en wanneer het vergrijpen tegenover de stad betreft, dan zal onze stad dat doen, en vanwege zoenen, dan mag degene die misdaan is hem kwijtschelden, dan wel hem water en brood geven zoals het voorgeschreven is.][247]

24. Item geen man en zal noch en mach zijn wijffs goet verbueren, noch geen wijff hoirs mans goet verbueren, dan elck zijn helft van hueren gemenen goede. Ende welck hoyre dattet verbuerde van hem beyden, daer zal bekende schult voer affgaen uut haren gemenen goede.
[Evenzo zal noch mag een man zijn vrouws goed verbeuren, noch een vrouw haar mans goed, behalve elk de helft van hun gemeenschappelijke goed. En welk erfdeel verbeurd raakt van hen beiden, daarvan zal bekende schuld afgetrokken worden ten laste van de gemeenschappelijke goederen.]

25. Item zoe en mach noch en zal men niemant in helde houden noch in vangenisse brengen off houden van enygerhande bruecken off misdaet die hij gebrueckt heeft off misdaen hadde, alzoeveer als hij zijn bruecken off misdaet verborgen mach bij onssen gerecht van Gorinchem.
[Evenzo mag noch zal men iemand boeien noch gevangen nemen of houden vanwege enigerlei vergrijp of misdaad die hij begaan of misdaan heeft, in zoverre als hij voor zijn vergrijp of misdaad borg mag stellen voor ons gerecht van Gorinchem.]

26. Item als enich mensche sterfft, zoe zullen zijn erffgenamen dat erve ende goet nemen als recht is in deser manieren: off daer enich kijnt waer dat uutgehijlict waer dat erve ende goet hebben woude, dat zall incomen ter eerster doot met halff zulcken goede as uutgevoert hadde met kennisse der waerheid, ende ten laester doot eeven rijck te wesen, want als man ende wijff vergadert zijn metier wetten, zoe is hoyr goet gemeyn.
[Evenzo als enig mens sterft, dan zullen zijn erfgenamen de erfenis en het goed erven zoals het recht bepaalt op de volgende wijze: als daar enig kind is dat uitgehuwelijkt is en dat erfenis en goed wil erven, dat zal inbrengen[248] bij de dood van de eerststervende met de helft van de goederen zoals die uit de boedel zijn genomen met aantoonbaar bewijs. En bij de dood van de langstlevende even rijk te zijn, want als man en vrouw volgens de wet in het huwelijk verenigd zijn, dan is hun goed gemeenschappelijk.]

---

[246] Ook wel een bedelaar.
[247] Betaling vindt steeds plaats door de instantie of degene wie de boete toekomt.
[248] De zogeheten inbreng of *collatio bonorum.*

27. Item waert dat een storve ende wittachtich kijnt off wittachtighe kijnderen afterlieten, die zouden nemen van allen eyghenen goede van oudevader ende van oudemoeder, gelijck vader ende moeder gedaen zouden hebben off doen zouden off zij leeffden.
[Evenzo in het geval dat iemand sterft en een wettig kind of wettige kinderen achterlaat, dan zullen die van alle eigen goederen van grootvader en grootmoeder krijgen, wat vader en moeder gekregen zouden hebben alsof zij nog leefden.]

28. Item waert oeck dat yemant storve zonder wittachtige geboert after te laten, daer vader ende moeder beyde aff leefden, dat erve ende goet zouden zij temael opheffen ende nemen. Ende waer(t) dat enich van vader off van moeder doot waren, welcke hoir datter leefden van dyen tween, die zal dat erve ende goet halff heffen ende bueren, ende die ander helft van dyen goede, dat zullen die naesten van wittachtiger geboerten heffen ende nemen van vader off van moeder, die daer doot waren.
[Evenzo in het geval dat iemand sterft zonder wettige afstammelingen na te laten, en waar vader en moeder beiden nog leven, dan zullen zij het erfdeel geheel en al opheffen en (in eigendom) verkrijgen.
En in het geval dat ofwel vader ofwel moeder dood was, wie van de twee er nog leefde, die zal het erfdeel voor de helft ontvangen en innen, en de andere helft van de erfenis zullen de naaste verwanten van wettige geboorte in ontvangst nemen van vader- of moederzijde, die daar overleden was.]

29. Item waert dat yemant storve zonder wittachtige levende geboert after te laten, ende daer vader en moeder beyde aff doot waren, dat erve off goet zal aen elcke zijde gaen ende deylen die daer naest zijn van maechscappen van wittachtiger geboort, daer zij aff bestaen.
[Evenzo in het geval dat iemand sterft zonder wettige, levende geboorte achter te laten, en ook de vader en moeder beide gestorven waren, dan zal de erfenis naar elk van beide zijden gaan en worden gedeeld door de naaste verwanten van wettige geboorte, waar zij van afstammen.]

30. Item waert dat enich wijffpersoon kynder creghe, die zij boven hoiren getrouden man in overspel niet gewonnen en had, die zullen bueren ende nemen gelijck off zij getroude kynder waren van hoirs moeders goede.
[Evenzo in het geval dat enige vrouw kinderen kreeg, die zij buiten haar getrouwde man niet in overspel gekregen heeft, dan zullen die kinderen uit de erfenis van hun moeder verkrijgen zoveel als of zij kinderen uit het huwelijk waren.]

31. Item waer oeck een onmondich kynt, dat zal die naeste manhooft van der ouster geboerte van de rechter swa[e]rtszijde vermunden, mer dat zal hij versekeren met goeden leggenden erv[e] voer onsse richter en voer onsse scepenen tot Gorinchem, dat hijt niet verbaelmonde van alzulcken goede daer hijt in vynt; dat is te verstaen: een manpersoon tot zijnen twaelff jaren toe ende een wijff persoon tot haren derthien jaeren toe duerende die voechdije, tenwaer dat zij daerenbinnen storven. Ende waer oeck dat die momber van der naester rechter swaertzijde niet vermonden en woude off datter geen recht geboren momber en waer, daer soudt een zijn maech doen, die hem tbeste dede, bij onssen gericht ende scepen voirscr.
[Evenzo in het geval er een onmondig kind is, dan zal de naaste mannelijke verwant van de oudste geborene van vaderszijde voogd zijn, maar dat zal hij verzekeren met degelijke voorhanden eigendommen voor onze schout en onze schepenen van Gorinchem, zodat hij al de goederen die hem worden toevertrouwd, niet zal verkwisten; te weten: een man tot 12 jaar en een vrouw tot 13 jaar gedurende de voogdij, tenzij zij binnen die termijn zouden overlijden. En in het geval ook dat de voogd van de rechtens naaste vaderszijde niet voogd wil zijn of dat er geen natuurlijke voogd was, dan zou een mannelijke bloedverwant dit doen, die voor hem het beste doet volgens ons voorgenoemde gerecht en schepenen.]

32. Item waer dat yemant storve, daer geen erffgenamen en volenden, dat zouden wij houden een jaer ende zes weken lanck totter rechten erffgenamen behouff. Ende waert dat daerenbinnen geen erffgenam[en] en volchden, zoe zoude ons dat goet blijven en toebehoiren.
[Evenzo in het geval dat iemand sterft waar geen erfgenamen zijn, dan houden wij de erfenis een jaar en zes weken lang in bezit in het belang van de gerechte erfgenamen. En in het geval dat zich binnen die termijn geen erfgenamen melden, dan zal die erfenis aan ons toevallen.]

33. Item jaer en dach zal wesen een jaer en zes weken.
[Evenzo zal de termijn van een jaar en dag worden bepaald op een jaar en zes weken.]

34. Item waer dat enich erve van eygenen goede tot leen gemaeckt waer oft midt eygenen goede gecoft waer, dat zal die leenvolgher veroirsaten den rechten erven ende erffgenamen alzoe duer alst gecocht was oft alst weert was opten dach doe ment te leen maecte mit kennisse der waerheid. Waert oeck dat hijt veroirsaten niet en woude als voirscr. is, zoe zal hij se te hove wijssen te ontfaen met hoiren aendeele, uutgenomen onsse borchleene, die en zullen niet gescheyden wesen, maer men zalt den erffgenamen veroirsaten gelijck anderen leen in allen manieren als voerscr. is, ende achterdijen dattet eens veroirsaet is, zoe zal(t) voert staen te leenrecht.
[Evenzo in het geval dat enig bezit van eigen goederen tot leen worden gemaakt of met eigen goederen gekocht was, dat zal die leenerfgenaam een vergoeding betalen aan de gerechte erven en erfgenamen ter hoogte van het bedrag waarvoor het gekocht is of zoveel als het waard is op de dag dat men het in leen gaf met een beëdigde verklaring omtrent de juistheid. In het geval dat hij het niet wilde vergoeden zoals het voorgeschreven is, dan zal hij ze naar het hof verwijzen om hen te ontvangen met hun aandeel, uitgezonderd onze borglenen , die niet verdeeld zullen worden, maar men zal de erfgenamen vergoeden zoals andere lenen op dezelfde wijze als het voorgeschreven is, en daarna als het eenmaal vergoed is, dan zal het voortaan onder het leenrecht vallen.]

35. Item zullen wij onsse naecopen hebben van alle erffenisse, huysingen ende jaergelt dat in onssen scependom vercoft wort xiiij dagen lanck nadyen dat die eygendom gegaen is.
[Evenzo zullen wij onze nakoop[249] hebben van alle erfenissen, huizen en jaargeld die in ons schependom verkocht worden gedurende veertien dagen dadat de eigendom is overgedragen.]

36. Item wie dat bastaerden goet maeckt in scepenbrieven van Gorcum off goet besette, datzelve off alzoe veel zal gaen ende volgen gelijck dat ment maeckt in den scepenbrieven off beset. Ende waert dat een bastaert ander goet creghe, dat zal aen ons comen, tenwaer off zij wittachtich geboert achter hem lieten.
[Evenzo in het geval dat iemand goederen vermaakt aan een bastaard, vastgelegd in schepenbrieven van Gorinchem of goederen waarop hij beslag legt, dan zal datzelfde of evenveel overgaan gelijk men het vermaakt in schepenbrieven of er beslag op legde. En in het geval dat een bastaard ander goed kreeg, dan zal dat aan ons komen, tenzij zij wettige erfgenamen achterlieten.]

37. Item wie den anderen aenspraeck van erve, ende die besitter dies erffs met scepen betuygen mach dat hij daenn geseten heeft jaer ende dach in eygendom, van allen dengenen die binnenlants zijn off hebben geweest binnen jaers ende binnen daghe onbecroent, dat zal die besitter dies erffs houden met hande ende mit monde voer zijn eyghen. Waer yemandt butenlandts, als hij te lande quam zoe zoude hij nemen alzulck recht, als hem scepen wijsden dat recht waer. Ende mach die besitter des niet betughen met scepen off met scepenbrieve, zoe zal hijt houden met hem vii-den, die den lande naest gelegen zijn, vier te landtwaert ende drie ter zeewaert. Waert oeck alzoe dat zijt hem niet en wouden helpen houden, zoe zouden zijt den anderen helpen houden die dat aenspraecke voer zijn eyghen, off die zij kenden dat van rechts zijn waer. Ende wyen dat die vier off meer helpen houden, die zal in den recht ende in den goede blijven. Ende den anderen, die den vieren off meer niet en wouden helpen houden, die verbuerde elcx teghens ons vijff ende veertich scellingen.
[Evenzo wie een ander aanklaagt vanwege bezit van onroerend goed, en die bezitter kan voor schepenen bewijzen dat hij dit een jaar en een dag in eigendom heeft bezeten, gedurende een jaar en een dag onaangesproken vanwege al diegenen die in het land zijn geweest, dan zal die bezitter van het onroerend goed het als zijn eigendom beschouwen met een plechtige verklaring. Wanneer iemand buiten het land is, dan zal hij als hij weer in het land komt, zodanig recht eisen, als schepenen vonnissen volgens het recht. En kan die bezitter het niet aantonen met schepenen of met

[249] Het recht om een aan een ander verkochte zaak tegen de overeengekomen prijs van de verkoper over te nemen.

schepenbrieven, dan zal hij het houden samen met zeven getuigen, die het dichtst bij het land gevestigd zijn, vier aan de landzijde en drie aan de zeezijde. Wanneer zij hem niet wilden helpen, dan zouden zij de ander helpen houden die het voor zichzelf opeist, of die van wie zij wisten dat het hem rechtens toekomt. En wie die vier of meer helpen, die zal in zijn recht staan en in bezit van de goederen blijven. En de anderen, die de vier of meer niet wilden helpen, die verbeuren elk 45 schellingen jegens ons.]

38. Item en zullen wij weduwen noch wesen, noch nyemants kijnder, zij zijn manpersoon off wijffpersoon, wijven noch mannen buyten hem ende hoyre vrienden wil.
[Evenzo zullen wij weduwen noch wezen, noch iemands kinderen, of ze man dan wel vrouw zijn, uithuwelijken tegen hun wil of die van hun vrienden.]

39. Item waert dat yemant, hij waer manpersoon oft wijffpersoon, ontscaeckt worde teghen zijnen wille, ende die misdadige ender ons in den scependom van Gorinchem getueft worde, daer sou men over richten aen zijn lijff als scepen wijsden dat recht waer, tenwaer oft gebetert worde als voirscr. is. Voert waert dat yemant die poerter off poerterskijnder waren tot Gorinchem, bij zijnen wil ende buten zijnre naesten maghen will ontscaect ende ontvuert worden binnen zijnen zesthien jaeren oudt, zijn goet ende erve zal halff aen ons comen ende die ander halft aen zijn rechte erffgenamen, gelijck off hij van lijff ter doot comen waer.
[Evenzo in het geval dat iemand, man of vrouw, geschaakt wordt tegen hun wil, en die misdadiger onder ons in het schependom van Gorinchem wordt aangehouden, dan zal men hem berechten in persoon zoals schepenen vonnissen volgens het recht, tenzij het schadeloosgesteld wordt zoals het voorgeschreven is. Voorts in het geval dat iemand die poorter of kind van een poorter te Gorinchem was, naar eigen wil en zonder toestemming van zijn naaste bloedverwanten geschaakt en ontvoerd wordt voor zijn zestiende jaar, dan zal zijn goed half aan ons komen en de andere helft aan zijn gerechte erfgenamen, alsof hij overleden was.]

40. Item alle diegene die poerter zijn tot Gorinchem, zullen ons onsen vollen thijns geven, hoe luttel erffs dat zij hebben, dyen (zij) ons sculdich zijn. Ende die meer hebben dan drie roeden breet, die zullen ons geven van elcker roeden die zij meer hebben, twaelf penningen ende een hoen in die stede daert gelegen is. Ende wie buten Gorinchem woont ende daerbinnen geërvet is, zal doen als een ander poorter. Mer onsse huysgesinne, onse clercken, onsse veere van der Merwede en zullen niet waken.
[Evenzo zullen al degenen die poorter van Gorinchem zijn, ons de volle tijns betalen, die zij ons schuldig zijn, hoe luttel het eigendom ook dat zij hebben. En degenen die meer hebben dan drie roeden breed, zullen ons van elke roede die zij meer hebben, twaalf penningen geven en een hoen in de stad waar het goed gelegen is. En wie buiten Gorinchem woont en daarbinnen erft, zal doen als een andere poorter. Maar onze bedienden, onze klerken en onze veermannen op de Merwede zullen zijn vrijgesteld van de waakplicht.]

41. Item zoe wie van onssen onderzaten, geseten in onsen scependom van Gorinchem, enygerhande victaelgye coft tot zijnre herbergen ende niet om voort te vercopen, die en zal daer geen onraet aff geven.
[Evenzo wie van onze onderzaten, woonachtig in ons rechtsgebied van Gorinchem, enigerlei levensmiddelen voor eigen gebruik koopt en niet om door te verkopen, zal daarover geen belasting betalen.]

42. Item zoe wie poerter is tot Gorinchem, die en zal gheen onraet geven noch lijden van enygen goede die hij in zijnen scepe heeft, ende alzoe vrij zijn oft hijt binnen Gorinchem in zijnen huysse hadde.
[Evenzo wie poorter is te Gorinchem zal geen belasting betalen vanwege goederen die hij in zijn schepen heeft, en vrij hiervan zijn alsof hij deze binnen Gorinchem in zijn huis had.]

43. Item alle diegene die onsse merckten zoecken tot Gorinchem, die nemen wij op onsse geleyde binnen onssen lande ende alzoe verre wijs macht hebben, met hoyren goede te varen ende te keeren, uutgenomen die onsse vijanden waren off brueckich waren met recht off van scepenvoerwaerden off van scepenbrieven van schoude, die zij sculdich waren. Ende waert dat yemant goet binnen merckten off op merctdagen vercoft, die mach dengenen die dat gecoft

hadde, besetten binnen mercten ende met recht aenspreken, alzoe verre als hij daer twee wittachtige getughe oft meer aff heeft, gelijck oft buyten mercten waer.
[Evenzo al degenen die onze markt te Gorinchem bezoeken, die nemen wij onder onze bescherming in onze landen en voor zover het in onze macht is, om met hun goederen te komen en te gaan, met uitzondering van hen die onze vijanden waren of het recht hadden overtreden of schepenvoorwaarden dan wel schepenbrieven van schuld, die zij schuldig waren. En in het geval dat iemand goederen tijdens de markt of op marktdagen verkocht, die mag degene die dat gekocht had, gijzelen tijdens de markt en in rechte aanspreken, in zover als hij daartoe twee betrouwbare getuigen of meerdere heeft, gelijk of het buiten de markt was.]

44. Item waert dat yement met zijnen gelage ontginghe ende hem zijn vaert verboden waer met oerconden, die verbuerde tegens ons xlv scellingen, uutgenomen die poerters zijn tot Gorinchem, maer die zullen des anderen daechs binnen dier herbergen gaen, daer hem die vaert verboden waer, ende incomen ende hoyr gelach betalen. Ende dede(n) sij des niet, zoe verbuerde(n) sij tegen ons alzoe veel alser waren xlv scellingen. Ende dat gelach zullen wij elcken diet verbuert, dengenen uut doen panden diet omdragen wert, gelijck ons selffs boeten. Ende zoe wat tapper, die tonrecht cruende ende niet betugen en mochte als voirscr. is, die verbuerde tegen elcken hoeveel dattet waer, daer hij over croende, xlv scellingen tegen ons.
[Evenzo in het geval dat iemand zijn gelag niet betaalde en wiens verzuim was aangetoond met getuigen, die verbeurt jegens ons 45 schellingen, met uitzondering van degenen die poorter zijn te Leerdam, maar die zullen de volgende dag in de herberg gaan, waar hem zijn verzuim was aangetoond, en binnenkomen en hun gelag betalen. En deden zij dit niet, dan verbeuren zij jegens ons, zoveel als er waren, 45 schellingen. En het gelag zullen wij ieder die het verbeurt, doen uitpanden die het wordt verweten, gelijk aan onze boetes. En welke tapper die ten onrechte klaagde en het niet bewijzen kan zoals het voorgeschreven is, verbeurt jegens ieder waarover hij zich beklaagde, 45 schellingen jegens ons.]

45. Item wie dat poorter is binnen Gorinchem, die mach visschen op onssen worp tot Gorinchem ende alzoe verre als Wolfferen gaet, ende elck scip dat met netten drijvet om eenen taelweerdighen zalm elcx jaers die hij vaet van den eersten den dorden daerna na Kersavont. Waert oeck dat hij geen en vinghe, zoe zoude hij ons eenen geven sManendages in die Cruysdagen[250], behoudelijc ons ons vroens[251].
[Evenzo wie poorter is binnen Gorinchem, die mag vissen op onze worp[252] te Gorinchem en in het water langs Wolferen. En elk schip dat met netten vist betaalt jaarlijks een deugdelijke zalm die hij vangt van de eerste tot de derde keer na kerstavond. In het geval hij er dan geen ving, dan zal hij er ons een geven op maandag in de Kruisdagen, onder voorbehoud van ons vroongeld.]

46. Item alle vissche die men vaet in onssen scependom van Gorinchem die en zal men genen man buytenslants vercopen, zij en zijn eerst gethoent op die vismerckt tot Gorinchem als die te vercopen; wie des niet en dede verbuerde tegen ons xlv scellingen.
[Evenzo zal men alle vis, die men vangt in ons rechtsgebied van Gorinchem, niet aan iemand van buiten het land verkopen, vooraleer die op de vismarkt te Gorinchem is gebracht om te worden verkocht. Wie dat niet doet, verbeurt jegens ons 45 schellingen.]

47. Item waert zake dat yemandt misdede van enygerhande saeken die duyster waren ende daer geen openbaar getughe aff en waer, daer zullen onsse richter ende scepenen van Gorinchem een stille waerheid[253] aff bezitten; ende nae der waerheid die zij daervan hooren ende vijnden, zal men rechten als scepen wijssen dat recht is, tenware oft gebetert worden als voirscr. is.
[Evenzo in het geval dat iemand een misdaad beging vanwege enigerlei zaak die duister was en waarvan geen openbare getuigen waren, daarnaar zullen onze schout en schepenen van Gorinchem een 'stille waarheid' instellen. En volgens het bewijs dat men op grond daarvan hoort of vindt, zal men rechtspreken zoals schepenen vonnissen als het recht voorschrijft, tenzij het vergoed wordt zoals het voorgeschreven is.]

---

[250] De drie dagen voor Hemelvaart.
[251] Heerlijk recht.
[252] De plaats waar met werpnetten mag worden gevist; het recht berust bij de heer.
[253] Een geheime enquête; ook wel 'precedente informatie' genaamd.

48. Item wie van allen voirscr. punten ende stucken off enich punt off stuck bijzonder valsch getuyeh tuygde ende daeraff verwonnen worde met der waerheyt ende met recht, die en zal nemmermeer getuygen meer draghen, ende zijn lijff ende zijn goet zal staen tonsser genaden.
[Evenzo wie vanwege alle voornoemde punten en stukken of enig punt of stuk in het bijzonder vals getuigenis aflegt en daarvan schuldig wordt bevonden met bewijs en conform het recht, dan zal die nooit meer getuigenis afleggen, en zijn lijf en goed zal aan onze genade zijn overgeleverd.]

49. Item waert dat yemant op onsse gerecht sprake off op enich van dyen die in officiën onsser poerten van Gorinchem gesworen waeren, ende daeraff betuycht worden met twee goede knapen off met meer, zal dat beteren bij ons ende bij onssen gerecht voerscr.
[Evenzo in het geval dat iemand mondeling in verzet komt tegen ons gerecht of enigerlei personen die in beëdigde dienst van onze stad Gorinchem zijn, en waarvan getuigenis wordt geleverd met twee of meer betrouwbare knapen, zal dat voor ons en ons voornoemde gerecht vergoeden.]

50. Item zal een yegelijck die binnen onssen scependom van Gorinchem woenachtich is ende namaels woonen zall, van allen bruecken ende misdaden die zij onder ons bruecken ende misdoen, off bruecten ende misdeden, voer onsse scepenen tot Gorinchem te recht staen, ende recht daeraff doen nae inhout deser hantvesten ende brieff. Ende wes dat dese hantveste ende brieff niet en begrepe off en begrijpt, zoe wat onsse scepen van Gorinchem dan daeraff wijssen, dat zal recht wesen, gelijck oft dese hantvest off brief begrepe.
[Evenzo zal eenieder die binnen ons rechtsgebied van Gorinchem woonachtig is en hierna wonen zal, vanwege alle overtredingen en misdaden die zij onder ons begaan of begingen, voor onze schepenen van Gorinchem terecht staan, en daarover rechtspreken volgens de inhoud van deze handvesten en brief.
En hetgeen deze handvesten en brief niet inhouden, dan zal hetgeen onze schepenen van Gorinchem vonnissen, als recht gelden, alsof het in dit handvest of deze brief vervat was.]

51. Item jaerlicx als wij onsse scepen van Gorinchem versedt ende geedt hebben, zoe zullen wij twee burgemeesters setten ende mede beraeden met onsen gerecht oude ende nieuwe.
[Evenzo zullen wij na de jaarlijkse benoeming en beëdiging van onze (nieuwe) schepenen van Gorinchem twee burgemeesters benoemen, na beraad met ons oude en nieuwe gerecht.]

52. Item zullen onsse boden jaerlicx hoir roeden nederleggen op den dach dat wij onsse gerecht versetten, ende niet weder aenvaen, wij en bevelent hem.
[Evenzo zullen onze bodes jaarlijks hun ambtsteken neerleggen op de dag dat wij ons gerecht nieuw benoemen, en niet eerder weer opnemen, dan nadat wij het hen bevelen.]

53. Item wanneer dattet gevalt dat onsse schole vaceert, zoe zullen wij enen schoolmeester nemen ende setten mede bij onssen gerechte voirscr.
[Evenzo in het geval dat onze school vaceert, zullen wij, in overleg met ons gerecht, een schoolmeester benoemen.]

54. Item en zullen wij der Zeelanders scapen in onssen lande niet oerloven te comen voer Bamisse, ende voer Zinte-Mertensmisse op niemants oude weyde te comen noch op niemants wintercoern te comen, ende binnen acht daghen nae Sinte-Petersdach in den leynten uut onssen lande te zijn. Ende wie dat se hierenboven in zijnen schade vonde, die mach se scutten gelijck andere goeden.
[Evenzo zullen wij niet toestaan dat schapen uit Zeeland in ons land komen voor St. Bavodag (1 oct.), en voor St Maarten op niemands oude weide te komen noch op iemands winterkoren, en zij moeten binnen acht dagen na St. Pietersdag in de lente (22 februari) uit ons land weg zijn. En wie ze in weerwil van dit verbod op zijn eigendom aantreft, mag ze opsluiten gelijk andere goederen.]

55. Item en zullen wij niemant die poorter is tot Gorinchem ende namaels porter wesen zal, ende alle dieghene die binnen Gorinchem wonen ende namaels woonen zullen, schatten, tenwaer dat een heer van besterfften heer van Arckel worde, off dat enich heer van Arckell gevanghen worde ende geschat worde, off dat een heer van Arckell wettachtyge soonen off wittachtige dochteren

uutgave, off dat een heer van Arckell ridder worde. Ende zoe wanneer enich van desen punten gevielle, zoe zullen wij na gestande van die punten dat geviell, daeraff bij onsen rade scatten van allen goede dat zij onder ons leggende hebben als redelijcken en besceydelijcken is; uutgenomen van hoiren huyssen die zij binnen Gorinchem hebben, ende van hoyren peerden ende van hoyren harnassche daer zij hoyren heere mede dienen, ende oeck mede van hoiren scepen.
[Evenzo zullen wij van niemand die poorter is te Gorinchem en hierna poorter zal zijn, en al degenen die binnen Gorinchem wonen en hierna wonen zullen, belasting heffen, tenzij dat de heerlijkheid van Arkel vererft op een nieuwe heer, of dat enige heer van Arkel gevangen wordt en losgeld geëist wordt, of dat een heer van Arkel wettige zonen of wettige dochters ten huwelijk gaf, of dat een heer van Arkel tot ridder wordt geslagen. En wanneer aldus enige van deze punten zich voordeden, dan zullen wij naar de omstandigheid van die zaken die zich voordeden, op advies van onze raadgevers een belasting vaststellen van alle eigendommen die zij onder ons (in ons gebied) hebben die redelijk en bescheiden is; met uitzondering van hun huizen die zij binnen Gorinchem hebben, en van hun paarden en hun harnassen waarmede zij hun heer dienen, en ook mede van hun schepen.]

56. Item hebben wij gelooft ende geloven, dat altoos onsse poorters ende onderzaeten voerscr. hebben zullen twee hantvesten ende brieven, sprekende van woorde tot woorde als dese tegenwoordighe hantvest ende brief begrijpt, in deser manieren: waer dat zake dat enich van den tween hantvesten ende brieven bij enigerhande ongeval, hoedanich dattet waer, verlooren oft gequets worden off verbornde off vermist worde, off dater enich zegell aen gequetst worde off aen brake off gebrake, daerom en zullen wijs noch onsse nacomelinghen heeren van Arckell in geenre wijs laten, wij en zullen een ander hantvest ende brieve geven ende bezegelen buyten hoiren cost ende schade, gelijck die hantvesten ende brieven die zij behouden hadden, inhielden. Ende waer dat zake dat beyde de hantvesten ende brieven bij enigerhande ongevall, hoedanich dattet waer als voerscr. is, verloren off gequets off verbrant off vervremt worden, daerom en zullen wijs noch onsse nacomelingen heeren van Arckell in geenre wijs laten, wij en zullen hem twee andere hantvesten ende brieven geven ende bezeegelen buyten hoyren cost ende schade, gelijck die copie daeraff inhielt die zij uut enich van den tween hantvesten ende brieven hadden doen copiëren onder yemants zegell die autentijck ende gelovich waer; ende uut dier copijen recht doen gelijck die principale handtvesten ende brieven waren ter tijt toe dat (wij) ende onsse nacomelingen heeren van Arckell hem twee ander hantvesten ende brieven weder bezegelt gegeven hadden nae inhoudt der copijen als voirscr. is.
[Evenzo hebben wij beloofd en beloven wij dat in alle gevallen onze voornoemde poorters en onderzaten twee handvesten en brieven zullen hebben, woordelijk gelijk aan dit voorliggende handvest en brief, op de volgende wijze: in het geval dat enig van de twee handvesten en brieven bij enigerlei ongeval, hoe ook, verloren gaat of verminkt wordt of verbrand of vermist, of dat een zegel stuk gaat of brak dan wel afbrak, dat zullen wij noch onze nakomelingen als heren van Arkel zo laten. Wij zullen dan een ander handvest en brief verstrekken en bezegelen op onze kosten, gelijkluidend aan de handvesten en brieven die zij hadden. En in het geval dat beide handvesten bij enigerlei ongeval, hoe dan ook zoals hiervoor beschreven, verloren of verminkt of verbrand of vervreemd is, dan zullen wij noch onze nakomelingen als heren van Arkel dat zo laten maar zullen wij hen twee andere handvesten en brieven geven en bezegelen buiten hun kosten en schade, gelijkluidend aan de inhoud van de kopie die zij van een van de twee handvesten hadden doen kopieren onder iemands zegel dat authentiek en betrouwbaar was. En op basis van die kopie recht spreken gelijk de oorspronkelijke handvesten en brieven waren tot het moment dat wij en onze nakomelingen als heren van Arkel hen twee andere handvesten en brieven weer bezegeld hadden volgens de inhoud van de voornoemde kopieen.]

Ende want wij Otto heere van Arckell willen, dat alle dese voerscr. stucken ende punten voer ons ende voer onsse naecomelingen heeren van Arckell onsse poerteren ende onderzaeten die nu zijn ende naemaels wesen zullen in onssen scependom van Gorinchem ten ewijghen daegen well gehouden worden ende ongebroken blijven, behoudelijck ons ende onsse nacomelingen onsser heerlicheyt ende rechts ende diensts van allen anderen zaecken daer dese hantvest ende brieve geen mencie aff en maken noch in begrepen en zijn, soe hebben wij in getuygenisse ende waerheden alre zaken voerscr. onssen zegell hier aen desen brieve gehangen ende hebbe voert gebeden ende bidden onssen lieven zoen Johan van Arckell heere van Hagesteyn, want wij alle dese voerscr. punten ende zaken bij zijnen wille ende raede onsser poerten ende onsse porteren

ende onderzaeten voirscr. gegeven ende bezegelt hebben, dat hij dese hantveste ende brief met ons bezegelt.
[En omdat wij Otto, heer van Arkel wensen, dat al de hiervoor geschreven zaken en artikelen voor ons en onze nakomelingen als heren van Arkel onze poorters en onderzaten die nu aanwezig zijn en daarna zijn zullen in ons rechtsgebied van Gorinchem, ten eeuwigen dage goed gehouden en ongebroken blijven, behoudens ons en onze heerlijkheid en recht en dienst van alle andere zaken waarvan dit handvest en deze brief geen melding maken noch in begrepen zijn, aldus hebben wij ter getuigenis en waarheid van al de hiervoor geschreven zaken ons zegel aan deze brief gehangen en hebben voorts onze beminde zoon Jan van Arkel, heer van Hagestein, gevraagd de voornoemde punten en zaken naar zijn wens en op advies van onze stad en onze poorters en onderzaten voornoemd, gegeven en bezegeld hebben, dat hij dit handvest en deze brief met ons bezegelt.]

Ende wij Johan van Arckell heere van Hagesteyn, omdat alle dese voerscr. zaken ende punten bij onssen wil ende mede bij ons ende onssen rade geschiet, geordineert ende gegeven zijn, soe hebben wij om beden wil ons lieffs heeren ende vader, heere Otto heere van Arckell, dese hantvest ende brieve met hem ende over ons ende over onsse nacomelingen bezegelt met onssen zeghell.
[En wij, Jan van Arkel, heer van Hagestein, aangezien al de voornoemde zaken en artikelen in overeenstemming met onze wens en mede vanwege ons en op ons advies geschieden, verordonneerd en gegeven zijn, aldus hebben wij op verzoek van onze beminde heer en vader, heer Otto, heer van Arkel, dit handvest en deze brief met hem en voor ons en voor onze nakomelingen bezegeld met ons zegel.]

Gegeven in(t) jaer ons Heeren mccclxxxij op Sinte-Mertensdach in den wynter.
[Gegeven in het jaar onzes Heren 1382 op de dag van St. Maarten (11 nov.) in de winter.]

1272 juli 19 Stadsrecht Gouda [Gouda?]

Floris V, graaf van Holland en Zeeland, verleent de vrijheid van Gouda in leen aan Nicolaas van Kats, en verleent het stadsrecht van Leiden alsmede tolvrijdom en enkele aanvullende rechten aan de poorters van Gouda.

Origineel niet voorhanden.
Afschriften: B. (1335 juni 29) SA Midden Holland, Archief van de stad Gouda, 1311-1815, inv. nr. 345, regest nr. 5 (vidimus van het orgineel door Jan bisschop van Utrecht) – C. (1375 mei 24) SA Midden Holland, Archief van de stad Gouda,1311-1815, inv. nr. 346, regest nr. 25(bevestiging met insertie van de onderhavige oorkonde door hertog Albrecht ruwaard van Holland), naar B.
Druk: o.a. ChHZ, III, p. 311.
De nummering is afwijkend van die van het OHZ aangezien schrijver dezes het aannemelijk acht dat de aldaar vermelde artikelen 1 en 2 resp. 5 en 6 één geheel vormen. De oorkonde bestaat zijns inziens uit twee afzonderlijke delen. Eén voor de stadsheer Van Cats die het specifiek omschreven gebied van de stadsvrijheid in leen ontvangt en voor de binnen dat gebied woonachtige poorters tolvrijdom ontvangt. Het andere voor de poorters van Gouda die stadsrecht ontvangen, zo ook de corroboratio (specifiek en uitsluitend gericht aan de poorters en niet aan Van Cats als stadsheer).[254]

Wj Florens graue van Holland ende Zeland maken cont alle den ghenen die dese hantfeste sullen sien of horen lesen dat wi mit onsen vryen wille ende bi rade onser manne ghegheuen hebben enen edelen man, haren Nyclaes van Caetse, ridder, om sonderlanghen ghetrouwen dienst dien hi ons ghedaen heeft ende noch doen mach,
[Wij Floris, graaf van Holland en Zeeland, maken allen die dit handvest zullen zien of horen lezen bekend dat wij uit vrije wil en op advies van onze leenmannen gegeven hebben [aan] een edele man, heer Nicolaas van Kats, ridder, vanwege de uitzonderlijk trouwe dienst die hij ons gedaan heeft en nog doen mag,]

1. dese vryeit toter Goude van vierdehalf hondert gherden lang van der haluer Ysel opwaert te broeke waert ende vierdehalf hondert gherden breed, also dat alle die ghene de binnen deser vrieyt woenaftich sijn ende porters sijn, tollen vry varen sellen voer alle onse tollen doer alle onse land mit horen eyghene scepen ende mit horen eyghene goede.
[deze vrijheid van Gouda van 350 gaarde lang gemeten vanuit het midden van de IJssel het broek in en 350 gaarde breed, dat al degenen die binnen deze vrijheid wonen en poorters zijn, tolvrij zullen varen langs al onze tollen door geheel ons land met hun eigen schepen en met hun eigen goederen]

2. Voert so heb wi ghegheuen alle dien ghenen de binnen deser vrieyt ter Goude wonaftich sijn ende poerters sijn, waert dat si enen man sloeghen binnen hore vrieyt ende si borghen setten mochten voer tien pont Hollantsche of dat hoer goet tien pont Hollantsche wardich ware, dat men se tot en ghenen rechte houden en mach also langhe alse de man den adem binnen heeft.
[Voorts hebben wij al degenen die binnen deze vrijheid van Gouda wonen en poorters zijn, het recht gegeven dat wanneer zij een man slaan binnen de vrijheid en zij een borg zullen stellen van 10 pond Hollands of dat hun goederen 10 pond Hollands waard zijn, men ze niet mag berechten zo lang die man nog leeft.]

3. Voert so heb wi hem ghegeuen dat men se buten hore vrieyt niet winnen en mach om enigherhande borchtocht te doene van doetslaghe of van leemte die gesciet buten hore vrieyt.
[Voorts hebben wij hen toegestaan dat men ze buiten hun vrijheid niet mag gijzelen tegen enigerlei borgtocht vanwege doodslag of verminking die is toegebracht buiten hun vrijheid.]

4. Voert so heb wi desen voerseyden poerters van der [Goude] ghegheuen alle dat selue recht dat die poerters van Leyden hebben ende daer bi, so waneer dat die scepene van der Goude beladen

---

[254] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, III, nr. 1603; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Transcriptie van B. en hertaling door J.C.M. Cox.

sijn mit or[dele] ende mit vonnesse, dat si hoer recht halen sellen ende verzoeken an de scepene van Leyden, ende al sulc recht alse hem die scepene van Leyden wisen, daer mede sellen si volstaen.
[Voorts hebben wij de voornoemde poorters van Gouda al hetzelfde recht gegeven dat de poorters van Leiden hebben en daarom, wanneer de schepenen van Gouda in verlegenheid zijn vanwege oordelen en vonnissen, dat zij hun recht zullen halen en vragen aan de schepenen van Leiden, en zulk recht als de schepenen van Leiden hen wijzen, daarmee zullen zij volstaan.][255]

5. Voert so sel ons die poerte van der Goude dienen in onser rechter herevaert mit vijf manne op horen cost.
[Voorts zal de stad Gouda ons bij onze gerechte heervaart dienen met vijf mannen op haar kosten.]

Ende om dat wi willen dat dese vrieyt dien poerters van der Goude ewelike vast ende ghestade bliue ende onverbroken van ons ende onse nacomelinghen, so heb wi hem dese opene hantveste hijr op ghegheuen beseghelt mit onsen seghel.
[En omdat wij willen dat deze vrijheid die poorters van Gouda voor eeuwig vast en zeker blijft en onverbroken vanwege ons en onze nakomelingen, aldus hebben wij hen hiervan dit open handvest gegeven, bezegeld met ons zegel.]

Dit gesciede jnt jaer ons Heren dusent tuehondert ende tue ende tseuentich, des dinxedaghes na sinte Margrieten daghe.
[Dit geschiedde in het jaar van onze Heer 1272, des dinsdags na de feestdag van St. Margaretha.][256]

[255] Derhalve vindt de 'hoofdvaart' van de schepenen van Gouda plaats op 'moederstad' Leiden.
[256] Deze feestdag valt op 13 juli, in 1272 een woensdag, zodat het hier om dinsdag 19 juli 1272 gaat.

1246 mei Stadsrecht 's-Gravenzande ['s-Gravenzande?]

Willem II, graaf van Holland, verleent stadsrecht aan de stede 's-Gravesande.

Origineel niet voorhanden.
Afschriften: E (17de eeuw) GA Delft, hs. nr. 39 B 19.[257]

Ik Willem, Grave van Hollandt, allen den genen die nu zijn of namaels wesen zullen doe jk kont dat jk bij rade ende ter begeerten mijnre liever moeder ende mijnre goeden mannen, der stede 'sGravesande vrijhede gegeven hebbe, zoo dat alle die woonen binnen der vryhede zullen een recht ende vryheijt gebruyken.
[Ik Willem, graaf van Holland, aan al degenen die nu of hierna aanwezig zullen zijn maak ik bekend dat ik op advies en op verzoek van mijn lieve moeder en mijn goede mannen, de stad 's Gravenzande vrijheden heb gegeven, zodat allen die binnen de vrijheid wonen een recht en vrijheid zullen gebruiken.]

1.Zoo wie dan poorter wil worden te 'sGravesande, zal geven drie schellink, daerse die schepenen wysen zullen, ende den bode vier pennink, ende zullen der stede vryheijt gebruijken, ende jn geen zaken sullen zij den Grave dienen uijtgenomen heervaerden, ende jn zijn of jn zijnre broederen of susteren bruyloft, uijtgenomen die ridderschap zijnre broederen, ende sullen jaerlijks een matige ende redelijke bede geven.
[Wie poorter wil worden te 's-Gravenzande zal drie schellingen betalen zodat de schepenen zullen beslissen, en de bode vier penningen, en zij zullen de vrijheid van de stad gebruiken, en zij zullen de graaf in geen zaken hoeven dienen met uitzondering van heervaart, en in geval van zijn huwelijk of dat van zijn broers of zusters, met uitzondering van de ridderslag van zijn broers, en zij zullen jaarlijks een matige en redelijke bede geven.]

2. Alle misdaet of breuke die gevalt binnen der vrijhede van 'sGravesande zal gebetert ende geeynt worden ten seggen der schepenen.
[Elke misdaad of overtreding die binnen de vrijheid van 's-Gravenzande plaatsvindt, zal worden beboet en besloten bij uitspraak van de schepenen.]

3.Een kinnebak slagh daer voor salmen den geslagen betalen X schellinck ende den graven X schellink.
[Voor een kaakslag zal men de geslagene 10 schellingen betalen en de graaf 10 schellingen.]

4.Een haer plucken daer voor salmen den gequetsten betalen X schellink ende den grave soo veel.
[Voor het uittrekken van haren zal men de gekwetste 10 schellingen betalen en de graaf evenveel.]

5.Die den anderen ter aerden slaet zal den geslagen betalen XX schellink ende den grave zoo veel.
[Wie een ander neerslaat zal de geslagene 20 schellingen betalen en de graaf evenveel.]

6. Die den anderen quetste zonder armis mortiferis zal 'tbeteren met IIII pont ende den gequetsten ten zeggen van schepenen ende na der grootheijt der wonden.
[Wie een ander verwondt zonder een dodelijk wapen zal het boeten met 4 pond en de gewonde vergoeden volgens uitspraak van de schepenen en naar omvang van de verwonding.]

7. Die den anderen quetste met armis mortiferis zalmen zyn hant af slaen, ende zyn goeden sullen wesen jn 's graven gratie.
[Wie een ander verwondt met een dodelijk wapen zal men zijn hand afslaan en zijn eigendommen zullen ter beschikking komen aan de graaf.]

---

[257] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, II, nr. 685; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door J.C.M. Cox.

8. Die den anderen doot, die zalmen onthoofden.
[Wie een ander doodt, die zal men onthoofden.]

9. Een dootgeslagen poorter zonder armis mortiferis zalmen soenen met XXXII pont, ende die dootslagers goeden zullen des graven wesen. Een dootgeslagen schepen zalmen met LXIIII pont zoenen. Die met armis mortiferis dootgeslagen wert, zalmen betalen met LXIIII pont.
[Een zonder dodelijk wapen doodgeslagen poorter zal men zoenen met 32 pond en de eigendommen van de moordenaar zullen aan de graaf komen. Een doodgeslagen schepen zal men met 64 pond zoenen. Voor diegene die met een dodelijk wapen wordt doodgeslagen, zal men 64 pond betalen.]

10. Van een wonde of quetsink zonder leemte zal die gene die 't doet den gequetsten betalen II pont, van een bloetreys een pont, van een leemte VIII pont.
[Vanwege een wond of kwetsuur zonder verminking zal diegene die het heeft veroorzaakt de gewonde 2 pond betalen, vanwege een bloedende wond één pond, vanwege een verminking 8 pond.]

11. Die den anderen quetste zonder wonde ende die quetsink duerde ses weken, zal den gequetsten betalen V pont, den grave X pont.
[Wie een ander kwetst zonder wond en die kwetsuur duurt zes weken, zal de gekwetste 5 pond betalen en de graaf 10 pond.]

12. Een die den anderen slaet of quetst, zalmen verwinnen bij twee schepenen, ende jst dat die rechter die klaer waerheyt niet kondigh en js, zoo sullen die gene die daer bij geweest hebben, bedwongen worden die waerheijt te zeggen bij haren eede.
[Iemand die een ander slaat of verwondt, zal men voor schuldig laten verklaren voor twee schepenen, en in het geval de rechter de duidelijke waarheid niet bekend is, dan zullen degenen die daarbij geweest zijn gedwongen worden de waarheid te zeggen op hun eed.]

13. Wie jn eenige stucken tegen der vryhede deede of braek daer die rechter of een schepen by waer ende yemant daer toe vermaent worde om dat te bedwingen ende die hem dan absenteerde, zal 't beteren met X schellink.
[Wie in enigerlei kwestie tegen de vrijheid handelt of afbreuk doet waarbij de schout of een schepen aanwezig is en iemand wordt er toe vermaand om dat tegen te gaan en die zich daaraan onttrekt, zal het boeten met 10 schellingen.]

14. Die enen schepen weder sprak daer hij gedaecht wert ende vander gemeender schepenen wegen die schepen spraek, zal den grave betalen X pont, den schepen die 'tgeschiet X pont ende den anderen elk III pont.
[Wie een schepen weerspreekt terwijl hij gedaagd wordt en die schepen spreekt vanwege alle schepenen, zal de graaf 10 pond betalen, de schepen die het overkomt 10 pond en elk van de anderen 3 pond.]

15. Die te Zande van schulde toegsproken wert die daer gemaekt js, van waer dat hij komt, zal't recht van der stede aldaer hebben.
[Wie te 's-Gravenzande vanwege schuld die aldaar gemaakt is, wordt aangesproken, van waar hij ook komt, zal het recht van de stad aldaar hebben.]

16. Die enen schepen weder spreekt, die schepen zalmen daer verwinnen binnen der vryhede.
[Wie een schepen weerspreekt, die schepen zal men daar aanspreken binnen de vrijheid.]

17. Die den anderen, hy zy vreemde of jnwonende, getrouwet of gelooft eenige goeden ende ten beteijkenden dage niet en betaelt, zal sijn pant synen schuldenaer geven ende binnen veerthien dagen lossen, en jst dat hijse niet en lost, zoo sullense blijven staen tot behagen des schuldenaers.
[Wie de ander, het zij een vreemdeling of een inwoner, enige goederen toezegt of belooft en op de afgesproken dag niet levert, zal zijn pand aan zijn schuldenaar geven en binnen veertien dagen inlossen, en in het geval dat hij het niet inlost, dan zal het blijven staan ten believe van de schuldenaar.]

18. Ist ook dat yemant die eygen js jnder voors. stede blijven wil ende binnen ‘sjaers van zynen heer niet toegesproken wert, zal vry van sijnen heer wesen; maer jst dat hij tot zijnen heer wederkeert, zal hij soo verre die jurisdictie der graeflijkheyt strekt, geoordeelt werden ten rechte van schepenen.
[In het geval dat iemand die horig is in de voornoemde stad wil blijven en binnen een jaar niet door zijn heer wordt opgeëist, dan zal hij vrij zijn ten aanzien van zijn heer; maar als hij tot zijn heer terugkeert, zal hij zo ver als de jurisdictie van de grafelijkheid zich uitstrekt, geoordeeld worden volgens het recht van schepenen.]

19. Zullen ook alle weten dat die poorters van den Zande vry zijn van allen schattink der tollen met allen haren goeden over alle door die graeflijkheyt van Hollandt.
[Zal ook eenieder weten dat de poorters van ’s-Gravenzande vrij zijn van alle heffingen van tollen met al hun goederen overal in het graafschap Holland.]

20. Hier en boven zal jk hen toe doen alle dat gunt dat by onderscheijde van mijnre goeder mannen bevonden zal werden ten oorbaer voor myn ende mijnder stede dienende.
[Bovendien zal ik hen doen toekomen al dergelijke gunsten die naar het oordeel van mijn goede mannen als nuttig zullen worden bevonden voor mij en mijn stad.]

Jn oorconden van welken wij onsen zegel hier aen gehangen.
[Ten bewijze waarvan wij ons zegel hier aan gehangen hebben.]

Gedaen jn’t jaer ons Heeren duijsent tweehondert ses-en-veertigh, jnde maent van mey.
[Gedaan in het jaar van onze Heer 1246, in de maand van mei.]

1364 aug. 2 Stadsrecht Grootebroek 's-Gravenhage

Albrecht, paltsgraaf van de Rijn, hertog van Beieren, bestuurder van de graafschappen Henegouwen, Holland en Zeeland en de heerlijkheid Friesland, verleent stadsrecht aan de poorters van Grootebroek en Bovenkarspel.

Origineel: A. Westfries Archief, Stede en gemeente Grootebroek 1364-1949, inv. nr. 39, reg. nr. 1.
Afschrift: B. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 46r - 47r, nr. 129 [Van Riemsdijk, 95] – C. (1627) Westfries Archief, Stede en gemeente Grootebroek 1364-1949, inv. nr. 39, regest nr. 1 = authentiek afschrift.
Druk: a. Handvesten, privilegiën, willekeuren ende ordonnantien der Stadt Enchuysen. Daer noch by gevoeght zijn de Handtvesten en Privilegiën der steden Alckmaer, Hoorn en Medemblick, mitsgaders andre West-Vriesche en Drechterlandtsche Voorrechten, Enkhuizen 1667[Handt-vesten en privilegiën der stede Groote-Broek], p. 17 – b. ChHZ, III, p. 166-170.[258]

In Dei nomine amen. Albertus Dei gratia comes palatinus Reni Bauaria dux comitatuumque Hannonie Hollandie Zeelandie ac dominii Frisie gubernator.[259] Universis tam presentibus quam futuris presentem paginam inspecturis salutem et noscere veritatem. Que geruntur in tempore ne lapsu temporis dilabantur convenit ut scripturarum memorie ac ydoneorum virorum testimonio commendentur.
[In de naam van God amen. Albrecht, door de genade van God paltsgraaf aan de Rijn, hertog van Beieren, bestuurder van het graafschap Henegouwen, Holland, Zeeland en de heerlijkheid Friesland wenst allen, zowel die nu als later leven, die deze oorkonde inzien heil en het kennen van de waarheid.
Het past om de dingen die in de loop der tijd voorvallen aan het geheugen van geschriften en aan de getuigenis van betrouwbare mannen toe te vertrouwen, opdat ze niet met het verstrijken van de tijd verloren gaan.]

Ad notitiam igitur universorum volumus pervenire quod nos ob dilectionem libertatis de Grote Broec et de Boevenkerspel incipiendo a fine occidentali de Grote Broec usque ad centum mensuras vulgariter roeden nominatas ab ecclesia de Boevenkerspel versus orientem latitudiniem centum mensurarum predictarum undique continendo quod coniunctim et indivise opidum de Broec volumus nominari vice et nomine dilecti fratris nostri Wilhelmi, ducis Bavarie comitis comitatuum predictorum et nostro tamquam gubernatoris et veri successoris eorundem petitioni opidanorum eiusdem benignius inclinati
[Daarom willen wij dat het allen ter kennis komt dat wij, uit liefde voor de vrijheid van Grootebroek en Bovenkarspel, te beginnen bij de westelijke grens van Grootebroek tot aan honderd maten, die in de volkstaal roeden worden genoemd, door vanaf de kerk van Bovenkarspel in oostelijke richting in de breedte honderd van voornoemde maten aan te houden, omdat wij willen dat de stad Broek verenigd en ongedeeld wordt genoemd, in plaats van en in naam van onze geliefde broer Willem, hertog van Beieren, graaf van de voornoemde graafschappen en in naam van ons als bestuurder en ware opvolger van dezelfde die het verzoek van dezelfde poorters gunstig gezind is en]

1. ipsos liberos ab omni theolonio et exactone theolonii per aquas et terras in comitatu Hollandie dimisimus.
[hen hebben vrijgesteld van alle tol en tolheffing op het water en op het land in het graafschap Holland.]

2. Preterea dictis opidanis talem contulimus libertatem videlicet si alicui quidquam adversus aliquem opidanorum de Broec displicuerit nichil inde nisi iudicium scabinorum habere debet nec nos neque nostra posteritas inde aliquid requiremus.
[Bovendien hebben wij de genoemde poorters zodanige vrijheid gegeven dat als iemand iets niet bevalt met betrekking tot een poorter van Broec, hij dienaangaande alleen maar rechtspraak van de schepenen behoort te krijgen

[258] Deze tekst is gebaseerd op A. Transcriptie door J.C.M. Cox; hertaling door W. van Bentum.
[259] In de andere door hem verleende stadsrechten uit de periode dat zijn, sinds 1357 krankzinnige, broer Willem V nog leefde, wordt Albrecht steeds aangeduid als 'ruwaard'.

en wij noch ons nageslacht zullen dienaangaande iets anders eisen.]

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum opidanorum iniuriam siue violenciam fecerit de bonis suis que iuste et sine querimonia possederit villicus de Broec cum universis tam pauperibus quam divitibus illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere sine nostra et nostrorum offensione.
[Als evenwel iemand van de omwonenden een van de voornoemde poorters onrecht of geweld aandoet met betrekking tot diens goederen, die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Broec met allen, zowel arm als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen, zonder onze rechten en die van de onzen daarmee aan te tasten.]

4. Ceterum de nostra et hominum nostrorum deliberatione dignum duximus concedendum ut opidum de Broec eo jure gaudeat quod in tenore presencium continetur. Vedelicet si quis de quacumque parte veniens in opidum memoratum et opidanus fieri curaverit porte et ingressus ei patebunt, ita quod prestito iuramento nobis et nostris heredibus et eidem opido fidelitatem faciat, sculteto quatuor denarios, preconi unum denarium et scabinorum voluntati tres solidos traditurus, et hiis peractis iure opidi postmodum perfruetur.
[Verder hebben wij na overleg met ons en onze mannen het waardig gevonden om toe te staan dat de stad Broec dat recht geniet dat in de tekst van dit document is opgenomen, namelijk dat als iemand, waarvandaan ook maar, naar genoemde stad komt en poorter wil worden, de poorten en de toegangen voor hem open zullen staan, op de voorwaarde dat hij ons en onze opvolgers en de stad trouw zweert, onder betaling van vier penningen aan de schout, een penning aan de bode en voor het besluit van de schepenen drie schellingen, en nadat hij deze dingen heeft gedaan, zal hij voortaan van het poorterrecht gebruik kunnen maken.]

5. Cuilibet autem opidano, si necesse fuerit, cedent quadraginta dies in mense iulio et augusto ad messes colligendas et totidem dies ad seminandum in autumpno extra limina opidi supradicti ita quod dicto tempore transacto ad opidum redeat ibidem moram facturus.
[Iedere poorter zal evenwel, als het nodig is, veertig dagen kunnen krijgen in de maanden juli en augustus om de oogst binnen te halen en evenveel dagen in de herfst om te zaaien, buiten de grenzen van voornoemde stad, op de voorwaarde dat hij, nadat vermelde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar te verblijven.]

6. Similiter cedunt cuilibet noviter opidano facto ad inducendum res suas in opidum supradictum quadraginta dies.
[Op dezelfde wijze krijgt ieder die pas poorter geworden is, veertig dagen de tijd om zijn bezittingen naar bovengenoemde stad te brengen.]

7. Cum autem aliquis opidanus fuerit in causam trahendus debet citari per iudicem vel per preconem eius venturus ad iudicium post duas ebdomadas a die citationis.
[Wanneer evenwel een poorter aangeklaagd moeten worden, moet hij door de schout of diens bode worden opgeroepen twee weken na de dag van dagvaarding voor het gerecht te komen.]

8. Opidanus vero citatus potest diem citationis anticipare et breviare sed [de] iure cedunt ei due ebdomade. Predictus modus citandi locum tantum habet in causa que vertitur inter opidanos.
[Een gedagvaarde poorter kan echter de termijn van dagvaarding vervroegen en verkorten, maar rechtens komen hem twee weken toe. Voornoemde wijze van dagvaarden is alleen mogelijk in een rechtszaak die tussen poorters gaat.]

9. Si vero quis extraneus opidanum coram iudice traxerit in causam iudex tenebitur extraneo iusticiam facere infra tercium diem propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een poorter aanklaagt voor de schout, zal de schout verplicht zijn de vreemdeling binnen drie dagen recht doen voor het gemak van de vreemdeling.]

10. Cum autem siue opidanus siue extraneus de querela super qua tractus est in causam una et propria manu se debeat excusare confestim tenebitur se in iudicio excusare.
[Wanneer evenwel een poorter of een vreemdeling over een klacht, waarvoor hij werd aangeklaagd, met alleen zijn eigen hand moet zweren onschuldig te zijn, zal hij verplicht zijn deze verklaring onmiddellijk ter rechtszitting af te leggen.]

11. Si vero per testes se debet excusare, cedent ei inducie deliberatorie per duas ebdomadas ita tamen quod[260] opidanus poterit ferre testimonium contra opidanum; et simplex opidanus ferens testimonium iurare tenebitur scabinus vero vel iuratus sine iuramento poterit ferre testimonium.
[Als hij echter door middel van getuigen moet verklaren onschuldig te zijn, krijgt hij twee weken uitstel voor beraad, op voorwaarde evenwel dat alleen een poorter tegen een poorter getuigenis zal kunnen afleggen; en een gewone poorter, die getuigenis aflegt, zal verplicht zijn te zweren. Een schepen of een gezworene zal daarentegen zonder eed een getuigenis kunnen afleggen.]

12. Cum eciam quis citatur de re pecuniali debet citari per iudicem vel preconem presentibus ad minus duobus opidanis et in citatione debet taxari summa pecunie; et si citatus die prefixa in iudicio non comparuerit conquerens tantum pecunie obtinebit comparuit debet iudici de banno tres solidos Hollandensium et duos solidos pro satisfactione persolvere conquerenti.
[Wanneer iemand wordt gedagvaard voor een financiële kwestie, moet hij gedagvaard worden door de schout of de bode in aanwezigheid van minstens twee poorters, en in de dagvaarding moet de waarde van het geldbedrag worden vastgesteld; en als de gedagvaarde op de vastgestelde dag niet op de rechtszitting verschijnt, zal de klager van de gedagvaarde zoveel geld krijgen als was vastgesteld in de dagvaarding tegen hem die gedaagd was; en de gedagvaarde moet, omdat hij niet is verschenen, de schout als boete drie schellingen Hollands betalen en de klager twee schellingen bij wijze van genoegdoening.]

13. Preterea si censuales alicuius domini alterius a nobis vel nostro sculteto ad iudicium citati fuerint dominus eorum specialis poterit eos de iudice eripere ita quod promittat certa fide infra quindenam se debere iuste iudicare; quod si non fecerit de cetero non poterit eos eripere ab opidi iurisdictione.
[Bovendien als tijnslieden van een andere heer door ons, of door onze schout, gedagvaard zijn voor het gerecht, zal hun eigen heer hen kunnen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij getrouw belooft zich te verplichten binnen twee weken een rechtvaardig vonnis te vellen; indien hij dit niet doet, zal hij hen voortaan niet kunnen aan de iurisdictie van de stad onttrekken.]

14. Item si opidanus a quocumque fuerit tractus in causam super re pecuniali nisi de manu promissa que vulgo ghewende hant[261] nuncupatur eum convincat vel nisi per scabinos eum convincat hiis qui convenitur propria manu se poterit excusare.
[Evenzo als een poorter door wie dan ook is aangeklaagd voor een financiële kwestie, zal hij die aangeklaagd wordt, met zijn eigen hand kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij hij hem aanklaagt over de handgelofte, die in de volkstaal 'gewedde hand' wordt genoemd, of tenzij hij hem laat veroordelen door de schepenen.]

15. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad iudicium citatus prima die sibi prefixa in iudicio non comparuerit citandus est secundo, et si secundo non comparuerit, tercio citabitur et si tunc non[262] venerit tenebitur satisfacere iudici de utroque excessu persolvendo ipsi duos solidos; si vero tercio non venerit cadit citatus a causa et hereditas super qua tractus est in causam ipsi abiudicabitur; si autem conquerens aliqua die citationis non comparuerit cadit penitus a causa.
[Wanneer echter iemand die met betrekking tot een onroerend goed is gedagvaard voor het gerecht, niet op de eerste voor hem vastgestelde dag voor het gerecht verschijnt, dan moet hij voor een tweede maal gedagvaard worden, en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal gedagvaard worden, en indien hij dan [niet] komt,

---

[260] Hier is het woord *tantum* weggevallen. Deze fout komt uit het stadsrecht van Alkmaar en is via Medemblik o.a. in het Beverwijkse en dus ook in het Broeker stadsrecht terechtgekomen.
[261] Lees *ghewedde hand*: een door 'handslag' bekrachtigd akkoord. Deze fout in de schrijfwijze (*ghewende*) stamt uit het stadsrecht van Medemblik; ook in het stadsrecht van Beverwijk staat het fout. In het Alkmaarse stadsrecht staat het op de juiste wijze geschreven.
[262] Ten onrechte staat hier *non*, zoals blijkt uit het vervolg van het artikel. Deze fout is in de gehele stadsrechtfamilie keer op keer overgenomen: van 's-Hertogenbosch via Haarlem naar Alkmaar, Medemblik, Beverwijk en daarna ook naar Monnickendam en Edam. In de stadsrechtoptekening van 's-Hertogenbosch van 1231 komt deze fout echter niet voor, zodat die vóór 1245 (overname door Haarlem van de Bossche oorkonde) aldaar moet zijn ontstaan.

zal hij verplicht zijn aan de rechter genoegdoening te geven voor beide overtredingen door twee schellingen aan hem te betalen; als hij evenwel voor de derde maal niet komt, verliest de gedagvaarde de rechtszaak en wordt het onroerende goed waarover hij werd aangeklaagd, hem bij vonnis ontnomen; indien de klager daarentegen niet op enige dag van dagvaarding is verschenen, verliest hij de rechtszaak geheel en al.]

16. Cum quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et amittere, si verbotenus male iuraverit, vel contra modum iurandi venerit. Si vero super hereditate iurare debeat, in primo vel secundo iuramento cadere non poterit; si autem tercio iurans debitum[263] iurandi excesserit et male iuraverit, cadit a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur et adiudicabitur conquerenti; et quociens male iuraverit, totiens satisfaciet iudici duos solidos persolvendo eidem.
[Wanneer iemand een eed moet zweren over een financiële kwestie, zal hij de zaak kunnen verliezen, als hij alleen maar in woorden de eed onjuist uitspreekt of inbreuk maakt op de wijze van zweren. Als hij echter met betrekking tot een onroerend goed moet zweren, zal hij bij de eerste en de tweede eedaflegging zijn rechtszaak niet kunnen verliezen; als hij echter voor de derde maal zweert en de verplichte manier waarop gezworen moet worden overtreedt en verkeerd heeft gezworen, verliest hij de rechtszaak en zal het onroerende goed waarover hij werd aangeklaagd, bij vonnis hem ontnomen worden en aan de klager toegewezen; en zo vaak als hij verkeerd heeft gezoren, zo vaak zal hij de schout een boete geven door hem twee schellingen te betalen.]

17. Preterea in eodem opido constituta sunt tria iudicia annualia, primum proxima tercia feria post Epyphaniam, secundum feria secunda post octavas Pasche, tertium feria secunda post festum Iohannis Baptiste, que ad hoc sunt instituta ut quilibet opidanus existens in possessione alicuius hereditatis, in qualibet trium predictorum iudiciorum compareat et ibidem super hereditate si sit qui impetat, conveniatur; si vero non conveniatur, ipse postmodum juxta sententiam scabinorum quiete suam hereditatem possideat. Et dicta iudicia sunt in ecclesia indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos vel iuratos.
[Bovendien zijn in deze stad drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de maandag na de octaaf van Pasen en de derde op de maandag na het feest van Johannes de Doper; zij zijn hiervoor ingesteld dat iedere poorter die in het bezit is van een onroerend goed, in welke van de drie hiervoor genoemde rechtszittingen dan ook kan verschijnen en daar over het onroerende goed kan worden aangeklaagd, als er iemand is die hem aanvalt; als hij echter niet wordt aangeklaagd, moet hij daarna volgens vonnis van de schepenen zijn onroerend goed onbelemmerd bezitten. En genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het onbelemmerde bezit van een onroerend goed zal evenwel alleen door de schepenen en gezworenen kunnen worden bekrachtigd en bewezen.]

18. Si lis oriatur in opido, et iudex supervenerit et pacem comitis per duas ebdomadas servandam indixerit, et servata fuerit, et iterum per duas ebdomadas, et tercio per duas ebdomadas, et quarto per annum et unum diem, et quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem iudex pacem comitis servandam preceperit, et alter litigantium, vel ambo contra preceptum iudicis venerint, solvet comiti decem libras.
[Als in de stad een twist ontstaat en de schout komt tussenbeide en bepaalt dat de vrede van de graaf twee weken moet worden nageleefd, en hij wordt nageleefd, en de schout beveelt dat de vrede van de graaf opnieuw twee weken moet worden nageleefd, en een derde maal twee weken, en een vierde maal een jaar en een dag, en een vijfde maal een jaar en een dag, en een zesde maal een jaar en een dag, en één van de twistenden of beiden verzetten zich tegen het bevel van de schout, dan zal hij de graaf tien pond betalen.]

19. et quilibet treugas frangens totidem leso decem libras vel manum perdet; ita si per duos scabinos vel plures convictus fuerit vel convicti fuerint.
[en ieder die een vrede breekt evenveel[264], en hij zal aan de benadeelde tien pond betalen of zijn hand verliezen; dit in

[263] Opvallend genoeg staat hier niet het woord *modum* opgenomen dat ook ontbreekt in de stadsrechten van Haarlem (1245) en Alkmaar (1254). In het stadsrecht van Delft (1246) en in dat van Beverwijk (1298) komt het wel voor. Zie ook Hoogewerf, *Het Haarlemse stadsrecht*, p.145, noot 1.
[264] Namelijk tien pond aan de graaf; zie art. 18.

het geval dat hij door twee of meer schepenen is veroordeeld of dat zij zijn veroordeeld.]

20. Si quis instrumento acuto alium vulneraverit et super hoc per duos scabinos vel plures convictus fuerit, decem libras nobis persolvet, et leso decem libras, vel manu privabitur.
[Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en daarvoor is hij door twee of meer schepenen veroordeeld, zal hij ons tien pond betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van zijn hand beroofd worden.]

21. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se vel per plures impetierit[265] et eum occiderit, ipse impetitor sive grassator cum omnibus suis complicibus ibidem existentibus, si convicti fuerint per duos scabinos, erunt in potestate nostra vel nostrorum successorum nostre iurisdictionis dominium possidencium. Si vero grassator infra mansionem suam aliquem vulneraverit per se vel per alios, non tamen ad mortem, grassator, nisi videbitur universis scabinis quod gravius sit puniendus, decem libras et quilibet complicum suorum quadraginta quinque solidos Hollandensis monete nobis vel nostris successoribus persolvet, leso vero secundum iudicium scabinorum emendabit, si super hoc per scabinos fuerit convictus.
[Bovendien als iemand, alleen of met meerderen, een ander in diens huis aanvalt en hem doodt, zal de aanvaller of geweldpleger met al zijn daar aanwezige medeplichtigen, als zij door twee schepenen worden veroordeeld, in onze macht zijn of in die van onze opvolgers die onze rechtsmacht bezitten. Als de geweldpleger echter, alleen of samen met anderen, iemand in diens huis verwondt maar niet dodelijk, zal de geweldpleger, tenzij alle schepenen vinden dat hij zwaarder gestraft moet worden, tien pond en ieder van zijn medeplichtigen 45 schellingen, Hollandse munt, betalen aan ons of aan onze opvolgers, maar de gewonde zal hij naar het oordeel van de schepenen schadeloos stellen, als hij door de schepenen daarvoor is veroordeeld.]

22. Si autem is qui in propria mansione impetitur, viriliter se defendendo grassatorem et omnes complices suos cum eo existentes occiderit, de quolibet occiso quatuor denarios nobis vel nostris successoribus persolvet, et nos vel nostri successores tenebimur eum per hoc tueri et parentibus occisorum reconsiliare vel firmam pacem ei concedere.
[Als echter iemand die in zijn eigen huis wordt aangevallen, door zich dapper te verdedigen, de aanvaller en al zijn medeplichtigen, die met hem waren, doodt, zal hij voor iedere dode aan ons of onze opvolgers vier penningen betalen, en wij of onze opvolgers zullen hem met betrekking tot deze zaak moeten beschermen en met de verwanten van de doden verzoenen of hem een duurzame vrede bieden.]

23. Item quilibet grassator si de grassatione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo et simile membrum pro simili membro de proprio corpore amittere tenebitur.
[Iedere geweldpleger zal, als hij door de schepenen is veroordeeld vanwege zijn gewelddaad, hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.]

24. Preterea si quis quoscumque graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibitione veneni vel alicuius mortiferi deprehensus et per scabinos convictus fuerit, ultimam et capitalem debet subire sententiam; si vero quis super hoc accusatus fuerit et non convictus per scabinos, sola manu iurando se poterit excusare.
[Bovendien als iemand zware en kapitale misdrijven pleegt, welke dan ook, hetzij voor diefstal, voor brandstichting, voor roof, voor het toedienen van vergif of van iets dodelijks wordt gegrepen, en door de schepenen wordt veroordeeld, moet hij de hoogste en kapitale straf ondergaan; als echter iemand hiervan wordt beschuldigd en hij wordt niet door de schepenen veroordeeld, zal hij zich kunnen rechtvaardigen door alleen met de hand te zweren.]

25. Si quis autem in domo sua deprehenderit, tenebit furem, si poterit, et septem de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit quod eum die clara iudici presentare poterit, re quam furatus fuerat in dorso furis ligata, et tunc judex in judicio furem conveniat et eum juxta sentenciam scabinorum tractabit.
[Maar als iemand in zijn eigen huis een dief betrapt, zal hij hem vasthouden, als hij dat kan, en zeven van zijn buren er bij roepen, en hij zal samen met zijn buren de vastgebonden dief zo lang vasthouden, totdat hij hem bij klaarlichte

[265] Lees *inpetierit*.

dag aan de schout zal kunnen overdragen, met de zaak die hij gestolen had, op de rug van de dief gebonden en dan zal de schout de dief ter rechtszitting aanklagen en hij zal hem behandelen volgens het vonnis van de schepenen.]

26. Quicumque alii debitis obligatus debita sua non valens persolvere, coram judice si super debitis illis conveniatur, judex debet debitorem custodie preconum deputare per duas ebdomadas servandum et medio tempore a preconibus pascendum, et post duas ebdomadas tradet judex debitorem in potestatem illius cujus debitor est, ita quod ille debitorem suum pascet non vexando corpus ipsius, et tenebit eum donec secum componat vel debita sua ei solvat vel remittat.
[Als iemand die schulden heeft aan een ander en niet in staat is zijn schulden te betalen, vanwege die schulden voor de schout wordt gedaagd, moet de schout de schuldenaar aan de hoede van de boden overdragen om twee weken vastgehouden te worden en gedurende die tijd door de boden gevoed te worden, en na twee weken zal de schout de schuldenaar overdragen in de macht van degene wiens schuldenaar hij is, op de voorwaarde dat hij zijn schuldenaar zal voeden zonder hem lichamelijk slecht te behandelen, en de schuldeiser zal hem vasthouden, totdat de schuldenaar met de schuldeiser tot een vergelijk komt of hem zijn schulden betaalt of totdat hij de schulden kwijtscheldt.]

27. Si quis in judicio coram judice comparuerit, quidquid iuris quoad illum iudicem contigerit, judex exiget ab illo fideiussores primo, secundo et tercio, et ille se dixerit non habere quos det fideiussores, talis non tenebitur quid solvere de bannis; si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit, judex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito, et preco tenebitur illum servare et de eo judici respondere.
[Als iemand ter rechtszitting voor de schout verschijnt, wat voor zaak het ook maar is, zolang het maar die schout aangaat, zal de schout eenmaal, andermaal, ten derde malen borgen van hem verlangen, en als hij zegt dat hij niemand heeft die hij als borg kan geven, zal zo iemand geen boetes hoeven te betalen, maar als hij zwijgt en geen borgen aanwijst, zal de schout samen met dschepenen hem gevangen nemen en aan de bode in verzekerde bewaring geven, en de bode zal hem in bewaring moeten houden en daarover aan de schout verantwoording afleggen.]

28. Si opidanus in iudicio conveniatur et aliquit iuris circa eundem judicem contigerit, et opidanus tantum boni iure opidanorum possideat quod valet tantum quantum ius contingens iudicem circa ipsum, talis opidanus poterit a iudicio recedere sine fideiussorum exhibitione; si vero talis tantum boni non possideat predicto modo, oportet eum prestare cautionem fideiussoriam.
[Als een poorter voor het gerecht wordt gedaagd en er gaat met betrekking tot hem in rechte iets de schout aan, en de poorter bezit zoveel goederen naar poortersrecht dat het zoveel waard is als het recht dat de schout met betrekking tot hem aangaat, zal zo'n poorter het gerecht kunnen verlaten zonder borg te stellen; maar als zo iemand zoveel goederen op genoemde manier niet bezit, moet hij zekerheid geven van borgen.]

29. Si quis in iudicio obloquitur scabinis et sentenciam ipsorum communi eorum consilio secundum jura opidana in judicio traditam contumaciter contradixerit, nobis vel nostris successoribus decem libras Hollandensium tenebitur pro satisfactione persolvere et unam libram cuilibet scabinorum.
[Als iemand ter rechtszitting de schepenen tegenspreekt en een vonnis van hen, dat in hun gemeenschappelijk overleg volgens het stedelijke recht ter rechtszitting hebben gewezen, hardnekkig tegenspreekt, moet hij aan ons of onze opvolgers tien pond Hollands betalen en aan elke schepen een pond.]

30. Quicumque dederit alapam in faciem alicujus, si per duos scabinos fuerit convictus, solvet judici unam libram et leso unam libram.
[Ieder die een klap in het gezicht van een ander geeft zal, als hij door twee schepenen is veroordeeld, de schout een pond betalen en de gekwetste een pond.]

31. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit, emendabit eidem decem libris, et comiti decem libris; si aliquem alium quam dominum domus ad aliquam domum quesierit, quesitor emendabit domino domus decem libris, quesito decem libris et comiti decem libris, et hoc manu pugnante, si per scabinos convincatur malefactor.
[Als iemand in een huis de heer des huizes aanvalt, zal hij hem tien pond boete betalen en de graaf tien pond; als hij iemand anders dan de heer des huizes in een huis aanvalt, zal de aanvaller de heer des huizes tien pond betalen, de aangevallene tien pond, de graaf tien pond, en dat wanneer het gewapenderhand gebeurde, indien hij door de

schepenen als boosdoener wordt veroordeeld.]

32. Si quis extramanentium coram scabinis debitum certificaverit, nec curaverit solvere monitus, citabitur ad pretorium de Broec de quindena ad quindenam per tres quindenas, et debitor non comparuerit ad judicium, bannietur, nec umquam a banno absolvetur donec solverit comiti tres libras et creditori dampnum et debitum, et justiciario emendabit secundum consilium scabinorum. Si bannitus infra opidum venerit, justiciarius cum scabinis et aliis opidanis pro debito suo bannitum et pro banno suo et dampno arrestatum in bona et firma custodia reservabunt donec debitum, dampnum et bannum comiti persolverit cum debita integritate.
[Als iemand van hen die buiten wonen in aanwezigheid van de schepenen een schuld bevestigt en hij zorgt er niet voor die te betalen, hoewel hij daarvoor gemaand wordt, zal hij om de veertien dagen gedurende drie maal veertien dagen gedagvaard worden voor het gerecht van Broec en verschijnt de schuldenaar niet voor het gerecht, dan zal hij verbannen worden en zal hij nooit van de ban worden bevrijd, totdat hij de graaf drie pond heeft betaald, aan de schuldeiser de schade en het schuld, en de schout zal hij betalen volgens het oordeel van de schepenen. Als de balling binnen de stad komt, zal de schout samen met de schepenen en de andere poorters de balling arresteren voor zijn schuld, voor zijn boete en voor de schade, en hem in goede en verzekerde bewaring houden, totdat hij de schuld, de schade en de aan de graaf te betalen boete volledig heeft betaald.]

33. Item si bannitus contumax opidum vitaverit, justiciarius cum opidanus de banniti bonis debitum, dampnum et bannum, si potens justiciarius fuerit, persolvet; si non poterit solvere per impotenciam suam, in primo adventu comitis faciet comes solvi debitum, dampnum et emendam.[266]
[Evenzo als een banneling hardnekkig de stad mijdt, zal de schout samen met de poorters de schuld, de schade en de boete betalen uit de goederen van de banneling, als de schout daartoe de macht heeft; als hij niet zal kunnen betalen vanwege zijn onvermogen, zal de graaf bij zijn eerstvolgende komst er voor zorgen dat de schuld, de schade en de boete betaald wordt..]

34. Quicumque ad pulsationem campane non venerit, solvet comiti unam libram.
[Ieder die bij het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan de graaf een pond betalen.]

35. Opidanus qui interficitur, solvere triginta duabus libris a parentibus malefactoris, et omnia bona malefactoris erunt comitis; si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit, solvetur sexaginta quatuor libris. Scabinus si interficiatur, solvetur quadraginta duabus libris; si quesitus fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem, octoginta quatuor libris solvetur.
[Voor een poorter die wordt gedood, zal door de verwanten van de dader 32 pond worden betaald, en alle goederen van de dader zullen aan de graaf komen; als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond betaald worden; als hij wordt aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.]

36. Si quis pugaverit infra libertatem, cogetur emendare ibidem vel bannietur.
[Als iemand binnen vecht binnen de stadsvrijheid, zal hij gedwongen worden daar boete te betalen of hij zal verbannen worden.]

37. Quicumque canipulum portaverit, solvet comiti decem libras. Quicumque traxerit irato animo, quindecim libras. Quicumque alium inde vulneraverit, amittet manum. Qui aliquem inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.
[Ieder die een dolk draagt, zal de graaf tien pond betalen. Ieder die hem in woede trekt, vijftien pond. Ieder die iemand er mee verwondt, zal zijn hand verliezen. Wie iemand er mee doodt, zal, als hij gevangen wordt, worden gedood.]

---

[266] In het stadsrecht van Beverwijk is hier de bepaling aan toegevoegd: *vel quicumque potenti suam commiserit autoritatem* = 'of hij zal aan iemand die daartoe de macht heeft volmacht geven'.

38. Si quis tabernam intraverit ut bibat ibidem, vinitor debet ei vinum juxta certam et debitam mensuram porrigere; et cum ille, si opidanus fuerit ad libitum suum biberit, facta computacione si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, vinitori vinum suum ante meridiem crastina die persoluturus; si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit et querimonia super hoc ad judicem suum delata fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvet et tres solidos judici et duos solidos vinitori pro satisfactione.
[Als iemand een taverne binnengaat om daar te drinken, moet de waard hem wijn schenken volgens de geijkte en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn believen heeft gedronken, mag hij, als hij na het opmaken van de rekening niet direct kan betalen, weggaan tot de volgende morgen om de volgende dag de waard vóór de middag zijn wijn te betalen; maar als hij de waard vóór genoemd tijdstip zijn wijn niet heeft betaald en daarover bij de schout een klacht is ingediend, dan zal die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.]

39. Quicumque de falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus, tenebitur tres libras judici persolvere.
[Ieder die van een valse maat is beschuldigd en door twee schepenen is veroordeeld, zal aan de schout drie pond moeten betalen.]

40. De hereditate vero de Broec servabitur[267] inter opidanos consuetudo secundum quod ibidem est hactenus observata, hoc tamen adjecto quod hereditas opidanorum, sive jaceat infra Broec sive extra libertatem, quod ad proximum heredem sue consanguinitatis, sive sit filius ejus sive filia, jure hereditario devolvetur.
[Met betrekking tot een erfenis zal in Broec tussen poorters de gewoonte in acht worden genomen zoals die daar tot nu toe in acht is genomen, waaraan dit evenwel toegevoegd is dat een onroerend goed van poorters, of die nu binnen Broec ligt of buiten de vrijheid, naar erfrecht aan de naaste erfgenaam onder zijn bloedverwanten komt, of dat nu een zoon is of een dochter.]

41. Si quis autem aliquid juris judicem contingens violenter a judicio transtulerit, si super hoc per duos scabinos convictus fuerit, dabit quindecim libras pro satisfactione judici nostro vel successorum nostrorum.
[Als iemand iets juridisch dat de schout aangaat met geweld uit de rechtszitting wegvoert zal hij, als hij door twee schepenen daarvoor veroordeeld wordt, vijftien pond betalen aan onze schout of die van onze opvolgers.]

42. Quicumque opidanus uxorem habet que pistare vel braxare consueverit, is poterit per eam panem juxta plenitudinem unius fornacis amittere, sic et unam cerevisiam[268], ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea vel linea emere vel vendere consueverit, is poterit per eam pondus filorum, quod lapis vocatur deperdere. Si vero uxor alicuius non soleat negociari publice, vir ipsius dampnum quatuor denariorum poterit per eam incurrere.
[Iedere poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood kunnen verliezen tot één volle oven toe, zo ook één brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een rechtsvordering kan instellen. Evenzo kan als iemands vrouw wollen of linnen garen pleegt te kopen of te verkopen, door haar toedoen een gewicht aan garen, dat *steen* [269] wordt genoemd, verliezen. Als iemands vrouw echter niet in het openbaar handel pleegt te drijven, zal haar man door haar toedoen een schade kunnen oplopen van vier penningen.]

43. Si res furtiva ab aliquo qui legitimus est, fuerit deprehensa, et verus possessor rem illam per testes optinuerit, vir ille poterit se excusare tercio, ita tamen quod vir ille de cetero juramentum in aliquo casu prestare non poterit, et is qui rem suam obtinuit, duos solidos judici et quatuor denarios conferet preconi.

---

[267] Lees *observabitur*.
[268] Lees *cervisiam*.
[269] Meestal 8 pond.

[Als gestolen goed bij iemand, die betrouwbaar is, aangetroffen wordt, en de echte eigenaar heeft dat goed door middel van getuigen terug gekregen, zal die man tot drie keer toe kunnen verklaren dat hij onschuldig is, op voorwaarde echter dat die man daarna geen eed meer kan afleggen in een of andere rechtszaak, en hij die zijn zijn goed heeft teruggekregen, zal de schout twee schellingen en de bode vier penningen betalen.]

44. Preterea tale jus opidanis memoratis concessimus et tradidimus, ut nullus extraneus sive vicinus eorum, nec miles nec alius quilibet opidanum de Broec quemquam aliqua ratione ad duellum provocare infra predictum opidum vel usquam in nostra potestate vel nostrorum successorum poterit, nec opidanus opidanum.
[Bovendien hebben wij genoemde poorters zodanig recht verleend en gegeven, dat geen enkele vreemdeling of buur van hen, noch een ridder noch iemand anders, een poorter van Broec om enige reden binnen voornoemde stad of ergens in ons machtsgebied of dat van onze opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, noch een poorter een andere poorter.]

45. Si quisquam aliquem infra libertatem opidi supradicti acuto instrumento vel aliquo alio peremerit, et instrumentum abiecerit, excusationem poterit exhibere nisi duobus scabinis vel pluribus fuerit convictus; de quo eciam si querimonia fiat, quatuordecim diebus et tribus diebus ante tribunal debet vocari, et si non ad talem terminum comparuerit, diiudicabitur et pro proscripto reputabitur; si autem infra terminum ad quem idem grassator ad judicium vocatur et conductum requisierit a judice, nec obtinuerit, nequaquam diiudicari poterit.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van de bovengenoemde stad met een scherp werktuig of met iets anders doodt en het werktuig wegwerpt, zal hij kunnen verklaren onschuldig te zijn, tenzij hij door twee of meer schepenen is veroordeeld; als hierover ook een klacht wordt ingediend, moet hij om de veertien dagen en wel op drie dagen voor het gerecht worden gedagvaard, en als hij niet op zo'n vastgestelde dag verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij worden beschouwd; maar als binnen de termijn waarin deze geweldpleger voor het gerecht wordt gedaagd, hij de schout om vrijgeleide verzoekt, maar hij krijgt die niet, zal hij geenszins veroordeeld kunnen worden.]

46. Extraneus contra opidanum testimonium non poterit exhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.]

47. Si femina vi oppressa et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus, tam viris quam mulieribus, probatis et honestis, processum in querimonia habere non debet.
[Als een vrouw die gewelddadig is aangerand en verkracht, een klacht indient zonder zeven betrouwbare en eerzame getuigen, mannen zowel als vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te voeren.]

48. Si quis bona titulo pignoris sibi obligata possederit sine reclamatione per annum et amplius, et aliquis eidem injurietur, sola manu jurando confirmabit quitquit[270] in illis bonis habuerit.
[Als iemand goederen die hem in pand zijn gegeven, een jaar en langer onbetwist in zijn bezit heeft en iemand betwist zijn recht daarop, zal hij door alleen met de hand te zweren bevestigen al het recht dat hij op die goederen heeft.]

49. Si duo coram judice vocati causam tractaverint quorum alter, qui cadit a causa, reliquo, qui partem suam optinuerit, expensas solvere tenetur, ita quod ille qui causam suam defensaverit, valorem expensarum de consilio aliorum[271] scabinorum juramento taxabit.
[Als twee personen voor de schout gedaagd een proces voeren, moet van hen de ene die het proces verliest aan de ander die het proces wint, de kosten betalen, op voorwaarde dat hij die het proces heeft gewonnen, het bedrag van zijn kosten op grond van het advies van de [andere] schepenen met een eed zal vaststellen.]

---

[270] Lees *quidquid*.
[271] Dit woord lijkt overbodig aangezien er eerder in dit artikel in het geheel geen sprake is van de schepenen. In het Haarlemse stadsrecht staat het niet, wel in het Alkmaarse. In dat van Delft (1246) is hier sprake van *consilio villici et scabinorum* (schout en schepenen).

50. Preco non vocabit opidanum ad judicium nisi ad domum ipsius coram duobis opidanis vel pluribus.
[De bode zal een poorter alleen maar voor het gerecht dagen aan zijn eigen huis en in aanwezigheid van twee of meer poorters.]

51. Ad Scabinorum concilium nemo presumat accedere nisi vocatus ab ipsis scabinis.
[Niemand mag het zich veroorloven de vergadering van de schepenen te betreden, tenzij hij door de schepenen zelf is geroepen.]

52. Sentenciam scabini cum concilio aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo poterit cassare.
[Niemand zal het vonnis van een schepen kunnen vernietigen dat in overleg met andere schepenen is geveld en bekrachtigd.]

53. Si virum quempiam femina aliquam de oppressione violenta et violencia stupri septem testibus, tam viris quam mulieribus, ydoneis et probatis, in judicio convicerit, ille violator capitali sentencia plectendus erit.
[Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter rechtszitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan een gewelddadige aanranding en verkrachting, dan zal die schenner met de dood moeten worden gestraft.]

54. Si quis patrimonium vel hereditatem alicujus mercatus fuerit et testimonio scabinorum sine reclamatione per annum et diem vel amplius possederit, possessor ipsius patrimonii vel hereditatis nulli post dictum terminum, eciam si impetatur, tenebitur respondere.
[Als iemand een grondbezit of een onroerend goed van iemand koopt en dat volgens het getuigenis van de schepenen gedurende een jaar en een dag of langer ongemoeid heeft bezeten, zal de bezitter van dat grondbezit of onroerend goed na de genoemde termijn aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, ook als hij daarover wordt aangeklaagd.]

55. Quicumque coram duobus opidanis a iudice vel precone in opido arrestatus, sine licencia judicis ab opido recesserit et super hoc per duos scabinos convictus fuerit, quadraginta quinque solidos solvet judici ad emendam.
[Ieder die nadat hij door de schout of de bode in aanwezigheid van twee poorters in de stad is gearresteerd, zonder verlof van de schout de stad verlaat en hiervoor door twee schepenen is veroordeeld, zal de schout 45 schellingen als boete betalen.]

56. Quicumque aliquem de debito in aliquo judicio conveniat et super eo testes ydoneos habeat, testes solo testimonium juramento perhibeant, sed actor non tenebitur jurare.
[Ieder die iemand wegens een schuld op een rechtszitting aanklaagt en daarvoor geloofwaardige getuigen heeft, dan moeten de getuigen getuigenis afleggen met alleen maar een eed, maar de klager zal geen eed hoeven af te leggen.]

57. Postquam aliquis factus fuerit opidanus, nulli tenebitur esse servilis, sed secundum jura opidi libertate fruetur.
[Nadat iemand poorter is geworden, zal hij aan niemand horig hoeven te zijn, maar zal hij de vrijheid genieten volgens het recht van de stad.]

58. Preterea sciendum est quod filii sacerdotum vel aliqui qui de legitimo thoro non sunt generati, non debent nec tenebuntur testimonium ferre in prejudicium bonorum vel jure[272] alicuius opidani.
[Bovendien moet men weten dat zonen van priesters of lieden die niet uit een wettig huwelijk zijn geboren, geen getuigenis moeten afleggen, noch verplicht zullen kunnen worden een getuigenis af te leggen ten nadele van de

[272] Lees *vite*. Deze fout is er blijkbaar in Alkmaar ingeslopen, want deze is behalve in het stadsrecht van Medemblik ook in dat van Beverwijk en latere stadsrechtoorkonden terecht gekomen.

goederen of van het leven van een poorter.]

59. Si quis infra libertatem terram habuerit sub annuo censu, soluto censu quam diu vixerit optinebit, vel libere poterit vendere soluto duplici censu domino ipsius terre; verum si vir vel femina qui possidet terram censualem obierit, proximus heres soluto duplici censu vero domino terre eam optinebit jure hereditario, et sic a progenie in progeniem et in perpetuum.
[Als iemand binnen de stadsvrijheid grond heeft tegen betaling van een jaarlijkse tijns, zal hij deze mits de tijns betaald is, bezitten zolang hij leeft, of vrij kunnen verkopen na betaling van de dubbele tijns aan de heer van die grond; maar als de man of de vrouw die de tijnsgrond bezit overlijdt, zal de naaste erfgenaam deze grond krachtens erfrecht verkrijgen na betaling van de dubbele tijns aan de ware heer van de grond, en zo van geslacht op geslacht tot in eeuwigheid.]

60. Si quis autem aliquem infra libertatem de Broec leserit aut vulneraverit dum campana pulsatur pro communi utilitate opidi aut infra tres dies post pulsationem campane, solvet nobis decem libras, leso decem libras, si per duos scabinos convictus fuerit.
[Maar als iemand binnen de vrijheid van Broec een ander kwetst of verwondt, terwijl de klok wordt geluid voor het gemeenschappelijke belang van de stad, of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij ons tien pond betalen en de gekwetste tien pond, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

61. Insuper scabinis de Broec licenciamus facere nova statuta vel precepta cum concilio sculteti nostri ad dimidium annum vel ad integrum durancia, que scabini confirmaverint utilia universitati aut parti majori, nostra jurisdictione in hoc reservata.
[Bovendien staan wij schepenen van Broec toe om in overleg met onze schout tot nieuwe statuten of voorschriften te maken, geldig voor een half jaar of een heel jaar, de dingen die de schepenen bekrachtigd hebben als nuttig voor de gemeenschap of de meerderheid, waarbij onze rechtsmacht in dezen behouden blijft.]

62. Quicumque opidanus non juvaret universitatem ad compellendum extraneos ne aliquid faciant contra jus opidi de Broec, solvet nobis unam libram et perdet opidum per annum integrum.
[Iedere poorter die de gemeenschap niet helpt om vreemdelingen te verdrijven, opdat zij niet iets tegen het recht van de stad Broec ondernemen, zal aan ons een pond betalen en gedurende een heel jaar het poorterschap verliezen.]

63. Item predictis opidanis damus presentibus in mandatis ut juramento prestito confirment quod unusquisque alii jus suum confirmabit.[273]
[Evenzo dragen wij aan de voornoemde poorters in deze instructies op dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder voor een ander zijn recht zal bekrachtigen.]

64. Si vero aliquis opidanus debitorem sui opidani[274] in hospicio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur opidano[275] creditori respondere de pecunia quam sibi debet hospes receptus.
[Als echter een poorter een schuldenaar van een medepoorter van hem in zijn huis opneemt, terwijl de schuldeiser daar bezwaar tegen maakt, zal de gastheer die onderdak verschaft, verplicht zijn tegenover zijn medepoorter, de schuldeiser, verantwoording af te leggen over het geld dat de gast die opgenomen is, hem schuldig is.]

65. Omne pignus et bona pignori obligata, sive in humidis sive in siccis, sive in decimis vel aliis bonis, nos comes Hollandie prefatis opidanis secundum consuetudinem opidi de Broec ipsis opidanis[276] conservabimus; et unusquisque suo conburgensi in conservacione bonorum pignori

---

[273] In de Haarlemse oorkonde (art. 60) staat in plaats van *confirmabit* (zal bevestigen) het woord *conservabit* (zal opkomen).
[274] Lees *cooppidani*. De weglating van *co* komt uit Alkmaar.
[275] Lees *coopidano*.
[276] De woorden *ipsis oppidanis* zijn een onnodige herhaling van het eerdere *prefatis oppidanus*. In de Haarlemse oorkonde staan deze woorden niet; in Alkmaar zijn ze er in gekomen, en via Medemblik o.a. ook in het Beverwijkse en het Edammer stadsrecht terechtgekomen.

obligatorum que in presenti possident, fideliter assittent quousque redempta fuerint secundum beneplacitum creditorum qui ea tenent obligata, et hoc predicti opidani juramento confirmabunt.
[Elk pand en in onderpand gegeven goederen, hetzij in natte, hetzij in droge zaken, hetzij in tienden, hetzij in andere goederen, zullen wij, de graaf van Holland, voor de voornoemde poorters overeenkomstig de gewoonte van de stad Broec [voor die poorters] bewaren; en iedereen zal zijn medeburger trouw bijstaan bij het bewaren van de in onderpand gegeven goederen die zij voor het ogenblik bezitten, totdat zij gelost worden naar goedvinden van de schuldeisers die ze in onderpand houden, en dit zullen de voornoemde poorters met een eed bevestigen.]

66. Item si aliquis circummanencium legitime commonitus debita opidano de Broec solvere neglexerit, scultetus cum opidanis de suo tantum accipiet quod creditori suo satisfaciet competenter.
[Evenzo als iemand van de omwonenden, na wettig te zijn aangemaand nalaat zijn schulden aan een poorter van Broec te betalen, zal de schout samen met de poorters zoveel van zijn bezit nemen dat hij zijn schuldeiser naar behoren zal betalen.]

67. Adhec si occasione alicuius nobilis vel ministerialis opidanus de Broec bannitus fuerit et arrestatus[277], nos comes ipsum talem habebimus quod opidanum et bona ipsius faciemus absolvi, vel de suo tantum accipiemus quod opidano[278] faciemus satisfieri competenter.
[Bovendien als op verzoek van een edelman of een ministeriaal een poorter van Broec is gedagvaard en aangehouden, zullen wij, de graaf, hem zodanig behandelen dat wij er voor zullen zorgen dat de poorter en zijn goederen worden vrij gegeven of zoveel van het zijne in beslag zullen nemen, dat wij er voor zullen zorgen de schuldeiser naar behoren te betalen.]

68. Opidani de Broec nobis aut vero domino Hollandie in expedicione nostra servire debent cum quatordecim hominibus in expensis propriis;
[De poorters van Broec zullen ons, of de wettige heer van Holland in onze heervaart dienen met veertien mannen op hun eigen kosten,]

69. similiter precariam seu peticionem nobis vel vero domino Hollandie statuendis temporibus persolvent,
[evenzo zullen zij ons of de wettige heer van Holland op een nader te bepalen tijdstip de precarie oftewel de bede betalen,]

70. aut si verus dominus Hollandie ad curiam imperatoris ierit, aut uxorem duxerit aut miles fieri voluerit, siue aliqua sororum suarum nupserit, vel si frater aut filius noster vel veri domini Hollandie miles fieri voluerit aut uxorem duxerit, tot libras ad quodlibet istorum persolvent prout nos consilio nostro et cum scabinis eiusdem opidi rationabiliter taxandum duxerimus et eciam ordinandum.
[of als de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist, of trouwt of ridder wil worden, of een van zijn zusters trouwt, of als een broer of een zoon van ons of van de wettige heer van Holland ridder wil worden of trouwt, zullen zij bij ieder van die gelegenheden zoveel pond betalen als wij in onze raad en met schepenen van deze stad naar redelijkheid meenden te moeten schatten en ook vaststellen.]

71. Preterea sepedictis opidanis de Broec licenciamus nundinas singulis annis habere a die Jacobi Apostoli incipiendas, et per quatuordecim dies subsequentes immediate dedimus perdurandas, nobis et nostris successoribus dictarum nundinarum theolonio reservato.

---

[277] In de stadsrechtoorkonden van Haarlem en Alkmaar staat hier *bannitus fuerit vel arrestatus*, dat veelal wordt vertaald met 'gebannen *of* gearresteerd'. In de stadsrechten van Medemblik, Beverwijk en Edam staat echter *et*. Het is moeilijk denkbaar dat iemand is gebannen *en* gearresteerd of aangehouden, zodat het hier is hertaald met gedagvaard (van *bannire* = dagvaarden); zie Habel en Gröbel, *Mittellateinisches Glossar*.
[278] Kruisheer (in Alders e.a., *Het ontstaan van Beverwijk*, p.60, noot 32) stelt dat hier *creditori* (schuldeiser) had behoren te staan (overeenkomstig art. 66), en dat de foutieve passage uit Haarlem stamt en via Alkmaar en Medemblik in Beverwijk is terecht gekomen, en daarna dus ook in Broec. Hier dan ook vertaald met schuldeiser.

[Bovendien geven wij de vaak genoemde poorters van Broec toestemming ieder jaar markt te houden, die dient te beginnen op de dag van de apostel Jacobus (25 juli), en die de onmiddelijk volgende veertien dagen mogen duren, waarbij de tol van de genoemde markt aan ons en onze opvolgers voorbehouden blijft.]

Ut autem hec libertas et predicta omnia que in presenti pagina continentur expressa, firma et inconvulsa permaneant et in perpetuum duratura, presens scriptum exinde fieri et sigillo nostre dominationis jussimus communiri.
[Opdat evenwel deze vrijheid en alle voornoemde zaken die in deze oorkonde uitdrukkelijk zijn vervat, van kracht en onaangetast blijven en tot in eeuwigheid durende, hebben wij bevolen deze oorkonde daarvan te vervaardigen en met het zegel van onze heerschappij te bekrachtigen.]

Datum apud Hagam, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo quarto mensie augusti die secunda.
[Gegeven te 's-Gravenhage, in het jaar van de Heer 1364, op de 2e dag van de maand augustus.]

Iussu domini ducis Alberti.
Per dominum Fredericum Camerouwer, Johannem de Wateringen milites, Henricum de Hemskerc et Wilhelmum de Maeldwyc filium.
[In opdracht van de heer, hertog Albrecht. In aanwezigheid van de heer Frederik Camerouwer, Jan van de Wateringe, ridders, Hendrik van Heemskerk en Willem van Naaldwijk, de zoon.]

Theodericus Vopponis — Sigillavit ex coffero.
[Diederik Voppenz. — Gezegeld uit de reiskoffer.]

1245 nov. 23 *Stadsrecht Haarlem* *Haarlem*

Willem II, graaf van Holland, verleent stadsrecht aan de poorters van Haarlem.

Origineel: A. Noord-Hollands Archief, inv. Enschedé nr. 2 (OHZ, II, nr. 672) en nr. 3 (OHZ, II, nr. 673). Het stadsrecht is verdeeld over twee oorkonden uitgevaardigd.[279]

In nomine sancte et individue Trinitatis. Amen.
Que geruntur in tempore cum tempore ne labantur, scripturarum memoria ac ydoneorum virorum testimonio solent perhennari. Notum igitur sit tam presentibus quam posteris quod ego Wilhelmus comes Hollandie ob dilectionem libertatis oppidi de Harlem petitioni incolarum eiusdem oppidi condescendens,
[In naam van de heilige en ondeelbare Drie-eenheid. Amen.
Opdat de dingen die in de tijd geschieden niet met de tijd verloren gaan plegen zij vereeuwigd te worden door de overlevering van geschriften en door de getuigenis van betrouwbare mannen. Het zij daarom bekend zowel aan hen die er nu zijn, als aan het nageslacht dat ik, Willem, graaf van Holland, uit liefde voor de vrijheid van de stad Haarlem het verzoek van de inwoners van deze stad heb ingewilligd en]

1. liberos ipsos ab omni thelonio et ab omni exactione thelonii per aquas et per terras ubique in mea potestate dimisi.
[hen heb vrijgesteld van alle tol en tolheffing op het water en op het land overal in mijn rechtsgebied.]

2. Preterea dictis oppidanis contuli talem libertatem, videlicet si alicui quicquam adversus aliquem burgensem de Harlem displicuerit, nichil inde nisi iudicium scabinorum habere debet, nec ego etiam aliud inde requiram nec mea posteritas.
[Bovendien heb ik genoemde poorters zodanige vrijheid gegeven dat, als iemand ook maar iets niet bevalt met betrekking tot een burger van Haarlem, hij daarover alleen rechtspraak van de schepenen behoort te krijgen, en ik noch mijn nakomelingen zullen dienaangaande verder iets anders verlangen.]

3. Si quis autem de circummanentibus alicui burgensium de Harlem iniuriam sive violentiam fecerit de bonis suis que iuste et sine querimonia possederit, villicus de Harlem cum universis, tam pauperibus quam divitibus illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere debet, et hoc sine mea vel meorum offensione.
[Als echter iemand van de omwonenden één van de burgers van Haarlem onrecht of geweld aandoet met betrekking tot diens goederen die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Haarlem met allen, zowel arm als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen, en dat zonder mijn rechten of die van de mijnen daarmee aan te tasten.]

4. Ceterum de meo necnon hominum meorum consilio dignum duxi concedendum ut oppidum de Harlem eo iure gaudeat quod in tenore presentium continetur, videlicet si quis, de quacumque parte veniens in oppidum memoratum, oppidanus fieri curaverit, porte et ingressus ei patebunt, ita quod prestito iuramento michi et meis heredibus et eidem oppido fidelitatem faciat, sculteto quatuor denarios, preconi unum denarium, scabinorum voluntati tres solidos traditurus, et hiis peractis iure oppidani postmodum perfruetur.
[Verder meende ik na overleg van mij en mijn mannen het waardig te achten om toe te staan dat de stad Haarlem dat recht geniet dat in de tekst van deze oorkonde is opgenomen, te weten dat als iemand, waarvandaan hij ook maar naar de genoemde stad komt en poorter wil worden, de poorten en de toegangen voor hem open zullen staan, op voorwaarde dat hij door de eed af te leggen mij en mijn opvolgers en deze stad trouw zweert, onder betaling van vier penningen aan de schout, een penning aan de bode en voor het besluit van de schepenen drie schellingen, en nadat hij dat gedaan heeft, zal hij voortaan gebruik kunnen maken van het poorterrecht.]

---

[279] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, II, nr. 672-673; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.

5. Cuilibet autem oppidano, si necesse fuerit, cedent quadraginta dies in mense iulio et augusto ad messes colligendas et totidem dies ad seminandum in autumpno extra limina predicti oppidi, ita quod dicto tempore transacto redeat ad oppidum ibidem moram facturus.
[Elke poorter zal, als het nodig is, veertig dagen krijgen in de maand juli en augustus om buiten de grenzen van voornoemde stad de oogst binnen te halen en evenveel dagen in de herfst om te zaaien, op voorwaarde dat hij, nadat vermelde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar verder te verblijven.]

6. Similiter cedent cuilibet noviter oppidano facto quadraginta dies ad inducendum res suas oppido memorato.
[Op gelijke wijze zal ieder die pas poorter is geworden veertig dagen krijgen om zijn bezittingen binnen de genoemde stad te brengen.]

7. Cum autem aliquis oppidanus fuerit in causam trahendusus[280], debet citari per iudicem vel per preconem eius venturus ad iudicium post duas ebdomadas a die citacionis.
[Wanneer evenwel een poorter een proces moet worden aangedaan, moet hij door de schout of diens bode worden gedagvaard twee weken na de dag van de dagvaarding voor het gerecht te komen.]

8. Oppidanus vero citatus potest diem citationis anticipare et breviare, set de iure cedunt ei due ebdomade. Predictus modus citandi tantum locum habet in causa que vertitur inter oppidanos.
[Een gedagvaarde poorter kan echter vooruitlopen op de dag van de dagvaarding en de termijn verkorten, maar rechtens komen hem twee weken toe. Voornoemde wijze van dagvaarden is alleen mogelijk in een rechtszaak tussen poorters.]

9. Si vero extraneus quis oppidanum coram iudice traxerit in causam, iudex tenebitur extraneo iusticiam facere infra terciam diem propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een poorter voor de schout aanklaagt, zal de schout de vreemdeling binnen drie dagen recht moeten vanwege het gemak van de vreemdeling.]

10. Cum vero sive oppidanus sive extraneus de querela super qua tractus est in causam, una et propria manu se debet excusare, confestim in iudicio tenebitur se excusare.
[Wanneer evenwel een poorter of een vreemdeling met betrekking tot een klacht waarover hij is aangeklaagd, met alleen zijn eigen hand moet zweren dat hij onschuldig is, zal hij verplicht zijn deze eed onmiddellijk ter rechtszitting af te leggen.]

11. Si vero per testes se debet excusare, cedent ei inducie deliberatorie per duas ebdomadas, ita tamen quod oppidanus poterit ferre testimonium contra oppidanum; et simplex oppidanus ferens testimonium iurare tenebitur, scabinus vero vel iuratus sine iuramento poterit ferre testimonium.
[Als hij echter met hulp van getuigen moet verklaren dat hij onschuldig is, zal hij twee weken uitstel voor beraad krijgen, op de voorwaarde evenwel dat alleen een poorter tegen een poorter getuigenis zal kunnen afleggen; en een gewone poorter die als getuige optreedt, zal verplicht zijn te zweren, een schepen of een gezworene zal daarentegen zonder eed een getuigenis kunnen afleggen.]

12. Cum etiam quis citatur de re pecuniali, debet scitari per iudicem vel per preconem presentibus ad minus duobus oppidanis, et in citatione debet taxari summa pecunie; et si citatus die prefixa in iudicio non comparuerit, conquerens tantum pecunie optinuit quanta fuit taxata in citatione contra illum qui citatus fuerat; et citatus, quia non comparuit, debet iudici de banno tres solidos Hollandensium et duos solidos conquerenti pro satisfactione persolvere.
[Wanneer iemand wordt gedagvaard voor een financiële kwestie, moet hij gedagvaard worden door de schout of de bode in het bijzijn van ten minste twee poorters, en in de dagvaarding moet de waarde van het geldbedrag worden aangegeven; en als de gedagvaarde op de vastgestelde dag niet op de rechtszitting verschijnt, heeft de klager van de gedagvaarde zoveel geld gekregen, als was aangegeven in de dagvaarding tegen hem die gedaagd was; en de gedagvaarde moet, omdat hij niet is verschenen, de schout als boete drie schellingen Hollands betalen en de klager twee schellingen Hollands bij wijze van genoegdoening.]

---

[280] Vermoedelijk *trahendus*.

13. Preterea si censuales alicuius domini alterius a me vel a meo sculteto ad iudicium citati fuerint, dominus eorum specialis poterit eos de iudice eripere, ita quod promittat certa fide infra quindenam se debere iuste iudicare; quod si non fecerit, de cetero non poterit eripere eos ab oppidi iurisdictione.
[Bovendien als de tijnslieden van een andere heer door mij of door mijn schout, gedagvaard zijn voor het gerecht, zal hun eigen heer hen kunnen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij getrouw belooft zich te verplichten binnen twee weken een rechtvaardig vonnis te vellen; indien hij dit niet doet, zal hij hen voortaan niet aan de jurisdictie van de stad kunnen onttrekken.]

14. Item si oppidanus a quocumque fuerit tractus in causam super re pecuniali, nisi de manu promissa que vulgo geweddehant[281] nuncupatur eum conveniad[282], vel nisi per scabinos eum convincat, is qui convenitur propria manu se poterit excusare.
[Evenzo als een poorter door wie dan is aangeklaagd met betrekking tot een financiële kwestie, zal de gedaagde met zijn eigen hand kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij de klager hem aanklaagt over een handgelofte, die in de volkstaal 'gewedde hand' wordt genoemd, of tenzij hij hem laat veroordelen door de schepenen.]

15. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad iudicium citatus prima die sibi prefixa in iudicio non comparuerit, citandus est secundo, et si secundo non comparuerit, tercio citabitur, et si tunc non[283] venerit, tenebitur satisfacere iudici de utroque excessu persolvendo ipsi duos solidos Hollandensium; si vero tercio non venerit, cadit citatus a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur; si autem conquerens aliqua die citationis non comparuerit, cadit penitus a causa.
[Wanneer iemand die voor een onroerend goed is gedagvaard voor het gerecht, niet op de eerste voor hem vastgestelde dag voor het gerecht verschijnt, dan moet hij voor een tweede maal gedagvaard worden, en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal gedagvaard worden, en indien hij dan [niet] verschijnt, zal hij verplicht zijn aan de rechter genoegdoening te geven door aan hem voor beide overtredingen twee schellingen Hollands te betalen; als hij evenwel voor de derde maal niet verschijnt, verliest de gedagvaarde de rechtszaak en zal het onroerend goed waarvoor hij is aangeklaagd, hem bij vonnis worden ontnomen; indien de klager daarentegen niet op enige dag van dagvaarding verschijnt, verliest hij het proces geheel en al.]

16. Cum quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et amittere si verbotenus male iuraverit vel contra modum iurandi venerit. Si vero super hereditate iurare debeat, in primo vel secundo iuramento cadere non poterit; si tercio tercio iurans debitum[284] iurandi excesserit et male iuraverit, cadit a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicatur et adiudicatur conquerenti; et quotiens male iuraverit, tociens satisfaciet iudici tociens duos solidos Hollandensium persolvendo eidem.
[Wanneer iemand een eed moet zweren over een financiële kwestie, dan zal hij de rechtszaak kunnen verliezen en verspelen, als hij alleen in de woorden verkeerd zweert of tegen de manier van zweren ingaat. Als hij echter over een onroerend goed moet zweren, zal hij bij de eerste en de tweede eedaflegging zijn rechtszaak niet kunnen verliezen; als hij echter voor de derde maal zweert en voor de derde maal van de verplichte manier waarop gezworen moet worden afwijkt en verkeerd zweert, dan verliest hij de rechtszaak en wordt het onroerend goed waarover hem een proces is aangedaan, bij vonnis hem ontnomen en aan de klager toegewezen; en zo vaak als hij verkeerd heeft gezworen, zo vaak zal hij de schout een boete geven door hem zo vaak twee schellingen te betalen.]

---

[281] Lees *ghewedde hand*: een door 'handslag' bekrachtigd akkoord.
[282] Lees *conveniat.*
[283] Ten onrechte staat hier *non*, zoals blijkt uit het vervolg van het artikel. Deze fout is in de gehele stadsrechtfamilie keer op keer overgenomen: van 's-Hertogenbosch via Haarlem naar Alkmaar, Medemblik, Beverwijk en daarna o.a. ook naar Monnickendam en Edam. In de stadsrechtoptekening van 's-Hertogenbosch van 1231 komt deze fout echter niet voor, zodat die vóór 1245 (overname door Haarlem van de Bossche oorkonde) aldaar moet zijn ontstaan.
[284] Opvallend genoeg staat hier niet het woord *modum* opgenomen dat ook ontbreekt in de stadsrechten van Haarlem (1245) en Alkmaar (1254). In het stadsrecht van Delft (1246) en in dat van Beverwijk (1298) komt het wel voor. Zie ook Hoogewerf, *Het Haarlemse stadsrecht*, p.145, noot 1.

17. Preterea in eodem oppido constituta sunt tria iudicia annualia, primum proxima tercia feria post Epiphaniam, secundum post octavam Pasche secunda feria, tercium feria secunda post festum Iohannis Babtiste, que ad hoc sunt instituta ut quilibet oppidanus existens in possessione alicuius hereditatis, in quolibet predictorum iudiciorum compareat et ibidem super hereditate, si sit qui impetat, conveniatur; si vero non conveniatur, ipse postmodum iuxta sentenciam scabinorum quiete hereditatem suam possideat. Et dicta iudicia in ecclesia sunt indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos vel iuratos.
[Verder zijn in deze stad drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de maandag na de octaaf van Pasen en de derde op de maandag na het feest van Johannes de Doper. Deze rechtszittingen zijn ingesteld met dit doel dat iedere poorter die in het bezit is van een onroerend goed, in elk van de voornoemde rechtszittingen kan verschijnen en over het onroerend goed kan worden aangeklaagd, als er iemand is die het hem betwist; als hij echter niet wordt aangeklaagd, kan hij daarna volgens vonnis van de schepenen zijn onroerend goed onbelemmerd bezitten. En genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het onbelemmerde bezit van een onroerend goed zal evenwel alleen door schepenen en gezworenen kunnen worden bekrachtigd en bewezen.]

18. Si lis oriatur in oppido, et iudex supervenerit et pacem comitis per duas ebdomadas servandam indixerit et reservata fuerit, et iterum per duas ebdomadas, et tercio per duas ebdomadas, et quarto per annum et unum diem, et quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem iudex pacem comitis servari preceperit, et alter litigantium, vel ambo contra preceptum iudicis venerint, solvet comiti decem libras.
[Als in de stad een twist ontstaat en de schout komt tussenbeide en bepaalt dat de vrede van de graaf gedurende twee weken moet worden bewaard, en hij wordt bewaard, en de schout beveelt voor de tweede keer gedurende twee weken de vrede van de graaf te bewaren, en een derde maal gedurende twee weken, en een vierde maal gedurende een jaar en een dag, en een vijfde maal gedurende een jaar en een dag, en een zesde maal gedurende een jaar en een dag, en één van de twistenden of beiden verzetten zich tegen het bevel van de schout, dan zal hij de graaf tien pond betalen.]

19. Quilibet treugas frangens solvet comiti decem libras, leso decem libras vel manum perdet; ita si per scabinos duos vel per plures convictus fuerit.
[Ieder die de vrede breekt zal aan de graaf tien pond betalen, en aan de benadeelde tien pond of hij zal zijn hand verliezen; dit in het geval hij door twee of meer schepenen wordt veroordeeld.]

20. Si quis alium instrumento acuto vuleraverit[285] et super hoc per duos scabinos vel per plures convictus fuerit, decem libras mihi persolvet et leso decem libras, vel manu privabitur.
[Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en hij wordt daarvoor door twee of meer schepenen veroordeeld, zal hij aan mij tien pond betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van een hand beroofd worden.]

21. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se et per plures inpetierit et eum occiderit, ipse grassator cum omnibus suis complicibus ibidem existentibus, si convictus fuerit per duos scabinos, erit in potestate mea vel meorum successorum mee iuriditionis dominium possidentium. Si vero grassator aliquem infra mansionem suam vulneraverit per se vel per alios, non tamen ad mortem, grassator decem libras et quilibet complicum suorum quadraginta quinque solidos Hollandensium mihi vel meis successoribus persolvent, leso vero secundum iudicium scabinorum emendabit, si super hoc per scabinos fuerint convicti. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit, emendabit eidem decem libris et mihi decem libris; si alium quam dominum domus ad aliquam domum quesierit, quesitor emendabit domino domus decem libris, quesito decem libris et mihi decem libris, et hoc manu pugnante, si per scabinos convincatur malefactor.
[Bovendien als iemand, alleen of met meerderen, een ander in diens huis aanvalt en hem doodt, zal deze aanvaller met al zijn daar aanwezige medeplichtigen, indien hij door twee schepenen wordt veroordeeld, in mijn macht zijn of

[285] Lees *vulneraverit*.

in die van mijn opvolgers die mijn rechtsmacht bezitten. Als de geweldpleger echter, alleen of samen met anderen, iemand in diens huis verwondt maar niet dodelijk, zal de geweldpleger tien pond en ieder van zijn medeplichtigen 45 schellingen Hollands betalen aan mij of aan mijn opvolgers, maar de gewonde zal hij naar het vonnis van de schepenen schadeloos stellen, indien zij door de schepenen daarvoor worden veroordeeld. Als iemand in een huis de heer des huizes aanvalt, zal hij hem tien pond boete betalen en mij tien pond; als hij iemand anders dan de heer des huizes in een huis aanvalt, zal de aanvaller de heer des huizes tien pond betalen, de aangevallene tien pond, en aan mij tien pond, en wel wanneer het gewapenderhand gebeurde, indien de misdadiger door schepenen wordt veroordeeld.]

22. Si quis extraneorum coram scabinis debitum certificaverit, nec curaverit solvere monitus, citabitur ad pretorium de Harlem de quindena ad quindenam per tres quindenas, et debitor non comparuerit ad iudicium, bannietur nec unquam a banno apsolvetur donec solverit mihi tres libras et creditori debitum, et dampnum emendabit secundum consilium iustiarii et scabinorum. Si bannitus infra oppidum venerit, iustiarius[286] cum scabinis et aliis oppidanis pro debito suo bannitum et pro banno et dampno arrestatum in bona et firma custodia reservabunt donec debitum, dampnum et bannum mihi persolverit cum debita integritate.

[Als iemand van hen die buiten wonen in aanwezigheid van de schepenen een schuld erkent, en hij heeft, hoewel hij daartoe gemaand werd, er niet voor gezorgd te betalen, zal hij om de veertien dagen[287] gedurende drie maal veertien dagen voor de rechtbank van Haarlem gedaagd worden, en verschijnt de schuldenaar niet voor het gerecht, dan zal hij verbannen worden en zal hij nooit van de ban worden bevrijd, totdat hij mij drie pond heeft betaald en aan de schuldeiser het verschuldigde bedrag en de schade zal hij betalen volgens het oordeel van de schout en de schepenen. Als de balling binnen de stad komt, zal de schout samen met de schepenen en de andere poorters de balling arresteren voor zijn schuld, voor de ban en voor de schade, en hem in goede en stevige gevangenschap houden totdat hij de schuld, de schade en boete volledig aan mij heeft betaald.]

23. Item si bannitus contumax oppidum vitaverit, iustiarius cum oppidanus de bonis banniti debitum, dampnum et bannum, si potens iustiarius fuerit, persolvet; si non poterit solvere per inpotenciam suam, in proximo adventu meo faciam solvi debitum, dampnum et emendam.

[Evenzo als een banneling hardnekkig de stad mijdt, dan zal de schout samen met de burgers de schuld, de schade en de boete betalen uit de bezittingen van de banneling, indien de schout daartoe bij machte is; indien hij niet zal kunnen betalen vanwege zijn onvermogen, dan zal ik bij mijn eerstvolgende bezoek er voor zorgen dat de schuld, de schade en de boete betaald wordt.]

24. Quicumque ad pulsationem campane non venerit, solvet mihi viginti solidos.

[Wie bij het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan mij twintig schellingen betalen.]

25. Quis autem infra libertatem de Harlem aliquem leserit aut vulneraverit dum campana pulsatur pro communi utilitate oppidi aut infra tres dies post pulsationem campane, solvet mihi decem libras et leso decem libras, si per duos scabinos convictus fuerit.

[Wie echter binnen de vrijheid van Haarlem een ander kwetst of verwondt, terwijl de klok wordt geluid vanwege het gemeenschappelijke belang van de stad, of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal aan mij tien pond en aan de gekwetste tien pond betalen, indien hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

26. Oppidanus vero qui interficitur, solvetur triginta duabus libris a parentibus malefactoris, et omnia bona malefactoris erunt mea; si interficitur in propria domo et ibi quesitus fuerit, solvetur sexaginta quatuor libris. Scabinus si interficitur, solvetur quadraginta duabus libris; si quesitus fuerit ad domum suam et ibidem interfectus, solvetur octoginta quatuor libris.

[Voor een poorter echter die wordt gedood, zal door de verwanten van de dader 32 pond worden betaald, en alle goederen van de dader zullen van mij zijn; als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal betaald worden met 42 pond; als hij wordt aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.]

27. Si quis pugnaverit infra libertatem, cogetur emendare ibidem vel bannietur.

---

[286] Lees *iusticiarius*; zo ook tweemaal in art. 23.

[287] Letterlijk: 'van veertien dagen tot veertiendagen gedurende drie veertiendagen'.

[Als iemand vecht binnen de stadsvrijheid, zal hij gedwongen worden daar genoegdoening te geven of hij zal verbannen worden.]

28. Si autem is qui in propria mansione inpetitur, viriliter se defendendo inpetitorem et omnes complices suos ibidem existentes occiderit, de quolibet occiso quatuor denarios mihi vel meis successoribus persolvet, et ego vel successores mei tenebimur eum super hoc tueri et parentibus occisorum reconciliare et firmam pacem ei concedere.
[Als echter hij die in zijn eigen huis wordt aangevallen, door zich manhaftig te verdedigen de aanvaller en al diens daar aanwezige medeplichtigen doodt, zal hij voor iedere dode aan mij of mijn opvolgers vier penningen betalen, en ik of mijn opvolgers zullen hem met betrekking tot deze zaak moeten beschermen en met de verwanten van de doden verzoenen en hem een duurzame vrede bieden.]

29. Item quilibet grassator, si de grassatione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo et simile membrum pro simili membro de proprio corpore tenebitur amittere.
[Evenzo zal iedere geweldpleger, als hij door schepenen wordt veroordeeld voor zijn gewelddaad, hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.]

30. Quicumque canipulum portaverit, solvet mihi decem libras. Quicumque irato animo traxerit, solvet quindecim libras. Quicumque alium cum eo vulneraverit, amittet manum. Qui aliquem cum eo interfecerit, si captus fuerit, interficietur.
[Ieder die een dolk draagt, zal aan mij tien pond betalen. Ieder die hem in woede trekt, zal vijftien pond betalen. Ieder die er een ander mee verwondt, zal zijn hand verliezen. Wie er iemand mee doodt, zal, indien hij gevangen wordt, worden gedood.]

31. Preterea si quis quoscumque graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibitione veneni vel alicuius mortiferi deprehensus et per scabinos convictus fuerit, ultimam et capitalem debet inire sentenciam; si vero quis super hoc accusatus fuerit et non convictus per scabinos, sola manu iurando poterit se excusare.
[Bovendien als iemand enige zware en kapitale misdaden heeft gepleegd hetzij hij op diefstal, op brandstichting, op roof, op het toedienen van vergif of van iets dodelijks wordt betrapt en door de schepenen wordt veroordeeld, moet hij de hoogste en kapitale straf ondergaan; als echter iemand hiervan wordt beschuldigd en hij wordt niet door de schepenen veroordeeld, zal hij door alleen met de hand te zweren kunnen verklaren dat hij onschuldig is.]

32. Si quis autem furem in domo sua deprehenderit, eum, si poterit, tenebit et septem de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit quod eum die clare iudici representet, re quam furatus fuerit in dorso furis ligata, et tunc iudex in iuditio furem conveniat et eum iuxta scabinorum tractet sententiam.
[Als echter iemand in zijn eigen huis een dief betrapt, zal hij hem vasthouden, als hij dat kan, en zeven van zijn buren er bij roepen, en hij zal samen met zijn buren de vastgebonden dief zo lang vasthouden, totdat hij hem bij klaarlichte dag aan de schout kan overdragen, met het voorwerp dat hij gestolen had op de rug van de dief gebonden, en dan moet de schout de dief ter rechtszitting aanklagen en hem behandelen volgens het vonnis van de schepenen.]

33. Quicumque alii debitis obligatus debita sua non valens persolvere, coram iudice si super debitis illis conveniatur, iudex debet debitorem preconum custodie deputare per duas ebdomadas servandum, medio tempore a preconibus pascendum, et post duas ebdomadas tradet iudex debitorem in potestatem illius cuius debitor est, ita quod ille debitorem suum passet[288] non vexando corpus ipsius, et tenebit eum donec secum componat vel debita sua ei persolvat vel remittat.
[Indien iemand die schulden heeft aan een ander en zijn schulden niet kan voldoen, voor die schulden voor de schout wordt gedaagd, moet de schout de schuldenaar aan hoede van de boden overdragen om twee weken vastgehouden te worden en gedurende die tijd door de boden te worden gevoed, en na twee weken zal de schout de schuldenaar overdragen in de macht van degene wiens schuldenaar hij is, op de voorwaarde dat die zijn schuldenaar zal voeden zonder hem lichamelijk slecht te behandelen en hij zal hem vasthouden, totdat hij met hem tot een vergelijk komt of hem zijn schulden betaalt of totdat hij hem de schulden kwijtscheldt.]

[288] Lees *pascet*.

34. Si quis in iuditio coram iudice comparuerit, quicquid iuris, quoad illum iudicem contigerit, iudex exiget ab illo fideiussores primo, secundo, tercio, et ille se dixerit non habere quos det fideiussores, talis non tenebitur iudici quid solvere de bannis; si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit, iudex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito, et preco tenebitur illum servare et de eo iudici respondere.
[Als iemand ter rechtszitting voor de schout verschijnt, wat voor zaak het ook is, zolang als het de schout aangaat, dan zal de schout eenmaal, andermaal, ten derde male borgen van hem verlangen, en hij zegt dat hij geen mensen heeft die hij als borg kan stellen, dan zal zo iemand geen boetes hoeven te betalen; als hij echter zwijgt en geen borgen aanwijst, zal de schout samen met de schepenen hem gevangen nemen en aan de bode in verzekerde bewaring geven, en de bode zal hem in bewaring moeten houden en daarover aan de schout verantwoording moeten afleggen.]

35. Si oppidanus in iuditio conveniatur et aliquid iuris circa eundem iudicem contigerit, et oppidanus tantum boni iure oppidanorum possideat quod valeat tantum quantum ius contingens iudicem circa ipsum, talis oppidanus poterit a iuditio recedere sine fideiussoris exhibitione; si vero talis tantum boni predicto modo non possideat, opportet eum prestare cautionem fideiussoriam.
[Als een poorter voor het gerecht wordt gedaagd en wat hem betreft gaat iets juridisch de schout aan, en de poorter bezit zoveel goederen naar poorterrecht dat de waarde hiervan zoveel bedraagt als het juridische dat de schout aangaat, dan zal zo'n poorter het gerecht kunnen verlaten zonder borg te stellen; maar als hij zoveel goederen op voornoemde manier niet bezit, dan moet hij zekerheid geven door middel van borgen.]

36. Si quis in iuditio obloquitur scabinis vel sententiam ipsorum communi eorum consilio secundum iura oppidana in iuditio traditam iniuste et contumaciter contradixerit, mihi vel meis successoribus decem libras Hollandensium tenebitur pro satisfactione solvere et cuilibet scabinorum unam libram.
[Als iemand ter rechtszitting de schepenen tegenspreekt en zich wederrechtelijk en halsstarrig verzet tegen een vonnis van hen, dat zij in gemeenschappelijk overleg volgens het stedelijke recht ter rechtszitting hebben geveld, zal hij aan mij of mijn opvolgers tien pond Hollands moeten betalen en aan elk van de schepenen een pond.]

37. Quicumque dederit alapam in faciem alicuius, si per duos scabinos fuerit convictus, solvet iudici unam libram, leso unam libram, nisi videatur universes scabinis quod gravius sit puniendusus[289].
[Ieder die een klap geeft in het gezicht van iemand, zal, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld, aan de schout een pond betalen en aan het slachtoffer een pond, tenzij alle schepenen tezamen vinden dat hij zwaarder moet worden gestraft.]

38. Si quis tabernam intraverit ut bibat ibidem, vinitor debet ei vinum iuxta certam et debitam mensuram porrigere; et cum ille, si oppidanus sit, ad libitum suum biberit, facta computatione si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, vinitori vinum suum ante meridiem crastine diei persoluturus; si autem ante tempus predictum vinum suum vinitori non persolverit et querimonia super hoc ad iudicem suum delata fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvet et tres solidos iudici et duos solidos vinitori pro satisfactione.
[Als iemand een taverne binnengaat om daar te drinken, moet de waard hem wijn schenken volgens de geijkte en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn believen heeft gedronken, mag hij, indien hij na het opmaken van de rekening niet direct kan betalen, weggaan tot de volgende morgen om de waard vóór de middag van de volgende dag zijn wijn te betalen; als hij echter de waard vóór genoemd tijdstip zijn wijn niet heeft betaald en daarover is bij zijn schout een klacht ingediend, dan zal die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.]

39. Quicumque de quacumque falsa mensura accusatus fuerit et per duos scabinos convictus, solvet iudici tres libras.

[289] Lees *puniendus*.

[Wie van een valse maat, welke dan ook, is beschuldigd en door twee schepenen wordt veroordeeld, zal aan de schout drie pond betalen.]

40. De hereditate in Harlem inter oppidanos observabitur consuetudo secundum quod hactenus ibidem est observata, hoc tamen adiecto quod hereditas oppidanorum, sive iaceat intra vel extra libertatem, quod ad proximum heredem sue consanguinitatis, sive sit filius sive filia, iure hereditario devolvitur.
[Met betrekking tot een onroerend goed zal in Haarlem tussen poorters de gewoonte in acht worden genomen, zoals die daar tot nu toe in acht is genomen, waaraan dit evenwel is toegevoegd dat een onroerend goed van poorters, of die nu binnen of buiten de vrijheid ligt, volgens het erfrecht aan de naaste erfgenaam van zijn bloedverwanten toekomt, of dat nu een zoon is of een dochter.]

41. Si quis infra libertatem de Harlem terram habuerit in annuo censu, soluto censu quamdiu vixerit optinebit, et libere vendere poterit soluto duplici censu domino ipsius terre; verum si vir vel femina qui possidet terram censualem obierit, proximus heres soluto duplici censu vero domino terre eam iure hereditario obtinebit, et sic a progenie in progeniem et in perpetuum.
[Als iemand binnen de stadsvrijheid van Haarlem een stuk grond heeft tegen betaling van een jaarlijkse cijns, zal hij deze, als hij de cijns betaald heeft, bezitten, zolang hij leeft en zal hij deze vrij kunnen verkopen na betaling van dubbele cijns aan de heer van die grond; maar als de man of de vrouw, die de cijnsgrond bezit, overlijdt, zal de naaste erfgenaam deze volgens het erfrecht verkrijgen na betaling van de dubbele cijns aan de ware heer van de grond, en zo van geslacht op geslacht en tot in eeuwigheid.]

42. Si quis autem aliquid iuris iudicem contingens violenter a iudicio transtulerit, si super hoc per duos scabinos convictus fuerit, ipse dabit pro satisfactione quindecim libras Hollandensium iudici meo vel meorum successorum.
[Als echter iemand iets juridisch dat de schout aangaat met geweld uit de rechtszitting wegvoert, zal hij, als hij door twee schepenen daarvoor is veroordeeld, ter genoegdoening vijftien pond Hollands betalen aan mijn schout of die van mijn opvolgers.]

43. Quicumque oppidanus uxorem habet que pistare vel bracsare consueverit, is poterit per eam panem iuxta plenitudinem unius fornacis amittere, sic et unam cervisiam, ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea vel linea emere vel vendere consueverit, is poterit per eam pondus filorum quod lapis vocatur deperdere. Si vero uxor alicuius non soleat negotiari publice, vir ipsius dampnum quatuor denariorum poterit incurrere per eam.
[Een poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood kunnen verliezen tot één volle oven toe, zo ook één brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een rechtsvordering kan instellen. Evenzo zal, als de vrouw van iemand wollen of linnen garen pleegt te kopen of te verkopen, hij door haar toedoen een gewicht aan garen kunnen verliezen, dat *steen*[290] wordt genoemd. Als iemands vrouw echter niet in het openbaar handel pleegt te drijven, zal haar man door haar toedoen slechts een schade kunnen oplopen van vier penningen.]

44. Si res furtiva ab aliquo qui legitimus est, fuerit deprehensa, et verus possessor rem illam per testes optinuerit, vir ille poterit se excusare tercio, ita tamen quod vir ille de cetero iuramentum in aliquo casu prestare non poterit, et is qui rem suam optinuit, duos solidos et quatuor denarios conferet preconi.
[Als bij iemand die betrouwbaar is, een gestolen zaak is aangetroffen en de werkelijke eigenaar weet die zaak door middel van getuigen terug te krijgen, zal die man tot drie keer toe kunnen verklaren dat hij onschuldig is, op voorwaarde dat die man voortaan geen eed meer kan afleggen in enige rechtszaak, en hij die zijn zaak heeft teruggekregen zal twee schellingen en de bode vier penningen betalen.]

45. Preterea tale ius oppidanis memoratis concessi et tradidi, ut nullus extraneus sive vicinus eorum, nec miles nec alius quilibet, burgensem de Harlem quemquam aliqua ratione ad duellum

[290] Meestal een gewicht van acht pond.

provocare infra oppidum dictum vel usquam in mea potestate vel meorum successorum poterit, nec burgensis burgensem.
[Bovendien heb ik genoemde poorters het volgende recht verleend en gegeven, dat geen enkele vreemdeling of buur van hen, noch een ridder noch enig ander persoon enige burger van Haarlem om enige reden binnen genoemde stad of ergens in mijn rechtsgebied of dat van mijn opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, noch een burger een andere burger.]

46. Si quisquam aliquem infra libertatem oppidi memorati acuto instrumento vel alio perimerit, et instrumentum abiecerit, excusationem poterit exhibere nisi duobus scabinis vel pluribus fuerit convictus; de quo et si querimonia fiat, ter quatuordecim et tribus diebus ante tribunal debet vocari, et si non ad talem terminum comparuerit, diiudicabitur et pro proscripto reputabitur; si autem infra terminum ad quem idem grassator ad iudicium vocatur, conductum requisierit a iudice, nec optinuerit, nequaquam diiudicari poterit.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van de bovengenoemde stad met een scherp werktuig of met iets anders doodt en het werktuig wegwerpt, zal hij kunnen verklaren dat hij onschuldig is, tenzij hij door twee of meer schepenen wordt veroordeeld; en als hierover een klacht wordt ingediend, moet hij driemaal om de veertien dagen en op drie dagen voor het gerecht worden geroepen en als hij op zo'n vastgestelde dag niet verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij worden beschouwd; als echter deze geweldpleger binnen de termijn waarin hij is gedagvaard de schout om vrijgeleide verzoekt, maar die niet krijgt, zal hij geenszins veroordeeld kunnen worden.]

47. Extraneus contra burgensem testimonium non poterit perhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een burger.]

48. Si femina vi oppresa[291] et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus, tam viris quam mulieribus, probatis et honestis, processum in querimonia habere non debet.
[Als een vrouw die gewelddadig is aangerand en verkracht, een klacht indient zonder zeven betrouwbare en eerzame getuigen, mannen zowel als vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te voeren.]

49. Si quis bona titulo pignoris sibi obligata possederit sine reclamatione per annum et amplius, et aliquis eidem iniurietur, sola manu iurando confirmabit quicquid[292] in illis bonis habuerit.
[Als iemand goederen die hem in pand zijn gegeven een jaar en langer onbetwist in zijn bezit heeft en iemand betwist hem zijn recht daarop, zal hij enkel door met de hand te zweren bevestigen al het recht dat hij op die goederen heeft.]

50. Si duo coram iudice vocati causam tractaverint quorum alter, qui cadit a causa, reliquo, qui partem suam optinuerit, expensas solvere tenetur, ita quod ille qui causam suam defensaverit, valorem expensarum iuramento et de consilio scabinorum taxabit.
[Als twee personen voor de schout gedaagd een proces voeren, dan moet van hen degene die het proces verliest, aan de ander die het proces wint, de kosten betalen, op voorwaarde dat hij die het proces heeft gewonnen, het bedrag van zijn onkosten onder ede en op raad van de schepenen zal vaststellen.]

51. Preco burgensem non vocabit ad iudicium nisi ad domum ipsius coram duobus oppidanis vel pluribus.
[De bode zal een burger alleen maar dagvaarden voor het gerecht aan zijn eigen huis in aanwezigheid van twee of meer poorters.]

52. Ad scabinorum consilium nemo presumat accedere nisi vocatus ab ipsis.
[Niemand mag het zich veroorloven de vergadering van de schepenen te betreden, tenzij hij door hen is geroepen.]

53. Sentenciam scabini cum consilio aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo poterit cassare.

---

[291] Lees *oppressa*.
[292] Hoogewerf, *Het Haarlemse stadsrecht*, p. 241, noot 1, merkt op dat hier *iuris* is weggelaten, vermoedelijk door vergissing van de schrijver; in afschrift Bossche stadsrecht staat *quicquid iuris*.

[Niemand zal het vonnis van een schepen dat tot stand is gekomen en bevestigd met de raad van andere schepenen, kunnen vernietigen.]

54. Preterea ciendum[293] est quod filii sacerdotum vel aliqui qui de legitimo thoro non sunt generati, non debent nec tenentur testimonium ferre in preiudicium bonorum vel vite alicuius oppidani.
[Bovendien moet men weten dat zonen van priesters of lieden die niet uit een wettig huwelijk zijn geboren, geen getuigenis moeten afleggen ten nadele van de goederen of van het leven van een poorter en ook niet daartoe verplicht zijn.]

Ut autem tales libertatis in presenti carta contenta a me Wilhelmo comite Hollandie voluntarie et de consilio hominum meorum nobilium et fidelium oppidanis de Harlem concessa in perpetuum duret et robur habeat et a nullo in perpetuum in irritum revocari caleat presens scriptum porrexi memoratis oppidanis de Harlem sigilli mei munimine roboratum. Testes autem hii sunt: dominus Lubbertus abbas Ekmundensis, dominus Nocolaus Persin, dominus Theodericus castellanus de Leithen, magister Daniel, Theodericus de Theylig, Symon de Harlem, Walterus de Ekmunt, Hugo de Cralig.
[Opdat evenwel een dergelijke vrijheid die in dit document is vervat en door mij Willem, graaf van Holland uit welwillendheid en op raad van mijn edele en getrouwe mannen aan de burgers van Haarlem is verleend, voor eeuwig moet duren en van kracht blijven en voor eeuwig door niemand ongeldig verklaard kan worden, heb ik aan de voornoemde burgers van Haarlem deze oorkonde, bekrachtigd met mijn zegel, overhandigd. Getuigen zijn evenwel de volgenden: heer Lubbert abt van Egmond, heer Nocolaas Persijn, heer Dirk burggraaf van Leiden, meester Daniel, Dirk van Teilingen, Simon van Haarlem, Walter van Egmond en Hugo van Kralingen.]

Datum apud Harlem anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo quinto, in die sancti Clementis pape et martiris. Feliciter. Amen.
[Gegeven te Haarlem, in het jaar des Heren 1245, op de dag van de heilige Clemens, paus en martelaar. Heil. Amen..]

Ego Wilhelmus comes Hollandie notum fieri cupio tam presentibus quam futuris presentem paginam inspecturis quod oppidanis in Harlem talem contuli libertatem, videlicet:
[Ik, Willem graaf van Holland, wil dat bekend wordt zowel aan hen die nu, als aan hen die er in de toekomst zullen zijn, die de onderhavige oorkonde zullen zien, dat ik aan de poorters van Haarlem de volgende vrijheid heb gegeven, namelijk:

55. Si virum quempiam femina aliqua de oppressione violenta et violentia stupri septem testibus, tam viris quam mulieribus, idoneis et probatis, in iudicio convicerit, ille violator capitali sententia plectendus erit.
[Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter rechtszitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan gewelddadige aanranding en verkrachting, zal die schenner met een doodvonnis moeten worden gestraft.]

56. Si quis patrimonium vel hereditatem alicuius mercatus fuerit et sub testimonio scabinorum sine reclamatione per annum et diem vel amplius possederit, possessor ipsius patrimonii vel hereditatis nulli post dictum terminum, et si impetatur, tenebitur respondere.
[Als iemand een grondbezit of onroerend goed van iemand koopt en dat volgens getuigenis van de schepenen gedurende een jaar en een dag of langer ongemoeid heeft bezeten, zal de bezitter van dat grondbezit of onroerend goed na de genoemde termijn aan niemand verantwoording dienen af te leggen, ook als hij wordt aangeklaagd.]

57. Quicumque coram duobus oppidanis a iudice vel a precone in oppido arrestatus, sine licentia iudicis ab oppido recesserit et super hoc per duos scabinos convictus fuerit, quadraginta quinque solidos solvet iudici ad emendam.
[Ieder die door de schout of de bode in het bijzijn van twee poorters in de stad is gearresteerd en zonder verlof van de schout de stad verlaat en hiervoor door twee schepenen wordt veroordeeld, zal de schout een boete van 45 schellingen betalen.]

---

[293] Lees *sciendum*.

58. Quicumque aliquem de debito in iudicio conveniat et super eo debito testes ydoneos habeat, testes solo[294] iuramento tenentur testimonium perhibere, sed actor non tenebitur iurare.
[Ieder die iemand wegens een schuld op een rechtszitting aanklaagt en daarvoor geloofwaardige getuigen heeft, dan zijn de getuigen verplicht alleen met een eed te getuigen, maar de klager zal geen eed hoeven af te leggen.]

59. Postquam aliquis factus fuerit oppidanus, nulli tenebitur esse servilis, sed secundum iura oppidi libertate perfruetur.
[Nadat iemand poorter is geworden, zal hij niet verplicht zijn iemands horige te zijn, maar zal hij gebruik kunnen maken van de vrijheid volgens het recht van de stad.]

60. Dedi autem in mandatis iamdictis oppidanis ut iuramento prestito confirment quod unusquisque alii ius suum conservabit.
[Ik heb echter de voornoemde poorters bij de instructies opgedragen, dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder voor een ander zijn recht zal handhaven.]

61. Si vero aliquis burgensis debitorem sui conburgensis in hospitio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur conburgensi creditori respondere de pecunia quam sibi debet hospes receptus.
[Als echter een burger een schuldenaar van een medeburger van hem onderdak verschaft, terwijl de schuldeiser daar bezwaar tegen maakt, zal de gastheer die onderdak verschaft, verplicht zijn tegenover zijn medeburger, de schuldeiser, verantwoording af te leggen van het geld dat de gast die hij onderdak verschaft, hem schuldig is.]

62. Omne pignus et bona pignori obligata, sive in humidis sive in siccis, sive in decimis vel aliis bonis, ego prefatis burgensibus secundum consuetudinem oppidi de Harlem fideliter conservabo; et unusquisque suo conburgensi in conservatione predictorum bonorum pignori obligatorum, que in presenti possident, fideliter assittet quousque redempta fuerint secundum beneplacitum creditorum qui ea tenent obligata, et hoc predicti burgenses iuramento confirmaverunt.
[Elk pand en in onderpand gegeven goederen, hetzij in natte, hetzij in droge zaken, hetzij in tienden, hetzij in andere goederen zal ik voor de voornoemde burgers overeenkomstig de gewoonte van de stad Haarlem trouw bewaren; en iedereen zal zijn medeburger trouw bijstaan bij het bewaren van de voornoemde, in onderpand gegeven goederen die zij voor het ogenblik bezitten, totdat zij vrijgekocht worden naar het goedvinden van de schuldeisers die ze in onderpand houden, en dit zullen de voornoemde burgers met een eed bekrachtigen.]

63. Item si aliquis circummanentium legitime commonitus debita burgensi de Harlem solvere neglexerit, scultetus cum oppidanis de suo tantum accipiet quod creditori suo satisfaciet competenter.
[Evenzo als iemand van de omwonenden na wettig te zijn aangemaand nalaat zijn schulden aan een burger van Haarlem te betalen, zal de schout samen met de poorters zoveel van zijn bezit in beslag nemen dat hij zijn schuldeiser naar behoren zal afbetalen.]

64. Adhec si occasione alicuius nobilis vel ministerialis burgensis de harlem bannitus fuerit vel arrestatus, ego ipsum talem habebo quod burgensem et bona ipsius faciam absolvi, vel de suo tantum accipiam quod burgensi[295] meo satisfiet.
[Bovendien als vanwege een edelman of een ministeriaal een burger van Haarlem wordt gedagvaard of aangehouden, zal ik hem zodanig behandelen dat ik er voor zal zorgen dat de poorter en zijn goederen worden vrij gegeven of ik zal zoveel van het zijne in beslag nemen dat het mijn burger tevreden zal stellen.]

---

[294] Hoogewerf gaat er in zijn vertaling van uit dat hier *soli testes* moet hebben gestaan, zoals in het stadsrecht van Den Bosch van 1284.
[295] Kruisheer (in Alders e.a., *Het ontstaan van Beverwijk*, p.60, noot 32) stelt dat hier *creditori* (schuldeiser) had behoren te staan (cf. art. 66), en dat de foutieve passage uit Haarlem stamt en via Alkmaar en Medemblik in Beverwijk is terecht gekomen.

65. Quicumque vero oppidanus non iuraverit[296] universitatem ad compellendum extraneos ne aliquid presumant facere contra ius oppidi de Harlem, solvet mihi unam libram et perdet oppidum per annum integrum.

[Iedere poorter echter die de gemeenschap niet gezworen heeft om vreemdelingen te verdrijven, opdat zij het niet wagen iets tegen het recht van de stad Haarlem te ondernemen, zal aan mij een pond betalen en gedurende een heel jaar het poorterschap verliezen.]

66. Oppidani de Harlem solvent mihi aut vero heredi Hollandie annutim et in perpetuum ad Natale Domini decem libras et in festo Iohannis Babtiste decem libras.
[De poorters van Haarlem zullen aan mij of de wettige erfgenaam van Holland jaarlijks en tot in eeuwigheid tien pond betalen op het geboortefeest van de Heer en tien pond op het feest van Johannes de Doper.]

67. Insuper si me aut verum dominum Hollandie ad curiam imperatoris contigerit accedere aut uxorem ducere aut militem fieri, ad quodlibet ipsorum solvent oppidani de harlem mihi viginti libras; si aliqua sororum mearum aut veri domini Hollandie nupserit, dicti oppidani de Harlem dabunt quindecim libras; item si frater meus aut frater veri domini Hollandie miles factus fuerit aut uxorem dexerit, oppidani de harlem ad quodlibet ipsorum solvent quindecim libras eidem.
[Bovendien als het gebeurt dat ik of de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist ofwel trouwt of ridder wordt, dan zullen de poorters van Haarlem mij bij elk van deze gelegenheden twintig pond betalen; als een van mijn zusters of van de wettige heer van Holland trouwt, zullen genoemde poorters van Haarlem vijftien pond geven; evenzo als mijn broer of de broer van de wettige heer van Holland ridder wordt of in het huwelijk treedt, zullen de poorters van Haarlem hem bij elk van deze gelegenheden vijftien pond betalen.]

68. Oppidani autem de harlem servient mihi in expeditione mea aut vero domino Hollandie in expeditione sua sexaginta quator hominibus.
[De poorters van Haarlem echter zullen mij in mijn heervaart of de wettige heer van Holland in zijn heervaart dienen met vierenzestig mannen.]

69. Insuper scabinis de harlem licentiavi facere nova precepta aut instituta cum concilio sculteti mei ad dimidium annum vel ad integrum durantia, que scabini confirmaverint universitati aut parti maiori utilia, mea iurisdictione mihi in hoc reservata.
[Bovendien heb ik de schepenen van Haarlem toegestaan om in overleg met mijn schout zaken die de schepenen bekrachtigd hebben als nuttig voor de gemeenschap of de meerderheid, tot nieuwe voorschriften of regels te maken die een half jaar of een heel jaar gelden, waarbij mijn rechtsmacht in dezen bewaard blijft.]

Ut autem libertas in presenti scripto contenta a me Wilhelmo comite Hollandie voluntarie et de consilio hominum meorum nobilium et fidelium burgensibus de Harlem tradita robur firmitatis in perpetuum optineat et a nullo in irritum revocari valeat, presentem cartam iamdictis burgensibus de Harlem porrexi sigilli mei munimine roboratam.
[Opdat evenwel de vrijheid die in dit geschrift is vervat en door mij Willem, graaf van Holland, uit welwillendheid en op raad van mijn edele en getrouwe mannen aan de burgers van Haarlem is verleend, voor altijd van kracht blijft en door niemand ongeldig kan worden verklaard, heb ik aan de al genoemde burgers van Haarlem deze oorkonde, bekrachtigd met mijn zegel, overhandigd.]

Testes autem hii sunt: dominus Lubbertus abbas Ekmundensis, dominus Nicolaus Persin, dominus Theodericus castellanus de Leithen, magister Daniel, Theodericus de Theylig, Symon de Harlem, Walterus de Ekmunt, Hvgo de Cralig.
[Dit zijn evenwel de getuigen: heer Lubbert abt van Egmond, heer Nicolaas Persijn, heer Dirk burggraaf van Leiden, meester Daniel, Dirk van Teilingen, Simon van Haarlem, Walter van Egmond en Hugo van Kralingen.]

Datum apud Harlem anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo quinto, in die sancti Clementis pape et martiris. Feliciter. Amen.

---

[296] Lees *iuvaverit*.

[Gegeven te Haarlem, in het jaar des Heren 1245, op de dag van de heilige Clemens, paus en martelaar. Heil. Amen.]

1398 dec. 31 *Stadsrecht Harlingen* *Den Haag*

Hertog Albrecht van Beieren verleent stadsrecht aan zijn lieden van Harlingen.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1398) NA, AGH 355(register 'Oestvrieslant' van akten van hertog Albert inzake Friesland beoosten het Vlie, lopend over 1398-1403), f. 18r, nr. 26.
Druk: a. Beucker Andreae, Specimen historico juridicum inaugurale, p. 475 – b. Verwijs, De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren, p. 497-500.[297]

Aelbrecht etc. Doen cond allen luden want onse goede lude van Herlinghen mit anderen onsen goeden luden van Oestergo ende van Westergo ons tot onser gunsten ende ghenade ghecomen ende mit ons alinghe ende al wail verzoent ende verlijct sijn van alle onghehoersamicheyt als sy mennich jaer jeghens ons ende onsen voirvorderen in ghestaen hebben ende van allen ghescille dat wy tot desen dagen toe mit him ghehadt hebben ende hebben ons ghehult ontfaen ende ghesworen tot horen rechten lantshere; soe hebben wy den seluen onsen goeden luden van Herlinghen vp dat sy ons ende onsen nacomelinghen bet dienen moghen ende te willigher ende bereider sijn ghegeuen voer ons ende voer onsen nacomelinghen him ende horen nacomelingen vrihede ende portrecht als hier na ghescreuen staet.
[Albrecht etc. maken eenieder bekend, aangezien onze goede lieden van Harlingen met daarnaast onze goede lieden van Oostergo en van Westergo in onze gunst en genade zijn gekomen en met ons volkomen en wel verzoend en tot een vergelijk gekomen zijn vanwege elke ongehoorzaamheid, die zij menig jaar tegenover ons en onze voorvaderen hebben betracht, en vanwege alle geschillen, die wij tot heden toe met hen lieden gehad hebben, en [nu] zij ons hebben gehuldigd, ontvangen en gezworen als hun gerechte landsheer, aldus hebben wij diezelfde onze goede lieden van Harlingen, omdat zij ons en onze nakomelingen des te beter dienen mogen, en des te meer willig en bereid zijn, gegeven vanwege ons en onze nakomelingen, aan hen en hun nakomelingen, vrijheden en stadsrecht, als hierna geschreven staat.]

1. Inden eersten sullen wy of die scout van onser weghen zetten bynnen onser stede van Herlinghen zeuen scepenen mitten welken onse scout voirscreuen bedriuen sal ende berechten mit rechte na scepen vonnisse alle brueken ende saken het sy van sculde of van schade na inhouden sulcs rechts ende hantuesten als wy onsen landen en luden in Oestvrieslant van Oestergo ende van Westergo gegeuen hebben ende onse brieue die wy ende onse lieve zoon heer Willem van Beyeren graue van Oostervant ende heer Jan van Beyeren nu ter tijt elect van Ludich ende graue van Loon besegelt hebben.
[Ten eerste zullen wij of de schout vanwege ons binnen onze stad Harlingen zeven schepenen aanstellen, met welke onze voornoemde schout alle misdrijven en zaken zal vervolgen en berechten volgens het recht naar schepenvonnis, hetzij van schulden of van schaden, volgens de inhoud van het recht en de handvesten, zoals wij onze landen en lieden in Oost-Friesland van Oostergo en van Westergo gegeven hebben, en (volgens) onze brieven, die wij en onze beminde zoon, heer Willem van Beieren, graaf van Oostervant, en heer Jan van Beieren, tegenwoordig elect van Luik en graaf van Loon, bezegeld hebben.]

2. Item so en sullen wy noch onse nacomelinghe gheen scout setten bynnen onser stede van Herlinghen hi en sal poorter ende wonachtich wesen mit alinghe sijnre woenstad binnen der seluer onser stede. Ende waer dat wy of onse nacomelinghe yemant scout maken wilden die gheen poorter ware die soude te hant[298] poorter worden eer hi dat scoutambocht aenname te bedriuen.
[Evenzo zullen wij noch onze nakomelingen een schout aanstellen binnen onze stad Harlingen, tenzij hij poorter en woonachtig zal zijn met zijn gehele woonstee (hebben en houden) binnen onze zelfde stad.
En in het geval dat wij of onze nakomelingen iemand als schout wilden aanstellen, die geen poorter was, die zou met de hand poorter worden vooraleer hij dat schoutambacht aannam ter uitoefening.]

---

[297] Deze tekst is gebaseerd op B. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.
[298] Met de hand de poorterseed zweren.

3. Item so en sal in onser stede van Herlingen nyement scepen wesen hi en sal een jaer lang poirter ende wonachtich bynnen onser stede gheweest hebben mit alinghe sijnre woenstat. Ende die scepenen salmen setten alle jaer vpten jaers dach[299] ende sullen scepen bliuen dat jaer lang wt sonder die te versetten ten ware of yement van him luden storue of wtlandich worde ende voer die sullen wy of onse scout van onser weghen binnen siaers ander scepenen setten die scepen bliuen sullen toten naesten jaersdage toe daer naest volgende ende wez die scepen wizen voer recht mit geuraechden vonnissen daer en sal nyement jeghens moghen segghen ende dat sal ghestade ende vaste bliuen.

[Evenzo zal in onze stad Harlingen niemand schepen zijn, tenzij hij een jaar lang poorter zal zijn geweest en gewoond hebben binnen onze stad met zijn gehele woonstee (hebben en houden). En de schepenen zal men elk jaar op de jaardag aanstellen, en zullen dat jaar lang schepen blijven, zonder hen af te zetten tenzij dat iemand van hen binnen dat jaar stierf of buitenlands was; en voor diegene zullen wij of onze schout vanwege ons binnen het jaar schepenen aanstellen, die schepen zullen blijven tot de dichtstbijzijnde jaardag daarop volgend; en hetgeen de schepenen oordelen volgens recht met gevraagd vonnis, dat zal niemand mogen weerspreken, en dat zal onverbrekelijk blijven.]

4. Item soe wie bouen ende jeghens scepen vonnisse dinghede of sprake of smadeliken sprake op scepenen om ghewijsde vonnisse wille die zoude verbueren zeuentien pont dat is te weten tien pont jeghens ons ende jeghens elken scepen een pont nochtans sal dat vonnisse enen voertganc hebben.

[Evenzo wie boven en tegen een schepenvonnis een geding aanspant of weerspreekt, of smadelijk over schepenen spreekt vanwege het gewezen vonnis, die zal verbeuren 17 pond, te weten: tien pond tegenover ons en tegenover elke schepen een pond; nochtans zal het vonnis ten uitvoer worden gebracht.]

5. Item soe moghen die scepen van onser stede van Herlinghen voirn. mit onsen scout alle jaer nye kueren maken binnen onser stede die dueren sullen een jaer lang ende niet langher ten ware dat men die selue kueren tenden jaers bi onsen scout ende scepenen vernuwede. Ende van allen boeten die mit scepen vonnisse ghewijst worden bynnen onser stede sullen wy hebben die twee deel ende onse stede van Herlinghen sullen hebben dat derdendeel te belegghen in oerbair ende profijt onser stede voirscreuen.

[Evenzo mogen de schepenen van onze stad Harlingen voornoemd met onze schout elk jaar nieuwe keuren maken binnen onze stad, die een jaar zullen duren (gelden) en niet langer, tenzij dat men diezelfde keuren aan het eind van het jaar voor onze schout en schepenen vernieuwde.

En van alle boetes, die met schepenvonnis vastgesteld worden binnen onze stad, zullen wij tweederde deel krijgen, en onze stad Harlingen zal het derde deel krijgen, te besteden tot voordeel en nut van onze voornoemde stad.]

6. Item soe en sullen wy noch onse nacomelinghe van allen brueken ende saken die ghescien sullen ende gheuallen bynnen onser stede van Herlinghen voirscreuen ende die men daer mit rechte berechten sal niet meer begheren noch hebben van enighen poorter van Herlinghen dan vonnisse van scepenen ten waer of die brueken ende saken alsulc waren dat wise mit onser herelicheit sculdich waren te berechten.

[Evenzo zullen wij noch onze nakomelingen vanwege alle misdrijven en [andere] zaken, die zullen geschieden en voorvallen binnen onze voornoemde stad Harlingen, en die men daar volgens het recht zal berechten, niet meer begeren noch hebben van enige poorter van Harlingen dan het vonnis van schepenen, tenzij die misdrijven en zaken van dien aard waren, dat wij verplicht waren ze met onze heerlijkheid te berechten.]

7. Item soe sullen die scout ende zeuen scepen van Herlinghen mit vier vander ghemienten van Herlinghen die daer toe ghecoren sullen worden van onser stede kiesen des anderen daghes na jaers dach drie raetslude die poorters ende inghewonachtich gheweest hebben binnen onser stede voirn. jaer ende dach als voirscreuen is; ende die sullen onser stede van Herlinghen goede[300] [rente

[299] De dag waarop de termijn van een jaar verloopt.

[300] Hier lijken de woorden *rente ende vervallen* te zijn weggevallen, die wel in de stadsrechten van Bolsward en Workum voorkomen.

ende vervallen] upbueren ontfaen ende wtgheven ende beleggen in onser stede profijt ende oirbair ende daer of tenden jaers goede rekeninghe ende bewisinghe doen voer onsen scout oude scepen ende nuwe ende voer vier van der ghemienten die daer toe ghenomen ende ghecoren sullen worden. Ende waer dat sake dat yement van dien raetsluden in hore rekeninge ende bewisinghe ghebrekelic ghevonden worde dat sullen die scout ende nuwe scepenen berechten als daer toe behoert. Ende die raetslude sullen raetslude bliven dat jaer lang wt ten ware dat hore enich storue of wtlandich worde soe soud men daer voer ander raetslude kiesen in alre manieren als voirscreuen is.
[Evenzo zullen de schout en de zeven schepenen van Harlingen met vier [mannen] van de gemeenschap van Harlingen, die daartoe gekozen zullen worden, van onze stad de dag na de jaardag drie raadslieden kiezen, die poorters en inwonend geweest zijn binnen onze voornoemde stad gedurende een jaar en een dag, zoals het voorgeschreven is; en die zullen voor onze stad Harlingen goede renten en betalingen innen, ontvangen en uitgeven, en beleggen ten voordele en nut van onze stad en daarvan aan het eind van het jaar goede rekening en verantwoording afleggen ten overstaan van onze schout, de oude schepenen en de nieuwe, en voor vier [vertegenwoordigers] van de gemeenschap, die daartoe zullen worden aangewezen en gekozen. En in het geval dat iemand van die raadslieden in hun rekening en verantwoording in gebreke wordt bevonden, zullen de schout en de nieuwe schepenen dat berechten, zoals het behoort. En de raadslieden zullen dat jaar lang raadslid blijven, tenzij dat een hunner stierf of buitenlands was; dan zou men daarvoor andere raadslieden kiezen op de wijze als het voorgeschreven is.]

8. Item soe sullen onse stede van Herlinghen in allen horen saken die sy te schriuen ende te doen hebben bezighen enen ghemenen seghel als sy tot desen daghe toe ghedaen hebben ende wt dien seghel maken ende kiezen wapen bannier ende wimpel van sulken verwen als sy aennemen ende him ghenoeghen sal ende die bezighen ende behouden tot ewighen daghen ons ende onsen nacomelingen mede te dienen tot wat tiden dat sy des vermaent worden na inhouden onser hantuesten die wy onsen landen van Oestergo ende van Westergo voirscreuen ghegeuen hebben.
[Evenzo zal onze stad Harlingen bij al haar zaken, die zij te schrijven en te doen hebben, een gemeen zegel gebruiken, zoals zij tot heden toe gedaan hebben, en uit dat zegel een wapen, een banier en wimpel maken en kiezen van zulke kleuren, als zij aannemen en hen zal genoegen, en die te gebruiken en behouden ten eeuwige dage, om er ons en onze nakomelingen mede te dienen, op de momenten dat zij daartoe worden opgeroepen naar de inhoud van onze handvesten, die wij onze landen van Oostergo en van Westergo voornoemd gegeven hebben.]

9. Item soe sullen onse stede van Herlingen alle weke upten dinxdach hebben een weke marcte bynnen der selver onser stede; ende sullen daer hebben twee jaer marcten elkes jaers dat is te weten die een te pynxsteren ende die ander tot sinte Michiels daghe[301] welke jaermarcten ingaen sullen acht daghe voer elken daghe voirscreuen ende daer na ghedueren achte daghe lang behoudeliken ons onse tollen ende tollenrecht van vreemden ende tolbaren luden.
[Evenzo zal onze stad Harlingen elke week op dinsdag een weekmarkt hebben binnen onze zelfde stad; en zullen daar elk jaar twee jaarmarkten hebben, te weten, de ene met Pinksteren en de andere met St. Michielsdag, welke jaarmarkten zullen ingaan acht dagen voor elke voornoemde dag en daarna acht dagen lang zullen duren, onder ons voorbehoud van onze tollen en tolrecht ten aanzien van vreemdelingen en tolbare lieden.]

10. Item soe wie van buten bynnen onser stede van Herlingen comt ende goed al daer coept ende borchtochte doet daer of sullen onse scout ende scepenen aldaer moghen rechten om dien te becommeren ende den clagher te voldoen.
[Evenzo wie van buiten binnen onze stad Harlingen komt, en aldaar goederen koopt en borgtocht stelt, daarover zullen onze schout en schepenen aldaar recht mogen spreken, om die te gijzelen en de klager te voldoen.]

11. Item sullen onse burgermeesters ende scepenen van Herlinghen enen vrede moghen nemen ende maken ende den misdadigen van onser wegen vanghen gheliken onsen scout om in onser vangenisse ende hechtenisse te leveren.
[Evenzo zullen onze burgemeesters en schepenen van Harlingen een vrede mogen nemen en maken, en de misdadiger vanwege ons gevangen nemen gelijk onze schout, om hem in onze gevangenis en hechtenis over te leveren.]

---

[301] Op 29 september.

12. Item sullen alle onse poortere ende inwonende lude bynnen onser stede van Herlinghen mit horen goeden tollen vry varen over al inden onsen te lande ende te watere.
[Evenzo zullen al onze poorters en inwonende lieden binnen onze stad Harlingen met hun goederen tolvrij varen overal in onze gebieden over land en over water.]

13. Item sullen alle goede ende lande ghelegen bynnen der vrihede van Herlinghen scotbaer wesen ende bliuen wtgheset sulke goede ende lande als ons ende onser herelichede aldaer toe behoren moghen.
[Evenzo zullen alle goederen en gronden, gelegen binnen het rechtsgebied van Harlingen belastbaar zijn en blijven, uitgezonderd zulke goederen en gronden, als ons en onze heerlijkheid aldaar mogen toebehoren.]

Ende want wy voer ons ende voer onsen nacomelingen allen onsen poorteren ende inwonenden luden bynnen onser stede van Herlingen die nu sijn of namels wesen sullen alle die pointen voirscreuen ende elc bisonder vaste ende gestade houden willen ende ghehouden willen hebben tot ewighen daghen soe hebben wy desen brief open doen besegelen mit onsen segele hier an gehanghen.
[En aangezien wij vanwege ons en vanwege onze nakomelingen al onze poorters en inwonende lieden binnen onze stad Harlingen, die er nu aanwezig zijn of hierna zullen zijn, al de hiervoor geschreven artikelen en elk in het bijzonder onverbrekelijk willen houden en behouden willen hebben ten eeuwigen dage, hebben wij deze brief open doen bezegelen met ons zegel hieraan gehangen.]

Gegeven in den Haghe vpten lesten dach in Decembri Anno [mccc] xcviii.
[Gegeven in Den Haag op de laatste dag in december anno 1398.]

1469 maart 20 Stadsrecht Heenvliet [Heenvliet?]

Adriaan, heer van Kruiningen, Heenvliet en Woensdrecht, ridder, burggraaf van Zeeland, verleent stederecht en vrijheden aan zijn inwoners van Heenvliet.

Origineel: A. SA Voorne-Putten en Rozenburg, 033 Archief van de stad en het ambacht Heenvliet, inv. nr. 102, 'Zijnde dese bezegelt met een uithangend zegel, in roode wasse, hangende aen een dobbelde Francyne staerte'; met een akte van bevestiging van deze rechten door Karel de Stoute van 19 mei 1469 (transfix). In 1531 bevestigd door keizer Karel V (inv. nr. 104),
Afschrift: B. (1630 dec. 2) SA Voorne-Putten en Rozenburg, 033 Archief van de stad en het ambacht Heenvliet, inv. nr. 109, f. 65- 66.
Druk: a. Keuren en privilegien der stede ende vrije heerlickheid van Heenvliet, Den Briel, 1684, nr. 6, f. 11- 15 (= inv. nr. 102) en nr. 7, f. 15- 17 (= transfix Karel de Stoute) met in dezelfde band opgenomen de "Privilegien, keuren ende gerechtigheden des landts ende heerlijckheyts van Voorne, soo by derselver heeren als by de graven ende zouvereynen van Holland van tijt tot tijt aen den voorsz lande gegeven ende verleent" – b. Keuren en privilegien der stede ende vrije heerlickheid van Heenvliet, Rotterdam 1717 (ongewijzigde heruitgave van a.) – c. Van Alkemade/Van der Schelling, Beschrijving van de stad Brielle en den lande van Voorn, p. 300-301 – d. 't Hart, Historische beschrijving der vrije en hoge heerlijkheid van Heenvliet, p. 269-270.[302]

Adriaen heere van Cruyningen van Heenvliet ende van Woensdrecht Ridder Burchgraue van Zeellant. Doen cond allen luyden dat ic uut minne ende gunste die ic hebbe ende draghe tot mijnen ondersaten van Heenvliet ende om te vermeerren den gemeenen ooirboir ende die weluaert mijnre ondersaten voirseyt den seluen mijnen ondersaten gegonnen ende gegeuen hebbe gonnen ende geue mit desen mijnen brieue Stederecht ende sulke rechten ende vrijheden als hier nae bescreuen staen.
[Adriaan, heer van Cruiningen, van Heenvliet en van Woensdrecht, ridder, burggraaf van Zeeland, maakt eenieder bekend dat ik uit liefde en gunste die ik heb en draag tot mijn onderzaten van Heenvliet en om de algemene voorspoed en welvaart van mijn voornoemde onderzaten te bevorderen diezelfde onderzaten van mij heb gegund en gegeven, gun en geef met deze brief van mij stadsrecht en zulke rechten en vrijheden als hierna beschreven staan.]

1.Inden eersten dat dieselue mijne ondersaten van Heenvliet van nu voirtan eene weeckemarcte hebben ende houden zullen alle zaterdage.
[Ten eerste dat diezelfde onderzaten van mij van Heenvliet vanaf nu voortaan een weekmarkt zullen hebben en houden op alle zaterdagen.]

2. Ende dat alle diegeene die de voirseyde weecmarcte versoecken zullen van allen sculden van mijn ende mijnre heerlicheyt goet vrij ende vast geleyde hebben zullen te comen ende te keeren. In lijue ende in goede van de eender middernacht totter andere middernacht toe uutgesondert ballingen ende vijanden der landen van Hollant ende Zeellant. Ende oic die sculdenaeren van den seluen mijnen genadigen Heere ende sijnen voirvaders grauen ende grauinnen van Hollant ende Zeellant. Ende mede die sculden gemaict binnen Heenvliet ende opten voirseyden marctdach.
[En dat al diegenen, die de voornoemde weekmarkt bezoeken, zullen vanwege alle schulden van mij en mijn heerlijkheid een goed en vast vrijgeleide hebben om te komen en terug te keren, met lijf en goed van de voorafgaande middernacht tot de andere middernacht, uitgezonderd ballingen en vijanden van de landen van Holland en Zeeland en ook de schuldenaars van dezelfde, mijn genadige heer en zijn voorvaders graven en gravinnen van Holland en van Zeeland en mede de schulden gemaakt binnen Heenvliet en op de voornoemde marktdag.]

---

[302] Deze tekst is gebaseerd op A. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. De kopieën van origineel A. en afschrift B. werden vriendelijk beschikbaar gesteld door de heer drs. A.A. van der Houwen, adj. streekarchivaris van het Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg

3. Ende dese voirseyde vrijheit sal beginnen ende ingaen van den Groenenwech off bij der molen streckende den Groenenwech doir dair die hoge heule in leyt an den Wellewech streckende ten dorpwairt over dat dijcwallicgen dat Aernt van Rije van mij te leene houdende is lopende an Blijdesteyn duer bij Huge de molenaers an den dijck. Ende alsoe voert weder ten dorpwairt an.
[En deze voornoemde vrijheid zal beginnen en ingaan vanaf de Groeneweg bij de molen strekkende dorpwaarts over de hoge heul die daar inligt aan de Welleweg strekkende dorpwaarts over dat dijkwalletje dat Aernt van Rije van mij in leen houdt, lopende tot aan Blijdestijn door, bij Hugo de molenaar aan de dijk en alzo voort weer dorpwaarts aan.]

4. Mar buyten dese voirseyde weecmarcte sal men alsoe wel 't lijf als goet bestellen ende arresteren mogen binnen der vrijheit van Heenvliet voirseyt. Welke bestellinge mijn bailliu binnen Heenvliet off mijne knechten aldair doen zullen mogen.
[Maar buiten deze voornoemde weekmarkten zal men zowel lijf en goed in beslag mogen nemen als arresteren binnen de voornoemde vrijheid van Heenvliet, welke aanklacht mijn baljuw binnen Heenvliet of mijn knechten aldaar zullen mogen doen.]

5. Item soe wie mijnen bailliu off knechten sloege die sal verbueren tegen mij ende mijnre heerlicheyt eene boete van tsestich ponden.
[Evenzo wie mijn baljuw of knechten slaat, die zal tegen mij en mijn heerlijkheid een boete van zestig ponden verbeuren.]

6. Item soe en sal nyemant zijne coornsacken ontbinden off sijn coorn vercoopen voer dat die clocke thien geslagen sal hebben opte boete van thien scellingen Hollants.
[Evenzo zal niemand zijn zakken koren open maken of zijn koren verkopen voordat de klok tien heeft geslagen op straffe van een boete van tien schellingen Hollands.]

7. Item soe wie binnen Heenvliet eenich goet ter marcte bringen sal tzij wattet zij die en sullen dat niet mogen vercoopen ten hebbe eerst opter marct aldair geweest ende dat opte boete van thien scellinge Hollants.
[Evenzo wie binnen Heenvliet enig goed op de markt zal brengen, wat dan ook, die zullen dat niet mogen verkopen tenzij het eerst op de markt aldaar is geweest, en dat op straffe van een boete van tien schellingen Hollands.]

8. Item soe en sal nyemant geen laken vercoopen dat bynnen Heenvliet voirseyt gereet is tzij lynnen off wollen noch buyten voeren voir dattet binnen Heenvliet voirseyt eenen marctdach ter marct geweest sal hebben.
[Evenzo zal niemand laken verkopen dat binnen Heenvliet voorhanden is, hetzij linnen of wol, noch dit naar buiten voeren voordat het binnen Heenvliet voornoemd één marktdag op de markt geweest zal zijn.]

9. Ende diergelijcken van allen hoenren ende ganzen opte boeten voirseyt.
[En hetzelfde van alle hoenders en ganzen op straffe van voornoemde boeten.]

10. Item soe en sal nyemant visch vercoopen voir dat hij dair mede opte vischmarct is. Ende soe wie die vischbancken vuyl maict die sal se weder schoon maken op eene boete van vijf scellinge munte voirseyt.
[Evenzo zal niemand vis verkopen voordat hij daarmee op de vismarkt is geweest. En wie de visbanken vuil maakt, die zal ze weer schoonmaken op straffe van een boete van vijf schellingen van voornoemde munt.]

11. Ende soe en sal nyemant wagenen karren noch sleden opten marctdach opter straten houden noch setten langer dan zij lossen off laden optie boete van thien scellingen munte voirseyt.
[En zo zal niemand wagens, karren noch sleden tijdens de marktdag langer op straat houden of zetten dan om te lossen of te laden, op straffe van een boete van tien schellingen, van voornoemde munt.]

12. Item soe en sal nyemant opter straten binnen Heenvliet mit wagen off karren mogen drauen optie boete van thien scellingen munte voirseyt.
[Evenzo zal niemand op de straten binnen Heenvliet met wagens of karren mogen draven op straffe van een boete van tien schellingen van voornoemde munt.]

13. Ende dese voirseyde boeten sullen berechten ende berecht worden bij mijnen scepenen van Heenvliet voirseyt.
[En deze voornoemde boetes zullen door mijn schepenen van Heenvliet voornoemd worden opgelegd.]

14. Voert soe hebbe ic noch mijnen voirseyden ondersaten ende goeden luyden van Heenvliet gegonnen ende gegeuen gonne ende geue mits desen seluen mijnen brieue eene vrije jairmarcte. Gehouden te werden alle jairs ende in te gaen altijt opten zesten dach van meye; dat sal wesen op Sinte Jansdach guldemont ende geduerende achte geheele dagen lanck. Dair alle menschen vrij sullen mogen comen ende vrij weder vandaen mogen scheyden. Uutgenomen ballingen ende vijanden der landen voirseyt ende die tegen mij off mijnre heerlicheyt gebruect sullen hebben.
[Voorts zo heb ik mijn voornoemde onderzaten en goede lieden van Heenvliet nog gegund en gegeven, gun en geef met deze zelfde brief van mij een vrije jaarmarkt, elk jaar te houden en altijd ingaande op de zesde dag van mei, dat zal zijn op Sint Jansdag Gulden Mond[303] en gedurende acht dagen lang zullen daar alle mensen vrij mogen komen en van daar weer vrij mogen weggaan uitgezonderd ballingen en vijanden van de voornoemde landen en diegenen die tegen mij of mijn heerlijkheid zullen hebben misdaan.]

Ende omdat ic Adriaen heere van Cruyningen van Heenvliet ende van Woensdrecht Ridder Burchgraue van Zeellant voirseyt mijnen voirseyden ondersaten ende goeden luyden van Heenvliet die nu zijn off wesen sullen alle dese voirseyde punten ende elc vandien bijsonder. Voir mij mijnen eruen ende nacommelingen gegonnen ende gegeuen hebbe ende ic hemluyden die volcommelic houden ende gehouden wil hebben. Soe heb ic mijnen zegel tot eenen oirconde hier angehangen opten XX^{en} dach van mairte int jair ons Heeren duysent vierhondert negen ende tsestich.
[En omdat ik Adriaan, heer van Cruyningen, van Heenvliet en van Woensdrecht, ridder, burggraaf van Zeeland, voornoemd, mijn voornoemde onderzaten en goede lieden van Heenvliet die er nu zijn of wezen zullen, al deze voornoemde artikelen en elk in het bijzonder voor mij, mijn erven en nakomelingen gegund en gehouden wil hebben en ik hen die volkomen houden en behouden wil hebben, heb ik mijn zegel ter bevestiging hieraan gehangen op de 20ste dag van maart in het jaar van onze Heer 1469.]

[303] Hier moet bedoeld zijn *Sint Johannes ante portam latinam* wiens feestdag 6 mei is. De feestdag van *Sint Johannes Chrysostomus* (of Gulden Mond vanwege zijn welsprekendheid) is 27 januari.

1318 maart 19 *Stadsrecht Heusden I* *[Heusden?]*

Jan, heer van Saffenberg en Sophia van Heusden verlenen en bevestigen voorrechten en vrijheden aan schepenen, gezworenen en de gemene stede van Heusden.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (register 16de eeuw) SA Land van Heusden en Altena, oud-archief Heusden, inv. nr. A1, f. 4r - 4v – C. (register 16de of 17de eeuw) SA Land van Heusden en Altena, oud-archief Heusden, inv. nr. A2, ongefolieerd – D. (register 18de eeuw) SA Land van Heusden en Altena, oud-archief Heusden, inv. nr. A2, ongefolieerd.
Druk: a. Van Oudenhoven, Beschryvinghe der stadt Heusden, p. 222 – b. ChHZ, II, p. 194.[304]

Wij Jan heer van Zaffenberghe ende van Huesden ende Sophie onse wettighe wyf doen condt allen den ghenen die desen brief sullen zien of hooren lesen dat wij gheloeft hebben ende gesekert den Scepenen den ghezwooren ende der ghemeynre stede van Huesden elcken man scepenenvonnisse te doen is hij arme is hij rycke van wat bruecke dat eenich man verbruecken mach teghens ons ende wat te Huesden gheschien mochte binnen der vryheeden witghenomen alzulcke punten als hier nae volghen dat is te weten:
[Wij Jan, heer van Saffenberg en van Heusden, en Sophia, onze wettige echtgenote, maken eenieder bekend die deze brief zullen zien of horen lezen, dat wij de schepenen, gezworenen en gemene stede van Heusden beloofd hebben en verzekerd elke man door schepenvonnis te doen, of hij arm is of rijk, vanwege elke overtreding die iemand tegen ons begaan mag, en wat te Heusden geschieden mocht binnen de stadsvrijheid, uitgezonderd zulke bepalingen, als hierna volgen, dat is te weten:]

Inden eersten heymelycken moort vrouwen te vercrachten moortbrant vreedebraeke diefte, huysghestoot over mans slapende, ende mans mishandelt binnen synen huyse. Dese punten ghelooven wij hem te berechtene mitten Scepenen ende mitten ghezwooren vander stede van Huesden.
[Ten eerste, heimelijke doodslag, vrouwenverkrachting, moorddadige brandstichting, vredebreuk, diefstal, huisvredebreuk gedurende de nacht en het mishandelen van een man in zijn eigen huis. Deze bepalingen verzekeren wij hen te berechten samen met schepenen en gezworenen van de stad Heusden.]

Voort zoe ghelooven wij hem haer vryheijt ende haer recht dat sij hebben te lande ende te watere ende ghehadt hebben te houdene alzoe verre alst Scepenen condich is.
[Voorts verzekeren wij hen hun vrijheid en hun recht, dat zij nu te land en te water hebben, en eerder gehad hebben, te bewaren voor zover als het schepenen bekend is.]

Ende want wij willen dat hem dese dinck vast blyven ende euwelyck duerende ende nimmermeer breken en willen bij ons noch bij yemant van onser weghen soe hebben wij Jan voerscreven ende Sofie mit hem als mit onsen wittighen momber ende onsen man onse zegelen ghehangen aen desen brief in vesticheijt ende in oirconscap der waerheijt.
[En omdat wij willen dat deze zaken hen onverbrekelijk en eeuwigdurend toekomen, en nooit meer door ons noch door iemand vanwege ons zullen worden verbroken, aldus hebben wij Jan voorschreven en Sophia met hem als onze wettige voogd en onze man onze zegels aan deze oorkonde gehangen ter bevestiging en getuigenis van de echtheid.]

Ghegeeven jnt jaer ons heeren duysent driehondert ende achthien des zonnedaighes nae zinte geertruyden dach.
[Gegeven in het jaar van onze heer 1318 zondags na de dag van Sint-Geertruid.]

---

[304] Deze tekst is gebaseerd op B.; transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. De kopie van afschrift B. werd vriendelijk beschikbaar gesteld door dr. H. van Engen, streekarchief Land van Heusden en Altena.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1399) NA, AGH 228 (register van akten van hertog Albert, 1391-1402), f. 338 – C. (tweede helft 15de eeuw) SA Land van Heusden en Altena, oud-archief Heusden, inv. nr. A1, f. 16r - 18r – D. (eerste helft 16e eeuw) SA Land van Heusden en Altena, inv. nr. A2, f. 9v - 11r – E. (vermoedelijk 18e eeuw) SA Land van Heusden en Altena, inv. nr. A2, ongefolieerd katern.
Druk: a. Van Oudenhoven, Beschryvinge der stadt Heusden, p. 236 – b. ChHZ, III, p. 696-697.[305]

Aelbrecht by goids ghenaden palensgrave opten Ryn hertoghe in Beyeren grave van Henegouwen van Hollant van Zeelandt ende heer van Vrieslandt doen condt allen luvden dat wij om mennighen trouwen dienst die sy ons ghedaen heeft ende of god will noch doen sall onser stadt van Huesden ghegeven hebben ende geven mit desen brief den selver onser stadt alzulcke vryheeden privilegien ende hantvesten als hier nae ghescreven staen.
[Albrecht, bij de gratie Gods, paltsgraaf van de Rijn, hertog in Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, maken eenieder bekend dat wij vanwege menige trouwe dienst die zij ons gedaan heeft, en, zo God het wil, nog doen zal, aan onze stad van Heusden gegeven hebben en geven met deze brief al dergelijke vrijheden, privileges en handvesten, als hierna geschreven staan.]

1. Inden yersten dat die Scepenen ende ghezwooren van Huesden die nu sijn of namaels wesen sullen alle hoire medepoorteren by vermaninghe ons Drossaeten, scoutens of richters van huesden recht ende vonnisse wysen zullen ende doen van alle dinctaelle die zelve hoire medepoorteren in rechte te doen sullen hebben aensprekende of houdende nae den recht van onsser stede voerscreven ende des nyemandt weigeren.
[Ten eerste: dat de schepenen en de gezworenen van Heusden, die nu [in functie] zijn of hierna [in functie] zullen zijn al hun medepoorters op aanmaning van onze drossaards, schouten of rechters van Heusden recht en vonnis zullen wijzen en doen, van alle gedingen die diezelfde medepoorters in rechte te doen zullen hebben in rechte eisen, of houden naar het recht van onze stad voorschreven en dit niemand weigeren.]

2. Item hebben wij bevoelen ende bevielen onssen Castelleynen Drossaeten Schouten ende richters binnen onsser stede van Huesden die nu syn of namaels wesen sullen dat sy alle poorteren van onsser stede van Huesden die die Scepenen voir hoire medepoorteren kennen recht ende vonnisse sullen doen hebben binnen onsser stede van Huesden ghelyckerwys als der stadt recht ghelegent ende haercomen is. Ende waer dat zake dat ennigh Castelleyn Drossaet Scout of richter der stadt van Huesden of die des machtich waer van hoiren weghen ennighen poorteren van huesden die recht ende vonnisse openbaerlycken begheerden weygerden over dwersnacht te doen die soude teghen ons verbueren hoiren dienst die sij van ons hadden of hebben sullen ende dat sij nimmermeer nae dier tyt binnen onsser stadt ende heerscappye van Huesden ons dienen souden; oick mede alsulck gelt als sij op hoiren dienst staende hadden of hebben sullen ende waert dat zaecke dat dan sij daerenboven binnen onssen stadt voerscreven rechts of dienst pleghen willen die zouden onsser Scepenen ende ghezwooren der stadt van Huesden by hoire vermaninghe gheenrehande vonnisse of recht wysen.
[Evenzo hebben wij bevolen en bevelen onze kasteleinen, drossaards, schouten en rechters binnen onze stad van Heusden die nu (in functie) zijn of hierna (in functie) zullen zijn, dat zij alle poorters van onze stad van Heusden, die de schepenen als hun medepoorters erkennen, recht en vonnis zullen doen hebben binnen onze stad van Heusden op gelijke wijze als het naar stadsrecht passend en gebruik is. En wanneer het zo is dat enige kastelein, drossaard, schout of rechter van de stad van Heusden, of iemand die daartoe gemachtigd is, hunnerzijds enige poorters van Heusden die in het openbaar recht en vonnis wensen, weigeren zulks binnen 24 uur te doen, die zullen jegens ons hun functie verbeuren, die zij van ons hadden of zullen hebben en dat zij

[305] Deze tekst is gebaseerd op C.; transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. De kopie van afschrift C. werd vriendelijk beschikbaar gesteld door dr. H. van Engen, streekarchief Land van Heusden en Altena.

nadien nooit meer binnen onze stad en vrijheid van Heusden ons zullen dienen; dit geldt evenzeer als zij op een erfelijk ambt recht hebben of zullen hebben; en in het geval dat zij daarenboven binnen onze voorschreven stad een recht of een ambt willen uitoefenen, die zullen onze schepenen en gezworenen van Heusden op hun vermaning generlei vonnis of recht wijzen.]

3. Item hebben wij ghegeven ende geven onsser stadt van Huesden voirscreven dat die Scepenen en ghezwooren van huesden corrigeeren ende castyen sullen moghen mit onssen Scout of richter van Huesden alle hoire medepoorteren waer dat zaecken dat ennich van hem luyden ons Scouten of richters ende stads gheboden onverhoorich ofte onghehoorsaem waeren of die opter Stadt rechten Scepenen ende ghezwooren qualycken spraken of teghen den gherecht vander stadt dede dat Scepenen ende ghezwooren condich waer. Ende die bruecken salmen grooten ende zetten by onssen Scout Scepenen, ende ghezwooren ghelyckerwys als sij des elcks mit den anderen overdragen zullen. Ende die een helft vanden bruecken sall onse Scout opbueren ende ontfanghen tot onsser behoef ende die ander helft sullen onssen Scepenen ende ghezwooren setten op die brueckinghe te beteren het sij mit pelregremazie te doen mueren te maicken of mit steen te geven totden mueren of straeten onsser stadt van Huesden sonder wederseggen ofte calengieren van ons of van yemant anders van onssen weghen. Ende wes correctie onsse Scout Scepenen ende ghezwooren dair af zetten sullen dat sall die misdadighe doen ende volbrenghen. Ende waer hij daer in ghebrekelyck dat souden Scout of richter witpanden ende richten ghelyck oft ons zelfs bruecken waeren.
[Evenzo hebben wij gegeven en geven onze stad van Heusden voorschreven dat de schepenen en gezworenen van Heusden zullen mogen corrigeren en bestraffen met onze schout of rechter van Heusden al hun medepoorters, in het geval dat een van hen onze schouten of rechters, en de stedelijke voorschriften weerspannig en ongehoorzaam waren, of die zich beledigend uitlaten over de stadsrechten, schepenen en gezworenen, of dat tegen het gerecht van de stad doen, dat schepenen en gezworenen bekend was. En die boetes zal men bepalen en vaststellen door onze schout, schepenen en gezworenen, gelijk als zij het met elkaar zullen overeenkomen. En de ene helft van de boetes zal onze schout innen en ontvangen ten bate van ons, en de andere helft zullen onze schepenen en gezworenen bepalen om te boeten voor het misdrijf, hetzij door een bedevaart te ondernemen, muren te maken, of stenen ten behoeve van de [stads-]muren te geven, of voor de straten van onze stad Heusden zonder tegenspraak [verzet] of vordering in rechte vanwege ons, of door iemand anders vanwege ons. En welke straf onze schout, schepenen en gezworenen daartoe zullen vaststellen, dat zal de overtreder ondergaan en volbrengen. En was hij daar in gebreke, dat zullen schout of rechter uitpanden en berechten, op gelijke wijze alsof het overtredingen tegen ons waren.]

4. Ende waer dat zaicke dat ons Schouth ende richter van Huesden nae maeninghen onsser Scepenen ende ghezwooren over dwersnacht te zetten zijn die bruecken te grooten ende te corrigeeren zoe mochten onssen Scepenen ende ghezwooren van Huesden die bruecken voerscreven op die misdadighen corrigeeren ende grooten by hoere bescheydenheijt by hem zelven sonder onssen Schouth ende wes sy dair af zetten sullen dat sullen wij vast ende ghestade houden sonder wederseghen ons Scouths of yemandts anders van onssen weghen behoudelycken ons den helft vander grootinghe der bruecken voirscreven.
[En in het geval dat onze schout en rechter van Heusden na daartoe gevorderd te zijn door onze schepenen en gezworenen niet binnen 24 uur een zitting beleggen om de boetes te bepalen en op te leggen, dan mogen onze schepenen en gezworenen van Heusden de voorschreven boetes aan de overtreders opleggen en vaststellen door hen zelf naar hun goeddunken, zonder onze schout, en wat zij daartoe zullen vaststellen, dat zullen wij bekrachtigen, zonder tegenspraak van onze schout of iemand anders vanwege ons, behoudens dat ons de helft van de opgelegde voorschreven boetes toekomt.]

5. Alle desen voirscreven punten hebben wy voir ons ende voir onssen naecomelinghen ghelooft ende ghelooven mit desen brief onsser stadt van Huesden ende hoiren naecomelinghen onverbroeken te houden ende te doen houden tot euwighen daighen ten waer heymelycken moort vrouwen te vercrachten moortbrant vredebraeke zeeroef[306], diefte huysstoetinghe over mans slaepende man te mishandelen binnen zynen huyse valsheyde van munten valsheyde van brieven of die ons of onssen kynderen of onssen Castelleyn Drossaet of Scouth misdede mitten

[306] Vermoedelijk *reeroof*.

hant. Ende die bruecken sullen wij mit onssen heerlickheijt berichten als daer toe behoort. Ende behoudelycken onsser stede van Huesden hoir hantvesten ende vryheeden die sij hebben van ons ende vanden heeren van Huesden die wy gheconfirmeert hebben.
[Al deze voorschreven artikelen hebben wij voor ons en voor onze nakomelingen beloofd, en beloven met deze brief onze stad van Heusden en hun nakomelingen ten eeuwigen dage onverbrekelijk gestand te doen, met uitzondering van heimelijke doodslag, vrouwenverkrachting, moorddadige brandstichting, vredebreuk, lijkenroof, diefstal, huisvredebreuk gedurende de nacht, mishandeling van een man in zijn eigen huis, valsemunterij, valsheid in geschrifte, of die ons of onze kinderen of onze kastelein, drossaard of schout wordt misdaan met de hand. En die misdrijven zullen wij vanwege onze heerlijkheid berechten zoals het behoort. En onder voorbehoud van de handvesten en vrijheden van onze stad van Heusden, die zij van ons hebben en van de heren van Heusden, die wij bevestigd hebben.]

In kennisse der waerheyt hebben wy desen brief open doen bezegelen mit onssen zegelen hier aen ghehanghen. Ende om te meer zeekerheyt hebben wy bevoelen ende ghebeden onssen lieven soon heer Willem van Beyeren grave van Oestervant dat hy desen brief open nae ons bezegele met synen seghele. Ende onser stadt van Huesden voerscreven alle dese punten voerscreven houden ende doen houden in alren manieren als wy die voer gheloeft ende ghegeven hebben. Ende wy Willem van Beyeren by goids ghenaide grave van Oestervant bij bevele onses liefs ghenadighen heeren ende vaders voirgenoemt hebben gheloeft ende loeven voer ons ende voer onsse naecomelingen der stadt van Huesden ende hoiren medepoorteren te houden ende te doen houden alle dese voerscreven punten ende vryheeden onverbroocken tot euwighen daighen. Ende in kennisse der waerheijt daer of hebben wij desen brief doen bezegelen nae onssen lieven heer ende vader voirnoemt mit onssen zegele hier aen ghehangen.
[Ter bevestiging der waarheid hebben wij deze brief open doen bezegelen met ons zegel er aan gehangen. En ter meerdere zekerheid hebben wij bevolen en gebieden onze lieve zoon, heer Willem van Beyeren, graaf van Oostervant, dat hij deze brief open na ons bezegelt met zijn zegel, en onze stad Heusden voornoemd al de voornoemde artikelen gestand te doen op alle manieren zoals wij die beloofd en gegeven hebben; en wij Willem van Beyeren, door Gods genade graaf van Oostervant, op bevel van onze lieve genadige heer vader voornoemd, hebben beloofd en beloven voor ons en voor onze nakomelingen de stad Heusden en haar medepoorters al de voornoemde artikelen en vrijheden onverbrekelijk gestand te doen ten eeuwigen dage. En ter bevestiging van de waarheid daarvan hebben wij deze brief doen bezegelen na onze lieve heer en vader voornoemd met ons zegel hier aangehangen.]

Ghegeven in den Haghe opten twee ende twintichsten dach in meye int jaer ons heeren Duysent driehondert neghen ende neghentich.
[Gegeven te Den Haag op 22 mei 1399.]

1356 mrt. 27 Stadsrecht Hoorn Haarlem

Hertog Willem van Beieren, graaf van Holland, van Zeeland, heer van Friesland en verbeider van het graafschap Henegouwen, verleent aan zijn lieden van Hoorn dezelfde vrijheden en stadsrecht als zijn lieden van de stad Medemblik van graaf Floris V hebben gekregen.

Origineel: A. Westfries Archief, OA stad Hoorn 1356-1815, inv. nr. 37 (bergnr. 2652) reg.nr. 19.
Afschriften: B. (1356) NA, AGH 223 (register EL. 27 van akten van hertog Willem V, 1355-1357), f. 50r- 53r, nr. 83-84 – C. (30 mrt. 1356) Westfries Archief, OA stad Hoorn 1356-1815, inv. nr. 38 (bergnr. 2653) regest nr. 20 (vidimus van Hugo van Assendelft, abt van de abdij van Egmond) – D. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 44r, nr. 125(verkort, van de geïnsereerde tekst van Medemblik alleen de aanhef) – E. (1550) Westfries Archief, OA stad Hoorn 1356-1815, inv.nr. 38 (bergnr. 2654) (vidimus van de stadhouder van Holland, Zeeland en Friesland).
Druk: a. Handvesten, privilegiën, willekeuren ende ordonnantien der Stadt Enchuysen. Daer noch by gevoeght zijn de Handtvesten en Privilegiën der steden Alckmaer, Hoorn en Medemblick, mitsgaders andre West-Vriesche en Drechterlandtsche Voorrechten, Enkhuizen 1667[Handt-vesten en privilegiën der Stadt Hoorn], p. 79-80 – b. ChHZ, II, p. 865-866 – c. Cox, Het stadsrecht van Hoorn, p. 3-30.[307]
Tot 2006 werd algemeen aangenomen dat vanwege de paasstijl van de grafelijke kanselarij Hoorn in 1357 stadsrecht heeft verkregen. Inmiddels is aangetoond dat deze oorkonde wel degelijk op woensdag 30 maart 1356 is afgegeven: zie J.C.M. Cox, 'Stedelijke trots en stadsrechtvieringen', in: Holland, Historisch Tijdschrift, nr. 2, 38e jrg., 2006. In de aanhef wordt Willem V namelijk nadrukkelijk aangekondigd als verbeider van het graafschap Henegouwen. Dat was hij echter sinds het overlijden van zijn moeder op 23 juni 1356 niet meer. En na zijn inhuldiging tussen 15 en 27 juli 1356 in de steden van Henegouwen als graaf zou die belangrijke titel zeker expliciet zijn vermeld. Bovendien worden de inwoners van Hoorn al in juli 1356 poorters genoemd, is er de kwitantie van 7 juli 1356 vanwege de betaling van 1550 schilden voor het verleende stadsrecht, zijn er op 26 maart 1357 geen oorkonden gezegeld en is er rond die datum niet in Haarlem maar in Middelburg gezegeld, waar de graaf verbleef. Tenslotte verleent hertog Willem V op 7 juli 1356 wederom een handvest alsmede vergiffenis voor begane misdrijven tijdens de oorlog tussen hem en gravin Margaretha. In de oorkonde is sprake van 'onse lieve ende trouwe poirteren van onser stede van Hoirne' (ChHZ, III, p. 4). Derhalve moet Hoorn al op 27 maart 1356 (formeel op dezelfde dag als Monnickendam) te Haarlem het stadsrecht hebben verkregen. Dit afschrift zou, indien paasstijl, op woensdag 29 maart 1357 gedateerd moeten worden (In 't jaer ons Heren dusent driehondert ses ende vijftich, des woensdaghes nae onser vrouwedaghe annunciacio). In zijn proefschrift 'Het oorkondewezen van enige kloosters en steden in Holland en Zeeland, 1200-1325' (I, p. 389) merkt Dijkhof hierover op dat omstreeks 1350 de paasstijl in de abdij Egmond niet meer in gebruik is, maar vervangen door de jaarstijl. Meilink, Archief Abdij Egmond, I, p. 103-104 neemt aan dat de jaarstijl al rond 1300 in gebruik zou zijn aldaar.

Hertoghe Willaem van Beyeren grave van Holland van Zeeland here van Vriesland ende verbeyder der graefscap van Heneghouwen Doen cont allen luden dat wy ghegheuen hebbe ende gheuen onsen ghoede luden van Hoerne in Vriesland om meneghe trouwe dienst dien si ons ghedaen hebben ende noch doen zullen alzulke vrihede ende poertrecht als onse ghoede lude van onser stede van Medembliic hebbe van graue Florens daer hoer recht ende hantveste van woerde te woerde in latine, hier nae in deser hantfesten ghescreuen staen:

[Hertog Willem van Beieren, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland en verbeider van het graafschap van Henegouwen, maken bekend aan eenieder dat wij hebben gegeven en geven aan onze goede lieden van Hoorn in Friesland vanwege menige trouwe dienst die zij ons hebben gedaan en en nog zullen doen, al dergelijke vrijheden en poorterrecht zoals onze goede lieden van onze stad van Medemblik hebben van graaf Floris, welk recht en handvest woord voor woord in het Latijn hierna in dit handvest geschreven staan:]

---

[307] Deze tekst is gebaseerd op A. Transcriptie alsmede de hertaling van de artikelen I-VII en de corroboratio en datatio door J.C.M. Cox. Hertaling Latijnse tekst door W. van Bentum.

I. Vtghenomen dat si ghene portere ontfanghen en zullen tot ghenen daghen die wonachtich wesen sullen binnen onsen bailiuscapen van Kennemerland van Vriesland ende van onser baeliuscap van Medembliic het en waer die woenachtich ziin of woonen zulle ende een jaer binnen onsen vrien steden ghewoent hebbe ende aldaer poerter ziin of wesen zullen van den bailiuscappen voirscreven.
[Uitgezonderd dat zij nooit inwoners van de baljuwschappen van Kennemerland, (West-) Friesland of Medemblik als poorters van Hoorn zullen toelaten, waar die ook wonen en die een jaar binnen onze vrije steden hebben gewoond en aldaar poorter (zullen) zijn binnen de voornoemde baljuwschappen.]

II. Ende waert dat yemant vten vrien steden voirscreven binnen der vrihede van Hoerne comen woude ende aldaer poerter worden ende anders ziin poertrecht quite scelden dien machmen al daer porter ontfaen.
[En wanneer iemand uit een van de voornoemde vrije steden binnen de vrijheid van Hoorn wil komen wonen en daar poorter worden, en zijn poorterrecht elders opgeeft, die mag men in Hoorn als poorter opnemen.]

III. Voert mach een yegheliic aldaer poerter worde met huweliic of met besterfnesse van goede.
[Voorts mag eenieder aldaar poorter worden door huwelijk of door vererving van goederen.]

IV. Voert wat poerter dat men daer ontfaen sal hetsi van huweliic van erfnesse of hoe datsi die eneghe broke hadde ende men ane sprake binnen jaer ende daghe nae dien dat hi poerter gheworde waer die en zoude ghene vrihede ghenieten eer hi die broke ghebetert hadde nae den rechte van den lande daer die mesdaet ghesciet ware.
[Voorts welke poorter, die men daar zal toelaten, hetzij vanwege huwelijk, vanwege erfenissen of hoe dat ook zij, die enig misdrijf had begaan en men binnen een jaar nadat hij poorter is geworden, aanklaagt, zal die poorter geen vrijheden genieten vooraleer hij dat misdrijf heeft vergoed volgens het recht van het gebied waar die misdaad is gepleegd.]

V. Voert zullen wi behouden onsen tol tiins, wissel waghe mate ende anders alle onse ghoede binnen Hoerne Vtghenomen dat onse poerters aldaer tappen moghe zonder tollen of tiins te gheuen.
[Voorts zullen wij behouden onze tol, cijns, wissel, waag, maat en al onze andere rechten binnen Hoorn, uitgezonderd dat onze poorters aldaar mogen tappen zonder tol of cijns te betalen.]

VI. Voert zullen si ons dienen in onse heeruaert met twaelf mannen.
[Voorts zullen zij ons dienen in onze heervaart met twaalf mannen.]

VII. Voert zo zal die vrihede van Hoerne aldus wide begrepen wesen opt oest zide zo zulsi wezen buten den vtersten huzen viif ende twintich roeden op die zuut zide in die zee op die westzide alzo verre alset bolwerc gaet. Ende op die noertside van den vtersten huzen viif ende twintich roeden ende voert alzo van der kerc graft viif ende twintich roeden om ghaende.
[Voorts zal de vrijheid van Hoorn aldus ruim worden bepaald aan de oostzijde daar zal die zijn buiten de buitenste huizen 25 roeden, aan de zuidzijde tot in de zee, aan de westzijde al zo ver als het bolwerk gaat, en aan de noordzijde van de buitenste huizen 25 roeden en verder van de kerkgracht 25 roeden in de omtrek.]

Florentius comes Hollandiae universis tam presentibus quam futuris presentem paginam inspecturis salutem et noscere veritatem. Que geruntur in tempore, ne lapsu temporis dilabantur, convenit ut scripturarum memorie ab idoneorum virorum testimonio commendentur. Ad notitiam igitur universorum volumus pervenire, quod nos, ob dilectionem libertatis oppidi de Medemleke petitioni oppidanorum de eiusdem benignius inclinati,
[Floris, graaf van Holland, wenst allen, zowel die nu als later leven, die deze oorkonde zullen inzien heil en het kennen van de waarheid. Het past om de dingen die in de loop der tijd voorvallen aan het geheugen van geschriften en aan de getuigenis van betrouwbare mannen toe te vertrouwen, opdat ze niet met het verstrijken van de tijd verloren gaan.
Daarom willen wij dat het allen ter kennis komt dat wij uit liefde voor de vrijheid van de stad Medemblik het verzoek

van de poorters van dezelfde stad welwillend toegenegen zijn en…]

1. ipsos liberos ab omni theolonio et exactone thelonii per aquas et terras in comitatu Hollandie dimisimus.
[… hen vrij hebben gesteld van alle tol en tolheffing op het water en op het land in het graafschap Holland.]

2. Preterea oppidanis dictis talem contulimus libertatem, videlicet si alicui quicquam adversus aliquem oppidanorum de Medemleke displicuerit, nihil inde nisi iudicium scabinorum habere debet, nec nos neque nostra posteritas inde aliquid requiremus.
[Bovendien hebben wij de genoemde poorters zodanige vrijheid gegeven dat, als iemand iets niet bevalt met betrekking tot een van de poorters van Medemblik, hij dienaangaande alleen maar rechtspraak door de schepenen behoort te krijgen, en wij noch ons nageslacht zullen dienaangaande iets anders eisen.]

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum oppidanorum iniuriam sive violentiam fecerit de bonis suis que iuste et sine querimonia possederit, villicus de Medemleke cum universis tam pauperibus quam divitibus illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere sine nostra et nostrorum offensione.
[Als evenwel iemand van de omwonenden een van de voornoemde poorters onrecht of geweld aandoet met betrekking tot diens goederen die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Medemblik met allen, zowel arm als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen zonder onze rechten en die van de onzen daarmee aan te tasten.]

4. Ceterum de nostra et hominum nostrorum deliberatione dignum duximus concedendum ut oppidum de Medemleke eo iure gaudeat quod in tenore presentium continetur videlicet si quis, de quacumque parte veniens in oppidum memoratum, et oppidanus fieri curaverit, porte et ingressus ei patebunt, ita quod prestito iuramento nobis et nostris heredibus et eidem oppido fidelitatem faciat, sculteto quatuor denarios, preconi unum denarium et scabinorum voluntati tres solidos traditurus, et hiis peractis iure oppidi postmodum perfruetur.
[Verder hebben wij na het overleg met ons en onze mannen het waardig gevonden om toe te staan dat de stad Medemblik dat recht geniet dat in de tekst van dit document is opgenomen, namelijk dat als iemand, waarvandaan ook maar, naar genoemde stad komt en poorter wil worden, de poorten en de toegangen voor hem open zullen staan, op de voorwaarde dat hij ons en onze opvolgers en deze stad trouw zweert, onder betaling van vier penningen aan de schout, een penning aan de bode en voor het besluit van de schepenen drie schellingen, en nadat hij deze dingen heeft gedaan, zal hij voortaan van het poorterrecht gebruik kunnen maken.]

5. Cuilibet autem oppidano, si necesse fuerit, cedent quadraginta dies in mense iulio et augusto ad messes colligendas et totidem dies ad seminandum in autumpno extra limina oppidi supradicti, ita quod dicto tempore transacto ad oppidum redeat ibidem moram facturus.
[Iedere poorter zal evenwel, als het nodig is, veertig dagen kunnen krijgen in de maanden juli en augustus om de oogst binnen te halen en evenveel dagen in de herfst om te zaaien, buiten de grenzen van voornoemde stad, op de voorwaarde dat hij, nadat vermelde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar te verblijven.]

6. Similiter cedunt cuilibet noviter oppidano facto ad inducendum res suas in oppidum supradictum quadraginta dies.
[Op dezelfde wijze krijgt ieder die pas poorter geworden is, veertig dagen de tijd om zijn bezittingen naar bovengenoemde stad te brengen.]

7. Cum autem aliquis oppidanus fuerit in causam trahendus, debet citari per iudicem vel per preconem eius venturus ad iudicium post duas epdomadas a die citationis.
[Wanneer evenwel een poorter aangeklaagd moeten worden, moet hij door de schout of diens bode worden opgeroepen om twee weken na de dag van dagvaarding voor het gerecht te komen.]

8. Oppidanus vero citatus potest diem citationis anticipare et breviare, sed de iure cedunt ei due ebdomade. Predictus modus citandi tantum locum habet in causa que vertitur inter oppidanos.
[Een gedagvaarde poorter kan echter de termijn van dagvaarding vervroegen en verkorten, maar rechtens komen

hem twee weken toe: voornoemde wijze van dagvaarden is alleen mogelijk in een rechtszaak die tussen poorters gaat.]

9. Si vero quis extraneus oppidanum coram iudice traxerit in causam, iudex tenebitur extraneo iusticiam facere infra tercium diem propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een poorter aanklaagt voor de schout, zal de schout verplicht zijn de vreemdeling binnen drie dagen recht doen voor het gemak van de vreemdeling.]

10. Cum autem sive oppidanus sive extraneus de querela super qua tractus est in causam, una et propria manu se debeat excusare, confestim tenebitur se in iudicio excusare.
[Wanneer evenwel een poorter of een vreemdeling over een klacht, waarvoor hij werd aangeklaagd, met alleen zijn eigen hand moet zweren onschuldig te zijn, zal hij verplicht zijn deze verklaring onmiddellijk ter rechtszitting af te leggen.]

11. Si vero per testes se debet excusare, cedunt ei inducie deliberatorie per duas ebdomadas, ita tamen quod[308] oppidanus poterit ferre testimonium contra oppidanum; et simplex oppidanus ferens testimonium iurare tenebitur, scabinus vero vel iuratus sine iuramento poterit ferre testimonium.
[Als hij echter door middel van getuigen moet verklaren onschuldig te zijn, dan krijgt hij twee weken uitstel voor beraad, op voorwaarde dat alleen een poorter tegen een poorter getuigenis zal kunnen afleggen; en een gewone poorter die getuigenis aflegt zal verplicht zijn te zweren, een schepen of een gezworene zal daarentegen zonder eed een getuigenis kunnen afleggen.]

12. Cum eciam quis citatur de re pecuniali, debet citari per iudicem vel preconem, presentibus ad minus duobus oppidanis, et in citatione debet taxari summa pecunie, et si citatus die prefixa in iudicio non comparuerit, conquerens tantum pecunie obtinebit, quanta fuerit taxata in citatione contra illum qui citatus fuerat, et citatus, quia non comparuit, debet iudici de banno tres solidos Hollandensium et duos solidos pro satisfactione persolvere conquerenti.
[Ook wanneer iemand wordt gedagvaard voor een financiële kwestie, moet hij gedagvaard worden door de schout of de bode in aanwezigheid van minstens twee poorters, en in de dagvaarding moet de waarde van het geldbedrag worden vastgesteld; en als de gedagvaarde op de vastgestelde dag niet op de rechtszitting verschijnt, zal de klager van de gedagvaarde zoveel geld krijgen als was vastgesteld in de dagvaarding tegen hem die gedaagd was; en de gedagvaarde moet, omdat hij niet is verschenen, de schout als boete drie schellingen Hollands betalen en de klager twee schellingen bij wijze van genoegdoening.]

13. Preterea si censuales alicuius domini alterius a nobis vel nostro sculteto ad iudicium citati fuerint, dominus eorum specialis poterit eos de iudice eripere, ita quod promittat certa fide infra quindenam se debere iuste iudicare; quod si non fecerit, de cetero non poterit eos eripere ab oppidi iurisdictione.
[Bovendien als tijnslieden van een andere heer door ons, of door onze schout gedagvaard zijn voor het gerecht, dan zal hun eigen heer hen kunnen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij getrouw belooft zich te verplichten binnen twee weken een rechtvaardig vonnis te vellen; indien hij dit niet doet, zal hij hen voortaan niet kunnen aan de jurisdictie van de stad onttrekken.]

14. Item si oppidanus a quocumque fuerit tractus in causam super re pecuniali, nisi de manu promissa que vulgo ghewendehant[309]nuncupatur eum convincat, vel nisi per scabinos eum convincat, is qui convenitur propria manu se poterit excusare.
[Bovendien als een poorter door wie dan ook is aangeklaagd voor een financiële kwestie, zal hij die aangeklaagd wordt, met zijn eigen hand kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij hij hem aanklaagt over de handgelofte, die in

---

[308] Hier is het woord *tantum* weggevallen. Deze fout komt uit het stadsrecht van Alkmaar en is via Medemblik o.a. in het Beverwijkse en dus ook in het Hoornse stadsrecht terechtgekomen.
[309] Lees *ghewedde hand*: een door 'handslag' bekrachtigd akkoord. Deze fout in de schrijfwijze (*ghewende*) stamt uit het stadsrecht van Medemblik; ook in het stadsrecht van Beverwijk staat het fout. In het Alkmaarse stadsrecht staat het correct.

de volkstaal 'gewedde hand' wordt genoemd, of tenzij hij hem laat veroordelen door de schepenen.]

15. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad iudicium citatus prima die sibi prefixa in iudicio non comparuerit, citandus est secundo, et si secundo non comparuerit, tercio citabitur, et si tunc non[310] venerit, tenebitur satisfacere iudici de utroque excessu persolvendo ei duos solidos ; si vero tercio non venerit, cadit citatus a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur ; si autem conquerens aliqua die citationis non comparuerit, cadit penitus a causa.
[Maar wanneer iemand die met betrekking tot een onroerend goed is gedagvaard voor het gerecht, niet op de eerste voor hem vastgestelde dag voor het gerecht verschijnt, moet hij voor een tweede maal gedagvaard worden, en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal gedagvaard worden, en indien hij dan [niet] komt, zal hij verplicht zijn aan de rechter genoegdoening te geven voor beide overtredingen door twee schellingen aan hem te betalen; als hij evenwel voor de derde maal niet komt, verliest de gedagvaarde de rechtszaak en wordt het onroerende goed waarover hij werd aangeklaagd, hem bij vonnis ontnomen; indien de klager daarentegen niet op enige dag van dagvaarding is verschenen, verliest hij de rechtszaak geheel en al.]

16. Cum quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et amittere, si verbotenus male iuraverit, ut contra modum iurandi venerit. Si vero super hereditate iurare debeat, in primo vel secundo iuramento cadere non poterit ; si autem tercio male[311] iurans debitum[312] iurandi excesserit et male iuraverit, cadit a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur et adiudicabitur conquerenti; et quociens male iuraverit, tociens satisfaciet iudici duos solidos persolvendo eidem.
[Als iemand een eed moet zweren voor een financiële kwestie, zal hij de zaak kunnen verliezen, als hij alleen maar in woorden de eed onjuist uitspreekt of inbreuk maakt op de wijze van zweren. Als hij echter met betrekking tot een onroerend goed moet zweren, zal hij bij de eerste en de tweede eedaflegging zijn rechtszaak niet kunnen verliezen; als hij echter voor de derde maal zweert en de verplichte manier waarop gezworen moet worden overtreedt en verkeerd heeft gezworen, dan verliest hij de rechtszaak en zal het onroerende goed waarover hij werd aangeklaagd bij vonnis hem ontnomen worden en aan de klager toegewezen; en zo vaak als hij verkeerd heeft gezoren, zo vaak zal hij de schout een boete geven door hem twee schellingen te betalen.]

17. Preterea in eodem oppido constituta [sunt][313] tria iudicia annualia, primum proxima tercia feria post Epyphaniam, secundum feria secunda post octavas Pasche, tertium feria secunda post festum Iohannis Baptiste, que ad hoc sunt instituta ut quilibet oppidanus existens in possessione alicuius hereditatis, in qualibet trium predictorum iudiciorum compareat et ibidem super hereditate si sit qui impetat, conveniatur; si vero non conveniatur, ipse postmodum iuxta sententiam scabinorum quiete suam hereditatem possideat. Et dicta iudicia sunt in ecclesia indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos ut iuratos.
[Bovendien zijn in deze stad drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de maandag na de octaaf van Pasen en de derde op de maandag na het feest van Johannes de Doper; zij zijn hiervoor ingesteld dat iedere poorter die in het bezit is van een onroerend goed, in welke van de drie hiervoor genoemde rechtszittingen dan ook kan verschijnen en daar, als er iemand is die hem aanklaagt, met betrekking tot dat onroerende goed kan worden gedagvaard; als hij echter niet wordt aangeklaagd, moet hij daarna volgens vonnis van de schepenen zijn onroerend goed onbelemmerd bezitten. En genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het onbelemmerde bezit van een onroerend goed zal evenwel alleen door de schepenen en gezworenen

---

[310] Ten onrechte staat hier *non*, zoals blijkt uit het vervolg van het artikel. Deze fout is in de gehele stadsrechtfamilie keer op keer overgenomen: van 's-Hertogenbosch via Haarlem naar Alkmaar, Medemblik, Beverwijk en daarna ook naar Monnickendam en Edam. In de stadsrechtoptekening van 's-Hertogenbosch van 1231 komt deze fout echter niet voor, zodat die vóór 1245 (overname door Haarlem van de Bossche oorkonde) aldaar moet zijn ontstaan.
[311] In de andere stadsrechten uit deze familie staat dit woord *male* hier niet opgenomen. In
[312] Opvallend genoeg staat hier niet het woord *modum* opgenomen dat ook ontbreekt in de stadsrechten van Haarlem (1245) en Alkmaar (1254). In het stadsrecht van Delft (1246) en in dat van Beverwijk (1298) komt het wel voor. Zie ook Hoogewerf, *Het Haarlemse stadsrecht*, p.145, noot 1.
[313] Hier ontbreekt kennelijk het woord *sunt*. Zie *OHZ*, IV, p. 696 aanhaling *s*.

kunnen worden bekrachtigd en bewezen.]

18. Si lis oriatur in oppido, et iudex supervenerit et pacem comitis per duas ebdomadas servandam indixerit, et servata fuerit, et iterum per duas ebdomadas, et tercio per duas ebdomadas, et quarto per annum et unum diem, et quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem iudex pacem comitis servandam preceperit, et alter litigantium, vel ambo contra preceptum iudicis venerint, solvet comiti decem libras;
[Als in de stad een twist ontstaat en de schout komt tussenbeide en bepaalt dat de vrede van de graaf twee weken moet worden nageleefd, en hij wordt nageleefd, en de schout beveelt dat de vrede van de graaf opnieuw twee weken moet worden nageleefd, en een derde maal twee weken, en een vierde maal een jaar en een dag, en een vijfde maal een jaar en een dag, en een zesde maal een jaar en een dag, en één van de twistenden of beiden verzetten zich tegen het bevel van de schout, dan zal hij de graaf tien pond betalen....]

19. et quilibet treugas frangens cotidem[314] leso decem libras vel manum perdet ; ita si per duos scabinos vel plures convictus fuerit vel convicti fuerint.
[... en ieder die een vrede breekt evenveel[315] en aan de benadeelde tien pond, of hij zal zijn hand verliezen; dat in het geval dat hij door twee of meer schepenen is veroordeeld of dat zij veroordeeld zijn.]

20. Si quis instrumento acuto alium vulneraverit et super hoc per duos scabinos vel plures convictus fuerit, decem libras nobis persolvet, et leso decem libras, vel manu privabitur.
[Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en daarvoor is hij door twee of meer schepenen veroordeeld, zal hij tien pond aan ons betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van zijn hand beroofd worden.]

21. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se vel per plures impecierit[316] et eum occiderit, ipse impetitor sive grassator cum omnibus suis complicibus ibidem existentibus, si convicti fuerint per duos scabinos, erunt in potestate nostra vel nostrorum successorum nostre iurisdictionis dominium possidentium. Si vero grassator infra mansionem suam aliquem vulneraverit per se vel per alios, non tamen ad mortem, grassator, nisi videbitur universis scabinis quod gravius sit puniendus, decem libras et quilibet complicum suorum quadraginta quinque solidos Hollandensis monete nobis vel nostris successoribus persolvet, leso vero secundum iudicium scabinorum emendabit, si super hoc per scabinos fuerit convictus.
[Bovendien als iemand, alleen of met meerderen, een ander in diens huis aanvalt en hem doodt, zal de aanvaller of geweldpleger met al zijn daar aanwezige medeplichtigen, als zij door twee schepenen worden veroordeeld, in onze macht zijn of in die van onze opvolgers die onze rechtsmacht bezitten. Als de geweldpleger echter, alleen of samen met anderen, iemand in diens huis verwondt, maar niet dodelijk, zal de geweldpleger, tenzij alle schepenen vinden dat hij zwaarder gestraft moet worden, tien pond en ieder van zijn medeplichtigen 45 schellingen in Hollandse munt betalen aan ons of aan onze opvolgers, maar de gewonde zal hij naar het oordeel van de schepenen schadeloos stellen, als hij door de schepenen daarvoor is veroordeeld.]

22. Si autem is qui in propria mansione impetitur, viriliter se defendendo grassatorem et omnes complices suos cum eo existentes occiderit, de quolibet occiso quatuor denarios nobis ut nostris successoribus persolvet, et nos vel nostri successores tenebimur eum per hoc tueri et parentibus occisorum reconsiliare vel firmam pacem ei concedere.

[Als echter iemand die in zijn eigen huis wordt aangevallen, door zich dapper te verdedigen, de aanvaller en al zijn medeplichtigen, die met hem waren, doodt, zal hij voor iedere dode aan ons of onze opvolgers vier penningen betalen, en wij of onze opvolgers zullen hem met betrekking tot deze zaak moeten beschermen en met de verwanten van de doden verzoenen of hem een duurzame vrede bieden.]

---

[314] De juiste lezing is kennelijk *totidem*.
[315] Namelijk tien pond aan de graaf; zie art. 18.
[316] Lees *inpetierit*.

23. Item quilibet grassator si de grassatione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo et simile menbrum pro simili menbro[317] de proprio corpore amittere tenebitur.
[Iedere geweldpleger zal evenzo, als hij door de schepenen is veroordeeld vanwege zijn gewelddaad hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.]

24. Preterea si quis quoscumque graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibitione veneni vel alicuius mortiferi deprehensus et per scabinos convictus fuerit, ultimam et capitalem debet subire sententiam ; si vero quis super hoc accusatus fuerit et non convictus per scabinos, sola manu iurando se poterit excusare.
[Bovendien als iemand zware en kapitale misdrijven pleegt, welke dan ook, hetzij hij op diefstal, op brandstichting, op roof, op het toedienen van vergif of van iets dodelijks wordt betrapt en door de schepenen wordt veroordeeld, moet hij de hoogste en kapitale straf ondergaan; als echter iemand hiervan wordt beschuldigd en hij wordt niet door de schepenen veroordeeld, zal hij zich kunnen rechtvaardigen door alleen met één hand te zweren.]

25. Si quis autem in domo sua deprehenderit, tenebit furem, si poterit, et septem de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit quod eum die clara iudici presentare poterit, re quam furatus fuerat in dorso furis ligata, et tunc iudex in iudicio furem conveniat et eum iuxta sententiam scabinorum tractabit.
[Maar als iemand in zijn eigen huis een dief betrapt, dan zal hij hem vasthouden, als hij dat kan, en zeven van zijn buren er bij roepen, en hij zal samen met zijn buren de vastgebonden dief zo lang vasthouden, totdat hij hem bij klaarlichte dag aan de schout zal kunnen overdragen, met de zaak die hij gestolen had, op de rug van de dief gebonden, en dan zal de schout de dief ter rechtszitting aanklagen en hij zal hem behandelen volgens het vonnis van de schepenen.]

26. Quicumque alii debitis obligatus debita sua non valens persolvere, coram iudice si super debitis illis conveniatur, iudex debet debitorem custodie preconum deputare per duas ebdomadas servandum et medio tempore a preconibus pascendum, et post duas ebdomadas tradet iudex debitorem in potestatem illius cuius debitor est, ita quod ille debitorem suum pascet non vexando corpus ipsius, et tenebit eum donec secum componat vel debita sua ei solvat vel remittat.
[Als iemand die schulden heeft aan een ander en niet in staat is zijn schulden te betalen, vanwege die schulden voor de schout wordt gedaagd, moet de schout de schuldenaar aan de hoede van de boden overdragen om twee weken vastgehouden te worden en gedurende die tijd door de boden gevoed te worden, en na twee weken zal de schout de schuldenaar overdragen in de macht van degene wiens schuldenaar hij is, op de voorwaarde dat hij zijn schuldenaar zal voeden zonder hem lichamelijk slecht te behandelen, en de schuldeiser zal hem vasthouden, totdat de schuldenaar met de schuldeiser tot een vergelijk komt of hem zijn schulden betaalt of totdat hij de schulden kwijtscheldt.]

27. Si quis in iudicio coram iudice comparuerit, quitquit[318] iuris quoad illum iudicem contigerit, iudex exiget ab illo fideiussores primo, secundo et tercio, et ille se dixerit non habere quos det fideiussores, talis non tenebitur quid solvere de bannis ; si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit, iudex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito, et preco tenebitur illum servare et de eo iudici respondere.
[Als iemand ter rechtszitting voor de schout verschijnt, wat voor zaak het ook maar is, zolang het maar die schout aangaat, zal de schout eenmaal, andermaal, ten derde malen borgen van hem verlangen, en als hij zegt dat hij niemand heeft die hij als borg kan geven, dan zal zo iemand geen boetes hoeven te betalen. Maar als hij zwijgt en geen borgen aanwijst, zal de schout samen met schepenen hem gevangen nemen en aan de bode in verzekerde bewaring geven, en de bode zal hem in bewaring moeten houden en daarover aan de schout verantwoording moeten afleggen.]

28. Si oppidanus in iudicio conveniatur et aliquit iuris circa eundem iudicem contigerit, et oppidanus tantum boni iure oppidanorum possideat quod valet tantum quantum ius contingens iudicem circa ipsum, talis oppidanus poterit a iudicio recedere sine fideiussorum exhibitione; si

[317] Lees *membrum* en *membro.*
[318] Lees *quicquid.*

vero talis tantum boni non possideat predicto modo, oportet eum prestare cautionem fideiussoriam.
[Als een poorter voor het gerecht wordt gedaagd en er gaat met betrekking tot hem in rechte iets de schout aan, en de poorter bezit zoveel goederen naar poortersrecht dat het zoveel waard is als het recht dat de schout met betrekking tot hem aangaat, dan zal zo'n poorter het gerecht kunnen verlaten zonder borg te stellen; maar als zo iemand zoveel goederen op genoemde manier niet bezit, dan moet hij zekerheid geven van borgen.]

29. Si quis in iudicio obloquitur scabinis et sententiam ipsorum communi eorum consilio secundum iura oppidana in iudicio traditam contumaciter contradixerit, nobis vel nostris successoribus decem libras Hollandensium tenebitur pro satisfactione persolvere et unam libram cuilibet scabinorum.
[Als iemand ter rechtszitting schepenen tegenspreekt en hardnekkig een vonnis van hen, dat in hun gemeenschappelijk overleg volgens het stedelijke recht ter rechtszitting is geveld, weigert te accepteren, zal hij ons of onze opvolgers tien pond Hollands ter genoegdoening moeten betalen en aan elke schepen een pond.]

30. Quicumque dederit alapam in faciem alicuius, si per duos scabinos fuerit convictus, solvet iudici unam libram et leso unam libram.
[Ieder die een klap in het gezicht van een ander geeft, zal, als hij door twee schepenen is veroordeeld, aan de schout een pond betalen en aan de gekwetste een pond.]

31. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit, emendabit eidem decem libris, et comiti decem libris; si aliquem alium quam dominum domus ad aliquam domum quesierit, quesitor emendabit domino domus decem libris, quesito decem libris et comiti decem libris, et hoc manu pungnante[319], si per scabinos convincatur malefactor.
[Als iemand in een huis de heer des huizes aanvalt, zal hij hem tien pond boete betalen en de graaf tien pond; als hij iemand anders dan de heer des huizes in een huis aanvalt, zal de aanvaller de heer des huizes tien pond betalen, de aangevallene tien pond, de graaf tien pond, en dat wanneer het gewapenderhand gebeurde, indien hij door de schepenen als boosdoener wordt veroordeeld.]

32. Si quis extramanentium coram scabinis debitum certificaverit, nec curaverit solvere monitus, citabitur ad pretorium de Medemleke de quindena ad quindenam per tres quindenas, et debitor non comparuerit ad iudicium, bannietur, nec umquam a banno absolvetur donec solverit comiti tres libras et creditori dampnum et debitum, et iusticiario emendabit secundum consilium scabinorum. Si bannitus infra oppidum venerit, iusticiarius cum scabinis et aliis oppidanis pro debito suo bannitum et pro banno suo et dampno arrestatum in bona et firma custodia reservabunt donec debitum, dampnum et bannum comiti persolverit cum debita integritate.
[Als iemand van hen die buiten wonen in aanwezigheid van de schepenen een schuld bevestigt en hij zorgt er niet voor die te betalen, hoewel hij daarvoor gemaand wordt, zal hij om de veertien dagen gedurende drie maal veertien dagen gedagvaard worden voor het gerecht van Medemblik, en verschijnt de schuldenaar niet voor het gerecht, dan zal hij verbannen worden en zal hij nooit van de ban worden bevrijd, totdat hij de graaf drie pond heeft betaald, aan de schuldeiser de schade en het schuld, en de schout zal hij betalen volgens het oordeel van de schepenen. Als de balling binnen de stad komt, zal de schout samen met de schepenen en de andere poorters de balling arresteren voor zijn schuld, voor zijn boete en voor de schade, en hem in goede en verzekerde bewaring houden, totdat hij de schuld, de schade en de boete aan de graaf volledig heeft betaald.]

33. Item si bannitus contumax oppidum vitaverit, iusticiarius cum oppidanis de banniti bonis debitum, dampnum et bannum, si potens iusticiarius fuerit, persolvet; si non poterit solvere per impotentiam suam, in primo adventu comitis faciet comes solvi debitum, dampnum et emendam.[320]
[Evenzo als een banneling hardnekkig de stad mijdt, dan zal de schout samen met de poorters de schuld, de schade en de boete betalen uit de goederen van de banneling, als de schout daartoe de macht heeft; als hij niet zal kunnen

[319] Lees *pugnante*.
[320] In het stadsrecht van Beverwijk is hier de bepaling aan toegevoegd: *vel quicumque potenti suam commiserit autoritatem* = 'of aan welke gezagsdrager ook maar hij zijn volmacht heeft gegeven'.

betalen vanwege zijn onvermogen, dan zal de graaf bij zijn eerstvolgende komst er voor zorgen dat de schuld, de schade en de boete betaald wordt..]

34. Quicumque ad pulsationem campane non venerit, solvet comiti unam libram.
[Ieder die bij het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan de graaf een pond betalen.]

35. Oppidanus qui interficitur, solvere triginta duabus libris a parentibus malefactoris, et omnia bona malefactoris erunt comitis ; si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit, solvetur sexaginta quatuor libris. Scabinus si interficiatur, solvetur quadraginta duabus libris ; si quesitus fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem, octogintaquatuor libris solvetur.
[Voor een poorter die wordt gedood, zal door de verwanten van de dader 32 pond worden betaald, en alle goederen van de dader zullen aan de graaf komen; als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond betaald worden; als hij wordt aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.]

36. Si quis pungnaverit[321] infra libertatem, cogetur emendare ibidem vel bannietur.
[Als iemand vecht binnen de stadsvrijheid, zal hij gedwongen worden daar boete te betalen of hij zal verbannen worden.]

37. Quicumque canipulum portaverit, solvet comiti decem libras. Quicumque traxerit irato animo, quindecim libras. Quicumque alium inde vulneraverit, amittet manum. Qui aliquem inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.
[Ieder die een dolk draagt, zal de graaf tien pond betalen. Ieder die hem in woede trekt, vijftien pond. Ieder die iemand er mee verwondt, zal zijn hand verliezen. Wie iemand er mee doodt, zal, als hij gevangen wordt, worden gedood.]

38. Si quis tabernam intraverit ut bibat ibidem, vinitor debet ei vinum iuxta certam et debitam mensuram porrigere; et cum ille, si oppidanus fuerit ad libitum suum biberit, facta computatione si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, vinitori vinum suum ante meridiem crastina die persoluturus; si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit et querimonia super hoc ad iudicem suum delata fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvet et tres solidos iudici et duos solidos vinitori pro satisfactione.
[Als iemand een taverne binnengaat om daar te drinken, moet de waard hem wijn schenken volgens de geijkte en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn believen heeft gedronken, mag hij, als hij na het opmaken van de rekening niet direct kan betalen, weggaan tot de volgende morgen om de volgende dag de waard vóór de middag zijn wijn te betalen; maar als hij de waard vóór genoemd tijdstip zijn wijn niet heeft betaald en daarover bij de schout een klacht is ingediend, dan zal die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.]

39. Quicumque de falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus, tenebitur tres libras iudici persolvere.
[Ieder die van een valse maat is beschuldigd en door twee schepenen is veroordeeld, zal aan de schout drie pond moeten betalen.]

40. De hereditate vero de Medemleke servabitur[322] inter oppidanos consuetudo secundum quod ibidem est hactenus observata, hoc tamen adiecto quod hereditas oppidanorum, sive iaceat infra Medemleke sive extra libertatem, quod ad proximum heredem sue consanguinitatis, sive sit filius eius sive filia, iure hereditario devolvetur.
[Met betrekking tot een erfenis zal in Medemblik tussen poorters de gewoonte in acht worden genomen, zoals die daar tot nu toe in acht is genomen, waaraan dit evenwel toegevoegd is dat een onroerend goed van poorters, of die nu binnen Medemblik ligt of buiten de vrijheid, naar het erfrecht aan de naaste erfgenaam onder zijn bloedverwanten

[321] Lees *pugnaverit*.
[322] Lees *observabitur*.

komt, of dat nu een zoon is of een dochter.]

41. Si quis autem aliquid iuris iudicem contingens violenter a iudicio transtulerit, si super hoc per duos scabinos convictus fuerit, dabit quindecim libras pro satisfactione iudici nostro vel successorum nostrorum.
[Als iemand iets juridisch dat de schout aangaat met geweld uit de rechtszitting wegvoert zal hij, als hij door twee schepenen hiervoor veroordeeld wordt, vijftien pond betalen aan onze schout of die van onze opvolgers.]

42. Quicumque oppidanus uxorem habet que pistare vel braxare consueverit, is poterit per eam panem iuxta plenitudinem unius fornacis amittere, sic et unam cerevisiam[323], ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere[324]. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea, vel linea emere vel vendere consueverit, is poterit per eam pondus filorum, quod lapis vocatur deperdere. Si vero uxor alicuius non soleat negociari publice, vir ipsius dapnum[325] quatuor denariorum poterit per eam incurrere.
[Iedere poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood kunnen verliezen tot één volle oven toe, zo ook één brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een rechtsvordering kan instellen. Evenzo kan als iemands vrouw wollen of linnen garen pleegt te kopen of te verkopen, door haar toedoen een gewicht aan garen, dat *steen* [326] wordt genoemd, verliezen. Als iemands vrouw echter niet in het openbaar handel pleegt te drijven, zal haar man door haar toedoen een schade kunnen oplopen van vier penningen.]

43. Si res furtiva ab aliquo qui legitimus est, fuerit deprehensa, et verus possessor rem illam per testes optinuerit, vir ille poterit se excusare tercio, ita tamen quod vir ille de cetero iuramentum in aliquo casu prestare non poterit, et is qui rem suam obtinuit, duos solidos iudici et quatuor denarios confert[327] preconi.
[Als bij iemand die als betrouwbaar bekend gestolen goed wordt aangetroffen en de echte eigenaar heeft dat goed door middel van getuigen terug gekregen, zal die man tot drie keer toe kunnen verklaren dat hij onschuldig is, op voorwaarde echter dat die man daarna geen eed meer kan afleggen in een of andere rechtszaak, en hij die zijn zijn goed heeft teruggekregen zal de schout twee schellingen en de bode vier penningen betalen.]

44. Preterea tale ius oppidanus memoratis concessimus et tradidimus, ut extraneus[328] sive vicinus eorum, nec miles nec alius quilibet oppidanum de Medemleke quemquam aliqua ratione ad duellum provocare infra predictum oppidum vel usquam in nostra potestate vel nostrorum successorum poterit, nec oppidanus oppidanum.
[Bovendien hebben wij genoemde poorters zodanig recht verleend en gegeven, dat geen enkele vreemdeling of buur van hen, noch een ridder noch iemand anders, ook maar enige poorter van Medemblik om enige reden binnen genoemde stad of ergens in ons machtsgebied of dat van onze opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, noch een poorter een andere poorter.]

45. Si quisquam aliquem infra libertatem oppidi supradicti acuto instrumento vel aliquo alio peremerit, et instrumentum abiecerit, excusationem poterit exhibere nisi duobus scabinis vel pluribus fuerit convictus ; de quo eciam si querimonia fiat, quanduordecim[329] diebus et tribus diebus ante tribunal debet vocari, et si non ad talem terminum comparuerit, diiudicabitur et pro proscripto reputabitur ; si autem infra terminum ad quem idem grassator ad iudicium vocatur et conductum requisierit a iudice, nec obtinuerit, nequaquam diiudicari poterit.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van de bovengenoemde stad met een scherp werktuig of met iets anders doodt en het werktuig wegwerpt, dan zal hij kunnen verklaren onschuldig te zijn, tenzij hij door twee of meer

[323] Lees *cervisiam*.
[324] De gangbare volgorde is *non poterit contra hoc actionem habere*.
[325] Lees *dampnum*.
[326] Meestal acht pond.
[327] Lees *conferet*.
[328] Lees *nullus extraneus*.
[329] Lees *quatordecim*.

schepenen is veroordeeld; als hierover ook een klacht wordt ingediend, moet hij om de veertien dagen en wel op drie dagen voor het gerecht worden gedagvaard, en als hij niet op zo'n vastgestelde dag verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij worden beschouwd; maar als binnen de termijn waarin deze geweldpleger voor het gerecht wordt gedaagd, hij de schout om vrijgeleide verzoekt, maar hij krijgt die niet, zal hij geenszins veroordeeld kunnen worden.]

46. Extraneus contra oppidanum testimonium non poterit exhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.]

47. Si femina vi oppressa et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus, tam viris quam mulieribus, probatis et honestis, processum in querimonia habere non debet.
[Als een vrouw die gewelddadig is aangerand en verkracht, een klacht indient zonder zeven betrouwbare en eerzame getuigen, mannen zowel als vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te voeren.]

48. Si quis bona titulo pignoris sibi obligata possederit sine reclamatione per annum et amplius, et aliquis eidem iniurietur, sola manu iurando confirmabit quitquit[330] in illis bonis habuerit.
[Als iemand goederen die hem in pand zijn gegeven een jaar en langer onbetwist in zijn bezit heeft en iemand betwist zijn recht daarop, zal hij door alleen met de hand te zweren bevestigen al het recht dat hij op die goederen heeft.]

49. Si duo coram iudice vocati causam tractaverint quorum alter, qui cadit a causa, reliquo, qui partem suam optinuerit, expensas solvere tenetur, ita quod ille qui causam suam defensaverit, valorem expensarum de consilio aliorum[331] scabinorum iuramento taxabit.
[Als twee personen voor de schout gedaagd een proces voeren, moet van hen de ene die het proces verliest aan de ander die het proces wint, de kosten betalen, op voorwaarde dat hij die het proces heeft gewonnen, het bedrag van zijn kosten op grond van het advies van de [andere] schepenen met een eed zal vaststellen.]

50. Preco non vocabit oppidanum ad iudicium nisi ad domum ipsius coram duobis oppidanis vel pluribus.
[De bode zal een poorter alleen maar voor het gerecht dagen aan zijn eigen huis en in aanwezigheid van twee of meer poorters.]

51. Ad scabinorum concilium nemo presumat accedere nisi vocatus ab ipsis scabinis.
[Niemand mag het zich veroorloven de vergadering van de schepenen te betreden, tenzij hij door de schepenen zelf is geroepen.]

52. Sententiam scabini cum concilio aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo poterit cassare.
[Niemand zal het vonnis van een schepen kunnen vernietigen dat in overleg met andere schepenen is geveld en bekrachtigd.]

53. Si virum quempiam femina aliquam de oppressione violenta et violencia stupri septem testibus, tam viris quam mulieribus, ydoneis et probatis, in iudicio convicerit, ille violator capitali sententia plectendus erit.
[Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter rechtszitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan een gewelddadige aanranding en verkrachting, dan zal die schenner met de dood moeten worden gestraft.]

54. Si quis patrimonium vel hereditatem alicuius mercatus fuerit et testimonio scabinorum sine reclamatione per annum et diem vel amplius possederit, possessor ipsius patrimonii vel

---

[330] Lees *quidquid*.
[331] Dit woord lijkt overbodig aangezien er eerder in dit artikel in het geheel geen sprake is van de schepenen. In het Haarlemse stadsrecht staat het niet, wel in het Alkmaarse. In dat van Delft (1246) is hier sprake van *consilio villici et scabinorum* (schout en schepenen).

hereditatis nulli post dictum terminum, eciam si impetatur, tenebitur respondere.
[Als iemand een grondbezit of onroerend goed van iemand anders koopt en dat volgens het getuigenis van de schepenen gedurende een jaar en een dag of langer ongemoeid heeft bezeten, zal de bezitter van dat grondbezit of onroerend goed na de genoemde termijn aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, ook als hij wordt aangeklaagd.]

55. Quicumque coram duobus oppidanis a iudice vel precone in oppido arrestatus, sine licentia iudicis ab oppido recesserit et super hoc per duos scabinos convictus fuerit, quadragintaquinque solidos solvet iudici ad emendam.
[Ieder die nadat hij door de schout of de bode in aanwezigheid van twee poorters in de stad is gearresteerd, zonder verlof van de schout de stad verlaat en hiervoor door twee schepenen is veroordeeld, zal de schout 45 schellingen als boete betalen.]

56. Quicumque aliquem de debito in aliquo iudicio conveniat et super eo testes ydoneos habeat, testes solo testimonium iuramento perhibeant, sed actor non tenebitur iurare.
[Ieder die iemand wegens een schuld op een rechtszitting aanklaagt en daarvoor geloofwaardige getuigen heeft, dan moeten de getuigen getuigenis afleggen met alleen maar een eed, maar de klager zal geen eed hoeven af te leggen.]

57. Postquam aliquis factus fuerit oppidanus, nulli tenebitur esse servilis, sed secundum iura oppidi libertate fruetur.
[Nadat iemand poorter is geworden, zal hij aan niemand horig hoeven te zijn, maar zal hij de vrijheid genieten volgens het recht van de stad.]

58. Preterea sciendum est quod filii sacerdotum vel aliqui qui de legitimo thoro non sunt generati, non debent nec tenebuntur testimonium ferre in preiudicium bonorum vel iure[332] alicuius oppidani.
[Bovendien moet men weten dat zonen van priesters of lieden die niet uit een wettig huwelijk zijn geboren, geen getuigenis moeten afleggen, noch verplicht zullen kunnen worden een getuigenis af te leggen ten nadele van de goederen of van het leven van een poorter.]

59. Si quis infra libertatem de Medemleke terram habuerit sub annuo censu, soluto censu quamdiu vixerit optinebit, vel libere poterit vendere soluto duplici censu domino ipsius terre; verum si vir ut femina qui possidet terram censualem obierit, proximus heres soluto duplici censu vero domino terre eam optinebit iure hereditario, et sic a progenie in progeniem et in perpetuum.
[Als iemand binnen de stadsvrijheid van Medemblik grond heeft tegen betaling van een jaarlijkse tijns, zal hij deze op de voorwaarde dat de tijns betaald is bezitten, zolang hij leeft, of vrij kunnen verkopen na betaling van de dubbele tijns aan de heer van die grond; maar als de man of de vrouw die de tijnsgrond bezit overlijdt, zal de naaste erfgenaam deze grond krachtens het erfrecht verkrijgen na betaling van de dubbele tijns aan de ware heer van de grond, en zo van geslacht op geslacht tot in eeuwigheid.]

60. Si quis autem aliquem infra libertatem de Medemleke leserit aut vulneraverit dum campana pulsatur pro communi utilitate oppidi aut infra tres dies post pulsationem campane, solvet nobis decem libras, leso decem libras, si per duos scabinos convictus fuerit.
[Maar als iemand binnen de vrijheid van Medemblik een ander kwetst of verwondt, terwijl de klok wordt geluid voor het gemeenschappelijke belang van de stad, of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij aan ons tien pond betalen en de gekwetste tien pond, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

61. Insuper scabinis de Medenbliec licentiamus facere nova statuta vel precepta cum concilio sculteti nostri ad dimidium annum vel ad integrum durantia, que scabini confirmaverint utilia universitati aut parti maiori, nostra iurisdictione in hoc reservata.
[Bovendien staan wij schepenen van Medemblik toe om in overleg met onze schout dingen die de schepenen bekrachtigd hebben als nuttig voor de gemeenschap of de meerderheid tot nieuwe statuten of voorschriften te

[332] Lees *vite*. Deze fout is er blijkbaar in Alkmaar ingeslopen, want deze is behalve in het stadsrecht van Medemblik ook in dat van Beverwijk terecht gekomen.

maken, die geldig zijn voor een half jaar of een heel jaar, waarbij onze rechtsmacht in dezen behouden blijft.]

62. Quicumque oppidanus non iuvaret universitatem ad compellendum extraneos ne aliquid faciant contra ius oppidi de Medemleke, solvet nobis unam libram et perdet oppidum per annum integrum.
[Iedere poorter die de gemeenschap niet helpt om vreemdelingen te verdrijven, opdat zij niet iets tegen het recht van de stad Medemblik ondernemen, zal aan ons een pond betalen en gedurende een heel jaar het poorterschap verliezen.]

63. Item predictis oppidanis damus presentibus in mandatis ut iuramento prestito confirment quod unusquisque alii ius suum confirmabit.[333]
[Evenzo dragen wij aan de voornoemde poorters in deze instructies op dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder voor een ander zijn recht zal bekrachtigen.]

64. Si vero aliquis oppidanus debitorem sui oppidani[334] in hospicio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur oppidano[335] creditori respondere de pecunia quam sibi debet hospes receptus.
[Als echter een poorter een schuldenaar van een medepoorter van hem in zijn huis opneemt, terwijl de schuldeiser daar bezwaar tegen maakt, zal de gastheer die onderdak verschaft, verplicht zijn tegenover zijn medepoorter, de schuldeiser, verantwoording af te leggen over het geld dat de gast die opgenomen is, hem schuldig is.]

65. Omne pignus et bona pignori obligata, sive in humidis sive in siccis, sive in decimis vel aliis bonis, nos comes Hollandie prefatis oppidanis secundum consuetudinem oppidi de Medemleke ipsis oppidanis[336] conservabimus; et unusquisque suo conburgensi in conservatione bonorum pignori obligatorum que in presenti possident, fideliter assittent quousque redempta fuerint secundum beneplacitum creditorum qui ea tenent obligata, et hoc predicti oppidani iuramento confirmabunt.
[Elk pand en in onderpand gegeven goederen, hetzij in natte, hetzij in droge zaken, hetzij in tienden, hetzij in andere goederen, zullen wij, graaf van Holland, voor de voornoemde poorters overeenkomstig de gewoonte van de stad Medemblik [voor die poorters] bewaren; en iedereen zal zijn medeburger trouw bijstaan bij het bewaren van de in onderpand gegeven goederen die zij voor het ogenblik bezitten, totdat zij gelost worden naar goedvinden van de schuldeisers die ze in onderpand houden, en dit zullen de voornoemde poorters met een eed bevestigen.]

66. Item si aliquis circummanentium legitime commonitus debita oppidano de Medemleke solvere neglexerit, scultetus cum oppidanis de suo tantum accipiet quod creditori suo satisfaciet competenter.
[Evenzo als iemand van de omwonenden, na wettig te zijn aangemaand nalaat zijn schulden aan een poorter van Medemblik te betalen, zal de schout samen met de poorters zoveel van zijn bezit nemen dat hij zijn schuldeiser naar behoren zal kunnen betalen.]

67. Adhec si occasione alicuius nobilis vel ministerialis oppidanus de Medemleke bannitus fuerit et arrestatus[337], nos comes ipsum talem habebimus quod oppidanum et bona ipsius faciemus

---

[333] In de Haarlemse oorkonde (art. 60) staat in plaats van *confirmabit* (zal bevestigen) het woord *conservabit* (zal opkomen).
[334] Lees *cooppidani*. De weglating van *co* komt via Medemblik uit Alkmaar.
[335] Lees *cooppidano*.
[336] De woorden *ipsis oppidanis* zijn een onnodige herhaling van het eerdere *prefatis oppidanus*. In de Haarlemse oorkonde staan deze woorden niet; in Alkmaar zijn ze er ingekomen, en via Medemblik ook in het Beverwijkse en het Edammer stadsrecht terechtgekomen.
[337] In de stadsrechtoorkonden van Haarlem en Alkmaar staat hier *bannitus fuerit vel arrestatus*, dat veelal wordt vertaald met 'gebannen *of* gearresteerd'. In de stadsrechten van Medemblik, Beverwijk en Hoorn staat echter *et*. Het is moeilijk denkbaar dat iemand is gebannen *en* gearresteerd of aangehouden, zodat het hier is hertaald met gedagvaard (van *bannire* = dagvaarden); zie Habel en Gröbel, *Mittellateinisches Glossar*.

absolvi, vel de suo tantum accipiemus quod oppidano[338] faciemus satisfieri competenter.
[Bovendien als op verzoek van een edelman of een ministeriaal een poorter van Medemblik is gedagvaard en aangehouden, zullen wij, de graaf, hem zodanig behandelen dat wij er voor zullen zorgen dat de poorter en zijn goederen worden vrij gegeven of zoveel van zijn bezit nemen, dat wij er voor zullen zorgen dat de schuldeiser naar behoren tevreden wordt gesteld.]

68. Oppidani de Medemleke nobis aut vero domino Hollandie in expeditione nostra servire debent cum triginta hominibus in expensis propriis;
[De poorters van Medemblik zullen ons, of de wettige heer van Holland in onze heervaart dienen met dertig mannen op hun eigen kosten, ….]

69. similiter precariam seu petitionem nobis ut vero domino Hollandie statuendis temporibus persolvent,
[… evenzo zullen zij ons of de wettige heer van Holland op een nader te bepalen tijdstip de precarie oftewel de bede betalen....

70. aut si verus dominus Hollandie ad curiam imperatoris ierit, et uxorem duxerit aut miles fieri voluerit, sive aliqua sororum suarum nupserit, vel si frater aut filius noster vel veri domini Hollandie miles fieri voluerit aut uxorem duxerit, tot libras ad quodlibet istorum persolvent prout nos consilio nostro et cum scabinis eiusdem oppidi rationabiliter taxandum duxerimus et eciam ordinandum.
[… of als de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist, of trouwt of ridder wil worden, of een van zijn zusters trouwt, of als een broer of een zoon van ons of van de wettige heer van Holland ridder wil worden of trouwt, zullen zij bij ieder van die gelegenheden zoveel pond betalen als wij in onze raad en met schepenen van die stad naar redelijkheid meenden te moeten schatten en ook vaststellen.]

71. Preterea sepedictis oppidanis de Medemleke licenciamus nundinas singulis annis habere a die Bonifacii incipiendas et per quatordecim dies subsequentes immediate dedimus perdurandas, nobis et nostris successoribus dictarum nundinarum theolonio reservato.
[Bovendien geven wij de vaak genoemde poorters van Medemblik toestemming ieder jaar markt te houden, die begint op de dag van Bonifatius en wij hebben toegestaan dat die gedurende de veertien dagen die daar direct op volgen, mag voortduren, waarbij de tol van genoemde markt aan ons en onze opvolgers voorbehouden blijft.]

Ut autem hec libertas et predicta omnia que in presenti pagina continentur expressa, firma et inconvulsa permaneant et in perpetuum duratura, presens scriptum exinde fieri et sigillo nostre dominationis iussimus communiri.
[Opdat evenwel deze vrijheid en alle voornoemde zaken die in deze oorkonde uitdrukkelijk zijn vervat, van kracht en onaangetast blijven en tot in eeuwigheid durende, hebben wij bevolen deze oorkonde daarvan te vervaardigen en met het zegel van onze heerschappij te bekrachtigen.]

Datum apud Montem Aleberti anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo octavo, in die Annunciationis beate Marie Virgines gloriose.
[Gegeven te Albrechtsberg, in het jaar van de Heer 1288, op de dag van de Verkondiging aan de roemrijke heilige maagd Maria..]

Ende om dat wi hertoghe Willaem graue van Holland voirscreuen alle dese poynten voor ons ende onse nacomelinghen vaste ende ghestade houde willen tot ewelike daghe onse ghoede lude van onser poerte van Hoerne hem ende horen nacomelinghen zo hebben wi dese openen hantfesten bezeghelt met onse zeghel.

---

[338] Kruisheer (in Alders e.a., *Het ontstaan van Beverwijk*, p.60, noot 32) stelt dat hier *creditori* (schuldeiser) had behoren te staan (overeenkomstig art. 66), en dat de foutieve passage uit Haarlem stamt en via Alkmaar en Medemblik in Beverwijk is terecht gekomen, en daarna dus ook in Medemblik. Hier dan ook vertaald met schuldeiser.

[En omdat wij, hertog Willem, graaf van Holland voornoemd, al deze artikelen voor ons en voor onze nakomelingen onverbrekelijk en voor altijd gestand willen doen voor onze goede lieden van onze stad Hoorn voor hen en hun nakomelingen, hebben wij dit open handvest bezegeld met ons zegel.]

Ghegheuen tot Haerlem Jnt jaer ons Heren dusent driehondert ses ende viiftich des zonnendaghes nae onser vrouwen daghe Annunciatio.
[Gegeven te Haarlem op zondag 27 maart 1356.]

Iussu Domini Comitis
Presentibus dominus de Brederode barones & Jo de Poele militibus.
Jo de Bueren.[339] Sigillavit dominus comes met.
[In opdracht van de heer graaf. In aanwezigheid van de heren Dirk van Brederode, baron en Jan van den Poel, ridder.
Jan van Buren. Gezegeld door de heer graaf.]

[339] De grafelijk klerk.

23 juni [1363] Stadsrecht IJsselstein [IJsselstein?]

Gyotte, vrouwe van IJsselstein en van Egmond, verleent vrijheden en geschreven rechten aan haar poorters van IJsselstein.

Origineel niet voorhanden.
Afschriften: B. (midden 16de eeuw) RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, Stadsbestuur van IJsselstein (1285-1813), Y001, inv. nr. 1 = Register van handvesten 1360-1535 f. 4-7 (in potlood blz. 7-9) – C. (ca. 1650) HUA, Verzameling Handschriften (interne aanvullingen), inv. nr. 25-31: Register van keuren en handvesten van de stad IJsselstein (16e eeuw). Fragment en ten dele beschadigd.'Privilegium ende rechten geordonnert van vrouwe Ghijote, vrouwe van Iselstijn' [1360], f. 6r - 6v. N.B. Afkomstig uit Interne aanvullingen doos 25-31, nr. 1114 (afkomstig uit catalogus oud rechterlijk arch., oud inv. nr. 1114) – D. (1512/1556) HUA, Verzameling Handschriften (nieuwe nrs.), inv. nr. 265 = Register van Nederstichtse rechten en verplichtingen betreffende Gaasbeekse goederen, de Lekdijk Boven-, en Beneden-Dams en van IJsselstein, 1285-1556, samengesteld ca. 1512 en ca. 1556, 'Akte van uitgifte van privileges en rechten door Ghyote van IJsselstein en Egmond aan de poorters van IJsselstein, 1360', p. 169-176. Lijst van aanvullende bepalingen door Jan van Egmond, de man van Ghyote van IJsselstein, op voornoemde akte van privilegiëring, z.j., p.177-179. N.B. Op de band het opschrift: Miscellanea Ultrajectina gemerkt B4. Vanaf p. 149 ten dele samengesteld door N. van der Eijck, notaris. – E. (tweede helft 16de eeuw) RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, Stadsbestuur van IJsselstein (1285-1813), Y001, inv. nr. 2, Register van handvesten 1360-1535, f. 8-11v – F. (1589) RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, Stadsbestuur van IJsselstein (1285-1813), Y001, inv. nr. 3 = 'Wijllecoorboeck voor de Noortsyde van Polsbroeck' Register van handvesten van IJselstein, f. 15-19 – G. (eerste helft 17de eeuw) RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, Stadsbestuur van IJsselstein (1285-1813), Y001, inv. nr. 4 = Register van handvesten, f. 8 – H. (18de eeuw) NA, archief Nassause Domeinraad, 1581-1811(1.08.11), inv. nr. 4763 = Register van handvesten van IJsselstein, Benschop en Noord-Polsbroek, f. 12-17v.
Druk: a. De Geer van Oudegein, Codex Diplomaticus Neerlandicus, III, p. 111 – b. Fruin, De Middeleeuwsche rechtsbronnen der kleine steden van het Nedersticht, dl. 3, p. 17-25.[340]
De datering op 1360 kan niet juist zijn gelet op het feit dat dan Arnoud van IJsselstein, de vader van Gyotte, nog de heer van IJsselstein is. Hij overlijdt (kort) na 12 febr. 1363, op die dag maakt hij zijn testament en tevens aanvullende bepalingen voor anderen na zijn overlijden, Drossaers, ibid., Reg. 310 en 311 (beide 12 febr. 1363). Twee maanden later wordt de man van Gyotte als heer Johannes van Egmond en Yselstein aangeduid, Reg. 314 (5 april 1363; Johannes Wijnt, notaris, geeft op verzoek van heer Jan van Egmond en IJsselstein transsumpt van een drietal brieven). De vroegste beoorkonding door Gyotte als vrouwe van IJsselstein dateert van 12 maart 1364, Reg. 318 (belening van een neef). Op 11 juni 1364 geven deken en kapittel van Oudmunster te Utrecht aan heer Jan, heer van Egmond en IJsselstein, en vrouwe Guyotte zijn vrouw, gedurende haar leven het gerecht, cijns en grote en kleine tienden in de Achtersloot in pacht, Reg. 319. Dat alles maakt een datering van de oorkonde van 1360 waarschijnlijk op 23 juni 1363, deze zal dan moeten worden geplaatst in het kader van de inhuldiging als nieuwe stadsvrouwe van IJsselstein die, zoals gebruikelijk bij een dergelijke gelegenheid, de stedelijke privileges bevestigt. De originele oorkonde is niet meer voorhanden en alleen via afschriften in registers bekend. Hierbij zal een fout zijn gemaakt waardoor bij de datering het jaarcijfer niet is overgenomen; aan het eind zal dan vermoedelijk als datering hebben gestaan 'duysent driehondert drie ende tsestich'.

Wy Ghyote, vrou van Yselsteyn ende van Egmondt, maken kondt ende kenlick allen luden, dat wy aengesien hebben meenighen trouwen dienst, die onse goede luden, die bynnen onsen poirten zijn van Yselsteyn woenachtich, onse voirvaederen gedaen hebben ende ons ende onsen nacomelingen noch doen zullen; ende hebben onsen ghemeen poirteren, die bynnen onsen stede voirs. woenen ende hier naemaels woenen zullen, by wille ende goetduncken ons liefs

[340] Deze tekst is gebaseerd op D. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.

heeren van Egmond[341], ende man heren Johannes, heer van Egmondt ende van Yselsteijn,ons gerechts voechts, voir ons ende voir onsen nacomelinghen, heren van Yselsteyn, gratie gedaen, hebben vryheyde ende bescreven recht gegeven, altoes op verbeteren, in allen manieren als hiernae bescreven staet.
[Wij Guyotte, vrouwe van IJsselstein en van Egmond, maken eenieder bekend dat wij in aanmerking hebben genomen de vele trouwe diensten die onze goede lieden, die binnen onze stad IJsselstein wonen, onze voorvaderen hebben gedaan en ons en onze nakomelingen nog doen zullen; en wij hebben onze gemene poorters die nu binnen onze voornoemde stad wonen en die er later zullen wonen, met instemming van onze geliefde heer van Egmond, en man heer Johannes, heer van Egmond en van IJsselstein, onze gerechtigde voogd, voor ons en voor onze nakomelingen, heren van IJsselstein, begunstigd met vrijheden en geschreven recht, altijd in de verwachting van verbetering, op alle manieren als hierna beschreven staat.]

1. In den eersten zo wie den anderen lochent, verbuerde een pont, alsoe dicke als hy en lochent.
[Ten eerste dat wie de ander verloochent, één pond verbeurt, zo dikwijls als hij verloochent.]

2. Item so wie den anderen mitter vuyst sloeghe off mit den voet stiet, verbuerde een pont.
[Evenzo wie de ander met de vuist slaat of met de voet schopt, verbeurt één pond.]

3. Wie den anderen sloeghe mit eenen stave off mit eenen cluppel off mit eenen stene off mit eenighen dinghen, sonder mitter bloeter handt, verbuerde twee pont.
[Wie de ander slaat met een staaf of met een knuppel of met een steen of met enige dingen, uitgezonderd met de blote hand, verbeurt twee pond.]

4. Item die een kuerwonde sloeghe, verbuerde vijf pont.
[Evenzo degene die een keurwond toebrengt, verbeurt vijf pond.]

5. Item die een sweert toech ofte een knijff off glavie of staff of enigherhande wapen dair yemande mede geanxt werde, verbuerde twee pont.[342]
[Evenzo degene die een zwaard trekt of een mes of speerpunt of staf of enig wapen waarmee iemand angst aangejaagd wordt, verbeurt twee pond.]

6. Item die den anderen leemde, verbuerde thien pont.
[Evenzo die een ander verminkt, verbeurt tien pond.]

Van die vrede.
7. Item die den anderen dootsloech ende ontruymde, verbuerde alle zijn goet,dat hy in den onsen hadde, den heer te deylen tegens zijn wijve ende kynderen off zynen gerechten erffgenamen. En hadde hy wijf noch kynder, ten ware, dattet sonder voerrade ende onnoselick toequaem, dat den heer ende gerecht kenlicken aenquaeme, zo verbuerde die hantdadige vijf ende twyntich pont ende nyt meer; mer worde hy begrepen, lijf om lijff.[343]
[Evenzo die de ander dood slaat en wegvlucht, verbeurt zijn gehele bezit dat hij in onze stad heeft, waarbij de helft aan de heer komt en de andere helft aan zijn vrouw en kinderen of zijn wettelijke erfgenamen. En

---

[341] In de versie a. De Geer staat hier ook '… ons lieffs heeren van Egmont *ende ons heeren Johannes, heer van Egmont ende van Jselsteyn*, onse gerechts…'. In de versie b. Fruin ontbreekt deze gearceerde toevoeging.
[342] Dit artikel ontbreekt in de versie b. Fruin.
[343] In afschrift D. staat en marge bij dit artikel de volgende toevoeging: 'Item op dit art[icke]l es op die huldinge van greff Maximiliaen loeffelicker memorie van de gemeente verclaringe versocht, als zijn G[enade], mit eygender hant verclaert ende gescreven heeft als navolcht: Item, indyen d'een den anderen dootsloech, zal verbueren lijff ende goet tot onsen wille die helfte van zijnen goeden te deylen jegens zijn wijff, indyen hij gheen wijff en heeft ende die gestorven wair, achterlatende van den misdadigen echten kynderen zoe zullen die kynderen staen in hoir moeders plaetse, ende oft zulcken dootslach onnoselick off zyns lyffs moeten verwiten, ghescieden zal staen tot onser kennisse'. Maximiliaan van Egmond volgde in 1539 zijn vader op o.a. als heer van IJsselstein, zodat deze toevoeging uit dat jaar van zijn inhuldiging zal stammen.

heeft hij vrouw noch kinderen, op voorwaarde dat het zonder opzet en onschuldig gebeurde, dat de heer en het gerecht duidelijk voorkwam, dan verbeurt die gewelddadige 25 pond en niet meer, maar als hij wordt gegrepen, is het lijf om lijf.]

8. Item wair men vechtende werde, ende yemant quame die van des heren weghe mit scepenen off mit poirteren, een vrede eyschede, wie des vrede weygherde, alzo dicke als hy ne weygherde, waer hys op vijf pont tot drie werven toe, ende dairenthenden tot sheren genaden.
[Evenzo daar waar men in gevecht geraakt, en iemand die komt vanwege de heer met schepenen of met poorters een vrede eisend, wie deze vrede weigert wordt beboet met vijf pond zo dikwijls als hij het weigert, tot drie keer toe, en daarna is hij overgeleverd aan de genade van de heer.]

9. Ende zo wie een vrede brake, dat kenlick ware, verbuerde lyff ende goet tot sheren wille.
[Evenzo wie een vrede breekt die duidelijk kenbaar was, verbeurt zijn leven en zijn goed ter goeddunken van de heer.]

Van huysstotinge.
10. Item so wie huystotinge dede by daghe, verbuerde elck man, die dair mede wair, thien pont. Ende wairt by nacht, twyntich pont, die dairaff bedragen werde met scepen off mit poirteren.
[Evenzo wie overdag huisvredebreuk pleegt, met elke man die erbij was, verbeurt tien pond. En gebeurt het 's nachts, dan is het 20 pond, als ze schuldig worden verklaard met schepenen of met poorters.]

11. Ende waerdt, dat yemant den anderen te hoofde liep mit woirden of mit eenige stucken, die zijn boeten nyt ghelden en mochte, of verborgen en mochte die sal men in des heren stock slaen, off in den toorn leggen, ter tijt toe dat hyt voldoet.
[En in het geval dat iemand de ander bedreigt met woorden of met enige handelingen, die zijn boete niet betalen wil, of borg wil stellen, die zal men in de gevangenis van de heer opsluiten, of in de toren, tot het moment dat hij de boete voldoet.]

12. Voert wair dat zake, dat een quaet wyff eenen goeden knape[344] te hoofde sprake mit quaden woerden, of dat twee wyf schouden mallick jeghen den anderen, die zullen den steen dragen om die poirt, off sal elck een pont dair voir ghelden.
[Voorts in het geval dat een kwaadaardige vrouw een eerzaam persoon uitscheldt met onbehoorlijke woorden, of dat twee vrouwen elkaar wederzijds uitschelden, die zullen de steen dragen rondom de stad, of elk zal daarvoor een pond betalen.]

13. Ende wair dat zake dat enich poirter opden anderen enich van allen dese punten voirs mit voerrade of mit overlast begonde, dat onsen gerechte in onser stede kundich ware off kenlick aengebracht worde, die en soude mit desen voirs boeten nyt quyt wesen, mair dat souden wy zelven berechten, nadien dat wy die saken ter wairheyt vonden, by onser bescheydenheyt, sonder dit voers recht yet te wancken of te verminderen.
[En in het geval dat enige poorter tegen anderen enig van al de voornoemde zaken met voorbedachten rade of met overlast beging, dusdanig dat het ons gerecht in de stad bekend was dan wel duidelijk voorgelegd, die zou er niet met de voornoemde boete af komen maar dat zouden wij zelf berechten, nadat wij de juiste toedracht van die zaken te weten kwamen, naar ons oordeel, zonder enigermate afbreuk te doen aan dit voornoemde recht.]

14. Ende wair dat enich van onse poirteren vechtende werde of in enigher sake te doen creghe teghens eenige gasten, ende die poirteren dat ierst begonden, so soude die gaste[345] twevoudige kueren ende boeten ghelden van allen punten voirs; maer waer dat sake, dat die gaste op eenen poirter eerst begonde, die gasten soude beteren ende boeten ghelden tot sheeren goetduncken, nadien dat hy die sake vonde.

---

[344] In een andere versie staat hier *manne*, zie b. Fruin, p. 20, noot 18.
[345] Hier zal *poirter* in plaats van *gaste* moeten staan zoals ook blijkt uit een andere versie van deze oorkonde, zie b. Fruin, p. 21, noot 8.

[En in het geval dat iemand van onze poorters zou vechten of het in enigerlei zaak aan de stok zou krijgen met enige vreemdelingen, en die poorters waren daarmee begonnen, dan zullen die poorters het dubbele van de keur als boete betalen vanwege alle voornoemde zaken; maar in het geval dat die vreemdelingen tegen een poorter begon, dan zullen die vreemdelingen het vergoeden en boete betalen ter goeddunken van de heer, nadat hij de juiste toedracht had vastgesteld.]

15. Ende wair dat enigherhande andere onstandelike saken of ondadige zake bynnen onser stede voirs gevielen, die hier nyt bescrevene staen, die souden wy berichten tot ons zelfs wille ende mit onser heerlicheyt.
[En in het geval dat enigerlei andere onbetamelijke zaken of misdadige zaken binnen onze voornoemde stad voorvielen, die hierin niet beschreven staan, dan zullen wij die berechten naar onze eigen overtuiging en op ons heerlijk gezag.]

Van eygen over te geven.
16. Voert zoe zall elck man, die binnen onsen poirten timmert off timmeren zall, sijn huysinghe ende hoffstede vercopen moghen ende mit goeder gunsten varen, wair hy will, wanneer dats hem genuecht, ende dairaff eenen vryen eyghendom geven, so wanneer dat hys hem vermaent; also verre als die man van sulcken state ende name zy, dat die heer ende die poirte dairmede bewairt zijn, ende behoudens den here zijn thins, dier op staet, ende eens rechts, also hairgebracht is van onsen voirvaderen; dat is te verstaene: van elcker hoffstede II cappoene, als dair eygendom offgaet.
[Voorts zal elke man die binnen onze stad bouwt of bouwen zal, zijn huis en hofstede mogen verkopen en in goede gezindheid gaan waar hij wil, wanneer hem dat aanstaat, en daarvan de vrije eigendom geven, telkens wanneer hij het zich herinnert; voor zover die man van naam en faam bekend staat, dat de heer en de stad daarmee tevreden zijn, en behoudens de tijns van de heer die er op rust, en ook het recht dat vanouds onze voorvaderen toekwam; dat is te weten: van elke hofstede twee kapoenen, als deze van eigendom veranderen.]

Van poort recht.
17. Ende dair en zall nymandt huyss copen moghen off poirter werden, hy en hebbe te voren affgedaen ende vry zy van allen saken, die hy op hem hebben mochte dair die poirte enighe last of crighen mochten.
[En er zal niemand een huis mogen kopen of poorter worden alvorens hij alle vorderingen afgelost heeft en gevrijd is vanwege alle zaken die hij op zich zou hebben rusten, waarvan de stad enig nadeel van zou kunnen ondervinden.]

18. Ende nyemandt en sal zijn huys vercopen moghen ende uuter poirten varen, hy en hebbe zijn schout claerlicken voldaen ende sijn poirtrecht quijtgeschouden ende betaelt, als hy schuldich is te doene.
[En niemand zal zijn huis mogen verkopen en de stad verlaten als hij niet zijn schuld volledig heeft voldaan en zijn poortrecht is vereffend en betaald, zoals hij verplicht is te doen.]

19. Ende wie op eenen Woensdach, of by nachte, off binnen die jairmercten yet dede van enighen punten voers., verbuerde twevoudige kuere ende boeten.
[En wie op een woensdag, of 's nachts, of tijdens de jaarmarkten, iets deed van een van de voornoemde bepalingen, overtreedt tweevoudig de keur en betaalt een dubbele boete.]

20. Ende van allen desen kueren ende boeten, die hiervoer bescreven staen, so sall die heere hebben dat tweedeel ende die poirt dat derdendeel. Ende van elcken ponde so sal hebben die kerck te voeren uut twaleff penningh sonder van dootslagen, van vredebraken ende van allen ondaden, dair en heeft nyemant nyt an dan die heer.
[En van al deze bepalingen en boeten die hiervoor beschreven staan, zal de heer tweederde deel krijgen en de stad een derde. En van elk pond zal de kerk vooraf twaalf penningen krijgen. Uitgezonderd vanwege doodslagen, van vredebreuken en van alle misdaden, daarvan krijgt niemand iets behalve de heer.]

21. Ende wanneer dat enich van desen kueren ende boeten voers. verbuert sijn ende bethoont mit scepenen of mit poirteren, so sal men se sonder marren uutpanden tot sheren vermanen off

zijnre boden.
[En wanneer een van deze voornoemde bepalingen en boeten verbeurd zijn en bewezen verklaard met schepenen of met poorters, dan zal men ze zonder tegenspraak uitpanden daartoe aangemaand door de heer of zijn boden.]

22. Ende men sall nyemande, die poirter zy, anetasten noch vangen eenighe, die zijn boete verburghen mach ende zeker doen van des men hem mit recht overwysen mach, ende van des men hem thijen ende opseggen zall.
[En men zal niemand die poorter is, in hechtenis nemen, die voor zijn boeten borg kan staan en zekerheid stelt van hetgeen men hem in rechte kan bewijzen, en van hetgeen men hem beschuldigen en aanspreken zal.]

Dat men allen twist van onsen poorteren nederleggen sal.
23. Oick van allen stout, vechtelick off enichhande twist, die onse poerteren onderlinghe cryghen moghen, zellen zy nederleggen ende versoenen by ghemeenen vrienden, die zy dairtoe setten zullen bynnen vierthiendaghen daghen, nadat die onruste eerst gevallen wair. Ende en deden sys nyt dairenbinnen, off dat sys nyt overdragen en konden, so soude die heer, off dien hyt bevale, mitten recht des machtich sijn te verlijcken ende ganselick te versonen. Ende wes zy twyschen den partyen seyden, dat soude vast ende stade bliven ende onverbroken gehouden ende voldaen worden, sonder enich wedersegge van beyden zyden, behoudens den heere ende den poirteren, wes hem mit recht verschenen ware.
[Ook elke opstoot, vechtpartij of enigerlei twist, die onze poorters onderling mochten krijgen, zullen zij staken en verzoenen door wederzijdse vrienden, die zij daartoe zullen aanwijzen binnen 14 dagen nadat de onrust was voorgevallen. En doen zij dit niet binnen die termijn, of zij kunnen het niet overeenkomen (verzoenen), dan zal de heer, of degene die hij het opdraagt, volgens het recht gemachtigd zijn tot een vergelijk te komen en aldus volkomen te verzoenen. En wat zij tussen de partijen wordt afgesproken, zal standvastig blijven en onverbrekelijk gehouden en voldaan worden, zonder enig bezwaar van beide zijden, behoudens de heer en de stad, wat hen in rechte geopenbaard is.]

24. Ende wes hier nyt bescreven en staet, dat zal men berechten na den ouden costumen ende haircomen.
[En wat hier niet beschreven staat, dat zal men berechten volgens de oude gewoonten en gebruiken.]

25. Ende alle boeten ende kueren ende vervalle, die verschynen zullen, sal men betalen ende ghelden mit alsulcken paymente, alzoo die heere van anderen zynen renthen gemeenlick neempt.
[En alle boetes en overtredingen en inkomsten, die opvorderbaar zijn, zal men betalen en vergelden met zulke gangbare munt, als de heer vanwege zijn andere inkomsten gewoonlijk aanneemt.]

Ende omdat wy, Gyote, vrouwe van Yselsteyn ende van Egmond, onser stede van Yselsteyn ende onsen gemeenen poirteren, dier nu binnen woenachtich zijn ende naemaels woenen zullen, van rechter gratiën ende mit goeden wille by toedoene ende goetduncken ons liefs heeren ende man voirs, ons gerechts voechts, dit voers. recht ende vryhede gegeven hebben, in allen manieren also voers is, ende volcomelick houden willen ende gehouden willen hebben van onse nacomelingen, heeren van Yselsteyn, so hebben wy hem desen brieff hierop gedaen gegeven, bezegelt mit onsen zegel ter rechter oirconde. Ende gevielt - dat, oft God will, nyt zyn en zall - dat deze brieff by versumenisse off onghevall verloren off versuymt worde, ende sy ons geloeffelick uutscrifte dairaff toechden off onse nacomelingen, so soude wy off onse nacomelingen, heren van Yselsteyn in der tijt, hem desen brieff vernuwen ende mit onsen zegelen bezegelt sonder enich wederseggen, in allen manieren alzo voers staet.
[En omdat wij, Guyotte, vrouwe van IJsselstein en van Egmond, aan onze stad IJsselstein en onze gemene poorters die er nu wonen en hierna wonen zullen, vanwege oprechte goedgunstigheid en goede wil door toedoen en met goeddunken van onze geliefde heer en man voornoemd, onze gerechtigde voogd, dit voornoemde recht en vrijheden hebben gegeven, op alle manieren zoals het voorgeschreven is, en volledig in stand willen houden en gehouden willen hebben door onze nakomelingen als heren van IJsselstein, aldus hebben wij hen deze brief hiervan gegeven, bezegeld met ons zegel als volledig bewijs.
En mocht het gebeuren – dat als God het wil niet zal gebeuren – dat deze brief door nalatigheid of een

ongelukkig voorval verloren gaat of onbruikbaar wordt, en zij ons betrouwbare afschriften daarvan voorleggen of onze nakomelingen, dan zullen wij of onze nakomelingen als heren van IJsselstein in later tijd, hen deze brief vernieuwen en met ons zegel worden bezegeld zonder enig bezwaar, op alle manieren zoals het voorgeschreven is.]

Ende om die meerre oirconde ende vestenisse aller deser punten voers hebben wy versocht onsen lieven heer ende man voirs desen brieff voir te besegelen mit mynen zegele, ende alle dinck mit sijnre hant te stedighen, als onse gerechte voecht ende mombaer.
[En ter versterking van het bewijs en bekrachtiging van al deze voornoemde punten hebben wij onze geliefde heer en man verzocht deze brief mede te bezegelen met zijn zegel, en alle zaken met zijn hand te staven, als onze gerechtigde voogd en gemachtigde.]

Ende wy, Johan, heer van Egmont ende van Yselsteyn, hebben by versoecke onser liever gezellinne voernoempt ende omdat alle saken voers by onsen wille, te doen ende vordernisse geschiet zijn, ende onsen poirteren voers in alle rechten ende vryheyden voers meenen te starcken, te houden ende onsen nacomelingen, heeren van Yselsteyn, mit onser liever gesellinnen hebben verbonden ende verbynden, dat syt voirt houden ende onverbroken hantieren zullen nae ons, also hiervoir bescreven staet in desen brieff voirbezegelt. In rechter kennisse ende oirconde.
[En wij, Johan, heer van Egmond en van IJsselstein, hebben op verzoek van onze geliefde voornoemde gezellin en omdat alle voornoemde zaken volgens onze wens, medewerking en ondersteuning geschied zijn, en wij onze voornoemde poorters in alle voornoemde rechten en vrijheden wensen te sterken, te houden en onze nakomelingen, heren van IJsselstein, met onze geliefde gezellin hebben verbonden en verbinden, dat zij het voortaan behouden en onverbrekelijk hanteren zullen na ons, zoals hiervoor beschreven staat in deze bezegelde brief. Ter algemene kennis en bewijs.]

Gegeven int jair ons Heren duysent driehondert [drie] ende tsestich op sint Jans avont nativitas.
[Gegeven in het jaar van onze Heer 1360 [63] op de dag voor Sint Jan.]

N.B. De aanvullende bepalingen van Jan van Egmond in het afschrift onder D. f. 177-179 luiden (in transcriptie):

Noch andre rechten ende punten die in die hantvesten gevonden werden, dat bij heer Jan van Egmont (die man van vrouwe Gyote voirs.) onder andere meer ende breder geordineert souden wesen dan vrouwe Ghyoten brief voirs., ende bij heer Jan voirs. oick besegelt, inhout of vermelt, die naevolghen:

Van poort recht
So wie dat poirter werdt die sal geven XVI Dordtsche placken of die wairde dair voir wanneer hij poirter ontfangen werdt. Ende den borghemeyster een take wijns. Ende rechte voert sal hij sijn stede wijsen dair men hem sijn wake ende alle ander onraet bieden mach gelijck onsen anderen poirteren.
Ende soe wie sijn poirtrecht op gheeft, die sel geven der poorte een Vranckrijckse schelling of die weerde dair voir aen anderen paymente ende betalen sijn schout.

It is dat recht van der pandinge ende wanneer men scatten sall.
Eerst pandinge van slechten schout, die sal een ende twyntich nacht staen. Ende daer en tenden salmen schatten. Ende van der schattingh heeft die heer sijn dwersnacht waer hij die panden geven will die gescat sijn, dan dat ghelt also die pandinge geschiet zijn ende dair sal dan den derden penninck aff gaen.
Item van verdient loon so zall die pandinge staen van twee dagen op den derden. Ende dan voirt te scatten ghelijck voirs. staet.
Item van pacht sal staen elff nacht. Ende wairt dat die lantheer pande om gebreck van afterstallige pacht die nyet veriaert en is, ende die pachter uyt lijden en woude ende hem mit recht

dair off weerde, die dan tlant zijn is, so is hij dat naerre te houwen dan hem zijn pachter te ontgaen is mit recht op dattet bynnen jaer ende dach is. Ende anders so mocht die pachter hem ontgaen mit recht.
Item driewerve so mach hem een pandinge weringe mit recht doen. Ende des gelijcx so mach een uut een boedell houden driewerff uut ende in setten.
Item van lijfschout sal staen over dwarsnacht voirt uut te rechten.
Item die besettinge sal staen veerthien daghen ten wair off zij die schout langer wairde bij den recht.

1382 nov. 11 *Stadsrecht Leerdam* *[Gorinchem?]*

Otto, heer van Arkel, verleent stadsrecht aan zijn gerecht en zijn poorters van Leerdam, en aan al zijn onderzaten die in het rechtsgebied van Leerdam wonen.

Origineel niet voorhanden.
Afschriften niet voorhanden.
Druk: a. Bruch, 'Stadrechten in het land van Arkel, I. Het stadrecht van Leerdam', p. 87- 94. Deze reconstructie van het stadsrecht van Leerdam vond plaats aan de hand van de stadsrechten van Gorinchem en Hagestein en het landrecht van Dalem, alle drie van dezelfde datum. Bruch had tevens een handschrift ter beschikking uit het gemeentearchief van Gorinchem, Stadsbestuur, inv. nr. 316, waarbij in margine steeds de aanduiding 'Leerdam' stond aangegeven. Het stadsrecht van Leerdam is vrijwel identiek aan dat van Gorinchem maar telt drie artikelen minder en heeft uiteraard een aantal specifiek Leerdamse bepalingen.[346]

In Gods name Amen. Salomon spreeckt in zijnen parabolen in den vierden capittell: donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis[347], welcke in duytsche bediet: guede giften zal ick u geven, mijn wet en wilt niet achterlaten;
hierom, want die natuer der menschen vergetell is, ende dat leven cort is, oeck mede want [men] niet wel op enyghe jesten off daet besceyden of bevroeden mach dengeenen die na lange tijt nacoomen, men en laetsse hem in gescrifte die daeraff bescheyden en bevroeden mach, daerom ist dat wij Otto, heere van Arckell, doen condt allen dengeenen die dese brieve ende lettere zullen zyen off hooren lesen, dat wij, overmidts om versoecks ende beden wille ons gemeen landts des scependoms van Leerdam, bij onssen vrijen wille, bij vollen rade ende goetduncken onser maghen ende vrienden, om oerber ende nutscappen wil ons gemeen lants voerscr., gegeven hebben ende geven tot enen ewyghen testament ende tot eenre ewygher memoriën voir ons ende voir onssen nacomelingen ten ewyghen daghen duerende, onssen gerichte tot Leerdam, onsen poerteren ende allen onssen onserzaeten, die nu ter tijt onder ons in den scependom van Leerdam woenachtich zijn ende ten ewyghen daghen naemaels woonen zullen, alzulcke rechten, punten en zaken als dese brieff ende letteren inhouden in allen manieren als hiernae bescreven staen.
[In de naam van God Amen. Salomo zegt in zijn Spreuken in het vierde hoofdstuk: *donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis*, wat in het Nederlands betekent: wat ik je leer is waardevol, sla dus mijn onderricht niet in de wind; daarom, aangezien de mens van nature vergeetachtig is, en het leven kort is, en ook omdat het niet altijd goed mogelijk is enige handelingen of daden te onderscheiden of bevroeden voor degenen die lang nadien leven, laat men ze beter schriftelijk na zodat ze goed te onderscheiden zijn,
daarom is het dat wij, Otto, heer van Arkel, eenieder die deze brieven zullen zien en horen lezen, bekend maken dat wij, vanwege het verzoek en de bede van ons gemeen land van het schependom van Leerdam, uit onze vrije wil, op volledig advies en goedvinden van onze bloedverwanten en vrienden, vanwege het belang en het nut voor ons gemeen land voornoemd, hebben gegeven en geven ten eeuwige dage en tot eeuwig gedenken vanwege ons en onze nakomelingen eeuwig durend, ons gerecht te Leerdam, onze poorters en al onze onderzaten, die tegenwoordig onder ons in het schependom van Leerdam woonachtig zijn en ten eeuwige dage daar wonen zullen, al dergelijke rechten, punten en zaken die deze akte en brieven inhouden op alle manieren als hierna beschreven staan.]

1. In den eersten, dat alle zaken, die onder ons in den scependom van Leerdam geschyen off vallen moghen, voer onsse scepenen tot Leerdam te recht staen zullen, ende dat hoir rechte hooft- ende maelstadt is ende wesen zal van allen zaecken, die zij begeren van rechtsweghen, daer zijs hem bevroeden connen. Ende daer zijs niet bevroeden en connen, zoe zullen zijt steden ende draghen d[rie] veerthiendagen lanck nae der tijt dat zijt eerst gesteet hebb[en.] Ende teynden dyen drie veerthiendagen off zijs daerenbinn[en] niet en wijsden, dan een herberghe

[346] Deze tekst is gebaseerd op a. Bruch. Hertaling door J.C.M. Cox.
[347] Het *Oude Testament, Spreuken, 4e hoofdstuk*; hier volgens De nieuwe Bijbelvertaling, 2004.

kyesen zullen binnen Leerdam, ende niet uut dier herbergen sceyden, sij en hebben dat vonnis gewijst binnen den eersten verthiendagen nae der tijt dat zij eerst in der herberghe coomen. Die eerste twee daghen, als zij in der herberghe comen, zal elck scepen hebben zes groot sdaechs voer zijnen cost van denghenen die van dien vonnisse in den onrechte beviele; ende die ander twaelff dagen zullen die scepen hemzelven quijten uuyter herberge, waert dat zij dat vonnisse zoe lange droegen; uutgenomen van mens[chen] live.
[Ten eerste dat alle zaken, die onder ons in het rechtsgebied van Leerdam zullen geschieden of voorkomen, door onze schepenen van Leerdam berecht zullen worden, en dat (Leerdam) haar rechtmatige hoofdstad en gerechtplaats is en zal zijn vanwege alle zaken die zij van rechtswege verzoeken, wanneer zij tot een vonnis kunnen komen. En wanneer zij niet tot een vonnis kunnen komen, dan zullen zij het verdagen en onder zich houden gedurende drie keer veertien dagen na het moment dat zij het voor het eerst hebben verdaagd. En aan het eind van die termijn van drie keer veertien dagen, wanneer zij binnen die termijn geen vonnis hebben gewezen, zullen zij een herberg in Leerdam uitkiezen, en niet eerder daaruit vertrekken dan nadat zij het vonnis hebben gewezen binnen de eerste veertien dagen na het tijdstip dat zij voor het eerst de herberg betrokken. De eerste twee dagen, nadat zij de herberg betrokken, zal elke schepen zes groten per dag voor zijn kost krijgen van degene die vanwege het vonnis in het ongelijk wordt gesteld; en de volgende twaalf dagen zullen de schepenen zelf de kosten van de herberg vergoeden, aangezien zij dat vonnis zo lang onder zich houden; uitgezonderd als het om een mensenleven gaat.]

2. Item zoe en zal men noch en mach men geen voerwaerden noch gelooften maken, die vast ende gestade zijn zullen off moegen, men en maecktsse voer scepenen tot Leerdam, zonder alle(e)n van hijlick; ende daer moghen aff tughen binnen jaers dattet hijlick geschiet, goede wittachtige knapen, die daerover geweest hadden, mer altoes zijn zij nairder met enen goeden getughe tontgane, dan dat men se verwinnen mach off zal.
[Evenzo zal en mag men geen overeenkomsten noch beloften aangaan, die onverbrekelijk zullen of mogen zijn, tenzij men ze aangaat ten overstaan van schepenen van Leerdam, met als enige uitzondering vanwege huwelijk. En daarvan mogen binnen een jaar nadat het huwelijk plaatsvond, goede en betrouwbare mannen, die erbij geweest zijn, getuigen, maar in alle gevallen zijn zij beter af door met een goede getuige voor te komen, dan dat men ze gerechtelijk overtuigen mag of zal.]

3. Item alle brieven van schoude, die op dagen gegeven zijn off gegeven off gemaeckt zullen wesen, daer zal men recht mede vorderen binnen jaers na den daghe van betalinghe. Wie des niet en dede, die en zou men geen recht doen mettyen brieve. Ende alle brieven die gelooft en gemaeckt zijn off geloven off maken zal tot wille te betalen, daer zal men recht mede vorderen binnen jaers na datum des brieffs. Wies niet en dede, die en soude men geen recht doen mettyen brieve. Uutgenomen off yemandt buyten landts waer ende goet aenbestorve in scepenbrieven van schoude, die en zullen niet verjaren, alzoe verre als zij hoir recht mettyen brieve vorderen binnen jaers nadat zij binnenslants comen.
[Evenzo zal men met alle schuldbrieven, die op een bepaalde dag zijn verstrekt dan wel opgemaakt, recht eisen binnen een jaar na de dag van betaling. Wie dat niet doet, zal men geen recht doen met die brieven. En alle brieven die toegezegd en opgemaakt zijn of zal toezeggen of opmaken met de bereidheid te betalen, daarmee zal men recht eisen binnen een jaar na de datering van die brief. Wie dat niet doet, zal men geen recht doem met die brief. Uitgezonderd wanneer iemand buitenlands was en goederen erfde in schepenbrieven vanwege schulden, die zullen niet verjaren, in zover als zij hun recht met die brieven vorderen binnen een jaar dat zij in het land terugkeren.]

4. Item alle erffbrieve ende pandtbrieve, die geëygent zijn off geëygent zullen worden, zullen blijven in hoyre macht ende niet verjaren. Ende alle jaerlijcke thijnsse[348] off renten zal men binnen jaers nae den daghe van der betalinge winnen ende niet meer dan van een jaer.
[Evenzo zullen alle erf- en pandbrieven, die rechtens zijn of zullen worden vastgesteld, in stand blijven en niet verjaren. En alle jaarlijks te betalen cijns en rente zal men binnen een jaar na de dag van betaling invorderen en niet meer dan van een jaar.]

[348] Tijns = huur- of pachtgelden.

5. Item alle pandtbrieve, daer yemant met recht alzoe mede gevaren hadde, dat wanneer hij yemants goet off den persoon bewijssen mach, dat men hem daeraen panden zall als recht is, die en zullen niet verjaren; dat is te verstaen, dat men dien persoone bij enen van onsser steede bode van Leerdam off bij eenen van onssen gerechte van Leerdam mach doen leyden in onsse gevangenisse ende daer niet uut scheyden, hij en hadde geëffent ende gepunt mettengeenen die hij die schult schuldich waer. Ende wanneer hij alzoe gepunt ende geëffent hadde, zoe en zou men niet meer recht doen met dien pandtbrieve. Ende wie den anderen alzoe in vangenisse doet leyden, die zal hij alzoe veel broots ende borns doen leveren, als hij eeten en drincken mach. Ende daer en zal men oeck geen steen- noch sluytgelt noch leygelt aff hebben. Ende wairt (saeck, dat) oeck dengenen docht, die den anderen alzoe dede vanghen, dat hem onsse vangenisse niet zeker genouch en waer, zoe zal men hem dyen persoon leveren tot zijnen huysse off tot zijnre herbergen off tot zijnre woenstadt in helden (ende) in boeyen, ende daerbij zal hij hem geven water en broot, als voirscr. is. Ende waer yemant, die dus in vangenisse laghe ende uuyter vangenisse brake, die brueken zouden staen tonsser genaden, ende niet quijt wesen van die schout.

[Evenzo zullen alle pandbrieven[349], waarmee iemand in rechte gehandeld had, dat wanneer hij iemands goed of de persoon mag aantonen, dat men hem daarvoor zal gijzelen zoals het recht toestaat, niet verjaren; te weten, dat men die persoon door een van onze stadsboden van Leerdam of door een [bode] van ons gerecht van Leerdam in onze gevangenis mag voeren. En hij mag niet daaruit vertrekken vooraleer hij een schikking had getroffen met degene die hij het bedrag schuldig was. En wanneer hij aldus een schikking had getroffen, dan zou men geen recht meer vorderen met die pandbrieven. En wie een ander aldus gevangen doet zetten, die zal hij zo veel brood en water geven, als hij eten en drinken mag. En daarvan zal men ook geen steen-[350], sluitgeld[351] noch geleidegeld krijgen. En in het geval dat degene, die de ander aldus gevangen liet nemen, meende dat onze gevangenis niet veilig genoeg was, dan zal men hem die persoon, in ketens en voetboeien, uitleveren aan zijn huis, of zijn onderkomen of zijn woonplaats, en daarbij zal hij hem water en brood geven, zoals het is voorgeschreven. En wanneer iemand, die aldus gevangen zat en uitbrak, zal die overtreding door ons worden berecht, en hem niet ontslaan van die schuld.]

6. Item onsse scepenen van Leerdam en zullen niet langer huegen noch segelen dan binnen jaers nadat zij verset worden van haren scependom.

[Evenzo zullen onze schepenen van Leerdam niet langer getuigen noch zegelen dan tot een jaar nadat zij ontheven zijn uit hun schepenambt.]

7. Item waer dat yemant recht begeerde voer onssen rechter ende scepenen van Leerdam ende mit recht bedingde, waert dat ment hem dan weygerde, zoe en soudt men niemant recht doen, hem en waer voer recht geschiet van dat hij bedingt hadde als recht waer. Maer zoewie van onsser weghen in onssen dienst geseynt waer ende gedaecht waer eer dat wijën uutseynden, daer en soud men geen recht op vorderen, hij en waer thuys gecomen, ende dan zal men hem die wete doen als recht is, ende daeraff dan terechtstaen.

[Evenzo in het geval dat iemand recht wenst voor onze schout en schepenen van Leerdam en dit volgens het recht eist, en men het hem dan weigert, dan worden alle zaken opgeschort, totdat hem recht gedaan wordt vanwege hetgeen hij geëist had zoals het recht voorschrijft. Maar wie vanwege ons in onze dienst wordt uitgezonden en gedaagd was voordat wij hem uitzonden, daarvan zou men geen recht eisen, totdat hij weer is thuisgekomen, en dan zal men hem de gerechtelijke aanzegging doen zoals het recht voorschrijft, en daarvoor dan terechtstaan.]

8. Item wie den anderen aenspraeck van dagelicxen recht van schulde off van bijtichten daer geen scepenbrieven aff en zijn, die zal hem ontsculdigen met hande ende met monde als scepen wijssen dat recht waer. Maer waert een vremdt man van buyten der enynghen[352] van

---

[349] Rentebrief op vastgoed vanwege nog niet volledig betaalde schulden daarop.
[350] De kosten voor levensonderhoud vanwege verblijf in een gevangenis.
[351] Bedrag te betalen aan de gerechtsdienaar voor het in hechtenis nemen van de gevangene.
[352] Lees *heerlijkheid*.

Leerdam geseten, die zal hem ontsculdighen des anderen daechs naedat hij gedaecht is, voer den middach, als voerscr. is. Ende diergelijcke zal men hem weder doen. Ende wie enyghen uutheemschen man dede besetten, ende tot zijnre onschult quame, die mach winnen mogelijcken cost, die hem [onse] gericht toeschiert op den aenspreker.

[Evenzo wie een ander aanklaagt volgens het gewone recht van schulden of van beschuldigingen waarvan geen schepenoorkonden voorhanden zijn, dan zal diegene zich verontschuldigen met een eed zoals schepenen bepalen dat het recht eist. Maar wanneer het een vreemdeling van buiten de heerlijkheid van Leerdam betreft, dan zal die zich verontschuldigen de volgende dag nadat hij gedaagd was, voor de middag, zoals het recht eist. En men zal hem verder overeenkomstig behandelen. En wie enige vreemdeling laat gijzelen, en diens onschuld wordt aangetoond, die mag zijn billijke kosten opeisen, die ons gerecht hem toewijst ten laste van de aanklager.]

9. Item waert dat yemant vochte binnen den scependom van Leerdam, daer zal onsse richter dengenen aff doen daghen die daerbij ge[weest] hebben, dat zij dat oerconden; maer aen tween oirconden heeft o[nse] richter genoch, off hij will. Ende mede mogen tughen manper[soon] over wijffpersoon, maer geen wijffpersoon over manpersoon.

End[e zoe] wie dat niet en quame als hij gedaecht waer, verbuerde tegens [ons] alzoe veell als daer hij voer gedaecht waer dat ruerende wae[r] van vechten, ende tegen onssen richter drie scellingen.

[Evenzo in het geval dat iemand vecht binnen het rechtsgebied van Leerdam, zal onze schout diegenen laten dagen die daarbij geweest zijn, dat zij daarvan getuigen; maar aan twee getuigen heeft onze schout genoeg, als hij wil. En mannen mogen getuigen tegen vrouwen, maar vrouwen mogen niet getuigen tegen mannen. En wie niet komt als hij gedaagd wordt, verbeurt jegens ons zoveel als waarvoor hij gedaagd is en dat in het geding is vanwege het vechten, en jegens onze schout drie schellingen.]

10. Item waert zake dat yemant den anderen dootsloege off van lijve ter doot brochte in onssen scependom van Leerdam, ende men metten doden bedroeghe metter waerheyt van onsen lande, daer en zoude die misdadighe geenrehande onschout aff helpen, men en zoude over hem richten als scepenen wijssen dat recht waer, tenwaer off hij bij ons ende bij des doden maghen suende. Eest oeck dat die misdadighe ontruymt, zoe zal men tuytlaghen legghen in onssen lande; ende waer dat men bevoere off creghe in onssen lande, soud men over hem richten als scepen wijssden dat recht waer, off hij zuenden bij ons ende bij des doden maghen. Ende zoe wanneer yemant tuytlagen ons landts geleet is, zoe mach een eerste lidt van der doder hant off nairre een aenleyder wesen. Ende sloughen sijën doot, daer en zouden zij niet aen verbueren. Ende waer dat yemant van ons gerichts weghen hem onderwonde te houden dengenen off dieghene die tuytlagen ons lants waer off waren, en hij hem te machtich waer off worde, zoe mochten zijën dootslaen zonder verbueren.

[Evenzo in het geval dat iemand een ander doodslaat of zodanig verwondt dat hij overlijdt in ons rechtsgebied van Leerdam, en men met de dode bewijs levert volgens het recht van ons land, dan is de misdadiger geen onschuldseed toegestaan. Men zal hem berechten zoals schepenen vonnissen volgens het recht, als ware het dat hij tegenover ons en tegenover de verwanten van de dode zoende. En als de misdadiger vlucht, dan zal men hem uit onze landen zetten; en waar men hem aantreft of te pakken krijgt in onze landen, zal men hem berechten zoals schepenen vonnissen volgens het recht, alsof hij zoende jegens ons en jegens de verwanten van de dode. En wanneer iemand uit ons land is gezet, dan mag een eerste lid[353] van de dode of een nadere bloedverwant de aanklager zijn. En sloegen zij hem dood, dan zullen zij daarvoor niet gestraft worden. En in het geval dat iemand vanwege ons gerecht het waagde zich te bemoeien met degenen of degene die uit ons land zijn of is gezet, en hij hem de baas was of wordt, dan mogen zij hem doodslaan zonder boete.]

11. Item waert dat yemant enen anderen aensprake van zijnen lijve, die zoude die aenspreecker ende zes goede wittachtighe knapen met hem verwinnen voer onsse scepenen tot Leerdam, die die misdaet gesien oft gehoort hadden, van den bruecken daer hij hem aff aengesproken hadde, ende dat aen den heylighen waer maken als scepenen wijssen dat recht is. Ende na der misdaet

[353] Een bloedverwant uit de derde generatie.

daer die aengesproken off verwonnen worde, zal men rechten als scepen wijssen dat recht is, ten waer dat men die misdaet beterden bij ons ende bij der partiën die misdaen waer. Ende waert zake dat een aenspreker den aengesproken niet verwinnen en mach met zes goede wittachtige knapen als voerscr. is, zoe zal men over hem richten na der aensprake daer hijen aff aengesproken hadde, als scepen wijssen dat recht is, in zulcker manieren als voerscr. is.
[Evenzo in het geval dat iemand een ander aanklaagt op zijn persoon, dan zal de aanklager en zes betrouwbare mannen met hem getuigen voor onze schepenen te Leerdam, die die misdaad gezien of gehoord hadden, van de overtredingen waarvan hij hem aangeklaagd heeft, en dat op de heiligen waarmaken zoals schepenen vonnissen volgens het recht. En conform de misdaad waarvan hij aangeklaagd of schuldig bevonden wordt, zal men recht spreken zoals schepen vonnissen dat het recht is, als ware het dat men die misdaad jegens ons en jegens de partij die de misdaad had ondergaan, had vergoed. En in het geval dat een aanklager de aangeklaagde niet schuldig bevonden krijgt met zes betrouwbare knapen zoals het voorgeschreven is, dan zal men hem berechten volgens de aanklacht waarmee hij de ander had aangeklaagd, zoals schepenen vonnissen volgens het recht, op zulke wijze als voorgeschreven is.]

12. Item wie eenen man slaet, verbuerden teghen onsser poerten thien scellingen.
[Evenzo wie een man slaat, verbeurt tien schellingen jegens onze stad.]

13. Item waert dat een man een wijff sloeghe, verbuerde tegen onsser poerten een pont. Ende waert dat een wijff een man sloeghe, verbuerde tegen onser poerten een pont. Oeck mede waert dat een wijff een ander wijff sloege oft scheldende woorden onderlinghen hadden, verbuerde elck tegen onsser poerten een pont off den steen te draghen.
[Evenzo in het geval dat een man een vrouw slaat, verbeurt hij een pond jegens onze stad. En in het geval dat een vrouw een man sloeg, verbeurt zij jegens onze stad een pond. Ook zo in het geval dat een vrouw een andere vrouw sloeg of onderling scholden, dan verbeurt elkeen jegens onze stad een pond of zullen zij de schandsteen moeten dragen.]

14. Item waert dat een man een anderen bloetreysde, verbuerden een pont.
[Evenzo in het geval dat een man een ander een bloedende wond toebrengt, verbeurt hij een pond.]

15. Item waert dat enich man den anderen wonden ende die wonde een lit lanck waer ende nagels diepe, verbuerde tegens ons vijff en veertich sc. Ende waert zake dat die wonde meerder waer, verbuerde tegens ons vijff pont. Ende waert oeck dat een man den anderen thuys sochte ende huystotinge dede in evelen moede, verbuerde tegens ons thien pondt. Ende wie op den anderen een knijff treckt off een zweert off anders enyghe geslepen wapen tot zijnen evell, verbuerde tegens ons xlv scellingen. Ende wie den anderen lemt, verbuert tegens ons thien pondt. Ende waert dat yemant eenen anderen eenen voet affhout off -sloeghe, off een ooghe uutstake, verbuerde tegens ons dertich pondt.
[Evenzo in het geval dat enige man een ander verwondt en die wond een lid lang is en nagels diep[354], verbeurt hij jegens ons 45 schellingen. En in het geval dat die wond groter was, verbeurt hij jegens ons vijf pond. En in het geval ook dat een man de ander thuis opzoekt en huisvredebreuk pleegt in toornige woede, die verbeurt jegens ons tien pond. En wie tegen een ander een mes trekt of een zwaard of enig ander geslepen wapen in zijn woede, verbeurt jegens ons 45 schellingen. En wie een ander verminkt, verbeurt jegens ons tien pond. En in het geval dat iemand een ander een voet afhouwt of –slaat, of een oog uitsteekt, verbeurt hij jegens ons 30 pond.]

16. Item alle boeten van vechten voirscr. sullen twevoudich zijn, die binnen mercten off binnen mercktengeleyde geschien.
[Evenzo zullen alle voornoemde boetes vanwege vechten worden verdubbeld voor zover ze tijdens de markt of de marktvrede geschieden.]

17. Item waert dat enich man nae den anderen worpe in evelen moede, verbuerde vijff pont, half ons ende halff onsser poerten voirscr.

---

[354] Een zogenaamde *keurwond*.

[Evenzo in het geval dat enige man iets naar een ander werpt in toornige woede, verbeurt hij vijf pond, de helft voor ons en de helft voor onze voornoemde stad.]

18. Item waer oeck dat yemant den anderen beyde zijn oogen uutstake met moetwille, dair zoude men over richten gelijck off hij enen man doot had geslaghen, ende scepen wijsden dat recht is, tenwaer off hij suende als voirscr. is.
[Evenzo in het geval dat iemand de ander moedwillig beide ogen uitsteekt, dan zal men dat berechten alsof hij een man had doodgeslagen, en schepenen zullen vonnissen zoals het recht eist, als ware het dat hij zoende zoals het voorgeschreven is.]

19. Item waert dat yemant vochte off onmin hadde, daer onse richter toequame off yemant van ons gerechs weghen met wittachtigen oirconden oft een wittachtich knape met wittachtiger oerconden, ende hem enen vrede yessche, ende hijs hem niet en gave, verbuerden tegens ons xlv scellingen. Voert zoe zal men hem eysschen anderwerff met oerconde [ende derdewerff met oirconden][355]: tot elcken male als men hem yessche als voerscr. is ende niet en gave, verbuerde teghen ons xlv schellingen. Ende waert dat hij ten dorden eyssche geenen vrede en gave, zoe zal men hem eenen vrede gebieden te houden van ons ende van ons gerechtswegen voirscr. Ende wanneer hij hem geboden is te houden met oerconden als voirscr. is, dyen vrede zal hij houden off hij dyen vrede metter hant gegeven hadde. Ende waert dat hij dyen vrede braecke, men zoude over hem richten aen zijn lijff als over eenen vredebreker als scepen wijss[en] dat recht is, in alle manieren als voerscr. is, tenwaer of h[ij] ons gemoede hadde. Ende eenen vrede zal duren zes weken lanck. Ende waer dat yemant teghen eenen anderen suende binnen vrede van enygerhande zaken daer vrede aff ginghe off gegaen waer, daer waer die vrede aff wuyt.
[Evenzo in het geval dat iemand vocht of ruzie kreeg, waar onze schout bij kwam of iemand vanwege ons gerecht met betrouwbare getuigen of een betrouwbare knaap met betrouwbare getuigen, en van hem een vrede eisen, en hij deze niet gaf, verbeurt hij jegens ons 45 schellingen. Voorts zal men andermaals vrede eisen van hem met getuigen [en ten derde male met getuigen]: en elke keer als men vrede eiste zoals het voorgeschreven is en hij deze niet gaf, verbeurt hij jegens ons 45 schellingen.
En in het geval dat hij op de derde eis geen vrede gaf, aldus zal men hem een vrede gebieden te houden vanwege ons en ons voornoemd gerecht. En wanneer hij zoals is voorgeschreven met getuigen verplicht is om de vrede te houden, dan zal hij die vrede bewaren alsof hij die met zijn hand gegeven heeft.
En in het geval dat hij die vrede brak, dan zal men hem berechten aan zijn persoon als een vredebreker zoals schepenen volgens het recht vonnissen, volgens alle manieren als voorgeschreven is, tenzij hij onze toestemming heeft. En een vrede zal zes weken lang duren. En in het geval dat iemand jegens een ander zoende binnen de vrede vanwege enigerlei zaken waarvan de vrede ontvalt of ontviel, daarvan zal de vrede eindigen.]

20. Item waert dat men yemant van vredebrake betuygen mach met tween wittachtigen knapen, daer en mach men geen onscout voer doen. Ende en mocht mens niet betuygen als voerscr. is, zoe zal hij zijn onscout doen als scepen wijssen dat recht is, ende daermede zal hij quijt wesen.
[Evenzo in het geval dat men van iemand vredebreuk kan bewijzen met twee betrouwbare knapen, daarvan mag men geen onschuldeed doen. En mocht men het niet bewijzen kunnen zoals het voorschreven is, dan zal hij zijn onschuldeed afleggen zoals schepenen vonnissen volgens het recht, en daarmede zal hij bevrijd zijn van de aanklacht.]

21. Item waert dat yemant vochte in duysteren steeden, daer die kerssen off vuer uutgedaen waeren, daer zal die boeten viervoudich zijn. Ende dat zal men houden op alle dieghene die de kerssen off vuer uutgedaen hadden, ende op anders alle dieghene die daerbij geweest hadden, ter tijt dat zij die rechtsculdige met hoiren eede voertbrengen.
[Evenzo in het geval dat iemand vocht op duistere plaatsen, waar de kaarsen of het vuur uitgedaan waren, dan zal de boete viervoudig gelden. En dat zal men eisen tegen al diegenen die de kaarsen of het vuur hadden uitgedaan, en verder tegen al degenen die daarbij zijn geweest, op het zelfde moment dat zij de schuldigen met hun eed aangeven.]

[355] Ingevoegd naar de handvesten van Dalem en Hagestein.

22. Item waert dat yemant enich romoer off vechtelijck maecte, daer geen vrede off en ginghe, ende daeraff gedaecht worden, ende daer yemant aff verwonnen worde van boeten, ende diegene versuent woude wesen, die in geenen bruecken bevonden en waer, tegen dengenen die met recht in boeten ghewijst waer, die zal winnen alzoe veele als wij off onsse poert alzoe vele als die boeten draghet, ende daermede gesuent wesen.
[Evenzo in het geval dat iemand enig rumoer of een vechtpartij veroorzaakte, die niet tot een vrede leidt, en daarvoor gedaagd wordt en waartoe iemand een boete krijgt opgelegd. En als diegene een verzoening wil, die niet in overtreding was bevonden, jegens degene die rechtens tot een boete was veroordeeld, die zal evenveel toegewezen krijgen als wij of onze stad, en wel zoveel als de boete bedraagt, en daarmede gezoend zijn.]

23. Item waert dat enich goet knape tegens eenen boeve, lantloper off rybout twistende worde, dyen en zoude hij met meer beteren, dan onsse gericht docht dat men hem beteren zoude. Ende sloege oeck een boeve off een rybaut off een landtloper enen goeden knape, die zijn boete noch zijn zuene niet gelden en mocht, die hem onsse gerecht over segede, dyen zoude men houden in helden ende in vangenisse ende geven hem alle dage water en broot ende slaen hem elcx dages twaelff penningen aff totter tijt toe, dat hij alle zijn boeten ende alle zijn zuene voirscr. alzoe vergouden heeft in deser manieren. Waert dat hij lage van onsse bruecken, zoe zouden wij hem water en broot gheven, ende waert van onsser poert bruecken, zoe soudt onsse poert doen, ende waert van der zuenen, zoe mach hem dengheenen quijt laten die misdaen waer, off hem water en broot geven als voirscr. is.
[Evenzo in het geval dat enige betrouwbare knaap ruzie krijgt met een boef, landloper of rabauw[356], dan zullen die hem meer vergoeden, dan ons gerecht meende dat men hem vergoeden zou. En wanneer een boef of een rabauw of een landloper een betrouwbare knaap ook nog slaat, en die kan zijn boete noch zijn zoen betalen, die hem door ons gerecht is opgelegd, dan zal men hem in hechtenis nemen en elke dag water en brood geven. En hem elke dag in hechtenis twaalf penningen in mindering brengen totdat hij al zijn voornoemde boeten en zoen op deze manier heeft vergoed. Wanneer hij vanwege verbreken tegenover ons in hechtenis is, dan zullen wij hem water en brood geven, en wanneer het vergrijpen tegenover de stad betreft, dan zal onze stad dat doen, en vanwege zoenen, dan mag degene die misdaan is hem kwijtschelden, dan wel hem water en brood geven zoals het voorgeschreven is.][357]

24. Item geen man en zal noch en mach zijn wijffs goet verbueren, noch geen wijff hoirs mans goet verbueren, dan elck zijn helft van hueren gemenen goede. Ende welck hoyre dattet verbuerde van hem beyden, daer zal bekende schult voer affgaen uut haren gemenen goede.
[Evenzo zal noch mag een man zijn vrouws goed verbeuren, noch een vrouw haar mans goed, behalve elk de helft van hun gemeenschappelijke goed. En welk erfdeel verbeurd raakt van hen beiden, daarvan zal bekende schuld afgetrokken worden ten laste van de gemeenschappelijke goederen.]

25. Item zoe en mach noch en zal men niemant in helde houden noch in vangenisse brengen off houden van enygerhande bruecken off misdaet die hij gebrueckt heeft off misdaen hadde, alzoeveer als hij zijn bruecken off misdaet verborgen mach bij onssen gerecht van Leerdam.
[Evenzo mag noch zal men iemand boeien noch gevangen nemen of houden vanwege enigerlei vergrijp of misdaad die hij begaan of misdaan heeft, in zoverre als hij voor zijn vergrijp of misdaad borg mag stellen voor ons gerecht van Leerdam.]

26. Item als enich mensche sterfft, zoe zullen zijn erffgenamen dat erve ende goet nemen als recht is in deser manieren: off daer enich kijnt waer dat uutgehijlict waer dat erve ende goet hebben woude, dat zall incomen ter eerster doot met halff zulcken goede as uutgevoert hadde met kennisse der waerheid, ende ten laester doot eeven rijck te wesen, want als man ende wijff vergadert zijn metier wetten, zoe is hoyr goet gemeyn.
[Evenzo als enig mens sterft, dan zullen zijn erfgenamen de erfenis en het goed erven zoals het recht bepaalt op de volgende wijze: als daar enig kind is dat uitgehuwelijkt is en dat erfenis en goed wil erven, dat zal inbrengen bij de dood van de eerststervende met de helft van de goederen zoals die uit de boedel zijn genomen met aantoonbaar

[356] Ook wel een bedelaar.
[357] Betaling vindt steeds plaats door de instantie of degene wie de boete toekomt.

bewijs. En bij de dood van de langstlevende even rijk te zijn, want als man en vrouw volgens de wet in het huwelijk verenigd zijn, dan is hun goed gemeenschappelijk.]

27. Item waert dat een storve ende wittachtich kijnt off wittachtighe kijnderen afterlieten, die zouden nemen van allen eyghenen goede van oudevader ende van oudemoeder, gelijck vader ende moeder gedaen zouden hebben off doen zouden off zij leeffden.
[Evenzo in het geval dat iemand sterft en een wettig kind of wettige kinderen achterlaat, dan zullen die van alle eigen goederen van grootvader en grootmoeder krijgen, wat vader en moeder gekregen zouden hebben alsof zij nog leefden.]

28. Item waert oeck dat yemant storve zonder wittachtige geboert after te laten, daer vader ende moeder beyde aff leefden, dat erve ende goet zouden zij temael opheffen ende nemen. Ende waer(t) dat enich van vader off van moeder doot waren, welcke hoir datter leefden van dyen tween, die zal dat erve ende goet halff heffen ende bueren, ende die ander helft van dyen goede, dat zullen die naesten van wittachtiger geboerten heffen ende nemen van vader off van moeder, die daer doot waren.
[Evenzo in het geval dat iemand sterft zonder wettige afstammelingen na te laten, en waar vader en moeder beiden nog leven, dan zullen zij het erfdeel geheel en al opheffen en (in eigendom) verkrijgen.
En in het geval dat ofwel vader ofwel moeder dood was, wie van de twee er nog leefde, die zal het erfdeel voor de helft ontvangen en innen, en de andere helft van de erfenis zullen de naaste verwanten van wettige geboorte in ontvangst nemen van vader- of moederzijde, die daar overleden was.]

29. Item waert dat yemant storve zonder wittachtige levende geboert after te laten, ende daer vader en moeder beyde aff doot waren, dat erve off goet zal aen elcke zijde gaen ende deylen die daer naest zijn van maechscappen van wittachtiger geboort, daer zij aff bestaen.
[Evenzo in het geval dat iemand sterft zonder wettige, levende geboorte achter te laten, en ook de vader en moeder beide gestorven waren, dan zal de erfenis naar elk van beide zijden gaan en worden gedeeld door de naaste verwanten van wettige geboorte, waar zij van afstammen.]

30. Item waert dat enich wijffpersoon kynder creghe, die zij boven hoiren getrouden man in overspel niet gewonnen en had, die zullen bueren ende nemen gelijck off zij getroude kynder waren van hoirs moeders goede.
[Evenzo in het geval dat enige vrouw kinderen kreeg, die zij buiten haar getrouwde man niet in overspel gekregen heeft, dan zullen die kinderen uit de erfenis van hun moeder verkrijgen zoveel als of zij kinderen uit het huwelijk waren.]

31. Item waer oeck een onmondich kynt, dat zal die naeste manhooft van der ouster geboerte van de rechter swartszijde vermunden, mer dat zal hij versekeren met goeden leggenden erv[e] voer onsse richter en voer onsse scepenen tot Leerdam, dat hijt niet verbaelmonde van alzulcken goede daer hijt in vynt; dat is te verstaen: een manpersoon tot zijnen twaelff jaren toe ende een wijff persoon tot haren derthien jaeren toe duerende die voechdije, tenwaer dat zij daerenbinnen storven. Ende waer oeck dat die momber van der naester rechter swaertzijde niet vermonden en woude off datter geen recht geboren momber en waer, daer soudt een zijn maech doen, die hem tbeste dede, bij onssen gericht ende scepen voirscr.
[Evenzo in het geval er een onmondig kind is, dan zal de naaste mannelijke verwant van de oudste geborene van vaderszijde voogd zijn, maar dat zal hij verzekeren met degelijke voorhanden eigendommen voor onze schout en onze schepenen van Leerdam, zodat hij al de goederen die hem worden toevertrouwd, niet zal verkwisten; te weten: een man tot 12 jaar en een vrouw tot 13 jaar gedurende de voogdij, tenzij zij binnen die termijn zouden overlijden.
En in het geval ook dat de voogd van de rechtens naaste vaderszijde niet voogd wil zijn of dat er geen natuurlijke voogd was, dan zou een mannelijke bloedverwant dit doen, die voor hem het beste doet volgens ons voorgenoemde gerecht en schepenen.]

32. Item waer dat yemant storve, daer geen erffgenamen en volenden, dat zouden wij houden een jaer ende zes weken lanck totter rechten erffgenamen behouff. Ende waert dat daerenbinnen geen erffgenam[en] en volchden, zoe zoude ons dat goet blijven en toebehoiren.

[Evenzo in het geval dat iemand sterft waar geen erfgenamen zijn, dan houden wij de erfenis een jaar en zes weken lang in bezit in het belang van de gerechte erfgenamen. En in het geval dat zich binnen die termijn geen erfgenamen melden, dan zal die erfenis aan ons toevallen.]

33. Item jaer en dach zal wesen een jaer en zes weken.
[Evenzo zal de termijn van een jaar en dag worden bepaald op een jaar en zes weken.]

34. Item waer dat enich erve van eygenen goede tot leen gemaeckt waer oft midt eygenen goede gecoft waer, dat zal die leenvolgher veroirsaten den rechten erven ende erffgenamen alzoe duer alst gecocht was oft alst weert was opten dach doe ment te leen maecte mit kennisse der waerheid. Waert oeck dat hijt veroirsaten niet en woude als voirscr. is, zoe zal hij se te hove wijssen te ontfaen met hoiren aendeele, uutgenomen onsse borchleene, die en zullen niet gescheyden wesen, maer men zalt den erffgenamen veroirsaten gelijck anderen leen in allen manieren als voerscr. is, ende achterdijen dattet eens veroirsaet is, zoe zal(t) voert staen te leenrecht.
[Evenzo in het geval dat enig bezit van eigen goederen tot leen was gemaakt of met eigen goederen gekocht was, dan zal die leenerfgenaam een vergoeding betalen aan de gerechte erven en erfgenamen ter hoogte van het bedrag waarvoor het gekocht is of zoveel als het waard is op de dag dat men het in leen gaf met een beëdigde verklaring betreffende de juistheid. In het geval dat hij het niet wilde vergoeden zoals het voorgeschreven is, dan zal hij ze naar het hof verwijzen om hen te ontvangen met hun aandeel, uitgezonderd onze borglenen, die niet verdeeld zullen worden, maar men zal de erfgenamen vergoeden zoals andere lenen op dezelfde wijze als het voorgeschreven is, en daarna als het eenmaal vergoed is, dan zal het voortaan onder het leenrecht vallen.]

35. Item zullen wij onsse naecopen hebben van alle erffenisse, huysingen ende jaergelt dat in onssen scependom vercoft wort xiiij dagen lanck nadyen dat die eygendom gegaen is.
[Evenzo zullen wij onze nakoop[358] hebben van alle erfenissen, huizen en jaargeld die in ons schependom verkocht worden gedurende veertien dagen nadat de eigendom is overgedragen.]

36. Item wie dat bastaerden goet maeckt in scepenbrieven van Leerdam off goet besette, datzelve off alzoe veel zal gaen ende volgen gelijck dat ment maeckt in den scepenbrieven off beset. Ende waert dat een bastaert ander goet creghe, dat zal aen ons comen, tenwaer off zij wittachtich geboert achter hem lieten.
[Evenzo in het geval dat iemand goederen vermaakt aan een bastaard, vastgelegd in schepenbrieven van Leerdam of goederen waarop hij beslag legt, dan zal datzelfde of evenveel overgaan gelijk men het vermaakt in schepenbrieven of er beslag op legde. En in het geval dat een bastaard ander goed verkreeg, dan zal dat aan ons komen, tenzij zij wettige erfgenamen achterlieten.]

37. Item wie den anderen aenspraeck van erve, ende die besitter dies erffs met scepen betuygen mach dat hij daenn geseten heeft jaer ende dach in eygendom, van allen dengenen die binnenlants zijn off hebben geweest binnen jaers ende binnen daghe onbecroent, dat zal die besitter dies erffs houden met hande ende mit monde voer zijn eyghen. Waer yemandt butenlandts, als hij te lande quam zoe zoude hij nemen alzulck recht, als hem scepen wijsden dat recht waer. Ende mach die besitter des niet betughen met scepen off met scepenbrieve, zoe zal hijt houden met hem vii-den, die den lande naest gelegen zijn, vier te landtwaert ende drie ter zeewaert. Waert oeck alzoe dat zijt hem niet en wouden helpen houden, zoe zouden zijt den anderen helpen houden die dat aenspraecke voer zijn eyghen, off die zij kenden dat van rechts zijn waer. Ende wyen dat die vier off meer helpen houden, die zal in den recht ende in den goede blijven. Ende den anderen, die den vieren off meer niet en wouden helpen houden, die verbuerde elcx teghens ons vijff ende veertich scellingen.
[Evenzo wie een ander aanklaagt vanwege bezit van onroerend goed, en die bezitter kan voor schepenen bewijzen dat hij dit een jaar en een dag in eigendom heeft bezeten, gedurende een jaar en een dag onaangesproken vanwege al

[358] Het recht om een aan een ander verkochte zaak tegen de overeengekomen prijs van de verkoper over te nemen.

diegenen die in het land zijn geweest, dan zal die bezitter van het onroerend goed het als zijn eigendom beschouwen met een plechtige verklaring. Wanneer iemand buiten het land is, dan zal hij als hij weer in het land komt, zodanig recht eisen, als schepenen vonnissen volgens het recht. En kan die bezitter het niet aantonen met schepenen of met schepenbrieven, dan zal hij het houden samen met zeven getuigen, die het dichtst bij het land gevestigd zijn, vier aan de landzijde en drie aan de zeezijde. Wanneer zij hem niet wilden helpen, dan zouden zij de ander helpen houden die het voor zichzelf opeist, of die van wie zij wisten dat het hem rechtens toekomt. En wie die vier of meer helpen, die zal in zijn recht staan en in bezit van de goederen blijven. En de anderen, die de vier of meer niet wilden helpen, die verbeuren elk 45 schellingen jegens ons.]

38. Item en zullen wij weduwen noch wesen, noch nyemants kijnder, zij zijn manpersoon off wijffpersoon, wijven noch mannen buyten hem ende hoyre vrienden wil.
[Evenzo zullen wij weduwen noch wezen, noch iemands kinderen, of ze man dan wel vrouw zijn, uithuwelijken tegen hun wil of die van hun vrienden.]

39. Item waert dat yemant, hij waer manpersoon oft wijffpersoon, ontscaeckt worde teghen zijnen wille, ende die misdadige ender ons in den scependom van Leerdam getueft worde, daer sou men over richten aen zijn lijff als scepen wijsden dat recht waer, tenwaer oft gebetert worde als voirscr. is. Voert waert dat yemant die poerter off poerterskijnder waren tot Leerdam, bij zijnen wil ende buten zijnre naesten maghen will ontscaect ende ontvuert worden binnen zijnen zesthien jaeren oudt, zijn goet ende erve zal halff aen ons comen ende die ander halft aen zijn rechte erffgenamen, gelijck off hij van lijff ter doot comen waer.
[Evenzo in het geval dat iemand, man of vrouw, geschaakt wordt tegen hun wil, en die misdadiger onder ons in het schependom van Leerdam wordt aangehouden, dan zal men hem berechten in persoon zoals schepenen vonnissen volgens het recht, tenzij het schadeloosgesteld wordt zoals het voorgeschreven is. Voorts in het geval dat iemand die poorter of kind van een poorter te Leerdam was, naar eigen wil en zonder toestemming van zijn naaste bloedverwanten geschaakt en ontvoerd wordt voor zijn zestiende jaar, dan zal zijn goed half aan ons komen en de andere helft aan zijn gerechte erfgenamen, alsof hij overleden was.]

40. Item alle diegene die poerter zijn tot Leerdam, zullen ons onsen vollen thijns geven, hoe luttel erffs dat zij hebben, dyen (zij) ons sculdich zijn. Ende die meer hebben dan drie roeden breet, die zullen ons geven van elcker roeden die zij meer hebben, twaelf penningen ende een hoen in die stede daert gelegen is. Ende wie buten Leerdam woont ende daerbinnen geërvet is, zal doen als een ander poorter. Mer onsse huysgesinne, onse clercken, onsse veere van der Merwede en zullen niet waken.
[Evenzo zullen al degenen die poorter van Leerdam zijn, ons de volle tijns betalen, die zij ons schuldig zijn, hoe luttel het eigendom ook dat zij hebben. En degenen die meer hebben dan drie roeden breed, zullen ons van elke roede die zij meer hebben, ons twaalf penningen geven en een hoen in de stad waar het goed gelegen is. En wie buiten Leerdam woont en daarbinnen erft, zal doen als een andere poorter. Maar onze bedienden, onze klerken en onze veermannen op de Merwede zullen zijn vrijgesteld van de waakdienst.]

41. Item zoe wie van onssen onderzaten, geseten in onsen scependom van Leerdam, enygerhande victaelgye coft tot zijnre herbergen ende niet om voort te vercopen, die en zal daer geen onraet aff geven.
[Evenzo wie van onze onderzaten, woonachtig in ons rechtsgebied van Leerdam, enigerlei levensmiddelen voor eigen gebruik koopt en niet om door te verkopen, zal daarover geen belasting betalen.]

42. Item zoe wie poerter is tot Leerdam, die en zal gheen onraet geven noch lijden van enygen goede die hij in zijnen scepe heeft, ende alzoe vrij zijn oft hijt binnen Leerdam in zijnen huysse hadde.
[Evenzo wie poorter is te Leerdam zal geen belasting betalen vanwege goederen die hij in zijn schepen heeft, en vrij hiervan zijn alsof hij deze binnen Leerdam in zijn huis had.]

43. Item alle diegene die onsse merckten zoecken tot Leerdam, die nemen wij op onsse geleyde binnen onssen lande ende alzoe verre wijs macht hebben, met hoyren goede te varen ende te keeren, uutgenomen die onsse vijanden waren off brueckich waren met recht off van scepenvoerwaerden off van scepenbrieven van schoude, die zij sculdich waren. Ende waert dat

yemant goet binnen merckten off op merctdagen vercoft, die mach dengenen die dat gecoft hadde, besetten binnen mercten ende met recht aenspreken, alzoe verre als hij daer twee wittachtige getughe oft meer aff heeft, gelijck oft buyten mercten waer.
[Evenzo al degenen die onze markt te Leerdam bezoeken, die nemen wij onder onze bescherming in onze landen en voor zover het in onze macht is, om met hun goederen te komen en te gaan, met uitzondering van hen die onze vijanden waren of het recht hadden overtreden of schepenvoorwaarden dan wel schepenbrieven van schuld, die zij schuldig waren. En in het geval dat iemand goederen tijdens de markt of op marktdagen verkocht, die mag degene die dat gekocht had, gijzelen tijdens de markt en in rechte aanspreken, in zover als hij daartoe twee betrouwbare getuigen of meerdere heeft, gelijk of het buiten de markt was.]

44. Item waert dat yement met zijnen gelage ontginghe ende hem zijn vaert verboden waer met oerconden, die verbuerde tegens ons xlv scellingen, uutgenomen die poerters zijn tot Leerdam, maer die zullen des anderen daechs binnen dier herbergen gaen, daer hem die vaert verboden waer, ende incomen ende hoyr gelach betalen. Ende dede(n) sij des niet, zoe verbuerde(n) sij tegen ons, alzoe veel alser waren, xlv scellingen. Ende dat gelach zullen wij elcken diet verbuert, dengenen uut doen panden diet omdragen wert, gelijck ons selffs boeten. Ende zoe wat tapper, die tonrecht cruende ende niet betugen en mochte als voirscr. is, die verbuerde tegen elcken hoeveel dattet waer, daer hij over croende, xlv scellingen tegen ons.
[Evenzo in het geval dat iemand zijn gelag niet betaalde en wiens verzuim was aangetoond met getuigen, die verbeurt jegens ons 45 schellingen, met uitzondering van degenen die poorter zijn te Leerdam, maar die zullen de volgende dag in de herberg gaan, waar hem zijn verzuim was aangetoond, en binnenkomen en hun gelag betalen. En deden zij dit niet, dan verbeuren zij jegens ons, zoveel als er waren, 45 schellingen. En het gelag zullen wij ieder die het verbeurt, doen uitpanden die het wordt verweten, gelijk aan onze boetes. En welke tapper die ten onrechte klaagde en het niet bewijzen kan zoals het voorgeschreven is, verbeurt jegens ieder waarover hij zich beklaagde, 45 schellingen jegens ons.]

45. Item waert zake dat yemandt misdede van enygerhande saeken die duyster waren ende daer geen openbaar getughe aff en waer, daer zullen onsse richter ende scepenen van Leerdam een stille waerheid[359] aff bezitten; ende nae der waerheid die zij daervan hooren ende vijnden, zal men rechten als scepen wijssen dat recht is, tenware oft gebetert worden als voirscr. is.
[Evenzo in het geval dat iemand een misdaad beging vanwege enigerlei zaak die duister was en waarvan geen openbare getuigen waren, daarnaar zullen onze schout en schepenen van Leerdam een 'stille waarheid' instellen. En volgens het bewijs dat men op grond daarvan hoort of vindt, zal men rechtspreken zoals schepenen vonnissen als het recht voorschrijft, tenzij het vergoed wordt zoals het voorgeschreven is.]

46. Item wie van allen voirscr. punten ende stucken off enich punt off stuck bijzonder valsch getuyeh tuygde ende daeraff verwonnen worde met der waerheyt ende met recht, die en zal nemmermeer getuygen meer draghen, ende zijn lijff ende zijn goet zal staen tonsser genaden.
[Evenzo wie vanwege alle voornoemde punten en stukken of enig punt of stuk in het bijzonder vals getuigenis aflegt en daarvan schuldig wordt bevonden met bewijs en conform het recht, dan zal die nooit meer getuigenis afleggen, en zijn lijf en goed zal aan onze genade zijn overgeleverd.]

47. Item waert dat yemant op onsse gerecht sprake off op enich van dyen die in officiën onsser poerten van Leerdam gesworen waeren, ende daeraff betuycht worden met twee goede knapen off met meer, zal dat beteren bij ons ende bij onssen gerecht voerscr.
[Evenzo in het geval dat iemand mondeling in verzet komt tegen ons gerecht of enigerlei personen die in beedigde dienst van onze stad Leerdam zijn, en waarvan getuigenis wordt geleverd met twee of meer betrouwbare knapen, zal dat voor ons en ons voornoemde gerecht vergoeden.]

48. Item zal een yegelijck die binnen onssen scependom van Leerdam woenachtich is ende namaels woonen zall, van allen bruecken ende misdaden die zij onder ons bruecken ende misdoen, off bruecten ende misdeden, voer onsse scepenen tot Leerdam te recht staen, ende

[359] Een door schout en/of schepenen te houden geheime enquête; ook wel 'precedente informatie'.

recht daeraff doen nae inhout deser hantvesten ende brieff. Ende wes dat dese hantveste ende brieff niet en begrepe off en begrijpt, zoe wat onsse scepen van Leerdam dan daeraff wijssen, dat zal recht wesen, gelijck oft dese hantvest off brief begrepe.
[Evenzo zal eenieder die binnen ons rechtsgebied van Leerdam woonachtig is en hierna wonen zal, vanwege alle overtredingen en misdaden die zij onder ons begaan of begingen, voor onze schepenen van Leerdam terecht staan, die recht zullen doen volgens de inhoud van dit handvest en deze brief. En hetgeen dit handvest of deze brief niet inhoudt, dan zal hetgeen onze schepenen van Leerdam vonnissen, als recht gelden, alsof het in dit handvest of deze brief vervat was.]

49. Item jaerlicx als wij onsse scepen van Leerdam versedt ende geedt hebben, zoe zullen wij twee burgemeesters setten ende mede beraeden met onsen gerecht oude ende nieuwe.
[Evenzo zullen wij na de jaarlijkse benoeming en beëdiging van onze (nieuwe) schepenen van Leerdam twee burgemeesters benoemen, na beraad met ons oude en nieuwe gerecht.]

50. Item zullen onsse boden jaerlicx hoir roeden nederleggen op den dach dat wij onsse gerecht versetten, ende niet weder aenvaen, wij en bevelent hem.
[Evenzo zullen onze bodes jaarlijks hun ambtsteken neerleggen op de dag dat wij ons gerecht nieuw benoemen, en niet eerder weer opnemen, dan nadat wij het hen bevelen.]

51. Item wanneer dattet gevalt dat onsse schole vaceert, zoe zullen wij enen schoolmeester nemen ende setten mede bij onssen gerechte voirscr.
[Evenzo in het geval dat onze school vaceert, zullen wij, in overleg met ons gerecht, een schoolmeester benoemen.]

52. Item en zullen wij der Zeelanders scapen in onssen lande niet oerloven te comen voer Bamisse, ende voer Zinte-Mertensmisse op niemants oude weyde te comen noch op niemants wintercoern te comen, ende binnen acht daghen nae Sinte-Petersdach in den leynten uut onssen lande te zijn. Ende wie dat se hierenboven in zijnen schade vonde, die mach se scutten gelijck andere goeden.
[Evenzo zullen wij niet toestaan dat schapen uit Zeeland in ons land komen voor St. Bavodag (1 oct.), en voor St Maarten op niemands oude weide te komen noch op iemands winterkoren, en zij moeten binnen acht dagen na St. Pietersdag in de lente (22 februari) uit ons land weg zijn. En wie ze in weerwil van dit verbod op zijn eigendom aantreft, mag ze opsluiten gelijk andere goederen.]

53. Item hebben wij gelooft ende geloven, dat altoos onsse poorters ende onderzaeten voerscr. hebben zullen twee hantvesten ende brieven, sprekende van woorde tot woorde als dese tegenwoordighe hantvest ende brief begrijpt, in deser manieren: waer dat zake dat enich van den tween hantvesten ende brieven bij enigerhande ongeval, hoedanich dattet waer, verlooren oft gequets worden off verbornde off vermist worde, off dater enich zegell aen gequetst worde off aen brake off gebrake, daerom en zullen wijs noch onsse nacomelinghen heeren van Arckell in geenre wijs laten, wij en zullen een ander hantvest ende brieve geven ende bezegelen buyten hoiren cost ende schade, gelijck die hantvesten ende brieven die zij behouden hadden, inhielden. Ende waer dat zake dat beyde de hantvesten ende brieven bij enigerhande ongevall, hoedanich dattet waer als voerscr. is, verloren off gequets off verbrant off vervremt worden, daerom en zullen wijs noch onsse nacomelingen heeren van Arckell in geenre wijs laten, wij en zullen hem twee andere hantvesten ende brieven geven ende bezeegelen buyten hoyren cost ende schade, gelijck die copie daeraff inhielt die zij uut enich van den tween hantvesten ende brieven hadden doen copiëren onder yemants zegell die autentijck ende gelovich waer; ende uut dier copijen recht doen gelijck die principale handtvesten ende brieven waren ter tijt toe dat (wij) ende onsse nacomelingen heeren van Arckell hem twee ander hantvesten ende brieven weder bezegelt gegeven hadden nae inhoudt der copijen als voirscr. is.
[Evenzo hebben wij beloofd en beloven wij dat in allen gevalle onze voornoemde poorters en onderzaten twee handvesten en brieven zullen hebben, woordelijk gelijk aan dit voorliggende handvest en brief, op de volgende wijze: in het geval dat enig van de twee handvesten en brieven bij enigerlei ongeval, hoe ook, verloren gaat of verminkt wordt of verbrand of vermist, of dat een zegel stuk gaat of brak dan wel afbrak, dat zullen wij noch onze nakomelingen als heren van Arkel zo laten. Wij zullen dan een ander handvest en brief verstrekken en bezegelen op

onze kosten, gelijkluidend aan de handvesten en brieven die zij hadden. En in het geval dat beide handvesten bij enigerlei ongeval, hoe dan ook zoals hiervoor beschreven, verloren of verminkt of verbrand of vervreemd is, dan zullen wij noch onze nakomelingen als heren van Arkel dat zo laten maar zullen wij hen twee andere handvesten en brieven geven en bezegelen buiten hun kosten en schade, gelijkluidend aan de inhoud van de kopie die zij van een van de twee handvesten hadden doen kopieren onder iemands zegel dat authentiek en betrouwbaar was. En op basis van die kopie recht spreken gelijk de oorspronkelijke handvesten en brieven waren tot het moment dat wij en onze nakomelingen als heren van Arkel hen twee andere handvesten en brieven weer bezegeld hadden volgens de inhoud van de voornoemde kopieen.]

[Ende want wij Otto heere van Arckell willen, dat alle dese voerscr. stucken ende punten voer ons ende voer onsse naecomelingen heeren van Arckell onsse poerteren ende onderzaeten die nu zijn ende naemaels wesen zullen in onssen scependom van Leerdam ten ewijghen daegen well gehouden worden ende ongebroken blijven, behoudelijck ons ende onsse nacomelingen onsser heerlicheyt ende rechts ende diensts van allen anderen zaecken daer dese hantvest ende brieve geen mencie aff en maken noch in begrepen en zijn, soe hebben wij in getuygenisse ende waerheden alre zaken voerscr. onssen zegell hier aen desen brieve gehangen ende hebbe voert gebeden ende bidden onssen lieven zoen Johan van Arckell heere van Hagesteyn, want wij alle dese voerscr. punten ende zaken bij zijnen wille ende raede onsser poerten ende onsse porteren ende onderzaeten voirscr. gegeven ende bezegelt hebben, dat hij dese hantveste ende brief met ons bezegelt.]
[En omdat wij Otto, heer van Arkel wensen, dat al de voornoemde stukken en punten voor ons en onze nakomelingen als heren van Arkel onze poorters en onderzaten die nu aanwezig zijn en daarna zijn zullen in ons rechtsgebied van Leerdam, ten eeuwigen dage goed gehouden en ongebroken blijven, behoudens ons en onze heerlijkheid en recht en dienst van alle andere zaken waarvan dit handvest en deze brief geen melding maken noch in begrepen zijn, aldus hebben wij ter getuigenis en waarheid van al de voornoemde zaken ons zegel aan deze brief gehangen en hebben voorts onze beminde zoon Jan van Arkel, heer van Hagestein, gevraagd de voornoemde punten en zaken naar zijn wil en op advies van onze stad en onze poorters en onderzaten voornoemd, gegeven en bezegeld hebben, dat hij dit handvest en brief met ons bezegelt.]

[Ende wij Johan van Arckell heere van Hagesteyn, omdat alle dese voerscr. zaken ende punten bij onssen wil ende mede bij ons ende onssen rade geschiet, geordineert ende gegeven zijn, soe hebben wij om beden wil ons lieffs heeren ende vader, heere Otto heere van Arckell, dese hantvest ende brieve met hem ende over ons ende over onsse nacomelingen bezegelt met onssen zeghell.] [360]
[En wij, Jan van Arkel, heer van Hagestein, aangezien al de voornoemde zaken en punten in overeenstemming met onze wens en mede vanwege ons en op ons advies geschieden, verordonneerd en gegeven zijn, aldus hebben wij op verzoek van onze beminde heer en vader, heer Otto, heer van Arkel, dit handvest en deze brief met hem en voor ons en voor onze nakomelingen bezegeld met ons zegel.]

Gegeven in(t) jaer ons Heeren mccclxxxij op Sinte-Mertensdach in den wynter.
[Gegeven in het jaar van onze Heer 1382 op de dag van St. Maarten (11 nov.) in de winter.]

[360] Onduidelijk is of dit slotprotocol en de bezegeling de juiste zijn. In het in de kopnoot genoemde handschrift stond hier geen verwijzing naar Leerdam. Waarschijnlijk zijn echter in het door de schrijver van dit handschrift gebruikte afschrift van het stadsrecht het aanvangs- en slotprotocol weggelaten. Vandaar dat hier een aan dat van Gorinchem gelijkluidend slotprotocol is opgenomen.

Floris V, graaf van Holland, hernieuwt en bevestigt de door zijn voorvaders verleende stadsrechten aan zijn poorters van Leiden, en voegt enige voorrechten toe.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1326) NA, AGH 243 (klein register Noord-Holland EL. 1 van akten van graaf Willem III, 1316-1336), f. 54v.
Druk: a. (1602) Van Hout, Dienst-bouc, p. 9-10 – b. (1632) Boxhornius, Theatrum Hollandiae, p. 186-189 – c. ChHZ, I, p. 345.[361]

Ego Florentius comes Hollandie notum facio omnibus presentes litteras inspecturis quod dilectos et fideles oppidanos meos in Leyden, presentium conservatores, sub mea protectione recipio speciali, antiquas eorum ipsis a meis progenitoribus concessas et renovans et ratificans libertates et communicato nobilium ac domesticorum meorum consilio, ipsorum exigentibus meritis, speciales aliquas libertate propria ut condecet superaddens. Hec autem indultarum ipsis conditiones et forme sunt libertatum quas subscripta series plenius et planius explanabit.
[Ik, Floris, graaf van Holland, maak bekend aan allen die deze brief zullen lezen, dat ik mijn geliefde en getrouwe poorters in Leiden, bewaarders van deze akte, in mijn speciale bescherming neem, waarbij ik hun oude vrijheden, door mijn voorvaderen aan hen toegestaan, hernieuw en bevestig en, na raadpleging van mijn edelen en dienaren, uit eigen vrije wil op grond van hun verdiensten daaraan enige speciale voorrechten zoals past toevoeg. Dit zijn evenwel de voorwaarden en de regels van de aan hen verleende vrijheden, die de ondertekende akte volledig en uitvoerig zal beschrijven.]

1. Oppidani in Leyden nullas talgias, tributa vel exactiones, quocumque nomine teneantur, mihi vel alio dabunt nisi talgiam ab anno tercio in tercium que vulgo bottinghe[362] dicitur, que videlicet III libras et V solidos non excedet.
[De poorters in Leiden zullen geen belastingen, schattingen of heffingen, onder welke benaming ook geheven, aan mij of een ander betalen dan om de drie jaar de belasting, die in de volkstaal ' bottinghe' genoemd wordt, die namelijk de drie pond en vijf schellingen niet te boven zal gaan.]

2. Si vocatus ad curiam imperatoris ivero; si ego, filius meus vel frater gladio milicie accincti fuerimus; si ego, filius meus vel frater uxorem duxerimus; si filiam meam vel sororem matrimonio copulaverimus, in quovis articulo mihi in decem libris Hollandensium tenebuntur.
[Indien ik, daartoe opgeroepen, naar het hof van de keizer zal gaan; indien ikzelf, mijn zoon of mijn broer het ridderzwaard aangegord zullen krijgen; indien ikzelf, mijn zoon of mijn broer in het huwelijk zullen treden; indien ik mijn dochter of mijn zuster ten huwelijk zal geven; in elk van deze gevallen zullen zij gehouden zijn aan mij tien pond Hollands te betalen.]

3. Ad bellum et expedicionem meam et universalis terre, cum ipsa iverit[363], cum XXV hominibus proficiscentur et in propriis expensis donec ad me venerint, quia extunc quamdiu bellum duraverit, in meis expensis erunt, circa tentorium meum singulis noctibus vigilantes.
[Bij oorlog en een krijgstocht van mij en van heel het land, zullen zij, wanneer die (krijgstocht) voortgang vindt, met 25 man vertrekken en wel op eigen kosten, totdat ze bij mij zijn aangekomen, omdat zij van dat ogenblik af zolang de oorlog zal duren op mijn kosten zullen dienen, terwijl zij nacht voor nacht rond mijn tent de wacht houden.]

4. Per totum districtum meum, Hollandie videlicet et Zellandie, in omnibus suis negociationibus absque theloneo eis liceat libere proficisci.

---

[361] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, III, nr. 1433; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.
[362] *MNW*: een belasting die in de graventijd in het Rijnland, Delfland en noordelijk daarvan om de drie jaren geheven werd; de naam stamt waarschijnlijk van 'bodthing', de aangekondigde rechtsdag.
[363] In een ander afschrift staat hier *inciderit.*

[Zij mogen ten behoeve van al hun zaken zonder tol betalen vrij rondtrekken door mijn gehele graafschap, Holland zowel als Zeeland.]

5. Quicumque requisitus per nuntium comitis vel iudicem castellani advocatis iuratis treugas dare renuerit, si convictus fuerit cum duobus de octo iuratis, decem librarum est pena plectendus.
[Ieder, die na een oproep door een bode van de graaf of door de schout van de burggraaf, weigert om aan de bijeengeroepen gezworenen vrede te geven, moet, als hij door twee van de acht gezworenen schuldig wordt bevonden, gestraft worden met een boete van tien pond.]

6. Qui alterum per consilium iuratorum per capillos traxerit et cum duobus ex iuratis convictus fuerit, decem solidorum penam incurrit.
[Wie een ander aan de haren heeft getrokken volgens het oordeel van gezworenen en hij is door twee van de gezworenen schuldig bevonden, loopt een straf op van tien schellingen.]

7. Qui alterum clava vel baculo percusserit, duarum librarum pena plectetur et leso taliter satisfaciet iuxta consilium iuratorum; et si forte omnes non concordaverint, arbitrio quinque stabitur iuratorum; si vero inter iuratos tanta dissensio suborta fuerit quod ad concordiam non poterunt revocari, leso iuxta consilium comitis satisfiet.
[Wie een ander met een strijdknots of een stok verwondt, zal worden beboet met een boete van twee pond en zal aan de gewonde een zodanige genoegdoening geven overeenkomstig het besluit van de gezworenen; en als zij het gezamenlijk soms niet eens kunnen worden, zal het beslist worden door het oordeel van vijf gezworenen; als er echter tussen de gezworenen een zo groot verschil van mening is ontstaan, dat zij niet tot een eensluidend oordeel kunnen komen, zal aan de gewonde genoegdoening gegeven worden volgens de raad van de graaf.]

8. Qui alteri vulnus intulerit quod matewonde vulgariter dicitur, manus amputatione plectetur si in ipso malefacto fuerit deprehensus; alioquin duarum librarum et duorum solidorum est pena plectendus et viginti solidis satisfaciet vulnerato, vel se illo modo qui cunskure dicitur coram iudice legitime expurgabit; si vero vulnus maius fuerit, prout fuerit iustum emendabit.
[Wie een ander een verwonding toebrengt, die men in de volkstaal een matewonde[364] noemt, zal gestraft worden met afkappen van de hand, als hij op die misdaad betrapt wordt; anders moet hij gestraft worden met een boete van twee pond en twee schellingen en zal hij de gewonde een genoegdoening geven van twintig schellingen of hij zal op die manier die onscout[365] genoemd wordt, in aanwezigheid van de schout op wettige wijze zich rechtvaardigen; als de wond echter groter is, zal hij, al naar gelang hij is, de juiste straf krijgen.]

9. Qui alteri digitum amputaverit, duarum librarum et duorum solidorum est pena plectendus; si vero extraneus fuerit, secundum communem iusticiam emendabit.
[Wie een ander een vinger afslaat, moet gestraft worden met een boete van twee pond en twee schellingen; indien hij echter een vreemdeling is, zal hij boeten volgens het algemene recht.]

10. Quicumque oppidanus in oppido pugnaverit, extra oppidum contra voluntatis sue beneplacitum nusquam ducetur nec in oppido contra voluntatem suam ponetur, si in oppido habuerit unde satisfacere possit vel de satisfaciendo leso et comiti fideiussoriam vel aliam sufficientem prestare potuerit cautionem.
[Een poorter, die in de stad heeft gevochten, zal tegen zijn wil nergens heen gedreven kunnen worden de stad uit, noch tegen zijn wil in de stad gehouden kunnen worden, als hij in de stad de mogelijkheid heeft om daarmee een genoegdoening te kunnen geven, of als hij met het oog op het geven van een genoegdoening aan de gewonde en aan de graaf een zekerheid of een andere voldoende borg kan geven.]

11. Qui alteri manum pedem vel brachium amputaverit vel oculum extraverit, decem librarum pena plectetur, et ego leso emendari faciam iusticia mediante.

---

[364] Een wond die wordt opgemeten teneinde de volgens de keuren vastgestelde strafmaat te bepalen; vgl. een *keurwond*.
[365] Volgens enkele andere afschriften moet hier gelezen worden: 'onscoude, onskoude, onschulden' oftewel een onschuldeed. Zie Kruisheer, 'Het ontstaan oudste Leidse stadsrechtoorkonden', p. 198.

[Wie een ander een hand, een voet of een arm afslaat of een oog uitrukt, zal met een boete van tien pond gestraft worden en ik zal maken, dat aan de verminkte met behulp van de justitie vergoeding wordt gegeven.]

12. Si octo qui iurati fuerint propter iusticiam sive iuste latam contra quemcumque sentenciam inimicicias quandocumque inciderit, ego et castellanus ipsos tuebimur in hac parte domino de Thelinghe nos fideliter adiuvante.
[Als de acht die de gezworenen zijn vanwege de rechtspraak of vanwege een vonnis dat tegen wie dan ook op rechtvaardige wijze is geveld wanneer dan ook in vetes zijn beland, zullen ik en de burggraaf hen beschermen terwijl de heer van Teylingen ons in dit opzicht trouw helpt.]

13. Quicumque pacem domus violaverit domum cuiusquam impugnando, quinque librarum est pena plectendus.
[Ieder die huisvredebreuk pleegt door iemands huis aan te vallen, moet gestraft worden met een boete van vijf pond.]

14. Item nemo, cuiuscumque condicionis sit, potissime ad tributa et talgias obligatus, oppidum, mansionem in ipso facturus et libertate oppidi functurus, intrabit nisi obtento prius meo vel mei iudicis necnon et octo iuratorum expresso consensu.
[Evenzo zal niemand, van welke positie hij ook is, speciaal hij die verplicht is heffingen en belastingen te betalen, de stad ingaan om daarin een huis te bouwen en om de vrijheid van de stad te verkrijgen tenzij hij eerst de uitdrukkelijke instemming van mij of van mijn schout, evenzogoed van de acht gezworenen verkregen heeft.]

15. Quicumque alterum dixerit probrose mentitum, duorum solidorum penam incurrit et ei quem sic offendit duobus solidis emendabit.
[Ieder die smadelijk zegt dat een ander gelogen heeft, krijgt een boete van twee schellingen en zal aan hem die hij aldus beledigd heeft, twee schellingen boete betalen.]

16. Si aliquis oppidanorum homicidii, rapine vel furti vel quacumque gravi alteriusmodi infamia respersus fuerit, iuxta qualitatem criminis, si a iuratis oppidi convictus fuerit vel in ipso facinore deprehensus, mortis sententia punietur, alioquin sue innocentie stabitur, nec ad examen duelli poterit aliquatenus provocari.
[Als iemand van de poorters van moord, roof of diefstal [beschuldigd wordt] of door een of andere ernstige schande van een andere aard besmeurd wordt, zal hij, als hij door de gezworenen van de stad schuldig is bevonden of op heterdaad is betrapt, overeenkomstig de hoedanigheid van de misdaad met het vonnis van de doodstraf worden gestraft, anders zal hij bij zijn onschuld blijven en zal hij niet enigermate kunnen worden uitgedaagd tot het onderzoek van het tweegevecht.]

17. Si quisquam de iuratis oppido inutilis exstiterit, sine contradictione qualibet amovebitur, et alius magis utilis et necessarius loco ipsius substituetur.
[Als iemand van de gezworenen nutteloos blijkt te zijn voor de stad, zal hij zonder tegenspraak, welke dan ook, verwijderd worden en zal een ander die meer nuttig en nodig is in zijn plaats aangesteld worden.]

18. Quicquid per octo iuratos et iudicem ad utilitatem et promotionem oppidi statutum et ordinatum fuerit, ab omnibus erit approbandum et firmiter observandum.
[Alles wat door de acht gezworenen en de schout voor het nut en de bevordering van de stad is vastgesteld en geregeld, zal door allen geaccepteerd moeten worden en strikt nageleefd.]

19. Preterea, cum ius patronatus ecclesie de Leyden ad me pertineat pleno iure, dictis oppidanis polliceor bona fide et promitto quod cedente vel decedente magistro Gerardo, iamdicte ecclesie rectore, duos presbyteros ydoneos successive et perpetuo ad dictam ecclesiam presentabo qui ut veri pastores proventus equaliter divident et ad Dei honorem et animarum salutem simul totam parrochiam laudabiliter gubernabunt.
[Omdat verder het recht van beschermheerschap over de kerk van Leiden met het volle recht aan mij toekomt, verzeker ik te goeder trouw en beloof ik aan de genoemde poorters dat wanneer meester Gerard, de rector van de al genoemde kerk, aftreedt of overlijdt, ik twee geschikte priesters achtereenvolgens en voor altijd aan genoemde kerk zal geven die als echte pastoors de inkomsten gelijkelijk zullen verdelen en tot eer van God en tot heil van de zielen de hele parochie op prijzenswaardige wijze zullen besturen.]

20. Preterea, cum predicte libertates per meum heredem et singulos successores comitatus Hollandie debeant renovari, appensio sigilli novi heredis constabit vas vini integrum oppidanis.
[Omdat verder de hiervoor genoemde vrijheden door mijn erfgenaam en opvolgers van het graafschap Holland, ieder afzonderlijk, vernieuwd moeten worden, zal de aanhechting van het nieuwe zegel van de erfgenaam de poorters een heel vat wijn kosten.]

Acta sunt hec apud Thelinghe, dominica proxima post Lucie, et consilio et ammonitione nobilium virorum, videlicet domini Symonis de Haerlem, domini Theoderici de Thelinghe, domini Ghiselberti de Aemstele, presentibus Waltero de Egmonda et Willelmo de Benthem, militibus, Willelmo de Egmonda pro castellano de Leyden, cuius socer est, assensum prestante; interfuerunt eciam dominus Gerardus de Weteringhe, Alebertus de Velsen, Willelmus de Haerlem, Walterus frater Willelmi de Egmonda, et quamplures alii, anno Domini M°CC°LX° sexto.
[Dit is afgehandeld te Teylingen op de eerste zondag na St. Lucia, op raad en aansporing van edellieden, namelijk heer Simon van Haerlem, heer Dirk van Teylingen, heer Gijsbert van Aemstel, waarbij de ridders Wouter van Egmond en Willem van Benthem aanwezig waren, terwijl Willem van Egmond in naam van de burggraaf van Leiden, wiens schoonvader hij is, toestemming verleende; ook heer Gerard van Weteringhen, Albert van Velsen, Willem van Haerlem, Wouter, broer van Willem van Egmond en zeer vele anderen waren aanwezig, in het jaar des Heren 1266.]

Floris V, graaf van Holland, verleent stadsrecht aan de poorters van Medemblik.

Origineel niet voorhanden; volgens de vervaardigers van afschrift B. destijds voorzien van het zegel van de oorkonder.
Afschriften: B. (1356 febr. 22) Westfries Archief, OA stad Enkhuizen 1353-1815 (1872), inv. nr. 3 (bergnr. 2; vidimus van het origineel door Jan van Bruelis, baljuw, en Jakob Simonsz. en Maarten Folkersz., schepenen van Medemblik) – C. (1356 mrt. 27) Westfries Archief, OA stad Hoorn 1356-1815, inv. nr. 37 (bergnr. 2652) regest nr. 19(oorkonde waarbij graaf Willem V aan de burgers van Hoorn hetzelfde recht verleent als eerder door graaf Floris V aan Medemblik is verleend, met insertie van de onderhavige oorkonde).
Druk: o.a. ChHZ, II, p. 865-866, ad 1356 mrt. 27.[366]

Florentius comes Hollandiae universis tam presentibus quam futuris presentem paginam inspecturis salutem et noscere veritatem.
Que geruntur in tempore ne lapsu temporis dilabantur, convenit ut scripturarum memorie ab idoneorum virorum testimonio commendentur.
Ad notitiam igitur universorum volumus pervenire, quod nos, ob dilectionem libertatis oppidi de Medemleke petitioni oppidanorum de eiusdem benignius inclinati,
[Floris, graaf van Holland, wenst allen, zowel die nu als later leven, die deze oorkonde inzien heil en het kennen van de waarheid. Het past om de dingen die in de loop der tijd voorvallen aan het geheugen van geschriften en aan de getuigenis van betrouwbare mannen toe te vertrouwen, opdat ze niet met het verstrijken van de tijd verloren gaan. Daarom willen wij dat het allen ter kennis komt dat wij, uit liefde voor de vrijheid van de stad Medemblik het verzoek van de poorters van dezelfde stad welwillend toegenegen zijn …]

1. ipsos liberos ab omni thelonio et exactone[367] thelonii per aquas terrasque in comitatu Hollandiae dimisimus.
[… en hen vrij hebben gesteld van alle tol en tolheffing op het water en op het land in het graafschap Holland.]

2. Preterea dictis oppidanis talem contulimus libertatem, videlicet si alicui quicquam adversus aliquem oppidanorum de Medemleke displicuerit, nihil inde nisi iudicium Scabinorum habere debet, nec nos neque nostra posteritas inde aliquid requiremus.
[Bovendien hebben wij de genoemde poorters zodanige vrijheid gegeven dat, als iemand iets niet bevalt met betrekking tot een van de poorters van Medemblik, hij dienaangaande alleen maar rechtspraak door de schepenen behoort te krijgen, en wij noch ons nageslacht zullen dienaangaande iets anders eisen.]

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum oppidanorum iniuriam sive violentiam fecerit de bonis suis que iuste et sine querimonia possederit, villicus de Medemleke cum universis tam pauperibus quam divitibus illuc pergere debet et illam iniuriam corrigere sine nostra et nostrorum offensione.
[Als evenwel iemand van de omwonenden een van de voornoemde poorters onrecht of geweld aandoet met betrekking tot diens goederen die hij rechtmatig en onbetwist bezit, moet de schout van Medemblik met allen, zowel arm als rijk, daar op af gaan en dat onrecht bestraffen, zonder onze rechten en die van de onzen daarmee aan te tasten.]

4. Ceterum de nostra et hominum nostrorum deliberatione dignum duximus concedendum ut oppidum de Medemleke eo iure gaudeat quod in tenore presentium continetur videlicet si quis, de quacumque parte veniens in oppidum memoratum, et oppidanus fieri curaverit, porte et ingressus

---

[366] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, IV, nr. 2385; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.
[367] [367] Gebruikelijk is *exactione* zoals ook in de meeste andere afschriften staat. Dit is echter wel in de stadsrechten van Hoorn en Enkhuizen aldus overgenomen.

ei patebunt, ita quod prestito iuramento nobis et nostris heredibus et eidem oppido fidelitatem faciat, sculteto quatuor denarios, preconi unum denarium et scabinorum voluntati tres solidos traditurus, et hiis peractis iure oppidi postmodum perfruetur.
[Verder hebben wij na het overleg met ons en onze mannen het waardig gevonden om toe te staan dat de stad Medemblik dat recht geniet dat in de tekst van dit document is opgenomen, namelijk dat als iemand, waarvandaan ook maar, naar genoemde stad komt en poorter wil worden, de poorten en de toegangen voor hem open zullen staan, op de voorwaarde dat hij ons en onze opvolgers en de stad trouw zweert, onder betaling van vier penningen aan de schout, een penning aan de bode en voor het besluit van de schepenen drie schellingen, en nadat hij deze dingen heeft gedaan, zal hij voortaan van het poorterrecht gebruik kunnen maken.]

5. Cuilibet autem oppidano, si necesse fuerit, cedent quadraginta dies in mense iulio et augusto ad messes colligendas et totidem dies ad seminandum in autumpno extra limina oppidi supradicti, ita quod dicto tempore transacto ad oppidum redeat ibidem moram facturus.
[Iedere poorter zal evenwel, als het nodig is, veertig dagen kunnen krijgen in de maanden juli en augustus om de oogst binnen te halen en evenveel dagen in de herfst om te zaaien, buiten de grenzen van voornoemde stad op de voorwaarde dat hij, nadat vermelde tijd is verstreken, terugkeert naar de stad om daar te verblijven.]

6. Similiter cedunt cuilibet noviter oppidano facto ad inducendum res suas in oppidum supradictum quadraginta dies.
[Op dezelfde wijze krijgt ieder die pas poorter geworden is, veertig dagen de tijd om zijn bezittingen naar bovengenoemde stad te brengen.]

7. Cum autem aliquis oppidanus fuerit in causam trahendus, debet citari per iudicem vel per preconem eius venturus ad iudicium post duas epdomadas a die citationis.
[Wanneer evenwel een poorter aangeklaagd moeten worden, moet hij door de schout of diens bode worden opgeroepen twee weken na de dag van dagvaarding voor het gerecht te komen.]

8. Oppidanus vero citatus potest diem citationis anticipare et breviare, sed de iure cedunt ei due ebdomade. Predictus modus citandi tantum locum habet in causa que vertitur inter oppidanos.
[Een gedagvaarde poorter kan echter de termijn van dagvaarding vervroegen en verkorten, maar rechtens komen hem twee weken toe: voornoemde wijze van dagvaarden is alleen mogelijk in een rechtszaak die tussen poorters gaat.]

9. Si vero quis extraneus oppidanum coram iudice traxerit in causam, iudex tenebitur extraneo iusticiam facere infra tercium diem propter commodum extranei.
[Als echter een vreemdeling een poorter aanklaagt voor de schout, zal de schout verplicht zijn de vreemdeling binnen drie dagen recht doen voor het gemak van de vreemdeling.]

10. Cum autem sive oppidanus sive extraneus de querela super qua tractus est in causam, una et propria manu se debeat excusare, confestim tenebitur se in iudicio excusare.
[Wanneer evenwel een poorter of een vreemdeling over een klacht, waarvoor hij werd aangeklaagd, met alleen zijn eigen hand moet zweren onschuldig te zijn, zal hij verplicht zijn deze verklaring onmiddellijk ter rechtszitting af te leggen.]

11. Si vero per testes se debet excusare, cedunt ei inducie deliberatorie per duas ebdomadas, ita tamen quod[368] oppidanus poterit ferre testimonium contra oppidanum; et simplex oppidanus ferens testimonium iurare tenebitur, scabinus vero vel iuratus sine iuramento poterit ferre testimonium.
[Als hij echter door middel van getuigen moet verklaren onschuldig te zijn, dan krijgt hij twee weken uitstel voor beraad, op voorwaarde dat alleen een poorter tegen een poorter getuigenis zal kunnen afleggen; en een gewone poorter die getuigenis aflegt zal verplicht zijn te zweren, een schepen of een gezworene zal daarentegen zonder eed

[368] Hier is het woord *tantum* weggevallen. Deze fout komt uit het stadsrecht van Alkmaar en is via Medemblik o.a. in het Beverwijkse en dus ook in het Medemblikmer stadsrecht terechtgekomen.

een getuigenis kunnen afleggen.]

12. Cum eciam quis citatur de re pecuniali, debet citari per iudicem vel preconem, presentibus ad minus duobus oppidanis, et in citatione debet taxari summa pecunie, et si citatus die prefixa in iudicio non comparuerit, conquerens tantum pecunie obtinebit, quanta fuerit taxata in citatione contra illum qui citatus fuerat, et citatus, quia non comparuit, debet iudici de banno tres solidos Hollandensium et duos solidos pro satisfactione persolvere conquerenti.
[Ook wanneer iemand wordt gedagvaard voor een financiële kwestie, moet hij gedagvaard worden door de schout of de bode in aanwezigheid van minstens twee poorters, en in de dagvaarding moet de waarde van het geldbedrag worden vastgesteld; en als de gedagvaarde op de vastgestelde dag niet op de rechtszitting verschijnt, zal de klager van de gedagvaarde zoveel geld krijgen, als was vastgesteld in de dagvaarding tegen hem die gedaagd was; en de gedagvaarde moet, omdat hij niet is verschenen, de schout als boete drie schellingen Hollands betalen en de klager twee schellingen bij wijze van genoegdoening.]

13. Preterea si censuales alicuius domini alterius a nobis vel nostro sculteto ad iudicium citati fuerint, dominus eorum specialis poterit eos de iudice eripere, ita quod promittat certa fide infra quindenam se debere iuste iudicare; quod si non fecerit, de cetero non poterit eos eripere ab oppidi iurisdictione.
[Bovendien als tijnslieden van een andere heer door ons, of door onze schout, gedagvaard zijn voor het gerecht, dan zal hun eigen heer hen kunnen onttrekken aan het gerecht, op voorwaarde dat hij getrouw belooft zich te verplichten binnen twee weken een rechtvaardig vonnis te vellen; indien hij dit niet doet, zal hij hen voortaan niet aan de iurisdictie van de stad kunnen onttrekken.]

14. Item si oppidanus a quocumque fuerit tractus in causam super re pecuniali, nisi de manu promissa que vulgo ghewendehant[369]nuncupatur eum convincat, vel nisi per scabinos eum convincat, is qui convenitur propria manu se poterit excusare.
[Evenzo als een poorter door wie dan ook is aangeklaagd voor een financiële kwestie, zal hij die aangeklaagd wordt, met zijn eigen hand kunnen zweren dat hij onschuldig is, tenzij hij hem aanklaagt over de handgelofte, die in de volkstaal 'gewedde hand' wordt genoemd, of tenzij hij hem laat veroordelen door de schepenen.]

15. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad iudicium citatus prima die sibi prefixa in iudicio non comparuerit, citandus est secundo, et si secundo non comparuerit, tercio citabitur, et si tunc non[370] venerit, tenebitur satisfacere iudici de utroque excessu persolvendo ei duos solidos ; si vero tercio non venerit, cadit citatus a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur ; si autem conquerens aliqua die citationis non comparuerit, cadit penitus a causa.
[Maar wanneer iemand die met betrekking tot een onroerend goed is gedagvaard voor het gerecht, niet op de eerste voor hem vastgestelde dag voor het gerecht verschijnt, moet hij voor een tweede maal gedagvaard worden, en als hij voor de tweede maal niet verschijnt, zal hij voor de derde maal gedagvaard worden, en indien hij dan [niet] komt, zal hij verplicht zijn aan de rechter genoegdoening te geven voor beide overtredingen door twee schellingen aan hem te betalen; als hij evenwel voor de derde maal niet komt, verliest de gedagvaarde de rechtszaak en wordt het onroerende goed waarover hij werd aangeklaagd, hem bij vonnis ontnomen; indien de klager daarentegen niet op enige dag van dagvaarding is verschenen, verliest hij de rechtszaak geheel en al.]

16. Cum quis debet iurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et amittere, si verbotenus male iuraverit, vel contra modum iurandi venerit. Si vero super hereditate iurare debeat, in primo vel

---

[369] Lees *ghewedde hand*: een door 'handslag' bekrachtigd akkoord. Deze fout in de schrijfwijze (*ghewende*) stamt uit het stadsrecht van Medemblik; ook in het stadsrecht van Beverwijk staat het fout. In het Alkmaarse stadsrecht staat het correct.

[370] Ten onrechte staat hier *non*, zoals blijkt uit het vervolg van het artikel. Deze fout is in de gehele stadsrechtfamilie keer op keer overgenomen: van 's-Hertogenbosch via Haarlem naar Alkmaar, Medemblik, Beverwijk en daarna ook naar Monnickendam en Edam. In de stadsrechtoptekening van 's-Hertogenbosch van 1231 komt deze fout echter niet voor, zodat die vóór 1245 (overname door Haarlem van de Bossche oorkonde) aldaar moet zijn ontstaan.

secundo iuramento cadere non poterit ; si autem tercio iurans debitum[371] iurandi excesserit et male iuraverit, cadit a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abiudicabitur et adiudicabitur conquerenti; et quociens male iuraverit, tociens satisfaciet iudici duos solidos persolvendo eidem.
[Wanneer iemand een eed moet zweren over een financiële kwestie, zal hij de zaak kunnen verliezen, als hij alleen maar in woorden de eed onjuist uitspreekt of inbreuk maakt op de wijze van zweren. Als hij echter met betrekking tot een onroerend goed moet zweren, zal hij bij de eerste en de tweede eedaflegging zijn rechtszaak niet kunnen verliezen; als hij echter voor de derde maal zweert en de verplichte manier waarop gezworen moet worden overtreedt en verkeerd heeft gezworen, verliest hij de rechtszaak en wordt het onroerende goed waarover hij werd aangeklaagd bij vonnis hem ontnomen en aan de klager toegewezen; en zo vaak als hij verkeerd heeft gezoren, zo vaak zal hij de schout een boete geven door hem twee schellingen te betalen.]

17. Preterea in eodem oppido constituta [sunt][372] tria iudicia annualia, primum proxima tercia feria post Epyphaniam, secundum feria secunda post octavas Pasche, tertium feria secunda post festum Iohannis Baptiste, que ad hoc sunt instituta ut quilibet oppidanus existens in possessione alicuius hereditatis, in qualibet trium predictorum iudiciorum compareat et ibidem super hereditate si sit qui impetat, conveniatur; si vero non conveniatur, ipse postmodum iuxta sententiam scabinorum quiete suam hereditatem possideat. Et dicta iudicia sunt in ecclesia indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos vel iuratos.
[Bovendien zijn in deze stad drie jaarlijkse rechtszittingen ingesteld, de eerste op de eerste dinsdag na Driekoningen, de tweede op de maandag na de octaaf van Pasen en de derde op de maandag na het feest van Johannes de Doper; zij zijn hiervoor ingesteld dat iedere poorter die in het bezit is van een onroerend goed, in welke van de drie hiervoor genoemde rechtszittingen dan ook kan verschijnen en daar over het onroerende goed kan worden aangeklaagd, als er iemand is die hem aanvalt; als hij echter niet wordt aangeklaagd, moet hij daarna volgens vonnis van de schepenen zijn onroerend goed onbelemmerd bezitten. En genoemde rechtszittingen moeten in de kerk worden afgekondigd. Het onbelemmerde bezit van een onroerend goed zal evenwel alleen door de schepenen en gezworenen kunnen worden bekrachtigd en bewezen.]

18. Si lis oriatur in oppido, et iudex supervenerit et pacem comitis per duas ebdomadas servandam indixerit, et servata fuerit, et iterum per duas ebdomadas, et tercio per duas ebdomadas, et quarto per annum et unum diem, et quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem iudex pacem comitis servandam preceperit, et alter litigantium, vel ambo contra preceptum iudicis venerint, solvet comiti decem libras;...
[Als in de stad een twist ontstaat en de schout komt tussenbeide en bepaalt dat de vrede van de graaf twee weken moet worden nageleefd, en hij wordt nageleefd, en de schout beveelt dat de vrede van de graaf opnieuw twee weken moet worden nageleefd, en een derde maal twee weken, en een vierde maal een jaar en een dag, en een vijfde maal een jaar en een dag, en een zesde maal een jaar en een dag, en één van de twistenden of beiden verzetten zich tegen het bevel van de schout, zal hij de graaf tien pond betalen....]

19. ... et quilibet treugas frangens cotidem[373] leso decem libras vel manum perdet ; ita si per duos scabinos vel plures convictus fuerit vel convicti fuerint.
[... en ieder die een vrede breekt evenveel[374], en aan de benadeelde tien pond, of hij zal zijn hand verliezen; dit in het geval dat hij door twee of meer schepenen is veroordeeld of dat zij veroordeeld zijn.]

20. Si quis instrumento acuto alium vulneraverit et super hoc per duos scabinos vel plures convictus fuerit, decem libras nobis persolvet, et leso decem libras, vel manu privabitur.
[Als iemand een ander met een scherp werktuig verwondt en daarvoor is hij door twee of meer schepenen

---

[371] Opvallend genoeg staat hier niet het woord *modum* opgenomen dat ook ontbreekt in de stadsrechten van Haarlem (1245) en Alkmaar (1254). In het stadsrecht van Delft (1246) en in dat van Beverwijk (1298) komt het wel voor. Zie ook Hoogewerf, *Het Haarlemse stadsrecht*, p.145, noot 1.
[372] Hier ontbreekt kennelijk het woord *sunt*. Zie *OHZ*, IV, p. 696 aanhaling *s*.
[373] De juiste lezing is kennelijk *totidem*.
[374] Namelijk tien pond aan de graaf; zie art. 18.

veroordeeld, zal hij ons tien pond betalen en de gewonde tien pond, of hij zal van zijn hand beroofd worden.]

21. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se vel per plures impecierit[375] et eum occiderit, ipse impetitor sive grassator cum omnibus suis complicibus ibidem existentibus, si convicti fuerint per duos scabinos, erunt in potestate nostra vel nostrorum successorum nostre iurisdictionis dominium possidentium. Si vero grassator infra mansionem suam aliquem vulneraverit per se vel per alios, non tamen ad mortem, grassator, nisi videbitur universis scabinis quod gravius sit puniendus, decem libras et quilibet complicum suorum quadraginta quinque solidos Hollandensis monete nobis vel nostris successoribus persolvet, leso vero secundum iudicium scabinorum emendabit, si super hoc per scabinos fuerit convictus.
[Bovendien als iemand, alleen of met meerderen, een ander in diens huis aanvalt en hem doodt, zal de aanvaller of geweldpleger met al zijn daar aanwezige medeplichtigen, als zij door twee schepenen worden veroordeeld, in onze macht zijn of in die van onze opvolgers die onze rechtsmacht bezitten. Als de geweldpleger echter, alleen of samen met anderen, iemand in diens huis verwondt maar niet dodelijk, zal de geweldpleger, tenzij alle schepenen vinden dat hij zwaarder gestraft moet worden, tien pond en ieder van zijn medeplichtigen 45 schellingen, Hollandse munt, betalen aan ons of aan onze opvolgers, maar de gewonde zal hij naar het oordeel van de schepenen schadeloos stellen, als hij door de schepenen daarvoor is veroordeeld.]

22. Si autem is qui in propria mansione impetitur, viriliter se defendendo grassatorem et omnes complices suos cum eo existentes occiderit, de quolibet occiso quatuor denarios nobis vel nostris successoribus persolvet, et nos vel nostri successores tenebimur eum per hoc tueri et parentibus occisorum reconsiliare vel firmam pacem ei concedere.
[Als echter iemand die in zijn eigen huis wordt aangevallen, door zich dapper te verdedigen, de aanvaller en al zijn medeplichtigen, die met hem waren, doodt, zal hij voor iedere dode aan ons of onze opvolgers vier penningen betalen, en wij of onze opvolgers zullen hem met betrekking tot deze zaak moeten beschermen en met de verwanten van de doden verzoenen of hem een duurzame vrede bieden.]

23. Item quilibet grassator si de grassatione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo et simile menbrum pro simili menbro[376] de proprio corpore amittere tenebitur.
[Iedere geweldpleger zal, als hij door de schepenen is veroordeeld vanwege zijn gewelddaad, hoofd om hoofd, oog om oog en gelijk lid om gelijk lid van zijn eigen lijf moeten verliezen.]

24. Preterea si quis quoscumque graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibitione veneni vel alicuius mortiferi deprehensus et per scabinos convictus fuerit, ultimam et capitalem debet subire sententiam ; si vero quis super hoc accusatus fuerit et non convictus per scabinos, sola manu iurando se poterit excusare.
[Bovendien als iemand zware en kapitale misdrijven pleegt, welke dan ook, hetzij voor diefstal, voor brandstichting, voor roof, voor het toedienen van vergif of van iets dodelijks wordt gegrepen, en door de schepenen wordt veroordeeld, dan moet hij de hoogste en kapitale straf ondergaan; als echter iemand hiervan wordt beschuldigd en hij wordt niet door de schepenen veroordeeld, zal hij zich kunnen rechtvaardigen door alleen met één hand te zweren.]

25. Si quis autem in domo sua deprehenderit, tenebit furem, si poterit, et septem de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit quod eum die clara iudici presentare poterit, re quam furatus fuerat in dorso furis ligata, et tunc iudex in iudicio furem conveniat et eum iuxta sententiam scabinorum tractabit.
[Maar als iemand in zijn eigen huis een dief betrapt, dan zal hij hem vasthouden, als hij dat kan, en zeven van zijn buren er bij roepen en hij zal samen met zijn buren de vastgebonden dief zo lang vasthouden, totdat hij hem bij klaarlichte dag aan de schout zal kunnen overdragen, met de zaak die hij gestolen had, op de rug van de dief gebonden, en dan zal de schout de dief ter rechtszitting aanklagen en hij zal hem behandelen volgens het vonnis van de schepenen.]

---

[375] Lees *inpetierit*.
[376] Lees *membrum* en *membro.*

26. Quicumque alii debitis obligatus debita sua non valens persolvere, coram iudice si super debitis illis conveniatur, iudex debet debitorem custodie preconum deputare per duas ebdomadas servandum et medio tempore a preconibus pascendum, et post duas ebdomadas tradet iudex debitorem in potestatem illius cuius debitor est, ita quod ille debitorem suum pascet non vexando corpus ipsius, et tenebit eum donec secum componat vel debita sua ei solvat vel remittat.
[Als iemand die schulden heeft aan een ander en niet in staat is zijn schulden te betalen, vanwege die schulden voor de schout wordt gedaagd, moet de schout de schuldenaar aan de hoede van de boden overdragen om twee weken vastgehouden te worden en gedurende die tijd door de boden gevoed te worden, en na twee weken zal de schout de schuldenaar overdragen in de macht van degene wiens schuldenaar hij is, op de voorwaarde dat hij zijn schuldenaar zal voeden zonder hem lichamelijk slecht te behandelen, en de schuldeiser zal hem vasthouden, totdat de schuldenaar met de schuldeiser tot een vergelijk komt of hem zijn schulden betaalt of totdat hij de schulden kwijtscheldt.]

27. Si quis in iudicio coram iudice comparuerit, quitquit[377] iuris quoad illum iudicem contigerit, iudex exiget ab illo fideiussores primo, secundo et tercio, et ille se dixerit non habere quos det fideiussores, talis non tenebitur quid solvere de bannis ; si vero tacuerit et fideiussores non exhibuerit, iudex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito, et preco tenebitur illum servare et de eo iudici respondere.
[Als iemand ter rechtszitting voor de schout verschijnt, wat voor zaak het ook maar is, zolang het maar die schout aangaat, zal de schout eenmaal, andermaal, ten derde malen borgen van hem verlangen, en als hij zegt dat hij niemand heeft die hij als borg kan geven, dan zal zo iemand geen boetes hoeven te betalen. Maar als hij zwijgt en geen borgen aanwijst, zal de schout samen met schepenen hem gevangen nemen en aan de bode in verzekerde bewaring geven, en de bode zal hem in bewaring moeten houden en daarover aan de schout verantwoording afleggen.]

28. Si oppidanus in iudicio conveniatur et aliquit iuris circa eundem iudicem contigerit, et oppidanus tantum boni iure oppidanorum possideat quod valet tantum quantum ius contingens iudicem circa ipsum, talis oppidanus poterit a iudicio recedere sine fideiussorum exhibitione; si vero talis tantum boni non possideat predicto modo, oportet eum prestare cautionem fideiussoriam.
[Als een poorter voor het gerecht wordt gedaagd en er gaat met betrekking tot hem in rechte iets de schout aan, en de poorter bezit zoveel goederen naar poortersrecht dat het zoveel waard is als het recht dat de schout met betrekking tot hem aangaat, dan zal zo'n poorter het gerecht kunnen verlaten zonder borg te stellen; maar als zo iemand zoveel goederen op genoemde manier niet bezit, moet hij zekerheid geven van borgen.]

29. Si quis in iudicio obloquitur scabinis et sententiam ipsorum communi eorum consilio secundum iura oppidana in iudicio traditam contumaciter contradixerit, nobis vel nostris successoribus decem libras Hollandensium tenebitur pro satisfactione persolvere et unam libram cuilibet scabinorum.
[Als iemand ter rechtszitting schepenen tegenspreekt en hardnekkig een vonnis van hen, dat in hun gemeenschappelijk overleg volgens het stedelijke recht ter rechtszitting is geveld, weigert te accepteren, zal hij ons of onze opvolgers tien pond Hollands ter genoegdoening moeten betalen en aan elke schepen een pond.]

30. Quicumque dederit alapam in faciem alicuius, si per duos scabinos fuerit convictus, solvet iudici unam libram et leso unam libram.
[Ieder die een klap in het gezicht van een ander geeft zal, als hij door twee schepenen is veroordeeld, aan de schout een pond betalen en aan de gekwetste een pond.]

31. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit, emendabit eidem decem libris, et comiti decem libris ; si aliquem alium quam dominum domus ad aliquam domum quesierit, quesitor emendabit domino domus decem libris, quesito decem libris et comiti decem libris, et hoc manu pungnante[378], si per scabinos convincatur malefactor.

---

[377] Lees *quicquid*.
[378] Lees *pugnante*.

[Als iemand in een huis de heer des huizes aanvalt, zal hij hem tien pond boete betalen en de graaf tien pond; als hij iemand anders dan de heer des huizes in een huis aanvalt, zal de aanvaller de heer des huizes tien pond betalen, de aangevallene tien pond, de graaf tien pond, en dat wanneer het gewapenderhand gebeurde, indien hij door de schepenen als boosdoener wordt veroordeeld.]

32. Si quis extramanentium coram scabinis debitum certificaverit, nec curaverit solvere monitus, citabitur ad pretorium de Medemleke de quindena ad quindenam per tres quindenas, et debitor non comparuerit ad iudicium, bannietur, nec umquam a banno absolvetur donec solverit comiti tres libras et creditori dampnum et debitum, et iusticiario emendabit secundum consilium scabinorum. Si bannitus infra oppidum venerit, iusticiarius cum scabinis et aliis oppidanis pro debito suo bannitum et pro banno suo et dampno arrestatum in bona et firma custodia reservabunt donec debitum, dampnum et bannum comiti persolverit cum debita integritate.
[Als iemand van hen die buiten wonen in aanwezigheid van de schepenen een schuld bevestigt en hij zorgt er niet voor die te betalen, hoewel hij gemaand wordt, zal hij om de veertien dagen gedurende drie maal veertien dagen gedagvaard worden voor het gerecht van Medemblik en verschijnt de schuldenaar niet voor het gerecht, dan zal hij verbannen worden en zal hij nooit van de ban worden bevrijd, totdat hij de graaf drie pond heeft betaald, aan de schuldeiser de schade en het schuld, en de schout zal hij betalen volgens het oordeel van de schepenen. Als de balling binnen de stad komt, zal de schout samen met de schepenen en de andere poorters de balling arresteren voor zijn schuld, voor zijn boete en voor de schade, en hem in goede en verzekerde bewaring houden, totdat hij de schuld, de schade en de boete aan de graaf volledig heeft betaald.]

33. Item si bannitus contumax oppidum vitaverit, iusticiarius cum oppidanus de banniti bonis debitum, dampnum et bannum, si potens iusticiarius fuerit, persolvet; si non poterit solvere per impotentiam suam, in primo adventu comitis faciet comes solvi debitum, dampnum et emendam.[379]
[Evenzo als een banneling hardnekkig de stad mijdt, dan zal de schout samen met de poorters de schuld, de schade en de boete betalen uit de goederen van de banneling, als de schout daartoe de macht heeft; als hij niet zal kunnen betalen vanwege zijn onvermogen, dan zal de graaf bij zijn eerstvolgende komst er voor zorgen dat de schuld, de schade en de boete betaald wordt..]

34. Quicumque ad pulsationem campane non venerit, solvet comiti unam libram.
[Ieder die bij het luiden van de klok niet verschijnt, zal aan de graaf een pond betalen.]

35. Oppidanus qui interficitur, solvere triginta duabus libris a parentibus malefactoris, et omnia bona malefactoris erunt comitis ; si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit, solvetur sexaginta quatuor libris. Scabinus si interficiatur, solvetur quadraginta duabus libris; si quesitus fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem, octoginta quatuor libris solvetur.
[Voor een poorter die wordt gedood, zal door de verwanten van de dader 32 pond worden betaald en alle goederen van de dader zullen aan de graaf komen; als hij in zijn eigen huis wordt gedood en hij werd daar aangevallen, zal 64 pond worden betaald. Als een schepen wordt gedood, zal 42 pond betaald worden; als hij wordt aangevallen in zijn eigen huis en hij wordt daar gedood, zal 84 pond worden betaald.]

36. Si quis pungnaverit[380] infra libertatem, cogetur emendare ibidem vel bannietur.
[Als iemand binnen vecht binnen de stadsvrijheid, zal hij gedwongen worden daar boete te betalen of hij zal verbannen worden.]

37. Quicumque canipulum portaverit, solvet comiti decem libras. Quicumque traxerit irato animo, quindecim libras. Quicumque alium inde vulneraverit, amittet manum. Qui aliquem inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.
[Ieder die een dolk draagt, zal de graaf tien pond betalen. Ieder die hem in woede trekt, vijftien pond. Ieder die iemand er mee verwondt, zal zijn hand verliezen. Wie iemand er mee doodt, zal, als hij gevangen wordt, worden

[379] In het stadsrecht van Beverwijk is hier de bepaling aan toegevoegd: *vel cuicumque potenti suam commiserit autoritatem* = 'of hij zal aan iemand die daartoe de macht heeft volmacht geven'.
[380] Lees *pugnaverit*.

gedood.]

38. Si quis tabernam intraverit ut bibat ibidem, vinitor debet ei vinum iuxta certam et debitam mensuram porrigere; et cum ille, si oppidanus fuerit ad libitum suum biberit, facta computatione si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, vinitori vinum suum ante meridiem crastina die persoluturus; si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit et querimonia super hoc ad iudicem suum delata fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvet et tres solidos iudici et duos solidos vinitori pro satisfactione.
[Als iemand een taverne binnengaat om daar te drinken, moet de waard hem wijn schenken volgens de geijkte en verplichte maat; en wanneer hij, als hij een poorter is, naar zijn believen heeft gedronken, mag hij, als hij na het opmaken van de rekening niet direct kan betalen, weggaan tot de volgende morgen om de volgende dag de waard vóór de middag zijn wijn te betalen; maar als hij de waard vóór genoemd tijdstip zijn wijn niet heeft betaald en daarover bij de schout een klacht is ingediend, dan zal die schuldenaar aan de waard zijn wijn betalen en aan de schout drie schellingen en aan de waard twee schellingen ter genoegdoening.]

39. Quicumque de falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus, tenebitur tres libras iudici persolvere.
[Ieder die van een valse maat is beschuldigd en door twee schepenen is veroordeeld, zal aan de schout drie pond moeten betalen.]

40. De hereditate vero de Medemleke servabitur[381] inter oppidanos consuetudo secundum quod ibidem est hactenus observata, hoc tamen adiecto quod hereditas oppidanorum, sive iaceat infra Medemleke sive extra libertatem, quod ad proximum heredem sue consanguinitatis, sive sit filius eius sive filia, iure hereditario devolvetur.
[Met betrekking tot een erfenis zal in Medemblik tussen poorters de gewoonte in acht worden genomen, zoals die daar tot nu toe in acht is genomen, waaraan dit evenwel toegevoegd is dat een onroerend goed van poorters, of die nu binnen Medemblik ligt of buiten de vrijheid, naar erfrecht aan de naaste erfgenaam onder zijn bloedverwanten komt, of dat nu een zoon is of een dochter.]

41. Si quis autem aliquid iuris iudicem contingens violenter a iudicio transtulerit, si super hoc per duos scabinos convictus fuerit, dabit quindecim libras pro satisfactione iudici nostro vel successorum nostrorum.
[Als iemand iets juridisch dat de schout aangaat met geweld uit de rechtszitting wegvoert zal hij, als hij door twee schepenen daarvoor veroordeeld wordt, vijftien pond betalen aan onze schout of die van onze opvolgers.]

42. Quicumque oppidanus uxorem habet que pistare vel braxare consueverit, is poterit per eam panem iuxta plenitudinem unius fornacis amittere, sic et unam cerevisiam[382], ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere[383]. Eodem modo si uxor alicuius fila lanea, vel linea emere vel vendere consueverit, is poterit per eam pondus filorum, quod lapis vocatur deperdere. Si vero uxor alicuius non soleat negociari publice, vir ipsius dapnum[384] quatuor denariorum poterit per eam incurrere.
[Iedere poorter die een vrouw heeft die gewoon is brood te bakken of bier te brouwen, zal door haar toedoen brood kunnen verliezen tot één volle oven toe, zo ook één brouwsel bier, zonder dat haar man hiertegen een rechtsvordering kan instellen. Evenzo kan als iemands vrouw wollen of linnen garen pleegt te kopen of te verkopen, door haar toedoen een gewicht aan garen, dat *steen* [385] wordt genoemd, verliezen. Als iemands vrouw echter niet in het openbaar handel pleegt te drijven, zal haar man door haar toedoen een schade kunnen oplopen van vier penningen.]

---

[381] Lees *observabitur*.
[382] Lees *cervisiam*.
[383] De gangbare volgorde is *non poterit contra hoc actionem habere*.
[384] Lees *dampnum*.
[385] Meestal een gewicht van acht pond.

43. Si res furtiva ab aliquo qui legitimus est, fuerit deprehensa, et verus possessor rem illam per testes optinuerit, vir ille poterit se excusare tercio, ita tamen quod vir ille de cetero iuramentum in aliquo casu prestare non poterit, et is qui rem suam obtinuit, duos solidos iudici et quatuor denarios confert[386] preconi.
[Als gestolen goed bij iemand, die betrouwbaar is, aangetroffen wordt, en de echte eigenaar heeft dat goed door middel van getuigen terug gekregen, zal die man tot drie keer toe kunnen verklaren dat hij onschuldig is, op voorwaarde echter dat die man daarna geen eed meer kan afleggen in een of andere rechtszaak, en hij die zijn goed heeft teruggekregen zal de schout twee schellingen en de bode vier penningen betalen.]

44. Preterea tale ius oppidanus memoratis concessimus et tradidimus, ut extraneus[387] sive vicinus eorum, nec miles nec alius quilibet oppidanum de Medemleke quemquam aliqua ratione ad duellum provocare infra predictum oppidum vel usquam in nostra potestate vel nostrorum successorum poterit, nec oppidanus oppidanum.
[Bovendien hebben wij genoemde poorters zodanig recht verleend en gegeven, dat geen enkele vreemdeling of buur van hen, noch een ridder noch iemand anders, ook maar enige poorter van Medemblik om enige reden binnen genoemde stad of ergens in ons machtsgebied of dat van onze opvolgers tot een tweegevecht zal kunnen uitdagen, noch een poorter een andere poorter.]

45. Si quisquam aliquem infra libertatem oppidi supradicti acuto instrumento vel aliquo alio peremerit, et instrumentum abiecerit, excusationem poterit exhibere nisi duobus scabinis vel pluribus fuerit convictus ; de quo eciam si querimonia fiat, quanduordecim[388] diebus et tribus diebus ante tribunal debet vocari, et si non ad talem terminum comparuerit, diiudicabitur et pro proscripto reputabitur ; si autem infra terminum ad quem idem grassator ad iudicium vocatur et conductum requisierit a iudice, nec obtinuerit, nequaquam diiudicari poterit.
[Als iemand een ander binnen de vrijheid van de bovengenoemde stad met een scherp werktuig of met iets anders doodt en het werktuig wegwerpt, dan zal hij kunnen verklaren onschuldig te zijn, tenzij hij door twee of meer schepenen is veroordeeld; als hierover ook een klacht wordt ingediend, moet hij om de veertien dagen en wel op drie dagen voor het gerecht worden gedagvaard, en als hij niet op zo'n vastgestelde dag verschijnt, zal hij worden veroordeeld en als vogelvrij worden beschouwd; maar als binnen de termijn waarin deze geweldpleger voor het gerecht wordt gedaagd, hij de schout om vrijgeleide verzoekt, maar hij krijgt die niet, zal hij geenszins veroordeeld kunnen worden.]

46. Extraneus contra oppidanum testimonium non poterit exhibere.
[Een vreemdeling zal geen getuigenis kunnen afleggen tegen een poorter.]

47. Si femina vi oppressa et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus, tam viris quam mulieribus, probatis et honestis, processum in querimonia habere non debet.
[Als een vrouw die gewelddadig is aangerand en verkracht, een klacht indient zonder zeven betrouwbare en eerzame getuigen, mannen zowel als vrouwen, moet zij niet de mogelijkheid hebben op grond van haar klacht een proces te voeren.]

48. Si quis bona titulo pignoris sibi obligata possederit sine reclamatione per annum et amplius, et aliquis eidem iniurietur, sola manu iurando confirmabit quitquit[389] in illis bonis habuerit.
[Als iemand goederen die hem in pand zijn gegeven een jaar en langer onbetwist in zijn bezit heeft en iemand betwist zijn recht daarop, zal hij door alleen met de hand te zweren bevestigen al het recht dat hij op die goederen heeft.]

49. Si duo coram iudice vocati causam tractaverint quorum alter, qui cadit a causa, reliquo, qui partem suam optinuerit, expensas solvere tenetur, ita quod ille qui causam suam defensaverit,

---

[386] Lees *conferet*.
[387] Lees *nullus extraneus*.
[388] Lees *quatordecim*.
[389] Lees *quidquid*.

valorem expensarum de consilio aliorum[390] scabinorum iuramento taxabit.
[Als twee personen voor de schout gedaagd een proces voeren, moet van hen de ene die het proces verliest aan de ander die het proces wint, de kosten betalen, op voorwaarde dat hij die het proces heeft gewonnen, het bedrag van zijn kosten op grond van het advies van de [andere] schepenen met een eed zal vaststellen.]

50. Preco non vocabit oppidanum ad iudicium nisi ad domum ipsius coram duobis oppidanis vel pluribus.
[De bode zal een poorter alleen maar voor het gerecht dagen aan zijn eigen huis en in aanwezigheid van twee of meer poorters.]

51. Ad Scabinorum concilium nemo presumat accedere nisi vocatus ab ipsis scabinis.
[Niemand mag het zich veroorloven de vergadering van de schepenen te betreden, tenzij hij door de schepenen zelf is geroepen.]

52. Sententiam scabini cum concilio aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo poterit cassare.
[Niemand zal het vonnis van een schepen kunnen vernietigen dat in overleg met andere schepenen is geveld en bekrachtigd.]

53. Si virum quempiam femina aliquam de oppressione violenta et violencia stupri septem testibus, tam viris quam mulieribus, ydoneis et probatis, in iudicio convicerit, ille violator capitali sententia plectendus erit.
[Als een vrouw met zeven betrouwbare en eerbare getuigen, mannen zowel als vrouwen, ter rechtszitting bewijst dat een bepaalde man schuldig is aan een gewelddadige aanranding en verkrachting, dan zal die schenner met de dood moeten worden gestraft.]

54. Si quis patrimonium vel hereditatem alicuius mercatus fuerit et testimonio scabinorum sine reclamatione per annum et diem vel amplius possederit, possessor ipsius patrimonii vel hereditatis nulli post dictum terminum, eciam si impetatur, tenebitur respondere.
[Als iemand een geërfde onroerend goed van iemand anders koopt en dat volgens het getuigenis van de schepenen gedurende een jaar en een dag of langer ongemoeid heeft bezeten, zal de bezitter van dat grondbezit of onroerend goed na de genoemde termijn aan niemand verantwoording hoeven af te leggen, ook als hij wordt aangeklaagd.]

55. Quicumque coram duobus oppidanis a iudice vel precone in oppido arrestatus, sine licentia iudicis ab oppido recesserit et super hoc per duos scabinos convictus fuerit, quadraginta quinque solidos solvet iudici ad emendam.
[Ieder die nadat hij door de schout of de bode in aanwezigheid van twee poorters in de stad is gearresteerd, zonder verlof van de schout de stad verlaat en hiervoor door twee schepenen is veroordeeld, zal de schout 45 schellingen als boete betalen.]

56. Quicumque aliquem de debito in aliquo iudicio conveniat et super eo testes ydoneos habeat, testes solo testimonium iuramento perhibeant, sed actor non tenebitur iurare.
[Ieder die iemand wegens een schuld op een rechtszitting aanklaagt en daarvoor geloofwaardige getuigen heeft, dan moeten de getuigen getuigenis afleggen met alleen maar een eed, maar de klager zal geen eed hoeven af te leggen.]

57. Postquam aliquis factus fuerit oppidanus, nulli tenebitur esse servilis, sed secundum iura oppidi libertate fruetur.
[Nadat iemand poorter is geworden, zal hij aan niemand horig hoeven te zijn, maar zal hij de vrijheid genieten volgens het recht van de stad.]

---

[390] Dit woord lijkt overbodig aangezien er eerder in dit artikel in het geheel geen sprake is van de schepenen. In het Haarlemse stadsrecht staat het niet, wel in het Alkmaarse. In dat van Delft (1246) is hier sprake van *consilio villici et scabinorum* (schout en schepenen).

58. Preterea sciendum est quod filii sacerdotum vel aliqui qui de legitimo thoro non sunt generati, non debent nec tenebuntur testimonium ferre in preiudicium bonorum vel iure[391] alicuius oppidani.
[Bovendien moet men weten dat zonen van priesters of lieden die niet uit een wettig huwelijk zijn geboren, geen getuigenis moeten afleggen, noch verplicht zullen worden een getuigenis af te leggen ten nadele van de goederen of van het leven van een poorter.]

59. Si quis infra libertatem de Medemleke terram habuerit sub annuo censu, soluto censu quamdiu vixerit optinebit, vel libere poterit vendere soluto duplici censu domino ipsius terre; verum si vir vel femina qui possidet terram censualem obierit, proximus heres soluto duplici censu vero domino terre eam optinebit iure hereditario, et sic a progenie in progeniem et in perpetuum.
[Als iemand binnen de stadsvrijheid van Medemblik grond heeft tegen betaling van een jaarlijkse tijns, zal hij deze op de voorwaarde dat de tijns betaald is bezitten zolang hij leeft, of vrij kunnen verkopen na betaling van de dubbele tijns aan de heer van die grond; maar als de man of de vrouw die de tijnsgrond bezit overlijdt, zal de naaste erfgenaam deze grond krachtens erfrecht verkrijgen na betaling van de dubbele tijns aan de ware heer van de grond, en zo van geslacht op geslacht tot in eeuwigheid.]

60. Si quis autem aliquem infra libertatem de Medemleke leserit aut vulneraverit dum campana pulsatur pro communi utilitate oppidi aut infra tres dies post pulsationem campane, solvet nobis decem libras, leso decem libras, si per duos scabinos convictus fuerit.
[Maar als iemand binnen de vrijheid van Medemblik een ander kwetst of verwondt, terwijl de klok wordt geluid vanwege het gemeenschappelijke belang van de stad, of binnen drie dagen na het luiden van de klok, zal hij aan ons tien pond betalen en aan de gekwetste tien pond, als hij door twee schepenen wordt veroordeeld.]

61. In super scabinis de Medenbliec licentiamus facere nova statuta vel precepta cum concilio sculteti nostri ad dimidium annum vel ad integrum durantia, que scabini confirmaverint utilia universitati aut parti maiori, nostra iurisdictione in hoc reservata.
[Bovendien staan wij schepenen van Medemblik toe om in overleg met onze schout dingen die de schepenen bekrachtigd hebben als nuttig voor de gemeenschap of de meerderheid tot nieuwe statuten of voorschriften te maken, die geldig zijn voor een half jaar of een heel jaar, waarbij onze rechtsmacht in dezen behouden blijft.]

62. Quicumque oppidanus non iuvaret universitatem ad compellendum extraneos ne aliquid faciant contra ius oppidi de Medemleke, solvet nobis unam libram et perdet oppidum per annum integrum.
[Iedere poorter die de gemeenschap niet helpt om vreemdelingen te verdrijven, opdat zij niet iets tegen het recht van de stad Medemblik ondernemen, zal aan ons een pond betalen en gedurende een heel jaar het poorterschap verliezen.]

63. Item predictis oppidanis damus presentibus in mandatis ut iuramento prestito confirment quod unusquisque alii ius suum confirmabit.[392]
[Evenzo dragen wij aan de voornoemde poorters in deze instructies op dat zij door het afleggen van een eed bekrachtigen dat een ieder voor een ander zijn recht zal bekrachtigen.]

64. Si vero aliquis oppidanus debitorem sui oppidani[393] in hospicio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur oppidano[394] creditori respondere de pecunia quam sibi debet hospes receptus.
[Als echter een poorter een schuldenaar van een medepoorter van hem in zijn huis opneemt, terwijl de schuldeiser

---

[391] Lees *vite*. Deze fout is er blijkbaar in Alkmaar in geslopen, want deze is behalve in het stadsrecht van Medemblik ook in dat van Beverwijk terecht gekomen.
[392] In de Haarlemse oorkonde (art. 60) staat in plaats van *confirmabit* (zal bevestigen) het woord *conservabit* (zal opkomen).
[393] Lees *cooppidani*. De weglating van *co* komt uit Alkmaar.
[394] Lees *coopidano*.

daar bezwaar tegen maakt, zal de gastheer die onderdak verschaft, verplicht zijn tegenover zijn medepoorter, de schuldeiser, verantwoording af te leggen over het geld dat de gast die opgenomen is, hem schuldig is.]

65. Omne pignus et bona pignori obligata, sive in humidis sive in siccis, sive in decimis vel aliis bonis, nos comes Hollandie prefatis oppidanis secundum consuetudinem oppidi de Medemleke ipsis oppidanis[395] conservabimus; et unusquisque suo conburgensi in conservatione bonorum pignori obligatorum que in presenti possident, fideliter assittent[396] quousque redempta fuerint secundum beneplacitum creditorum qui ea tenent obligata, et hoc predicti oppidani iuramento confirmabunt.
[Elk pand en in onderpand gegeven goederen, hetzij in natte, hetzij droge zaken, hetzij in tienden, hetzij in andere goederen, zullen wij, graaf van Holland, voor de voornoemde poorters overeenkomstig de gewoonte van de stad Medemblik [voor die poorters] bewaren; en iedereen zal zijn medeburger trouw bijstaan bij het bewaren van de in onderpand gegeven goederen die zij voor het ogenblik bezitten, totdat zij gelost worden naar goedvinden van de schuldeisers die ze in onderpand houden, en dit zullen de voornoemde poorters met een eed bevestigen.]

66. Item si aliquis circummanentium legitime commonitus debita oppidano de Medemleke solvere neglexerit, scultetus cum oppidanis de suo tantum accipiet quod creditori suo satisfaciet competenter.
[Bovendien als iemand van de omwonenden, na wettig te zijn aangemaand nalaat zijn schulden aan een poorter van Medemblik te betalen, zal de schout samen met de poorters zoveel van zijn bezit nemen dat hij zijn schuldeiser naar behoren kan betalen.]

67. Adhec si occasione alicuius nobilis vel ministerialis oppidanus de Medemleke bannitus fuerit et arrestatus[397], nos comes ipsum talem habebimus quod oppidanum et bona ipsius faciemus absolvi, vel de suo tantum accipiemus quod oppidano[398] faciemus satisfieri competenter.
[Bovendien als op verzoek van een edelman of een ministeriaal een poorter van Medemblik is gedagvaard en aangehouden, zullen wij, de graaf, hem zodanig behandelen dat wij er voor zullen zorgen dat de poorter en zijn goederen worden vrij gegeven of zoveel van het zijne in beslag zullen nemen, dat wij er voor zullen zorgen dat de schuldeiser naar behoren betaald wordt.]

68. Oppidani de Medemleke nobis aut vero domino Hollandie in expeditione nostra servire debent cum triginta hominibus in expensis propriis;
[De poorters van Medemblik zullen ons, of de wettige heer van Holland in onze heervaart dienen met dertig mannen op hun eigen kosten, ….]

69. similiter precariam seu petitionem nobis vel vero domino Hollandie statuendis temporibus persolvent,
[… evenzo zullen zij ons of de wettige heer van Holland op een nader te bepalen tijdstip de precarie oftewel de bede betalen,]

70. aut si verus dominus Hollandie ad curiam imperatoris ierit, et uxorem duxerit aut miles fieri voluerit, sive aliqua sororum suarum nupserit, vel si frater aut filius noster vel veri domini Hollandie miles fieri voluerit aut uxorem duxerit, tot libras ad quodlibet istorum persolvent prout

---

[395] De woorden *ipsis oppidanis* zijn een onnodige herhaling van het eerdere *prefatis oppidanus*. In de Haarlemse oorkonde staan deze woorden niet; in Alkmaar zijn ze er in gekomen, en via Medemblik ook in het Beverwijkse en het Edammer stadsrecht terechtgekomen.
[396] Lees *assistet*.
[397] In de stadsrechtoorkonden van Haarlem en Alkmaar staat hier *bannitus fuerit vel arrestatus*, dat veelal wordt vertaald met 'gebannen *of* gearresteerd'. In de stadsrechten van Medemblik, Beverwijk en Edam staat echter *et*. Het is moeilijk denkbaar dat iemand is gebannen *en* gearresteerd of aangehouden, zodat het hier is hertaald met gedagvaard (van *bannire* = dagvaarden); zie Habel en Gröbel, *Mittellateinisches Glossar*.
[398] Kruisheer (in Alders e.a., *Het ontstaan van Beverwijk*, p.60, noot 32) stelt dat hier *creditori* (schuldeiser) had behoren te staan (overeenkomstig art. 66), en dat de foutieve passage uit Haarlem stamt en via Alkmaar ook in Medemblik is terecht gekomen. Hier dan ook vertaald met schuldeiser.

nos consilio nostro et cum scabinis eiusdem oppidi rationabiliter taxandum duxerimus et eciam ordinandum.
[… of als de wettige heer van Holland naar het hof van de keizer reist, of trouwt of ridder wil worden, of een van zijn zusters trouwt, of als een broer of een zoon van ons of van de wettige heer van Holland ridder wil worden of trouwt, zullen zij bij ieder van die gelegenheden zoveel pond betalen als wij in onze raad en met schepenen van die stad naar redelijkheid meenden te moeten schatten en ook vaststellen.]

71. Preterea sepedictis oppidanis de Medemleke licenciamus nundinas singulis annis habere a die Bonifacii incipiendas et per quatordecim dies subsequentes immediate dedimus perdurandas, nobis et nostris successoribus dictarum nundinarum theolonio reservato.
[Bovendien geven wij de vaak genoemde poorters van Medemblik toestemming ieder jaar een markt te houden, te beginnen op de dag van Bonifatius, en wij hebben toegestaan dat die gedurende de veertien dagen die daar direct op volgen, mag voortduren, waarbij de tol van genoemde markt ons en onze opvolgers blijft voorbehouden.]

Ut autem hec libertas et predicta omnia que in presenti pagina continentur expressa, firma et inconvulsa permaneant et in perpetuum duratura, presens scriptum exinde fieri et sigillo nostre dominationis iussimus communiri.
[Opdat evenwel deze vrijheid en alle voornoemde zaken die in deze oorkonde uitdrukkelijk zijn vervat, van kracht en onaangetast blijven en tot in eeuwigheid durende, hebben wij bevolen deze oorkonde daarvan te vervaardigen en met het zegel van onze heerschappij te bekrachtigen.]

Datum apud Montem Aleberti anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo octavo, in die Annunciationis beate Marie Virgines gloriose.
[Gegeven te Albrechtsberg, in het jaar van de Heer 1288, op de dag van de Verkondiging aan de roemrijke heilige maagd Maria..]

Johanna, gravin van Vlaanderen en Willem I, graaf van Holland en hun beider burggraven van Zeeland verlenen stadsrecht aan de poorters van Middelburg.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1549) Gulden Register van de stad Middelburg, f. 115-117, verbrand in 1940.[399]

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.
Hec est lex, que kora dicitur, oppidanorum de Middelburch, firmata iuramento earum personarum quarum tam nomina quam sigilla supponuntur.
[In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige geest. Amen.
Dit is de wet, die keur wordt genoemd, van de poorters van Middelburg, bevestigd met de eed van die personen van wie namen en zegels hieronder geplaatst zijn.]

1. Quocumque oppidani de Middelburch se vel sua moverint, sub protectione et conductu amborum comitum et eorum iustitiariorum erunt, qui nihilominus omnibus tam peregrinis quam indigenis in Middelburch venientibus firmam pacem precipiunt.
[Waarheen de poorters van Middelburg zichzelf of hun goederen vervoeren, zij zullen onder de bescherming en geleide van beide graven en hun rechters staan, die zowel alle vreemdelingen als de autochtone bewoners die in Middelburg komen, vaste vrede gebieden.]

2. Quicumque in Middelburch aliquem percusserit ad mutilationem vel truncationem alicuius membri, ut in quarta parte occisi emendari debeat hominis vel amplius, duplo emendabit quam foris koram contigisset, et gratiam comitis queret.
[Wie in Middelburg iemand slaat tot verlies of verminking van een lichaamsdeel, zo dat het tot het vierde deel of meer van een omgebrachte man moet worden vergoed, zal twee keer zoveel betalen dan als het buiten de keur[400] gebeurd was, en zal van de graaf genade vragen.]

3. Qui vulneraverit hominem infra koram, comiti emendabit III lib., oppido ½.
[Wie binnen de vrijheid een man verwondt, zal de graaf drie pond betalen, de stad een half pond.]

4. Qui vero hominem decappelaverit et fustibus vel pugno percusserit, aut iratus contra eum pulsaverit vel proiecerit aut percusserit aut arripuerit, comiti emendabit ½ lib., oppido V sol.
[Wie een man de haren uittrekt, met stokken of vuisten slaat, of terwijl hij woedend op hem was hem heeft geslagen of op de grond gegooid of gestompt of vastgegrepen, zal aan de graaf een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

5. Ubicumque duo scabini cum aliquo tertio burgens[e] pacem vel pacificas indutias petierint, qui eis negaverit, (emendabit) comiti III lib., oppido ½ [lib.]; vel eciam si aliquis stultiloquio predictam pacem impedierit, solvet comiti ½ lib., oppido V sol.
[Bij welke gelegenheid ook maar twee schepenen met een derde, een burger, een vrede of een vredesbestand verzoeken, die hen dit weigert zal de graaf drie pond betalen, de stad een half pond; of ook indien iemand door zotte praat de voorzegde vrede belet, zal hij de graaf een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

6. Quicumque in Middelburch manu pacem pepigerit et ipsemet fregerit, solvet comiti II lib., oppido I lib., si a tribus scabinis convictus fuerit; si quis consanguineorum suorum hanc pacem infregerit, solvet [I] lib. comiti, oppido ½, si a III scabinis convincitur hoc factum fuisse causa predicte litis; insuper omne malum quod ibi fecerit, ita ut kora testatur, emendabit; et qui koram ibi prius fregerit, emendabit de fractione pacis, si a tribus scabinis convincitur.

---

[399] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, I, nr. 386; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.
[400] Het gebied waar de keur geldig is, ook wel de stadsvrijheid genoemd.

[Ieder die in Middelburg met de hand een vrede sluit en deze zelf breekt, zal de graaf twee pond betalen, de stad een pond, indien hij door drie schepenen wordt veroordeeld; indien iemand van zijn bloedverwanten deze vrede verbreekt, zal hij de graaf een pond betalen, de stad een half pond, indien door drie schepenen wordt geoordeeld dat dit gebeurd is vanwege de voornoemde ruzie; bovendien zal hij voor elke misdaad die hij daar gepleegd heeft, boeten, zoals de keur voorschrijft, en wie eerder de keur gebroken heeft, zal boeten vanwege het breken van de vrede, als hij door drie schepenen wordt schuldig gevonden.]

7. Quicumque scabinos pacem petentes verbis viciaverit, et ibi hoc scabini propalaverint, ille qui fecisse comprobatus fuerit, cuilibet eorum lib. emendabit; etiam si illic in scabinos kora frangitur vel illic vulneraverit, quicquid mali ipsis illatum fuerit, quadruplo eis emendabitur.
[Ieder die schepenen die een vrede eisen, uitscheldt, en dat maken de schepenen daar bekend, zal degene van wie wordt bewezen dat te hebben gedaan, een ieder van hen een pond vergoeden; ook als daar tegen de schepenen de keur wordt gebroken of hij daar een verwonding toebrengt, dan zal al het kwaad dat hen werd aangedaan viervoudig worden vergoed.]

8. Omnes in Middelburch manentes sub uno iure habeantur, et quilibet eorum cooppidano suo scabinium facere debet.
[Allen die in Middelburg wonen, moeten volgens een en hetzelfde recht behandeld worden, en ieder van hen moet zich tegenover zijn medepoorter onderwerpen aan de rechtspraak van de schepenen.]

9. Si quis a cooppidano suo scabinium habere voluerit, ad pretorium postulabit; quod si ille, in quem agitur, presens non fuerit et in Walacra esse comprobatur, citabitur responsurus prima die placiti; si venerit et tamen iuri restitit, vel etiam si non venerit, bannetur nihilominus, et nunquam banno carebit, donec scabinium fecerit et substantia sua arbitrio scabinorum disponetur. Si scaltetus vel scabini conquerenti ius facere negaverint, iudicio non stabunt, donec conquerens scabinium habuerit.
[Indien iemand van zijn medepoorter rechtspraak van de schepenen wil hebben, zal hij dat aan de vierschaar verzoeken; als degene tegen wie recht wordt geëist niet tegenwoordig is en het wordt bewezen dat hij op Walcheren aanwezig is, zal hij gedagvaard worden om zich te verantwoorden op de eerstvolgende dag van rechtszitting; als hij evenwel komt en zich verzet tegen het recht, of ook als hij niet komt, zal hij niettemin tot balling worden verklaard, en hij zal van de verbanning niet ontslagen worden, totdat hij zich heeft onderworpen aan de rechtspraak van de schepenen, en zijn bezit zal ter beschikking worden gesteld aan het oordeel van schepenen. Als schout of schepenen de klager weigeren recht te doen, zullen zij niet in het recht staan, totdat de klager rechtspraak van de schepenen heeft gekregen.]

10. Quicumque scabinio de Middelburch bannitus fuerit, si quis in Walacra illum tenuisse a tribus scabinis de Middelburch comprobatur, emendabit comiti X lib., oppido I, et debitum illius solvet.
[Ieder die door de schepenbank van Middelburg verbannen is, als door drie schepenen van Middelburg wordt aangetoond dat iemand in Walcheren hem onderdak heeft geboden, zal aan de graaf tien pond boete betalen, de stad een pond, en de schuld van de banneling betalen.]

11. Quicumque de oppidanis armata manu, intuitu pugnandi, oppidum exierit sine communi consilio et oppidanorum conventu, non redeat in oppidum antequam gratiam comitis impetraverit, et oppido libram emenda[b]it, si a tribus scabinis convincitur.
[Ieder van de poorters die gewapenderhand, met het voornemen om te vechten, de stad uitgaat zonder algemene instemming en een samenkomst van de poorters, mag niet terugkeren in de stad voordat hij de genade van de graaf heeft verkregen, en hij zal de stad een pond betalen, indien hij door drie schepenen wordt veroordeeld.]

12. Ubicunque in Middelburch lis vel pugna oritur, qui armata manu advenerit sine communi consensu et consilio, solvet comiti ½ lib., oppido V sol.
[Waar ook maar binnen Middelburg een twist of gevecht ontstaat, die gewapenderhand daar naartoe gaat zonder algemene instemming en raad, zal de graaf een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

13. Si quis oppidanum de Middelburch armata manu ad domum, ubi sit manens, quesierit ibique pugnaverit, emendabit predicto X lib., comiti [V], oppido libram.
[Als iemand een poorter van Middelburg gewapenderhand opzoekt in zijn huis waar hij woont, en aldaar vecht, zal aan

de genoemde tien pond betalen, de graaf vijf, de stad een pond.]

14. Quicumque in Middelbu[r]ch ad domum alterius armata manu quesitus fuerit, quesitor emendabit obsesso V lib. et hospiti V, comiti VI; preterea quicunque in auxilium querentis venerit armata manu, solvet comiti III lib., oppido ½, et damnum quod de foris in domum agitur, duplo restituetur; damnum quod de domo afforas agitur, simplo restituetur, prout tribus scabinis constiterit.
[Ieder die binnen Middelburg in het huis van een ander gewapenderhand is aangevallen, zal de aanvaller de aangevallene een boete betalen van vijf pond, aan de huisheer vijf pond, aan de graaf zes pond; en bovendien zal ieder die de aanvaller gewapenderhand te hulp is gekomen aan de graaf drie pond, aan de stad een half pond betalen, en de schade die van buiten naar binnen wordt toegebracht, zal tweevoudig vergoed worden, de schade die van binnen naar buiten wordt toegebracht enkelvoudig, al naar gelang het besloten is door drie schepenen.]

15. Quicumque extra Middelburch manserit et burgensem de Middelburch banniverit, qualicumque debito fuerit, bannus debitumque nullo modo poterit augeri, donec in pretorio de Middelburch cum sculteto et scabinis suis bannum enunciaverit; tuncque iustitiarius oppidi et scabini de substantia banniti bannum et emendationem facient solvi.
[Ieder die buiten Middelburg woont en een burger van Middelburg aanklaagt, vanwege welke schuld het dan ook was, dan zal de aanklacht en de schuld op geen wijze kunnen worden vergroot, totdat hij in het rechthuis van Middelburg met de schout en zijn schepenen de aanklacht zal hebben verklaard; en dan zal de rechter van de stad en de schepenen er voor zorgen dat de schuld en de boete worden betaald uit het bezit van de aangeklaagde.]

16. Ubicunque scaltetus in bannito placito scabinos per iuramentum eorum monuerit, qui tunc dicta monita contradixerit, et hoc scabini propalaverint, X lib. emendabit scabinis, III lib. comiti, oppido ½, si a tribus scabinis convincitur.
[Bij welke gelegenheid ook maar de schout in de vierschaar de schepenen vanwege hun eed maant recht te doen, zal hij die protesteert tegen de dan uitgesproken maning, en schepenen maken dit bekend, tien pond aan de schepenen betalen, drie pond aan de graaf, de stad een half pond, indien hij door drie schepenen wordt veroordeeld.]

17. Quicumque scabinum in bannito placito verbis vitiaverit extra monitum, si hoc scabinus monstraverit et alter a tribus scabinis convincitur, emendabit scabino III lib., comiti ½, oppido V sol. Econtra si scabinus in bannito placito (aliquem) verbis vitiaverit et ille monstraverit, si scabinus a tribus scabinis convincitur, emendabit predicto lib., comiti ½, oppido V sol.
[Ieder die een schepen in de vierschaar uitscheldt zonder gemaand te zijn, zal, als de schepen dit aantoont en de ander door drie schepenen veroordeeld wordt, de schepen drie pond betalen, de graaf een half pond, de stad vijf schellingen. Als een schepen daarentegen in de vierschaar iemand uitscheldt en die heeft dat bewezen, zal hij, als de schepen door drie schepenen veroordeeld wordt, aan de voornoemde man een vergoeding betalen van een pond, de graaf een half pond, de stad vijf schellingen.]

18. Quicumque in scabinum in bannito placito per innocentiam [401] scabini koram fregerit, si a tribus scabinis convincitur, emendabit scabino X lib., comiti I, oppido ½. Econtra si scabinus in aliquem per innocentiam [402] koram in bannito placito infregerit, si a tribus scabinis convincitur, emendabit predicto V lib., comiti I, oppido ½.
[Ieder die tegenover een schepen in de vierschaar zonder de schuld van de schepen de keur overtreedt, zal, als hij door drie schepenen wordt veroordeeld, de voornoemde (schepen) tien pond betalen, de graaf een, de stad een half. Als daarentegen een schepen in de vierschaar tegen iemand zonder diens schuld de keur overtreedt, zal hij, indien hij door drie schepenen wordt veroordeeld, aan de voornoemde vijf pond betalen, de graaf een, de stad een half.]

19. Si quis de Middelburch cooppidanum suum verbis vitiaverit, si convictus fuerit, emendabit illi ½ lib., comiti , oppido V sol.

---

[401] Door *onnoselheyt* volgens Van Mieris.
[402] *Eenvoudiglyck* volgens Van Mieris.

[Indien iemand van Middelburg zijn medepoorter uitscheldt, zal, als hij wordt veroordeeld, hem een half pond betalen, de graaf een half pond, de stad vijf schellingen.]

20. Si pugna inter scabinum et alium evenerit, quicunque eorum pugnam inceperit, si malum ei contigerit, ita si ei extra pretorium eveniret, emendabitur.
[Indien een vechtpartij ontstaat tussen een schepen en een ander, zal wie ook maar van hen de vechtpartij begon, ook al is hem iets ergs overkomen, beboet worden, op de voorwaarde dat het hem buiten de vierschaar gebeurde.]

21. Si quis scabinum occiderit, quadruplum solvet.
[Als iemand een schepen doodt, zal hij het viervoudig betalen.]

22. Quicquid mali ad pretorium evenerit, de omni forefacto quadruplum emendabitur, ita ut inter scabinum et alium scriptum est.
[Wat voor kwaads ook in de vierschaar gebeurt, voor elke misdaad zal een viervoudige boete worden betaald, op zo'n manier als het voorgeschreven is tussen een schepen en een ander.]

23. Non est licitum cuiquam infra Middelburch vinum quod corruptum fuerit aqua vel putredine, vendere; quod si aliquis vendere presumserit, secundum quod in veteri kora continebatur, emendabit, id est comiti II libras et oppido solam libram solvet.
[Niemand is het toegestaan in Middelburg wijn te verkopen die is aangelengd met water of rommel; als iemand het waagt dit te verkopen, zal hij volgens een regel die in een oude keur is opgenomen een boete betalen, dat wil zeggen aan de graaf twee pond en de stad een pond betalen.]

24. Non est licitum oppidanis, ut invicem duella recipiant. Etiam illis extra Middelburch manentibus non est licitum cum illis infra manentibus ad duella placitare.
[Het is de poorters niet toegestaan elkaar tot een tweegevecht uit te dagen. Ook staat het niet vrij aan degenen die buiten Middelburg wonen, met hen die in de stad wonen een tweegevecht af te spreken.]

25. Omnibus in Middelburch eadem pax eundi et redeundi per aggerem et per portum, id est Arnam, quam constituit illis comes, servabitur; preterea omnis extraneus, quicunque fuerit, in Erna eandem pacem quam haberet in Middelburch, habebit.
[Voor allen in Middelburg zal dezelfde vrijheid, die de graaf voor hen heeft vastgesteld, om te gaan en terug te keren via de dijk en de haven, dat wil zeggen de Arne, gehandhaafd blijven; bovendien zal elke vreemdeling, wie het ook maar mag zijn, in Arne dezelfde vrijheid hebben, die hij in Middelburg zou hebben.]

26. Ubicumque opidani de Middelburch in Walacra aliquid agere habeant, sub conductu comitis et pace habeantur.
[Waar ook de poorters van Middelburg in Walcheren iets te doen hebben, mogen zij zich bevinden onder geleide en de vrede van de graaf.]

27. Si quis de terra burgensem percusserit vel spoliaverit extra oppidum, citabitur tertia die ad iustitiam venire; si venerit, fideiussorem ponet burgensem; si non, bannetur et in banno tenebitur ante comitem.
[Als iemand van het land een burger slaat of berooft buiten de stad, zal hij op de derde dag voor het gerecht worden gedaagd; als hij komt zal hij een burger als borg stellen; als hij niet komt, zal hij verbannen worden en in de ban gehouden worden voor de graaf.]

28. Si quis extra manens oppidanum querela pulsaverit, oppidanus ei scabinium faciet, et alter accipiet; si autem oppidanus contra presumserit, bannetur, et banno nunquam carebit, donec scabinium fecerit. Econtra si conquerens ab oppidano querela pulsatur, statim scabinium faciet.
[Indien iemand die buiten woont een poorter met een proces vervolgt, zal de poorter zich tegenover hem onderwerpen aan de rechtspraak van de schepenen, en de ander zal dat krijgen; indien echter de poorter hiertegen verzuimt, zal hij worden verbannen, en hij zal de ban niet kwijtraken, totdat hij zich aan de rechtspraak van de schepenen heeft onderworpen. Als de klager daarentegen door de poorter met een proces wordt vervolgd, zal hij zich meteen aan het schepenrecht onderwerpen.]

29. Omnia que in kora evenerint, que iusticiarius et scabini emendare non poter[i]nt, et si querela ante comitem pervenerit, ipse comes per veritatem suam [termin]abit, et illa per scabinos de Middelburch perscrutabitur.
[Alle dingen die binnen de vrijheid gebeuren, die de rechter en schepenen niet kunnen oplossen, en indien er een geschil voor de graaf komt, dan zal de graaf zelf dat door middel van zijn gerechtelijk onderzoek beëindigen en hij zal dat laten onderzoeken door de schepenen van Middelburg.]

30. Nullus hominum extra Middelburch manentium potest cum scabinis de extra neque cum hominibus comitis oppidanum ullo testimonio convincere, nisi licitum fuerit in hac carta.
[Niemand van de mannen die buiten Middelburg wonen kan met schepenen van buiten, noch met de mannen van de graaf een poorter met ook maar enige getuigenis schuldig verklaren, tenzij het geoorloofd is op grond van deze oorkonde.]

31. Quicumque in Middelburch arma in nocte portaverit, si propalatum fuerit, nisi sit communi consilio oppidi, hoc duplo quam si in die portasset, emendabit.
[Ieder die in Middelburg 's nachts wapens draagt, zal hiervoor, indien het ontdekt wordt, een twee keer zo grote boete betalen dan als hij ze overdag gedragen had, tenzij dit was met algemene instemming van de stad.]

32. Tribus hominibus est concessum, ut de preda de I lib. testentur, de reliquo scabini. Ubicumque tres legales homines aliquid viderint et iuramento ammoniti fuerint, hoc scabini testabuntur; de causis que in nocte evenerint, per scrutationem testabuntur.
[Drie mannen is het toegestaan om te getuigen over de diefstal van één pond, schepenen over het overige. Bij welke gelegenheid ook maar drie betrouwbare mensen iets gezien hebben en gemaand zijn om onder ede getuigenis af te leggen, op grond hiervan zullen de schepenen getuigen; over zaken die 's nachts gebeuren, zullen zij op grond van een onderzoek getuigen.]

33. Nullus in Middelburch manens potest testimonium dicere, qui neque terram neque domum in Middelburch habuerit, nec in carta tributi invenitur.
[Iemand die in Middelburg woont kan geen getuigenis afleggen, als hij geen grond noch een huis binnen Middelburg bezit, noch in de verpondinglijst gevonden wordt.]

34. Quicumque in Middelburch alium ad terram prostraverit et convictus fuerit, comiti emendabit lib., oppido ½.
[Ieder die in Middelburg een ander tegen de grond gooit en daarvoor veroordeeld wordt, zal de graaf een pond betalen, de stad een half.]

35. Quicumque alium ita debilitaverit, ut minus quarta parte hominis solvere debeat, emendabit comiti III lib., oppido ½.
[Ieder die een ander zo invalide maakt dat hij minder dan een vierde deel van een man moet betalen, zal de graaf drie pond betalen, de stad een half.]

36. Qui manserit in Walacra, et Middelburch armis transire voluerit, oppidanum arripiet ad conductum; sin autem iusticiarius et scabini inicient eis manus et exigent ab eis ius comitis et oppidi, id est III lib. comiti et oppido lib.
[Wie op Walcheren woont, en met wapens door Middelburg wil trekken, zal een poorter er bij halen om hem te begeleiden; zo niet dan zullen echter de rechter en de schepenen hen aanhouden en van hen het recht van de graaf eisen en van de stad, dat is drie pond voor de graaf en voor de stad een pond.]

37. Nullus oppidanus poterit do[n]um terre dare, nisi ante scabinos de Middelburch. Nullus extra commanentium poterit terram dare oppidano, nisi ante scabinos de extra.
[Geen poorter zal land kunnen overdragen, tenzij voor de schepenen van Middelburg. Niemand van hen die buiten de stad wonen zal land kunnen overdragen aan een poorter, tenzij voor schepenen van buiten.]

38. Si quis de hominibus in Middelburch extra commanentium hominum in Walacra arma in domo sua susceperit, comiti emendabit ½ lib., oppido V sol.

[Als iemand van de mensen van Middelburg wapens van mensen die buiten de stad op Walcheren wonen in zijn huis opbergt, zal hij de graaf een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

39. Si quis oppidanus alicui extra manenti arma sua prestiterit ad pugnandum in Middelburch, emendabit comiti lib., oppido ½.
[Als een poorter iemand die buiten woont zijn wapens leent om in Middelburg te vechten, zal hij de graaf een pond betalen, de stad een half pond.]

40. Quicumque pupillus manserit in Middelburch, nullus consanguineorum et amicorum suorum substantiam suam habebit, nisi predicto firmam certitudinem ab oppidano fecerit.
[Ieder weeskind dat in Middelburg woont, geen van zijn bloedverwanten of zijn vrienden zal zijn bezit hebben, tenzij hij aan voornoemde vaste zekerheid heeft geboden door een poorter.]

41. Si quis extra Middelburch manserit et contra burgensem in Middelburch pugnaverit, illuc venient scabini cum scalteto vel nuncio et emendabunt, si poterint, et exigent ab illo qui extra manet, pacem, et ut tale ius quale scabini de Middelburch iudicaverint, faciat, inde ponet fideiussorem; si non, tunc scabini cum iustitiario comitis ibunt ad pretorium et facient sonari campanam cum communi consilio oppidi ad convocandum universos de Middelburch, ut per eos ille cogatur stare iure comitis et oppidi.
[Als iemand buiten Middelburg woont en met een burger in Middelburg vecht, zullen de schepenen met de schout of de bode daar naar toe komen en het bestraffen, als zij dat kunnen, en zullen van degene die buiten woont vrede eisen, en opdat hij zich houdt aan zodanig vonnis als de schepenen van Middelburg hebben uitgesproken, zal hij daarvoor een borg stellen; indien niet, dan zullen schepenen met de rechter van de graaf naar de vierschaar gaan en de klok laten luiden met de gemeenschappelijke raad van de stad om alle mensen van Middelburg samen te roepen, opdat hij door hen gedwongen wordt het recht van de graaf en de stad te ondergaan.]

42. Etiam quicumque campanam sine communi consilio pulsaverit, emendabit comiti III lib., oppido lib.
[Ook zal ieder die zonder de gemeenschappelijke raad de klok luidt, de graaf drie pond betalen, de stad een pond.]

43. Quicumque ad sonitum campane non venerit, solvet comiti lib. ½, oppido V sol.
[Ieder die niet komt op het luiden van de klok, zal de graaf een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

44. Si predictus malefactor evaserit, ad pretorium citabitur, ut tertio die appareat et certum fideiussorem in Middelburch ponat de lite preterita iuri responsurus; si citatus non venerit, bannetur et teneatur bannus ad audientiam comitis, quod primo adventu suo emendabit.
[Als de voornoemde booswicht ontsnapt, zal hij in de vierschaar gedagvaard worden, om op de derde dag te verschijnen en een zekere borg in Middelburg te stellen om verantwoording af te leggen aan het gerecht over de afgelopen ruzie; als de gedagvaarde niet komt zal hij verbannen worden en de ban zal gehandhaafd blijven tot de gerechtelijke zitting van de graaf, op grond waarvan hij zal betalen bij de eerste keer dat hij komt.]

45. Si qui in Middelburch certaverint, qui extra manent, venient scabini cum nuncio comitis vel cum scalteto, et exigent ab eis ius comitis et oppidi; quod si negaverint, veniet nuntius comitis, id est scaltetus, cum scabinis ad stationem pupplicam et citabit illos malefactores in diem tertium sibi et oppidanis de obiiciendis responsuros; si vocati non venerint, bannentur et nominatim in carta scripti servabuntur presentie comitis.
[Als sommige mensen ruzie maken in Middelburg, die buiten wonen, dan zullen schepenen met de bode van de graaf of met de schout komen, en van hun het recht van de graaf en van de stad eisen; als zij dit weigeren zal de bode van de graaf komen, dat wil zeggen de schout met de schepenen naar de openbare gerechtsplaats komen en zal die booswichten dagvaarden op de derde dag om zich voor hem en voor de poorters te verantwoorden voor het ten laste gelegde; als de gedaagden niet komen, zullen ze verbannen worden en nadat zij met hun naam zijn genoteerd[403] zullen zij bewaard worden tot de aanwezigheid van de graaf.]

[403] In *'s Gravenbouck,* aldus Van Mieris.

46. Omne malefactum contingens in Middelburg, comite existente infra Burnesse et Hedenese, duplo emendabitur.
[Elke misdaad die in Middelburg gebeurt, terwijl de graaf tussen Bernisse en Hedenzee[404] is, zal tweevoudig worden beboet.]

47. Quicumque in Middelburch manens alium secularem dominum quam comitem elegisse a tribus scabinis comprobatur, comiti emendabit X lib., oppido lib., et hoc ipse comes iudicabit.
[Ieder die in Middelburg woont, van wie door drie schepenen wordt aangetoond dat hij een andere wereldlijke heer dan de graaf heeft gekozen, zal de graaf tien pond betalen, de stad een pond, en de graaf zal dat zelf berechten.]

48. Omne forefactum quod alicui in Middelburch illatum fuerit, de lite duplo emendabitur quam si extra contigisset.
[Elke misdaad die in Middelburg tegen iemand wordt gepleegd, zal vanwege een geschil twee keer zo zwaar worden beboet, dan als het buiten de stad was gebeurd.]

49. Quicquid forefacti contigerit in Middelburch, non amplius quam quadruplo emendabitur.
[Wat er ook aan misdaad in Middelburg plaats vindt, zal niet hoger dan viervoudig worden beboet.]

50. In quocunque negotio pro terra oppidani de Middelburch cum illis de terra litigia habuerint, illa comes per inquisitionem veritatis sue terminabit, quam a scabinis oppidi cognoscere poterit.
[In welke zaak over land ook de poorters van Middelburg geschillen hebben met de bewoners van het land, die zal de graaf door middel van zijn gerechtelijk onderzoek beëindigen, hetgeen hij van de schepenen van de stad zal kunnen te weten komen.]

51. Illos de Middelburch nemo arestabit, id est pandabit, nisi pro propriis malefactis in duobus comitatibus, id est Flandrie et Hollandie.
[Niemand zal de bewoners van Middelburg aanhouden, dat wil zeggen panden, tenzij vanwege eigen misdaden in de twee graafschappen, dat is Vlaanderen en Holland.]

Hanc legem iuraverunt domina Iohanna comitissa Flandrie, Willelmus Hollandie comes, et eorum castellani de Selandie ipsis de Middelborgho inviolabiliter observandam, anno ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo septimo decimo.
[Vrouwe Johanna, gravin van Vlaanderen, Willem, graaf van Holland, en hun burggraven van Zeeland hebben gezworen deze wet voor de bewoners van Middelburg onverbrekelijk te onderhouden, in het jaar van de vleeswording van de Heer duizend tweehonderd zeventien.]

[404] De *Bernisse* is een riviertje tussen Geervliet en Heenvliet en de *Hedensee* was een inham voor de Vlaamse kust, waar de Hont in zee stroomde; aldus stond het Zeeuwse eilandengebied ook in de landkeur van Zeeland van 1256 aangeduid.

Willem V, hertog van Beieren, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland, en verbeider van het graafschap Henegouwen verleent het stadsrecht van Medemblik aan zijn lieden van Monnickendam en zegt toe de oorkonde te zullen zegelen als deze hem door die van Monnickendam wordt voorgelegd.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1598) Waterlands Archief, 0696 Stad Monnickendam (1273) 1403-1813, inv. nr. 75, f. 19v - 20r = 'Privilegen beijde van Waterlant ende onser stede van Monnickendam'; handgeschreven kopie door Jacobus Cimonis.
Druk: a. Hantvesten ende Privilegien van Monnickendam ende Waterlandt, 1613, p. 12 – b. ChHZ, II, p. 827.[405]
In het Nationaal Archief is in de grafelijke registers hiervan geen afschrift aangetroffen. Afschrift B. heeft als datering 'des wonesdaegs naer Sincte Machielsdach 1355' ofwel 30 sept. 1355. Dat zal een verschrijving zijn geweest aangezien de eigenlijke stadsrechtoorkonde pas op 27 maart 1356 is verleend. Hier wordt uitgegaan, zoals ook in a. Hantvesten, van 'des woenesdaghes na Sinte Mathijsdach 1355' (oftewel woensdag 25 februari 1355; zo ook Van Mieris). Ingevolge de Paasstijl gaat het hier echter om 1356. Dan valt - omdat 1356 een schrikkeljaar is - Sint Mathijsdag op 25 februari, een donderdag. De juiste datum zou dan woensdag 2 maart 1356 zijn. Dat past ook in het itinerarium van de graaf die op 28 februari in Amsterdam en op 1 maart in Naarden verblijft en op 3 en 4 maart 1356 in Haarlem (zie ook Brokken, Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten, bijlage 1a, p. 474). Opmerkelijk is dat Tirion in zijn 'Tegenwoordige Staat' uit 1744 ook deze datum (2 maart 1356) vermeldt.

Willem Hertoghe in Beyeren graue van Hollandt ende Zeelandt heere van Vrieslandt ende verbeyder der Graeffschappen van Henegouwen maecken condt allen luijden dat wij gegeuen hebben ende geuen mit desen openne handtvesten onsen goeden luijden van Monickendam alsulckene handtvesten ende vrijheden als onse goede luijden van Medenblijck van onse voorvaders ende van ons hebben, ende soo wanneer zij ons bringhen wtschrijfft vanden hantvesten die de vrouwe van Waterlandt[406] die hantvest met ons bezegelen sal also verre als dat goede luijden kennen mit haer zegelen.
[Willem, hertog van Beieren, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland, en verbeider van het graafschap Henegouwen, maken eenieder bekend dat wij met dit handvest onze goede lieden van Monnickendam hebben gegeven dezelfde handvesten en vrijheden als onze goede lieden van Medemblik van onze voorvaderen en van ons hebben, en wanneer zij ons afschriften van die handvesten voorleggen, zal de vrouwe van Waterland die samen met ons bezegelen, voor zover goede lieden dat getuigen[407] met hun zegels.]

Ghegeuen tot Amstelredam des wonesdaegs naer Sincte Machiels dach int jaer ons heeren duysent drij hondert vijffenvijfftich.
[Gegeven te Amsterdam, op woensdag na St. Michielsdag, in het jaar 1355[408].]

---

[405] Deze tekst is gebaseerd op afschrift B. Transcriptie en hertaling van J.C.M. Cox.
[406] Katharine Persijn van Waterland [sinds 1353 vrouwe van Waterland.] De familie Persijn verkocht in 1282 de heerlijkheid Waterland aan Floris V maar kreeg deze voor de helft weer in leen terug.
[407] *Kennen* = verklaren, getuigen aangaande iets dat men weet. Hier inzake de juistheid van de afschriften van het stadsrecht van Medemblik.
[408] De vermelding van St. Michielsdag is een verschrijving. Het gaat om St. Mathijsdag (= 25 febr.) zoals blijkt uit a. *Hantvesten*. Dat geeft als datum 2 maart 1356, vanwege paasstijl.

1356 maart 27 Stadsrecht Monnickendam II Haarlem

Willem V, hertog van Beieren, graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland, en verbeider van het graafschap Henegouwen, bezegelt de stadsrechtoorkonde van Monnickendam.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1356) NA, AGH 223 (register EL. 27 van akten van hertog Willem V, 1355-1357), f. 53v, nr. 86 (gelijktijdig met de verlening gemaakt, verkort afschrift) – C. (8 nov. 1356) Waterlands Archief, 0649 Stad Edam,(1310) 1357-1813 (1822), inv. nr. 1a (een vidimus van de originele oorkonde ten behoeve van schepenen van Edam als ontwerp voor hun eigen stadsrechtoorkonde die in 1357 zal worden bezegeld door de graaf) – D. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 48r, nr. 130 – E. (1598) Waterlands Archief, 0696 Stad Monnickendam, (1273) 1403-1813, inv. nr. 75, f. 10 - 19 = 'Privilegen beijde van Waterlant ende onser stede van Monnickendam', handgeschreven kopie door Jacobus Cimonis (dit betreft echter een vertaling in het Nederlands van de tekst van Medemblik van 1289).
Druk: a. 'Hantvesten ende Privilegien van Monnickendam ende Waterlandt, 1613, p. 5 – b. ChHZ, II, p. 866.[409]
Het is opmerkelijk dat het bij beide afschriften in de grafelijke registers om verkorte versies gaat en dat er ook geen enkel authentiek afschrift van de originele stadsrechtoorkonde in het Waterlands Archief aanwezig is. Te meer bevreemdt dit nu we weten dat schepenen van Edam later dat jaar speciaal naar Monnickendam komen voor een ontwerp-versie van hun eigen stadsrechtoorkonde die zij aan de graaf zullen voorleggen. Zij krijgen daartoe van schepenen en raadslieden van Monnickendam een vidimus van hun oorkonde mee naar Edam. Daar staat steeds 'Adam' op de plaats van Monnickendam maar het aantal manschappen dat ter heervaart moet opkomen, de drie jaarmarkten en de omgrenzing van de vrijheid zijn die van Monnickendam, bovendien is de datering daarvan ook 27 maart 1356.

Hertoghe Willem van Beyeren etc. doen cont allen luden dat wij ghegheuen hebben ende gheuen onsen lieuen ende ghetrouwen luden van Monekedamme om menighen trouwen dienst die si ons ghedaen hebben ende noch doen zullen
[Hertog Willem van Beieren, enz. maken eenieder bekend dat wij gegeven hebben en geven onze geliefde en trouwe lieden van Monnickendam vanwege menige trouwe dienst die zij ons gedaan hebben en nog doen zullen]

1.alzulke vryhede ende poertrecht als onse goede lude van medemleke van graue florens hebben ende sprekende van worde te worde als hier voer in Latine staet ghescreven:
florentius comes holl[andiae] universis tam praesentibus quam futuris praesentem paginam inspecturis salutem et noscere veritatem etc.
[al zulke vrijheden en stadsrecht als onze goede lieden van Medemblik van graaf Floris hebben, en woordelijk overeenkomend, zoals hiertoe in latijn geschreven staat:
Floris, graaf van Holland, wenst allen, zowel die nu als later leven, die deze oorkonde inzien heil en kennis der waarheid enz.]

2.Uytghenomen dat si alzulke jaermarcken hebben zullen ende behouden als si voertiits ghehadt hebben.[410]

---

[409] Onderstaande tekst is gebaseerd op D. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.
[410] Het betreft drie jaarmarkten, die al in 1342/43 voor het eerst worden vermeld, zie Hamaker, *Rekeningen grafelijkheid Holland*, I, p. 268-269. De tekst in het vidimus voor Edam luidt: *Preterea sepedictis oppidanis de Monikedamme licentiamus, nundinas singulis annis habere sicut ante concessionem libertatis consuetum fuit in Monikedamme primas videlicet dominica post ascensionem secundas dominica post diem beate Margareta tercias dominica post decollationem beate Johannis Baptiste modis et formis ut predicitur in antea consuetis nobis et nostris succesoribus dictarum nundinarum thelonio reservatum;* 'Bovendien geven wij de vaak genoemde poorters van Monnikendam toestemming elk jaar markten te houden, zoals voor het verlenen van de vrijheid in Monnikendam gebruikelijk was, de eerste namelijk op de zondag na Hemelvaart, de tweede op de zondag na de dag van de Heilige Margaretha, de derde op de zondag na de onthoofding van de Heilige Johannes

[Uitgezonderd dat zij al zulke jaarmarkten zullen hebben en behouden als zij voordien gehad hebben.

3.Voert soe hebben wi hem ghegheuen ende gheuen dat hoer palen van hoere vryhede wesen zullen op die noertside x roeden buten der porte. Op die zuutzide x roeden buten Jan Sukars woeninghe. Op die oestzide toten palen toe. Ende op die westzide bider kerke tot half den water dat men heet die meere ende also veere altruit ommeghaende.
[Voorts hebben wij hen gegeven en geven dat hun grenzen van hun vrijheid zullen zijn aan de noordzijde tien roeden buiten de poort, aan de zuidzijde tien roeden vanaf Jan Sukars woning, aan de oostzijde tot de palen aan toe en aan de westzijde bij de kerk tot de helft van het water, dat men het (Monniken)meer noemt, en alzo voort rondom gaand.]

Ende want wi willen dat onsen lieuven ende ghetrouwen poerteren van ons stede van Monikedamme alle dese punten privilegien ende hantuesten voer ons ende voer onse nacomelingen hem ende hoeren nacomelingen vaste ende ghestade warde ghehouden tot eewighen daghen soo hebben wiit beseghelt mit onsen seghele ghegheuen tot haerlem int jaer LVI des eersten sonendaechs na ons vrouwendach annunciatio.
[En aangezien wij willen dat onze geliefde en trouwe poorters van onze stad van Monnickendam al deze punten, privileges en handvesten voor ons en voor onze nakomelingen, hen en hun nakomelingen vast en onverbrekelijk wordt gehouden ten eeuwigen dage, hebben wij het bezegeld met ons zegel. Gegeven te Haarlem in het jaar [13]56, de eerste zondag na Maria Boodschap.]

Iussu domini comitis praesentibus domino d[e] Yselsteyne de Brederode et de Egmonde baronibus. Domino Thielmanno chori episcopo traiecten. Daniele de Merwede Daniele de Tholoysen et Symoni de Theylingen, militibus.
T de Thenis Sign. dominus comes propria manu
[In opdracht van de heer graaf waarbij aanwezig waren de heren Van IJsselstein, Van Brederode, Van Egmond, baronnen, meester Tielman Jansz. coerbisschop [van Utrecht], Daniel van der Merwede, Daniel van Tolloysen, Simon van Teilingen, ridders.
mr. Dirk van Thienen [=grafelijk klerk.] Gezegeld door de heer graaf, eigenhandig.]

---

de Doper, op de wijze en in de vorm, die vroeger gewoon was, zoals wordt voorgeschreven, waarbij de tol van genoemde markten aan ons en onze opvolgers voorbehouden blijft'.

1374 mei 17 Stadsrecht Muiden voor Gildenborg[411]

Albrecht, hertog in Beieren, paltsgraaf op de Rijn, ruwaard van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en van Friesland, herroept het bestaande stadsrecht van Muiden en trekt dit in onder gelijktijdige verlening van een nieuw, beperkter stadsrecht aan zijn lieden van Muiden.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (18de eeuw) Stads- en streekarchief Naarden, oud-archief Muiden, inv. nr. 1 = Privilegeboek Muiden, register van afschriften en privileges 1320-1501(ongefolieerd).
In het Nationaal Archief is in de grafelijke registers geen afschrift hiervan aangetroffen. Deze oorkonde is niet eerder in druk verschenen.[412]

In den name Goidts Amen. Aelbrecht bij Goids genade Hartoge in Beijeren, Palensgrave bij den Reijn, Ruwaert van Henegouwen, van Holland, van Zeelandt ende van Vriesland, doen condt allen luijden dat wij aenegesien hebben groot Achterdeel die Onse steede van Muijden hevet mits dat heure vrijheijt ende steederecht zoe wijde strect dat zij heure paelen mit heuren Poorters nijet beschudden en moegen, soe hebben wij om nutschap ende oirbaer Onser steede voirscreven weederseit ende weederroupen alle Recht ende vrijheede die Onse steede voorsz gehadt hevet totten dage toe van huiden. Ende hebben hun gegeven ende geven voir Ons ende voir Onse nacomelingen Onsen Gueden Luijden van Muiden ende heure nacomelingen Alzulcke vrijheede ende Recht als hiernae gesc. staet.
[In de naam van God, Amen. Albrecht, bij de gratie Gods, hertog in Beieren, paltsgraaf op de Rijn, ruwaard van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en van Friesland. Maken eenieder bekend dat wij in aanmerking hebben genomen het grote nadeel dat onze stad Muiden heeft om de reden dat hun vrijheid en stadsrecht zo ver strekt dat zij hun grenzen met hun poorters niet beschermen kunnen; vandaar dat wij ten nutte en ten voordele van onze voornoemde stad alle recht en vrijheden hebben ingetrokken en herroepen die onze voornoemde stad tot heden ten dage gehad heeft. En wij hebben hen, onze goede lieden van Muiden en hun nakomelingen, gegeven en geven vanwege ons en onze nakomelingen alle vrijheden en recht zoals hierna geschreven staat.]

1. In den eersten sal heure vrijheede ende Recht gaen ende strecken op de Oosterzijde van den Vecht ander graft streckende van der Meent ander Poorte Hofsteede daer die Borch neffens Leghet ende niet verder. Ende die daer binnen woenen off woenen zellen, ende poorter wordden na der steede Recht die zellen poortrechts genieten ende ijeghiemant anders. Ende geven den gheenen die daer binnen woenen zellen mit heure Alinger woenstadt alzulcke recht ende vrijheede dat zij ende heur goet tholvrij varen zellen voirbij alle Onsen thollen in Holland ende in Zeeland op dat zij der steede teijcken brengen alse costumelick is, ende strijken en oirlof bidden alse men Pleget.
[Ten eerste zal hun vrijheid en recht zich uitstrekken aan de oostzijde van de Vecht van de gracht verder strekkend van de Meent tot aan de hofstede van de stad waar de burcht naast ligt en niet verder. En degenen die daar binnen wonen of zullen wonen en poorter worden volgens het recht van de stad, die zullen stadsrecht genieten en niemand anders; en [wij] geven degenen die daar binnen zullen wonen met heel hun hebben en houden al dergelijk recht en vrijheid dat zij en hun goederen tolvrij zullen varen voorbij al onze tollen in Holland en Zeeland, waartoe zij het teken van de stad meebrengen zoals is voorgeschreven, en aanleggen [bij de tol] en toestemming vragen zoals men gewoon is.]

2. Voirt sel Onsse Bailliu van Amsterland altoes op den Pinxteravont kiezen ende maicken vijf schepenen binnen Onsser steede voirsz. Ende zoe wes die schepenen deers van hun bij Raide der ander of des meerendeels wizen sel dat sal Recht weesen, ende gehouden weezen voir Recht, ende dat en sel negienmant wederzeggen moegen. Ende waert dat zij an eenige punten twijfelden dat zullen schuldich weesen te verhaelen alse tot haeren hoofde in Onser steede van Leijden.

---

[411] Het Utrechtse kasteel 'de Gildenborg', een strategische sterkte langs de vaart bij Vreeswijk.
[412] Onderstaande tekst is gebaseerd op B. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.

[Voorts zal onze baljuw van Amstelland telkens op Pinksteravond binnen onze voornoemde stad vijf schepenen kiezen en benoemen. En wat die schepenen op advies van de ander of van de meerderheid zullen beslissen, zal als recht gelden en zal ook voor recht worden gehouden, en dat zal niemand mogen weerspreken. En wanneer zij aan enigerlei onderwerp twijfelen, zijn zij verplicht tot hoofdvaart naar onze stad Leiden.]

3. Voirt sal men Onsen Poorteren van Muijden in allen saicken doen Recht ende vonnisse nae Oirdele van schepenen binnen der steede voirsz., uijtgeseit Moort, Moortbrant, Vrouwencracht of verradenisse, die jegens Ons droege, dat zouden wij berechten mit Onser Heerlicheijdt.
[Voorts zal men onze poorters van Muiden in alle gevallen recht doen en vonnis wijzen naar het oordeel van schepenen binnen voornoemde stad, met uitzondering van moord, moorddadige brand, vrouwenverkrachting of verraderlijkheid jegens ons, dat zullen wij berechten volgens onze heerlijkheid.]

4. Voirt zoe en sel men eenen poorter van Muijden nergent becommeren moegen noch zijn Guedt bij noorden der Mazen dan alleen in Onsse vrijen steeden.
[Voorts zo zal men een poorter van Muiden nergens ten noorden van de Maas mogen arresteren [gijzelen] noch beslag leggen op zijn goederen dan alleen in onze vrije steden.]

5. Voirt geven wij hun Macht coren ende wilcoeren te maicken over heuren Poorteren ende den gheene die in der Prochie van Muijden woenen zellen, ter Oirbaer der Poorten of des meerendeels bij raide Ons Rechters van der steede voirsz., ende die coeren zullen Dueren een Jaer.
[Voorts geven wij hen de bevoegdheid keuren en willekeuren te maken over hun poorters en over degenen die in de parochie van Muiden zullen wonen tot nut van de poorters of het merendeel op advies van onze schout van voornoemde stad, en die keuren zullen een jaar lang geldig zijn.]

6. Voirt zoe sel Onse schoute van Muijden mit den vijff schepen Rechten ende schouwen Dijcken weegen ende wateringe, gelijckerwijs dat de zeven schepen mit den schoute voirtijts te doene Plegen.
[Voorts zal onze schout van Muiden met de vijf schepenen recht spreken en de schouw houden van de dijken, wegen en waterlopen, op gelijke wijze als voorheen de zeven schepenen dat met de schout plachten te doen.]

7. Voirts zoo wat broecken of boeten verschenen mit coren te breecken daer af zullen wij hebben de eene helft, ende Onse steede voirsz. die ander helft. Ende Onse steede voirsz. sal Ons dienen in beeden ende in Herevaerden alse zij tot haer toe gedaen hebben. Ende gebieden alle den geenen die woenen op der Vecht binnen der Prochie van Muijden dat zij varen woenen binnen der paelen ende vrijheede der Poorten voirsz.
[Voorts zullen wij van de boetes of schadeloosstellingen vanwege overtreding van de keuren de ene helft krijgen, en de voornoemde stad de andere helft. En onze voornoemde stad zal ons dienen in onze bede en onze heervaart zoals zij tot heden toe heeft gedaan. En wij gebieden al degenen die wonen aan de Vecht binnen de parochie van Muiden dat zij gaan wonen binnen de grenzen en vrijheid van de voornoemde stad.]

8. Alle previlegien ende Handvesten die zij voirtijts hebben gehadt zellen af ende te nijete weesen, ende deese tegenwoordige Handtvesten ende Recht sel eeuwelick duren, behouden Ons Onser Heerlicheijt.
[Alle privileges en handvesten die zij vroeger hebben gehad, zullen afgeschaft en vervallen zijn; en deze nieuwe handvesten en recht zullen eeuwig gelden onder ons voorbehoud van onze heerlijke macht.]

In Oirconde deesen brieve bezegelt mit Onssen zegele. Gegeven in Onse Tenten voir Gildenborch zeventhien dage in der maent van Meije int Jaere Ons Heeren Duijsent drie hondert viere ende tzeventich.
[Ten bewijze waarvan deze brief is bezegeld met ons zegel. Gegeven in onze [leger]tenten voor kasteel Gildenborg, 17 dagen in de maand mei in het jaar van onze Heer 1374.]

1353 juni 10 *Stadsrecht Naarden* *Den Haag*

Willem V, hertog van Beieren, graaf van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn stad Naarden en aan zijn poorters die daar woonachtig zullen zijn.

Origineel niet voorhanden (ingeleverd 1355?).
Afschriften: B. (1353) NA, AGH 221(register EL 22 van akten van hertog Willem V, 1351-1356), f. 14v - 15r, nr. 60, rubriek: Naerden [Van Riemsdijk, nr. 30] – C. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 53r, nr. 138 – D. (1605-1612) KB Den Haag, hs. 130 A 3-III = Annales door P.C. Bockenberg, f. 203 r. Bockenberg baseerde zich op de grafelijke registratie van 1353, en nam daarbij deels de daarin zich bevindende redactie van de tekst van 1355 over, zodat hij een mengvorm opschreef, die door Van Mieris werd gedrukt.
Drukken: [Boxhorn, Toneel, p. 320 geeft juist tekst van 1355!] - a. ChHZ, II, p. 824, ad 1354 mei 19, verkort, naar C.
Vertaling in het Latijn: Boxhorn, Theatrum, p. 341, verkort.
Regesten: Van der Laan, OBA nr. 138. – Prevenier en Smit, Bronnen dagvaarten, I, p. 114-115.
In registerafschrift diverse verbeteringen, die als basis zouden hebben gediend voor uitvaardiging 20 mei 1355. Er zijn diverse doorhalingen. Door Brokken ten onrechte opgenomen op 9 juni 1354.[413]

Hertoghe Willem van Beyeren etc. maken cond etc. dat wi bi onsen goeden luden van onsen rade ende van onsen steden ghegheuen hebben ende gheuen voir ons ende voir onse nacomelinghen grauen van Holland ons poerte ten Naarden die hier na ghescreuen staet ende onsen poirteren die dair in wonen zullen, omme menighen trouwen dienst dien sij ons ende onsen voiruorders ghedaen hebben ende ons ende onsen nacomelinghen noch doen zullen, alzulc recht ende alzulke vrihede als hierna ghescreuen staet, eweliken durende.
[Hertog Willem van Beieren etc. maken aan iedereen bekend dat wij op advies van onze goede raadslieden en van onze steden vanwege ons en al onze nakomelingen onze stad Naarden die hierna beschreven staat en de poorters die in die stad zullen wonen, vanwege menige trouwe dienst die zij ons en onze voorouders hebben bewezen en ons en onze nakomelingen nog zullen bewijzen, voor altijd hebben gegeven al het recht en alle vrijheden zoals hierna beschreven staan.]

1. Eerst zullen die palen van hoere vrihede wesen op die oest zide vander poerte an Mugghenberch ende voert an Harkenberch; voirt op die zuutzide van Harkenberch an Lutmaer vene; voirt op Lakens berch ende voert in Vter mere alsoe verre alst harde ghaet; voirt van Vtermere an Gruuskamp; voirt op Vosberghen; voirt jn die zee alsoe verre alst harde ghaet ende die scepe pleghen te legghen, ende vter zee weder an Mugghenberch.
[Ten eerste zullen de palen (grenzen) van haar vrijheid gelegen zijn ten oosten van de stad naar de Muggenberg en verder naar de Harkenberg; verder van de zuidzijde van Harkenberg naar Lutmaerveen; verder over Lakensberg en het Uitermeer zover als men vaste grond onder de voeten heeft; voorts van Uitermeer naar Gruuskamp; voorts naar Vosbergen; voorts de zee in zover als men vaste grond onder de voeten heeft en waar de schepenen voor anker plegen te liggen, en vanaf de zee weer tot aan de Muggenberg.][414]

2. Voirt soe zullen sij tollen vri varen met alle hoeren goede voir bi alle onse tollen in onsen lande, ende waert dat enich van onsen poirteren ten Naerden hem misgrepe voir onse tollen dat soude comen op hem seluen, ende die ghemeene poirte en souder niet bi verliesen an horen rechte, an hoere vrihede noch an hoere tollen.
[Voorts zullen zij tolvrij varen met al hun goederen langs al onze tollen in onze landen, en wanneer een onzer

[413] Deze tekst is gebaseerd op B. (vriendelijk beschikbaar gesteld door dr. H. van Engen). Nader bewerkt en tevens hertaald door J.C.M. Cox.
[414] In het artikel van Hildo van Engen e.a., 'Eenen niewen stede…', p. 96-105, wordt dit gebied ingetekend op een kaart van Jacob van Deventer uit ca. 1560. Van Mieris geeft in een noot Muiderberg als verklaring voor Muggenberg.

poorters van Naarden zich misdraagt voor onze tollen dan moet hijzelf daarvan rekenschap geven en de gemeenschap van poorters zal daardoor niets verliezen van hun rechten, hun vrijheden noch hun tollen.]

3. Voirt soe zullen sij der poerte brieue brenghen als sij voir ons tollen varen dat sij onse poirters sijn ten Naerden, ende dat yemant quame voir onse tollen sonder brieue van sinen poertrecht die soude weder achter waert varen omme sine brieue, ende dair mede soude hij quite wesen.
[Voorts zullen zij de poortersbrieven meebrengen als zij langs onze tollen varen ten bewijze dat zij onze poorters zijn van Naarden, en wanneer iemand bij onze tollen komt zonder zijn poortersbrief dan zal hij weer terugvaren om zijn brief te halen, en daarmee zal hij onbelast zijn.]

4. Voirt soe en selmen hem noch hoer goet bezetten noch becommeren in onsen lande, te watere noch te lande, anders dan in onsen vrien steden, het en ware dat sij hem verwilcoerden voir rechtere ende voir wittachtighe lude of dat sij met versker misdaet begrepen worden.
[Voorts zal men hen noch hun goederen (eigendom) in bezit nemen noch daarop beslag leggen in onze landen, te water noch te land, anders dan in onze vrije steden, tenzij zij van hen een verklaring hebben verkregen die is afgelegd voor de schout en voor betrouwbare lieden of dat zij op heterdaad betrapt zijn.]

5. Voirt sel onse bailiu van Naerden van onsen weghen jairlix op den dertienden dach die scepene verkiesen.
[Voorts zal onze baljuw van Naarden vanwege ons jaarlijks op Driekoningen[415] de schepenen kiezen.]

6. Voirt soe wat zaken binnen onser stede van Naerden ghescien die selmen dair binnen berechten alse scepene wisen dat recht is.
[Voorts welke zaken dan ook die binnen onze stad Naarden geschieden die zal men daar berechten zoals schepenen oordelen dat rechtvaardig is.]

7. Voirt soe wie enen man doet slaet ende dair mede begrepen wart die sel verliesen sijn lijf ende half sijn goet wart hi verwijst alse recht is, ende ontrumet hi ende hi dien doetslach verborghet an ons bailiuwes hant na den gherechte van onsen lande die sal ons gheuen tien pont Hollansche te boeten ende tien pont Holl. te lantwinninghe.[416]
[Voorts zal degene die een man doodslaat en daarbij wordt gegrepen zijn lijf en de helft van zijn eigendom verliezen indien hij wordt veroordeeld volgens het recht, en is hij gevlucht en voor de doodslag borgtocht heeft gesteld in handen van onze baljuw volgens het recht van onze landen, die zal ons tien pond Hollands als boete betalen en tien pond Hollands als 'lantwinninge'.]

8. Voirt soe wie dat enen mensche leemde die waers op V lb. Holl., wart hi verwonnen alse recht is of sijn rechtere hant.
[Voorts wie een mens verminkt betaalt vijf pond Hollands als hij volgens het recht schuldig wordt bevonden, of zijn rechter hand.]

9. Voirt wie enen mensche ene coer wonde stake die waerd op drie pont Holl., wart hi verwonnen alse recht is.
[Voorts wie een mens een keurwond toebrengt wordt beboet met drie pond Hollands als hij volgens het recht schuldig wordt bevonden.]

10. Voirt soe wie enen knijf of zuuaert of enich verkoert wapen toghe die waers op een pont Holl.
[Voorts wie een mes of een zwaard of enig ander volgens de keuren bepaald wapen trekt, wordt beboet met een pond Hollands.]

---

[415] Op 6 januari = *Dies Epiphanie*, oftewel de dertiende dag na Kerstmis.
[416] *MNW*: de vrijheid, door een wegens doodslag veroordeelde verkregen, om ongedeerd weer in het land te komen, waarbij het in beslag genomen onroerend goed pleegt te worden teruggegeven.

11. Voirt wie dat vochte met enen staue jof met enighen vorcoerden wapen die waers op een lb. Holl.
[Voorts wie vecht met een staaf of enig volgens de keuren bepaald wapen, wordt beboet met een pond Hollands.]

12. Voirt wi vechte metter wuste die waerd op X s. Holl.
[Voorts wie vecht met de vuisten, wordt beboet met tien schellingen Hollands.]

13. Voert wie een huus ane vechte bi daghe die waers op V lb. Holl., ende bi nachte op X lb. Holl.
[Voorts wie een huis overdag 'stormenderhand aantast' wordt beboet met vijf pond Hollands, en bij nacht met tien pond Hollands.]

14. Voirt soe wie vrede brake die verboerde sijn lijf ende half sijn goet, worde hi verwonnen alse recht is.
[Voorts wie een vrede verbreekt, die verbeurt zijn lijf en de helft van zijn goederen, als hij volgens het recht schuldig wordt bevonden.]

15. Voirt soe wie den rechter mit tween ghezuoren oft twe ghezuoren enighen manne enen vrede biede, die des vreden weygherde die waers op drie lb. Holl., alzoe dicke als hien weygherde tote driewerue toe. Ende weygherde hien vierweruen, soe soutmen ane tasten van onsen weghen ende vander stede weghen ende dan soude sijn lijf staen in ons ghenaden.
[Voorts aan wie de schout met twee gezworenen, dan wel twee gezworenen enig persoon een vrede gebieden, die de vrede weigert, die verbeurt vijf pond Hollands, zo dikwijls als hij weigert tot drie keer toe. En als hij een vierde keer weigert, dan zal men hem vanwege ons en vanwege onze stad in hechtenis nemen en dan zal zijn leven aan onze genade overgeleverd zijn.]

16. Voirt van allen boeten zullen wi hebben die twedeel ende die stede mitten scoute ende metten scepenen dat derdendeel, ende van dien derdendeel sel die porte hebben die helfte ende die scoute metten scepene die ander helfte euenghelike te deelen, sonder van doetslaghe ende van vredebreke, dat sel allene ane ons comen.
[Voorts van alle boetes zullen wij tweederde deel krijgen en eenderde deel komt, gelijkelijk verdeeld, aan de stad respectievelijk schout en schepenen; behalve de boetes vanwege doodslag en vredebreuk die alleen ons toekomen.]

17. Voirt wat die scepene wisen dat sel recht wesen ende wie dair weder seyde die wairs op XXVIII lb. Holl., nochtan souder voirtghaen dat sij ghewijst hadden.
[Voorts zal wat de schepenen oordelen juist zijn en wie dat tegenspreekt wordt beboet met 28 pond Hollands, nochtans zal wat zij geoordeeld hadden, doorgang vinden.]

18. Voirt soe wie dat an der scepene eet spreket die waers op XL s. Holl. alsoe dicke als hijt dede ende dat soude ander scepene proeuen comen ende dair en soude anders gheen bedrach of ghaen.
[Voorts wie de eed van een schepen in twijfel trekt verbeurt elke keer als hij dat doet veertig schellingen Hollands en dat zullen andere schepenen onderzoeken en daar zal anders geen aanklacht op volgen.]

19. Voirt gheue wi onser stede van Naerden alle die vischerie die hem binnen hoere vrihede in hore grafte veruallen mach ende die wichte ende die mate binnen der poerte, ende sij zullen ons onse bede gheuen ende onse heer uaert varen gheliken anders onsen steden na hoere grote van hoiren volke ende van horen goede.
[Voorts staan wij onze stad Naarden alle visserij toe die binnen (het gebied van) hun vrijheid in hun grachten mag voorkomen alsmede de gewichten en maten binnen de stad, en zij zullen ons onze bede geven en dienen in onze heervaart zoals onze andere steden naar evenredigheid van de omvang van hun aantal inwoners en van hun vermogen.]

20. Voirt soe en selmen ghene vonnesse langher sceden noch verscen dan drie viertinnacht[417], het en sij dattet die scepene begripen bi horen ede dat sijs niet vroet en sijn. Ende soe zullen sijt halen binnen den naesten viertien daghen tot Aemstelredamme oft elwaer binnen onsen lande dair sijs vroet wanen worden.
[Voorts zal men geen vonnissen langer ophouden noch verschuiven dan drie keer veertien dagen, tenzij de schepenen onder ede te kennen geven dat zij er niet uit komen. In dat geval zullen ze binnen de volgende veertien dagen 'te hoofde gaan' bij schepenen van Amsterdam of elders in ons graafschap waar zij denken het best terecht te kunnen.]

21. Voirt soe wat poirter dat ghemeene recht ontfaet dat sel ons lief wesen ende die sel met alre woenste binnen den eersten ses weken metter wone comen binnen ons poirte voirscr.
[Voorts welke poorter het poorterrecht ontvangt, dat zullen wij goed vinden en die zal met zijn hele hebben en houden binnen zes weken daadwerkelijk binnen onze voornoemde stad komen wonen.]

22. Voirt soe wie datmen ane spreket met rechte binnen der poirte van scade of van scoude die mach andwoerden scoude of onscoude ombegrepen.
[Voorts wanneer men iemand in rechte aanklaagt binnen de stad vanwege schade of schuld die heeft het recht te antwoorden zonder belemmering betreffende zijn schuld of onschuld.]

23. Voirt hebben wi ghegheuen onser poirte voirscr. soe wat coeren dat sij maken bi onsen scoute ende bi den ghemeenen rechte die moghen sij houden een jaer ende voert van jare te jare te vernuwen ende wat onsen scoute ende diere meere menye van den gherechte beter ghecoert docht dan ghelaten dat sel voert ghaen alse voirscr. is ende dair en sal nyement tighens segghen moghen.
[Voorts hebben wij onze voornoemde stad toegestaan dat welke keuren zij maken met onze schout en met de schepenen, die mogen zij een jaar behouden en van dan af van jaar tot jaar vernieuwen en wat onze schout en de meerderheid van het gerecht als een verbetering beschouwen ten opzichte van de bestaande keuren zal voortaan gelden als het op schrift gesteld is en daar zal niemand bezwaar tegen mogen inbrengen.]

24. Voirt soe wie sijn lijf verboert tighens ander binnen onser poirte voirscr. van enighen zaken dair zullen sijn wijf sine kindere jof sine gherechte erfname van sinen eygheliken goede die ene helfte hebben ende wi die ander helfte.
[Voorts wanneer iemand binnen onze voornoemde stad zijn lijf verbeurt jegens een ander vanwege enigerlei zaak, zullen zijn vrouw, zijn kinderen of zijn wettige erfgenamen van zijn persoonlijke eigendommen de helft krijgen en wij de andere helft.]

Ende alle dese voirscr. vrihede ende poynten hebben wi hem ghegheuen, behoudende ons onser heerlichede ende onsen steden hoer rechts die wi hem voir dese tijt ghegheuen hebben ende omme dat wi ende onse nacomelinghen grauen van Hollant alle poynte voirscr. houden willen ende ghehouden willen hebben van onsen nacomelinghen onsen poerteren woenende binnen onser poerte van Naerden voirscr., soe hebben wi desen brief open doen bezeghelen met onsen zeghele.
[En al de voornoemde vrijheden en punten hebben wij hen gegeven, onder voorbehoud van onze heerlijke rechten en de rechten van onze steden die wij hen eerder verleend hebben; en omdat wij en onze nakomelingen als graven van Holland alle voornoemde punten gestand willen blijven doen door onze nakomelingen, ten behoeve van onze poorters wonende binnen onze voornoemde stad Naarden, hebben wij deze open brief laten bezegelen met ons zegel.]

Ghegheuen jn den Haghe des manendags na sinte Bonifaes dach anno domini M CCC D LIIIº. Iussu domino comiti. G. de Eemskerke. Wilh. de Wateringen et Joh. Poel militis. Ad relationem dominorum et omnium opidorum Hollandie preter Vlaerdinghe, Ammers, Muden.

---

[417] De halfmaandelijkse termijn tussen twee voor de zelfde zaak bestemde rechtdagen.

[Gegeven in Den Haag op de maandag na Sint Bonifatius [10 juni] in het jaar van de Heer 1353. In opdracht van de heer graaf. Gerard van Heemskerk, Willem van de Wateringe en Jan van den Poel, ridders. In het bijzijn van de heer en alle steden van Holland met uitzondering van Vlaardingen, Ammerstol en Muiden.]

Ysebr. Lt'. [mr. IJsebrand Barthout – grafelijk klerk.]

S[ignavit] dominus Flor. de Lis. f. domini Nych.
[Gezegeld door heer Floris van Borselen, zoon van heer Klaas van Borselen.]

1283 april 28 Stadsrecht Nieuwpoort [Nieuwpoort?]

De heren Van Liesveld en Van Langerak verlenen stadsrecht aan de inwoners van Nieuwpoort.

Origineel: niet voorhanden. Was volgens de vervaardiger van het sub B. genoemde vidimus gezegeld.
Afschriften: B.(1449 nov. 29) Insertie in het vidimus door Handrick Mullnaer, prior van het Karmelietenklooster te Schoonhoven, niet voorhanden doch bekend uit (C. D.)E. – C. (uiterlijk 1587sept. 30) Tekst van het sub B. genoemde 'vidimus ofte copie autentyck' in een cartularium van de heren van Liesveld betreffende het huis Liesveld, niet voorhanden doch bekend uit B. – D. (1549mei 15) Afschrift van het sub B. genoemde vidimus door Hendrick Braen Hendriksz., secretaris van Nieuwpoort, naar C., gewaarmerkt door Adriaen de Ranthere, procureur bij de Grote Raad van Mechelen; niet voorhanden doch bekend uit E. – E. (kort vóór 1569 nov. 29) ARA Brussel, archief Grote Raad van Mechelen, beroepen uit Holland, nr. 624 = dossier van een proces tussen de stad Nieuwpoort en Hendrik van Liesveld als heer van half Nieuwpoort over het veer van Gelkenes en over het overgeven van afschriften van de privileges van de stad aan Hendrik, sub c, p. 1-4, tekst van het sub B genoemde vidimus, naar D., gewaarmerkt door Porus des Mares, secretaris van de Grote Raad van Mechelen.[418]

Universis presentes literas visuris Arnoldus de Liesuelda necnon Ghyselbertus de Langeraecke salutem et noscere veritatem.
Cum patres nostri dominus Herbernus de Bergha necnon Walterus de Langeraecke, milites, bonę memorię, libertatem Novę Villę iuraverint et dederint inter Ammers et Leckam, inter fossatam Arnoldi et Sigeri, nos dictam libertatem concedimus et iuramus predictę Novę Villę inter predictas limites, tali quidam[419] conditione quod, si super dicta cartula infra tres annos vel quatuor de consilio nostro et scabinorum nostrorum aliquid melioris invenire possumus, quod faciamus.
[Aernt van Liesveld en Gijsbert van Langerak groeten allen die deze brief zullen zien, en [wensen] dat zij inzicht mogen krijgen in de waarheid. Omdat onze vaders, de heren Herbaren van den Berg en Wouter van Langerak, ridders, zaliger nagedachtenis, Nieuwpoort hebben gezworen en een vrijheid hebben gegeven tussen Ammers en Lek, tussen de sloot van Aernt en van Zeger, geven en zweren wij genoemde vrijheid aan het voornoemde Nieuwpoort binnen deze voorzegde grenzen, evenwel onder deze voorwaarde, dat als wij met betrekking tot genoemd document binnen drie of vier jaren van onze raad en die van onze schepenen iets beters kunnen krijgen, wij dat doen.]

1. Preterea si aliquis homini venerit in prędicta Nova Villa et velit fieri opidanus ibidem, licet miserabilis alicuius hominis[420], et moram fecerit in predicta Nova Villa per annum sine molestatione, sederit securus.
[Bovendien als iemand in het voornoemde Nieuwpoort komt en daar poorter wil worden, ook al is hij iemands horige en hij heeft een jaar in het genoemde Nieuwpoort gewoond zonder protest, kan hij veilig wonen.]

2. Item si aliquis sit commorandus in predicta Nova Villa et habeat ibidem hereditatem et moriatur ibidem et non habeat coheredes penes se, scabini predicti loci videbunt illam hereditatem et vendant eam, et si heres venerit infra annum, tunc habebit illam hereditatem, si non venerit heres, nos Arnoldus et Ghyselbertus predictam hereditatem obtinebimus.
[Voorts als er iemand is die in het voornoemde Nieuwpoort moet verblijven en daar onroerend goed bezit en daar sterft en geen erfgenamen in de buurt heeft, zullen de schepenen van voornoemde plaats toezicht houden op die erfenis en haar verkopen, en als er binnen een jaar een erfgenaam komt, dan zal hij die erfenis krijgen, als er geen erfgenaam komt, zullen wij, Aernt en Gijsbert, genoemde erfenis verkrijgen.]

---

[418] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, IV, nr. 2108; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum. Op 5 mei 1322 verlenen nazaten van Van Langerak en Van Liesvelt een aanvullend stadsrecht aan de burgers van Nieuwpoort. De bepalingen betreffen het nemen (opleggen) van vrede door schout en schepenen, het zoenen van twisten tussen poorters onderling, het *ius de non evocando* - behalve vechtpartijen of eigendomskwesties m.b.t. onroerend goed die in het betreffende rechtsgebied zullen worden behandeld – en de afdracht van boeten.
[419] Lees *quidem.*
[420] Letterlijk 'de beklagenswaardige van iemand', ofwel de horige.

3. Item si nos discordiam ad invicem haberemus, dicti opidani nostri sederent pacifice et quiete et non iuvarent nec unum nec alteram; et quicumque iuvaret nos de predictis opidanis, totaliter a predicta villa decederet.
[Voorts als wij[421] met elkaar ruzie hebben, moeten de voornoemde poorters van ons vreedzaam en rustig blijven en noch de een noch de ander helpen; en ieder die ons helpt van de voornoemde poorters moet geheel uit voornoemde stad verdwijnen.]

4. Item damus ad opus villę nostrę communitatem illam que iacet inter Achterdyck et Langeraecke et Ammers perpetue possidendam, ita quidem quod illa communitas non debeat seminari.
[Voorts geven wij in gebruik aan onze stad die meent die gelegen is tussen Achterdijk en Langerak en Ammers voor eeuwig te gebruiken, evenwel op zo'n manier, dat die meent niet bezaaid moet worden.]

5. Et si illi de Grauelant habeant necesse ita quod aliqua aqua eis posset obesse, possent ibidem ponere aggerem sine alicuius contradictione.
[En als die van Gravelant[422] het nodig vinden, in die zin dat een of ander water hen kan schaden, zouden zij daar een dijk kunnen aanleggen zonder dat iemand bezwaar kan maken.]

6. Item si aliquis homo quesierit domum alicuius pugnando, solverit X lb.
[Voorts als iemand het huis van iemand anders opzoekt om te vechten, moet hij 10 pond betalen.]

7. Item si aliquis homo proiecerit aliquem violenter in aquam et irato animo, solveret X lb.
[Voorts als iemand een ander met geweld en in woede in het water gooit, moet hij 10 pond betalen.]

8. Item notorium vulnus, ita quod scabini sciant esse notorium, X lb.
[Evenzo een duidelijke wond[423], in de zin dat de schepenen weten dat die duidelijk is, 10 pond.]

9. Item si aliquis verberaverit aliquem irato animo ad terram vel dederit palmam in facie, quod probari posset per duos oppidanos ita quod unus viderit et alius per veritatem diceret, solvet XX lb[424].
[Voorts als iemand een ander in woede ter aarde heeft geslagen of een klap in het gezicht heeft gegeven, wat door twee poorters kan worden bevestigd in die zin dat de een het heeft gezien en de ander het naar waarheid kan bevestigen, zal hij 20 schellingen betalen.]

10. Item quotidianos bannos nostros damus ad tres solid.
[Voorts bepalen we onze dagelijkse boeten[425] op 3 schellingen.]

11. Item aream unius domus habens quatuor virgas solvet tres solidos annuatim ad censum in die Martini hiematis[426], vel in sequenti die duplicem censum.
[Voorts zal iemands huis dat vier roeden omvat jaarlijks drie schellingen opleveren aan belasting op Maartensdag in de winter of op de volgende dag de tweevoudige belasting.]

12. Item si aliquis tenuerit falsam mensuram de annona vel butyro et hoc probari posset cum duobus opidanis, solvet quinque solidos.

---

[421] De stadsheren Aernt en Gijsbert.
[422] Gelegen ten zuidwesten van Nieuwpoort.
[423] Een zogenaamde *keurwond*: dat is een wond van vaste afmetingen, die als zodanig in de stedelijke voorschriften, de keur, omschreven staat, evenals de strafmaat. In de Middelnederlandse vertaling staat hier *openbare wonde*.
[424] Uit de latere, Middelnederlandse vertalingen blijkt het om *solidos* (schellingen/stuivers) te gaan.
[425] Voor overtredingen tegen ons gezag.
[426] Lees *hiemalis*.

[Voorts als iemand een valse maat heeft gebruikt van koren of boter en dit kan met twee poorters worden bewezen, zal hij 5 schellingen betalen.]

13. Item Euerardus Corfas habet octo virgas pro tribus solidis.
[Voorts heeft Evert Coyfaes acht roeden in pacht voor drie schellingen.]

14. Item quicumque voluerit fieri opidanus in predicta Nova Villa, dabit II solid.
[Voorts zal ieder die poorter wil worden in het voornoemde Nieuwpoort, 2 schellingen betalen.]

15. Item Gyselbertus habebit transitum aquę suę per slusam Novę Villę omni tempore quando habebit necesse.
[Voorts zal Gijsbert zijn watergang[427] hebben door de sluis van Nieuwpoort te allen tijde, wanneer hij het nodig zal vinden.]

16. Item dicimus quod nullus oppidanorum nostrorum vel bona eorum possint arrestari in nostra iurisdictione extra Novam Villam preter nos nisi de parvis dampnis, scilicet cum vaccis et iumentis et huiusmodi et non de alys dampnis.
[Voorts bepalen wij dat geen van onze poorters of hun goederen aangehouden kunnen worden in ons rechtsgebied buiten Nieuwpoort buiten ons medeweten, tenzij voor kleine schadegevallen namelijk met koeien en lastdieren en dergelijke zaken en niet voor andere schadegevallen.]

17. Et si aliquis habeat adversus aliquem oppidanum, veniat in Nova Villa coram iudice nostro et recipiat ibi quod dictaverit iuris ordo.
[En als iemand iets heeft tegen een of andere poorter, moet hij in Nieuwpoort komen voor onze rechter en daar krijgen wat de rechtsorde voorschrijft.]

18. Item oppidani nostri ibunt sicut Traiectenses vadit coram theolonys per diocesim Traiectensem.[428]
[Voorts zullen onze poorters reizen zoals de bewoners van Utrecht gaan langs de tollen door het diocees van Utrecht.]

19. Item dicimus si necesse habemus contradicere aquam super Achterdyck.
[Voorts bepalen wij als we het nodig vinden het water aan gene zijde van de Achterdijk te blokkeren.]

20. Item quicumque emerit hereditatem in Nova Villa legittime coram septem scabinis et iudice nostro et proprietatem habeat, ita quod scabini sciant, quandocumque per annum habuerit, quod nullus eum potest in dicta hereditate debilitare.
[Voorts ieder die onroerend goed op wettige wijze heeft gekocht in Nieuwpoort in aanwezigheid van zeven schepenen en onze rechter en dit als eigendom heeft, zodanig dat de schepenen het weten, wanneer hij het gedurende een jaar in bezit heeft gehad, dat niemand hem wat het genoemde onroerend goed betreft iets kan doen.]

21. Item dicimus nos Arnoldus et Ghisbertus quod, si aliquis hominum nostrorum de nostro domino intraret opidum Novę Villę et ibidem violentiam fecerit alicui minus iuste, quicumque obstaret illam violentiam vel factum quod nullum dampnum incurrerent.
[Voorts bepalen wij Arnold en Gijsbert, dat als iemand van onze mensen van onze heerlijkheid de stad Nieuwpoort in zou gaan en daar iemand op minder terechte wijze geweld aandoet, ieder die dat geweld of die daad verhindert, dat zij geen schade zouden ondervinden.]

22. Quicumque querimoniam de hereditate alicuius opidani fecerit in Nova Villa et super hoc deciderit, quod solvet omnes expensas super hoc factas.

---

[427] Doorgang van zijn water.
[428] Dit artikel bepaalt dat zij tolvrij zullen varen in het gebied van het sticht Utrecht.

[Ieder die een klacht over het onroerende goed van een of andere poorter heeft ingediend in Nieuwpoort en de rechtszaak daarover verliest, dat hij alle onkosten die daarvoor zijn gemaakt zal vergoeden.]

Datum anno Domini millesimo ducentesimo LXXXIIIº, feria quarta post Quasimodo[429].
[Gegeven in het jaar des Heren 1283, donderdag na Quasimodozondag.]

[429] De eerste zondag na Pasen.

1322 april 18 **Rechten Oudewater (I)** **Oudewater**

Willem III, graaf van Henegouwen etc. verleent het keurrecht aan zijn lieden van de stad Oudewater en regelt de aansprakelijkheid voor hun schulden binnen het graafschap.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (wrs. 1325-1331) NA, AGH 398 (groot register Woerden), f. 5r .
Druk: a. Van Kinschot, Beschryving Oudewater, p. 270 – b. ChHZ, II, p. 281.[430]

Wi Willaem grave van Heynnegouwen etc. maken cond etc. dat wi omme goeden dienst wille die ons onse goede lude van onser poirt van Oudewater hier voirmaels ghedaen hebben ende noch hier namaels doen sullen, hem sulke gracie ghedaen hebben ende doen als hier na ghescreven staet.
[Wij Willem, graaf van Henegouwen etc. maken eenieder bekend dat wij, vanwege de goede diensten die onze goede lieden van onze stad Oudewater ons voorheen gedaan hebben en hierna nog doen zullen, hen zulke gunst hebben gegeven en geven, zoals hierna geschreven staat:.]

Zo wad die zeven scepen aldair mit den tween raetsmannen bi onsen ghewairden rechter die wi of onse bailiu dair setten sullen ghemeenliken kueren ende wilcoren toit onser poirt oirbair voirs., die willen wi dat voirt ghaen ende vast ende ghestade bliven.
[Wat de zeven schepenen aldaar met twee raadslieden in aanwezigheid van onze wettige rechter[431], die wij of onze baljuw daar zal aanstellen, gezamenlijk vaststellen of verordenen ten dienste van onze voornoemde stad, dat willen wij dat zal blijven bestaan en onverbrekelijk zal blijven.]

Voirt willen wi datmen onsen poirters van Oudewater noch hoir goed nerghent besette van scaden jof van scouden binnen onsen lande, het en ware jof si hem selven jof hoir goed verwilcoird hadden jof verbonden in anders onsen steden voir scepenen binnen vriheden jof buten vriheden, in ambochten voir den wairden rechter ende voir seven buren; so willen wi dat si dair of aldair te rechte staen, zi selve des si dair sien jof hoir goed, ende men hem anespreket.
[Voorts willen wij dat men op onze poorters van Oudewater noch op hun goederen ergens binnen onze landen beslag zal leggen vanwege geldschulden, tenzij zij zichzelf of hun goederen in rechte tot zekerheid hadden verbonden in een van onze andere steden ten overstaan van schepenen, [of] binnen vrijheden in ambachten voor een wettige rechter en voor zeven buren; dan willen wij dat zij zelf terzake aldaar terechtstaan, aangezien zij of hun goederen daar zijn en men een gerechtelijke eis tegen hen instelt.]

Ende dese gracie voirs. ende dese brief sal gheduren tote onsen wederseghen sonder archliste.
[En deze voornoemde gunst en deze brief zal gelden tot onze herroeping, zonder kwade trouw.]

In oerkonde etc. Ghegheven toit Oudewater des zonnendaghes op den Beloken Payschen int jaer ons Heren Mo CCC twee ende twintich.
[Ten bewijze etc. Gegeven te Oudewater, op beloken Pasen in het jaar van onze Heer 1322.]

---

[430] Onderstaande tekst is gebaseerd op B. Hertaling door J.C.M. Cox.
[431] Hiermee wordt de *schout* bedoeld.

1345 sept. 1 Rechten Oudewater (II) Den Haag

Willem IV, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, en heer van Friesland, verleent op verzoek van zijn oom, Jan van Henegouwen, aanvullende rechten aan zijn poorters van Oudewater, waaronder tolvrijdom en de hoge jurisdictie.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1345) NA, AGH 218 (register EL. 32 van akten van graaf Willem IV lopend over 1337-1345), f. 60 – C. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 55r, nr. 142.
Druk: a. Van Kinschot, Beschrijving Oudewater, p. 277- 278 – b. ChHZ, II, p. 697- 698.[432]

Willaem graue van Heynegouwen etc. maken cont etc. dat wy bi rade ons liefs oems heeren Jans van Hennegouwen heere van Byaumond ende bi anders onsen ghemeenen rade onsen lieuen ende ghetrouwen poerters van Oudewater om trouwen dienst die si ons ghedaen hebben ende noch doen zullen gratie ghedaen hebben ende alsulc recht ende vryhede ghegheuen hebben ende gheuen mit desen brieue als hier na ghescreuen staen voer ons ende voer onse nacomelinghe eewelike te duren.
[Willem, graaf van Henegouwen enz. maken eenieder bekend dat wij op advies van onze geliefde oom heer Jan van Henegouwen, heer van Beaumont, en verder van onze gemene raad, onze geliefde en getrouwe poorters van Oudewater vanwege trouwe dienst die zij ons gedaan hebben en nog doen zullen, gunst gegeven hebben en al dergelijke rechten en vrijheden hebben gegeven en geven met deze brief, als hierna geschreven staat, vanwege ons en vanwege onze nakomelingen voor eeuwig te duren.]

1. In den eersten gheuen wy onsen poerters voerscreuen die daer binnen woenen ende namaels woenen zullen ende jaer ende dach mit alle hoere woenste daer binnen ghewoent hebben tollen vri te varen mit al hoeren goede vp wat bodem dat gheleghen is over al duer onsen lande voerbi alle onse tolne.
[Ten eerste geven wij onze voorschreven poorters die daar binnen wonen en hierna wonen zullen, en jaar en dag met hun gehele hebben en houden daarbinnen gewoond hebben, tolvrij te varen met al hun goederen op welk grondgebied dat gelegen is, overal door onze landen voorbij al onze tollen.]

2. Voert soe wat die zeuen scepen mit twien raetsmannen aldaer bi onsen ghewarden rechter dien wi of onse baliv aldaer setten zullen ghemeenlike coeren ende wil coeren tot ons ende onser poerte voerscreuen oerbaer dat willen wy dat voert ghae ende vast ende ghestade blive het en ware dat onsen scoute ende onsen ghemeenen gherechte dochte dat eenich coer gheleyt waere die ons ende onser stede niet oerbaerliic en waere die mocht onse scoute met onsen ghemeenen gherechte of metten meerendeel van onsen gherechte of legghen off verwandelen[433] alsoe als hun dunken soude dat ons ende onser stede oerbaer ware.
[Voorts wat de zeven schepenen met twee raadslieden daar ten overstaan van onze gevolmachtigde rechter, die wij of onze baljuw daar zullen aanstellen, gemeenschappelijk keuren en willen keuren tot nut van ons en van onze voornoemde stad, dat willen wij dat in stand blijft en vast en onverbrekelijk, tenzij onze schout en ons gemene gerecht van mening is dat enige keur vastgesteld was die ons en onze stad niet tot nut zou zijn, die mag onze schout met ons gemene gerecht of met de meerderheid van ons gerecht terzijde leggen of veranderen zoals zij zullen menen dat het ons en onze stad van nut zou zijn.]

3. Vort datmen onse poerters van Oudewater aldaer woenachtigh hem noch hoer goet nerghent besettet en sel noch aentalen binnen onsen lande om scade noch om scoude het en waer binnen onsen vryen steden jof dat si buten steden voer den ghewaerden rechter ende voer oirconden him selven verwilcoert of verbonden hadden dat willen wy dat si daer of aldaer rechtsplegen.
[Voorts dat men onze poorters van Oudewater aldaar woonachtig, op hen noch hun goederen waar dan ook beslag

[432] Deze tekst is gebaseerd op C. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.
[433] Bij Van Mieris staat hier *veranderen* met noot dat in het originele manuscript *verwandelen* staat.

zal leggen noch aantasten binnen onze landen, om schade noch om schulden, tenzij binnen onze vrije steden of dat zij buiten [die] steden voor de gevolmachtigde rechter en voor getuigenbewijs zelf daarin hadden toegestemd of zich hadden verbonden, dat willen wij dat zij daarvan aldaar procederen.]

4. Voert soe wat misdaet ghesciet binnen der vryhede van Oudewater die selmen daer binnen berechten vytghenomen die misdede jeghens ons of onse boden dat souden wy berechten mit onser heerlichede.
[Voorts welke misdaad geschiedt binnen het rechtsgebied van Oudewater, die zal men daarbinnen berechten, met uitzondering van de misdaden jegens ons of onze bodes, die zullen wij berechten met onze heerlijkheid.]

Ende omdat wy willen dat onse lieue ende ghetrouwe porters voerscreuen ende hoere nacomelinghen van ons ende van onsen nacomelinghen dese voerseyde gratie vryhede ende recht witteliken ende ghetrouweliken ende eeuweliken sal ghehouden bliuen soe hebben wy desen brief open beseghelt mit onsen seghele.
[En omdat wij willen dat onze geliefde en getrouwe voornoemde poorters en hun nakomelingen vanwege ons en onze nakomelingen deze voorzegde gratie, vrijheden en recht wettelijk en getrouwelijk en voor eeuwig behouden zal blijven, aldus hebben wij deze brief open bezegeld met ons zegel.]

Ghegheuen in den Haghe des donresdaechs na sinte Johansdach vitgaende oechste Anno xlv.
[Gegeven in Den Haag op de donderdag na de dag van Sint Johannes de Dopers onthoofding aan het eind van de oogstmaand, anno [13]45.]

1410 dec. 29 Rechten Purmerend I Amsterdam

Willem Eggert, heer van Purmerend, verleent aan de lieden die in de ban van het land van Purmerend wonen vrijheden en rechten.

Origineel: A. WA, 0054 Gemeente Purmerend, (1275) 1582-1813 (1824), inv. nr. 5, regest 4, charterberging. Druk: a. H. Soeteboom, Oud-heden van Zaan-land, Stavoren, Vronen en Waterland, II, Amsterdam 1702, p. 118-121 – b. ChHZ, IV, p. 160 (gebrekkig) – c. Nijenhuis, Purmerend, een stad uit het veen, bijlage 2.[434]

Willem Eggert here tho Purmerend doe cond allen luden dat ic overmids oetmoedichs verzuecs wille mijnre gueder lude ende ghemeyne bueren geseten inden banne des lands van Purmerend ende om nutscap oirbaer ende profijt my ende mijnre gueder lude van P[urmerend] ghemeynlic ende om dat sij te bet vermeeret ende ghebetert zullen worden op dat sij mij te bet dienen moghen den selven minen bueren ende ghemeynen gueden luden die nu woenen ende naemaels woenen zullen in den banne des lants van Purmerend voers. ghegheven hebbe ende gheven mit desen brieve voir mij ende voir minen nacomelinghen hem ende horen nacomelinghen ewelike duerende alzulke vryheden ende rechte als hier na bescreven staen.
[Willem Eggert, heer van Purmerend, maakt eenieder bekend, dat ik om reden van het nederig gedane verzoek van mijn goede lieden en gemene inwoners, woonachtig in het rechtsgebied (banne) van het land van Purmerend, en vanwege nut, voordeel en profijt van mij en van mijn voornoemde gezamenlijke goede lieden, en omdat zij des te beter groeien en er op vooruit zullen gaan, en ook omdat zij mij des te beter zullen kunnen dienen, diezelfde inwoners van mij en de gemene goede lieden, die nu wonen en hierna zullen wonen in het rechtsgebied van het voornoemde land van Purmerend, hebben gegeven en geven met deze brief voor mij en voor mijn nakomelingen, hen en hun nakomelingen voor altijd durende al dergelijke vrijheden en rechten als hierna geschreven staan.]

1. In den eersten dat ic of mijn rechter dien ic dat bevelen zal alle jare zal kiesen op onser Vrouwen dach purificacio iof binnen achte daghen dair na onbegrepen vijf scepene vanden vroetsten ende redelixten knapen die een jair lanc buer geweest zijn inden banne van Purmerend ende die en zullen elx niet myn dan tot tweenhondert ponden ghegoet wesen. Ende dese vijf scepene zullen alle zeghele hebben ende wie gheen zeghel en heeft die zal rechtevoirt als hi scepen ghecoren ende gheeedt is een zeghel doen maken. Ende mit desen scepene zalmen alle zaken berechten van enen ygheliken wie hi sij welgheboren of anders.
[Ten eerste, dat ik, of mijn schout, die ik dat zal opleggen, elk jaar op onze Lieve Vrouwedag Purificatio [2 febr.] of binnen acht dagen daarna ongehinderd zal kiezen vijf schepenen uit de verstandigste en meest rechtschapen knapen, die een jaar lang inwoner zijn geweest in het rechtsgebied van Purmerend, en die zullen elk tot niet minder dan tweehonderd pond gegoed zijn. En deze vijf schepenen zullen allen een zegel hebben, en wie geen zegel heeft, die zal onmiddellijk wanneer hij tot schepen is gekozen en beëdigd is, een zegel laten maken. En met deze schepenen zal men alle zaken berechten vanwege eenieder, wie hij ook is, welgeboren of anderszins.]

2. Voirt zo wie voir 't gherecht aen gesproken wort om enigherhande sculde die zal die sculde ghelden of wedden of zijn onscoude dair van doen alleyne mit sinen eede sonder meer ghevolchs. Ende des en zalmen nyemant moghen verweren mit ghenen tughe dan mit scepene of mit scepene brieve uutghenomen huire van lande of van husinge die mach men inwinnen mit zwadenoets of mit bueren ende voert mit panden bi den gherechte alzo verre als die huyre niet verjaert en is.
[Voorts wie voor het gerecht wordt aangeklaagd vanwege enigerlei schuld, die zal die schuld betalen, of waarborg geven, of zich vrijpleiten van die schuld met alleen zijn eed zonder meerdere volgelingen (die een volgeed afleggen) En daarvan zal niemand zich mogen verweren met getuigen dan met getuigenis van schepenen, of met schepenbrieven, uitgezonderd vanwege pacht van gronden, of van huizen, die mag men inwinnen met de belendende eigenaar of met inwoners, en voorts met panden voor het gerecht, voor zover die huur niet verjaard is.]

[434] Deze tekst is gebaseerd op A.; transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.

3. Voirt zo sullen die scepene van allen saken tughen moghen een jaer lanck na dat sij of gegaen syn van horen schepen ambocht ende niete langher uutghenomen so wat mijnre heerlichede ruert dair zullen zij af tughen moghen alzo langhe als zij leven.
Ende alle zaken dair zij brieve af zeghelen in horen jaire als zij scepene zijn die zullen ghedueren horen tyt lanc na inhoude dier brieve.
[Voorts zullen de schepenen vanwege alle zaken een jaar lang mogen getuigen, nadat zij hun ambt van schepen hebben neergelegd, en niet langer, uitgezonderd wat mijn heerlijkheid aangaat, daarvan zullen zij mogen getuigen zo lang als zij leven. En alle zaken waarvan zij akten hebben opgemaakt of gezegeld in hun jaren dat zij schepenen waren, die zullen in stand blijven gedurende hun gehele periode in overeenstemming met de inhoud van die brieven.]

4. Voirt zo zalmen altoes recht houden opten dinxdach ende dan voirt rechten ghelyc men opten sonnendach pleghet te doen. Ende wanneer eenich heylich dach coemt opten Dinxdach zo salmen 't rechten houden opten eersten wercken dach dair na ende voirt recht doen in der manieren als voir gheruert is.
[Voorts zal men altijd de rechtszitting houden op de dinsdag, en dan verder recht spreken zoals men op de zondag pleegt te doen. En wanneer enige heilige dag op de dinsdag valt, dan zal men de rechtszitting houden op de eerste werkdag daarna, en dan verder recht doen op de wijze zoals het hiervoor is aangegeven.]

5. Voirt wanneer dair enich vechtelic of gescille valt dair zullen die scout ende twee scepene of twee scepene sonder scout wair hi dair niet bi enen vrede af maken ende bieden ende dien vrede sal ghedueren zes weken lanc maer teynden dien ses weecken niet te vernyen noch te verlangen ten zij dats yemant begheert vanden maghen van enigher side.
[Voorts wanneer daar enige vechtpartij of tweedracht voorvalt, daar zullen de schout en twee schepenen, of twee schepenen zonder schout, wanneer hij daar niet bij aanwezig is, een vrede opleggen of bieden, en die vrede zal zes weken lang duren, maar aan het eind van die zes weken zal deze niet worden vernieuwd noch verlengd, tenzij dat iemand van de bloedverwanten van een der partijen dit wenst.]

6. Voirt zo en zullen dair gheen scoute noch scepene wesen die in onechtschap ghewonnen is dats te wetene die bastaert is.
[Voorts zullen daar geen schouten noch schepenen zijn, die uit een onwettig huwelijk geboren zijn, dat is te weten, die bastaard is.]

7. Voirt alle zaken die hier in bescreven staen die zalmen hier uijt rechten ende hantieren. Ende wes hier in niet bescreven en is dat zalmen rechten ende hantieren na ouden handvesten, die zij van minen ghenadigen heren van Hollant hebben, na der bester redene na ouden custume ende rechten des lands voirsz. behoudeliken mi alleweghe mijnre heerlic[heden][435].
[Voorts alle zaken die hierin beschreven staan, die zal men uitvoeren en in acht nemen. En wat hierin niet beschreven is, dat zal men uitvoeren en in acht nemen volgens oude handvesten, die zij van mijn genadige heren (graven) van Holland hebben, naar beste inzicht, naar oude gewoonten en rechten van voornoemd land, behoudens mij in alle opzichten mijn heerlijkheid.]

Ende omdat ic minen gueden luden van Purmerend ghemeynliken alle dese voirseyde punten vaste ende ghestade gehouden wil hebben voir mi ende minen nacomelingen hem ende horen nacomelingen ewelik duerende in alre manieren alze voirs. staet so hebbe ic desen brieve bezeghelt mit minen zeghele hier aengehangen. Ghegheven tot Aemstelredamme upten neghen ende twintichsten dach in decembry int jare ons Heren dusent vierhondert ende tien.
[En omdat ik mijn goede lieden van Purmerend gezamenlijk al de voornoemde punten onverbrekelijk gestand wil doen voor mij en mijn nakomelingen, hen en hun nakomelingen eeuwig durend op alle manieren als voorschreven staat, aldus heb ik deze brief bezegeld met mijn zegel hier aangehangen. Gegeven te Amsterdam op de 29ste dag in december in het jaar van onze Heer 1410.]

---

[435] Deze tekst ontbreekt vanwege een gat in de oorkonde; aldus opgenomen volgens b. *ChHZ*.

1484 april 21 Rechten Purmerend II [Purmerend?]

Johan, heer van Egmond, van Baer en van Purmerend, stadhouder-generaal van Holland, Zeeland en West-Friesland, bevestigt de bestaande rechten en privileges van zijn onderzaten van de stad en heerlijkheid Purmerend, en breidt deze uit met enkele aanvullende rechten waaronder het keurrecht.

Origineel: A. Waterlands Archief, 0054 Gemeente Purmerend, (1275) 1582-1813 (1824), inv. nr. 42, regest 57, charterberging.
Afschrift: B. (1667) Waterlands Archief, 0054 Gemeente Purmerend, (1275) 1582-1813 (1824), inv. nr. 42, doorgestoken vidimus – C. (1771) Waterlands Archief, 0054 Gemeente Purmerend, (1275) 1582-1813 (1824), inv. nr. 42.
Druk: a. H. Soeteboom, Oud-heden van Zaan-land, Stavoren, Vronen en Waterland, II, Amsterdam 1702, p. 146-150 – b. J.L. Postema, Geschiedenis en ontwikkeling der Purmerender markt, Purmerend 1940, p. 109-112 – c. Nijenhuis, Purmerend, een stad uit het veen, bijlage 3.[436]

Wij Johan Here tot Egmont tot Bair ende tot Purmereynde, Stedehouder generaal van Holland, Zeeland ende Vrieslant, doen kondt allen luijden ende bekennen mit desen onsen brieve, voor ons onsen erven ende nakomelingen, dat ende alsoo wij in der huldinge van onsen lieven getruwen ondersaiten van onser stede ende heerlijkheijt van Purmereijnde, gelooft, gesworen ende geconfirmeert hebben, hen luijden 't onderhouden heir goede oude rechten ende previlegien, die sij van anderen heuren voirheren ende onsen voorsaten hebben geworven, ende tot desen dage toe gebruijct,
Wij aansiende de goetwilligheijt, ende getrouwigheijt van den selven onsen ondersaiten, van onser stede ende heerlijkheijt van Purmereijnde, sijn uijt sonderlinge affectie daertoe geneijcht om dat wij geenre sagen denn meesten oirbaer prouffijten ende wailvairte van onsen voorsz. ondersaiten, hebben hem luijden, in verbeteringe van allen hairen goede oude rechten ender previlegien gegund verleent ende gegeven, gunnen, verleenen ende geven mit desen onsen brieve voir ons, onsen erven ende nacomelingen heren ofte vrouwen tot Purmereijnde, dese naebeschrevene punten ende articulen.
[Wij, Johan, heer van Egmond, van Baer en van Purmerend, stadhouder-generaal van Holland, Zeeland en West-Friesland, maken eenieder bekend en erkennen met deze brief van ons, voor ons, onze erfgenamen en nakomelingen, dat wij ter gelegenheid van de inhuldiging door onze geliefde, trouwe onderzaten van onze stad en heerlijkheid van Purmerend, beloofd, gezworen en bevestigd hebben hen lieden hun goede oude rechten en privileges te onderhouden, die zij van hun andere, eerdere heren hebben verworven en tot heden toe gebruikt, hebben wij, gelet op de welwillendheid en trouwheid van dezelfde onze onderzaten van onze stad en heerlijkheid van Purmerend, uit uitzonderlijke genegenheid ertoe geneigd omdat wij gaarne zagen het meest nuttige voordeel en welvaart van onze voornoemde onderzaten, hen lieden, ter verbetering van al hun goede oude rechten en privileges, gegund, verleend en gegeven, gunnen, verlenen en geven met deze brief van ons, voor ons, onze erfgenamen en nakomelingen als heren of vrouwen van Purmerend, deze hierna beschreven punten en artikelen.]

1. In den eersten dat dair sullen wesen een ende dartigh van die rijksten ende notabelste Purmereijnde ende van Neck, die dat gantsche Bestuur van onse Stede ende heerlickheijt voirsz. hebben ende bewaren sullen in allen saiken der gemeenten aangaande, ende alle 't gene dat bij den een ende dartigen voirsz. ofte bij dat meestedeel van hem luijden gekeurd, ingeset, geconsenteert, gesloten ende ontsloten wordt van der gemeenten wegen, dat houden wij volmachtict, bondig, vast, ende van wairden ongehindert ende sonder tegenzeggen off contradictie van iemand anders van onse voirsz. ondersaiten, ende off sij enige koeren ingeset hadden om 't besten ende des meesten oirbaers willen, die overmits verwisseling van der tijt niet nut en wairren die mogen sij vermaiken ten einde Jairs, soo den selven een ende dartigen goed ende oirbaer sal wesen voor die gemeene ondersiten. Behoudelijcken altijt die hantvesten van die

[436] Tekst is gebaseerd op A. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.

voirsz. ondersaiten van Purmereijnde goet, vast, ende van waerden blijven, ende oik dat wij sullen setten goede, rijcke, eerbaire notabile mannen tot Burgemeesteren sulk als ons believen zullen, ende men gewoonlik is te setten op Sinte Marcus dagh.
[Ten eerste dat daar een en dertig van de rijkste en meest notabele van Purmerend en van Neck zullen zijn die het gehele bestuur van onze stad en heerlijkheid voornoemd hebben en bewaren zullen in alle zaken de gemeente aangaande, en al hetgene dat door de eenendertig voornoemd of door de meerderheid van hen lieden wordt gekeurd, verordend, vastgesteld, besloten en verklaard van gemeentewege, dat houden wij volkomen, bindend, vast en onbelet van kracht zijnde, en zonder tegenspreken of contradictie door iemand anders van onze voornoemde onderzaten. En als zij enige keuren verordend hadden vanwege het beste en meeste nut, die vanwege ontwikkelingen in de tijd niet meer nuttig waren, die mogen zij veranderen aan het eind van het jaar, zo als het naar eigen inzicht van de eenendertig goed en nuttig zal zijn voor de gewone burgers. Onder het voorbehoud dat altijd de handvesten van de voornoemde onderzaten van Purmerend goed, vast en van kracht blijven, en ook dat wij goede, rijke, eerbiedwaardige en notabele mannen tot burgemeesters zullen benoemen zoals ons believen zal, en men gewoon is te bemoemen op Sint Marcusdag.]

2. Voorts soo willen wij dat daar niemant Schepen en sal sijn tenzij hij en hebbe oock ses Jair Poirter geweest, ende ooik sijn goet en sij hondert Engelsche Nobell waerdich ende hem dragende na ouder gewoonte: ende heir recht sullen sij mogen houden in 't gasthuijs, ofte in 't Stede-huijs tot hairen belieften.
[Voorts willen wij dat niemand daar schepen zal zijn tenzij hij ook zes jaar poorter is geweest en ook gegoed is tot honderd Engelse nobels en hen voor te dragen naar oude gewoonte; en hun rechtszittingen zullen zij naar hun believen mogen houden in het gasthuis of in het stadhuis.]

3. Ook soo willen ende gonnen wij onsen voorsz. ondersaiten twee Jairmarkten de eene sal weesen Achte dagen nae den Meijen dagh, ende den anderen Jairmarkt des eersten daige nae Sinte Victoirs dagh ende noch een weeckmarckt die sal wesen alle Zaterdaige. Indien dat de Zaterdagh op een heilich dach quame soo mogen sij die verstellen eenen dach voir ofte nair.
[Ook willen en gunnen wij onze voornoemde onderzaten twee jaarmarkten; de ene zal plaatsvinden acht dagen na de eerste dag van Mei en de andere de eerste dag na Sint Victorsdag [10 okt.] en nog een weekmarkt, die zal plaatsvinden op alle zaterdagen. Indien de zaterdag op een heilige dag valt dan mogen zij die verplaatsen naar een dag er voor of er na.]

4. Item als die Schout in die Settinge van den belasting der gemeenten eenen eedt staaft dair van sal hij hebben tien stuivers, ende niet meer, off waire hij dair onwilligh toe, soo consenteeren wij, dat die Burghemeesters dat doen sullen mogen sonder beklachte van den schout.
[Evenzo als de schout bij de schatting van de belasting van de burgerij een eed bevestigt zal hij daarvoor tien stuivers krijgen en niet meer; wanneer hij daartoe niet bereid zou zijn, zo bepalen wij, dat de burgemeesters dat zullen mogen doen zonder bezwaar van de schout.]

5. Item soo sullen wij eenen goeden bequamen man setten in der Scholen ende costerijen van Purmereijnde, die welke ons, onse voirsz. ondersaiten recommandeeren ende presenteren sullen, daer sij mede te vreden sijn.
[Evenzo zullen wij een goed en bekwame man benoemen in de school en kosterij van Purmerend, die ons door onze voornoemde onderzaten zal worden aanbevolen en voorgedragen, waar zij tevreden mee zijn.]

6. Want wij oversiende bij goeder discretie, dat onse ondersaiten van Neck, met die ondersaiten der stede van Purmereynde in allen contributien hulp in den bancken der rechten ende in andere saicken van gelijk oordeel sijn, soo willen wij, soo veel in ons is gevende den voirsz. onsen ondersaiten van Neck alle alsulcke rechten, vrijheden en previlegien, op allen Thollen, ons genadichs heren 's graven van Holland etc. als die ondersaiten van Purmereijnde gehadt ende gebruijct hebben, ende noch dagelijx hebben ende gebruijcken, want zij te samen uijt eenen oirspronck gesproten, ende van eenen natuyren sijn, daeromme sij in gelijker forme die previlegien van den Tollen behoiren te gebruijcken. Indien dair oock die van Neck eenigh gebrek innen geviele, willen wij hem luijden innen voorstaan ende verantwoorden, soo veel des in ons is.
[Aangezien wij bemerken met juist oordeel dat onze onderzaten van Neck met de onderzaten van de stad Purmerend in alle geldelijke bijdragen, bijstand in de rechtbank en in andere zaken van gelijk oordeel zijn, willen wij voor zover

het aan ons is de voornoemde, onze onderzaten van Neck al dergelijke rechten, vrijheden en privileges te geven op alle tollen van onze genadige heer, de graaf van Holland enz. als de onderzaten van Purmerend gehad en gebruikt hebben en nog dagelijks hebben en gebruiken, want zij komen samen voort uit een en dezelfde oorsprong en zijn van nature een, daarom behoren zij in gelijke mate de privileges van de tollen te gebruiken. Indien daar ook die van Neck enig gebrek in vertoonden, willen wij hen lieden hierin voorstaan en verantwoorden, voor zo ver het aan ons is.]

Welke voirsz. punten alle samentlick, ende bijsonder wij voir ons, onsen erven ende nakomelingenvoorsz. gelooft hebben, ende geloven als goed heere van Eeren ende van trouwen, onsen voirsz. ondersaiten van Purmereijnde der stede ende heerlijckheijd voirsz. te houden vast, stade ende onverbrekelick ten eeuwigen dagen, sonder alle arch ende list.
[Welke voornoemde punten alle gezamenlijk en elk in het bijzonder wij voor ons, onze erfgenamen en nakomelingen beloofd hebben en beloven als goed heer van eer onze voornoemde onderzaten van Purmerend de stad en heerlijkheid voornoemd vast en onverbrekelijk te houden ten eeuwigen dage, zonder enige arglist.]

Des 't oirkonde der waarheijt, ende gansser vaster stadigheijt, alre saicken ende punten voirsz. soo hebben wij Johan here tot Egmont, tot Bair ende tot Purmereijnde onssen zegel, voir ons,onsen erven ende nacomelingen, beneden aen desen Brieff van onser rechter wetentheid en goeden wille doen hangen.
[Daarom ter getuigenis van de waarheid en gehele vaste bekrachtiging van alle voornoemde zaken en punten hebben wij Johan, heer van Egmond, van Baer en van Purmerend ons zegel voor ons, onze erfgenamen en nakomelingen beneden aan deze brief willen doen hangen ten teken van onze juiste bekendheid en goede wil.]

Gegeven in 't jaar ons Heeren Duijsent vier hondert vier ende tachtich, den een ende twintigsten dach in Aprille.
[Gegeven in het jaar van onze Heer 1484 de 21ste dag in April.]

Albrecht, paltsgraaf van de Rijn, hertog in Beijeren, ruwaard van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Reimerswaal.

Origineel niet voorhanden (verloren gegaan in mei 1940).
Afschrift: B. (1375) NA, AGH 226 [Register IIII van akten van hertog Albert, lopende over 1358-1390] f. 164v – C. (1431 juni 26) vidimus van het charter van 1375 april 1 door Johan Gruter, prior van het Regulierenklooster te Reymerswale, geheeten Onser-Vrouwenparadijs, en Mychiel Pieter Mychielssone van Tostel, prior van het huis der Kruisbroeders van den regel van St. Augustinus te Goes (Fruin, Het archief, p. 30, nr. 43; regest nr. 17); niet voorhanden (verloren gegaan bij het bombardement van Middelburg in mei 1940) – D. (onbekende datering) Zeeuws Archief, handschrift 3, p. 373-375 – E. (onbekende datering) NA, verzameling handschriften derde afd., inv. nr. 1422 – F. (18de eeuw) NA, Archief van mr. L.P. van de Spiegel, inv. nr. 570, p. 16 – G. (onbekende datering) UB Leiden, westerse handschriften, ms. LTK 836, f. 11= P. Bondam, Privilegiën en Keuren van Zeeland, inzonderheid van Reimerswale; tevens P. Bondam, Van de tienden in Zeeland, bijzonder in 1310 (collectie Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 185 fol.) – H. (16de – 17de eeuw) KB, Handschrift, inv. nr. 70B37 = Privilegiën, ordonnantiën etc. betreffende de voormalige stad Reimerswaal; 1315-1595, bijeengebracht door Adriaan Jan de Ruever (1738-1788), pensionaris van Zierikzee, f. 125v - 128r.
Druk: a. ChHZ, III, p. 289 – b. Reijgersbergen/Van Boxhorn, Chroniik van Zeelandt, deel I, p. 408 – c. Smallegange, Nieuwe Cronyk van Zeeland, p. 270.
Regest: R. Fruin, Het archief der stad Reimerswaal, 's-Gravenhage 1897, nr. 17.[437]

Aelbrecht etc. doen cont allen luden dat wij zulke gratie punten ende vryheden onsen lieuen ende ghetrouwen poerteren van Reymerswael ghedaen ende ghegheuen hebben als hier na ghescreuen staen.
[Albrecht etc. maken eenieder bekend dat wij zulke gunsten, privileges en vrijheden aan onze geliefde en trouwe poorters van Reimerswaal gedaan en gegeven hebben zoals hierna geschreven staan.]

1. Inden eersten soe hebben wij hem gheoerloeft ende oerloeuen dat si haer stede vesten ende begrauen moghen jn zulker manieren als haer brieve die si van onsen ouders hebben daer of begriepen bi goedoncken ons rentemeysters van bewesterscelt in Zeeland jof ons Raeds die wiere toe voeghen.
[Ten eerste hebben wij hen toegestaan dat zij hun stad bevesten en omgrachten op de manier als hun handvesten, die zij van onze ouders hebben, toestonden, onder goedkeuring van onze rentmeester bewester Schelde in Zeeland, of van onze raad, die wij daartoe aanwijzen.]

2. Voert soe hebben wi hem ghegheven ende gheuen dat onse baliu aldaer mitten scepen binnen Remmerswael berechten sal moghen alle misdaet die daer schiet ende van alle twistliken saken die syn beneden eenen haluen man ende buten vreden ende buten zoenen maer wat daer boven ghesciet die zal onze baliu jn Remmerswael berechten moghen mit onsen scepenen aldaer jn onser jeghenwoordigheyt jof onsen nacomelinghen Graven te Zeeland. Ende si zullen bannen moghen bi onsen baliu vyt hoere stede drie jaer lanc van allen zaken sonder dat an liue jof an lit roert.
[Voorts hebben wij hen toegestaan dat onze baljuw aldaar met schepenen alle misdaden binnen Reimerswaal, die daar geschieden, zullen mogen berechten, evenals alle geschillen, die minder zijn dan de helft van het zoengeld in geval van manslag en behoudens vredes en zoenen, maar wat geschiedt dat daarboven gaat, zal onze baljuw met schepenen van Reimerswaal in onze tegenwoordigheid of van die van onze nakomelingen als graven van Zeeland, mogen berechten. En zij zullen door tussenkomst van onze baljuw voor drie jaren mogen verbannen uit hun stad vanwege alle zaken, behoudens die aan lijf en aan leden raken.]

[437] Deze tekst is gebaseerd op B. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.

3. Voert zullen si zulke vryhede hebben ende ghebruken van jaermarcten als hoer brieue jnhouden die si van onsen ouders ende van ons hebben daer of.
[Voorts zullen zij die vrijheden hebben en gebruiken betreffende jaarmarkten, die hun handvesten inhouden, die zij van onze ouders en van ons terzake hebben.][438]

4. Voert hebben wi hem ghegheuen ende gheuen dat si beleyden moghen in Zuutbeueland van alre schult die voer hoeren scepen verlyet wort gheliken dien van Middelburch behoudelic onser stede van Middelburch zulken hantuesten ende brieue als si daer of van onsen ouders jof van ons hebben.
[Voorts hebben wij hen gegeven dat zij beslag mogen leggen in Zuid-Beveland vanwege alle voor schepenen in rechte erkende schulden, zoals die van Middelburg, behoudens het bepaalde in de handvesten en brieven van de stad Middelburg, die zij daar van onze ouders of van ons hebben verkregen.]

5. Voert soe hebben wij onsen poerteren van Remmerswael voerscreven ghegheuen ende zulke speciale gratie ghedaen dat en ghieman ouer haer goet wisen en sal anders dan scepene binnen Remmerswael ten waer of si hem elware verbonden jof verwilcoerden jof dat si hem versumeden voer onsen tolne sonder oerlof te varen jof anders dat souden si verbeteren bi onsen tolnaer.
[Voorts hebben wij onze voornoemde poorters van Reimerswaal gegeven, en speciaal toegestaan, dat niemand over hun goederen zal rechtspreken dan schepenen van Reimerswaal, tenzij zij zich elders verbonden of toestemden, of dat zij nalieten zonder toestemming langs onze tollen te varen, of anderszins, dat zullen zij in orde maken met onze tollenaar.]

6. Voert soe hebben wy hem ghegheuen soe wes doetslagh meyncten smerten jof wonden die onse poerters van Reymersw. ontfenghen het waer binnen jof buten onser stede voers. dat salmen hem beteren ghelic onsen poerteren van Middelburch.
[Voorts hebben wij hen gegeven welke vormen van doodslag, verminking, kwetsuren of verwondingen, die onze poorters van Reimerswaal worden aangedaan, hetzij binnen dan wel buiten onze voornoemde stad, dat zal men vergoeden op dezelfde manier als onze poorters van Middelburg.]

7. Voert soe hebben wi gheconsenteert dat en ghien ambacht binnen Remmerswael vryheyt noch recht daer hebben en sal ten si bi onsen burghermeysters ende scepen in Remmerswael ende bi onsen rentemeester biwesterscelt in Zeeland.
[Voorts hebben wij vergund, dat geen ambacht binnen Reimerswaal zal worden toegestaan of recht verkrijgen tenzij van onze burgemeesters en schepenen van Reimerswaal, en van onze rentmeester bewester Schelde toestemming wordt verkregen.]

8. Voert sullen wij of onse rentemeester voers. scepene kiesen die wesen zullen in Remmerswael alse veel ende alse menichwarf alst ons ende onser stede voer ghenoemt oerbaerlic wesen sal ende ons nutte donct. Ende die scepene zullen jaere twie burghermeysters nemen ende kiesen by goedoncken ons rentem. voerscreuen binnen den vier heylighen daghen van kersdach. Hier toe hebben wij onser poerte ende poerteren voerscreuen ghegheuen ende gheuen soe wat koeren si legghen onse scepene binnen Remmerswael bi goedonken ons baliuws aldaer om oerbaer ons ende onser stede voers. tot twintich pont zwarten toe dat zullen wij vast ende stade houden ende alle jaere te vernieuwen.
[Voorts zullen wij, of onze voornoemde rentmeester, schepenen kiezen, waarvan er in Reimerswaal zoveel zullen zijn, en zo vaak als het ons en onze voornoemde stad passend zal zijn, en ons nuttig lijkt, en de schepenen zullen jaarlijks twee burgemeesters aanstellen en kiezen met instemming van onze voornoemde rentmeester, binnen de vier geheiligde kerstdagen. Bovendien hebben wij onze stad en poorters voornoemd gegeven en geven dat welke keuren onze schepenen binnen Reimerswaal vaststellen met toestemming van onze baljuw aldaar, en die voor ons en onze voornoemde stad van nut zijn tot een bedrag van twintig pond zwarten, dat alles zullen wij onverbrekelijk en in stand houden, en die zullen elk jaar worden vernieuwd.]

[438] Reeds in 1355 is sprake van twee jaarmarkten te Reimerswaal.

9. Voert soe hebben wij hem ghegheuen dat men ghienen poerter in Remmerswael daghen sal moghen mit gheesteliken rechte van waerliker scoude.[439]
[Voorts hebben wij hen toegestaan, dat men geen poorter in Reimerswaal zal mogen dagvaarden met geestelijk recht vanwege een wereldlijke schuld.]

Ende alle dese punten zullen wesen behoudelic ons onser heerlicheyt. Jn oirconde enz.
Ghegheven in den Haghe opten eersten dach der maent van aprille anno lxxiiii.
[En al deze punten zullen gelden onder voorbehoud van onze heerlijkheid. Ten bewijze enz.
Gegeven in Den Haag op de eerste dag van de maand april anno 1375.][440]

[439] N.B. Bij Van Mieris, *ChHZ*, zijn hier de woorden 'mit gheestelijcken rechte' weggevallen waardoor de bepaling onbegrijpelijk wordt. Deze bepaling is van gelijke strekking als art. 33 van de Landkeur van Zeeland van graaf Willem III van 1328: 'Soe wie omme wairlike scoud dede daghen voir tgheestelike recht, ende scepenen kenlike ware, verboerde jeghens ons tien pond'.
[440] Gedateerd op [13]74, betreft echter Paasstijl.

1340 juni 7 Rotterdam Bergen in Henegouwen

Willem, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Rotterdam.

Origineel: A. GA Rotterdam, 1.01 OA van de stad Rotterdam, inv. nr. 1(perkament met zegel van de graaf in groene was); regest in Bronnen IV, nr. 499.
Afschrift: B. (1340) NA, AGH 218 (register EL. 32 van akten van graaf Willem IV, lopend over 1337-1345), f. 29v – C. (1344 febr. 4) Privilegieboek van Rotterdam, nr. 1, f. 3 = vidimus van Jan van Beest, proost van Conincsvelt, en Aernoud van den Dorpe, knape – D. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 28r - 28v.
Druk: a. ChHZ, dl. II, p. 638. – b. Van Reyn, Geschiedkundige beschrijving der stad Rotterdam, 1e dl., nr. IX, p. 47-51(naar C.) – c. Scheffer en Obreen, Rotterdamsche Historiebladen, bijlagen, p. 76- 82 – d. Jansma, De oudste geschiedenis van Rotterdam, p. 35-41.
Regest: Unger e.a., Bronnen voor de Geschiedenis van Rotterdam, IV, nr. 499.[441]

In die name des vader des zoens ende des heylighees
[In de naam van de vader, de zoon en de heilige geest.]

Willem grave van Heynegouwen van Holland van Zelant ende Here van Vrieslant maken cont allen luden dat wij ghegheuen hebben ende gheuen onsen ghemenen porters van Rotterdamme alsulke vriheyden als hier na bescreuen staen.[442]
[Willem, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en heer van Friesland maken aan allen bekend dat wij de gezamenlijke poorters van Rotterdam de hierna beschreven voorrechten hebben gegeven.]

1. In den ersten van Gillis ambocht van Cralinghe streckende westwaerts alsoe verre als onze ambocht gaet nortwaerts of lopende ane die vaert strecken de ouer die Rotte dwers ane Gillijs ambocht voirghenoemt van den dike vutghemeten vijftich ghaerden ten diepen waerts ouerdwers an onze niewelant ende dat dair binnen.[443]
[Ten eerste: van Gillis' ambacht van Kralingen strekt het rechtsgebied zich westwaarts tot het einde van ons ambacht uit. Vandaar noordwaarts langs de [Delftse] vaart en over de Rotte naar het genoemde ambacht van Gillis. De zuidgrens loopt vijftig gaarden[444] in de breedte ten zuiden van de dijk over het nieuwe[445] land.]

2. So wie nu binnen Rotterdamme woent of dair binnen quame wonen ende porter worde die sal tollen vri varen voirbi onsen tollen met alle sinen goede dat hi voert duer onze graefscep van Hollant van Zelant ende van Vrieslant.
[Wie nu in Rotterdam woont of daar binnen zal komen wonen en er poorter wordt, die hoeft voor zijn goederen geen tol te betalen bij onze tollen in ons graafschap van Holland, van Zeeland en van Friesland.]

3. Ende wie dair porter wesen sal, die sal dair wesen met alre woenste vutghenomen zes weken lenten ende zes weken oechste sonder argheliste.[446]

---

[441] Deze tekst is gebaseerd op A. (op basis van een scan die vriendelijk beschikbaar werd gesteld door dr. A. van der Schoor, GA Rotterdam). Nadere transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. De hertaling is grotendeels conform die van Oudenaarden, *De Rotterdamse geschiedenis*, p. 18 – 21.
[442] Ook Rotterdam heeft voor de stadsrechtverlening betaald. Van 27 juni 1340 dateert de kwitantie van de graaf voor de betaling van 100 pond terzake; GA Rotterdam, 1.01 OA Rotterdam, inv. nr. 2.
[443] Het betreft hier de begrenzing van de vrijheid. Er is nog geen sprake van vesten. Toestemming tot de aanleg daarvan wordt pas verleend door hertog Albrecht op 8 mei 1358.
[444] Gelijk te stellen met roeden; als lengtemaat is een gaarde 1½ roede.
[445] Buitendijks.
[446] 'Sonder arghelist' = te goeder trouw of zonder kwade trouw; veelal als bevestigingsformule in oorkonden gebruikt.

[En wie in Rotterdam poorter is, moet daar ook daadwerkelijk wonen met zijn gehele huishouden, met uitzondering van zes weken te goeder trouw tijdens de zaaitijd en tijdens de oogsttijd.]

4. Vort en salmen onsen porters nerghent besetten moeghen van onverploghender scout mer van verploghender scout of van broke die zij jeghens ons misdaden sullen sij terechte staen binnen den ambochte dairt gheuallet.
[Voorts zal men onze poorters nergens mogen arresteren voor een niet in rechte erkende schuld. Maar voor een in rechte erkende schuld of voor een misdrijf dat tegen ons is begaan zullen zij terechtstaan in het ambacht waar het voorviel.]

5. Vort en sal men onsen porters nerghent campen binnen onsen lande en ware dat sijt selue verwilcoerden voir wittachtighe lude.
[Voorts zal men onze poorters nergens binnen ons land tot een tweegevecht mogen uitdagen, tenzij zij daarvoor zelf ten overstaan van betrouwbare getuigen toestemming verlenen.]

6. So wie niewelix porter wort alsulke broke als hi misdaen hadde eer hi porter wart ende men ter warheide vinden mochte die mach die bailiu of die daghelijx rechter dair hi onder misdaen hadde rechten binnen den ersten jaere ghelike of hi gheen porter en ware.
[Wie onlangs poorter is geworden, al dergelijke misdrijven die hij begaan had voor hij poorter werd en die men kan bewijzen, die mag de baljuw of de schout van het rechtsgebied waarin het misdrijf is begaan, berechten binnen het eerste jaar, alsof hij geen poorter was.]

7. Dese porte sal hebben zeuen scepen die zullen wi of onze bailiu iaerlix verkiesen ende verniewen vpten ersten meye dach.
[Deze stad zal zeven schepenen hebben die wij of onze baljuw jaarlijks op 1 mei zullen kiezen en vernieuwen.]

8. En wi of onse bailiu sullen kiesen twe raetsman ter porte orbaire ende der onser vpten meye dach.
[En wij of onze baljuw zullen op 1 mei twee raadslieden kiezen ten nutte van de stad en van ons.]

9. So wat kueren dese scepen metten bailiu of metten ghewaerden rechter maken binnen der vriheide omme der porte oerbare die zullen ghestade bliuen dat jaer duere ende niet langher op zelke boeten alse sij dair vp legghen die sal onse rechter int scrifte behouden dat hi dair bi rechte moeghe. Ende die bailiu of die ghewaerde rechter zellen rechte voirt vp dien seluen dach of des anderendaghes dair na kueren legghen alse vorscreuen is metten scepen.
[Welke keuren deze schepenen met de baljuw of met de schout binnen het rechtsgebied in het belang van de stad vaststellen, die zullen gedurende een jaar van kracht blijven en niet langer, op straffe van een zodanige boete als zij daar op leggen. Die [keuren] zal onze schout schriftelijk vastleggen, zodat hij daarnaar recht mag doen. En de baljuw of de schout zullen dadelijk daarna op dezelfde dag of de volgende dag met de schepenen keuren vaststellen zoals is voorgeschreven.]

10. Ende wat vonnisse scepene wisen dat willen wi dat ghestade bliue. Ende wie scepene wederzeide die verbuerde vijftien pond hollansche ons dair of tien pond ende den scepenen vijf pond.
[En welke vonnissen schepenen wijzen, willen wij dat die van kracht blijven. En wie de schepenen tegenspreekt, moet vijftien pond betalen waarvan tien pond aan ons en vijf pond aan de schepenen.]

11. Ende onze porters vorgheseid nemen wi in onze sonderlinghe bescermte.
[En onze poorters nemen wij in onze bijzondere bescherming.]

12. So wie enen man dootsloeghe binnen der porte die verbuerde lijf ende goed, mer deet een porter, die bailiu of die rechter souder die hant ane slaen ende bortucht dair of nemen bi onsen rechter ende scepen dat hem weselike dochte, alsoe langhe alse die ghewonde man leuede dair men verzekert an ware.

[Wie een man doodslaat binnen de stad verbeurt zijn leven en zijn bezittingen maar als een poorter het deed, zal de baljuw of de schout hem aanhouden en zullen onze schout en schepenen een borgtocht vaststellen die zij passend achten, zolang als de gewonde man voor wie men instaat, in leven is.]

13. So wie een vrede breket, die verbuert lijf ende goed. So wie vrede weigherde den bailiu of den rechter of een scepen of een raed of onsen cnape of des bailius cnapen van sinen clederen verbuerde telken tien pond alsoe dicke als hijs hem vermaende te driewaruen toe dair men of betughen mochte met twien porters ende dair tenden hant ane te slane ende vrede bieden te houden op siin lijf ende op siin goed.
[Wie vredebreuk pleegt, verbeurt zijn lijf en goed. Wie een vrede weigert opgelegd door de baljuw, de schout, een schepen, een raadsman, of onze dienaar of de dienaar van de baljuw in de livrei van de baljuw gekleed, verbeurt telkens tien pond, zo vaak als hij wordt gemaand, tot drie keer toe, waarvan men met twee poorters getuige is. En na die termijn wordt hij in gijzeling genomen en de vrede geboden te houden, op straffe van verlies van lijf en goed.]

14. Worde yement binnen der porte dootghesleghen of verleemt dat souden wi of onse bailiu tenden den eersten iaere moeghen verzonen met onsen scepenen. Ende dair sal onse rechter ende onse scepen sekerhede of nemen van vuthemschen luden alsoe verre als zij moeghen van beiden partyen als sii dair binnen siin of comen.
[Wordt iemand binnen de stad doodgeslagen of verminkt, dan mogen wij of onze baljuw dat binnen een jaar door onze schepenen laten beslechten. En in een dergelijk geval zullen onze schout en onze schepenen van vreemdelingen naar vermogen borg vragen, of als het mogelijk is van beide partijen, als zij binnen de stad zijn of komen.]

15. Quame onse rechter of onse scepen of onse raed enich jn veeten ieghens iement omme voenesse die zij ghewijst hadden of omme onse rechte te bewaren dat sellen wi hem of nemen.
[Als onze schout of onze schepenen of onze raadslieden met iemand onenigheid krijgen over door hen gewezen vonnissen om het recht te handhaven, dan zullen wij hen daartegen in bescherming nemen.]

16. Wie binnen der porte misdoet hi selt dair beteren bi den rechter ende bi scepen als vorscreuen is tot selken daghe als men hem leid sonder argheliste. Ende wie tote dien daghe niet en quame, die verbuerde tien pond, nochtan soude die zoene voirtgaen ende houden op haar lijf ende op haer goed.
[Wie zich binnen de stad misdraagt zal daarvoor op de voorgeschreven wijze boeten voor schout en schepenen op een bepaalde dag als men hem voorgeleidt zonder kwade trouw. En wie op die dag niet verschijnt, verbeurt tien pond, nochtans zal de zoenprocedure voortgang hebben en worden gehouden op zijn lijf en goed.]

17. Van vredebrake van berufter diefte die men driuen noch draghen en vonde van moerde van crafte van vrouwen van alre ouerdaet ende fayte houden wi ane ons seluen of wien wijt beuelen die warheide dair of te besittene metten scepenen die dair ghene partije in en draghen ende metter warheide te berechten zien sij van binnen of van buten.
[Berechting van vredebreuk, van een verdachte van diefstal die niet op heterdaad is betrapt, van moord, van verkrachting van vrouwen en van alle zware misdaden en misdrijven houden wij aan onszelf, of aan wie wij opdragen een gerechtelijk onderzoek in te stellen, met de schepenen, die daarin geen partij zijn en op basis van het onderzoek recht te spreken, of zij van binnen of van buiten [de stad] zijn.]

18.[447] Ende wat lande onse porters nu hebben dat sal vri wesen. Ende wat lande dat sij copen dat scot vri es dat sal scot vri bliuen mer isset scotbaer het sal scot gheuen binne den ambachte dairt gheleghen is ten ware wel gheboren lude[448] nochtan selt rechts pleghen binnen den ambochte dairt gheleghen is.
[En het land dat onze poorters nu bezitten, zal vrij van lasten zijn. En het land dat zij kopen en vrij van schot (belasting) is, zal belastingvrij blijven. Maar als het belast is, zal er belasting over worden betaald binnen het ambacht

[447] Hier staat in margine: *N*, d.i. *nota* (let wel), zie Jansma, *De oudste geschiedenis van Rotterdam*, p. 38 noot a.
[448] De *welgeborenen*, de stand van lieden van vrije afkomst, die individueel dienstplichtig waren en vrijgesteld van betaling van het schot.

waarin het gelegen is, tenzij het welgeborenen betreft, nochtans zal het aan het recht onderworpen zijn van het ambacht waarin het gelegen is.]

19. Ende alle sticken die binne der port ghescien die sullen die scepene sceiden bi der hantuesten ende na haren kueren. Ende dairt die hantveste ende kueren niet en sceiden dair sullent die scepene sceiden bi hare zielen na haer wetentheyt met onsen rechtere.
[En over alle zaken die binnen de stad plaatsvinden, zullen de schepenen beslissen volgens de handvesten en naar hun keuren. En wanneer de handvesten en keuren geen uitsluitsel bieden, zullen de schepenen samen met onze schout besluiten naar hun ziel en zaligheid en hun inzicht.]

20. Ende gheen vuthemsche man en sal moghen tughen ouer enen porter van zaken die binnen der port ghescien.
[En vreemdelingen zullen niet tegen een poorter mogen getuigen in zaken die binnen de stad plaatsvinden.]

21. Wat erue dat yement copet voir scepen dat binnen der porte gheleghen is ende jaer ende dach besittet onbecroent die en is van dien erue niet sculdich te antworden vutghenomen onbeiaerde kinderen ende luden die bute marke siin sonder argheliste die moeghen binnen den ersten jaere dat sii hair daghe hebben of te lande comen recht spreken an dat erue.
[Wanneer iemand voor schepenen een binnen de stad gelegen erf koopt en dit een jaar en een dag bezit zonder daarover in rechte door iemand te zijn aangesproken, hoeft hij zich voor niemand meer te verantwoorden behalve aan minderjarige kinderen en personen die door afwezigheid zonder kwade trouw buiten het graafschap verhinderd waren. Zij mogen binnen het eerste jaar dat zij mondig zijn of binnen het graafschap komen, hun rechten doen gelden.]

22. Die ouer besettinghe vutter porte wech voere die verbuerde ieghens ons tien pond ende ieghens die porte vijf pond ende nochtan weder binnen te comen ende rechts te pleghen van der sake alsoe verre als hi binnen onsen lande wonende is of ghegoed ende dat sal hi vut doen panden den rechter dair siin goed gheleghen is.
[Wie ondanks een gevestigde schuld (of rente, op onroerend goed) uit de stad vertrekt, verbeurt aan ons tien pond en aan de stad vijf pond en hij moet toch weer in de stad verschijnen voor een rechtszitting terzake voor zover hij binnen ons graafschap woont of land bezit. En dat zal hij (de schuldeiser) doen innen door middel van uitpanding (beslaglegging) door de schout van het gebied waar zijn goed gelegen is.]

23. Ende en gheen voenisse te steden langher dan zes weken ten ware bi consente van beiden partijen. Ende vten sijt danne niet elc scepen sal verbueren ieghens ons alle daghe viertich scelinghe ter tijt dat sijt vten.
[En vonnissen mogen niet langer worden uitgesteld dan zes weken, tenzij met instemming van beide partijen. En wanneer schepenen dan geen vonnis wijzen, zal elke schepen aan ons veertig schellingen verbeuren voor elke dag totdat zij vonnis hebben gewezen.]

24. Ende waer vier scepene siin of meer dair mach men vol gherechte doen.
[En wanneer vier of meer schepenen aanwezig zijn mag recht worden gesproken.]

25. Vort sullen sij ons dienen jn onse heervaert met enen cogghe van viue ende twintich manne.
[Voorts zullen zij ons op onze krijgstochten dienen met een koggeschip en vijfentwintig mannen.]

26. Vort sullen sij ons gheuen alle jaere vor onze bede ende bottinghe[449] twintich pond, die ene helfte te Voirscoter marct[450] ende die ander helfte tot Sente Martiins messe in den winter.
[Voorts zullen zij ons elk jaar op onze bede en bottinge twintig pond betalen, de ene helft ten tijde van de Voorschotermarkt (7 aug.) en de andere helft met Sint Maarten (11 nov.).]

---

[449] *Bottinge* = een afkoopsom (belasting) vanwege bepaalde grafelijke onkosten.
[450] Een bekende grafelijke betalingstermijn. In de rentmeestersrekening van Noord-Holland is de 'Voerscoter mark' gelijk aan 'des saterdaghes voer sinte Lourensdaghe' (= 7 aug.), zie Hamaker, *Rekeningen grafelijkheid Holland*, I, p. 18 en 74.

27. Ende des ghelike zellen sij ons gheuen alse wi of onse sone ridder worden of wiue nemen of dochteren doen huwen of tots Coninghes van Alemaengen of des Keysers houe varen.
[En een zelfde bedrag zullen zij ons betalen wanneer wij of onze zoon tot ridder worden geslagen of trouwen of onze dochters trouwen of wanneer wij naar de koning van Duitsland of het hof van de keizer reizen.]

28. Ende so wat goede dat enich porter van ons of van anderen heren houden dair sullen sij of dienen ghelike anderen welgheboren luden ende mannen also verre als zij willen onverseid van der porte.
[En wanneer een poorter van ons of van andere heren een goed in leen houdt, zullen zij dat beheren op dezelfde wijze als andere welgeborenen en leenmannen, voor zover dat zij dat willen en daarin niet gehinderd vanwege de stad.]

29. Ende niement en sal hebben van enen porter anders danne scepen vonnisse van zaken die binnen der vriheid ghescieden en si van punten die die hantueste sceidet.
[En voor zaken die binnen de stad plaatsvinden en een poorter aangaan gelden slechts vonnissen van schepenen, tenzij het zaken betreft waarover het handvest uitsluitsel geeft.]

30. Ende van allen kuerboeten die scepene kueren sullen ende van alle vechters boeten sullen wi hebben die twiedeel ende die porte dat derendeel vutghenomen dootslaech leemte crafte welt ende anders saken die wi ane ons houden als vorscreuen is.
[En van alle door schepenen bij keur vastgestelde boetes en van alle boetes opgelegd vanwege een vechtpartij zullen wij tweederde deel krijgen en de stad eenderde deel, behalve bij doodslag, verminking, gewelddaad, geweldpleging en andere zaken, die wij aan ons houden, zoals voorgeschreven.]

31. Ende wi sullen behouden binnen onser voernoemder porte onse gruyte onse tollene onse waghe onse mate onsen wint ende alle onse renten die wi nu ter tijt der jn hebben jn sulken manieren als wise te haer toe ghehad hebben.
[En binnen onze voornoemde stad zullen wij behouden onze gruit, onze tol, onze waag, ons windrecht en al onze renten die wij momenteel in de stad hebben en zoals wij ze tot op dit ogenblik gehad hebben.]

32. Vort hebben wi hem ghegheuen twe jaermaercten te legghen alse hem nuttelike ende orbairlijc is elke van achte daghen.
[Voorts hebben wij hen toestemming gegeven voor twee jaarmarkten te houden als hen nuttig en dienstig is, beide gedurende acht dagen.]

33. Vort so sullen onse scepene bezeghelen onser lombarde brieue van Rotterdamme van vorwerden die vor hem ghescien.
[Voorts zullen onze schepenen de akten van onze lombarden van Rotterdam bezegelen voor wat betreft de overeenkomsten, die ten overstaan van hen zijn aangegaan.][451]

34. Ende alle dese vorscreven punten sullen wesen behouden onsen ouden brieuen die wj of onse vorvorders ghegheuen hebben onsen landen ende onsen steden.
[En al deze voornoemde punten zijn van kracht met behoud van de rechten verleend in oudere handvesten die wij of onze voorvaderen aan ons land of onze steden hebben gegeven.]

Ende omme dat wj willen dat alle dese vorscreuen punten ende vriheden den vorseiden porters van Rotterdamme ende hueren nacomelinghen ewelike vaste ende ghestade ghehouden bliuen van ons ende van onsen nacomelinghen so hebben wi desen brief bezeghelt met onsen groten zeghele.

---

[451] Dit dient te worden gezien als een stedelijke verplichting waardoor de Lombarden een zekere waarborg verkregen; zie Jansma, 'De oudste geschiedenis van Rotterdam', p. 31.

[En omdat wij willen dat al deze voornoemde punten en rechten van de voornoemde poorters van Rotterdam en hun nakomelingen voor eeuwig van kracht zullen worden gehouden door ons en onze nakomelingen, hebben wij dit handvest bezegeld met ons grootzegel.]

Ghegheuen tote Berghen jn Heynegouwen des Woensdaghes na Pinxter dach jnt jaer ons Heren dusent drie hondert ende viertich.
[Gegeven te Bergen in Henegouwen op de woensdag na Pinksteren in het jaar van onze Heer 1340.]

Iussu domini comitis
presentibus dominis de Bellomonte et de Horne.
S. R. Vlec. *S.* F. de Haemsteden.
[Op bevel van de heer graaf; in aanwezigheid van de heren Van Beaumont en Van Horne.
Heeft geschreven Richard Vleck. Heeft gezegeld Floris van Haemstede.][452]

[452] *S.* = *scripsit* (heeft geschreven). Richard Vleck was één van de belangrijkste klerken van de grafelijke 'herberg'; *S.* = *sigillavit* (heeft gezegeld). Heer Floris I van Haemstede was lid van de grafelijke raad in de periode 1337 – 1344.

1275 mrt. 18 Stadsrecht Schiedam [Schiedam?]

Aleid, zuster van graaf Willem II, en echtgenote van wijlen heer Jan van Avesnes, verleent stadsrecht aan haar poorters van Schiedam.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (ca. 1413) Koninklijk Huisarchief Den Haag, verzameling Van Beverningh en Van der Dussen nr. C I 8 = privilegiën van de stad Schiedam, perkamenten katern, f.[6], letter z.
Druk: vertaald – a. ChHZ, I, p. 373-374, ad 1274 mrt. 18.[453]

Aleydes, germana inclite recordacionis domini Wilhelmi Romanorum regis illustris, uxor quondam domini Ihoannis de Uennis, notum facimus universis quod nos, oppidanorum nostrorum omnium commorancium in novo oppido nostro apud Riuum et omnium ibidem transeuntium paci et quieti studere volentes, ex omnibus et singulis constitucionibus et consuetudinibus patriarum, prout melius et honestius potuimus indagare, presentes constitutiones excerpsimus et eas oppidanis nostris in Riuo contulimus, quibus ipsos et ibidem morantes, venientes et transeuntes regi volimus secundum quod congruit personarum circumstanciis et agendis:
[Wij, Aleid, zuster van heer Willem, de beroemde Roomskoning van roemrijke nagedachtenis, echtgenote van wijlen heer Jan van Avesnes, maken aan allen bekend dat, daar wij willen streven naar de vrede en de rust van al onze poorters die in onze nieuwe stad bij te Riviere verblijven en van allen die daar langs komen, uit alle gezamenlijke en afzonderlijke verordeningen en gebruiken van steden, naarmate wij ze beter en behoorlijker konden opsporen, de voorliggende verordeningen hebben uitgekozen en deze aan onze poorters in te Riviere hebben gegeven; wij willen dat zij en diegenen die daar vertoeven, die daar komen en langs gaan, bestuurd worden, zoals past bij de omstandigheden en de werkzaamheden van personen.]

1. Primo et principaliter ordinantes quod constituciones quas scabini et consilarii cum iusticiario nostro fecerint, rate permaneant donec eas decreverimus revocandas.
[Terwijl wij eerst en vooral bevelen, dat de verordeningen die de schepenen en raadslieden met onze rechter hebben gemaakt, geldig blijven totdat wij besloten hebben dat ze moeten herroepen worden.]

2. Item qui contradicit sententie scabinorum, solvet iudici decem libras et cuilibet scabino viginti solidos.
[Evenzo zal hij die tegen het vonnis van de schepenen protesteert, aan de schout tien pond betalen en aan elke schepen twintig schellingen.]

3. Item non iudicabitur ulterius quam scabini sententiaverint.
[Evenzo zal geen ander vonnis geveld worden dan de schepenen hebben uitgesproken.]

4. Item qui alium letaliter vulneraverit et hoc scabinis notum sit, manum amittat vel decem libras.
[Evenzo moet hij die een ander dodelijk heeft verwond, en dit is aan schepenen bekend, zijn hand verliezen of tien pond.]

5. Item homicidium faciens capite puniatur.
[Evenzo moet hij die een moord pleegt de doodstraf krijgen.]

6. Si quis alium non graviter tamen usque ad sanguinis effusionem leserit, iudici viginti solidos persolvet et leso satisfaciet secundum sententiam scabinorum.

---

[453] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ* , III, nr. 1687; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.

[Als iemand een ander niet ernstig, maar toch wel zo dat er bloed vloeit, heeft verwond, zal hij aan de schout twintig schellingen betalen en aan de gewonde zal hij een genoegdoening geven overeenkomstig het vonnis van de schepenen.]

7. Item proiciens alium violenter ad terram, viginti solidos iudici solvet; violentam eiectionem per sententiam scabinorum emendabit proiecto.
[Evenzo zal hij die een ander met geweld op de grond gooit, aan de schout twintig schellingen betalen; de gewelddaad zal hij voor het slachtoffer goedmaken volgens het vonnis van de schepenen.]

8. Item maxillatam dans solvit iudici quinque solidos, et leso fatisfaciet secundum sententiam scabinorum.
[Evenzo zal hij die een kaakslag geeft, aan de schout vijf schellingen betalen en aan de gekwetste zal hij genoegdoening geven overeenkomstig het vonnis van de schepenen.]

9. Item qui domum alicuius inpugnaverit et hoc scabinis innotuerit per se vel per ydoneos oppidanos, iudici decem libras emendabit et tam inpugnato quam domino domus ad dictum scabinorum satisfaciet.
[Evenzo zal hij die het huis van iemand binnenvalt en dit is aan de schepenen bekend geworden door hem of door betrouwbare poorters, aan de schout tien pond betalen en zowel aan degene die aangevallen is, als aan de heer des huizes een genoegdoening geven volgens het vonnis van de schepenen.]

10. Si quis burgensis hospiti vel hospes burgensi vel burgensis burgensi aliquid se soluturum certificaverit coram scabinis ad certum terminum, nisi eodem termino persolverit pignore vel denariis, ad solvendum creditori debitorem conpellemus; quod sii[454] solvendo non fuerit, personam eius deliberabimus creditori.
[Als een burger een vreemdeling of een vreemdeling een burger of een burger een burger in aanwezigheid van de schepenen heeft beloofd iets te zullen betalen binnen een bepaalde termijn, zullen wij, als hij niet binnen die termijn heeft betaald met pand of geld, de schuldenaar dwingen de schuldeiser te betalen; als hij niet in staat is te betalen, zullen wij over zijn persoon voor de schuldeiser een uitspraak doen.]

11. Item nullus alterum ad deuellum infra libertatem peterit provocare.
[Evenzo kan niemand een ander binnen de vrijheid uitdagen voor een gerechtelijk tweegevecht.]

12. Item scabini tam ex visu quam auditu relacione proborum reos possunt convincere; ad pandandum aliquem oportet duos scabinos vel plures cum iudice vel eius vices gerente interesse.
[Evenzo kunnen de schepenen op grond van een verslag van eerlijke mensen, dat zowel gebaseerd is op zien als op horen, beklaagden schuldig verklaren; om iemand te panden moeten twee of meer schepenen met de schout of zijn plaatsvervanger aanwezig zijn..]

13. Item quiqumque a burgense se peterit exhiberi iustitiam infra libertatem eandem, reconventus ab eo ibidem exhiberi tenetur.
[Evenzo wordt ieder die heeft gevraagd dat hem door een burger binnen dezelfde vrijheid recht wordt gedaan, verplicht dat daar ter plekke door hem recht wordt gedaan, wanneer hij van zijn kant wordt opgeroepen.]

14. Item cum nos vel successiones nostros ibidem esse contigerit vel in vicino, esculentum et poculentum ad quindenam nobis credere tenebuntur sub conpetenti securuitate de tunc rehabendo.
[Evenzo zullen zij, wanneer het voorkomt dat wij of onze nakomelingen daar of in de buurt zijn, verplicht zijn ons eten en drinken voor twee weken op krediet te leveren met de passende garantie dat men het vervolgens terug krijgt.]
15. Item nullus emet victualia antequam cocus seu nuncius noster emerit, dum tamen hora congrua paratus existat ad emendum.

---

[454] Lees: *si*.

[Evenzo zal niemand voedsel kopen, voordat onze kok of bode het gekocht heeft, als die maar op het passende tijdstip klaar staat om het te kopen.]

16. Obsequim autem nobis et posteris nostris pro hac libertate prestandum annutaim, pro novella plantatione et pauperitate oppidi usque ad voluntatem nostram posuimus in suspenso.
[De hofdienst evenwel die jaarlijks aan ons en onze nakomelingen voor deze vrijheid geleverd moet worden, hebben wij voor de nieuwe nederzetting en vanwege de armoede van de stad overeenkomstig onze wil opgeschort.]

17. Item sii[455] iusticiarius noster vel eius vices gerens in succursum oppidi vel castri nostri tuicionem, vocatus celiter non veniret, sexaginta solidos Hollandre iudici solvere teneretur.
[Evenzo, als onze rechter of zijn plaatsvervanger opgeroepen wordt om de stad te helpen of ons kasteel te beschermen en hij niet snel komt, moet hij verplicht zijn zestig schellingen Hollands aan de schout te betalen.]

18. Item quicumque ad monicionem iudicis pro personis arrestandis vel rebus, pace sumenda vel pugna dirivenda non accederet, teneretur iudici in decem solidis.
[Evenzo moet ieder die geen gehoor geeft aan de oproep van de schout om personen aan te houden of zaken in beslag te nemen, om vrede te sluiten of een gevecht af te breken, verplicht worden aan de schout tien schellingen (te betalen).]

19. Item si in sententiis proferendis vel iure differendo scabinos hesitare contigerit, ad consilium scabinorum in Dordracum intrarent et per eorum consilium expediant quod incumbit.
[Evenzo, als het voorkomt dat de schepenen aarzelen bij het uitspreken van vonnissen of bij het verdagen van een rechtszaak, moeten zij de schepenen in Dordrecht om raad gaan vragen en moeten zij overeenkomstig hun raad uitvoeren wat nodig is.]

20. Pauciores in sententiando sequi tenentur si omnes discordant.
[Bij het uitspreken van een vonnis is de minderheid verplicht mee te gaan (met de meerderheid), als allen het oneens zijn.]

21. Item duorum vel trium valeat recongnitio[456] scabinorum.
[Evenzo moet de verklaring van twee of drie schepenen geldig zijn.]

22. Item si scabini pro consilio qu[eren]do expensas fecerint, illas solvet oppidum commune.
[Evenzo zal de stad, als de schepenen om raad te vragen kosten hebben gemaakt, die als gemeenschap betalen.]

23. Item ille pro oppidano habeatur qui in sua domo vel aliena infra libertatem morari contixit per sex ebdomadas et per iusticiarium et scabinos oppidanus receptus fuerit.
[Evenzo moet hij als poorter beschouwd worden die het gedaan heeft gekregen om gedurende zes weken in zijn eigen huis of dat van een ander binnen de vrijheid te verblijven en die door de rechter en schepenen als poorter is ontvangen.]

24. Reservamus nobis autem augendi, minuendi seu mutandi constitutiones sive libertates prefixas, prout necessitati oppidi et adveniencium inibi decreverimus convenire.
[Wij behouden ons evenwel voor om de voorafgaande verordeningen of privileges uit te breiden, in te perken of te veranderen, al naar gelang wij besloten hebben dat het in overeenstemming is met de noden van de stad en degene die daar komen.]

Datum et actum anno Domini M CC septuagesimo quarto, in crastino beate Gertrudus. Et est presens carta munita iuramento oppidanorum de Rivo et nostri impressione sigilli.
[Gegeven en afgehandeld in het jaar van de Heer 1274, op de dag na Sint Geertruid. En dit document is versterkt met de indruk van het zegel van de poorters van Te Riviere en dat van ons.]

---

[455] Lees *si.*
[456] Lees *recognitio.*

1280 mei 3 Rechten Schoonhoven I voor Vreeland

Floris V, graaf van Holland, beleent Nicolaas van Cats met de heerlijkheid Schoonhoven, omschrijft diens rechterlijke bevoegdheden alsmede een aantal rechten van de poorters van de stad Schoonhoven.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1284 juli 25) SA Midden-Holland, 1011 Archief stad Schoonhoven, 1271-1813, inv. nr. 189 (vidimus van het origineel door H. abt van Sint Michiel te Antwerpen). – C. (1e helft 16de e.) HUA, archief huis Zuilen nr. 643 (voorheen nr. 885), waarin een privilegeboek van de stad Schoonhoven. – D. (16de e.) SA Midden-Holland, 1011 Archief stad Schoonhoven, inv. nr 189-I (afschrift van het sub B. genoemde vidimus).
Druk: a. Van Berkum, Beschryving der stadt Schoonhoven, p. 23-26 – b. OHZ, IV, nr. 1901.
Regest: OKGH, p. 342, nr. 591.[457]

… Wi Florens graue uan Hollant doen cundech allen den ghenen die dese lettren sullen sien ofte horen dat her Clais van Katse heuet ghecoft ende afgheloest al die liiftocht die vrouwe Asekiin vrowe van Scoenhoue die wiif was wilen eer heren Hughen Botren ende nu wiif es here Sveders van Sulen, hadden an den gude van Scoenhoue ende al dat daer toe behorde alsoe groet ende alsoe heellike alse her Huge Botre hore teliiftochte dat ghemaket hadde;
[Wij Floris, graaf van Holland, maken bekend aan al degenen die deze brief zullen zien of horen, dat heer Nicolaas van Kats heeft gekocht en afgelost het volledige vruchtgebruik[458] dat vrouwe Hadewich, vrouwe van Schoonhoven, die echtgenote was van wijlen onze heer Hugo Botter, en nu echtgenote van heer Zweder van Zuilen, had van het goed van Schoonhoven en alles dat daartoe behoorde, zo groot en volkomen als heer Hugo Botter haar dat als vruchtgebruik had vermaakt;.]

ende bi din dat her Hughe ne geen kint na hom gelaten heuet dat dit goet na hom met rechte soude of mochte van ons houden ende ons dat goet ledich worden soude na deser vrowen Asekin doede ende dat dese vorghenoemde her Clais nu heuet gecoft ende af gheloest jeghen des vorghenoemde vrowe van Scoenhoue bi onsen rade ende bi onsen wille soe willen wi dat dit cundech si allen den ghenen die nu jeghewordech sin ofte hir na comen solen dat wi desen vorghenoemden herClaise omme menegherande trouwen dienst ende svaeren arebeit den hi dicke vor ons ghedaen heft
[en omdat heer Hugo geen kind van hem heeft nagelaten dat dit goed na hem in rechte van ons zou of mogen houden en dit goed ons zou toevallen na de dood van vrouwe Hadewich, en dat deze voornoemde heer Nicolaas nu heeft gekocht en afgelost jegens de voornoemde vrouwe van Schoonhoven volgens ons advies en met onze goedkeuring, daarom willen wij dat dit bekend is aan al degenen die er nu of in de toekomst aanwezig (zullen) zijn, dat wij deze voornoemde heer Nicolaas vanwege menige trouwe dienst en zware arbeid die hij dikwijls voor ons gedaan heeft….]

1. ghegheuen hebben torechten lene dit vorghenoemde goet van Scoenhoue also ghelicke alsit onse vorvaren ende wi dar hadden ende oc also ghehelicke alsit vp ons of vp ons erfnamen comen mochte jn gerechte ende in tiende ende in bede ende dar toe in allen goede dat dar toe behort wo soe hit ghenomet si niet huut gesat sunder allene of een man sins liues vorborde dat ne soude niet rechten sonder onsen baeliu van Suuthollant of sinen rechtre.
[… dit voornoemde goed van Schoonhoven als recht leen[459] hebben gegeven, zoals onze voorvaderen en wij het daar bezaten en evenzo het aan ons of onze erfgenamen zou toekomen, met alle rechtspraak, tienden en beden, en

---

[457] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, IV, nr. 1901; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling, (ged.) bewerking en indeling in artikelen door J.C.M. Cox.
[458] In de zin van lijfrente, als weduwgift.
[459] Een *recht* of *kwaad leen* of *zwaardleen* kan alleen vererven in de rechte, neerdalende lijn, en alleen op mannelijke nakomelingen. Dit in tegenstelling tot een *onversterfelijk* of *goed leen* of *spilleleen* dat ook op vrouwen en in opgaande en zijlijn kon vererven.

daarenboven alle goederen die daar bij horen, hoe het ook genoemd is, niets uitgezonderd behalve wanneer een man zijn leven zou verbeuren, dat zal niet worden berecht zonder onze baljuw van Zuid-Holland of zijn schout.][460]

2. Voert ware dat sake dat her Clais onsen baeliu of sinen rechtre omboede ende si dar niet comen enwilden of ne mochten ter stede ende vp der stonde alse hi rechten soude ende hi des orconde hadde van tven onser manne soe mach dese vorghenoemde herClais of sin rechtre dat rechten sonder onsen baeliu ende sinen rechtre.
[Voorts in het geval dat heer Nicolaas onze baljuw of zijn schout ontbood en zij niet naar de stad zouden willen of kunnen komen ten tijde dat hij recht zou spreken, en hij zou daarvan getuigenis hebben van twee van onze leenmannen, dan mag de voornoemde heer Nicolaas of zijn schout rechtspreken zonder onze baljuw en zijn schout.]

3. Ware oec dat sake dat onse baeliu of sin rechtre daer quamen alse si omboden waren, soe souden si daer bi sitten dar her Clais of sin rechtre dat berechtede; ende wat goede dar af gheuiele ofte quame des soude wi hebben dien helft ende her Clais dander helft ende soene ende de lantwinninghe de sal staen an desen vorghenoemde here Claise ende niet an ons.
[In het geval echter dat onze baljuw of zijn schout daar kwamen omdat zij ontboden waren, dan zouden zij er bij zitten wanneer heer Nicolaas of zijn schout dat zou berechten; en van de opbrengsten die daarvan vervallen of komen zouden, daarvan zouden wij de helft hebben en heer Nicolaas de andere helft, maar zoenen en landwinningen[461] zullen komen aan de voornoemde heer Nicolaas en niet aan ons.]

4. Wort soe hebben wi hem ghegeuen dat alle de ghene de toete sire market comen dat si marke tolle geuen solen; ende wi gheorlouen hom des dat hi alle sine boeten setten mach van sire heerscep also groet ende also clene alse hem seluen donket goet.
[Voorts hebben wij hem gegeven dat al degenen die naar zijn markt komen, dat zij markttol zullen geven; en wij veroorloven hem dat hij al zijn boetes vanwege zijn heerlijk recht mag vaststellen zo groot en zo klein als hem zelf goed dunkt.]

5. Wort hebbe wi hem verleent ende willen dat waer dat sake dat enech man huut onsen lande ouerdaet dade binnen sire porte[462] of in sinen gherechte dat onse baeliu of sin rechtre so wanneer dat si vermanet worden van heren Claise of van sinen boede so solen si den man die di ouerdaet gedaen heuet in heren Clais gherechte weder in brenghen ten rechte ende al sulke boete alse hi vpden man bedinghen mach de sal de man boeten ende gelden.
[Voorts hebben wij hem verleend en willen dat, wanneer enige man uit onze landen een misdrijf pleegde binnen zijn stad of in zijn rechtsgebied, dat onze baljuw of zijn schout, wanneer zij worden vermaand door heer Nicolaas of zijn bode, de man die het misdrijf heeft begaan binnen het rechtsgebied van heer Nicolaas weer voor het gerecht brengen, en al dergelijke boetes die hij van die man zal eisen, zal die man als boete verbeuren en betalen.]

6. Ende alde scout de gemaket wert te Scoenhoue ende dat scepenen binnen Scoenhoue cundech is die sullen si huut panden so waer soet es in onsen lande ende dit ghebiede wi al onsen baeliuwen ende horen rechtren binnen onsen lande dat si dit doen.
[En alle schuld die te Schoonhoven werd gemaakt en die schepenen binnen Schoonhoven bekend is, die zullen zij uitpanden[463] waar ook maar in onze landen, en dit gebieden wij al onze baljuwen en hun schouten binnen onze landen dat zij dit doen.]

---

[460] De graaf behoudt dus de hoge jurisdictie.
[461] Landwinning: afkoop van een (zware) boete vanwege een misdrijf waardoor een banneling mag terugkeren in de stad en in zijn oude rechten wordt hersteld en hij zijn land of goederen 'terugwint'.
[462] Hier en verderop is nadrukkelijk sprake van de stad Schoonhoven. In art. 8 staat bovendien uitdrukkelijk de regeling omtrent het vrij worden van horigheid, volgens het adagium *stadslucht maakt vrij*, opgenomen. Er is nog geen sprake van een omwalde of versterkte stad: op 21 aug. 1300 verleent graaf Jan II van Holland vergunning om de stad te bevesten (*ChHZ*, II, p. 16).
[463] *MNW*: ook 'invorderen'. Een vergelijkbaar recht (beslag te doen leggen op goederen van inwoners van Zuid-Holland voor verbintenissen die zijn aangegaan ten overstaan van schepenen van Geertruidenberg) krijgen de poorters van Geertruidenberg in 1278, *OHZ*, III, nr. 1815.

7. Wort hebbe wi heren Claise verleent dat alle de porteren de binnen Scoenhoue wonen tollen vri solen varen in alle onsen landen.
[Voorts hebben wij heer Nicolaas verleend dat alle poorters die binnen Schoonhoven wonen, tolvrij zullen varen in al onze landen.]

8. Ende dar toe hebbe wi hem oec verleent waret sake dat een heighen man inde porte to Scoenhoue quame wonen ende portre dar worde ende dar jaer ende dach woende ongecalengiert ende ane gesproken van sinen here des heigen hi geweset hadde dat hi vort meer darna vri ende ledich bliue geliic enen andren gebornen portre van Scoenhoue.
[En bovendien hebben wij hen ook verleend, dat in geval een eigen man[464] in de poort te Schoonhoven zou komen wonen en aldaar poorter zou worden, en daar een jaar en een dag woonde, onaangevochten noch in rechte aangesproken door zijn heer wiens eigen man hij geweest was, dat hij daarna vrij en onbelemmerd blijft gelijk een andere geboren poorter van Schoonhoven.]

9. Ende vort hebbe wi oec hirbouen heren Claise verleent al dit goet met alle desen punten de hirvore bescreuen sin in deser vorwarden dat dit vorghenoemde goet vp ons noch vp onse ernamen niet weder comen mach also langhe alse her Clais eneghen sone na sire doet laet of datter enich wittelic mannoeft leuet die van hom ofte van sinen sonen wittelike hir namaels gewonnen werd jn deser maniren teuerstane dat emmer de houste sone de vanheren Claise ende van sinen sone nederwart comet dit goet besitten sal in rechten lene als sede ende gewont is in Hollant behouden alle desen pointen die hir voren bescreuen sin mar waer dat sake datter na heren Claise doede ende sire sonen anders geen kint dan dochtre teliue ne bleue so soude dit goet weder comen vp onse genade.
[En voorts hebben wij bovendien ook heer Nicolaas dit gehele goed verleend met alle punten die hiervoor omschreven zijn op voorwaarde dat dit voornoemde goed aan ons noch aan onze erfgenamen zal terugkomen zolang heer Nicolaas na zijn dood enige zoon nalaat dan wel dat er een wettelijk manspersoon leeft die van hem of van zijn zoon wettelijk hierna geboren zal worden, op deze wijze te verstaan dat altijd de oudste zoon die van heer Nicolaas en van zijn zoon afstamt dit goed zal bezitten als recht leen zoals de zede en gewoonte is in Holland, inbegrepen al deze punten die hiervoor beschreven zijn, maar in het geval dat na de dood van heer Nicolaas of zijn zonen geen ander kind in leven bleef dan een dochter, dan zou dit goed weer tot onze vrije beschikking komen.]

Ouer dese ghiften ende deser vorwarde was here Johan en gecoren biscop van Hutrecht her Symoen van Harleem her Johan Persin her Sveder van Sulen her Arnout van Emeskerke her Sveder van Bosincheem ende anders vele onser manne va[n] Hollant ende va[n] Zelant.
[Bij deze verlening en deze voorwaarden waren heer Johan, elect-bisschop van Utrecht, heer Simon van Haarlem, heer Johan Persijn, heer Zweder van Zuilen, heer Arnoud van Heemskerk, heer Zweder van Beusichem, en veel van onze andere (leen-)mannen van Holland en van Zeeland.]

In oconde van desen dinghe soe hebben wi desen brief doen segelen met onsen segele ende met segelen des vorgenoemden gecorne van Utrecht ende der riddre die hir genomet sin.
[Ten bewijze waarvan wij deze brief hebben bezegeld met ons zegel en met het zegel van voornoemde elect van Utrecht en de ridders die hier genoemd zijn.]

Dit gescede doe wi laghen vor Vredelant inden jaren onses Heren dusenthich tve hondirtich ende achtentich indes Heileges crusen dage alsit gevonden wart.
[Dit geschiedde toen wij voor Vreeland lagen in het jaar ons Heren 1280, op de heilige Kruisdag.]

[464] Een *horige*.

Willem III, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, en heer van Friesland, verleent op verzoek van zijn broer, Jan van Henegouwen, heer van Beaumont, aanvullende rechten aan diens poorters, wonende in de stad Schoonhoven.

Origineel: A. SA Midden-Holland, 1011 Archief stad Schoonhoven 1271-1813, inv. nr. 911 [met uithangend zegel.]
Afschriften: B. (1322) NA, AGH 289 (groot register Zuidholland), f. 18v – C. (1333) NA, AGH 290 (klein register Zuidholland), f. 24v – D. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem') f. 58r, nr. 152 – E. (1515) SA Midden-Holland, 1011 Archief stad Schoonhoven 1271-1813, inv. nr. 1805 (reconfirmatie door Karel V op 6 augustus 1515, van de rechten en vrijheden aan Schoonhoven verleend door graaf Willem III) – F. (1694-1702) NA, afd. Zuid-Holland, Handschriften nr. 747, Privilegie Boek van Schoonhoven A, f. 3v.
Druk: a. ChHZ, II, p. 285 – b. Van Berkum, Beschryving der Stadt Schoonhoven, p. 26-28 – c. Lans, Privilegien, ordonnantien en overeenkomstigen acten betrekking hebbende op de Krimpenerwaard, p. 243, nr. 12; naar D.[465]

Wij Willem grave van Heijnegouwen van Hollant van Zeeland ende here van Vriesland maken cont ende kenlick allen luden Dat wi omme beide ende versoucke van onsen lieven broeder heren Janne van Heijnegouwen here van Biaumont ghegheven hebben zinen poerters woenende binnen der poerte van Scoenhoven alle sulke vrijeheden als hier na ghescreven staet:
[Wij, Willem, graaf van Henegouwen, Holland, van Zeeland en heer van Friesland maken eenieder bekend, dat wij op verzoek van onze lieve broer, heer Jan van Henegouwen, heer van Beaumont, aan zijn poorters, wonende in de stad Schoonhoven, al dergelijke vrijheden hebben gegeven zoals hierna omschreven.]

1. In den eersten dat si tollen vrij varen zullen voer alle onse tollen in onser graefscap van Hollant ende alsoe vrij te wesen alse anders onse vryen steden.
[Ten eerste dat zij tolvrij zullen varen langs al onze tollen in ons graafschap van Holland en even vrij te zijn zoals onze andere vrije steden.]

2. Ende nerchent scot te gheven van horen goede danne binnen Scoenhoven alzoe varre alse zi haer poertrecht houden alse recht es ute gheset onse oude beijde ende onse oude scot dat wi van oude ghehad hebben;
[En nergens zullen zij schot betalen op hun goederen dan binnen Schoonhoven, voor zover zij hun poortrecht houden in overeenstemming met het recht, uitgezonderd onze oude bede en onze oude schot, die wij van ouds gehad hebben.]

3. Voirt wat scepenen wizen van Scoenhoven recht te wesen binnen Scoenhoven,
[Voorts welk vonnis schepenen van Schoonhoven wijzen zal als recht gelden binnen Schoonhoven.]

4. Ende wat vonnesse desse niet en vroet en zijn dat zullen zij halen tordrecht;
[En tot welk vonnis zij niet kunnen komen, dat zullen zij halen te Dordrecht.]

5. Voirt zo wie die vrede breket die binnen Scoenhoven ghenomen es die salt beitren mit zinen live ende met zinen goede also varre alse hi daer of verwonnen word; met scepenen so met tween wettachtighen poerters van ghetrouwen bedde elc tote tien ponden gheghoed jof daer boven ende den Vrede salmen houden alzoe wide alse die soene[466] op ende toegaet;

---

[465] Onderstaande tekst is gebaseerd op A. Hertaling door J.C.M. Cox.
[466] Bij Van Mieris: *sonne*.

[Voorts wie de vrede breekt die binnen Schoonhoven afgedwongen was, die zal boeten met zijn leven en zijn goederen, als hij daarvoor schuldig wordt bevonden door schepenen, of door twee betrouwbare poorters uit wettige huwelijken die elk tot tien pond of meer gegoed zijn, en die vrede zal men houden zover als de zon op- en ondergaat.]

6. Voert nerghen te recht te staen dan binnen vrijen steden het en si dat si hem verwillcoren voer eenghen ghewaerden rechtere ende voor zeven buren jof voer scepenen jof dat si erghent misdaden enen mense met der verster daet begrepe dat zouden si beitren alse daer Recht ware daer si mesdeden;
[Voorts nergens terecht te staan dan binnen vrije steden; tenzij zij toestemmen voor een gevolmachtigde schout en voor zeven buren of voor schepenen [terecht te staan]; of dat zij ergens jegens een mens een misdaad begaan en men ze op heterdaad betrapt, dat zullen zij boeten volgens het recht van de plaats waar zij de misdaad plegen.]

Alle stucken voerseit zonder alrehande argheden ende behouden onser heerlicheden ende onser graveliker ghewelt
[Alle voornoemde punten zonder enigerlei kwade trouw en onder voorbehoud van onze heerlijke rechten en onze grafelijke macht.]

Ende omme dat wi willen dat alle dese dinghen voerscreven wel ende vast zeker ende ghestade ghehouden bliven van ons ende van onsen na commelinghen hem ende heren na commelinghen hebben wi hem desen brief ghegheven bezeigelet met onsen groeten zeigele uthanghende ghedaen in den haghe des dinxendaghes na meijedach jnt jaer ons heren M CCC twee ende twintich.
[En omdat wij willen dat al deze voorschreven bepalingen goed en vast, zeker en onverbrekelijk gehouden zullen blijven door ons en onze nakomelingen, (en door) hem en de nakomelingen van de heren (van Beaumont), hebben wij hen deze brief gegeven, gezegeld met ons grootzegel uithangend, gedaan in Den Haag, op dinsdag na Meidag in het jaar van onze Heer 1322.]

Per Dominum Comitem, Zudensem, Benthem, Gherardum de Raporst, Enghelbertum et commune consilium.
[In aanwezigheid van de heer graaf en [de heren] Van Zuden, Van Benthem, Gerard van Raaphorst, Engelbert en de gemene raad.]

1322 juli 4 Rechten Schoonhoven III [Schoonhoven?]

Jan van Henegouwen, heer van Beaumont, verleent aanvullende rechten aan zijn stad Schoonhoven en zijn poorters.

Origineel: A. SA Midden-Holland, 1011 Archief stad Schoonhoven 1271-1813, inv. nr. 203-1.
Afschrift: B. (1322) HUA, Oud bisschoppelijk clerazie archief, inv.nr. 163, twee maal onder 4 juli 1322 – C. (1694-1702) NA, afd. Zuid-Holland, Handschriften nr. 747, Privilegie Boek van Schoonhoven A, f. 4.
Druk: a. ChHZ, II, 236 en 237 [467] – b. Van Berkum, Beschryving der Stadt Schoonhoven, Gouda 1762, p. 28-29 – c. Lans, Privilegien, ordonnantien en overeenkomstigen acten betrekking hebbende op de Krimpenerwaard, p. 243, nr. 13, naar B; en p. 653 nr. 452 en 455, naar C.[468]

Wij Jan van Henegouwen here van Beaumont, maken cont ende kennelijc allen luden dat wi ghegheven hebben ende gheven onser ghemeenre poerte van Scoenhove ende onsen ghetrouwen porteren, om meneghen ghetrouwen dienst dien si ons ghedaen hebben ende noch doen zoden, alsulc recht als hijr na ghescreven staet.
[Wij Jan van Henegouwen, heer van Beaumont, maken eenieder bekend dat wij onze gemeenschappelijke poort[469] van Schoonhoven en onze getrouwe poorters vanwege menige trouwe dienst die zij ons verleend hebben en nog zullen verlenen, al zodanige rechten hebben gegeven zoals hierna geschreven staat.]

1. Int eerst, elken man recht te doene binnen onser poerte van Scoenhove bi scepene vonesse sonder weder segghen.
[Ten eerste, ieder man recht te doen binnen onze stad Schoonhoven volgens schepenvonnis zonder tegenspraak.]

2. Voert so wat scoude dat men maket voer onse scepene van Scoenhove van luden die in onse lande wonen daer scepene brieve op sijn die sal onse rechter van dien lande uutpanden sonder wederseggen.
[Voorts welke schuld men aangaat ten overstaan van onze schepenen van Schoonhoven met lieden, die in onze landen[470] wonen, waar schepenbrieven van bestaan, die zal onze schout van die landen uitpanden zonder verzet.]

3. Voert sel wi of onse baeliu jaerlijcs scepene ende raet kiesen in alsulker maniren dat wi of onse baeliu ons bespreken sellen ende beraden mit den scepene ende setten dan alsulke scepene ende raet als ons of onsen baeliu goed denken ende oerbaerlijc, ende die jaerlijcs te verkiesen of te versetten.
[Voorts zullen wij, of onze baljuw, jaarlijks schepenen en raden kiezen op zodanige wijze, als wij, of onze baljuw namens ons, bespreken zullen en beraden met de schepenen, en dan zodanige schepenen en zodanige raden zullen benoemen, als ons of onze baljuw goeddunkt en nuttig, en deze jaarlijks te kiezen of te ontheffen.]

4. Voert van allen boeten die verscienen sel wi hebben die tuedeel, ende die poerte dat derdendeel, uutgheset van brande ende dat men over scepenen vonnesse dinget, daer of sel wi hebben een derdendeel, die poerte een derdendeel ende die scepene een derdendeel.
[Voorts zullen wij van alle boeten die vervallen[471] tweederde deel hebben, en de stad het derde deel, uitgezonderd van brand, of van hetgeen men in rechte door vonnis van schepenen eist, daarvan zullen wij een derde deel hebben, de stad een derde deel en de schepenen een derde deel.]

---

[467] Ten onrechte is deze oorkonde bij Van Mieris gedateerd op 4 juli 1320; dit moet zijn 1322.
[468] Deze tekst is gebaseerd op A. Hertaling door J.C.M. Cox.
[469] *ghemeenre poerte* slaat op het feit dat de poort van Schoonhoven de jure twee-herig was, namelijk het westelijk deel leen van de graaf van Holland c.q. in dit geval de stadsheer Jan van Beaumont, en het oostelijk deel leen van de bisschop van Utrecht. Zie ook *OHZ*, V, p. 850, nrs. 3327-3328 dd. 30 sept. 1297, waarin Schoonhoven door Jan I, graaf van Holland en Willem II, bisschop van Utrecht, in hun onderlinge relatie eveneens als een *ghemeenre stede* wordt aangeduid.
[470] De gebieden die onder de heerschappij van Jan van Beaumont vielen.

5. Voert daghelijcs te dinghen van allen rechtelike uutgheset van doetslaghe, van leemte, ende van den hoghesten rechte, binnen jaers dat te berechtene, jof waer dat sake dat men eer bezakede binnen ses weken van dien dat menne bezake enen dach te legghene of quijt te latene.
[Voorts dagelijks recht te spreken vanwege alle gerechtelijke zaken, uitgezonderd van doodslag, van verminking, en van halszaken, die dienen binnen een jaar te worden berecht, tenzij er een aanleiding is dat men het eerder aanklaagt, dan moet er binnen zes weken nadien een gerechtsdag worden bepaald of anders zal men het nietig achten.]

6. Voert so wat koeren dat onse baeliu of onse ghewaerde rechter leghet bi onsen seven scepene ende onse tueen raden vast ende ghestade te bliven ont ment verlegghen of verbeteren wil.
[Voorts zullen de keuren die onze baljuw, of onze gevolmachtigde schout, vaststelt met onze zeven schepenen en onze twee raden, vast en onverbrekelijk blijven, totdat men ze wil afschaffen of verbeteren.]

7. Voert so wat koeren dat men leghet bi vijf scillinghe ende daer beneden die hebbene die rechter die scepene ent die raet der poerte recht mede te houdene.
[Voorts welke boetes men bepaalt tot vijf schellingen, of daar onder, daarmee moeten de schout, de schepenen en de raad van de stad rekening houden.]

8. Voert so wien dat men eens vreden vermaent, ent dien eijsscet alse recht is, ende dien niet enen ghevet verboert tien pont, ende dat sel wesen dreewarf gheijsscet ende tot elken tien pont tot dertich ponden toe, ende daer na des mans seker te wesen.
[Voorts wie tot vrede gemaand wordt, en die het eist doet dit overeenkomstig het recht, en die het niet geeft verbeurt tien pond, en dat zal drie keer worden geëist steeds met tien pond tot dertig pond aan toe, en daarna zal die man in verzekerde bewaring worden genomen.]

9. Voert so wie dat sprake an der scepene eet daer menne bedraghen mochte met tuen scepenen of mit meer verboerde tien pont jeghen elken scepen, ende jeghen ons alse vele alse jeghens al die scepene.
[Voorts wie de eed van schepenen weerspreekt, waarvan men met twee schepenen kan getuigen, of met meer, verbeurt tien pond jegens elke schepen, en jegens ons zoveel als jegens alle schepenen gezamenlijk.]

Ende dit hebbe wi al ghegheven behouden onser heerlijcheijt. Ende al dese voerscrevene ponte hebbe wi ghegheven ende belovet voer ons ende voer onse nacomelinghe, hem ende horen nacomelinghen sonder wederseghen ewelike te houdene sonder alrehande arghelist ende hebben hem desen brief open doen bezeghelen mit onsen groten zeghel.
[En dit alles hebben wij gegeven behoudens onze heerlijkheid. En al deze punten hebben wij gegeven en beloofd voor ons en voor onze nakomelingen zonder tegenspraak eeuwig gestand te doen zonder enigerlei kwade trouw, en wij hebben deze open brief doen bezegelen met ons grootzegel.]

Ghegeven in den jaer ons heren m ccc ende tue ende tuintich op sente martens dach inden somer.
[Gegeven in het jaar van onze Heer 1322, op St. Maartensdag in de zomer.]

---

[471] Opvorderbaar zijn en zullen worden betaald.

1292 april 1 Stadsrecht Staveren Albrechtsberg

Floris V, graaf van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Staveren.

Origineel niet voorhanden. Was volgens de vervaardigers van B en C voorzien van het zegel van de oorkonder. Afschrift: B. t/m E. niet voorhanden maar bekend uit andere bronnen – F.(1324 mei 13-sept.) NA, AGH nr. 324 (groot register Friesland EL .10 van akten van graaf Willem III. 1317 - 1336), f. 3v - 4v, nr. 8. Druk: a. Winsemius, Cronique Vrieslant, p. 179-181 – b. Schotanus, Geschiedenissen Friesland; Tablinum, p. 13-15 – c.d.e. ChHZ, I, p.544- 545; II, p. 8 en 9; II, p. 10 – f. ChV, I, p. 126- 127.[472]

Wy Florens, graue van Hollant, van Zelant ende here van Vrieslant, maken cont allen den gheenen, die desen brief zullen zien jof horen lezen dat wy onzen porteren van Staueren, die ons ghemeenlike ende onzen nacomelinghen die graue zijn jn Hollant bi haren vrien wille ende onbeduanghen, vore hem ende hare na comelinghen eweleke wonachtich binnen Staueren ghehuld hebben met ghesuoren ede ende ontfaen jn haren rechten heere, hebben ghegheuen deze vriheyde ende dit recht dat hier na bescreuen staet, eweleke te ghedueren:
[Wij Floris, graaf van Holland, van Zeeland en heer van Friesland, maken al degenen bekend die deze brief zullen zien of horen lezen dat wij onze poorters van Staveren, die ons gemeenschappelijk en onze nakomelingen die graaf van Holland zijn, uit vrije wil en ongedwongen, voor hen en hun nakomelingen voor altijd woonachtig binnen Staveren met gezworen eed hebben gehuldigd en ontvangen als hun gerechte heer, hebben gegeven deze privileges en dit recht dat hierna beschreven staat, voor altijd durend:]

1. Jnt erste tolne vri te vaerne vore onze tolne met haren goede.
[Ten eerste tolvrij te varen voorbij onze tollen met hun goederen.]

2. Gheen man van buten mach anebrengh doen vp porteren van Staueren.
[Geen man van buiten mag een aanklacht indienen tegen poorters van Staveren.]

3. Dien van Staueren sullen wi ghene dinc vorder ghebieden dan hare hantweste houdet die si van ons hebben, het en zij bj rade van haren scepene.
[Van die van Staveren zullen wij niet meer zaken vorderen dan hun handvest inhoudt dat zij van ons gekregen hebben, tenzij na advies van hun schepenen.]

4. Gheenen man machmen campen binnen Staueren.
[Men mag geen man tot een tweekamp uitdagen binnen Staveren.]

5. Wat eyghinre manne te wonen comet ende dar jnne woent jaer ende dach ombeclaget van sinen heere jof van zinen ghewaerden bode jaer en dach nadien dat hi binnen Staueren woenen quam, ende dat scepenen cont es, hi sal vri bliuen gheliken andren porteren van Staueren.
[Welke lijfeigen man hier komt wonen en gedurende een jaar en een dag daarbinnen woont, ongevorderd door zijn heer of door diens bevoegde bode een jaar en een dag nadat hij binnen Staveren kwam wonen, en waarvan schepenen op de hoogte zijn, dan zal hij vrij blijven zoals de andere poorters van Staveren.]

6. Vort wat portere becommert word buten lands vore enighen here jof vore rechtre dore eens anders porters wille van Staueren, die ghene van wes weghen hi becommert was, die salne vanden commere vrien bi rade van scepene.

---

[472] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, V, nr. 2713; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door J.C.M. Cox.

[Voorts welke poorter gearresteerd wordt buiten het graafschap voor enige heer of schout door toedoen van een andere poorter van Staveren, diegene vanwege wie hij gearresteerd was, die zal hem van het arrest bevrijden op advies van schepenen.]

7. Wie enen man doot slaet binnen Staueren, wort hi begrepen ende vor tgherichte brocht, men sal der ouer rechten van sinen halse: ont gaet hi, hi zal den doden man ghelden sinen erfnamen sestien marc ende een halue lodijx zeluers ende voere sine boete tien pont Enghelsce; ende comt hi niet jn binnen ere maent sin boete ende den dode te gheldene, zo sullen onse rechtre ende dien portere nemen al sijn goet.
[Wie een man doodslaat binnen Staveren, en hij wordt gegrepen en voor het gerecht gebracht dan zal men hem berechten met de doodstraf; ontvlucht hij, dan zal hij de dode man zijn erfgenamen vergoeden zestien en een halve mark zuiver zilver en tien pond Engels voor zijn boete; en als hij niet binnen een maand binnen komt om zijn boete en de dode te vergoeden, dan zullen onze schout en de poorters al zijn goederen in beslag nemen.]

8. Wie enen man doot slaet binnen besetter zoene jof ouer rechten hantyrede, jof wyf vercracht, jof man, jof wyf binnen huse doot slaet, jof die den ghemeynen vrede breket van der port met doot slage, men sal breken sijn hus ende draghen buter port ende bornen. Word hij begrepen, men sal daer ouer richten van sinen halse; ont gaet hi ende word hi bedraghen met twen scepene jof met mee, hi sal den doden sinen erfnamen jof der vrouwen haren lachter ghelden negenscat ende die boete neghenscat; ende heuet hi des goeds niet sine misdaet mede te verbeterne alst vorscreuen es, so salmene legghen vredeloes ende vaen, machmen, ende daer ouer rechten.
[Wie een man doodslaat ondanks een vastgestelde zoen of een gerechtelijke handvrede of een vrouw verkracht of een man of een vrouw in hun huis dood slaat of die de algemene vrede van de stad verbreekt met doodslag, diens huis zal men afbreken en buiten de stad brengen en verbranden. Wordt hij gegrepen dan zal men hem berechten met de doodstraf; ontvlucht hij en wordt hij veroordeeld door twee of meer schepenen dan zal hij de erfgenamen van de dode of de vrouwen hun schending negenvoudig vergoeden en de boete negenvoudig; en heeft hij niet genoeg eigendommen om zijn misdaad mee te vergoeden zoals het is voorgeschreven dan zal men hem buiten de wet stellen (vogelvrij verklaren) en, indien het lukt, hem gevangen nemen en hem daarvoor berechten.]

9. Ware dat een twist gheuiele binnen Staueren ende onze schoutte met tween scepene aldaer quame, jof tuee scepenen sonder scoute, omme vrede te nemene, wiene hem vanden gheenen die metten twiste begrepen sijn vrede ontseghede, hi verbuerde achte scellinghe Enghelsce also dicke alse hine vermaent ontseghet.
Niemene mach den rechter van Staueren met twe scepenen, daer hijs van hem vermaent word, jof twee scepene, vrede ontseghen, hine verbuert achte sc. Enghelsce, ende dat also dicke als hi vrede ontseghet.
[Als een twist voorviel binnen Staveren en onze schout komt daarbij samen met twee schepenen, of twee schepenen zonder de schout, om vrede op te leggen, wie van degene die bij de twist betrokken is zijn vrede ontzegt, verbeurt acht Engelse schellingen zo dikwijls als hij, daartoe vermaand, de vrede ontzegt. Niemand mag de schout van Staveren met twee schepenen wanneer hij daartoe wordt vermaand, of twee schepenen, de vrede ontzeggen, anders verbeurt hij acht Engelse schellingen, en dat zo dikwijls als hij de vrede ontzegt.]

10. Wie den anderen slaet metter vust jof eenen voswanc[473] doet bi den hare, jof ene bloetreyse, die verbuert jeghen die ghene dien hi dat doet vier scell. Jngelsce ende vier sc. Engelsce van sire boeten, also varre als hi betughet word met scepenen; mach menne niet betughen, so zal hi zine onsculde doen met hem sesten jof ghelde die boete.
[Wie een ander slaat met de vuist of met de vuist bij de haren grijpt, of een bloedende wond toebrengt, die verbeurt jegens diegene die hij dat aandoet vier Engelse schellingen en vier Engelse schellingen als boete, voor zover als tegen hem met getuigen voor schepenen bewezen wordt; kan men het niet met getuigen bewijzen, dan zal hij zijn onschuld aantonen met zes anderen of de boete betalen.]

[473] Lees: 'Vuustvanc' of ook 'vustfanc' (oud-Fries): met de vuist naar iets grijpen.

11. Zo wie enen anderen doet ene mate wonde, hij verbuert jeghen dije hijt doet tien sc. Enghelsce ende tien sc. Enghelsce van sire boete; ende doet hijt binnen huse, zo zalt wesen viervout, also verre alshi betughet word met scepene; ende word hij niet betughet, zo sal hi sijne onsculde doen hem sesten.
[Wie een ander een matewond (keurwond) toebrengt, die verbeurt jegens diegene tien Engelse schellingen en tien Engelse schellingen als boete; en doet hij dit binnenshuis, zal hij het viervoudig vergoeden voor zover het met getuigen wordt bewezen voor schepenen; en wordt het niet met getuigen bewezen dan zal hij zijn onschuld aantonen met zes anderen.]

12. Vort wie den anderen een voet jof ene hant of slaet of ene oghe vte steket, die salt ghelden tvierendiel van enen manne als vorscr. es; ende heuet hij des goeds niet, hi salt betren met ghelike leden.
[Voorts wie een ander een hand of een voet afslaat of een oog uitsteekt, die zal dit vergoeden met het vierendeel van een man als voorgeschreven is; en heeft hij niet genoeg geld hiervoor, dan zal hij het moeten boeten met het verlies van gelijke lichaamsdelen.]

13. Vort zo wie den andren doet ene lemte jof een ghesval[474] jof enen breyn wonde, hi salt betren dien hijt doet viertich sc. Enghelsce ende viertich sc. vor die boete; ende waert dat die lemte clene ware, so zoude onse schoutte mette scepene bezien ende mindre also hem ende scepene goet dochte; ende heuet hi des goeds niet, hi zalt verbetren metten liue also onsen scoutte ende scepene goet dincket.
[Voorts wie een ander verminkt of een lid afslaat of hersenletsel toebrengt, die zal de gewonde veertig Engelse schellingen vergoeden en veertig Engelse schellingen als boete betalen; en wanneer die verwonding klein was, dan zou onze schout met de schepenen dit bezien en de boete verminderen zoals het hem en de schepenen goeddunkt; en heeft hij niet genoeg geld hiervoor, dan zal hij het moeten boeten met zijn lijf zoals onze schout en schepenen goeddunkt.]

14. Welke tijt dat men die clocke slaet omme ghemene orbare vander port bi den scoutte jof bi den scepenen, wie daer toe niet ne quame dat recht te vorderen, hi verbuerde twe sc. Enghelsce.
[Wie, op het tijdstip dat men de klok luidt in het algemeen belang van de stad vanwege schout of schepenen, niet komt opdagen om het recht ten uitvoer te brengen, verbeurt twee Engelse schellingen.]

15. Waer dat die scoutte ghinghe omme recht te vordene, wat scepene hi dar toe vermaende ende met hem niet en ghinghe, die verbuerde achte sc. Enghelsce, ende wat portere die vermaent worde van den schoutte jof van twee scepene mede te gane om dat recht te vorderne ende des niet ne dade, hi verbuerde twe sc. Jnghelsce.
[Waar de schout naar toe gaat om het recht ten uitvoer te brengen en de schepenen die hij daartoe vermaant en niet met hem meegingen, die verbeuren acht Engelse schellingen, en de poorter die door de schout of twee schepenen wordt vermaand mee te gaan om het recht ten uitvoer uit te brengen en dat niet deed, verbeurt twee Engelse schellingen.]

16. Ende wat boeten hier niet claerlike besceyden sijn, die sullen besceyden die scoutte ende scepene also hem best ende witelix dinckt.
[En welke boetes hier niet duidelijk vastgesteld zijn, die zullen de schout en de schepenen vaststellen zoals het hen goed en wettig dunkt.]

17. Des scoutte daghelix ban sal wesen vier penningh. Enghelsce.
[De dagelijkse boete van de schout zal vier Engelse penningen bedragen.]

---

[474] Origineel: 'grasval' of 'val in het gras', het op de grond geslagen lid van het lichaam. Het is een slechts in de Friese en Saksische gebieden voorkomende rechtsterm. Het woord heeft de betekenis verkregen van het afslaan van een lid van het lichaam.

18. Die hem verwert nootwerts, hi ende verbuert niet.
[Wie zich uit noodweer verdedigt, verbeurt niets.]

19. Vort zullen wij hebben binnen Staueren onse tolne ende onse munten.
[Voorts zullen wij onze tol en onze muntslag binnen Staveren behouden.]

20. Wie dat scepene ordeel weder segget jof lachter ende daer of verwonnen word met scepene, hi verbuert twalf scelling. Enghelsce.
[Wie het oordeel van schepenen weerspreekt of lastert en daarvoor schuldig wordt bevonden door schepenen, verbeurt twaalf Engelse schellingen.]

21. Wie bedraghen word van valscer maten ende daer mede ghematen heuet, jof van valscer ghewischten, hi verbuert twintech scelling. Enghelsce.
[Wie beschuldigd wordt van valse maten en daarmee gemeten heeft of van valse gewichten, verbeurt twintig Engelse schellingen.]

22. Een man die ene dief vaet met zine goede, hij zal hem tgoet binden vp den hals ende daer mede voer tgheritte brenghen.
[Een man die een dief aanhoudt met zijn goederen, zal de dief het goed om de hals binden en hem daarmee voor het gerecht brengen.]

23. Scepene sullen orconden draghen bi den eden dat sij zwooren, doe zij scepene worden; ende die scepene die zal die porten kiesen bi rade ons scoutten ende die verniewen alle jaeren. Ware enich scepene binnen Staueren die gheen recht wisen woude ons jof der port, dien sal men af doen ende een anderen kiesen in zinen stede.
[Schepenen zullen getuigenissen afleggen op de eed die zij zworen toen zij schepenen werden; en de poorters zullen de schepenen kiezen op advies van onze schout en elk jaar nieuwe kiezen. Was er enig schepen binnen Staveren die ons of de stad geen recht wilde doen, die zal men afzetten en een ander in zijn plaats kiezen.]

24. Wie dat vtter porten voere ouer besettinghe, hi verbuerde dertich peningh Jnghelsce.
[Wie uit de stad trekt ondanks beslaglegging, verbeurt dertig Engelse schellingen.]

25. Alle boeten die gheuallen binmen der porten, die zijn ons half ende der scepenen ende der porte van Staueren die anderen helft; haer ghelike vanden boeten die hem toe behoren half ende half, sonder clene ende daghelike boeten, die zijn ons rechters dien wij daer setten; ende andre boeten die verbuert worden jeghen scepenen, daer ne dielt die porte niet ane.
[Alle boetes die worden opgelegd binnen de stad komen voor de helft ons en voor de andere helft de schepenen en de stad Staveren toe; hetzelfde geldt de boetes die hen toebehoren half om half met uitzondering van de kleine en dagelijkse boetes, die komen toe aan onze schouten die wij daar benoemen; en andere boetes die jegens schepenen worden verbeurd, daarin deelt de stad niet.]

26. Voort gheorloue wij onsen schoutte ende onse scepene van Staueren niewer recht te maken ende niewe coren van jaere te jaere, die ons ende onser porten nutte ende orbarlic sijn, die hier voren niet bescreuen staen, behouden in allen pointen ons rechts.
[Voorts veroorloven wij onze schout en onze schepenen van Staveren nieuw recht te maken en nieuwe keuren van jaar tot jaar, die ons en onze poorters nuttig en dienstig zullen zijn, voor zover deze hiervoor niet beschreven staan, behoudens in alle gevallen ons recht.]

27. Alle dinc salmen bedraghen met schepenen; daermen des niet doen ne mach, daer sal die ghene, die men anespreket sinen ontsculde doen methem sesten.
[Alle zaken zal men aanklagen ten overstaan van schepenen; wanneer men dat niet doet, dan zal diegene die men in rechte aanspreekt zich vrij pleiten samen met zes mannen.]

28. Van doot slaghen ende van hoghen saken salmen die ontsculde doen met hem twaeluen.
[Van doodslagen en van halsmisdrijven zal men zich vrij pleiten samen met twaalf mannen.]

29. Wij zullen hem zetten tot eenen scoutte dien wij wille, also dese dinghe die yoorscreuen zijn mede te berechte, jof die niet vorscreuen sijn, met haren scepene; waert dat zake dat die scoutte ons noch der porte van Staueren niet nutte nech orbare ne ware ende wy dat ter waerheiden mochten gheprouen, wy zoudden hem een anderen setten die ons goet dochte.
[Wij zullen hen een schout benoemen die wij willen, om de zaken die hiervoor beschreven staan mede te berechten, of die zaken die niet voorschreven staan, samen met hun schepenen; in het geval de schout noch ons noch de stad nuttig en dienstbaar is en wij dat deugdelijk en in rechte konden aantonen, dan zullen wij hen een andere benoemen die ons goeddunkt.]

Omme dat wi willen dat alle poynte die hier voorscreuen zijn vaste ende ghestade van ons ende onsen nacomelinghen die grauve sijn in Hollant onser porteren van Staueren ewelike ende sonder ende bliue ghehouden, hebbe wy desen brief vast bezeghelt met onsen zeghele.
[Omdat wij willen dat alle voornoemde zaken vast en onverbrekelijk vanwege ons en vanwege onze nakomelingen die graaf van Holland zijn onze poorters van Staveren voor eeuwig en altijd behouden zullen blijven, hebben wij deze brief bestendig bezegeld met ons zegel.]

Ghegheuen tot Albrechts berghen vp den ersten dach van aprile, jnt jaer ons Heerren dusentech twehondert tuee ende neghentech.
[Gegeven te Albrechtsberg op 1 april 1292.]

30. Alle scout die scepenen niet ne kennen, salmen ontsculdighen met ere hant vp den heylighen. Ghegheuen als vorscr. es.
[Van alle schuld waarmee schepenen niet bekend zijn zal men zich vrijpleiten met een hand op de heiligen. Gegeven zoals het voorgeschreven is.]

Jan van Blois, heer van Schoonhoven en van Gouda, verleent stadsrecht aan zijn lieden van Tholen.

Origineel: A. GA Tholen, Stadsarchief Tholen 1330-1935, charter nr. 9. Perkament, met geschonden uithangend zegel en contrazegel van de graaf in groene was. In dorso staat: 'De keure van graeve Jan van Bloys'. Afschriften: B. (ca. 1515) KB, handschrift 75 H 32, met opschrift 'Keuren van Zeeland en van Voirne', f. 222 - 233 = 'Die Tafele vande Keure van Tholen' – C. (eind 16de - 18deeeuw) GA Tholen, Stadsarchief Tholen 1330-1935, 'Previlegien cueren ende handtvesten der stede ende lande van de Tholen ende Schakerlo' (cartularium; aangevuld tot in de 18de eeuw), inv. nr. 745, f. 3 - 9v – D. (18deeeuw) GA Tholen, Stadsarchief Tholen 1330-1935, 'Previlegien, cueren ende handtvesten der stede ende lande van de Tholen ende Schakerlo' (cartularium; deels kopie van 745), inv. nr. 112c, f. 3- 11v – E. (cartularium; ca. 1780) GA Tholen, Stadsarchief Tholen 1330-1935, 'Privilegien van Tholen', inv. nr. 746, p. 373- 387 – F. (midden 18e eeuw) GA Tholen, Stadsarchief Tholen 1330-1935, 'Privilegien, Keuren ende Handvesten der stede Tholen met den Ambagte van Schakerloo…', inv. nr. 457, p. 4-19 – G. (eind 18e eeuw; deels kopie van 457) GA Tholen, Stadsarchief Tholen 1330-1935, 'Privilegien, Keuren ende Handvesten der stede Tholen met den Ambagte van Schakerloo…', inv. nr. 112D, f. 2-7 – H. (midden 18e eeuw; deels kopie van inv. nr. 457) GA Tholen, Stadsarchief Tholen 1330-1935, 'Privilegien, Keuren ende Handvesten der stede Tholen met den Ambagte van Schakerloo' (kaft en eerste pagina ontbreken), inv. nr. 112E, f. 5- 19 – I. (ca. 1800; deels kopie van 457) GA Tholen, Stadsarchief Tholen 1330-1935, 'Privilegien, Keuren ende Handvesten der stede Tholen met den Ambagte van Schakerloo, inv. nr. 112F, p. 5- 19.
Druk: a. ChHZ, III, p. 201-203(zeer gebrekkig, naar ms. Radermacher) – b. Unger en De Smidt, 'Rechtsbronnen van Tolen', p. 295-306.[475]

Jan van Bloys heere van Scoenhoven ende van der Goude maken cont allen luden want wi meynen na onsen vermoghen te verhoeden ende te scutten alle saken daer onsen luden ende ondersaten moyenisse ende wederstoet of comen mach altoos begherende dat si in rusten ende met ghemake leuen ende des huers ghebruken so hebben wi onsen lieuen ende ghetrouwen luden van der Tolne bi haren versoeke met goeden vorsiene ende ganssen berade ghewilkort ende wilkoren ghegheuen ende gheuen alsulke ponte van rechte als hier na volghen bescreuen.
[Jan van Blois, heer van Schoonhoven en van Gouda, maken eenieder bekend, want wij menen naar ons vermogen te verhoeden en te beletten alle zaken die onze lieden en onderzaten overlast en beletselen kunnen bezorgen, telkens begerende dat zij rustig en ongestoord leven en volgens hun gebruiken, aldus hebben wij onze geliefde en getrouwe lieden van Tholen, op hun verzoek met goede voorzienigheid en geheel beraden, verordend en verordenen, gegeven en geven al dergelijke artikelen van recht, als hierna volgend beschreven.]

1. Jn den eersten so wie binnen onsen lande van der Tolne vorseit twist die sal verboren dertien scellinc torn[476] tien scellinghe jeghens ons ende drie scellinghe jeghens baeliu ende scepenen.
[Ten eerste, wie binnen onze gebieden van Tholen voornoemd twist, die zal verbeuren dertien schellingen tournois jegens ons en drie schellingen tournois jegens baljuw en schepenen.]

2. Jtem wie den anderen twistelike worde gheuet van manhoofden die sal verbueren jeghens ons viue scellinghe ende viue scellinghe jeghens den ghenen dien hi se gheuet.
[Evenzo wie een ander uitscheldt voor slaaf, die zal verbeuren jegens ons vijf schellingen en vijf schellingen jegens degene, die hij uitscheldt.]

---

[475] Deze tekst is gebaseerd op A. (kopie werd vriendelijk beschikbaar gesteld door de heer F. van den Kieboom, gemeentearchivaris van Tholen). Nadere transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.
[476] Naam van een Franse zilveren munt, de *tournois*, in 1104 voor het eerst te Tours geslagen.

3. Jtem so wie den anderen ghecante[477] wonden gheuet die sal verbueren ieghens ons drie lib.
[Evenzo wie een ander kantige wonden toebrengt, die zal jegens ons drie pond verbeuren.]

4. Jtem so wie ghecante wonden hevet die salse sterken sesterhande met sinen maghen op den ghenen daer hise op betoghet heuet vor manne vor scepenen ende vore ghesworen meesters also verre als van desen een vol ghetuge is ende elc man mach sterken sesterhande met sinen maghen op den anderen tote viue bloetreesen toe of tote viue ongheliken toe also verre als manne of scepenen of meesters kennen. Ende wies men daer bouen eescht mach een man voren staen die ment ane tyet.
[Evenzo wie kantige wonden heeft, die zal dit in rechte waarmaken met zes van zijn bloedverwanten tegen degene die hij hiertoe heeft aangeklaagd, ten overstaan van leenmannen, van schepenen en voor beëdigde meesters in zoverre als hiervan een daadwerkelijk getuige is, en elke man mag het kracht bijzetten met zes van zijn bloedverwanten tegen de ander tot vijf bloedende wonden aan toe of tot vijf bulten aan toe, in zoverre als het leenmannen of schepenen of meesters bekend is. En ten aanzien van al hetgeen men daarboven eist, mag een man zich in rechte verdedigen, die men het aantijgt.]

5. Jtem so wie den anderen ane tyet van bolslaghen[478] so sal die ghene die ment ane tyet daer voren staen met sinen gheuolghien maghen sesterhande.
[Evenzo wie een ander beschuldigt van kopslagen, zal diegene die men ervan beschuldigt, daartegen verweer voeren met zes van zijn bloedverwanten.]

6. Jtem so wat smerten loopt beneden den ponde torn die salmen betalen binnen den viertiennachten na dat si bedinghet is.
[Evenzo welke verwondingen minder dan een pond tournois belopen, die zal men binnen veertien dagen betalen, nadat zij in rechte zijn vastgesteld.]

7. Jtem so wat smerten loopt ten lb torn of der bouen salmen betalen binnen ses weken nadat si bedinghet is.
[Evenzo welke verwondingen een pond tournois of meer belopen, die zal men binnen zes weken betalen nadat zij in rechte zijn vastgesteld.]

8. Jtem so wie eenen knijf draghet openbaer verbuert drie lib torn. Ende so wie eenen knijf trect verbuert ses lib. Ende die met eenen kniue eenen anderen quetst verbuert tien lib.
[Evenzo wie in het openbaar een dolk draagt, verbeurt drie pond tournois, en wie een dolk trekt, verbeurt zes pond en wie met een dolk een ander verwondt, verbeurt tien pond.]

9. Jtem so wie een swaert piic scerporde messe prieme dolle ende eenicherande onlouelike wapene openbaerlic draghet trect of eenen anderen daer mede quetst verbuert ghelike den kniue ute ghesteken den staue.
[Evenzo wie een zwaard, piek, scherp mes, priem, dolkmes en enigerlei volgens de keur verboden wapens in het openbaar draagt, trekt of een ander daarmee verwondt, verbeurt evenveel als vanwege de dolk, met uitzondering van de staaf.]

10. Jtem so wie openbaerlike verbodene wapene draghet dien mach een scepen met ghetughe van twee wittachtighen knapen of meer bekueren ghelike den baeliu.
Ende hoe lanc die messe wesen sullen mach die baeliu metten scepenen kueren.
[Evenzo wie in het openbaar verboden wapens draagt, die mag een schepen met getuigenis van twee of meer betrouwbare knapen beboeten zoals de baljuw, en hoe lang die messen zullen zijn, mag de baljuw met de schepenen bij keur vaststellen.]

---

[477] Hoekige of kantige wonden d.w.z. wonden waaraan je een litteken overhoudt.
[478] Onbekend is de precieze betekenis hiervan, vermoedelijk slagen op het hoofd.

11. Jtem so wie beuonden worde met verbodenen wapenen hemelike draghende bi den baeliu of bi eenen scepen met ghetughe van twee wittachtighen knapen die sal verbueren jeghens ons tien lib ende jeghens den ghenen die hem wroeghet een lib.
[Evenzo wie door de baljuw aangetroffen wordt met heimelijk gedragen, verboden wapens, of door een schepen met getuigenis van twee betrouwbare knapen, die zal jegens ons verbeuren tien pond, en jegens degene die hem aanbrengt, een pond.]

12. Jtem wie den anderen wont met gheslepenen wapenen die verbuert jeghens ons tien lib.
[Evenzo wie de ander verwondt met een scherp wapen, die verbeurt jegens ons tien pond.]

13. Jtem so wat hem te quade ghesciet an haer lijf die wonen binnen deser vriheit dat binnen der vriheit ghesciet dat salmen hem beteren ghelike eenen edelen man in Zeelant.
[Evenzo wat hen, die wonen binnen deze vrijheid, voor kwaad geschiedt aan hun lichaam, en dat binnen de vrijheid gebeurt, dat zal men hen vergoeden op dezelfde wijze als een edelman in Zeeland.]

14. Jtem so wanneer een twist gheualt so mach die rechtere beede pertien daghen te rechte te stane jeghens mallic anderen ende jeghens ons ouer dwers nacht[479] of met eenen sondaghessen bode heft hijt lieuer op eenen dach in die weke weke die hi kiest ende daer sal dan mallic van den anderen recht nemen van smerten ende van bolslaghen als trecht van deser kuere hout na dat hi gheleghen is het en ware dat een man wonden hadde die open waren dat soudemen verlegghen bi vonnissen van scepenen eer mense versoende. Ende worde een man gheboden op eenen dach te soenenne jeghens die pertien ende jeghens ons ende op dien dach niet en quame so soudene die scoutate te banne doen ende van onsen weghen vore hem soenen ende sine misdaet veruolghen aen sijn goet waert binnen onser heerscappien gheleghen ware.
[Evenzo wanneer een ruzie voorvalt, mag de schout beide partijen dagen om jegens elkaar en jegens ons binnen een dag terecht te staan, of met een zondagse afkondiging, als hij het liever op een andere dag in de week heeft, die hij kiest, en daar zal dan elk van de ander recht eisen vanwege verwondingen en vanwege kopslagen, zoals het recht volgens deze keuren vereist, op de bevoegde plaats, tenzij dat een man wonden had, die open waren, dat zou men onderwerpen aan schepenvonnis, vooraleer men dit verzoende. En wordt een man gedaagd op een dag te zoenen jegens die partijen, en jegens ons, en op die dag niet verscheen, dan zou de schout hem in de ban doen, en vanwege ons voor hem zoenen, en zijn misdaad vervolgen op zijn eigendom, wanneer het binnen onze heerschappij gelegen was.]

15. Jtem so wie te twiste comet met eenen stocke die bouen drien voeten[480] lanc is verbuert viue scellinc torn.
[Evenzo wie bij een ruzie komt met een stok, die langer is dan drie voeten, verbeurt vijf schellingen tournois.]

16. Jtem men sal elkerlijc van buten sijn smerte beteren also als hi gheleghen is ende gheboren wanen dat hi si.
[Evenzo zal men iedereen van buiten zijn verwonding op zodanige wijze vergoeden, als het gesteld is, en het voor gebeurd aannemen zoals hij het zei.]

17. Jtem so wanneer pertien van twisterliker saken versoent sijn metten rechte so sal die rechtere van onsen weghen beede pertien ghebieden op haer lijf ende op haer goet die soene vast ende ghestade te houdene ende so wie den anderen daerbouen misdade dien soude die rechtere aenvanghen ende in hechten houden ter tijt toe des hi seker ghemaect hadde tote onser waerheit te comene.
[Evenzo wanneer partijen vanwege een geschil volgens het recht verzoend zijn, zal de schout vanwege ons beide partijen op hun leven en op hun goed gebieden die zoen onverbrekelijk te houden, en wie de ander desondanks onrecht aandoet, die zal de schout aanhouden en in hechtenis houden tot het moment dat hij zekerheid heeft gesteld

[479] *Dwarsnacht*: gerechtelijke termijn (meestal 24 uur of het eind van een andere wettelijke termijn).
[480] Lengtemaat van circa 30 cm.

dat hij voor ons gerecht zal verschijnen.]

18. Jtem so wie den rechtere manne scepenen prochipape borghermeesters of eenen waert binnen siere herberghen vrede weygherde of ontsweghe verbuert te drieweruen toe tote elker weruen tien lib torn also verre alst drie wittachtighen lieden kenlic is ende en ist niet kenlic so mach een man daervoren staen sesterhande met sinen maghen.
[Evenzo wie de schout, mannen, schepenen, pastoor, burgemeesters of een waard in zijn herberg vrede weigerde of negeerde, verbeurt tot drie maal aan toe voor elke maal tien pond, voor zover het drie betrouwbare lieden duidelijk bekend is; en is dit niet duidelijk bekend, dan mag een man daartegen opkomen met zes van zijn bloedverwanten.]

19. Jtem so wie vecht dien mach een scepen of meer of sijn waert houden ter tijt toe dat hi sekerheit ghedaen heuet rechts te pleghene bi onsen baeliu aldaer.
[Evenzo wie vecht, die mag door een of meer schepenen of zijn waard worden vastgehouden tot het moment, dat hij bij onze baljuw aldaar zekerheid heeft gesteld om recht te doen.]

20. Jtem so wat wiue sceldelike worde hantiert jeghens manne of ieghens wiue verbuert also dicke als sijt doet dertien scellinc tornoyse ende vecht se so verbuert se sesse ende twintich scellinghe torn ende dat sal die rechtere op haer betughen met drie wittachtighen luden of haer voghet salre voren staen sesterhande met sinen maghen ende en moghense of en willense die boete niet ghelden so sullen si den steen[481] daervoren draghen also verre als scepenen recht dinke.
[Evenzo welke vrouw scheldwoorden gebruikt jegens mannen of jegens vrouwen, verbeurt zo dikwijls als zij het doet, 13 schellingen tournois, en als ze vecht, verbeurt ze 26 schellingen tournois, en daarvoor zal de schout haar aanklagen met drie betrouwbare lieden, of haar voogd zal haar bijstaan met zes van zijn bloedverwanten. En als ze de boete niet kunnen of willen betalen, dan zullen ze de steen daarvoor dragen voor zoverre als schepenen het juist dunken.]

21. Jtem so wie in verbornissen comet jeghens ons die sal die verbornisse betalen binnen viertiennachten nadat si bedinckt is ende betaelt hise binnen der tijt niet so mach die rechtere gaen aen sijn lieflicste goet ende doen hem betalen bi scepenen een penninc waert goets vor eenen penninc.[482]
[Evenzo wie een boete verschuldigd is jegens ons, die zal die boete betalen binnen veertien dagen nadat zij opgelegd is; en betaalt hij deze niet binnen die termijn, dan mag de schout beslag leggen op zijn meest geliefde goed en hem voor schepenen doen betalen een penning van de waarde van het goed om een penning (van de boete).]

22. Jtem so wie aenghesproken wort van onsen rechte of van smerten ter custinghen[483] die mach sijn ghenachte daer of hebben viertiennachte[484] ist dat hijs beghert.
[Evenzo wie wordt aangeklaagd in rechte of vanwege verwondingen teneinde een custingeed te geven, die mag zijn termijn van veertien dagen daartoe benutten, als hij dat wenst.]

23. Jtem so waenneer vol hereuaert is in Zeelant so sijn die van der Tolne ende van Scakersloo[485] sculdich ons te dienene met eenen cogghe van een ende dertich mannen.
[Evenzo wanneer een volledige heervaart wordt afgekondigd in Zeeland, dan zijn die van Tholen en van Schakerlo verschuldigd ons te dienen met een kogge van 31 mannen.]

24. Jtem alle dijckase binnen den lande van der Tolne ende van Scakersloo salmen bedriven metten baeliu ende metten scepenen van onsen weghen met eenre boete van ses penninc torn die

---

[481] De steen dragen = de schandsteen, die men als straf gedurende een bepaalde tijd zichtbaar moest dragen tijdens een tocht door de stad.
[482] Naar evenredigheid nemen van de waarde van het goed om de boete te voldoen.
[483] Een eed, gezworen ter bevestiging van de geloofwaardigheid van een door een ander afgelegde zuiveringseed, een volgeed. Indien iemand deze alleen aflegt, is het onschuldseed zelf.
[484] *Genachte* = de halfmaandelijkse termijn tussen twee rechtdagen (over dezelfde zaak), ook wel de gerechtsdag zelf.
[485] Een gehucht op het eiland Tholen.

eerste twee ommeganghe den derden ommeganc verscolt op eene boete van drie scellinc torn den vierden op eene boete van ses scellinc torn den vijften ommeganc salne die rechtere bi vonnisse van scepenen te banne doen ende bestedene te makene met onsen ghelde ende dat ghelt mach men betalen op dien dach metter sonnen met eenscatten ghelde ende metten banne ende ouer dwersnacht est vierscatte ende den ban ende tenden den viertiennachten so rijst die ban neghen scellinc torn ter maent rijste achtien scellinc torn ten ses weken rijste seuenendetwintich scellinghe torn. Ende tenden den sesse weken salt hem die rechter metten scepenen of panden eenscatte ende des ghelijcs van den waterganghen ende van den weghen ende waert dat vreese quame int lant van dijckasen dat salmen dan bedriuen also cort als scepenen recht dinke. Ende so wie scepenen wederseit tusschen twee dycdiluen[486] of op eenen waterganc of op eenen wech dat daer of roirende is verbuert drie scellinc torn.

[Evenzo alle dijkbeheer binnen het land van Tholen en van Schakerlo zal men uitoefenen met de baljuw en met de schepenen vanwege ons op straffe van een boete van zes penningen tournois bij de eerste twee schouwen, de derde schouw is een boete van drie schellingen tournois verschuldigd, de vierde op een boete van zes schellingen tournois, de vijfde schouw zal de schout bij vonnis van schepenen de boete opleggen en de aanbesteding doen met ons geld; en dat geld mag men betalen op diezelfde dag met zonsondergang met het enkelvoudige bedrag en de boete, en de volgende dag is het viervoudig en de boete, en aan het eind van de veertien dagen, stijgt de boete tot negen schellingen tournois, na een maand stijgt die tot 18 schellingen tournois, na zes weken zal de schout hem, samen met schepenen, uitpanden voor het enkelvoudige bedrag, en dit alles geldt gelijkelijk voor de watergangen en de wegen. En wanneer er vrees ontstaat in het land vanwege dijkbeheer, dan zal men dat aanpakken zo snel als schepenen juist achten. En wie schepenen weerspreekt vanwege twee dijksloten, of vanwege een watergang [wetering], of vanwege een weg, die daartoe behoort, verbeurt drie schellingen tournois.]

25. Vrouwen vercrachten brant te stichten kerken te rouen ende dat scepenen ghesleghen worden die quamen omme vrede te nemene of twist te beuellene dat houden wi aen ons selven te rechtene alle andere crachte die binnen den lande ghevallen salmen beteren ons seuen ende twintich scellinghe torn ende die scade vierscatte die mense doet. Ende so wie men cracht aenseit ende niet kenlic en ware dat salmen ontsaken metter kustinghen alst recht is.

[Vrouwenverkrachting, brandstichting, kerkroof, en wanneer schepenen worden geslagen, die kwamen om vrede te nemen, of ruzie te beslechten, dat houden wij aan ons zelf om te berechten. Alle andere gewelddaden, die binnen de landen voorvielen, zal men ons vergoeden met 27 schellingen tournois en de schade die men ze aandoet, viervoudig. En wie men aanklaagt vanwege een gewelddaad en deze is niet duidelijk bekend, dan zal men dat ontkennen met een custingeed, zoals het recht voorschrijft.]

26. Huyssoekinghe binnen der vriheit salmen beteren ghelike eenen edelen man ende den heere des ghelijc.

[Huisvredebreuk binnen de vrijheid zal men vergoeden zoals een edelman, en de heer op gelijke wijze.]

27. Jtem so wie scepenen wederseit in ghebanre vierscaren of elwaer daer drie scepenen of drie wittachtighe manne of meer kenlic is die verbuert jeghens ons drie lib torn ende jeghen die scepenen drie lib torn.

[Evenzo wie schepenen weerspreekt in de gespannen vierschaar of elders, hetgeen drie schepenen of drie of meer betrouwbare lieden bekend is, die verbeurt jegens ons drie pond tournois en jegens de schepenen drie pond tournois.]

28. Jtem so wie beuonden wort met drie wittachtighen lieden die manhoofde sijn ende met redenen ouer hem tughen moghen van quaden eeden die en salt niet meer in goets mans rechte staen ende sal den heere gheuen tien lib of die vriheit eewelike deruen.

[Evenzo wie schuldig wordt bevonden vanwege een valse eed met drie betrouwbare lieden die man zijn en gerechtigd tegenover hem te getuigen, die zal niet meer in het volle bezit van zijn burgerlijke rechten staan, en zal de heer tien pond betalen en anders het poorterrecht voor altijd verliezen.]

---

[486] *Dijkdelve* = de dijksloten, de sloten aan de binnenzijde van de dijk.

29. Jtem so wie dobbelt bi daghe verbuert viue scellinc torn ende die waert[487] tien scellinghe jeghen baeliu ende scepenen.
[Evenzo wie overdag dobbelt, verbeurt vijf schellingen tournois en de waard tien schellingen jegens baljuw en schepenen.]

30. Jtem so wie dobbelt bi nachte verbuert jeghens rechter ende scepenen een lib torn ende die waert twee pont des sal die heere hebben een lib ende verbode hem die waert dobbelen vor drie wittachtich knapen so souden die dobbelaers tswaerts boete ghelden ende brochte die waert des ander daghes dat an den baeliu niet metten ghetughe so soude hi selue die boete ghelden ende des ghelike van allen onloueliken hantspele.
[Wie 's nachts dobbelt, verbeurt jegens schout en schepenen een pond tournois, en de waard twee pond, daarvan zal de heer een pond krijgen. En verbood de waard hen het dobbelen met getuigenis van drie betrouwbare knapen, dan zullen de dobbelaars de boete van de waard betalen; en bracht de waard dit de volgende dag niet aan bij de baljuw met getuigen, dan zou hij zelf de boete betalen, en evenzo van alle afkeurenswaardige dobbelspellen.]

31. Jtem ombekende scout salmen winnen te vier tiden des jaers int jaerghedinghe die een ghebuer op den anderen bi orconden van drie scepenen of drie ghebueren of meer die manhoofde sijn dat eerste ghedinghe salmen dinghebot legghen des eers sondaghes, als dertiendach leden is dat ander des sondaghes na utegaende meye dat derde des sondaghes na utegaende oechst dat vierde des sondaghes na sente martens dach in den winter ende waer men gheene orconde en heuet dat staet an des ghens eet die men die scult aneseit te liene of te versakene met eenre boete van twaelf penninc torn ende waer men dinghet ter scepenen orconde die boete is drie scellinc torn ende ter wittachtigher knapen orconde is die boete achtien penninghe torn.
[Evenzo, niet in rechte erkende schuld zal men opeisen tijdens de vier keren per jaar in het jaargeding, de ene inwoner van de ander volgens getuigenis van drie schepenen of drie of meer inwoners, die man zijn; het eerste geding zal men per gebod uitvaardigen op de eerste zondag na 6 januari, het andere op zondag na de laatste dag van Mei, het derde op zondag na de laatste dag van augustus (oogstmaand), het vierde op de zondag na St. Maarten (11 nov.). En wanneer men geen getuigenis heeft, dan hangt het af van de eed van degene die men vanwege die schuld aanspreekt, te bekennen of te ontkennen op een boete van 12 penningen tournois. En wanneer men een vordering instelt op basis van schepengetuigenis, is de boete drie schellingen tournois, en op basis van bewijs van betrouwbare knapen is de boete 18 penningen tournois.]

32. Jtem so wie te banne ghedinghet wort die mach sijn ballinscip ende ban lossen binnen viertiennachten daerna ende doet hijs binnen der tijt niet so mach die ghene diene te banne ghedinct heuet comen des sondaghes daerna ende legghen ghebot daer toe op eenen dach in die weke ende gaen an des ghens lieuelicste goet diere te banne ghedinct is anderhalfscatte pande ende die pande sullen hem seluen volstaen ghelike pande die van onsen weghen ghepant sijn. Ende so wie te banne ghedinct wort die en sal metten rechte gheen scout eeschen vordat hi sinen ban ghebetert heuet ende den clager voldaen maer hi mach hem weren metten rechte jeghens den ghenen die op hem dinghet.
[Evenzo, ieder die voor het gerecht wordt gedaagd, die mag zijn ballingschap en boete lossen binnen veertien dagen daarna, en doet hij dit niet binnen die termijn, dan mag diegene die hem voor het gerecht heeft gedaagd, de zondag erna komen, en een gebod uitvaardigen op een dag in die week, en beslag leggen op het meest geliefde goed van degene die voor het gerecht is gedaagd, anderhalf maal de waarde als onderpand, en dit pand zal hem zelf volstaan gelijk aan de panden, die vanwege ons zijn gepand. En wie aldus voor het gerecht wordt gedaagd, die zal in rechte geen schuld eisen, voordat hij zijn boete vergoed heeft, en de klager voldaan, maar hij mag zich in rechte verweren jegens degene, die hem daagt.]

33. Jtem bekende scout vor scepenen als die daghe leden sijn machmen panden tote allen tiden van den jare an dat lieflicste goet dat men vint met eenre boete van ses scellinc torn ende so waenneer die rechter metten scepenen die die scout kennen op den ganc comt te pandene ende

[487] Van de herberg of het huis waar gedobbeld werd.

die pandinghe niet en volgaet so is die boete drie scellinghe torn ende waenneer die pandinghe volgaet sullen die pande volstaen ghelijc des heeren pande.
[Evenzo, ten overstaan van schepenen erkende schuld, als de zittingsdagen geweest zijn, mag men op ieder moment van het jaar uitpanden aan het meest geliefde goed dat men vindt, met eenzelfde boete van zes schellingen tournois, en wanneer de schout met schepenen, die de schuld kennen, in actie komen om uit te panden, en die panding volstaat niet volledig, dan bedraagt de boete drie schellingen tournois, en wanneer de panding volledig is, dan zullen die panden volstaan gelijk aan de panden van de heer.]

34. Jtem sowat ghebreke onse ghebuere hebben aen utelantse liede daer salmense voren houden hem ende haer goet des si voldaen hebben metten rechte ende dat sal die rechtere doen met drien scepenen of met drie ghebueren ende die ghebuere sullen dat den scepenen aen bringhen op haeren eet daerop salmen hem recht doen ouer dwersnacht het en waere heylichdach ende ware die utelantse man bi sinen goede niet dien soude die baeliu een wete doen binnen also corter tijt als scepenen recht dochte op tghens cost die in den onrechte valt. Ende so wie den anderen hier bestelt dien sal die rechtere leueren onse vancnisse met des claghers cost ter tijt des hi voldaen is ende dien sal die smit in ende uteslaen om drie scellinghe torn.
[Evenzo elke schuldvordering die onze inwoners hebben op vreemdelingen, daartoe zal men hen en hun goed vasthouden tot zij in rechte die vordering voldaan hebben, en dat zal de schout doen met drie schepenen, of met drie inwoners, en die inwoners zullen dat de schepenen voorleggen op hun eed; daarop zal men hen de volgende dag recht doen, tenzij het een heiligendag is. En wanneer die vreemdeling niet bij zijn goederen verkeert, dan zal de baljuw hem een gerechtelijke aanzegging doen binnen zo korte tijd als schepenen juist achten, op de kosten van degene die schuldig wordt bevonden.
En wie een ander hier gijzelt, die zal de schout in onze gevangenis plaatsen op kosten van de klager, tot het moment dat hij voldaan is, en die zal de smid in en uit de boeien slaan tegen 3 schellingen tournois.]

35. Jtem al vlochtich goet van den ghebueren dat niet seker ghenoech en is siere vierscare te verbeidene mach men besetten, ende des derts daghes recht daer of doen.
[Evenzo op al het roerend goed van de inwoners, waarvan niet zeker is dat het bewaard zal blijven tot de gerechtszitting, mag men beslag leggen, en op de derde dag recht daarop doen gelden.]

36. Jtem wat binnen onsen lande vorseit gheualt ende ter custinghen behort daerof sal elkerlijc den anderen custinghen doen met sinen maghen sijn si edel of onedel.
[Evenzo wat binnen onze voornoemde landen geschiedt en tot een custing aanleiding geeft, daarvan zal ieder de ander een custingeed doen met zijn bloedverwanten, of ze nu edel of onedel zijn.]

37. Jtem so wie arfsceydinghe doen wille daer gheen dilue en is opdat si ghebots gheren die sullent doen met eenen sondaghessen bode seuen voete wijt met eenre boete van ses scellinghen torn elkerlijc drie scellinghe ende so wie sine oude dilue deluen wille sal voren deluen vierdalf voet wijt ende en wil dan een ander niet deluen die an hem ligghen sal sal hine des sondaghes doen ghebieden metten rechte te deluene ghelike hem op eenen dach in die weke als den scepenen best dinke met eenre boete van drie scellinc torn ende en delft hi dan niet binnen sulken termine so salt die rechter besteden te deluene metten banne met sinen ghelde ende betaelt men hem sijn ghelt binnen den seluen daghe dat sal wesen eenscatte ende den ban ende beit men ouer dwers nacht so ist twiscatte ende dat mach staen viertiennachte ende tenden den viertiennachten salt hem die rechtere of panden bi den scepenen diet kennen als recht is.
[Evenzo ieder die een erfscheiding wil aanleggen, daar waar geen sloot is, indien zij een uitspraak verlangen, die zullen dit doen met een zondagse afkondiging, zeven voeten breed met een zelfde boete van zes schellingen tournois, ieder drie schellingen. Wie zijn oude sloten wil delven, zal voren graven drieëneenhalve voet breed, en wil vervolgens de ander, die aanliggend zal zijn, niet graven, dan zal hij op zondag in rechte doen gebieden te graven, gelijk op een andere dag in de week, als de schepenen goed dunken, met een boete van drie schellingen tournois, en graaft hij vervolgens niet binnen een dergelijke termijn, dan zal de schout het aanbesteden te graven met de boete, met zijn geld. En betaalt men hem zijn geld binnen dezelfde dag, dan zal het enkelvoudig wezen, en de boete en stelt men het uit tot de volgende dag, dan geldt het tweevoudige, en dat mag veertien dagen uitstaan, en aan het eind van die veertien dagen zal de schout hem uitpanden voor schepenen, die het erkennen, dat het volgens het recht is.]

38. Jtem want dicwile stoot valt onder die cooplude in der betalinghe van alrehande daghelixer comenscap die men coopt ende vercoopt om ghereet ghelt so setten wi ende gheuen onsen luden so wanneer die vercopere hi si van buten of van binnen sijn coomenscap die hi om ghereet ghelt vercoopt gheleuert heuet ende sijn ghelt daer of niet ontfaen so mach hi des anders daghes of des derts comen aen den baeliu ende gheren rechts so sal die baeliu rechtvort metten scepenen gaen metten vercooper ende doen hem gheldinge an des coopers lieflicste goet anderhalfscatte in eeghendomme maer dat mach die cooper weder lossen bider sonnen met eenscatten ghelde of die pande verloren ende viel daer in eenighen twi of stoot ende die vercooper gheen ghetughe en hadde dat sal die cooper weten of dieghene die ment aneseght ende en gherde die vercooper des anders daghes of des derts gheen recht, so moet hijt winnen met sulken rechte als ten lande staet.
[Evenzo aangezien zich dikwijls botsingen voordoen onder de kooplui vanwege de betaling van allerhande dagelijkse handelswaar, die men koopt en verkoopt met contant geld, daarom bepalen wij, en geven onze lieden wanneer de verkoper, hetzij van buiten of van binnen, zijn handelswaar, die hij voor contant geld verkoopt, geleverd heeft en daarvan zijn geld niet heeft ontvangen, dan mag hij de volgende dag, of de derde dag bij de baljuw komen en recht zoeken, en dan zal de baljuw meteen samen met de schepenen met de verkoper meegaan, en hem zijn geld doen toekomen ten laste van het meest geliefde goed van de koper tot anderhalf maal het bedrag van de eigendom, maar dat mag de koper weer lossen voor zonsondergang met het enkelvoudige bedrag, en anders is het pand verloren. En in geval van enige twist of botsing, en de verkoper heeft geen getuige, dat zal de koper weten, of degene die men aanklaagt, en verzoekt de verkoper de volgende dag of de derde dag geen recht, dan moet hij het inwinnen met zodanig recht, als het voor het (platte-)land geldt.]

39. Jtem van allen scoten die in onsen lande van der Tolne onbetaelt sijn ende daer die ban af ghegaen sijn bi scependomme daer sal die baeliu scepenen ende die clerc des sondaghes ghebot toe legghen in die weke te pandene anderhalfscatte an des ghents lieflixste goet diet sculdich is ende des sondaghes daeran sullen si rekeninghe doen vort gherechte ende bewisen ghelt of pande ende dat si an pande bewisen daer voren sal die rechtere eenscatte ghelt legghen ende pleghen der pande na den rechte van den lande.
[Evenzo zullen van alle schulden, die binnen onze landen van Tholen niet betaald zijn, en waarop in het gerecht door schepenen boeten zijn opgelegd, de baljuw, schepenen en de secretaris een zondagse afkondiging doen in die week beslag te doen leggen van anderhalf maal de waarde op het meest geliefde goed van diegene die de schuld heeft, en de volgende zondag zullen zij rekenschap voor het gerecht afleggen vanwege het geld of het onderpand; en wat zij aan panden aanwijzen, daarvoor zal de schout het enkelvoudige bedrag betalen en het pand houden naar het recht van het land.]

40. Jtem allen utelantse lieden salmen den eenen van den anderen recht doen opt ghelooue van den baeliu ende den scepenen na utelantsen betoghe het si met brieuen of met kennissen van lieden als onsen baeliu ende scepenen vorseit dinken sal dat redelic is.
[Evenzo zal men alle vreemdelingen de een jegens de ander recht doen volgens toestemming van de baljuw en de schepenen naar buitenlandse bewijsstukken, hetzij met brieven of met de wetenschap van lieden, zoals onze baljuw en schepenen voorzegd zullen dunken dat redelijk is.]

41. Jtem van scuttinghen mach die baeliu metten scepenen kueren alst hem nuttelicst dinken sal.
[Evenzo vanwege schuttingen mogen baljuw en schepenen keuren (verordenen) zoals hen het meest nuttig zal dunken.]

42. Jtem elc man die onder ons wont mach malen tote wat molen hi wille binnen onser heerscappien ter Tolne.
[Evenzo mag elke man die onder onze heerschappij valt, (zijn meel) malen bij elke molen binnen onze heerschappij van Tholen.]

43. Jtem so wie men niet en vint driuende noch draghende[488] dat staet tote onser waerhede.
[Evenzo ieder die men niet op heterdaad betrapt dat hij iets zou stelen, dat is voorbehouden aan ons gerechtelijk

[488] *Enen drivende enden dragende vinden* = iemand betrappen op het wegvoeren/stelen van iets.

onderzoek.]

44. Jtem so wie sijn vier also bewaert datter een huys of meer of bornt sijns ondankens verbuert een jaer die port of sijn hooft of hi sal der port gheuen tien lib torn ende waer brant quame van iements boden so souden die boden die scade selue draghen.
[Evenzo wie zijn vuur zodanig bewaart dat er een of meer huizen, zijns ondanks, afbranden, verbeurt een jaar zijn poorterrecht of zijn hoofd, of hij zal de stad tien pond tournois betalen; en wanneer brand ontstond door iemands dienstboden, dan zouden die dienstboden de schade zelf dragen.]

45. Jtem so wie ten brande comet met verbodenen wapenen verbort tien scellinc torn jeghens die port.
[Evenzo wie bij een brand komt met verboden wapens, verbeurt tien schellingen tournois jegens de stad.]

46. Jtem so wie arbeit doet tote den brande dien salmen ghelden als redelic is ende dat sal ghelden dieghene daer die brant of comt opdat hi also vele heuet ende heeft hijs niet so gheltet die port.
[Evenzo wie werk verricht om de brand te bestrijden, die zal men vergoeden naar redelijkheid, en dat zal diegene betalen die de brand deed ontstaan, als hij zoveel geld heeft, en als hij dat niet heeft, dan zal de stad het betalen.]

47. Jtem een ieghelic sal sijn hofstede die binnen deser vriheit leghet mogen ghebruken ende vercoopen behouden mijn heere sijnre heerlicheit ende sijns rechts.
[Evenzo zal een ieder zijn woning, die binnen deze vrijheid is gelegen, mogen gebruiken en verkopen, behoudens de heerlijkheid van mijn heer en zijn rechten.]

48. Jtem so wie des anders arbeit nemt te doene dien sal hi voren eenighen anderen arbeit doen ende dede hijs niet ende clagher quame vor den rechtere so sal hi verbueren jeghens ons een lib ende den clagher sine scade beteren ende alle sondaghe recht daer of te doene up eenen dach in die weke ende die arbeyder sal alle sondaghe recht hebben van sinen arbeyde.
[Evenzo wie andermans arbeid overneemt, die zal hij vóór enige andere werkzaamheden uitvoeren, en doet hij dit niet, en de klager verschijnt voor de schout, dan zal hij verbeuren jegens ons een pond en de klager zijn schade vergoeden, en alle zondagen recht daarover te doen op een dag in de week, en die arbeider zal alle zondagen recht hebben vanwege zijn arbeid.]

49. Jtem alle bate ende orbare die comen mach van der halle die sal sijn der port.
[Evenzo alle opbrengsten en voordeel, die het gebruik van de hal zal opleveren, komen aan de stad toe.]

50. Jtem so salmen alle vribrieue bezeghelen metter port zeghele ende die alle jare verniewen ende daer of sal die port hebben twee grote[489] ende die clerc eenen haluen groten.
[Evenzo zal men alle vrijgeleiden bezegelen met het stadszegel, en die elk jaar vernieuwen, en daarvan zal de stad twee groten krijgen, en de secretaris een halve grote.]

51. Jtem so sal die baeliu bi scepenen die borghermeesters maken alle jare ende die baeliu sal metten scepenen ende borghermeesters den exijs verhueren ende dat van den exise comt sal bliuen in der port orbare ende daer of rekenninghe te doene met ghelde of met panden vor baeliu ende scepenen of die wi daerbi setten.
[Evenzo zal de baljuw na raadpleging van schepenen elk jaar de burgemeesters aanstellen, en de baljuw zal met de schepenen en de burgemeesters de belasting verpachten; en de opbrengst van de belasting zal ten voordele blijven van de stad en daarvan zal rekenschap worden gedaan met geld of panden ten overstaan van baljuw en schepenen of degene die wij daartoe aanstellen.]

52. Jtem dat niement gheenrehande beesten vercoopen en sal buten der Tolne ende Scakersloo si en sullen eer twee saterdaghe haer beesten ter Tolne ter merct hebben op een boete ons van eenen lib ende der port van tien scellinghen torn.

---

[489] Een munt, meest ter waarde van een halve stuiver.

[Evenzo dat niemand enigerlei beesten zal verkopen buiten Tholen en Schakerlo, tenzij zij hun beesten eerst twee zaterdagen te Tholen op de markt zullen brengen, op een boete aan ons van een pond, en aan de stad tien schellingen tournois.]

53. Jtem men sal van gheesteliken saken niement vorder daghen dan vor den outaer in die kerke want wi verstaen hebben van ouders dat tlant van der Tolne eerst daer op ghedyc was dat men niement vorder daghen en soude van gheesteliken saken dan vor toutaer in die kerke so vorbieden wijt yement te doene also verre alst in ons is op sijn lijf ende op sijn goet.
[Evenzo zal men vanwege geestelijke zaken niemand ergens anders dagen dan voor het altaar in de kerk, want wij hebben begrepen van voorzaten, dat toen het land van Tholen voor het eerst bedijkt werd, men niemand vanwege geestelijke zaken ergens anders zou dagen dan voor het altaar in de kerk, aldus verbieden wij iemand dit te doen, voor zover het aan ons is, op zijn leven en op zijn goed.]

54. Jtem so wie den anderen in gheesteliken rechte doet daghen die sal den prochipape met sinen ghesellen gheuen drie scellinc torn ende die sal ghelden die beualt int recht.
[Evenzo wie de ander doet dagen vanwege kerkelijk recht, die zal de pastoor met zijn gezellen drie schellingen tournois geven, en diegene zal het betalen, die in rechte in het ongelijk wordt gesteld.]

55. Jtem so wie op den rechtere of scepenen sprake of op den prochipape ende op sijn ghesellen die in der kerken gheprouent[490] sijn om tgheestelike recht dat in der kerken ghegheuen ware verbuert jeghens ons drie lib ende jeghens den ghenen, daer si op spreken met sinen ghesellen drie lib ende dat salmen proeuen met drie wittachtighen luden of meer.
[Evenzo wie de schout of schepenen in rechte aanspreekt, of de pastoor of zijn gezellen, die in de kerk een prebende genieten volgens het geestelijke recht, dat in de kerk was gegeven, verbeurt jegens ons drie pond, en jegens degene die ze aanspreken met zijn gezellen drie pond en dat zal men aantonen met drie of meer betrouwbare lieden.]

56. Jtem op wat goede een man comt metten gherechte van den lande onbecroont ende onbecalengiert dat sal hi besitten ende ghebruken als sijn vri eeghen goet tote eeweliken daghen.
[Evenzo van welke goederen een man volgens het recht van het land in het bezit komt onaangesproken in rechte en ongevorderd, die zal hij bezitten en gebruiken als zijn vrij eigendom ten eeuwige dage.]

Ende alle dese vorscreuen ponte van deser vorseider kuere sullen wesen also verre als tlant van der Tolne ende van Scakersloo gaet ende alle saken sonder arghelist behoudelic onser heerlicheit. Ende ommedat wi willen dat onsen vornomden lieden alsulc recht ende ordinantie als vorscreuen is van ons ende van onsen nacomelinghen eewelike tallen daghen wel ende trouwelike ghehouden worden in allen manieren als vorscreuen is so hebben wi desen brief open bezeghelt met onsen zeghele.
[En al de voorschreven artikelen van deze voornoemde keur zullen gelden zover als de gebieden van Tholen en van Schakerlo zich uitstrekken, en alle zaken gelden zonder kwade trouw, behoudens onze heerlijkheid. En omdat wij willen, dat onze voornoemde lieden alle recht en regelingen, zoals hiervoor geschreven staat, van ons en van onze nakomelingen ten eeuwige dage goed en getrouw gestand zullen worden gedaan op alle manieren, zoals hiervoor geschreven staat, aldus hebben wij deze brief open bezegeld met ons zegel.]

Ghegheuen in onsen lande van der Tolne seuen daghe in die maent van december jnt jaer ons Heeren dusent driehondert sesse ende tsestich.
[Gegeven in onze landen van Tholen, op de zevende dag in de maand december, in het jaar van onze Heer 1366.]

Jussu dni Jo de BleS
[In opdracht van heer Jan van Blois

Sign. ex coffero
Gezegeld uit de koffer.]

P[er] consilium dno de Barbenchon de Haerler baronii Hugens de Barbenchon et Johis de Langher[a]c milit[es]

[490] Een prebende betreft de rente die men geniet uit de opbrengst van kerkelijke goederen.

Alba de Meert canoni Tiect Aloudo Johis Jo de Bueren
Jo Ton[?]
[Op advies van de heren [Jan?] van Barbencon, van Herlaar, baronnen; Hugo van Barbencon en Jan van Langerak[491], ridders.
Albert van Meerten, kanunnik van de Dom te Utrecht, Aloud Jansz[492], Jan van Bueren
Jan Tolnaer?.][493]

[491] Baljuw van Gouda en Schoonhoven.
[492] Rentmeester van Zeeland.
[493] Jan Tolnaer was klerk, en neef van Jan Tolnaer (kapelaan en rentmeester-generaal 1363-1380).

1336 sept. 22 *Stadsrecht Vianen* *[Vianen?]*

Willem van Duivenvoorden, heer van Oosterhout, en Heilwich, vrouwe van Vianen en van Oosterhout, verlenen stadsrecht aan hun poorters en poorteressen van Vianen.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (ca. 1490 - 1576) UB Leiden, ms. LTK 818, f. 1r – 2v = 'Privilegiën en keuren van Vianen van 1269 tot 1576' (Meest authentieke afschriften, perkament, 44 fol.; collectie Maatschappij der Nederlandse Letterkunde) – C. (ca. 1550) GA Vianen, collectie Historische Vereniging 'Het Land van Brederode', inv. nr. 23, f. 42v - 44v = Handschrift bevattende afschriften van oorkonden, coustumen, handvesten, schouwvonnissen enz. vanaf 1269, aangelegd door de secretaris van Vianen (?). Fotokopie naar origineel aanwezig in de bibliotheek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde te 's-Gravenhage – D. (1594) GA Vianen, Stad Vianen, inv. nr. 38, ongefolieerd = 'Nota Costumen van Vianen', register van akten en verordeningen rakende bestuur en rechtspraak over 1332-1573 (naar B.).
Druk: a. De Geer, 'Rechten van Vianen', p.124-128 (naar B.).[494]

Wij Willam van Duuenvoirden here van Oisterhout ende Heijlwich vrouw van Vijanen ende van Oisterhout sijn wittaftige getrouwede wijff maecken condt ende kenlick allen luyden die desen brieff sullen sien off horen lesen dat wij gegeuen hebben ende geuen voir ons ende voir onsen nacomelingen onsen goeden getrouwen luyden poirteren ende poirterschen die nu ter tijt woonen off hier naemaels woonen sullen binnen onser vriheijden te Vianen alsulcke recht als hier naemaels beschreuen staet.
[Wij, Willem van Duivenvoorde, heer van Oosterhout, en Heilwich, vrouwe van Vianen en van Oosterhout, zijn wettig getrouwde vrouw, maken allen die deze brief zullen zien of horen lezen bekend, dat wij hebben gegeven en geven voor ons en voor onze nakomelingen aan onze trouwe lieden, poorters en poorteressen, die heden wonen of hierna zullen wonen binnen onze vrijheid te Vianen, zulk recht als hierna beschreven staat.]

1. Inden yersten soe geuen wij hem soe wat drie schepen besegelen off meer van schoude dat salmen vuytpanden ende recht daer aff doen ouer alle onse lande van Vijanen.
[Ten eerste geven wij hen dat wat drie of meer schepenen bezegelen vanwege schulden, dat zal men overal in ons land van Vianen uitpanden en daarover recht doen.]

2. Voirt wat drie schepen off meer besegelen van erffenisse binnen der vriheyde voerseyt dat sall gestade bliuen mer alle erfnisse die buyten der vriheijden ghelegen is rechts te plegen binnen den ban daert gelegen is vuytgenomen alle leengoet dat men houdt vander hoffstede van Vijanen.
[Voorts wat drie of meer schepenen bezegelen vanwege erfenissen binnen de voorzegde vrijheid, dat zal in stand blijven, maar over elke erfenis die buiten de vrijheid gelegen is zal recht worden gedaan binnen het rechtsgebied waar deze gelegen is, uitgezonderd alle leengoederen die men houdt van het hof van Vianen.]

3. Voirt soe salmen allen comannen die van buyten comen recht doen ouer dwersnacht ende onuertoghen. Ende waer dat saecke dat men den coman pande settede die men drijuven off dragen mochte die soude die coman houden tot des anderen dages toe nae dien dat zij hem geschat waren bij schepen soe moeghen wij die panden losenen willen wij om den hoofstall. Ende waert dat wijse nyet en losenden off nyemant van onser wegen soe machse die coman wech voeren ende sijnen will daer mede doen.
[Voorts zal men alle kooplieden die van buiten komen binnen 24 uur en volgens een korte procedure recht doen. En in het geval dat men op roerende goederen van de koopman beslag legt, die zal de koopman houden tot de volgende

[494] Deze tekst is gebaseerd op D. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.

dag; als vervolgens het pand geschat is door schepenen, dan mogen wij dat pand lossen, indien wij willen, tegen de hoofdsom. En als wij deze niet lossen noch iemand vanwege ons, dan mag die koopman ze meenemen en er mee doen wat hij wil.]

4. Voirt soe wie die vierschaer, daer onsen rechter mit vier schepen te recht sate off mit meere stoerde die verboerde tegens ons tyen pont tornoijse.
[Voorts wie de vierschaar, als onze schout met vier of meer schepenen zitting houdt, verstoort, verbeurt jegens ons tien pond tournoois.]

5. Voirt soe wie schepen wederseijde off tegens schepen vonnisse die verbuerde tegens elcken schepen een pont ende tegens ons alsoe vuel als tegens alle die schepenen.
[Voorts wie schepenen weerspreekt of tegen een schepenvonnis, die verbeurt jegens elke schepen een pond en jegens ons zoveel als jegens alle schepenen tezamen.]

6. Voirt soe wie onsen richter enen vrede weijgerde off verswege verboert tegens ons vijff pondt. Ende waer dat saecke dat onsen richter off sijn bode des vreden nyet en vermaenden ende een schepen off meer den vrede eyschden alsoe dicke als hine wederseechde off versweghe ende ment betuygen mocht mit schepen off mit twee poirters soe verbuerde die gheen diemen eyschde tegens ons vijff pont.
[Voorts wie onze schout een vrede weigert of verzwijgt, verbeurt jegens ons vijf pond. En in het geval dat onze schout of zijn bode de vrede niet zouden vermanen en een of meer schepenen de vrede eisen, zo vaak als hij deze weerspreekt of verzwijgt en men het getuigen kan met een schepen of met twee poorters, verbeurt diegene tegen wie men het eist, jegens ons vijf pond.]

7. Voirt soe wie enen vrede brake ende onsen richter hem daeraff bedragen mocht mit twee schepen off mit twee wittaftige poirteren die verboerde tegens ons lijff ende goet.
[Voorts wie een vrede breekt en onze schout hem met twee schepenen of twee betrouwbare poorters daaraan schuldig kan verklaren, die verbeurt jegens ons lijf en goed.]

8. Voert soe wie eenen mensche doet sloege binnen der vryheyt voirseyt ouer den handadighen souden wij richten off onse richter mit wijsdom van scepen ende die een helft sall bliuen sijnen wijue van sijnen goede ende sijnen kynderen heeft hijse ende heeft hij ghene soe salt blyuen sijnen erffnamen ende die ander helft sall onse wesen. Ende waer oick dat saecke dat die hantdadighe ontginge ende nyet begrepen en worde soe soude hij ballinck wesen des lants ende der vryheyt voirsc. totter wijlen dat hij ons ende den maegen verbetert hadt ende soe moegen wij onse hant an sijn goet slaen ende gebruyckent als voirscreven is.
[Voorts wie een mens dood slaat binnen de voorzegde vrijheid, dan zullen wij of onze schout over de dader oordelen met vonnis van schepenen; en de ene helft van zijn goederen zal aan zijn vrouw en zijn kinderen blijven, als hij deze heeft; en heeft hij er geen, dan zal het aan zijn erfgenamen blijven, en de andere helft zal aan ons toekomen. En in het geval dat de dader ontkomt en niet gegrepen wordt, dan zal hij balling van het land en van de voorschreven vrijheid zijn tot het moment dat hij ons en de familieleden vergoed heeft, en mogen wij beslag leggen op zijn goed en het gebruiken zoals is voorgeschreven.]

9. Voert soe wat mensche den anderen verleemde die verboerde tegens ons tyen pont ende hij moet den ghenen beteren die hij verleemt heeft bij ons ende bij den schepenen.
[Voorts welk mens een ander verwondt, die verbeurt jegens ons tien pond, en hij moet degene die hij verwond heeft schadeloos stellen voor ons en voor de schepenen.]

10. Voert soe wat mensch den anderen dede eene kuerwonde dat onse richter ende onse schepen kenden die verbuerde tegens ons vijff pont ende die gheen die de smerte hadt dien soudmen beteren bij ons off bij onsen richter ende schepenen.
[Voorts welk mens een ander een keurwond toebrengt, die onze schout en onze schepenen bekend is, die verbeurt jegens ons vijf pond; en degene die de wond opliep, die zal men schadeloos stellen voor ons of voor onze schout en schepenen.]

11. Voirt soe wat mensch den anderen dede een bloetwonde die verboerde tegens ons drie pont ende den mensche te beteren diemen misdede bij ons off bij onsen richter ende bij schepenen.
[Voorts welk mens een ander een bloedende wond toebrengt, die verbeurt jegens ons drie pond, en hij zal de man die men misdaan heeft schadeloos stellen voor ons of voor onze schout en voor schepenen.]

12. Voert soe wat mensche den anderen met eenre vuste sloege die verbuerde tegens ons een pont.
[Voorts ieder mens die een ander met de vuist slaat, die verbeurt jegens ons één pond.]

13. Voirt soe wie eenen mensch lochende mit erren moede die verbuerde tegens ons tyen schellinge.
[Voorts ieder die een mens in woede voor leugenaar uitmaakt, die verbeurt jegens ons tien schellingen.]

14. Voirt soe wie eenen knijff treckede off een sweert in erren moede die verbuerde tegens ons drie pont.
[Voorts ieder die in woede een mes trekt of een zwaard, die verbeurt jegens ons drie pond.]

15. Voirt soe wie eenen mensch sloege mit enen staue die verbuerde tegens ons drie pont.
[Voorts ieder die een mens slaat met een staaf, die verbeurt jegens ons drie pond.]

16. Voirt soe wie huysstotinge dede bij nacht off bij dage ende onse richter bedragen mocht mit schepen off mit twee wittaftige poirteren die verbuerde tegens ons tyen pont alsoe menich werff als hyt dede.
[Voorts wie 's nachts of overdag huisvredebreuk pleegt en onze schout kan dit bewijzen met schepenen of met twee betrouwbare poorters, die verbeurt jegens ons tien pond, zo vaak als hij het zou doen.]

17. Voirt soe wie eenen mensch vercrafte bij dage off bij nacht ende onse richter bedragen mocht mit schepen off mit twee wittaftigen poirteren daer souden wij off onse richter richten ouer sijn lijff ende deylen an sijn goet gelijck als vanden dootslage.
[Voorts ieder die 's nachts of overdag een mens verkracht en onze schout kan dit bewijzen met schepenen of met twee betrouwbare poorters, daarover zullen wij of onze schout recht spreken op straffe van zijn leven en delen in zijn goed, op gelijke wijze als vanwege doodslag.]

18. Voert soe wie den anderen stale sijn goet ende men vonde driuen off dragen off datten onse richter bedragen mochte mit schepen off mit wittaftigen poirteren daer soude onse richter richten ouer sijn lijff ende deylen an sijn goet gelijck als vanden dootslage alsoe verre dat tyen schellingen weert waere off daer en bouen.
[Voorts ieder die een ander zijn goed steelt en die men daarmee aantreft of dat onze schout dit bewijzen kan met schepenen of met twee betrouwbare poorters, daarover zal onze schout recht spreken op straffe van zijn leven en delen in zijn goed, op gelijke wijze als vanwege doodslag, in zoverre dat het tien schellingen waard is of meer.]

19. Voirt des gelijcx vanden diefflijcken goede te vijff schellingen toe off daerenbouen daer sall onse richter richten over sijn ore.
[Voorts hetzelfde vanwege gestolen goederen ter waarde van vijf schellingen of meer, daarover zal onze schout recht spreken volgens hetgeen hem ter ore is gekomen.]

20. Voirt soe wat vuytemsche man beset worde binnen der vryheyt voirsc. van schoude die mach quyt wesen mit sijnen eede ten waer off die gheen dien beset had betoech had van drie schepenen soe en mach hij daer nyet voer zweren ende hadde hij ander betoech van wittaftighen luyen soe souden wij dat besien off onse richter off hij daer schout an had ende dat te richten bij onsen goetduncken off bij ons richters.
[Voorts iedere vreemdeling waarop binnen de voorschreven vrijheid beslag wordt gelegd vanwege schulden, die mag zich vrijwaren met zijn eed, tenzij degene die beslag heeft gelegd een bewijs had van drie schepenen, dan mag hij daarvoor niet zweren, en als hij ander bewijs heeft van volgens het recht erkende lieden, dan zullen wij of onze schout dat bezien of hij daar schulden aan heeft, en daarover recht te spreken naar ons goeddunken of dat van onze schout.]

21. Voirt alsulcke kueren alse onse schepenen leggen bij wille ons richters die salmen houden ende altoes behouden ons onser heerlicheijden ende die kueren te mijnren ende te meerren ende off ende aen te doen als wij willen ende alle die saken te dueren tot onsen wederseggen dat is te verstaen vande kueren die men dagelicx leit bij onsen richter ende bij onse schepenen behoudelick der hantvesten allen dandere punten dien zij beschreuen heeft.
[Voorts alle keuren zoals onze schepenen vaststellen met medewerking van onze schout, die zal men gestand doen en altijd behoudens ons onze heerlijkheid, en die keuren te verminderen of te vermeerderen en in of buiten werking te stellen zoals wij willen; en al die zaken te laten voortduren tot ze door ons worden herroepen, dat is te weten van de keuren die men dagelijks vastlegt door onze schout en onze schepenen, behoudens de handvesten en alle andere punten, die daarin beschreven staan.]

22. Ende wij sullen schepenen setten ende ontsetten wanneer wij willen ende alle ambochten binnen der vryheyde ende alle maten salmen barnen ende yken bij ons off bij den ghenen die wijt beuelen ende by onsen schepenen. Ende ware oick dat saecke datter schepenen ontbraken ende wij binnen lants nyet en waren soe mocht onsen richter enen kiesen bij sijnen ede daer wij ende onse poirte mede bewaret waren.
[En wij zullen de schepenen benoemen en ontslaan, wanneer wij willen, en alle ambachten binnen de vrijheid, en alle maten zal men laten branden en ijken door ons of door degene die wij opdracht geven en door onze schepenen. En in het geval dat er schepenen ontbreken en wij niet binnenlands zouden zijn, dan mag onze schout er een kiezen op zijn eed, waarmee wij en onze stad geholpen zijn.]

23. Voirt soe wat schout gemaect wart die onse richter ende schepenen kennen dat salmen vuytpanden binnen vierthienacht den derden pennync beter nae schepen schieringe behouden elcken coman van buyten sijns rechts alset voers. is.
[Voorts welke schuld gemaakt is, die onze schout en schepenen bekend is, die zal men uitpanden binnen veertien dagen tegen betaling van de derde penning naar taxatie van schepenen, behoudens elke koopman van buiten zijn recht zoals het voorschreven is.]

24. Voirt soe wie hem schepen kenningen vermate ende des after bleue die verbuerde tegens ons een pont.

[Voorts wie aanspraak maakt op een schepenvonnis en niet voor het gerecht verschijnt, die verbeurt jegens ons een pond.]

25. Voirt soe mach onse richter van onser wegen poirteren ontfaen voer twee schepenen off meer ende die gheen diemen ontfaet sall gheuen een pont ter poirten oirbaer mede te vesten.
[Voorts mag onze schout vanwege ons poorters toelaten ten overstaan van twee of meer schepenen, en degene die men toelaat, zal een pond betalen ten bate van de omvesting van de stad.]

26. Voirt alle misdaet ende brueken die bij nacht geschien off geschien mogen daer sall onse richter mit den schepen een waerheyt off moegen ondervijnden alsoe wel bij vermoeden elck man op zijnen eedt als off ment gesien hadt ende elck misdaet daer aff te verbeteren gelijck als hier voer gescreuen is.
[Voorts naar alle misdaden en vergrijpen die 's nachts geschieden of mochten geschieden zal onze schout met een schepen een gerechtelijk onderzoek mogen instellen, als ook bij een verdenking elke man op zijn eed alsof men het gezien heeft, en voor elke misdaad zal schadeloos worden gesteld, op gelijke wijze als hiervoor geschreven staat.]

27. Voirt wanneer wij off onse richter den scepenen vonnisse vermanen inden gericht dat die selue schepen dan wijsen off die meerre hoep dat zall van dien saken voirt gaen sonder argelist.
[Voorts wanneer wij of onze schout de schepenen in het gerecht vermanen tot een vonnis, dat diezelfde schepenen dan vonnis wijzen of de meerderheid, dan zal de zaak te goeder trouw zijn beslag krijgen.]

28. Voirt soe zullen alle onse hoffsteden binnen onsen vryheyt staen op enen erfpacht in sulcken manieren alsoe zij vuytgheven zijn.
[Voorts zullen al onze hofsteden binnen onze vrijheid op een erfpacht staan op zodanige wijze als ze uitgegeven zijn.]

Ende alle dese voirs. punten ende rechten hebben wij Willam van Duuenvoirden heer van Oisterhout ende Heylwich vrouw van Vijanen ende van Oisterhout geloeft ende gelouen voir ons ende voir onsen naecomelinge te houden in allen manieren als voirs. is ons altoes behouden onser heerlicheyt ende alle saken sonder argelist.
[En al deze voorschreven artikelen en rechten hebben wij, Willem van Duivenvoorde, heer van Oosterhout, en Heilwich, vrouwe van Vianen en van Oosterhout, beloofd en beloven wij voor ons en voor onze nakomelingen te houden op alle manieren als voorschreven is, altijd onder voorbehoud van onze heerlijkheid, en alle zaken te goeder trouw.]

In oirconde desen brieue besegelt met onsen zegelen. Gegeuen int jaer ons heren duysent driehondert ses ende dertich des anderen dages nae Ste Matheus dach.
[Ter bevestiging deze oorkonde bezegeld met onze zegels. Gegeven in het jaar van onze Heer 1336 de andere dag na Sint Matheusdag.]

1273 mei 14 *Stadsrecht Vlaardingen* *[Vlaardingen?]*

Floris V, graaf van Holland, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Vlaardingen.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: M. (1753-1763) NA, Handschriften derde afdeling ARA, nr. 1 a (Supplementen van het Groot Charterboek Van Mieris, I, f. 44, naar een privilegeboek van Vlaardingen in het bezit van de stadssecretaris Huissen (= B, D of E).
Druk: a. Van Nievelt, Handvesten Vlaardingen, p. 6-16, naar G – b. OHZ, III, nr. 1632.[495]

Nos Florentius comes Hollandie notum facimus universis presentes visuris quod nos progenitorum virorum vestigia imitantes
[Wij, Floris, graaf van Holland, maken aan allen die dit document zullen zien, bekend, dat wij in de voetsporen van onze voorvaders.]

1. fidelibus nostris oppidanis in Flardingen perpetuam ab omnibus exactionibus, tributis vel taliis concedimus libertatem et ut ipsi in suis negotiationibus per totum nostrum districtum Hollandie et Zelandie cum bonis propriis absque teloneo libere valeant proficisci ita tamen ut, si aliorum bona que theloneis astringuntur fraudulenter ad vehendum acceperint sibi eadem adscribentes – quia fraus et dolus nemini patrocinari debent – dicta libertate frustrentur si duobus legitimis testibus hoc poterit comprobari; non liceat etiam iis occurrere mercatoribus per modum subarationis per unum denarium multa bona ad credentiam comparent et sic tanquam sua absque iure theolonii eadem deducant, verum que pro parata pecunia et plenarie persoluta comparaverint, absque exactione theolonii per totum districtum nostrum transvehant ubi velint.
[aan onze trouwe poorters in Vlaardingen eeuwige vrijstelling van alle heffingen, schattingen of belastingen verlenen en dat zij bij hun handelszaken vrijelijk zonder tol te betalen door heel ons gebied van Holland en Zeeland kunnen trekken met hun goederen, onder die voorwaarde echter, dat als zij goederen van anderen (niet-poorters, vreemdelingen), die wel belast zijn met tol, op bedrieglijke wijze overnemen om te vervoeren, terwijl zij doen alsof deze goederen van hen zijn, zij – daar niemand voordeel mag hebben van bedrog en list – de genoemde vrijheid verspelen, indien men dit zal kunnen bewijzen met twee betrouwbare getuigen; ook mag het die kooplieden niet gebeuren (dat) zij voor één penning bij wijze van onderpand vele goederen op krediet aanschaffen en die aldus als hun eigen goederen vervoeren zonder de verplichting van tol, maar wat zij hebben aangeschaft voor contant geld en volledig betaald, mogen zij door heel ons gebied, waar zij dat willen, vervoeren zonder de heffing van tol.]

2. Preterea concedimus eisdem ut nullus super quovis articulo eos possit impetere ad duellum, sed quicumque casus fuerit intra oppidum, quomodo ibidem acciderit, terminetur iuxta sententias scabinorum.
[Bovendien staan wij hun toe, dat niemand, op grond van welk artikel dan ook, hen tot een tweekamp kan uitdagen, maar welk voorval er ook in de stad is geweest, hoe het daar is gebeurd, moet overeenkomstig de uitspraken van schepenen afgehandeld worden.]

3. Si quis etiam oppidanorum in vere ad seminandum et in diebus messis ad metandum per unum mensem vel duos ad manendum in rure, ex nunc, dummodo expeditioni comitis et aggerum reparationi una cum aliis intenderit, ob hoc sua non careat libertate.
[Tevens, als iemand van de poorters in de lente om te zaaien of in de oogsttijd om te oogsten, gedurende één of twee maanden (de stad verlaat) om op het land te verblijven, dan kan hij vanaf heden op grond daarvan zijn vrijheid niet verliezen, als hij maar samen met de anderen zijn bijdrage levert aan de heervaart van de graaf en het herstel van de dijken.]

---

[495] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ,* nr. 1632; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door W. van Bentum.

4. Preterea si aliqui extra oppidum manentes alicui oppidani coram scabinis super aliquo debito fideiussoriam prestiterit cautionem vel alias obligatoriam, si tertia vocatus monitione minime satisfecerit, eundem per balivum nostrum ad obligationis executionem volumus coartari.
[Bovendien, als iemand die buiten de stad woont aan een poorter ten overstaan van schepenen vanwege een schuld de zekerheid heeft gegeven die hoort bij een borg of die anders verplichtend is, indien hij na een derde aanmaning geenszins betaalt, dan willen wij dat hij door onze baljuw tot het nakomen van zijn verplichting wordt gedwongen.]

5. Volumus etiam ut omnes in oppido vel extra oppidum manentes et areas in eo habentes ad usus oppidi sump…[496] consimiles faciant cum reliquis oppidanis.
[Ook willen wij dat allen, die in of buiten de stad wonen en daarin vaste goederen bezitten, ten behoeve van de stad gelijksoortige betalingen doen als de andere poorters.]

6. Item quicunque infra dictum oppidum mercaturas exercere voluerit, marcham marchi similem ad restaurationem ville persolvet.
[Evenzo zal ieder die in genoemde stad handel wil drijven, voor het onderhoud van de stad naar gelang zijn vermogen betalen.]

7. Si quis scabinis contradixerit in forma iudicii sententiam promentibus, decem libras nobis et cuilibet scabino XX solidos et iudici viginti solidos persolvet.
[Als iemand zich verzet tegen de schepenen, wanneer zij in de hoedanigheid van rechter een vonnis vellen, dan zal hij ons tien pond, aan iedere schepen twintig schellingen en aan de schout twintig schellingen betalen.]

8. Quicumque post datam sententiam super aliquo articulo iterato placitaverit, nobis decem solidos persolvet.
[Wie na gedane uitspraak nogmaals over een of andere zaak procedeert, zal ons tien schellingen betalen.]

9. Quicumque domum alicuius impugnaverit, si per scabinos convictus fuerit, X libras nobis persolvat.
[Wie het huis van iemand aanvalt, moet ons, als zijn schuld door de schepenen is aangetoond, tien pond betalen.]

10. Quicunque iudici vel duobus saltem scabinis treugas dare renuerit, X libras nobis persolvat.
[Wie aan de schout of tenminste twee schepenen weigert zijn woord te geven de vrede te onderhouden, moet ons tien pond betalen.]

11. Quicunque oppidanus alicui concivi suo mediocre vulnus armata manu intulerit, nobis quadraginta solidos et iudici nostro duos solidos persolvet.
[Iedere poorter die een of andere medepoorter van hem gewapenderhand een middelgrote wond toebrengt, zal ons veertig schellingen en onze schout twee schellingen betalen.]

12. Qui vero alteri alapham dederit, decem solidos persolvet.
[Hij die echter een ander een klap in het gezicht geeft, zal tien schellingen betalen.]

13. Quicumque vero extra oppidum manens infra libertatem oppidi pugnaverit et super hoc ut moris est per iudicem et legitimos testes convictus fuerit, nobis decem libras persolvet.
[Ieder die echter buiten de stad woont en binnen de stadsvrijheid vecht en die hiervoor, zoals de gewoonte is, door de schout en betrouwbare getuigen schuldig wordt verklaard, zal ons tien pond betalen.]

14. Si vero in nundinis annualibus infra dictam libertatem quisquis pugnaverit, in favorem volumus nundinarum, ut in eis papillilata[497] servetur, quod talis pena quindecim libris plecatur et infra nundinas ac si forte extra nundinas convincat.

---

[496] Volgens afschrift G *sumptus*.
[497] *OHZ*, III, nr. 1632: kennelijk voor *pax illibata*.

[Indien echter iemand tijdens de jaarmarkt binnen de genoemde vrijheid vecht, willen wij ten gunste van de jaarmarkt, opdat de vrede daar ongestoord bewaard blijft, dat zo iemand gestraft wordt met een boete van vijftien pond en wel tijdens de jaarmarkt, en ook als hij misschien na de markt schuldig wordt bevonden.]

Actum et datum anno Domini M CC septuagesimo tertio, dominica ante Ascensionem Domini.
[Gedaan en gegeven in het jaar van de Heer 1273, op de zondag voor de Hemelvaart van de Heer.]

Willem III, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn stad Vlissingen en aan al degenen die daar wonen of zullen komen wonen.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1324) NA, AGH 303 (groot register Zeeland EL. 20 van akten van graaf Willem III, lopend over 1317-1336) f. 13r - 15v – C. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem') f. 9r - 10r [Van Riemsdijk, 95.] – D. (1ste kwart 16de eeuw), Tresoar, Verzameling kleine aanwinsten Tresoar, inv. nr. 62 = Register waarin 'Eene landsordonnantie van den jare 1477', op het eerste blad staat geschreven: Desen bouck hoert toe Arent Heyndricxzone Vryze, die water cleerck van der stede van Middelburch, f. 138 - 146r ('Hier begint der stede kuere van Vlissinghe' op f. 139r – foutief gedateerd op 1320).[498]
Druk: a. ChHZ, II, p. 156 - 161 – b. Costumen, statuten, privilegien ende ordonnantien der stadt Vlissingen, Vlissingen 1763, p. 131 e.v.[499]

Willam grave van Henegouwen van Holland van Zeeland ende heere van Vriesland alle den ghenen, die dese teghenwoordighe lettere zullen zien of hoeren lesen saluut mit allen goede ende kennessen der waerheyde.
[Willem, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, en heer van Friesland, groet al degenen die deze voorliggende brieven zullen zien of horen lezen, met kennis van de waarheid.]

Want het van rechte ons ende anderen landsheeren toebehoert ende onse ambocht es onse land, onse goet te beteren ende onse onderzaten te starckene ende te verbeteren daer wy moghen soe hebben wy om den ghemeenen oerbaer ons selves lands ende der lude van onsen lande ghemaect eene niewe havene in onse poert te Vlissinghe ende omme die havene te beterne ende om die poert voerscreven te meerene ende oec om alrehande lude daer moghen comen behoudeliken ende elc coepman daer moghe comen ende keeren mit haren goede in sekeren bescermten ende jn goeden payse soe hebben wy ghegheven ende gheven der voerscreve poert ende alle den ghenen diere jn woenen of sullen hier na comen te woenen binnen die marken die hierna gescreven staen sulc recht ende sulke vryheyt als hier na volghen sal behouden onser heerlichede ende behouden allen anderen vryheden die onse vorders of wy eenighen anderen luden of steden ghegheven hebben met brieven ende besegelt dats te verstane dat dese vryheyt voerscreven duren sal ende beghinnen van conclards weghe alsoe vuut tote der garndebben toe ende alsoe omme ghaende als die herewech oesten coemt tote den molenwater toe ende binnen den vtren cante vanden dike van den molenwatre tot ande garndebbe recht ute.
[Want het komt ons en andere landsheren rechtens toe, en het is onze taak om ons land en onze goederen te verbeteren, en onze onderzaten te sterken en te verbeteren, voor zover ons mogelijk is; daaom hebben wij in het algemeen belang van ons eigen land en van de lieden van onze landen een nieuwe haven aangelegd in onze stad Vlissingen; en om die haven te verbeteren, en om de voornoemde stad te laten groeien, en ook opdat allerlei lieden (vreemdelingen) veilig daar kunnen verblijven, en elke koopman met zijn goederen in verzekerde bescherming en goede vrede kan komen en gaan, zo hebben wij gegeven en geven de voornoemde stad, en al degenen die daar in wonen, of hierna zullen komen wonen binnen de palen[500], die hierna omschreven staan, zodanig recht en vrijheid, als hierna zal volgen, onder voorbehoud van onze heerlijke rechten, en alle andere vrijheden, die onze voorvaderen of wij aan enige andere lieden of steden bij gezegelde oorkonden hebben gegeven. Dat is te weten, dat de voornoemde vrijheid zal gelden en beginnen van Cornelisaerts weg tot aan de zee en aldus omgaande, van de

---

[498] Nadere informatie hierover: *Verslag van een codicologisch onderzoek van een handschrift getiteld: Eene lands-ordonnantie van den jare 1477, uit het eerste kwart van de 16de eeuw, Hof van Justitie te Leeuwarden* door Dolf van Weezel Errens, Leeuwarden 1984 (o.a. in Tresoar).
[499] Onderstaande tekst is naar C. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. De artikelsgewijze indeling (o.a. Van Mieris) is door auteur dezes aangepast waardoor deze niet aansluit bij de *Vergelijkende tabel* van Kruisheer, 'Het ontstaan van de oudste Zeeuwse stadsrechtoorkonden', bijlage I, p. 302 e.v.
[500] De grenspalen die de omvang van de vrijheid *markeren*.

herenweg in het oosten tot het Molenwater, en van de buitenkant van de dijk van het Molenwater rechtdoor tot aan de zee.]

1. Jn den eersten gheven wy allen coepmans die onse havene ende poert voerscreven versoeken sullen of daer jn comen seker ende vast gheleyde daer ende anders waer in onsen lande mit al haren goede ende messinede[501] behouden ons rechts het en waren onse rechte vyande van ons selven of van onsen voersaten.
[Ten eerste geven wij alle kooplieden, die onze voornoemde haven en stad zullen bezoeken of daar verblijven, aldaar en overal in ons land een verzekerd vrijgeleide met al hun goederen en hun personeel, onder voorbehoud van onze rechten tenzij het waarlijke vijanden zijn van ons of van onze voorvaders.]

2. Voert soe willen wy dat onse baliv schepene ende raet moghen ontfanghen lude die hem oerbaerlic dunken ende nuttelike den heere ende der poert ende wy willen dat alle die ghene die binnen der vryhede van Vlissinghe woenen of comen zullen te woenen moghen coepen ende vercoepen tappen backen brouwen ende alrehande coemenscepe die si hebben ende mit haren goede haer oerbaer doen na dien dat hem nuttelic ende oerbaerlic sal donken soe wanneer dat si daer binnen woenen ende poerters syn.
[Voorts willen wij dat onze baljuw, schepenen en raad tot poorter mogen ontvangen lieden die hen dienstig dunken, en nuttig voor de heer en de stad, en wij willen dat al degenen die binnen de vrijheid van Vlissingen wonen, of zullen komen wonen, mogen kopen en verkopen, tappen, bakken, brouwen en allerlei handel drijven, die zij hebben en met hun goederen hun voordeel doen, naar gelang dat het hen nuttig en voordelig zal dunken, wanneer dat zij daar binnen wonen en poorters zijn.]

3. Voert soe mach onse baliv mitten scepenen vorbode maken die den heere ende der poert nuttelic syn.
[Voorts mag onze baljuw samen met schepenen verordeningen opstellen die nuttig zijn voor de heer en de stad.]

4. Ende soe wat manne die versschen visch coept jeghens eenen anderen of harinc die sal hem betalen mit ghereeden ghelde of syne ghemoede hebben alsoe dat hys hem belovet eer hi van ziere boert[502] vaert jofte neen die ghene die hem den visch of den harinc vercoft heeft mach hine met siere selscap houden an ziere boert tote dat hi zyne ghemoede heeft zonder verboernisse.
[En degene die verse vis of haring koopt van een ander, zal met contant geld betalen, of erop vertrouwen zoals hij het belooft, alvorens hij van de boot wegvaart, maar is dit niet het geval dan mag de verkoper van de vis of de haring de koper met zijn gezellen vasthouden aan zijn boot totdat hij tevreden is gesteld en zonder dat dit een vergrijp oplevert.][503]

5. Voert van allen anderen scouden die dien den anderen sal eysschen en sal niemene den anderen moghen verwinnen dat boven XL scellinghen tornoys loept hien hebbe orconde van III scepene of van meer ende beneden XL scellinghen tornoys mit III wittachtighen poerters dien die baliv ende die scepene kennen dat si wittachtich syn.
[Voorts, vanwege alle andere schulden die iemand van de ander zal opeisen zal, bij schulden groter dan 40 schellingen, niemand de ander mogen dagen dan met getuigenis van drie of meer schepenen; en beneden 40 schellingen met getuigenis van drie betrouwbare poorters, waarvan baljuw en schepenen weten dat zij betrouwbaar zijn.]

6. Voert waer yemant die onse poerters dede daghen van zaken die den waerliken rechte[504] behoerde of van scoude anders dan te hare vierscarne vander vryheyt voerscreven die verboerde X lb. tornoys jeghens ons ende der poert I lb.

---

[501] Dienstpersoneel in zijn gezelschap.
[502] De boord (rand) van een schip.
[503] Van *verboornisse* (vergrijp). Het kan ook bedoeld zijn dat dit is toegestaan zonder rechterlijke tussenkomst.
[504] In tegenstelling tot het kerkelijk recht.

[Voorts wanneer iemand onze poorters doet dagen vanwege zaken, die de wereldlijke rechten betreffen, of vanwege schulden, elders dan ter vierschare van de voornoemde vrijheid, verbeurt tien pond tournoois aan ons, en een pond aan de stad.]

7. Voert soe wie syn goet bider zee of biden watere bringht jn die vryheyt ende dat goet yemene borght es hi poerter es hi ghien die mach zine scout winnen hoe groet dat si es mit orconden van III scepenen of meer of mit orconden van III lyffcoepluden of mit meer die die baliv ende scepene wittachtich kennen die poerters syn.
[Voorts wie zijn goederen over zee of over water in de vrijheid brengt, en iemand bergt die goederen, of hij nu poorter is of niet, die mag zijn schuld opeisen, hoe groot deze ook zijn mag, met getuigenis van drie of meer schepenen, of met getuigenis van drie of meer *lijfcoopslieden*[505] die bij baljuw en schepenen als betrouwbaar bekend staan en die poorters zijn.]

8. Voert soe wat scoude men sekert op eenen dach te gheldene voer drie scepene diet niet en ghelt coemt hi binder poert men salne manen thans te gheldene zine scout ende doet hys niet die rechtre salne houden of die ghene moet setten eenen borghe die poerter is te gheldene binnen viertien daghen.
[Voorts voor welke schuld men ten overstaan van drie schepenen zekerheid stelt om op zekere dag te betalen, en diegene betaalt niet, en hij komt in de stad, dan zal men hem aanmanen zijn schuld te betalen; en de schout zal hem vasthouden, tenzij diegene een borg stelt, die poorter is, en zal betalen binnen veertien dagen.]

9. Ende willen dat binnen der vryhede voerscreven zullen wesen alle zaken te berechtene ende daer binnen neghen scepene ende twie raetsmanne.
[En wij willen dat binnen voornoemde vrijheid alle zaken zullen worden berecht, en daar zijn negen schepenen en twee raadslieden.]

10. Die burghermeesters zullen wesen der poert oerbare te doene mitter poert goede ende die zullen wy selve kiesen ende doen zweren of die ghenen dien wyt bevelen sullen mit onsen opene brieven.
[De burgemeesters zullen de bezittingen van de stad aanwenden tot nut van de stad, en wij zullen hen kiezen en beëdigen, dan wel diegenen die wij het zullen opdragen met onze openbare brieven[506].]

11. Voert soe willen wy ende gheven hem eene weke marct opten dinxendach.
[Voorts zo willen wij, en geven hen een weekmarkt op dinsdag.]

12. Voert wat manne ofte wyf die gode onsen heere of onser vrouwen ziere moeder onhoveschlike noemede vloekede of messprake of lachterde die sal verboren jeghens ons I lb. ende vyf scellinghen jeghens der poert ende die des niet ghelden en mach die sal men warpen jnt water vanden hoefde ende soe wie die vrede brect die verboert syn lyf ende syn goet.
[Voorts welke mannen of vrouwen God of de moeder Maria op onbetamelijke wijze noemt, vervloekt of smadelijk bejegent, of lastert zal aan ons een pond verbeuren en vijf schellingen aan de stad; en degene die het niet wil betalen zal men vanaf het havenhoofd in het water gooien, en wie de vrede breekt, verbeurt zijn lijf en zijn goed.]

13. Voert soe mach onse baliv mit II scepenen of mit meer of mit twie wittachtighen poerters ofte meer enen vrede nemen van allen twisteliken zaken ende twie scepene mit eenen wittachtighen poerter ende een scepene mit twien wittachtighen poerters jof die prochipape mit twien scepenen of mit twien wittachtighen poerters ende dit sal die maniere wesen vanden vrede te eysschene ende men sal segghen jc vermane u eens vreden vans heeren weghen die dien

---

[505] Dit zijn de mannen die *lijfelijk* als getuigen aanwezig zijn geweest bij de koopovereenkomst. Ter bekrachtiging van de overeenkomst werd veelal wijn geschonken, daarom worden deze getuigen ook wel *wijnkoopslieden* genoemd.
[506] Een oorkonde die openbaar wordt gemaakt, dus met uithangend zegel; bij een dichtgevouwen brief dient het zegel met name om vertrouwelijkheid te garanderen, opdat de inhoud alleen de geadresseerde bereikt.

verzwight eene warven hi verboert X lb. jeghens ons ende der poert een lb. verzwight hine anderwerve hi verboert des ghelycx ende verzwyght hine derde warve hi verboert des selffs. Ende dan sal die ghene segghen die eysscht desen vrede ghebied jc v te houdene op v lyff ende op v goet ende ghaen wech brake hine hier over hi verboerde syn lyf ende syn goet jeghens ons als of hine mitter hant ghegheven hadde word hire of verwonnen inder vierscarne mit III scepenen of mit meer ende elc poerter mach sgraven vrede gheven al est buten voer sgraven man.
[Voorts mag onze baljuw met twee of meer schepenen, of met twee of meer betrouwbare poorters een vrede opleggen in alle geschillen[507], en zo ook twee schepenen met een betrouwbare poorter, en een schepen met twee betrouwbare poorters, of de pastoor[508] van de parochie met twee schepenen, of met twee betrouwbare poorters; en dit is de manier om vrede te eisen, men zal aanzeggen[509]: *ik vermaan u een vrede vanwege de heer*, en hij die eenmaal zwijgt, verbeurt tien pond aan ons en een pond aan de stad, zwijgt hij ook bij de tweede aanzegging, verbeurt hij hetzelfde, en zwijgt hij een derde maal, dan verbeurt hij wederom hetzelfde bedrag. Vervolgens zal degene die vrede eist aanzeggen: *deze vrede gebied ik u te houden op straffe van verlies van lijf en goed* en vervolgens weggaan, en als de ander dan toch de vrede breekt, verbeurt hij zijn lijf en goed aan ons, alsof hij met de handslag de vrede bekrachtigd had, en wordt hij hiervoor schuldig bevonden in de vierschaar door drie of meer schepenen, en elke poorter mag 's Graven vrede aanbieden, maar in geval het buiten de stad geschiedt, dan ten overstaan van een dienstman van de graaf.]

14. Voert die eenen poerter van Vlissinghe misdoet buten der vryhede voerscreven est in misprise in leempten in wonden of jn doetslaghen dat sal men hem beteren ende zoenen ghelyc eenen edelen man in zeeland.
[Voorts diegene die een poorter van Vlissingen buiten de voornoemde vrijheid misdoet, is het door schande van iemand te spreken, door verminking, door verwonding of door doodslag, dat zal men hem vergoeden en verzoenen zoals een edelman in Zeeland.]

15. Ende soe wat men elken man binnen der vryheyt voerscreven mesdoet sal men beteren twiescatte ende soe wie eenen man doetslaet binnen deser vryheden verboert jeghens ons syn lyf ende syn goet.
[En evenzo wat men enig man binnen de voornoemde vrijheid misdoet, zal men tweevoudig vergoeden, en evenzo wie een man dood slaat binnen deze vrijheid, verbeurt aan ons zijn lijf en goed.]

16. Voert soe wie eenen man daer binnen leempte dat sal hy twiescat beteren ende dit sullen die scepene wisen ende onse baliv berechten.
[Voorts wie een man binnen de vrijheid verminkt zal dubbel worden beboet, en hiertoe zullen de schepenen hem veroordelen en onze baljuw zal het vonnis voltrekken.]

17. Ende soe wat III scepene of meer mitten baliv wisen dat sal recht wesen ende sal ghestade bliven.
[En wat drie of meer schepenen samen met de baljuw oordelen zal recht zijn, en dit zal in stand blijven.][510]

18. Voert soe wie eenen man wont verboert jeghens ons drie lb. ende jeghens der poert X scellinghen ende doersteect hine of wont datter been vit moeten dat es dubbel.
[Voorts wie een man verwondt, verbeurt aan ons drie pond en aan de stad tien schellingen, en als hij hem doorsteekt of zodanig verwondt dat hij aan het bot wordt geraakt, wordt de straf verdubbeld.][511]

19. Voert soe wje den anderen trect bi den hare in arren moede of slaet of steect mitter vust of warpt ter aerden verboert jeghens ons I lb. der poert X scellinghen.

---

[507] Met name ruzies en vechtpartijen.
[508] De *parochiepape*.
[509] In het Leidse keurboek is de formule tegen het verzwijgen van een vrede of een zoen: *ic vermaen u eens vreden eenwerf, anderwerf, derdewerf.*
[510] Er was geen hoger beroep mogelijk.
[511] Dit houdt verband met bepalingen als een *keurwonde*, een wond van een in de keur bepaalde afmeting en een *vlees- of beenencke*, eveneens een bepaalde wond, die extra werd bestraft.

[Voorts wie een ander uit woede aan de haren trekt, of slaat met zijn vuist, of op de grond werpt, verbeurt aan ons een pond en aan de stad tien schellingen.]

20. Voert soe wie den anderen lochensprak[512] off lelichede doet mit versprekene verboert jeghens ons X scellinghe ende jeghens der poert V scellinghe.
[Voorts wie een ander voor een leugenaar uitmaakt of smadelijk over hem spreekt, verbeurt aan ons tien schellingen en aan de stad vijf schellingen.]

21. Wie soe draeght binnen der vryhede voerscreven lombaertsche messe prieme corcoeyscolve[513] of anders verbodene wapene diere ghelyc verboert jeghens ons III lb. ende jeghens der poert I lb. Ende wonter yemant eenen man mede hi sal verboren dubbel boete als voerscreven is van simpelen wapine.
[Wie binnen de voornoemde vrijheid Lombardijse messen draagt, een priem, een strijdknots of andere dergelijke verboden wapens, verbeurt aan ons drie pond en aan de stad een pond. En als iemand er een man mee verwondt, zal hij een dubbele boete verbeuren ten opzichte van de boete voor simpele wapens.]

22. Voert soe wie scependoem begheert van synen poertre hi zalne doen daghen ter vierscarne ende die ghene die menre daghet niet en is te jeghenworde ende jn walcheren es men salne daghen ten naesten dinghe daghe als men sal dinghen coemt hy dan niet voert recht te pleghene men salne verbannen ende hy sal niet wesen in bans[514], eer hy scependoem ghedaen heeft ende syn ban sal wesen niet soenlyc ende die hem die scout eysscht die sal die scout ghewonnen hebben es dat hys kennisse heeft alse voerscreven es.
[Voorts wie een schepenvonnis wenst van zijn medepoorter zal hem voor de vierschaar moeten dagen, en als diegene die men er daagt niet verschijnt en in Walcheren is, dan zal men hem voor de eerstvolgende rechtszitting dagen; als hij dan niet verschijnt, zal hij verbannen worden, en hij zal niet van de ban worden bevrijd totdat hij schependom heeft gedaan, en zijn ban is niet door middel van een zoen op te heffen, en degene die van hem de schuld opeist die zal die schuld toegewezen krijgen als hij op de voorgeschreven wijze een vonnis van schepenen heeft verkregen.]

23. Voert soe wie van onsen baliv mit scependoem wort verbannen van deser chore wie dat ne huysde of voerde binnen sinen scepe wort hire of verwonnen mit III scepenen die verboert jeghens ons X lb. ende jeghens der poert I lb. ende hy sal ghelden des misdadichs scout.
[Voorts wie door onze baljuw vanwege een schepenvonnis wordt verbannen uit het gebied van de vrijheid, wie hem huisvest of vervoert op zijn schip, en deze persoon wordt schuldig bevonden door drie schepenen, die verbeurt aan ons tien pond en aan de stad een pond, en hij zal de schuld van de misdadiger betalen.]

24. Wie soe buter vryhede ghaet ghewapenderhant te eenigher gaderinghe die verboert jeghens ons X lb. der poert I lb.
[Wie gewapend naar enige bijeenkomst buiten de vrijheid gaat, verbeurt aan ons tien pond en aan de stad een pond.]

25. Voert soo wie comt teenen vechtelic ghewapenderhant hine hulpe den baliv ende den scepenen den twist bevellen verboert jeghens ons I lb. ende der poert X scellinghen ende dat sal wesen des balivwes ende der scepene proevene ende verclaersen.
[Voorts wie gewapend deelneemt aan een vechtpartij en hij helpt de baljuw en schepenen de ruzie te beslechten, verbeurt aan ons een pond en aan de stad tien schellingen, en dat zal geschieden als gevolg van onderzoek en verklaring door baljuw en schepenen.]

---

[512] *Loghenstreept* (noot bij Van Mieris, p. 158) = logenstraffen.
[513] Eigenlijk *cordoys colve*. Een *colve* is een strijdknots, knuppel. *Cordoys* zou een verschrijving kunnen zijn van het franse c*ourtois*, oftewel een wapen waarmee men beleefd groet, vergelijk de *goedendag*. Het kan echter ook een knoestige knuppel betreffen.
[514] *MNW*: lemma *inbans*, van *inbannen* waarbij iemand bij openbaar vonnis toestemming krijgt om terug te keren in zijn stad of land; hij wordt daartoe ontheven van de ban.

26. Voert soe wie binnen deser vrijheden den anderen thuus soect ghewapenderhant hy verboert jeghens ons X lb. ende hy daer op hem vecht jeghens die ghene die hem besit X lb. ende der poert I lb. Ende soect yemant den anderen in eens poerters huus ende op hem vecht verboert jeghens ons X lb. ende jeghens die hy soect V lb. ende jeghens den waerde van den huse V lb. ende elc vander soeckers hulpe sal ons ghelden III lb. ende der poert I lb. ende wat scaden binnen den huse ghesciet sal men ghelden twiscatte ende dat buten ghesciet een scatte ende dat al by scepene orconde.
[Voorts wie gewapenderhand binnen deze vrijheid een ander thuis opzoekt, verbeurt aan ons tien pond, en (als) hij daar met hem vecht, (verbeurt hij) jegens degene die hij aantast tien pond en de stad een pond. En als iemand een ander opzoekt in het huis van een (andere) poorter en met hem vecht, verbeurt (hij) jegens ons tien pond en jegens degene die hij opzoekt vijf pond, en jegens de heer des huizes vijf pond; en ieder die de aanvaller bijstaat zal ons drie pond betalen en de stad een pond, en welke schade in het huis wordt aangericht zal men tweevoudig vergoeden, en de schade buiten eenmaal, en alles naar het oordeel van schepenen.]

27. Wy gheorloven coepluden ende visschers die buten onser graefscepe woenachtich syn ende comen jn onse havene om onse poert te beterne wat malcanderen bin haren scepen misdoet wtghenomen menke ende doetslach dat willen wy dat hare meysterscap berecht binnen haren scepen zonder verboernisse.
[Wij staan toe dat kooplieden en vissers, die buiten onze graafschappen wonen en in onze haven komen ten voordele van onze stad, de overtredingen die zij jegens elkaar begaan op hun schepen – met uitzondering van verminkingen en doodslag – zelf laten berechten door hun scheepsoverheden zonder dat dit een vergrijp oplevert (dan wel zonder rechterlijke tussenkomst).]

28. Wie soe buten deser vryheyt woent ende eenen poerter verbannet opten dyc of op weteringhe die ban en mach niet wesen tote den daghe dat die ghene coemt voor scepenen binnen deser vryheyt mit synen scepenen van buten ende doen verstaen ter vierscarne den ban dat zullen die baliv ende die scepene van gheens goede ghelden den ban ende die ban ne sal niet wesen boven II scellinghen ende dat ghelt dat die scoutene daer jnleght sal hy twiescat weder hebben over duers nachts ende dat by scepene.
[De boete met betrekking tot de dijk of de wetering, opgelegd aan een poorter door iemand die buiten de vrijheid woont, zal niet worden geëffectueerd tot de dag dat diegene verschijnt voor schepenen binnen de vrijheid met zijn schepenen van buiten de stad, en uitlegt verschaft in de vierschaar over de boete. En baljuw en schepenen zullen die boete betalen uit de tegoeden van de aangesprokene, en die boete zal niet hoger zijn dan twee schellingen, en dat bedrag dat de schout daartoe deponeert zal hij binnen een dag dubbel vergoed krijgen vanwege schepenen.]

29. Soe wanneer die baliv jn ghebanre sprake maent scepenen by haren eede soe wie die scepene weder seght die die maninghe voren seghet die sal hem beteren X lb. ende elken scepene die hun volght III lb. ende hy verboert jeghens ons X lb. ende der poert I lb., wort hys verwonnen mit III scepenen.
[Wanneer de baljuw in de vierschaar schepenen op hun eed maant [tot een vonnis te komen], wie de schepenen weerspreekt ten aanzien van die voornoemde vermaning, die zal hem tien pond betalen, en elke schepen die zich bij hen aansluit drie pond, en hij verbeurt jegens ons tien pond en de stad een pond, wordt hij daarvoor schuldig bevonden door drie schepenen.]

30. Lachtert een scepen eenen poerter in ghebanre ghesprake ende hyt betoeghet ende mit III scepenen verwonnen wort hy salt hem beteren I lb. ons een lb. ende der poert V sc.
[Belastert een schepen een poorter in de vierschaar, en hij toont het aan en het wordt bewezen geacht door drie schepenen, zal hij hem een pond vergoeden, ons een pond en de stad vijf schellingen.]

31. Soe wie die chore brect an eenen scepene binnen der vierscarne jn ghebanre sprake mit vechtene buten des scepens scout wort hys verwonnen mit III scepenen hy verboert X lb. jeghens ons jeghens den scepene X lb. ende der poert I lb. Ende waar oec eenich scepen die des ghelycs dede op eenen poertre hy salt hem beteren V lb. ende ons V lb. ende der poert een lb. Soe wat evele dat ghesciet binnen ghebanre vierscare, dat sal men beteren vierscat.

[Wie tijdens een zitting van de vierschaar de keur overtreedt door te vechten met een schepen, zonder dat de schepen daaraan schuldig is, verbeurt, als hij daarvoor door drie schepenen schuldig wordt bevonden, tien pond aan ons, aan de schepen tien pond en aan de stad een pond. En wanneer een schepen iets dergelijks doet tegen een poorter, zal hij hem (de poorter) een schadevergoeding betalen van vijf pond, en ons vijf pond en de stad een pond. En voor euvelen die geschieden tijdens een zitting van de vierschaar zal men het viervoudige betalen.]

32. Soe wie wyn menght mit watere of mit ander vulnesse hy verboert jeghens ons V lb. der poert I lb. ende den wyn verloren.
[Wie wijn mengt met water of met andere substanties, verbeurt aan ons vijf pond, een de stad een pond, en de wijn wordt in beslag genomen.]

33. Voert sone willen wy niet dat eenich poerter den anderen campe of dat eenich man van buten eenich poerter van deser vryheyt moghe campen.
[Voorts staan wij niet toe dat enig poorter een ander tot een duel uitdaagt, of dat enig man van buiten mag duelleren met een poorter van deze vrijheid.]

34. Soe wie van buten coemt claghen op eenen poerter van deser vryheyt die poerter sal hem doen scependoem ende en doet hys niet men salne verbannen ende des bans en sel hy niet quyt worden eer hy hem scependoem heeft ghedaen. Beclaght oec een poerter eenen man van buten hy moet hem doen altehant scependoem.
[Iemand van buiten die een poorter van deze vrijheid aanklaagt zal een schepenvonnis krijgen van die poorter, en als hij dat niet doet, zal men hem verbannen, en de ban zal niet worden opgeheven alvorens hij een schepenvonnis heeft gevraagd. Ook wanneer een poorter iemand van buiten aanklaagt zal hij hem terstond een schepenvonnis moeten aanbieden.]

35. Soe wie verbodene wapine draghet by nachte anders dan hy by daghe draghen mach hy verboert dubbel boete.
[Wie 's nachts een verboden wapen draagt, anders dan hem overdag is toegestaan, verbeurt een dubbele boete.]

36. Soe wie den anderen syn goet ontdraghet of met foertsen ontneemt in ziere jeghenwoerdicheden die salt hem beteren vierscat ende hy sal jeghens ons verboren V lb. ende der poert een lb. ende die hem syn goet neemt heymelic dat sal diefte worden bekennet ende men salne hanghen wort hiere mede begrepen of betughet alse recht is.
[Wie de eigendommen van een ander ontvreemdt, of met geweld zich toeëigent in zijn aanwezigheid, zal hem het viervoudige vergoeden, en hij zal aan ons verbeuren vijf pond, en aan de stad een pond, en diegene die iemands eigendom heimelijk steelt, pleegt diefstal en als het bekend wordt, zal men hem ophangen, als hij er op heterdaad mee wordt betrapt of getuigen dit verklaren, alles volgens het recht.]

37. Soe waer drie wittachtighe mannen by haren eede eene twistelike sake voertbrenghet an den baliv ende an die scepene daer sullen die scepene op orconden ende wysen est bi daghe ende bi nachte ende soe wat bi nachte ghesciet dat sal men berechten by vereysschene ende by vonnessen van schepenen.
[Wanneer drie betrouwbare mannen onder ede een geschil aan baljuw en schepenen voorleggen, zullen schepenen een oordeel uitspreken en vonnis wijzen, is het bij dag of bij nacht, en wat 's nachts geschiedt zal worden berecht op basis van verhoor en volgens vonnis van schepenen.]

38. Soe wat joncvrouwen of joncwyff ontloept mit eenen man byneden haren jaren die binnen deser vryheden behoert die maken wy affdeelachtich alre erven ende alles goeds dat haer van rechte aen comen mach het en sy dat men haer gheve by ghenaden.
[Wanneer een jonge vrouw van goede geboorte of een jonge dienstmaagd wegloopt met een man die jonger is dan zijzelf, en die binnen deze vrijheid thuishoort, wordt zij door ons uitgesloten van alle erfenissen en goederen die haar rechtens zouden toekomen, tenzij deze haar uit goedgunstigheid gegeven worden.]

39. Voert soe en sal ghien poerter noch mach ghifte gheven van lande het ne sy voer scepene van der vryhede voerscreven. Oec en sal niemant van buten eenen poertre gheven ghifte van lande het ne sy voer scepene van buten.
[Voorts zal en mag een poorter geen grond weggeven anders dan door tussenkomst van schepenen van voornoemde vrijheid. Ook zal niemand van buiten een poorter land schenken anders dan door tussenkomst van schepenen van buiten.]

40. Voert soe en sal noch mach noch vrient ne gheens wesekins goet hebben syne doen hem goede vaste sekerheyt binnen der vryheyt.
[Voorts zal noch mag iemand, ook niet een verwant, de goederen van een weeskind bezitten tenzij men hem een goede en volwaardige zekerheid biedt binnen de vrijheid.]

41. Waer dat eenich man van buten quaem binnen der poert voerscreven ende messdede jn twiste of jn anderen saken ende die baliv mit den scepene quame ende vermaende hem rechts of vrede ende hy des overhorich ware die baliv ende die scepene zullen ghaen ter vierscaerne ende doen die clocke luden die ghemeente mede te hoepe te doene den ghenen die dus overhorich is mede te dwinghene rechts te plegene ons ende der poert ende soe wie ter clocke gheluyt niet en coemt verboert III lb. jeghens ons ende jeghens der poert I lb. word hys verwonnen mit III scepenen.
[Wanneer een vreemdeling binnen de voornoemde stad komt en zich misdraagt in een vechtpartij of in andere opzichten, en baljuw en schepenen komen erbij en manen hem rechtens tot een vrede en hij geeft geen gevolg hieraan, dan zullen baljuw en schepenen in de vierschaar gaan en de klok doen luiden zodat de gemeenschap te hoop loopt teneinde degene die dit weigerde te dwingen ons recht en dat van de stad te eerbiedigen, en wie niet verschijnt op het luiden van de klok, verbeurt aan ons drie pond en aan de stad een pond, als hij daarvoor wordt schuldig bevonden door drie schepenen.]

42. Soe wie die clocke luut buten ghemeenen rade der scepene die verboert jeghens ons syn hant het ne ware dat hy onvroet of droncken ware jof soe jonc dat hy niet byjaert en ware ende dat sel staen ter scepene proeven joft alsoe is. Ende is dat dese overhorighe ontgaet die baliv mitten scepenen salne daghen binnen den derden daghe vort te comene ende recht te plegene ende en coemt hy niet men salne bannen ende die ban sal gheduren tote dat hy binnen der poert ghehouden word. Ende soe wat saken dat ghescien binnen der vryhede voerscreven die salmen niet hoegher ghelden dan vierscat.
[Wie de klok luidt zonder toestemming van schepenen, verbeurt aan ons zijn hand, tenzij hij van zijn verstand beroofd is of dronken of zo jong dat hij dit niet besefte, en het zal aan het oordeel van schepenen zijn of dit zo is. En als de overtreder ontsnapt, zal de baljuw samen met de schepenen hem binnen drie dagen voor het gerecht dagen teneinde recht te spreken, en als hij niet verschijnt zal hij worden verbannen, en die ban zal duren totdat hij binnen de stad wordt aangehouden. En dergelijke zaken die binnen de voornoemde vrijheid geschieden zal men niet hoger beboeten dan met het viervoudige.]

43. Voert soe ne salmen nerghent binnen onsen graefsscappe ghiene poertre van Vlissinghe panden noch houden het ne sy voer syns selves scout.
[Voorts zal men nergens binnen onze graafschappen enig poorter van Vlissingen gijzelen of vasthouden tenzij vanwege zijn eigen schulden.]

44. Soe wat men eenen man misdoet die te brande coemt den brant te helpene vtene dat salmen hem beteren vierscatte ende onse boeten zullen wesen vierscat ende der poert alsoe word hys verwonnen mit rechte.
[Wat men een man misdoet die naar een brand komt om de brand te helpen blussen, dat zal men hem viervoudig vergoeden, en onze boeten zullen ook het viervoudige bedragen, en tevens die van de stad, als hij in rechte schuldig wordt bevonden.]

45. Wie soe verwonnen wort mit III scepenen van mortbrande die heeft verboert syn hoeft soe wanneer die poerte voorscreven onsteken is.
[Wie door drie schepenen schuldig wordt bevonden vanwege moorddadige brandstichting, verbeurt zijn hoofd ingeval de voornoemde stad in brand is geraakt.]

46. Soe wie drie scepene ontseghet syn huus te brekene die verboert jeghens ons X lb. ende der poert I lb. Ende wies huus men aldus om oerbare daer ter neder warpt dat sal men ghelden ter scepene goetdonken.
[Wie drie schepenen weigert zijn huis af te doen breken (vanwege het risico van brandoverslag naar belendende panden) verbeurt aan ons tien pond en aan de stad een pond. En wiens huis men om die reden aldus afbreekt zal men vergoeden naar goeddunken van schepenen.]

47. Wie syn vier alsoe wacht datter drie huse of barnen hy sal elken die syn huus verbarnt ghelden X lb. ons III lb. ende der poert I lb. Soe wie syn vier alsoe verwaert datter help gheroep of coemt hy salt hem beteren een lb. der poert X s.
[Wie zijn vuur zo slecht bewaakt dat er daardoor drie huizen afbranden, zal eenieder wiens huis is verbrand tien pond betalen, ons drie pond en de stad een pond. Wie zijn vuur zo slecht in de gaten houdt dat hulp moet worden ingeroepen zal ons een pond betalen en de stad tien schellingen.]

48. Wanneer soe de rechtre vermaent eenen poerter, dat hy hun bysta jn hulpen binnen der vryhede twistelike saken te belettene diet hun weder seghet hy salt ons beteren X lb. der poert I lb. ende des verwonnen wort mit drien wittachtighe poerters.
Wanneer de schout een poorter vermaant hem bij te staan om vechtpartijen binnen de vrijheid te verhinderen, en hij weigert dat, dan zal hij ons tien pond betalen, de stad een pond, als hij schuldig wordt bevonden met drie betrouwbare poorters.]

49. Waar oec dat sake dat die baliv die poerters van onser vryhede vermaende tonser landwere of jeghens onse vyande of ballinghe of quade wichte te vanghenene die mit hem niet en voere ende dat versate hy verboerde jeghens ons X lb. ende der poert I lb. mare tote elne ghiene anderen zaken en zullen sy mitten baliv sculdich syn te vaerne wine ombiedent hem met onsen opene brieven.
[In welke zaak ook de baljuw de poorters van onze vrijheid oproept tot onze landweer of tegen onze vijanden dan wel om ballingen of booswichten te vangen, en zij gaan niet met hem mee en verzaken aldus, dan verbeuren zij aan ons tien pond, en aan de stad een pond; maar zij zijn niet verplicht in enig ander geval met de baljuw mee te gaan, dan wanneer zij worden ontboden bij onze open brieven.]

50. Voert soe wie ter waerhede vonden worde ende gheproeft dat hy eenen valsschen eet zweert diene sal nemmermeer orconden moghen draghen van ghienen saken no[515] hyne sal nimmermeer jn scependoem gheset worden no jn ghien ambocht van onser poert voerscreven ende des ghelycs van valsschen orconden.
[Voorts wie als getuige wordt opgeroepen en het wordt aangetoond dat hij een valse eed aflegt, dan zal hij nooit meer mogen getuigen in enigerlei zaak, noch zal hij ooit meer als schepen kunnen optreden, noch in enige functie van onze voornoemde stad, en dat alles vanwege valse getuigenis.]

51. Voert wie een meysen kint jof joncvrouwe ontfoert mit crachte jeghens haren wille weder dat sy tot horen daghe comen is of en is die sal verboren thoeft.
[Voorts degene die een minderjarig kind of jonge vrouw met geweld ontvoert tegen haar wil, of ze nu teruggekomen is, of niet, die zal het hoofd verliezen.]

52. Voert waar eenich quaet wicht binnen der poert voerscreven van quaden gheruchte die men mit scepenen niet verwinnen en mach openbaerlic dat willen wy dat onse baliv mit scepenen berechte ende dien castye ist mit banne of mit anderen saken.
[Voorts wanneer enig booswicht binnen de voornoemde stad te kwader naam en faam bekend, die men met schepenen niet openbaar veroordelen kan, dat willen wij dat onze baljuw met schepenen berechten en hem straffen, met verbanning of op een andere manier.]

---

[515] Noot bij Van Mieris, p. 159: *noch*.

53. Ende soe wie onse aliv wesen sal in die stede die sal sweren ten heyligen dat hi by deser chore ende by deser wet recht doen sal elken man dies begheert sonder arghelift.
[En wie tot baljuw zal worden benoemd in de stad, zal voor de heiligen zweren dat hij volgens de stedelijke keuren en wetten ieder man recht zal doen die dit wenst zonder kwade trouw.]

54. Ende waar yemant die recht beghaerde anden baliv ende an die vryheyt voerscreven ende die baliv omme scepene sende dien man recht te doene soe wat scepen daer niet ne quame verboerde X s. alse dicke als hyt versate het ne ware dat hem sin lettede dat hiere niet comen en mochte.
[En wanneer iemand die recht vraagt aan de baljuw en aan de voornoemde vrijheid, en de baljuw roept de schepenen op om die man recht te doen, en welke schepen daarop niet verschijnt, die verbeurt tien schellingen voor elke keer dat hij verzaakt, tenzij het zou zijn dat het hem werd verhinderd te verschijnen.]

55. Ende soe wat manne van onsen weghen scepene ghecoren worde ende dat wederseyde verboert jeghens ons X lb. ende jeghens der poert I lb. alse dicke als hyt weder seyt.
[En de man die vanwege ons tot schepen wordt gekozen en die benoeming weigert, verbeurt aan ons tien pond, en aan de stad een pond, zo dikwijls hij het weigert.]

56. Ende van ghienen beleede van ghesekerde scout en salmen niet meer nemen dan VI s. onse baliv die helft ende die scepene die ten belede comen die ander helft.
[En vanwege het verlijden van een in rechte erkende schuld zal men niet meer nemen dan zes schellingen, voor onze baljuw de helft en de schepenen die voor het verlijden zorgdragen, de andere helft.]

57. Voert soe wat man ghevangen wort binnen onser vryheyt van saken die ons toe behoeren ist dat wine daar in ghiene vanghenisse willen laten soe sullen wine senden daer wi willen in vanghenisse mer word hi ghevanghen omme saken die tote desen wet behoeren diene salmen niet vorder voeren dan binnen onser vryheyt voerscreven of ten vorsten op onse naeste steenhuus[516] des si selve eene vanghenisse hebben binnen.
[Voorts welke man gevangen genomen wordt binnen onze vrijheid vanwege zaken die ons toebehoren, en wij willen hen niet daar gevangen houden, dan zullen wij ze naar een andere gevangenis sturen; maar als hij wordt gevangen vanwege zaken die tot deze (stedelijke) wet behoren dan zal men hem niet onderbrengen anders dan in onze voornoemde vrijheid, dan wel in ons dichtstbijzijnde *steenhuis* waar ook een gevangenis aanwezig is.]

58. Ende soe wie den anderen doet besetten sal gheven den baliv III s. ende den scepenen II s. ende dit sal die ghene ghelden diere jn bevallen wort.
[En wie een ander laat gijzelen, zal de baljuw drie schellingen geven en de schepenen twee schellingen, en dit zal diegene betalen, die in het ongelijk gesteld wordt.]

59. Ende soe wie verbannen wort uyte deser vierscarne bi scepenen van quaden feyte jof van doetslaghen houden wy ballinc alle onse land dore.
[En wie verbannen wordt buiten het bereik van deze vierschaar door schepenen vanwege kwade praktijken of vanwege doodslag houden wij balling in al onze landen.]

60. Voert soe hebben wy onsen lieven ende ghetrouwen poerters van Vlissinghe zulke gracie ghedaen dat wy hem ghegheven hebben tolne vry te varen mit alle haren goede doer alle onse land ende heerscepe van holland van zeeland ende van vriesland ghedurende tot onsen wille ende tot onsen weder segghen.
[Voorts hebben wij onze lieve en getrouwe poorters van Vlissingen de volgende gunst verleend, dat wij hen hebben toegestaan tolvrij te varen met al hun goederen door al onze landen en heerlijkheden van Holland, van Zeeland en van (West-) Friesland, voor zo lang als wij goedvinden en tot wij het herroepen.]

61. Voort willen wy als wy hebben in zeelant eene ghemeene bede dat zyre binnen syn.

---

[516] Een stenen huis oftewel een versterkt onderkomen in bezit van de graaf dat tevens als gevangenis dienst kon doen.

[Voorts willen wij, als wij in Zeeland een algemene bede hebben, dat zij erin begrepen zijn.]

62. Ende wy willen dat zy niewaar en doen malen dan tonser molen dies niet en dade die bruecte jeghens ons tien scellinghe ende den molenaer den mouter[517] twiescatte alsoe dicke als ment dade.
[En wij willen dat zij hun koren uitsluitend laten malen in onze molen, en die dit niet doet verbeurt aan ons tien schellingen en de molenaar tweemaal het maalloon, zo vaak als men het (niet) deed.]

Ende om dat wy willen alle dit voerscreven recht ende vryheden onsen poerters dicke voernoemt vaste houden sonder verbreck ende ghestade van ons ende van allen onsen nacomelinghen graven van holland soe hebben wy hun dit recht ende vryheyt voerscreven bezeghelt mit onsen zeghele uythanghende.
[En omdat wij willen dat al het hiervoor beschreven recht en vrijheden van onze poorters, vaak vernoemd, door ons en onze nakomelingen als graven van Holland, zullen worden bestendigd, onverbrekelijk en zeker, hebben wij voor hen dit recht en vrijheid voornoemd, gezegeld met ons uithangend zegel.]

Gedaan te Schiedamme des Woensdaghes na beloken paesschen jnt jaer onser Gods M. driehondert ende vyftiene.
[Gegeven te Schiedam, woensdag na beloken Pasen (= 2 april) in het jaar 1315.]

[517] Het loon voor de molenaar vanwege het malen van het koren.

Willem V, hertog van Beieren, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn stad Weesp.

Origineel: A. GA Weesp, Charters nr. 1. Maten: 35 x 40.5 cm. – Zegel ontbreekt. Aantekening op rugzijde in vijftiende-eeuwse hand: 'privilegium van hertoge Willem'.
Afschrift: B. (1355), NA, AGH 221 (register EL 22 van akten van hertog Willem V, 1351-1356), f. 20r - 20v; rubriek: Wesepe – C. (ca. 1375), NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 54r – D. (1578) GA Weesp, inv. nr. E 28 [met spellingvarianten] – E.(1ste kwart 17de-eeuw) GA Weesp, Handschriftencollectie.
Druk: a. Hand-vesten, privilegiën, handelingen, costvymen, ende willekevren der Stadt Aemstelredam. Mitsgaders: Hoorn, Enchuysen, Edam, Monickedam, Water-landt, Wesop, Muyden ende Naerden, metten aencleven van dien etc., 1624 [GA Weesp, inv. nr. E 40] – b. ChHZ, II, p. 849-850 – c. Cox, 'Het Weesper stadsrecht – 1355', p. 51-65 (incl. hertaling).[518]

Hertoghe Willem van Beyeren graue van Holland van Zeland here van Vriesland ende verbeyder der graefscap van Henegouwen; Doen cond allen luden dat wij bi onsen goeden luden van onsen rade ghegheuen hebben ende gheuen onser poerte van Wezepe voer ons ende voer onse nacomelinghe alsulc recht ende alsulke vrihede
eweliken te duren als hier na ghescreuen staet.
[Hertog Willem van Beieren, graaf van Holland, van Zeeland, heer van Friesland en verbeider van het graafschap Henegouwen[519] maken eenieder bekend dat wij op advies van onze goede raadslieden vanwege ons en al onze nakomelingen onze stad Weesp voor altijd hebben gegeven en geven zulk recht en zulke vrijheid, als hierna beschreven staat.]

1. Inden eersten soe sal hoer vrihede wesen alsoe als sijt nv begrauen en beuest hebben toten vtersten cante toe van hare graften.
[Ten eerste zal haar vrijheid omvatten zoals zij het nu omgraven en omwald hebben tot aan de buitenste kant van hun grachten.]

2. Voert dat en gheen man claghen sal van doetslach hi en moet zweren met hem vierden ouer die heylighen dat hi nyemand beclaghen sal hi en hebbe gheweest jn vere ende jn uelde jn helpe jn vulste[520] ende sculdich ander daet. Ende die vier daer die clagher desen doetslach mede bezweren sal die sal hi kiesen vte achte manne die hem die sculdiche nomen sal vte sinen maghen die daer claghen sal ende die sullen wesen achter suster kint des claghers jof daer en binnen [gheboren][521] is dat hise heeft; heeft hise niet soe salmen kiesen twee eerste lede voer een achter susterskint. Ende hadde die clagher ghene maghe dat hi betoghen mochte die dat zweren wouden soe soude dat staen an kennesse des heren van den lande jof sine rechter wie die sculdiche wair ende dese clagher soude dat zweren vier waruen bi des rechters rade dat hi sculdich is ende als die clagher noemt die hi beclaghen sal soe sal die rechter vraghen dien vieren die dat ghezworen hebben bi

---

[518] Deze tekst is gebaseerd op A. daar waar het onvolkomen is, aangevuld en aangepast naar C. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. Scan van het origineel A. vriendelijk beschikbaar gesteld door mevr. Y. van Haagen, gemeentearchivaris van Weesp.
[519] Margareta van Avesnes droeg, als erfopvolgster van haar overleden broer Willem IV van Beieren, op 9 sept. 1346 het beleid over de graafschappen Henegouwen, Holland en Zeeland over aan haar tweede zoon Willem V van Beieren, met de titel 'verbeider'. Deze titel voerde hij tot de geslaagde staatsgreep in febr. 1351, waarna hij in Holland, West-Friesland en Zeeland als graaf werd ingehuldigd. De titel *verbeider van het graafschap Henegouwen* is Willem V gaan voeren na het vredesverdrag met Margareta in dec. 1354 tot het overlijden van Margareta op 23 juni 1356.
[520] 'In vere ende in velde' [ook 'in (aen) vaer ende in (aen) velde'], 'in helpe in vulste': als medeplichtige aanwezig (geholpen of meegedaan) bij vechtpartij of aanslag (*MNW*).
[521] Dit woord ontbreekt hier; aangevuld naar C.

haren ede jof elc man sculdich is ander daet ende dese achte manne selmen kiesen die die here bieden mach. Ende clagher die en mach [ghenen man][522] beclaghen dan die hi namet opdien eersten dach. Ende jof die sculdiche niet kiesen en woude die achte mannen die daer voer ghenoemt sijn soe soude die rechter bi rade der naesten maghe die die here bieden mochte [kiesen][523]. Ende die ghene die claghen sal zel comen totten rechter ende sel hem noemen ouer wien hi claghen wille soe sal die rechter segghen dien sculdigen of sinen vrienden dat si achte manne kiesen jof sy des niet en daden so soudse die rechter kiesen alsoe dat hi den clagher segghen mochte binnen achte daghen wien hi brenghen soude.
[Voorts zal geen man een aanklacht betreffende doodslag indienen, tenzij hij en met hem nog vier anderen zal zweren voor de heiligen dat hij niemand zal aanklagen dan degene die erbij is geweest, hulp heeft verleend bij het plegen van het geweld en schuldig is aan de daad. En die vier die met hem de doodslag zullen bezweren, die zal hij kiezen uit acht mannen, die de schuldige zullen kunnen noemen, uit zijn bloedverwanten tot in de graad van achterneef, zo hij die heeft; heeft hij ze niet, dan zal men de twee eerste leden van zijn bloedverwanten kiezen voor de graad van achterneef. En waneer de klager geen bloedverwanten heeft die met hem zweren willen, dan zal dat ter kennis worden gebracht van de graaf of zijn rechters, wie de schuldige is, en de klager moet dit viermaal bezweren voor de rechters. En wanneer de klager de naam noemt van de beklaagde zal de rechter vragen aan de vier mannen die dat onder ede bezworen hebben, of elke man schuldig is aan genoemde daad; en deze acht mannen zal men kiezen die de heer aanbiedt, en de klager mag geen andere man aanklagen dan die hij op de eerste dag noemde. En wanneer de schuldige niet kiezen wil uit die acht mannen die daarvoor zijn aangewezen, zal de rechter kiezen op advies van zijn naaste bloedverwanten, uit degenen die de graaf voorstelt; en degene die aanklaagt zal voor de rechter treden en hem degene noemen over wie hij klagen wil, en dan zal de rechter de aangeklaagde, of zijn vrienden, zeggen dat zij acht mannen kiezen; en als zij dat niet doen, zal de rechter ze kiezen, in die zin dat hij de klager binnen acht dagen zal aangeven wie hij zou moeten meebrengen.]

3. Voert van allen dinghen sonder doetslach daermen [mede] claghet met wapen roft dat selmen anbrenghen metter helfte min dan van doetslaghe ende met ghene wonden selmen claghen met wapen roft en si een coerwonde ende die scepene daer of te kennen met horen ede. Ende handadighe sal ghelden dat derdendeel vander zoene ende sine vrede te voeren.[524]
[Voorts van alle zaken uitgezonderd doodslag waarmee men aanklaagt met de wapenroep, dat zal men aangeven met de helft van het aantal [getuigen] dat geldt bij doodslag; en met diverse wonden zal men aanklagen met de wapenroep, tenzij het een keurwond is, en daarover [zullen] schepenen oordelen met hun eden. En de medeplichtige zal een derde deel betalen van de zoen en zijn vrede uit te voeren.]

4. Voert soe wie knijf of zwaert toghe in arren moede die waers op een pond hollantsche jof die metter vuyste sloeghe die waers op een pond hollants.
[Voorts wie in woede een mes of zwaard trekt wordt beboet met een pond Hollands, en ook degene die met zijn vuisten slaat verbeurt een pond Hollands.]

5. Voert soe wie vrede brake die waers op lijf ende goed.
[Voorts wie een vrede breekt, verbeurt lijf en goed.]

6. Voert soe wie een huus aen stormt bi daghe die waers op vijf pond hollants bi nachte op tien pond hollants.
[Voorts wie een huis overdag 'stormenderhand aantast' wordt beboet met vijf pond Hollands, bij nacht met tien pond Hollands.]

7. Voert soe wie ene coerwonde den anderen dede die waers op drie pont hollants.
[Voorts wie een ander een keurwond[525] toebrengt, wordt beboet met drie pond Hollands.]

---

[522] Deze woorden ontbreken hier; aangevuld naar C.
[523] Dit woord ontbreekt hier; aangevuld naar C.
[524] In afschrift C. staat hier vanaf 'een coerwonde': *ende daer zullen die scepene of kennen bi hoeren eede ende een handadighe sal ghelden te voeren dat derdendeel vander zoene en den vrede*.
[525] Wond van een, bij de stedelijke keuren, bepaalde grootte waarop een bijzondere straf is gesteld: 'Een wonde, lang anderhalff lit, twelc men noemt een keur-wonde'; zie bijv. *Keurboek Leiden 1538*.

8. Ende van allen veruochten boeten soe sullen wi hebben die tweedeel ende die poerte ende die scoute metten scepenen dat derdendeel ende vanden derdendeel half der poerten ende half den scoute metten scepenen euen gelike te delen sonder van doetslage vredebrake ende dier gelike dat sal allene an ons comen.
[En van alle verbeurde boetes zullen wij tweederde deel krijgen en eenderde deel komt, gelijkelijk verdeeld, aan de stad respectievelijk schout en schepenen; met uitzondering van doodslag, vredebreuk en dergelijke, dat zal alleen ons toekomen.]

9. Voert soe waer een vechtelic is ende die scoute metten scepenen of met twee scepen vrede eyschet jof twee scepen daer die scoute niet bi en is soe wie des weygherde die waers op vijf pond hollantsche tot elker tyt datmen hem eyschede tot drien tiden[526] toe ende soe sal dat gherecht [den ghenen] helpen ende starken die des vreden begheerd.
[Voorts wanneer iemand vecht, en de schout met schepenen dan wel met twee schepenen vrde eist, dan wel twee schepenen als de schout er niet bij is, en die dit weigert, die verbeurt vijf pond Hollands voor elke keer dat het van hem vereist wordt tot drie keer toe; en het gerecht zal degene die de vrede wenst, helpen en bijstaan.]

10. Ende soe wie ander scepene eet spreect die waers tieghens elcken scepen op twee pond hollansche ende ons alsoe vele als hem allen.
[En wie de verklaring van een schepen in twijfel trekt verbeurt aan elk van de schepenen twee pond Hollands en aan ons nog eens zoveel als aan hen allen.]

11. Wat vonnesse datten scepenen ward gheuraget sijn sijs niet wys soe sullen sijt zoeken tot Leyden jof daer sijs beste wijs moghen worden binnen onsen lande ende dat sel voertghaen maer gheen vonnesse langher te draghen dan drie viertiennachten.
[Wanneer schepenen, om een vonnis gevraagd, er niet uit komen, zullen zij het verzoeken te Leiden of elders in ons graafschap waar zij denken het best terecht te kunnen, en dat zal voorrang hebben, maar zij zullen geen vonnis langer aanhouden dan drie keer veertien dagen.]

12. Wat wilcoer dat die scoute metten scepenen maect dien moghen si houden een jaer alsoe verre alst hem goetdonct ende ten ende vanden jare te vernuwen.
[De willekeuren die de schout met de schepenen maakt, die mogen zij, voor zover hen dat goed dunkt, een jaar geldig doen zijn, en aan het eind van het jaar deze te vernieuwen.]

13. Ende wat poertere dat die scoute metten scepenen ontfaen dat een goed knaep is ende omberuft[527] daer en sullen wi niet weder segghen ende soe wat poerter si ontfaen die heeft ses weken hem bere[y]den[528] ende dan binnen comen metter wone.
[En welke poorter de schout met de schepenen willen aannemen, die een goede knaap is en te goeder naam en faam bekend, dan zullen wij dat niet weerspreken. En welke poorter zij aannemen, die heeft zes weken de tijd zich voor te bereiden en zal dan binnen [de stad] komen om er te wonen.]

14. Ende die binnen der poerte wonachtich sijn soe mach elc poerter buten sijn lenten te doene ses weken ende inden oest sijn bouwe doen ses weken.
[En van degenen die in de stad wonen mag elke poorter in de lente zes weken buiten zijn om te zaaien en in de oogsttijd zes weken voor zijn landbouw.]

15. Voert wat ghesciet binnen der vrihede van Wesepe dat sal berechten onse scoute metten scepenen van binnen.
[Voorts wat geschiedt binnen de vrijheid van Weesp dat zal worden berecht door onze schout met de schepenen van binnen.]

---

[526] In afschrift C.: *tot drie waruen toe*.
[527] In de zin van 'onberucht' of wel onbesproken.
[528] Volgens afschrift C.: *him te bereyden ende dan sel hi binnen comen mitter woene*.

16. Voert waer die rechter[529] jof die scepene yemand vermaent onse rechte te sterken die des weygherde die is op een pond hollants.
[Voorts wanneer de schout of de schepenen iemand vermanen ons recht te handhaven, die dat weigert, verbeurt een pond Hollands.]

17. Voert soe sullen si ons dienen na hore machte.
[Voorts zullen zij ons naar hun mogelijkheden bijstaan.]

18. Voert dat men gheenen poerter noch sijn goed bezetten en mach van scade noch van scoude onuerwilcoert benoerde der Mase jn allen onsen lande vitghenomen onsen vrien steden of die clagher en macht met openen brieuen betonen.[530]
[Voorts mag men op geen poorter noch zijn eigendom beslagleggen vanwege schade of schulden buiten diens wil benoorden de Maas in het gehele graafschap, met uitzondering van onze vrije steden, tenzij de klager het kan staven met schriftelijke bewijzen.]

19. Voert soe en salmen ghenen poerter campen moghen binnen onsen lande hi en wil hem seluen daer jn verwilcoeren.
[Voorts zal men geen poorter tot een tweekamp mogen uitdagen binnen ons graafschap, tenzij hij zelf daarin bewilligt.]

20. Voert elken poerter recht ende vonnesse te doene binnen der poerte.
[Voorts elke poorter recht en vonnis te wijzen binnen de stad.][531]

21. Voert soe wien dat si te poerte ontfaen die sal alle broke of doen die hi teghens ons ende teghens onser heerlicheyt misdaen heeft eer hi poerter wert. Ende al waer dat sake dat wine niet besculdicht en hadden eer die tyt dat hi poerter worde soe soudt onse baliu nochtans berechten als onser heerlicheyt toe behoirt.
[Voorts zal wie zij als poorter ontvangen alle misdrijven afdoen die hij tegen ons, en onze heerlijkheid heeft misdaan alvorens hij poorter werd. En ook voor alle zaken waarvoor hij niet beschuldigd is, en die zijn gepleegd voordat hij poorter werd, zal hij nochtans worden berecht door onze baljuw zoals het onze heerlijkheid toekomt.]

22. Voert soe sullen si ons dienen jn onser heeruaert ghelijc als si tot haer toe ghedaen hebben.[532]
[Voorts zullen zij ons dienen in onze heervaart zoals zij tot nu toe gedaan hebben.]

23. Ende waer dat sake dat wi baden onsen goeden luden van onsen lande soe sullen si ons doen geliken anders onsen goeden luden van onsen lande na haren vermoghen.
[En wanneer wij een bede richten aan onze goede lieden van onze graafschappen zullen zij bijdragen, gelijk onze andere goede lieden van ons graafschap, naar hun vermogen.]

24. Voert waer dat sake dat si enich verbont maecten binnen onsen lande of daer buten het waer mit steden of mit ridderen mit knapen mit ghemeenten of mit wien dat ware soe souden alle vriheden quit wesen die wi hem ghegheven hebben mit desen brieue.
[Voorts wanneer zij enigerlei verbond sluiten binnen of buiten onze landen hetzij met steden of met ridders, met knapen, met gemeenten of met wie dan ook, dan zullen alle privileges die wij hen met deze brief hebben gegeven, nietig zijn.]

---

[529] Volgens afschrift C.: *scoute*.
[530] Volgens afschrift C.: *jn allen onsen lande die clagher en mocht betoghe mit opene briuen*. Hier ontbreekt derhalve 'uitgezonderd in onze vrije steden' en staat er 'betogen' i.p.v. 'betonen'.
[531] Het *ius de non evocando*, het recht in de eigen stad door eigen schepenen te worden berecht.
[532] In afschrift C. is hier de tekst abusievelijk slechts ten dele overgenomen. Art. 22 en 23 zijn feitelijk samengetrokken: *Voert soe zullen si ons diene jn onser heeruaert gheliic andere onsen goeden luden van onsen lande na horen vermoghen*.

25. Ende alle dese voirsreuen poynten ende vriheden hebben wi onsen goeden luden van Wesepe ghegheuen behoudende onser heerlichede ende onser graefelike ghewelt sonder arghelist. Ende viel hyer yet stoets of duyster jn dat houden wi tot onsen verclaren.[533]
[En al de voorschreven punten en vrijheden hebben wij onze goede lieden van Weesp gegeven onder voorbehoud van onze heerlijke rechten en grafelijke macht, te goeder trouw. En alles wat niet duidelijk is, zal door ons nader worden verklaard.]

Ende om dat wi willen dat alle dese voirsreuen poynten vaste ende ghestade ghehouden worden onsen goeden luden van Wesepe voorsc. van ons ende van onsen naecomelinghen tot eweliken daghen soe hebben wi desen brief open bezeghelt met onsen zeghele.[534]
[En omdat wij willen dat al deze voorschreven punten voor onze goede lieden van Weesp voorschreven voor altijd vast en onverbrekelijk gestand zullen worden gedaan vanwege ons en vanwege onze nakomelingen, hebben wij deze oorkonde open gezegeld met ons zegel.]

Ghegheuen tot Dordrecht opden twintichsten dach van meye jnt jaer ons Heren dusend driehondert viue ende vyftich.
[Gegeven te Dordrecht, op de twintigste dag van mei in het jaar van onze Heer 1355.]

Iussu Domini Comit[is.] [Ad] Relat[ionem.] Domino[rum.] Joh. de Drong. Arkel. J.H. Poppon. Pbrs. Hamerong. &c[offero.] Dominus de Yselsteyne.[535]
[In opdracht van de heer graaf. In aanwezigheid van de heren Jan van Drongelen, Jan IV van Arkel, Hendrik Poppenzn., Hendrik van Amerongen en 'ex coffero' gezegeld door heer Arnoud van IJsselstein.]

[533] In afschrift C. ontbreekt deze laatste zin.
[534] In afschrift C. verkort opgenomen: *Ende omdat wij willen etc.*
[535] Het betreft de leden van de grafelijke raad en de grafelijke klerk Hendrik van Amerongen. Als zegelaar 'ex coffero' trad op Arnoud van IJsselstein.

1223 mei *Stadsrecht Westkapelle* *Middelburg*

Floris V, graaf van Holland, en Dirk, heer van Voorne, burggraaf van Zeeland, verlenen het stadsrecht van Middelburg aan de poorters van Westkapelle.

Origineel van de Latijnse versie niet voorhanden.
Afschrift: B. (1317 okt. 1-1319 mei 25) In grafelijk kanselarijregister niet voorhanden doch bekend uit C. – C. (1324 mei 13-sept.) NA, AGH 303(groot register Zeeland EL. 20 van akten van graaf Willem III. 1317-1336), f. 9, nr. 24.[536]

Ego Florentius, comes Hollandie, et Th., dominus de Voirne, castellanus Zelandie, notum fieri volumus presentem paginam inspecturis omnibus tam presentibus quam futuris quod eandem libertatis choram et leghem quam habent opidani de Middelburch, illis de Westcapel mediante iuramento nostro perpetuo habendam concessimus, cuius chore tenor talis est:
[Ik Floris, graaf van Holland, en Dirk, heer van Voorne, burggraaf van Zeeland, willen dat aan allen die deze akte zullen inzien zowel nu als later bekend wordt, dat wij dezelfde keur en wet van stadsvrijheid die de poorters van Middelburg hebben, hebben geschonken aan die van Westkapelle om door middel van onze eed eeuwig te handhaven, van welke keur de inhoud als volgt is]:

1. Quocumque opidani se vel sua moverint, sub protectione et conductu nostro erunt, et nichilominus omnibus tam alienigenis quam indigenis in Westcapel venientibus firmam pacem precipimus.
[Waarheen de bewoners zichzelf of hun goederen ook maar vervoeren, zij zullen onder onze bescherming en geleide zijn en wij gebieden ook een duurzame vrede zowel voor alle vreemdelingen als voor de autochtonen die naar Westkapelle komen.]

2. Quicumque in Westcapel aliquem percusserit ad mutilationem vel truncationem alicuius membri, ad quartam partem emendabit vel amplius, in duplo quam si extra choram contigisset, et gratiam comitis queret.
[Ieder die in Westkapelle iemand heeft geslagen tot mismaking of verminking van een of ander lichaamsdeel toe, zal een boete betalen tot een vierde deel of meer, twee keer zoveel dan als het buiten de keur was gebeurd, en hij zal de genade van de graaf zoeken.]

3. Si infra choram vulneraverit hominem, comiti emendabit III lb., opido ½ lb.
[Als iemand een man heeft verwond binnen de vrijheid, zal hij de graaf drie pond boete betalen, de stad een half pond.]

4. Qui hominem per crines traxerit seu fuste vel pugno leserit, aut irato animo traxerit, pulsaverit sive percusserit, comiti emendabit ½ lb., opido V s.
[Wie een man aan de haren heeft meegetrokken of met een knuppel of de vuist heeft verwond of in woede heeft getrokken, geslagen of gestompt, zal de graaf een boete betalen van een half pond, aan de stad vijf schellingen.]

5. Qui duobus scabinis cum alio tercio burgense treugas vel pacem petentibus denegaverit, comiti emendabit III lb., opido V s.
[Wie aan twee schepenen die samen met een andere, derde burger een bestand of vrede komen vragen dat heeft geweigerd, zal aan de graaf een boete betalen van drie pond, aan de stad vijf schellingen.]

6. Qui in Westcappel treugas vel pacem a se datas fregerit, solvet comiti II lb., opido I lb., dum tamen per tres scabinos convictus fuerit; et quilibet consanguineus suus ipsas treugas infringens solvet comiti I lb., opido ½ lb., et hoc si per tres scabinos convincatur hoc causa predicte litis

---

[536] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, II, nr. 430; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. De verwijzingen naar onderlinge tekstverschillen c.a. zijn hier weggelaten; de tekst is door J.C.M. Cox nader ingevuld aan de hand van andere afschriften. Hertaling door W. van Bentum.

factum fuisse; omne etiam malum quod ibi malefactum fuerit, sicut chora testatur, emendabitur; et choram prius fregerit, emendabit de pace fracta, si in tribus scabinis convincitur.
[Wie in Westkapelle het bestand of de vrede die door hem is gesloten, heeft gebroken, zal aan de graaf twee pond betalen, aan de stad een pond, mits hij door drie schepenen is veroordeeld, en iedere bloedverwant van hem die dat bestand verbreekt, zal aan de graaf een pond, aan de stad een half pond betalen, en wel als door drie schepenen wordt geoordeeld dat dit gebeurd is vanwege de voornoemde ruzie; ook zal elke misdaad die daar gepleegd is, beboet worden, zoals de keur voorschrijft, en wie eerder de keur gebroken heeft, zal boeten vanwege het breken van de vrede, als hij bij drie schepenen wordt schuldig gevonden.]

7. Qui scabinos pacem petentes turpiter fuerit alloqutus et super hoc convictus fuerit, cuilibet eorum emendabit unam lb.; et si in scabinum chora frangatur vulnere vel lesione, quadruplum ei emendabitur.
[Wie schepenen die om vrede vragen op schandelijke wijze aanspreekt en daarvoor veroordeeld wordt, zal aan elk van hen de boete van een pond betalen; en als met betrekking tot een schepen de keur wordt verbroken met een verwonding of kwetsuur, zal aan hem een viervoudige boete betaald worden.]

8. Omnes in Westcappel manentes eiusdem iuris existent, et omnes cause inter eos emergentes scabinagio terminabuntur.
[Allen die in Westkapelle wonen, zullen onder hetzelfde recht vallen, en alle zaken die zich tussen hen voordoen, zullen door het hof van de schepenen worden berecht.]

9. Opidanus in coopidanum suum agens, ad pretorium eum exiget; qui si ibi presens non fuerit et in Walacria exstiterit, ad placitum proximum citabitur; et si non comparuerit vel veniens iuri restiterit, bannietur et nunquam reconsiliabitur donec scabinagium fecerit et de substantia sua arbitrio scabinorum disponatur. Si scultetus vel scabinus petenti ius denegaverit, cessabunt donec conquerens scabinagium habuerit.
[Een poorter die tegen een medepoorter van hem een rechtszaak wil voeren[537], zal hem voor de vierschaar dagen; als hij daar niet aanwezig is en zich wel op Walcheren bevindt, zal hij op de eerstvolgende gerechtelijke zitting worden opgeroepen; en als hij niet verschijnt of, wanneer hij wel verschijnt, geen recht wil doen, zal hij verbannen worden en nooit mogen terugkeren, totdat hij zich onderworpen heeft aan het vonnis van de schepenen en over zijn eigendom moet men beschikken naar het oordeel van de schepenen. Als schout of schepen weigeren iemand recht te doen als hij daarom vraagt, zullen zij geen uitspraak doen totdat de klager een uitspraak van de schepenen heeft.]

10. Qui per scabinos bannitus fuerit et per testimonium trium scabinorum de Westcappel et ab aliquo in Walacria fuerit detentus, detinens emendabit comiti X lb., opido I lb., et debitum fugitivi solvet.
[Wie door de schepenen is verbannen en wel door het getuigenis van drie schepenen van Westkapelle en bij iemand op Walcheren onderdak krijgt, zal degene die onderdak biedt aan de graaf tien pond boete, aan de stad een pond betalen, en zal hij de schuld van de voortvluchtige betalen.]

11. Qui armata manu pugnandi causa opidum exierit sine coopidanorum suorum consensu, non redeat in opidum donec comiti fuerit reconsiliatus, et oppido I lb. emendabit, si a tribus scabinis convictus fuerit.
[Wie de stad gewapenderhand verlaten heeft om te vechten zonder instemming van zijn medepoorters, mag niet terugkeren naar de stad, totdat hij zijn excuses heeft aangeboden aan de graaf, en hij zal de stad een boete van een pond betalen, als hij door drie schepenen is veroordeeld.]

12. Qui infra opidum sine communi consensu armata manu ad pugnam vel litigium accesserit, solvet comiti ½ lb., oppido V s.
[Wie gewapenderhand in de stad is gekomen om te vechten of ruzie te maken zonder algemene instemming, zal aan de graaf een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

13. Qui armata manu opidanum in hospicio suo insultaverit, emendabit ei X lb., comiti VI lb.,

---

[537] In het Middelnederlands *schependom doen.*

oppido I lb.
[Wie gewapenderhand een poorter in zijn woning heeft aangevallen, zal aan hem tien pond betalen, de graaf zes pond, de stad een pond.]

14. Qui infra oppidum in alieno hospicio quesitus fuerit manu armata, quesitor emendabit obsesso V lb., hospiti V lb., comiti VI lb., oppido I lb.; et insuper omnes armata manu auxilium ei prebentes, quilibet solvet comiti III lb., oppido ½ lb., et dampnum hospiti illatum duplum solvetur, ab hospicio de foris simpliciter, et ad dictum trium scabinorum.
[Wie binnen de stad in andermans woning gewapenderhand is aangevallen, zal de aanvaller de aangevallene een boete betalen van vijf pond, aan de huisheer vijf pond, aan de graaf zes pond, aan de stad een pond; en allen bovendien die hem gewapenderhand hulp bieden, ieder zal aan de graaf drie pond, aan de stad een half pond betalen, en de schade die de huisheer is toegebracht, zal tweevoudig vergoed worden, (de schade) aan de woning aan de buitenkant enkelvoudig, en wel naar de uitspraak van drie schepenen.]

15. Si quispiam extra opidum manens de quocumque debito opidanum banniverit, bannum vel debitum non augetur donec in pretorio Westcappel cum scultetis et scabinis suis bannum enunciaverit, et tunc iustiarius oppidi et scabini de substantia banniti bannum et emendationem solvent.
[Als iemand die buiten de stad woont, een poorter vanwege een of andere schuld voor de rechtbank heeft gedaagd, wordt de daging of schuld niet vergroot, totdat hij met zijn schouten en schepenen de daging in de rechtszaal van Westkapelle heeft uitgesproken, en dan zal de rechter van de stad en de schepenen uit het bezit van de gedaagde de daging en de boete betalen.]

16. Si quis sculteto et scabinis in bannito placito manente eis contradixerit et hoc scabini propalaverint, scabinis emendabit X lb., comiti III lb., oppido ½ lb.
[Als iemand, wanneer schout en schepenen een rechtszitting[538] houden protesteert tegen hun beslissing en de schepenen maken dit bekend, zal hij aan de schepenen een boete betalen van tien pond, de graaf drie pond, de stad een half pond.]

17. Et qui in bannito placito scabinum verbis convicians extra monitum, si hoc scabinis monstraverit et reus a tribus scabinis convincitur, emendabit scabino III lb., comiti ½ lb., oppido V s. Econtra si scabinus in bannito placito aliquem fuerit conviciatus verbis et ille monstraverit, si scabinus a tribus scabinis convincitur, emendabit leso I lb., comiti ½ [lb.], oppido V s.
[En wie tijdens de rechtszitting een schepen uitscheldt zonder gemaand te zijn, als hij (die schepen) dit aan de schepenen heeft bewezen en de beklaagde wordt door drie schepenen veroordeeld, zal hij aan de schepen een boete betalen van drie pond, aan de graaf een half pond, aan de stad vijf schellingen. Als een schepen daarentegen tijdens de rechtszitting iemand heeft uitgescholden en die heeft dat bewezen, zal hij, als de schepen door drie schepenen veroordeeld wordt, de beledigde partij een vergoeding betalen van een pond, de graaf een half pond, de stad vijf schellingen.]

18. Qui in bannito placito in scabinum innocentem choram fregerit, si a tribus scabinis convincitur, emendabit scabino X l[b.], comiti I l[b.], oppido X s. Econtra si scabinus in bannito placito in aliquem innocentem choram fregerit, emendabit leso V lb., comiti I lb., oppido ½ lb.
[Wie tijdens een rechtszitting tegenover een schepen buiten diens schuld de keur heeft overtreden, zal, als hij door drie schepenen wordt veroordeeld, aan de schepen een boete betalen van tien pond, de graaf een pond, de stad tien schellingen. Als daarentegen een schepen tegenover een persoon buiten diens schuld de keur heeft overtreden, zal hij de beledigde partij een schadevergoeding betalen van vijf pond, de graaf een pond, de stad een half pond.]

19. Si opidanus coopidano suo convicia dixerit et super hoc convictus fuerit, emendabit leso ½ lb., comiti ½ lb., oppido V s.
[Als een poorter een medepoorter van hem scheldwoorden heeft toegevoegd en hij hiervoor veroordeeld is, zal hij aan de gekwetste een boete betalen van een half pond, de graaf een half pond, de stad vijf schellingen.]

---

[538] Letterlijk 'in gespannen vierschaar'.

20. Pugna inter scabinum et alium oriente, qui eam inceperit, licet ei malum contigerit, non aliter quam si extra pretorium contigisset, ei emendabitur.
[Wanneer er een vechtpartij ontstaat tussen een schepen en een ander, zal degene die de vechtpartij begon, ook al is hem iets kwaads overkomen, aan hem een schadevergoeding betalen, niet anders dan als het buiten de vierschaar was gebeurd.]

21. Qui scabinum interfecerit, quadruplum solvet.
[Wie een schepen heeft gedood, zal het viervoudige bedrag betalen.]

22. Quicquid mali ad pretorium evenerit, forefactum quadruplum emendabitur sicut inter scabinum et alium scriptum est.
[Wat voor misdadigs in de vierschaar is voorgevallen, die misdaad zal viervoudig beboet worden, zoals het geschreven is tussen de ene schepen en de ander.]

23. Non est licitum cuiquam vinum corruptum vendere; et qui tale vendiderit, solvet comiti II 1[b.], oppido I 1[b.]
[Niemand mag bedorven wijn verkopen, en wie zoiets heeft verkocht, zal aan de graaf twee pond betalen, de stad een pond.]

24. Non licet opidano coopidanum suum ad duellum appellare, nec etiam illis qui extra manent non licet oppidanos super duello inpetere.
[Een poorter mag niet een medepoorter van hem tot een tweegevecht uitdagen, en evenmin mogen zij die buiten wonen poorters vragen voor een tweegevecht.]

25. Ubicumque opidani de Westcappel in Walacria aliquid facere habent, sub conductu nostro ibunt et redibunt.
[Waar ook maar de poorters van Westkapelle op Walcheren iets te doen hebben, zullen zij onder onze geleide heen en weer reizen.]

26. Si foraneus burgensem extra opidum percusserit, citabitur ad tercium diem; si venerit, burgensem ponet fideiussorem, alioquin bannietur et a comite bannitus habebitur.
[Als een vreemdeling een burger buiten de stad heeft geslagen, zal hij op de derde dag worden opgeroepen; als hij komt, zal hij een burger als borg stellen, anders zal hij verbannen worden en door de graaf als verbannen beschouwd worden.]

27. Opidanus foraneo scabinagium facere tenetur; si rennuerit, bannietur et numquam sine scabinagio facto reconsiliabitur. Econtra foraneus statim faciet scabinagium oppidano.
[Een poorter moet zich in het geschil met een vreemdeling onderwerpen aan het vonnis van de schepenen; als hij weigert, zal hij verbannen worden en nooit verzoend worden zonder zich aan het vonnis onderworpen te hebben. Een vreemdeling daarentegen zal zich bij een stedeling meteen onderwerpen aan het vonnis van de schepenen.]

28. Omnes causas sub chora emergentes, quas iusticiarius et scabini terminare nequiverint, per veritatem comitis terminabuntur, et illa veritas per scabinos de Westcappel perscrutabitur.
[Alle zaken die voorkomen onder de keur, die de rechter en de schepenen niet kunnen beëindigen, zullen door een gerechtelijk onderzoek van de graaf worden beëindigd en dat gerechtelijk onderzoek zal door de schepenen van Westkapelle worden verricht.]

29. Opidanus a foraneis scabinis vel aliis hominibus convinci non poterit nisi per hanc cartam licitum fuerit.
[Een stedeling zal niet door vreemde schepenen of andere mensen kunnen worden veroordeeld tenzij het toegestaan is op grond van deze oorkonde.]

30. Qui de nocte per oppidum armatus incesserit et hoc constiterit, nisi de communi consilio id fecerit, duplum emendabit quam si in die fecisset.

[Wie 's nachts gewapend door de stad loopt en dit staat vast, zal, tenzij hij dit gedaan heeft met algemene instemming, een twee keer zo grote boete betalen dan als hij dat overdag gedaan zou hebben.]

31. Tres homines de preda unius libre testari poterunt, de maiori scabini. Quod tres legales homines iuramento se fecisse testantur, hoc apud scabinos ratum erit.
[Drie mannen zullen kunnen getuigen over de roof van een pond, schepenen over meer. Wat drie betrouwbare mannen onder ede verklaren dat zij het gedaan hebben, dat zal bij de schepenen geldig zijn.]

32. Qui infra Westcappel domo et hereditate caruerit, nec in carta tributi annotatus fuerit, testimonium perhibere non poterit.
[Wie in Westkapelle geen huis en onroerend goed bezit, en niet in de verpondinglijst staat opgetekend, zal geen getuigenis kunnen afleggen.]

33. Qui infra opidum hominem ad terram prostraverit et convictus de hoc fuerit, emendabit comiti I lb., oppido ½ lb.
[Wie in de stad een man tegen de grond heeft geslagen en daarvoor is veroordeeld, zal de graaf een pond betalen, de stad een half pond.]

34. Qui hominem minus quarta parte debilitaverit, ita quod minus quarta parte eum solvere teneatur, emendabit comiti III 1b., oppido ½ lb.
[Wie een man minder dan een vierde deel invalide heeft gemaakt, zo dat hij hem minder dan een vierde deel van een man[539] moet betalen, hij zal een boete betalen aan de graaf van drie pond, de stad een half pond.]

35. Quicumque de Walacria opidum transire voluerit armata manu, habeat opidanum conductorem; sin autem iusticiarius et scabini ei manus inicientes ab eo exigent ad opus comitis III l. et oppidi I lb.
[Ieder van Walcheren die gewapenderhand door de stad wil trekken, moet een stadsbewoner als begeleider hebben; indien dat echter niet het geval is, zullen de rechter en de schepenen, als zij hem aanhouden drie pond van hem eisen ten behoeve van de graaf, een pond ten behoeve van de stad.]

36. Certa terra emptio vel alienatio non nisi per scabinos fieri poterit. Nemo foraneus nisi coram foraneis scabinis opidanum de terra adquirenda certum faciat.
[Wanneer land onbetwist is zal aankoop of overdracht alleen maar mogen plaatsvinden door middel van schepenen. Niemand van buiten af mag een stedeling garant stellen met betrekking tot het verwerven van land tenzij in aanwezigheid van schepenen van buiten af.]

37. Opidanus arma foranei in domo sua recipiens emendabit comiti ½ lb., oppido V s.
[Een poorter die in zijn huis wapens van een vreemdeling opbergt zal aan de graaf een boete betalen van een half pond, de stad vijf schellingen.]

38. Si quis opidanus foraneo ad pugnandum infra opidum arma sua prestiterit, emendabit comiti I lb., oppido ½ 1[b.]
[Als een stedeling zijn wapens heeft uitgeleend aan een vreemdeling om te vechten in de stad, zal hij aan de graaf een boete betalen van een pond, de stad een half pond.]

39. Nemo de consanguineis pupillorum eorum substantias manutenebit, nisi per opidanum certam fecerit cautionem.
[Niemand van de bloedverwanten van weeskinderen zal hun bezittingen bezitten, tenzij hij door middel van een poorter schriftelijke garantie geeft.]

40. Si foraneus opidanum inpugnaverit, iusticiarius et scabini accedentes emendabunt, si poterunt et a foraneo treugas accipient, et ad faciendum iusticiam qualem scabini iudicabunt, opidanum

[539] Een bepaalde strafmaat die als zoen- of weergeld diende te worden betaald.

fideiussorum constituet; quod si facere rennuerit, tune campana sonabitur ad convocandum opidanos ut contumacem iuri comitis et oppidi cogant parere.
[Als een vreemdeling een poorter heeft aangevallen, zullen de rechter en de schepenen er bij komen en een boete opleggen, indien zij dat kunnen, en van de vreemdeling een vrede verkrijgen, en hij zal om recht te doen, zoals de schepenen zullen oordelen, een poorter als borg moeten stellen; als hij weigert dat te doen, dan zal de klok geluid worden om de poorters samen te roepen om de koppige man te dwingen gehoorzaam te zijn aan het recht van de graaf en de stad.]

41. Et qui campanam sine communi consensu opidanorum pulsaverit, emendabit comiti III lb., oppido I lb.
[En wie de klok heeft geluid zonder algemene instemming van de poorters, zal de graaf een boete betalen van drie pond, de stad een pond.]

42. Et qui ad campane pulsationem non venerint, solent comiti ½ lb., oppido V s.
[En wie niet komen op het luiden van de klok, zullen aan de graaf een boete betalen van een half pond, de stad vijf schellingen.]

43. Et si ille pro quo pulsatur campana evaserit, ad tercium diem citabitur et de foretacto suo infra opidum faciet securitatem; si non comparuerit, bannietur et ad primum adventum comitis bannum et forefactum emendabit.
[En als degene voor wie de klok geluid wordt, is ontsnapt, zal hij op de derde dag worden gedagvaard en zal hij vanwege zijn vergrijp in de stad zekerheid geven; als hij niet verschijnt, zal hij verbannen worden en bij het eerste bezoek van de graaf zal hij een boete betalen voor de ban en het vergrijp.]

44. Si foranei infra opidum certaverint, iusticiarius et scabini accedentes ius comitis et oppidi exigent; quod si eis denegatum fuerit, scabini cum nuncio comitis vel sculteto venient ad stationem publicam et illos rebelles ad tercium diem citabunt sibi et opidanis responsuros; si non comparuerint, bannientur et comitis presentie eorum nomina reservabuntur.
[Als vreemdelingen in de stad hebben gevochten, zullen de rechter en de schepenen er bij komen en het recht van graaf en stad eisen; als hen dat geweigerd wordt, zullen schepenen met de vertegenwoordiger van de graaf of met de schout naar de openbare gerechtsplaats komen en die herrieschoppers op de derde dag dagvaarden om zich tegenover hen en de stedelingen te verantwoorden; als zij niet verschijnen, zullen zij verbannen worden en zullen hun namen bewaard worden voor de aanwezigheid van de graaf.]

45. Omne forefactum in Westcappel contingens, comite inter Bornesse et Heydenzee existente, duplum emendabitur.
[Elke misdaad die in Westkapelle gebeurt, wanneer de graaf zich bevindt tussen Bernisse en Heydenzee, zal dubbel beboet worden.]

46. Si opidanus alium quam comitem sibi dominum elegisset et a tribus scabinis convictus fuerit, emendabit comiti X 1. et oppido I lb., et hoc ipse comes emendabit et iudicabit.
[Als een poorter voor zich een ander dan de graaf als heer heeft uitgekozen en door drie schepenen is veroordeeld, zal hij aan de graaf een boete betalen van tien pond en de stad een pond en de graaf zal dit zelf beboeten en berechten.]

47. Omne forefactum infra opidum emergens duplicabitur ultra quam si contra[540] choram contigisset.
[Elke misdaad die in de stad gebeurt, zal twee keer zo zwaar beboet worden dan als die buiten de vrijheid is gebeurd.]

48. Nullum forefactum in Westcappel quadruplicitatem poterit excedere.
[Geen misdaad in Westkapelle zal hoger dan viervoudig beboet kunnen worden.]

---

[540] In drie andere afschriften staat hier *extra* hetgeen correct lijkt.

49. Questio infra opidanum et foraneum vertens sub terre proprietate seu diffinitione, per veritatem comitis terminabitur, quam a scabinis requisierit.
[Een geschil tussen een stedeling en een vreemdeling over het eigendom of het contract van een stuk land, zal berecht worden door middel van een gerechtelijk onderzoek van de graaf, dat hij bij de schepenen zal hebben aangevraagd.]

50. Illos de Westcappel infra comiciam Hollandie nemo pandare poterit nisi pro maleficiis propriis.
[Niemand zal beslag kunnen leggen op goederen van de lieden van Westkapelle binnen het graafschap Holland tenzij voor hun eigen misdaden.][541]

Hanc igitur libertatis choram, quam burgensibus de Westcappel a nobis et a nostris successoribus perpetuo observandam iuravimus, in ipsius confirmationem sigillorum nostrorum appensione fecimus roborari, eos qui confirmationi interfuerunt subnotantes, quorum nomina sunt hec: Balwinus comes de Benthem, Willelmus de Egmonde, Iacobus castellanus de Leyden, Hugo de Aeltwiic, Bartholomeus suus, Th. Bloete, Ghisel de Hord, Ghosinus, Hugho de Vloeten et Rochardus, milites.
[Derhalve hebben wij gezorgd dat deze keur van stadsvrijheid, waarvan wij aan de burgers van Westkapelle gezworen hebben dat die eeuwig in acht genomen moet worden door ons en onze opvolgers, ter bevestiging daarvan bekrachtigd wordt door onze zegels er aan te hangen, terwijl wij hen die de bevestiging hebben bijgewoond, hieronder noteren, waarvan dit de namen zijn: Boudewijn graaf van Benthem, Willem van Egmond, Jacob burggraaf van Leiden, Hugo van Naaldwijk, Bartolomeus … , Th. Bloete, Gijsbert de Hordere, Gosewijn Kaver, Hugo van Vloten en Rothart, ridders.]

Datum Middelburch per manum Baldwini scriptoris, anno dominice incarnationis M°CC°XXIII°, mense mayo.
[Gedateerd Middelburg door de hand van Boudewijn, schrijver, in het jaar van de Heer 1223, in de maand mei.]

[541] In de Middelnederlandse afschriften is nog een artikel 51 opgenomen dat luidt: 'Item noch geen poorter van Westcappelle en mach een anders goet verlijen of ook verlooven dan hij selve metter handt'; *OHZ,* II, p. 21, afschrift *Z*.

Albrecht, paltsgraaf van de Rijn, hertog van Beieren, ruwaard van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn lieden van Woerden.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1372) NA, AGH 226 (register IIII van akten van hertog Albrecht, lopend over 1359-1390), f. 107v – C. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 56r, nr. 145 – D. (1548) RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, stadsbestuur Woerden 1393-1811(1836), inv. nr. 23 ('Privilegieboek', ongefolieerd) – E. (1637) UB Leiden, ms. BPL 938 = M. van der Houve, 'Handvest- of Charter Kronijk', IV, op het jaar 1371 (coll. Bibliotheca Publica Latina).
Druk: a. ChHZ, III, p. 256.
De drie afschriften zijn onderling vergeleken. Het lijkt er op dat afschrift B. een verkorte of deels zelfs onjuiste versie van de originele oorkonde moet zijn, gelet op een aantal duidelijke tekortkomingen in de tekst. Afschrift C. is een letterlijke weergave van B. Van afschrift D. is het aannemelijk dat dit de meest accurate weergave is van de originele oorkonde. In de eerste plaats wordt de volledige titulatuur van hertog Albrecht weergegeven (en niet 'etc.' zoals in B. en C.); ook is de aanhef en een aantal van de artikelen enigszins uitgebreider en staan hierin ook de dienstmededelingen van de grafelijke raad weergegeven, hetgeen niet het geval is bij B. en C. Ook Van Mieris geeft de tekst conform D. hoewel hij zich moet hebben gebaseerd op Van der Houve, aangezien hij daarnaast alleen beide afschriften B. en C. noemt en niet dit privilegieboek van Woerden.Vandaar dat hier gekozen is voor afschrift D.[542]

Aelbrecht bi godts ghenaden palensgraue vpten Rijn hertoge in Beyeren ruwaert van Henegouwen van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant doen cont allen luyden dat wy omme dienst wille die ons onse goede luden van Woerden ghedaen hebben ende noch doen sullen hun ghegheuen hebben ende gheuen sulcke vryhede ende recht alst hier nae ghescreuen staet.
[Albrecht, bij de gratie Gods, paltsgraaf op de Rijn, hertog in Beieren, ruwaard van Henegouwen, van Holland, van Zeeland en van Friesland maken eenieder bekend dat wij omwille van de diensten die onze goede lieden van Woerden ons gedaan hebben en nog doen zullen, hen zulke vrijheid en recht gegeven hebben en geven als hierna geschreven staat.]

1. Inden eersten soe sullen zy hebben ende dat gheuen wy hun een vryhede ende die sal gaen tot op ten vtersten cante van hare grafte.
[Ten eerste zullen zij een vrijheid hebben en dat geven wij hun en die zal gaan tot aan de buitenzijde van haar grachten.]

2. Voert gheuen wi hun dat alle die ghene die poorters zyn binnen Woerden of naemaels poorters worden zullen ende mit hare alingher woenstadt daer binnen wonen dat zy ende hoer goed tollen vry varen sullen tollen vri ouer al doir onsen landen gheliiken anderen onsen poerteren wyt onsen steden.
[Voorts geven wij hen dat al diegenen die poorters zijn binnen Woerden of nadien poorters zullen worden en met hun gehele huishouden daar binnen wonen, dat zij en hun goederen tolvrij varen zullen overal door onze landen, zoals onze andere poorters uit onze steden.]

3. Voert soe gheuen wy hun dat ende ghiemant binnen hoere vryhede wonen noch neringe doen hy en sal aldaer poorter wesen. Ende wie porter wesen sal die sal onse scoute aldaer mit tween geswooren ontfaen; maer die poorter moet binnen haere vryhede comen wonen mit zynre alinger woenstad sesse weken lang eer hy des poertrechts ghenieten mach. Dat ghedaen mach hy sulcker vryheden ghenieten alse wi onser voorscreuen stede ghegheuen hebben.

---

[542] Deze tekst is gebaseerd op D. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox. Een scan van het afschrift D. werd vriendelijk beschikbaar gesteld door de heer F. van Rooijen, streekarchief Rijnstreek en Lopikerwaard.

[Voorts geven wij hen dat niemand binnen hun vrijheid zal wonen noch handel drijven tenzij hij aldaar poorter zal zijn. En wie poorter zal zijn, die zal onze schout met twee gezworenen aannemen; maar die poorter moet binnen haar vrijheid met zijn gehele hebben en houden zes weken lang komen wonen alvorens hij het poortrecht mag genieten. Dat gedaan hebbende, mag hij zulke vrijheden genieten als wij onze voorschreven stad gegeven hebben.]

4. Voert soe sullen wy hem zetten enen scoute seuen scepenen twee raedsmanne ende eenen clerck ende die sullen wy off ende aen doen alst ons ghenoecht. Dit sullen wi doen iof onse bailliu van Rynlant van onser wegen ende si sullen recht wysen ende hantieren binnen onse stede voorscreven alst zi tot haer toe ghedaen hebben. Ende waert dat zy enighe kueren ouerdroeghen eendrachtelick die souden zy onsen bailliu van Rynlandt in scrifte ouergheuen ons die te toeghen ende wes ons daerin besceydelic dunct ende die stede oerbaer dat sullen wij hun consenteren.
[Voorts zullen wij hen een schout, zeven schepenen, twee raadslieden en een secretaris benoemen, en die zullen wij aanstellen en afzetten als het ons behaagt. Dit zullen wij doen of onze baljuw van Rijnland namens ons, en zij zullen recht spreken en hanteren binnen onze voorschreven stad, zoals zij tot nu toe gedaan hebben. En in het geval dat zij unaniem enigerlei keuren verordenen, dan zullen zij die op schrift aan onze baljuw van Rijnland overhandigen, en die aan ons voorleggen, en wanneer wat daarin ons passend dunkt en in het belang is van de stad, dat zullen wij hen toestaan.]

5. Voert wie binnen onser vryhede voergenomt gheuanghen wordt ende ghien poorter en is daer of en sal haer die stede niet bewinden. Ende alle boeten sullen wesen binnen onse voorscreuen stede binachte dubbel. Ende alst wij iof onse bailliu van Rynlant ende vanden lande van Woerden daer binnen syn soe sullen zi wesen bidaghe dubbel ende binachte vierscatte.
[Voorts wie binnen onze voornoemde vrijheid gevangen wordt, en geen poorter is, daarmee zal de stad zich niet bemoeien.[543] En alle boetes binnen onze voorschreven stad zullen 's nachts dubbel zijn. En als wij of onze baljuw van Rijnland en van het land van Woerden daar aanwezig zijn, zullen zij overdag dubbel zijn en 's nachts viervoudig.]

Ende alle dese punten voorscreuen sullen wesen sonder argelist. Ende omme dat wy hun dat vaste ende stade houden willen hun ende hoeren naecomelingen doen ons ende voer onsen nacomelingen tot ewigen dagen; soe hebben wi hun desen brieff besegelt mit onsen segel. Ghegheuen inden Hage op sinte Gregorius dach int jaer ons heeren M CCC een ende seuentich.
[En al deze voorschreven punten zullen zonder kwade trouw zijn. En omdat wij hen dat vast en onverbrekelijk willen houden voor hun en hun nakomelingen voor ons en voor onze nakomelingen ten eeuwigen dagen; aldus hebben wij voor hun deze brief bezegeld met ons zegel. Gegeven in Den Haag op St. Gregoriusdag in het jaar van onze Heer 1371.][544]

Jussu domini dominus Alberti per Anchelmum de Naeltwyck et Conradum prepositum et Theodoricum Vopponis canonicum Hagiensem. S. ex coff.
[In opdracht van de heer, heer Albrecht; in het bijzijn van Willem van Naaldwijk en Koenraad, schout en Diederik Voppenz., geestelijke uit Den Haag. Gezegeld uit de koffer.]

[543] En valt dit dus niet onder de competentie van de stedelijke vierschaar.
[544] Paasstijl; de juiste datering is dus 12 maart 1372.

Albrecht, hertog van Beieren, paltsgraaf aan de Rijn, graaf van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, en heer van Friesland, verleent stadsrecht aan zijn lieden van Workum.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1399) NA, AGH 355(register 'Oestvrieslant' van akten van hertog Albert inzake Friesland beoosten het Vlie, lopend over 1398-1403), f. 30r - 32r, nr. 43.
Regest: G. Colmjon, Register van oorkonden, nr. 448.
Druk: a. Verwijs, De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren, p. 516 – b. Keikes en Obreen, Workum. Inventaris der archieven, p. 231-234.[545]

Aelbrecht etc. Doen condt allen luden want onse goede lude van Woudrichem mit anderen onsen goeden luden van Oestergo ende van Westergo tot onser gunsten ende ghenaden gecomen ende mit ons alinghe ende wail verzoent ende verlijct sijn van alle onghehoersamicheit als sij mennich jaer tieghens ons ende onse voirvaderen in ghestaen hebben ende van allen ghescil die wij tot desen daghe toe mit him luden ghehadt hebben ende hebben ons ghehult gesworen ende ontfaen tot horen gherechten lantshere. Soe hebben wy den selven onsen goeden luden van Woudrichem omdat sy ons ende onsen nacomelinghen te bet dienen moghen ende te willigher ende te bereider sijn ghegeven voer ons ende onse nacomelinghe him ende horen nacomelinghen vryheden ende poertrecht tot alsulke hantvesten ende vriheden als wy onsen ghemenen lande van Oestergo ende van Westergo in Oestvrieslant ghegeven hebben in alre manieren als hier na ghescreven staet.
[Albrecht etc. maken eenieder bekend, aangezien onze goede lieden van Workum met daarnaast onze goede lieden van Oostergo en van Westergo in onze gunst en genade zijn gekomen, en met ons volkomen en wel verzoend en tot een vergelijk gekomen zijn vanwege elke ongehoorzaamheid, die zij menig jaar tegenover ons en onze voorvaderen hebben betracht, en vanwege alle geschillen, die wij tot heden toe met hen lieden gehad hebben, en [nu] zij ons hebben gehuldigd, ontvangen en gezworen als hun gerechte landsheer. Aldus hebben wij diezelfde onze goede lieden van Workum, omdat zij ons en onze nakomelingen des te beter dienen mogen, en des te meer willig en bereid zijn, gegeven voor ons en onze nakomelingen, hen en hun nakomelingen, vrijheid en stadsrecht, tot zulke handvesten en vrijheden als wij onze gemene landen van Oostergo en Westergo in Oost-Friesland hebben gegeven, op alle manieren als hierna geschreven staat.]

1. In den eersten so sal die scout bynnen Woudrichem voirscr. scout wesen bynnen der selver onser stede also langhe als sijn bevelinghe duert die hi van ons dair of heeft ende tenden den vijf jaren na den datum van desen brieve so en sal nyement scout wesen bynnen onse stede voirg. hi en hebben vijf jaer lang eenpaerliken deen na den anderen inwonachtich poirter gheweest mit alinghe sijnre woenstat.
[Ten eerste zal de schout, binnen Workum voornoemd, schout zijn binnen dezelfde onze stad voor zolang als zijn aanstelling duurt, die hij van ons daartoe heeft; en na afloop van de vijf jaar na de datum van deze brief zal niemand schout zijn binnen onze voorgenoemde stad, tenzij hij vijf jaar lang, ononderbroken het ene na het andere, inwonend poorter is geweest met zijn gehele huishouden.]

2. Item so sal onse scout van Woudrichem voirs. die nu ter tyt is of namels wesen sal kiesen alle jare upten lesten dach van aprille zeven scepenen mitten welken onse scout voirs. bedriven ende berechten sal mit recht na scepen vonnisse brueken die gheschien sullen bynnen der vryheit ende den ambocht van onser stede van Woudrichem voirscr. hetsij van hoghe of van laghe of van sculde of van schade, na inhouden sulcs rechts ende hantvesten als wy onsen ghemenen lande van Oistvrieslant van Oestergo ende van Westergo voirscr. ghegeven hebben.
[Evenzo zal onze schout van Workum voornoemd, die dit tegenwoordig is of hierna zal zijn, elk jaar op de laatste dag van april zeven schepenen kiezen, met welke onze voornoemde schout in rechte volgens schepenvonnis zal vervolgen en berechten misdrijven, die geschieden zullen binnen het rechtsgebied en het ambacht van Workum

[545] Deze tekst is gebaseerd op B. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.

voornoemd, zowel hoge als lage [misdrijven] of schulden en schaden, volgens de inhoud van het recht en de handvesten, zoals wij onze gemene gebieden van Oost-Friesland, van Oostergo en van Westergo voornoemd gegeven hebben.]

3. Item so sal in onser stede van Woudrichem voirs. nyement scepen wesen hi en sal een jaer lang poorter ende inwonachtich bynnen onser stede geweest hebben mit alinghe sijnre woenstat als voirscr. is ende die scepen sullen bliven een jaer lang scepen bynnen onser voirscr. stede sonder die te versetten of te veranderen bynnen tsjaers ten waer dat enich van dien scepen daren bynnen oflyvich wtlandich of bruekich worde dat hi billiken gheen scepen wesen en soude. Oic mede of enich scepen bynnen tsjaers selve scout worde so soude die scout die dair wair, bynnen onser stede voirscr. enen anderen goeden poorter in desghenen stad die uten voir. scependom quame in manieren als voirscr. is setten, die scepen bliven sal tot des lesten daghes van aprille dair naist volghende.
[Evenzo zal in onze voornoemde stad Workum niemand schepen zijn, tenzij hij een jaar lang poorter zal zijn geweest en gewoond hebben binnen onze stad met zijn gehele woonstee (hebben en houden), als voorschreven is; en de schepenen zullen een jaar lang schepen blijven binnen onze voornoemde stad, zonder die af te zetten of te veranderen binnen het jaar, tenzij dat enig van die schepenen binnen die termijn stierf, buitenlands verbleef of strafbaar was, dat hij naar recht en billijkheid geen schepen zou zijn. Bovendien als enig schepen binnen een jaar zelf schout wordt, dan zal die schout, die daar in functie was, binnen onze stad voornoemd een andere goede poorter in de betreffende stad, die uit het voornoemd rechtsgebied van schepenen komt, op de wijze als het voorgeschreven is, aanstellen, die schepen zal blijven tot de laatste dag van april daarop volgend.]

4. Item so sal onse scout van Woudrichem voirscr. alle brueken aenspreken die ghevallen ende gheschien sullen bynnen der selver onser stede ende bynnen den ambocht ende bedrive ons scouten voirscr. bynnen tsjaers nadien dat die brueken gheschien; ende waer dat sake dat onse scout versumende waer die bruekighe aen te spreken bynnen tsjaers so waer die bruekighe vrij ende quijt ten waer of die bruekighe gast wtlandich of gheen poorter en waer ende sulker lude brueken so sal onse scout voirscr. moghen berechten so wanneer hi die sculdighe bynnen sinen bedrive begripen mach; mar deser vryheit en sal nyement ghebruken die men besaken of aenspreken wilde van moerde moertbrant vrouwenvercraft vredebrake diefte doetslach of dier ghelijc van quaden feyten die aen t lijf gaen.
[Evenzo zal onze schout van Workum voornoemd alle misdrijven in rechte aanklagen, die zullen voorvallen en geschieden binnen dezelfde onze stad en binnen het ambacht en onze voornoemde schout stelt binnen een jaar nadat die misdrijven zijn begaan vervolging in; en in het geval dat onze voornoemde schout nalatig was om die misdrijven binnen een jaar te vervolgen, dan is de overtreder vrij en gekweten, tenzij die overtreder een vreemdeling, buitenlands of geen poorter zou zijn, en de misdrijven van dergelijke lieden zal onze voornoemde schout mogen berechten, wanneer hij de schuldigen tijdens zijn vervolging arresteren kan; maar deze vrijheid zal niemand gebruiken, die men in rechte betrekken of wil aanklagen vanwege moord, moorddadige brand, vrouwenverkrachting, vredebreuk, diefstal, doodslag of dergelijke kwade feiten, waarop de doodstraf staat.]

5. Item so wie boven ende jegens scepen vonnisse dinghede of smadeliken sprake op scepen om ghewijsde vonnisse wille die soude verbueren zeventien pont dat is te weten tien pont tiegens ons ende tigens elken scepen een pont; nochtans sal dat vonnisse voertganc hebben.
[Evenzo wie boven en tegen een schepenvonnis een geding aanspant of smadelijk spreekt over een schepen vanwege het gewezen vonnis, die zal verbeuren 17 pond, te weten tien pond jegens ons en jegens elke schepen een pond; nochtans zal het vonnis ten uitvoer worden gebracht.]

6. Item sullen die scout ende scepen mit achte vander ghemienten die die ghemeen poorters van Woudrichem dair toe nemen sullen kiesen alle jaren opten eersten dach van meye vier raetsluden die poorters ende inwonachtich gheweest hebben jaer ende dach bynnen onser stede voirs. al voirs. is; ende die sullen onser stede van Woudrichem goede renten ende vervallen upbeuren ende ontfaen wtgheven ende belegghen in onser stede profijt ende orbair ende dair of tenden tsjaers goede rekeninge ende bewisinghe doen voir onsen scout oude scepen ende nuwe ende voir achte vander ghemie[n]ten die dair toe ghenomen ende ghekoren sullen worden; ende waer dat sake dat yement van dien raetsluden in hore rekeninghe ende bewisinghe ghebreclic gevonden

worden die sullen die scout ende nuwe scepen berechten als dair toe behoert. Ende die raetslude sullen raetslude bliven dat jaer lang wt ten waer dat hore enich aflyvich brueklich wtlandich of scout worde; so soud men dair voer ander raetslude kiesen in alre manieren als voirscr. is.
[Evenzo zullen de schout en de schepenen met acht [mannen] uit de gemeenschap, die de gemene poorters van Workum daartoe zullen aanwijzen, elk jaar op de eerste dag van mei vier raadslieden kiezen, die een jaar en een dag poorters en inwoners binnen onze voornoemde stad zijn geweest, zoals het voorgeschreven is; en die zullen voor onze stad Workum goede renten en betalingen innen en ontvangen, uitgeven en beleggen ten voordele en nut van onze stad en daarvan aan het eind van het jaar goede rekening en verantwoording afleggen ten overstaan van onze schout, de oude schepenen en de nieuwe, en voor acht [vertegenwoordigers] van de gemeenschap, die daartoe zullen worden aangewezen en gekozen; en in het geval dat van iemand vanwege die raadslieden in hun rekening en verantwoording gebreken gevonden worden, dat zullen de schout en de nieuwe schepenen berechten, zoals het behoort. En de raadslieden zullen dat jaar lang raadslid blijven, tenzij dat een hunner stierf, strafbaar, buitenlands was of schout werd; dan zou men daarvoor andere raadslieden kiezen op de wijze als het voorgeschreven is.]

7. Item so moghen ons scout ende scepen van Woudrichem die nu ter tijt sijn of namels wesen sullen alle jaere nye kueren maken bynnen onser stede die duren sullen een jaer lang ende niet langher ten waer dat men die selve hueren[546] tenden tsjaers bij onsen scout ende scepen voirscr. vernuwede behoudeliken dat sy gheenrehande saken kueren en sullen die ons ende onser heerlicheit tieghens draghen moghen.
[Evenzo mogen onze schout en schepenen van Workum, die tegenwoordig of hierna in functie zullen zijn, elk jaar keuren maken binnen onze stad, die een jaar zullen duren (gelden) en niet langer, tenzij dat men diezelfde keuren aan het eind van het jaar voor onze schout en schepenen vernieuwde, behoudens dat zij generlei zaken zullen keuren (regelen), die tegen ons of onze heerlijkheid zouden uitwerken.]

8. Item so en sullen wy noch onse nacomelinghe noch nyement anders van allen brueken ende saken die gheschien ende ghevallen sullen bynnen onser stede voirscr. ende ambocht van Woudrichem also verre als dat scoutambocht ende bedrijf dair of streckt ende die men dair mit recht berechten sal niet meer begheren noch hebben van enighen poirter van Woudrichem dan vonnisse van scepen behoudeliken ons sulcs rechts als wij onsen ghemenen land van Oistvrieslant ghegeven hebben.
[Evenzo zullen wij noch onze nakomelingen noch iemand anders vanwege alle misdrijven en [andere] zaken, die zullen geschieden en voorvallen binnen onze voornoemde stad en ambacht van Workum, voor zover als dat schoutambacht en territoir zich daarover uitstrekt, en die men daar volgens het recht zal berechten, niet meer begeren noch hebben van enige poorter van Workum dan het vonnis van schepenen, onder ons voorbehoud van zulk recht, als wij onze gemene landen van Oost-Friesland gegeven hebben.]

9. Item so en sal men ghenen poorter moghen betughen dan mit wittachtighen luden ende poerteren mar waer dat sake dat een poorter dincplichtich worde jegens enen gast bynnen onser stede of die een gast jegens den anderen so mochten die poortter of gast elcx den anderen getughen mit goeden ghelovighen wittachtighen luden mit tween personen of meer die sy dair by brochten.
[Evenzo zal men tegen geen poorter mogen getuigen dan met betrouwbare lieden en poorters, maar in het geval dat een poorter in rechte moet verschijnen tegenover een vreemdeling binnen onze stad, of de ene vreemdeling tegenover een andere, dan mogen die poorter of vreemdeling elk tegen de ander getuigen met goede betrouwbare lieden met twee of meer personen, die zij daar bij brachten.]

10. Item so mach een poorter enen gast van buten die gheen poorter en is becommeren ende bestellen bynnen der vryheit van onser stede mit onsen scout of sinen ghewaerden bode voir penninc sculde of anderen schade die hi op him te claghen hadde ende des ghelijcs d een gast den anderen; ende dair of sullen onse scout ende scepen mit recht die partien scheiden bynnen drie daghen na der becommeringhe voirscr.; ende waer dat sake dat enighe gast boven becommeringhe wt onser stede van Woudrichem scheide sonder oirlof ons scouts ende consente

[546] Lees *kueren*.

des claghers die soude bevallen in des claghers claghe ende ons gheven twee pont ende onsen scout een pont.
[Evenzo mag een poorter een gast van buiten, die geen poorter is, in verzekerde bewaring laten nemen binnen het rechtsgebied van onze stad met onze schout of zijn beëdigde bode vanwege een geldschuld of een andere schade, die hij tegenover hem te vorderen heeft, en desgelijks de ene vreemdeling de andere; en daartoe zullen onze schout en schepenen binnen drie dagen na de voornoemde gijzeling volgens het recht tussen partijen beslissen; en in het geval dat enige vreemdeling ondanks de gijzeling uit onze stad Workum vlucht, zonder toestemming van onze schout en instemming van de klager, dan zal diegene in het ongelijk worden gesteld conform de aanklacht van de klager en aan ons twee pond en aan de schout een pond geven.]

11. Item so sullen ende moghen onse scout scepen ende rade van Woudrichem die nu ter tijt sijn of namels wesen sullen vrede maken tusschen twienden ende scillenden luden in tiegenwoerdicheit twee poirteren of meer. Ende so wie vermaent van onsen scout, scepen of rade enen vrede wederseyde te gheven een warf ander warf ende derde warf die sal teegens ons verbueren also mennichwarf als hi dien vrede wederseide ende weygherde tien pont also verre als men t betughen mochte mit poerteren als voirscr. is. Ende dan sal onse scout scepen of rade die dien vrede gheeysschet heeft enen vrede legghen den ghenen dien gheweyghert heeft voer poirteren als voirscr. is welken vrede die selve die dien ghelegt wart houden sal op lijf ende goed gheliken onse beseghelde brieve ende handvesten dair of inhouden die wij onsen ghemenen lande van Oistvrieslant gh[e]geven hebben.
[Evenzo zullen en mogen onze schout, schepen en raden van Workum, die tegenwoordig of hierna in functie zullen zijn, vrede opleggen tussen twistende en ruziënde lieden, in tegenwoordigheid van twee of meer poorters. En wie, ondanks een vermaning van onze schout, schepen of raad, weigerde een vrede te geven, eenmaal, tweemaal en een derde maal, die zal tegen ons voor elke maal dat hij de vrede weigerde en ontzegde, tien pond verbeuren, in zoverre als men het kan getuigen met poorters, zoals het voorgeschreven is. En vervolgens zal onze schout, schepen of raad, die de vrede geëist heeft, een vrede opleggen aan degene die deze geweigerd heeft tegenover poorters, zoals het voorgeschreven is, welke vrede diegene die hem aangebracht heeft, zal houden op zijn lijf en goed, conform de inhoud van onze bezegelde brieven en handvesten terzake, die wij onze gemene landen van Oost-Friesland hebben gegeven.]

12. Item soe wie onnoselic enen vrede brake die hi selve mitter hant niet ghegeven hadde ende darenboven enen anderen quetste sonder voerraet die sal verbueren tiegens ons tien pont ende jeghens den ghequetsten tien pont; mar sturve die ghequetste vander quetsinghe soe soud men dat beteren ons ende des doden maghen na inhout der hantvesten van Oistvrieslant voirscr.
[Evenzo wie buiten zijn schuld een vrede verbreekt, die hij zelf niet met de hand had gegeven en in strijd daarmede een ander verwondde zonder opzet, die zal jegens ons tien pond verbeuren, en jegens de gewonde tien pond; maar wanneer de gewonde aan zijn verwondingen overleed, dan zou men dit ons en de bloedverwanten van de dode vergoeden volgens de inhoud van de voornoemde handvesten van Oost-Friesland.]

13. Item so sullen onse scout ende scepen voirscr. kueren moghen legghen ende maken up alle innighe diken ende waterganghen bynnen der vryheit ende ambocht van Woudrichem voirscr. ende dair op boeten legghen ende die te scouwen; ende so wie te ban ghescouwet worde die sal die boeten betalen binnen drien daghen dair naist volghende; ende waer hi dair in versumede of onwillich soe soude die scout die boeten inpanden mit tween scepen aen twee scatte pande die men drieven of draghen mocht dwers nachts verstanden.
[Evenzo zullen onze schout en schepenen voornoemd keuren mogen opleggen en maken ten aanzien van alle dijken en watergangen binnen het rechtsgebied en het ambacht van Workum voornoemd, en daarop ook boetes leggen, en deze te schouwen; en wie aldus bij een schouw in gebreke wordt bevonden, die zal binnen drie dagen daarop volgend de boete betalen; en wanneer hij daarin nalatig is of onwillig, dan zal de schout die boete inpanden met twee schepenen aan panden (roerende goederen) ter waarde van het tweevoudige van de schuld, die men mag meenemen wanneer zij door het verstrijken van de rechtstermijn ('dwersnacht') vervallen zijn.]

14. Item soe hebben wy ghegeven onse stede van Woudrichem hem mede te behelpen die wint vander muelen bynnen der vryheit der stede voirscr. ende dair op sullen sy redelike multor ende nutscap moghen kueren; ende sulc profijt als dair of comen sal sal onse stede voirscr. upbueren ontfaen ende belegghen in onser stede orbair daer zijs te doen sullen hebben.

[Evenzo hebben wij onze stad Workum gegeven om deze hiermede te helpen, het windrecht binnen het rechtsgebied van de voornoemde stad; en daarvan zullen zij een redelijk maalgeld en loon mogen vaststellen; en het voordeel dat daardoor ontstaat zal onze voornoemde stad innen, ontvangen en beleggen ten voordele van onze stad, waar het nodig is.]

15. Item sullen alle bastert kindere die poorter sijn of poorter worden sullen bynnen onser stede erven moghen up horen erfnamen also vele als him van horen ouderen ende vrienden ghegeven sal worden; ende waer dat sake dat sy die goede mit hylic mit aventuer of mit arbeit verbeterden ende sy sturven sonder wittachtige boerte na him te laten so soude die beteringhe aen ons ende aen onsen nacomelinghen comen.
[Evenzo zullen alle bastaardkinderen, die poorter zijn of poorter zullen worden binnen onze voornoemde stad, aan hun erfgenamen zoveel mogen vererven als hen van hun ouders en vrienden gegeven zal worden; en in het geval dat zij die goederen door huwelijk, door het lot of door arbeid vermeerderden, en zij stierven zonder wettelijke afstammelingen na te laten, dan zou die toename aan ons en aan onze nakomelingen komen.]

16. Item soe sullen alle goed ende lande gheleghen bynnen der vryheit ende den ban van Woudrichem voirscr. scotbaer wesen ende bliven wtgeset sulke goede ende lande als ons ende onser heerlicheit aldair toebehoren moghen.
[Evenzo zullen al onze goederen en gronden, gelegen binnen het rechtsgebied en de ban van Workum voornoemd, belastbaar zijn en blijven, uitgezonderd zulke goederen en gronden, als ons en onze heerlijkheid daar mogen toebehoren.]

17. Item so sal onse stede van Woudrichem voirs. alle weke opten Donredach hebben een wekemarcte alle tjaer duer ende sullen hebben een vrij jaermarcte alle jaer upten eersten dach van meye ingaende achte daghe voer dien daghe ende duren achte daghe na dien daghe behoudeliken ons onser tollen ende tollenrecht van vreemden ende tolbaren luden.
[Evenzo zal onze stad Workum voornoemd, elke week op donderdag een weekmarkt hebben geheel het jaar door, en zal elk jaar een vrije jaarmarkt hebben op de eerste dag van mei, ingaande acht dagen voor die dag en acht dagen duren na die dag, onder ons voorbehoud van onze tollen en tolrecht vanwege vreemdelingen en tolbare lieden.]

18. Item so sullen onse scout ende scepen voirs. in die jaermarcte ende in die weke marcte die boeten moghen vermeren ende verzwaren om veylicheit der goeder luden die daer ter marcten comen sullen also dicke ende also vele als him dat goed duncken sal; ende van dien ende van allen anderen boeten ende brueken die verschinen sullen bynnen onser stede voirscr. ende bidinghet sullen worden sullen wy hebben die twee deel ende onse stede voirscr. dat derdendeel te belegghen in onser stede orbair behoudeliken ons onser heerlicheit van brueken ende van boeten die mit recht ende mit vonnisse niet berecht en sullen worden.
[Evenzo zullen onze schout en schepenen voornoemd tijdens de jaarmarkt en de weekmarkt de boeten mogen verhogen en verzwaren, ter wille van de veiligheid van de goede lieden, die daar naar de markt zullen komen, zo dikwijls en zoveel als hen zal goeddunken; en van die en van alle andere boeten en vergrijpen, die zullen vervallen binnen onze voornoemde stad, en opgelegd zullen worden, zullen wij tweederde deel hebben en onze stad voornoemd het derde deel, te besteden ten nutte van onze stad, onder voorbehoud van onze heerlijkheid ten aanzien van overtredingen en boeten, die volgens recht en met vonnis niet zullen worden berecht.]

19. Item waer enich poerter van Woudrichem voirs. die lant ende erve hadde buten der vrijheit ende den ban van Woudrichem voirs. die mocht buten onser stede ende vrijheit wesen viertich daghen lang mit sijnre woenstadt om sijn lant ende erve te sayen ende te bouwen in den lenten ende des ghelijcs in die hoytijt ende in die oestmaent viertich daghen sijn hoy ende sijn koern te vergaderen ende in te mennen sonder enich afterdeel dair of te hebben van sinen poortrecht van onsen stede voirs.
[Evenzo mag enig poorter van Workum voornoemd, die land en erf heeft buiten het rechtsgebied en de ban van Workum voornoemd, veertig dagen lang met zijn woonstee buiten onze stad en vrijheid verblijven, om zijn land en erf in te zaaien en te bebouwen in de lente, en desgelijks in de hooitijd en in de oogstmaand veertig dagen, om zijn hooi en zijn koren te vergaren en in te nemen, zonder enig nadeel daarvan te ondervinden ten aanzien van zijn poorterrecht van onze voornoemde stad.]

Ende wat wij voer ons ende onsen nacomelinghen onser stede poorteren ende goeden luden van Woudrichem voirs. die nu sijn ende horen nacomelinghen alle die pointen voirscr. ende elc bisonder gheloeft hebben vaste ende ghestade te houden onverbroken tot ewigen daghen soe hebben wy desen brief open doen besegelen mit onsen segel hier aen ghehanghen.
[En aangezien wij vanwege ons en onze nakomelingen onze stadspoorters en goede lieden van Workum voornoemd, die nu aanwezig zijn en hun nakomelingen, al de hiervoor geschreven artikelen en elk in het bijzonder beloofd hebben vast en zeker te houden, onverbrekelijk ten eeuwigen dage, aldus hebben wij deze brief open doen bezegelen met ons zegel hieraan gehangen.]

Gegeven in den Haghe opten negentienden dach in aprille anno XCIX.
[Gegeven in Den Haag op de negentiende dag in april anno [13]99.]

1356 sept. 17 Stadsrecht Woudrichem [Woudrichem?]

Willem, heer van Horne en Altena, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Woudrichem.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: B. (1388-1397) NA, AGH 67 (register XIIII 'Oistervant' van akten van hertog Willem van Beieren, graaf van Oostervant, voornamelijk inzake Altena), f. 4r - 6r.
Druk: a. Korteweg, Rechtsbronnen van Woudrichem en het Land van Altena, p. 82-91.[547]

Wi Willem here van Horne ende van Altena maken cont ende kenlijc allen den ghenen die desen brief selen sien of horen lesen dat wi bi rade ende consent onser lieuer naester maghe ende hogher heren ende onser ghetrouwer vriende ende manne ghegheuen hebben ende gheuen voer ons ende ende onse nacomelinghe met goder ghonsten ghemeenlijc onsen porteren van Woudrichem die nu sijn of wesen selen die binnen der vriheit van Woudrichem wonechtich sijn ende el niemant alsulke vrieheit ende rechte al hierna bescreuen staen ewelijc in goden trouwen te houden om hons lieue porte te meerren te beteren ende voert te setten in allen goeden saken.
[Wij Willem, heer van Horne en van Altena, maken eenieder die deze brief zullen zien of horen lezen bekend dat wij, op advies van onze naaste bloedverwanten en aanzienlijken en onze trouwe vrienden en leenmannen, gegeven hebben en geven vanwege ons en onze nakomelingen, goedgunstig onze gezamenlijke poorters van Woudrichem, die er nu zijn of zullen zijn, die binnen de vrijheid van Woudrichem woonachtig zijn en anders niemand, zulke vrijheid en rechten als hierna beschreven staan, eeuwig in goede trouw gestand te doen om onze geliefde stad te vermeerderen, te bevoordelen en te bevorderen in alle goede zaken.]

1. Inden iersten dat ons porteren van Woudrichem tolle vri varen selen ende hoer goet ouer al jn onser macht te water ende te lande.
[Ten eerste dat onze poorters van Woudrichem tolvrij zullen varen met hun goederen overal in onze rechtsmacht, zowel op het water als over land.]

2. Voert gheuen wi onsen porteren voerscreuen dese vriheit: waert dat yemant yet te segghen hadde op enighen porter van Woudrichem van saken die gheuallen sijn of vallen binnen der vriheit van Woudrichem die en sal daer af niet hebben dan vonnys der scepen noch wi en selen daer af niet eysschen noch onse nacomelinghe.
[Voorts geven wij onze voornoemde poorters dit voorrecht: wanneer iemand een vordering heeft op een poorter van Woudrichem vanwege zaken die voorgevallen zijn of voorvallen binnen de vrijheid van Woudrichem, dan zal diegene niet anders krijgen dan vonnis van de schepenen, en ook wij zullen niet anders eisen, noch onze nakomelingen.]

3. Voert gheuen wi onsen porteren van Woudrichem dat van allen zaken die ter scepen vonnisse ghestaen hebben tot her to daer of onsen porteren recht ende vonnisse te donen hebben sonder enich weder segghen of beswaernisse. Ende waer dat sake dat enighen porter van van Woudrichem recht ende vonnisse gheweighert worde daer af sal die portere den baliu ende den richter die dan ter tijt sijn van onsen weghen vermanen voer scepenen dat men hem recht ende vonnisse doe. Ende waert dat die baliu ende richter den poerter dan gheen recht en deden dat selen ons porteren ons laten weten jn onser teghenwordicheit of met horen brieuen so waer wi sijn. Ende als dese weet ghedan is ende worde dan niet dat onrecht afghedaen ende den poerter gheen recht noch vonnisse ghesciede so wille wi ende setten sterkelijc dat voert aen ons scepenen ons noch niemant gheen recht te done noch vonnisse en wisen tot diere tijt dat dien poerter recht ghescie ende onrecht bi ons of bi onse richter af wert ghedaen.

---

[547] Deze tekst is gebaseerd op B. Transcriptie en hertaling door J.C.M. Cox.

Ende oft gheuiel dat ons scepen daerom gheen recht noch vonnisse en wijsden daer om en selen wi onsen scepenen ende onsen porteren van Woudrichem gheen moysel noch letsel doen noch laten ghescien aen hoer lijf noch aen hoer goet.
[Voorts geven wij onze poorters van Woudrichem dat over alle zaken die aan schepenen zijn voorgelegd om een vonnis tot nu toe, zullen zij onze poorters recht en vonnis moeten wijzen zonder enige tegenspraak of bezwaar. En in het geval dat een poorter van Woudrichem recht en vonnis geweigerd wordt, zal die poorter de baljuw en de schout, die dan namens ons in functie zijn, vermanen ten overstaan van schepenen dat men hem recht en vonnis zal doen. En wanneer de baljuw en de schout de poorter dan nog geen recht en vonnis doen, dan zullen onze poorters dat ons laten weten in onze aanwezigheid of met hun brieven, daar waar wij ons bevinden. En als deze kennisgeving is gedaan en dat onrecht wordt niet afgedaan en de poorter geen recht en vonnis gedaan, dan zullen wij met kracht bepalen dat voortaan onze schepenen ons noch iemand anders recht noch vonnis zullen wijzen tot het moment dat die poorter recht geschiedde en onrecht door ons of door onze schout wordt afgedaan. En als het gebeurt dat onze schepenen daarom recht noch vonnis wezen, zullen wij onze schepenen en onze poorters van Woudrichem geen last of belemmering bezorgen, noch laten geschieden aan lijf of goed.]

4. Voert waer yemant vanden omseteren die ennighen poorter of ghewelt dede aen sijn goet dat hij met recht ende sonder becroen besaet dat onrecht sal ons richter van Woudrichem bi vonnisse der scepenen berichten.
[Voorts wanneer iemand van de omwonenden[548] die enige poorter aantast in zijn eigendom dat hij in rechte en zonder beklag bezit, dan zal dat onrecht door onze schout van Woudrichem bij vonnis van de schepenen worden berecht.]

5. Vort alle erfnisse der poerteren buten der vriheit van Woudrichem gheleghen sal binnen bants daert gheleghen is sijn dike sijn slote sijn weterynghe sijn merghen ghelt sijn sluse ghelt ende sijn verwaernisse doen ghelijc den anderen erue also als heercomen is.
[Voorts zal vanwege alle onroerende goederen van de poorters, buiten de vrijheid van Woudrichem gelegen, binnen het rechtsgebied waar het is gelegen, [de betreffende poorter] zijn dijken, zijn sloten, zijn weteringen, zijn morgengeld[549], zijn sluizengeld en zijn versterkingen voldoen gelijk aan de andere onroerende goederen zoals het de gewoonte is.]

6. Voert dat men onsen poerteren van Woudrichem hoer lijf noch hoer goet nerghent besetten noch becommeren en mach binnen der tuunen ons lants et en waer dat si enich gheloeft deden buten der vrijheit van Woudrichem des si betughet worden als daer recht is daer si die gheloeft deden. Ende daer af selen si daer ghenoech doen.
[Voorts dat men onze poorters van Woudrichem persoonlijk noch hun eigendommen mag arresteren noch beslagleggen binnen de grenzen van onze gebieden, tenzij dat zij enige belofte[550] buiten het rechtsgebied van Woudrichem deden, waarvan volgens het daar geldende recht waar ze die belofte deden, wordt getuigd; en daarvan zullen zij aldaar genoegdoening moeten geven.]

7. Voert misdeden enich poerter buten der vrijheit van Woudrichem binnen onsen lande dat sal hi beteren na den recht ter stede daer hij misdede.
[Voorts indien enig poorter een misdaad beging buiten het rechtsgebied van Woudrichem maar binnen onze gebieden, zal hij dit beteren volgens het recht van de stad waar hij de misdaad beging.]

8. Voert waert dat een poerter of yemant van buten int gherichte quaem van becroen ende die hem seluen onsculdighen soude die sal sijn onscout thans doen int ghericht met hande ende met monde; meer sal hi hem ontsculdighen met orconden so heuet hi twe weken vorst hem te beraden also dat poerter (over poerter) tughen mach; ende een simpel poerter sal sveren dat hi tughet maer scepen ende ghesvoren tughen op hoer ede.
[Voorts in het geval dat een poorter of iemand van buiten voor het gerecht kwam vanwege een klacht en die

[548] Van Woudrichem.
[549] Polderbelasting geheven over het aantal morgen land.
[550] In de zin van een in rechte aangegane verplichting.

zichzelf onschuldig zal verklaren, die zal zijn onschuldseed onmiddellijk afleggen tijdens de gerechtszitting door middel van een plechtige verklaring[551]; maar zal hij zich vrijpleiten met schriftelijke bewijzen, dan heeft hij twee weken om zich te beraden zodat een poorter tegen een poorter getuigen mag; en een gewone poorter zal zweren als hij getuigt, maar schepenen en gezworenen getuigen op hun ambtseed.]

9. Voert enghone porter van Woudrichem en mache hogher tughen van scoude dan tot vijf ponten to.
[Voorts mag geen poorter van Woudrichem voor een hoger bedrag dan tot vijf pond getuigen vanwege schuld.]

10. Voert wert yemant ghedaeghet van scoude van ghelde dat sal wesen bi den richter of bi den bode voer twe poerters ghemaent ende in die maninghe ende daghinghe sal men die somme groten. Ende dieghene die ghedaicht is, en coemt hi niet voer op sinen dach so vervolghet die clagher also groet als hij en ghedaeghet hadde; ende diegheen die ghedaeghet was is den richter sculdich III schillinghen ende der clagher twe scillinghe.
[Voorts wordt iemand gedaagd vanwege een geldschuld, dan zal dat gebeuren via een aanmaning door de schout of de bode in aanwezigheid van twee poorters, en in die aanmaning en dagvaarding zal men het bedrag noemen. En als degene die gedaagd is niet verschijnt op de aangegeven dag, dan vervolgt de klager (de procedure) voor het bedrag waarvoor hij gedaagd had; en de gedaagde is de schout drie schellingen en de klager twee schellingen schuldig.]

11. Voert waer dat enich poerter int ghericht quaem van scoude van ghelde ende gheen hantplicht ghedaen en hadde noch voer scepen niet gheloeft en hadde die sal hem met sijnre hant ende met sinen monde ontsculdighen.
[Voorts in het geval dat enig poorter voor het gerecht verscheen vanwege geldschuld en geen 'handplicht' had gedaan[552] noch ten overstaan van schepenen een gelofte had gedaan, die zal zich onder ede vrijpleiten (onschuldseed).]

12. Voert worde yemont van erfnisse ghedaecht als recht is ende quaem hi op den iersten dach niet die hem met den recht gheset waer (so) sal men ghedaghen op den anderen dach; ende coomt hi dan niet so sal men ghedaghen op den derden dach; ende coemt hi dan niet voer so sal hi den richter ghenoech doen daeraf van tween daghen van elken twe scillinghe ende hi verliest sijn sake ende die arfenisse daer hi af ghedaghet was werdt den clagher to ghewyst. Ende waer dat sake dat de clagher ennighen dach versumede van den drien so verloer hi sijn sake altemale.
[Voorts wordt iemand vanwege een erfenis gedaagd volgens geldend recht, en verscheen hij niet op de eerste dag die hem volgens het recht was aangezegd, zo zal men hem op een andere dag dagvaarden; en als hij dan niet komt zal men hem op een derde dag dagvaarden; en als hij dan niet verschijnt, dan zal hij de schout genoegdoening geven vanwege twee dagen elk twee schellingen en hij verliest zijn zaak en de erfenis waarvoor hij gedaagd was wordt aan de klager toegewezen. En in het geval dat de klager een van de drie dagen verzuimt, dan verliest hij zijn zaak geheel en al.]

13. Voert waer dat yemant sveren sal van scoude van ghelde sveert hi na den woerden quellijc die die staver voerseet of teghen die maniren van sveren so verliest hi sijn sake. Maer sal hi sveren van erfnisse so mach hi hem eens of twewarf verhalen; maer sveert hi derdewerf quelleec (of) teghen die maniren van sveren so verliest hi sine sake ende die arfenisse daer hi af ghedaghet was wert hem afghewijst ende den clagher toeghewijst. Ende alsoe dicke alse hi quelleec sveert, is hi den richter sculdich twe scillinghe.
[Voorts wanneer iemand zal zweren vanwege een geldschuld, en hij zweert niet met de juiste woorden, die de 'staver'[553] voorzegt, of tegen de wijze van zweren, dan verliest hij zijn zaak.

---

[551] *MNW*: 'met hande en met monde' – een plechtige, vaste verklaring met de eedsvingers in de lucht of op een reliekhouder.
[552] *MNW*: van iets als eigenaar of rechthebbende gebruik maken.
[553] De secretaris van het gerecht.

Maar wanneer hij zweert vanwege een erfenis dan mag hij hem eenmaal of tweemaal herhalen; maar zweert hij de derde maal foutief dan wel tegen de juiste wijze van zweren, dan verliest hij zijn zaak en de erfenis waarvoor hij gedaagd was wordt hem afgewezen en de klager toegewezen. En zo vaak als hij onjuist zweert is hij de schout twee schellingen schuldig.]

14. Voert een rustelijc besittinghe van erue en mach men niet vesten noch proeuen dan met scepenen of met ghesvoren binnen vriheiden.
[Voorts mag men een ongestoord bezit van onroerend goed niet bevestigen of bewijzen dan met medewerking van schepenen of gezworenen binnen het rechtsgebied.]

15. Voert worde yemant binnen sijnre woninghe ghesocht van luden daer hi ghenen twyst tot dire tijt teghen ghehad en hadde hoe menich hier doet sloeghe hemseluen mede te bescudden van elken doden waer hi ons sculdich vier penninghe of onsen nacomelinghen.
[Voorts wordt iemand in zijn woning aangevallen door lieden met wie hij tot dan toe geen ruzie heeft gehad, hoeveel hij er doodslaat om zichzelf te beschermen, voor elke dode is hij ons of onze nakomelingen vier penningen schuldig.]

16. Voert waer dat yemant begrepen worde dat hi ghedaen soude hebben groet svaer ouerdaet waert in dieften of in brande of in rouen of in venijn te gheuen oft in vrouwencraft of in vrede te breken of in moerde of in valsche of in enighen punten daer men tlijf mede verboren mach daer selen onse richter ende ons scepenen van Woudrichem een heymelic stille waerheit af besitten ende recht ende vonnisse bi den scepenen af doen na der waerheit die si vinden over denghenen die aenghesproken worde.
[Voorts wanneer iemand gegrepen wordt omdat hij een zeer zware gewelddaad heeft begaan, of diefstal of brandstichting, of plunderen of vergiftigen of vrouwenverkrachting of vredebreuk of moord of valsemunterij of enig ander vergrijp waarvoor men de doodstraf kan verkrijgen, daarnaar zullen onze schout en onze schepenen een vertrouwelijke geheime enquête instellen en recht en vonnis doen volgens de waarheid (bewijzen) die zij vinden ten aanzien van degenen die aangeklaagd worden.]

17. Voert waer dat yemant enen dief grepe in sijn huus dien dief sal hi houden mach hi ende sal sijn ghebuer daerto ropen soe hi meeste mach ende dien dief sal houden ghebonden met sinen ghebueren dat hi en den richter leueren mach alst scoen dach is ende tgoet dat hi ghestolen heeft op sinen rugghe ghebonden; ende dan salder die richter mede recht doen met den scepenen. Ende waer dat sake dat yemant enen dief aldus gheuanghen willens liet gaen ende daeraf verwonnen worde met scepene die soude ons beteren tot onsen ghenadend.
[Voorts wanneer iemand een dief grijpt in zijn huis, zal die dief vasthouden, zo mogelijk, en hij zal zijn buren erbij roepen, zoveel als mogelijk, en de dief zal gebonden worden vastgehouden samen met zijn buren, zodat hij hem bij klaarlichte dag aan de schout kan overdragen, en het goed dat hij gestolen heeft zal op zijn rug worden gebonden; en dan zal de schout recht doen samen met de schepenen. En wanneer iemand een dief, aldus gevangen, uit vrije wil weer laat gaan en daarvoor schuldig wordt bevonden door schepenen, zal hij ons genoegdoen naar onze genade.]

18. Voert waer dat ennich porter boten verboert int ghericht ende hi alsoe vele eyghens goets besit in die poertrecht als die boeten draghen die poerter mach ghaen van den ghericht sonder borghen; maer en besaet hi also vele goets niet als die boeten beliepen die moest borghen setten.
[Voorts wanneer enig poorter boetes verbeurt in het gerecht en hij evenveel eigendommen bezit binnen het rechtsgebied als de boetes bedragen, mag die poorter het gerecht verlaten zonder borgstelling; maar bezit hij niet zoveel eigendommen als die boetes bedragen, dan moet hij borg stellen.]

19. Voert waer dat yemant di scepen verspraec int ghericht of haer vonnis die si wijsden met ghemeinen rade hoer scepen na der porte recht, wedersede is sculdich ons tien pont ende elken scepen een pont. Maer waer dat yemant sede int ghericht voer die scepen daer sijt hoerden dat haer vonnis dat si ghewijst hadden valsche ende quaet waer of diet ghericht

stoerde binnen der vierscaren alsdat die richter gheen recht ghedoen en const die verboerde lijf ende goet.
[Voorts wanneer iemand schepenen tegenspreekt in het gerecht of haar vonnis, dat zij wezen met gemene raad van hun schepenen volgens het stedelijke recht, weerspreekt, is ons tien pond verschuldigd en elke schepen een pond. Maar wanneer iemand tijdens de terechtzitting voor schepenen zegt, en zij het hoorden, dat haar vonnis, dat zij hadden gewezen, vals en slecht was, of diegene die het gerecht verstoort binnen de vierschaar, zodat de schout geen recht kon doen, die verbeurt lijf en goed.]

20. Voert waert dat yemant die met erren moede yerst sloghe met der hant of stiet met den voet ende daeraf verwonnen worde met scepenen (die) sal gheuen voer sijn beteringhe vijftien scillinghen van welken vijftien schillinghen ons toebehoeren vijf schillinghen der poerten wijf schillinghen ende die daer gheslagen is wijf schillinghen. Ende waert dat zake dat dieghene die daer is sonder beraet ten yersten wederslaet sonder bloetreise ende sonder leemt die en sal niet ghelden.
[Voorts wanneer iemand die in een vlaag van drift het eerst sloeg met de hand of schopte met de voet, en daarvoor schuldig wordt bevonden door schepenen, die zal ter genoegdoening vijftien schellingen betalen, van welke vijftien schellingen ons vijf schellingen toebehoren, de stad vijf schellingen en die daar geslagen is vijf schellingen. En in het geval dat degene die daar is, zonder nadenken als eerste terugslaat zonder bloedvergieten en zonder verwonding, die zal geen boete betalen.]

21. Voert wie den anderen bloetreiset sonder wapen verboert een pont.
[Voorts wie de ander bloedig verwondt zonder wapen, verbeurt een pond.]

22. Voert met gheslepen wapen gheuochten is viue ende viertich schillinghen.
[Voorts met geslepen wapen gevochten is vijfenveertig schellingen.]

23. Voert gheslepen wapen ghetoghen is viue ende viertich schillingen.
[Voorts geslepen wapen getrokken is vijfenveertig schellingen.]

24. Voert een hofwonde is die boete vijfdalf pont.
[Voorts een hoofdwond is de boete viereneenhalf pond.]

25. Voert huusstoetinghe is die boete tien pont.
[Voorts huisvredebreuk is de boete tien pond.]

26. Voert wapendrenken sonder doet te bliuen is die boete tien pont.
[Voorts in het water te duwen zonder dood te blijven is de boete tien pond.]

27. Voert waert dat yemant den anderen doedde verboert teghen ons lijf ende goet.
[Voorts in het geval dat iemand een ander doodt verbeurt hij jegens ons lijf en goed.]

28. Voert waert dat yemant den anderen leemde sonder leede af te slaen verboert teghen ons tien pont. Waert dat yemant den anderen ontleedde aen ennighe leedde verboert teghen ons viue ende twintich pont.
[Voorts in het geval dat iemand een ander verminkt zonder ledematen af te slaan verbeurt jegens ons tien pond. In het geval dat iemand een ander enig ledemaat afslaat verbeurt jegens ons vijfentwintig pond.]

29. Voert waert dat yemant eens vrede weigherde verboerde viue ende viertich schillinghen; ende alsoe dicke als hem die vredenemer om weint tot drieweruen toe tot eiken verboert hi viue ende viertich schillinghen. Ende als hem die vredenemer driewerf om heeft sal hi vrede ghebieden te houden op hoer lijf ende op hoer goet; ende die den vrede darenboven braec verboerde teghen ons lijf ende goet.
[Voorts in het geval dat iemand een ander de vrede weigerde verbeurt hij vijfenveertig schellingen; en zo

dikwijls als die vredenemer[554] zich tot hem wendt tot driemaal toe, voor elke keer verbeurt hij vijfenveertig schellingen. En als de vredenemer zich drie keer tot hem gewend heeft zal hij vrede gebieden te houden op straffe van zijn lijf en goed; en die in weerwil daarvan de vrede verbreekt, verbeurt jegens ons lijf en goed.]

30. Voert die enen onrechten aenvanc doet verboert viue ende viertich schillinghen.
[Voorts die iemand ten onrechte 'aenvanc' doet[555] verbeurt vijfenveertig schellingen.]

31. Voert wie enen poerter van Woudrichem of sijn goet beset of becommert buten der vriheit te onrecht verboert vijfdalf pont.
[Voorts wie ten onrechte op een poorter van Woudrichem of zijn zaak beslag legt of belemmert buiten het rechtsgebied, verbeurt viereneenhalf pond.]

32. Voert die eenen poerter of sijn goet beset binnen der vriheit van Woudrichem verboert viue ende viertich schillinghen.
[Voorts diegene die op een poorter of zijn goed binnen het rechtsgebied van Woudrichem beslag legt, verbeurt vijfenveertig schellingen.]

33. Voert alle boeten sijn twyuout binnen mercten.
[Voorts bedragen alle boetes het tweevoudige tijdens de markten.]

34. Voert waert dat die poerter van Woudrichem vocht teghen den anderen poerter van Woudrichem buten onsen lande die verboerde alsoe vele teghen ons of si binnen der vrijheit van Woudrichem vochten.
[Voorts in het geval dat een poorter van Woudrichem vocht tegen een andere poorter van Woudrichem buiten onze gebieden, verbeurt hij zoveel jegens ons als hadden zij gevochten binnen het rechtsgebied van Woudrichem.]

35. Voert moghen ons scepenen van Woudrichem coren legghen tot viue ende viertich schillinghen toe ende niet hoegher binnen der vriheit van Woudrichem; ende die boeten die daeraf quamen soude wi half hebben ende ons poerte half.
[Voorts mogen onze schepenen van Woudrichem keuren opleggen tot een bedrag van vijfenveertig schellingen en niet hoger binnen het rechtsgebied van Woudrichem; en van de boeten die dit oplevert, zullen wij de helft hebben en onze stad de helft.]

36. Voert alle boeten die hier niet in bescreuen en sijn selen staen ende wesen alsoe als heercomen is.
[Voorts zullen alle boetes, die hierin niet beschreven zijn, in stand blijven zoals ze vanouds geweest zijn.]

37. Voert waert dat yemant drincken ghinghe in een taueerne soe sal hem die wert wijn brenghen met rechter maten. Ende als hi ghenoech ghedroncken heeft is hi poerter ende gherekent heuet mach hijs thans niet ghelden soe mach hi ghaen tot des anders daghes ende ghelden den wert sinen dranc voer den middaghe. Ende betaelde hi voer den middaghe niet als dat die wert den richter croent soe saelt hem die richter uutpanden; ende die richter sal drie schillinghen hebben ende die weert twe schillinghen. Ende waert dat hem die drenker missakede dat hem die weert hyessche so macht die weert houden tot vijf schillinghen toe met sinen ede; ende datselve recht is van mede ende van biere.
[Voorts in het geval dat iemand gaat drinken in een taveerne zal de waard hem de wijn schenken met de juiste maat. En wanneer hij genoeg gedronken heeft, en hij is poorter, en voor de belasting aangeslagen, en hij kan thans de rekening niet voldoen, dan mag hij gaan tot de volgende dag en moet dan voor de middag de waard betalen voor zijn drank. En wanneer hij niet voor de middag betaalt en de waard dat voor de schout aanklaagt, dan zal de schout hem uitpanden; en de schout zal drie schellingen ontvangen en de waard twee

[554] Vredenemer is hij die een stadsvrede (een wettelijk verplichte vrede) kan opleggen.
[555] *Aenvanc doen* is een zaak in bezit nemen, zich toe-eigenen waarna een gerechtelijke procedure dient uit te maken wie in zijn recht staat bijv. wanneer om het een gestolen zaak gaat.

schellingen. En wanneer de drinker ontkent wat de waard eist dan mag de waard tot vijf schellingen behouden op zijn eed; en datzelfde recht geldt ten aanzien van mede[556] en bier.]

38. Voert waert dat vele ghesellen tegader droncken in wine in mede of in biere ende een gheselle gaen woude eer die anderen ende hi rekende ende dede ghenoech den weert van sinen aendeel soe mach hi vrien wech ghaen.
[Voorts in het geval dat vele gezellen samen wijn dronken, of mede of bier, en een gezel wilde weggaan voor de anderen, en hij rekent zijn deel af met de waard, dan is hij vrij om weg te gaan.]

39. Voert waer yemant begrepen worde of vonden met onghebernder maten ende met scepen verwonnen worde die is ons sculdich drie pont voer sijn boete.
[Voorts wanneer iemand gegrepen wordt of betrapt met ongebrande[557] maat en daarvoor schuldig wordt bevonden door schepenen, die is ons drie pond ter genoegdoening schuldig.]

40. Voert waert dat een man die gheen wittighe gheboert en hadde naem een wijf die oec gheen wittighe gheboert en hadde ende storver een ende si gheen wittighe gheboert after hem en lieten die leuende mach al ghereet goet ruerende dat si beide besaten doe si leueden sinen vrien wille mede doen; mer onruerende goet ende erfenisse die si beiden besaten weder et is comen van den leuenden of van den doden of dat sijt tegader ghecreghen hadde sal die leuende besitten vrijleec sijn lijftocht; mar erfenisse die die leuende bracht ende half die erfenisse die si beide vercreghen hadden die mach die leuende vercopen ende versetten ende doen daer sinen vrien wille mede; maer die ander helft van der erfenisse tegader vercreghen ende alle arfenisse die van den doden ruerende is en mach die leuende niet vercopen noch versetten maer na des leuendes doet selen die erfenisse comen op die recht arfnamen des doeden die voer doet was. Ende waer dat sake dat die leuende noet ende ghebrecke hadde dat hi toebrenghen mocht met sinen ghebueren die wittighe lude waren ende dat svoeren soe mach die leuende die erfnisse vercopen ende versetten allencken sijn noetdorft af te nemen ende sijn ghebrec mede te verlichten. Ende waer dat daer een storue ende wittighe gheboert van hem beiden daer bleue soen mach die leuende gheen arfenisse vercopen noch versetten tenwaer in sijnre noet als voerscreuen is.
[Voorts wanneer een man, die geen wettige nakomelingen had, een echtgenote nam die ook geen wettige nakomelingen had, en een van beide sterft en zij geen wettige erfgenaam achterlaten, dan mag de langstlevende over al het roerend goed dat zij beide bezaten toen zij beide leefden, naar eigen goeddunken beschikken; maar van onroerende goederen en erfenissen die zij beide bezaten, of het nu aangekomen is van de langstlevende dan wel van de gestorvene dan wel dat zij het tezamen gekregen hadden, zal de langstlevende vrijelijk het vruchtgebruik bezitten; maar erfenissen die de langstlevende aanbracht en de helft van de erfenissen die zij samen verkregen hadden mag de langstlevende verkopen of verpanden en daarmee handelen naar eigen inzicht; maar de andere helft van de erfenissen, gezamenlijk verkregen, en alle erfenissen die de dode aanbracht, mag de langstlevende niet verkopen noch verpanden maar zullen na het overlijden van de langstlevende toekomen aan de wettige erfgenamen van de dode, die het eerst overleden was.
En in het geval dat de langstlevende in behoeftige en gebrekkige omstandigheden verkeert, wat hij mag aanvoeren met zijn buren, die betrouwbare lieden zijn en dat zweren, dan mag de langstlevende de erfenis verkopen of verpanden, om er allengs zijn nooddruftigheid mee te doen afnemen en zijn gebrek te verlichten.
En in het geval dat er een stierf en er van hen beiden een wettige nakomeling is, dan mag de langstlevende geen erfenis verkopen of verpanden, tenzij in zijn behoeftige omstandigheden zoals hiervoor geschreven is.]

41. Voert waert dat sake dat die leuende ennich goet vercreghe in sinen wedustoel etsi erfenisse of ghereet goet daer mach hi sinen vrien wil mede doen.
[Voorts in het geval dat de langstlevende enig goed verkreeg gedurende zijn weduwstand, hetzij een erfenis of roerende goederen, daarover mag hij vrijelijk beschikken.]

---

[556] Honingwater.
[557] Niet geijkte maat.

42. Voert waert dat eens wijf die enen man ghehad hadde die doet waer ende van die man ghebuert behouden hadde eenen anderen man name ende daer gheboert bi creghe ende dat wijf dan storue soe soude die ghebuert die si bi den iersten man hadde al hoer arfenisse die si bi hoeren iersten man besat alleen hebben; maer die arfenisse die die ander man aen dat wijf bracht ende die helft van den goede dat si tegader vercreghen hadde sal die nagheboert alleen hebben. Ende die ander helft van den ghecreghen goede tegader sal die ierste gheboert ende die nagheboert hoede ende hoede ghelijc deilen. Ende datselue recht is of een wijf naem den derden man of den vierden of meer ende bi elken ghebuert creghe. Ende datselue recht is waert dat een man sijn wijf storue ende meer wiuen naem (ende) bi elken ghebuert creghe.
[Voorts in het geval dat een vrouw, die een man had gehad, die is overleden, en van die man een kind(eren) gekregen had, een andere man nam en daarbij een kind(eren) kreeg, en die vrouw vervolgens stierf, dan zou dat kind(eren) van haar eerste man alle bezittingen die zij bij haar eerste man had alleen verkrijgen; maar die erfenissen die de andere man aanbracht en de helft van de gezamenlijk verkregen goederen zal alleen dat andere kind krijgen. En die andere helft van de gezamenlijk verkregen goederen zullen de eerstgeborene en de later geborene bewaren en gelijk delen. En datzelfde recht geldt wanneer de vrouw een derde, een vierde of meer mannen nam en bij elk een kind kreeg. En datzelfde recht geldt wanneer een man zijn vrouw sterft en hij meer vrouwen nam en bij elk ervan een kind kreeg.]

43. Voert waert dat man en wijf soen of dochter bestaedden in den helen bedde tot witteliken huweliken ende hom erfnisse ghauen die soen of die dochter willen si deillen met susteren ende broederen na haers vader ende moeder doet soe selen si inbrenghen die erfnisse die hem in huwelijc ghegheuen was. Ende willen si so moghen si buten bliuen sonder wederseggheh hoere broederen ende hoere susteren.
[Voorts in het geval dat een man en vrouw hun zoon of dochter uit een niet ontbonden huwelijk weggeven tot een wettig huwelijk en hen een erfenis gaven, dan zullen die zoon of die dochter, als ze willen delen met zusters en broers na hun vaders en moeders dood, de erfenissen inbrengen, die hen in huwelijk gegeven waren. En als ze dat willen dan mogen ze er buiten blijven zonder tegenspraak van hun broers en hun zusters.]

44. Voert waert dat sake dat ennich vleischouwer coft een runt of een verken of een scaep te slaen tusschen Bamis[558] ende Kersavondt ende daer een poerter van Woudrichem bi quaem die dat hebben woude tot sijns selves orbaer die sal gheuen den vleeschouwer van den runde acht penninghe meer dan coste van enen verken vier penninghe meer ende van enen scaep twe penninghe meer dant coste.
[Voorts in het geval dat enig slager een rund of een varken of een schaap koopt, ter slachting tussen 1 oktober en Kerstavond, en daar komt een poorter van Woudrichem bij, die dat wilde hebben voor eigen gebruik, die zal de slager voor een rund acht penningen meer betalen dan het kostte, voor een varken vier penningen meer en voor een schaap twee penningen meer dan het kostte.]

45. Voert waert dat ghestolen goet worde vonden onder enen wittighen man diet wittelijc ghecoft hadde met orcunden ende die rechte besitter des goets dat goet sijn maeckte met ghetughe die sal hem sinen cost ghelden ende nemen dat goet na hem of hi wil. Mer worde enich ghestolen goet heimeliken vonden onder yema(n)t die sal daeraf liden dat recht is als boven bescreuen staet.
[Voorts in het geval dat gestolen goed werd gevonden bij een wettig man, die het op wettelijke wijze gekocht heeft met bewijs, en de rechtens juiste bezitter van het goed kan aantonen met getuigen dat het zijn goed is, die zal hem zijn kosten (van aanschaf) vergoeden en zijn goed meenemen, als hij dat wil. Maar wordt enig gestolen goed gevonden bij iemand die het heimelijk (en dus wederrechtelijk) bezit, die zal het recht ondergaan, zoals hierboven omschreven staat.]

46. Voert gheue wi den voerghenoemden porteren dat niemant noch van buten noch van binnen noch ridder noch poerter den porter of wie hi si enighen poerter van Woudrichem te campe eyschen mach binnen der poerten van Woudrichem noch nerghent in onser

[558] Een samentrekking van Sint Baefsmisse, de mis voor de dag van de heilige Baef of Bavo = 1 okt.

machten om gheenrande zaken hoe si waren.
[Voorts geven wij de voornoemde poorters dat niemand, noch van buiten noch van binnen, noch ridder noch poorter, de poorter of wie hij ook zij, enig poorter van Woudrichem tot een duel mag uitdagen binnen de stad Woudrichem, noch ergens in onze gebieden, vanwege generlei zaak, welke dan ook.]

47. Voert niemant van buten en mach tughen over ene poerter van zaken die vallen binnen der vriheit van Woudrichem.
[Voorts mag niemand van buiten getuigen tegen een poorter vanwege zaken die vallen binnen het rechtsgebied van Woudrichem.]

48. Voert waert dat yemant ruerende goet te pande hadde ende besaet dat goet ombecroent een jaer of langher ende veronrecht hem daer yemant in soe sal hijt met sinen ede houden wat recht hi aen dat goet heet.
[Voorts in het geval dat iemand roerend goed in pand heeft en dat goed onaangesproken bezit gedurende een jaar of langer, en tast iemand hem daarin aan, dan zal hij met zijn eed de rechten die hij op dat goed heeft behouden.]

49. Voert vonnis eens scepen met rade ende gheuolch sijnre medescepen en mach niemant teniet maken noch wederropen noch wederseghen; et en sal goet ende stantechtich bliven.
[Voorts mag niemand het vonnis van een schepen dat met raad en gevolg van zijn medeschepenen tot stand kwam, vernietigen noch herroepen, noch weerspreken; het zal goed en van kracht blijven.]

50. Voert ter scepenen rade en sal niemant comen hi en werde van scepene gheropen. Ende si moghen tot horen rade nemen die si wenen dat hem nut si.
[Voorts zal niemand in het beraad van schepenen komen tenzij hij door schepenen wordt ontboden.]

51. Voert waert dat ennich wijf croende op enen man dat hi hoer craft ende ghewout ghedaen hadde ende dat met alsulke prouinghe toebracht dat den scepenen docht dat die goet waer ende si die man verwonnen int ghericht die man waers op die hoechste boet. Ende ontuiel dat wijf van diere provinghe dat soude si beteren tot onse ghenaden.
[Voorts in het geval dat enige vrouw een man aanklaagt, dat hij haar verkracht had en dat met zulke bewijzen aanbracht, dat de schepenen ervan overtuigd waren, en zij die man schuldig bevonden in het gerecht, die man wordt gestraft met de hoogste boete.
En ziet die vrouw af van haar bewijsvoering, dat zal zij vergoeden volgens onze genade.]

52. Voert sette wi dat ons scepen van Woudrichem hoer recht buten der vriheit niet sueken en selen maer willen si vonnis halen die si niet vroet en sijn moghen si halen to tsErtoghenbosch.
[Voorts bepalen wij dat onze schepenen van Woudrichem hun recht niet buiten het rechtsgebied zullen zoeken, maar willen zij een vonnis halen, waartoe zij niet kundig zijn, dan mogen zij het halen te 's-Hertogenbosch.]

53. Voert papenkynder ende bastaert en moghen niet tughen dat enighen poerter litten of deren mach aen sijn lijf of aen sijn goet.
[Voorts mogen kinderen van een geestelijke en bastaarden niet getuigen waardoor enig poorter schade zou lijden aan lijf of goed.]

54. Voert soe moeghen wi of ons balju van onsen weghen tot allen tiden as wi willen scepenen ende ghesvoren tot Woudrichem setten ende ontsetten. Ende soewie wi daertoe nemen of ons baeliu van onsen weghen die poerter sijn tot Woudrichem ende daer gheghoedt ende gheboren sijn als recht is die en moghent niet wederseghen.
[Voorts mogen wij of onze baljuw vanwege ons te allen tijde als wij dat willen schepenen en gezworenen van Woudrichem benoemen en ontslaan. En degenen die wij daartoe nemen of onze baljuw vanwege ons, en die poorter zijn van Woudrichem en daar vaste bezittingen heeft en geboren is zoals het rechtens hoort, die mogen niet weigeren.]

55. Voert en sal gheen scepen van Woudrichem tughen metten monde buten brieuen dan een jaer na den daghe dat hi ontset wert.
[Voorts zal geen schepen van Woudrichem mondeling getuigen zonder brieven dan tot een jaar na de dag dat hij werd afgezet.]

56. Voert en sal gheen scepenbrieue van Woudrichem van sempelre scout stat of macht houden dan tien jaer na den daghe van der betalinghe der brieue.
[Voorts zal geen schepenbrief van Woudrichem vanwege eenvoudige schuld van kracht blijven dan tot tien jaar na de dag van betaling van de brief.]

57. Voert alle verwaerden ende gheloeften die tot Woudrichem voer scepen gheloeft is ende ghemaect werden in brieuen of buten brieuen sal ons richter metten scepenen bi vonnis der scepen binnen alle onsen lande van Altena buten der vriheit van Woudrichem uut varen richten; ende daer sal die richter af hebben tien scillinghen ende die scepen tien schillinghen ende dat pont sal ghelden dieghene daer men aen richt; ende die rechts begheert die salt uutlegghen. Ende met dire richtinghe sal men varen als recht is ende heercomen tot Woudrichem is.
[Voorts vanwege alle vrijwaringen en beloften die te Woudrichem voor schepenen beloofd en gemaakt werden op schrift of mondeling, zal onze rechter met schepenen bij schepenvonnis binnen al onze landen van Altena buiten het rechtsgebied van Woudrichem er op uitgaan om recht te doen; en daarvan zal de rechter tien schellingen hebben en de schepenen tien schellingen, en dat pond zal degene betalen tegen wie men recht doet; en die recht verzoekt, die zal het voorschieten. En met die genoegdoening zal men omgaan zoals het recht vereist en het de gewoonte is te Woudrichem.]

58. Voert gheue wi onsen porteren van Woudrichem: waer dat sake dat ennich twyst of vechteleec gheuiel binnen der vriheit van Woudrichem van onsen porteren of van anderen luden daer niemant doet en bleue ende dat driewerf gheureedt worde na der poerte recht ende darenbinnen niet versuent en worde so moghen ons baeliu ende ons scepen van Woudrichem dat suenen behoudelijc ons ons rechts. Ende als ons baeliu ende ons scepenen een soen gheseet ende ghemaect hebben ghebieden wi den partijen aen beiden siden die sone wittelijc ende wael te houden ende te voldoen. Ende waer dat yemant dese sone niet houden en woude die selen buten onse lande varen ende wi selen hoer goet aenuaen ende ghebruken also langhe tent si die soen houden ende voldoen. Ende wat wi van haren gode opheffen dat en selen wi hem niet wedergheuen teint si die soene houden uutghenomen allen punten voerscreuen bisonder alle arghelist.
[Voorts staan wij onze poorters van Woudrichem toe: in het geval dat enige twist of vechtpartij voorviel binnen het rechtsgebied van Woudrichem vanwege onze poorters of vanwege andere lieden, waarbij niemand dood blijft, en waar driemaal vrede wordt opgelegd volgens het stedelijke recht en daarbinnen niet verzoend wordt, dan mogen onze baljuw en onze schepenen van Woudrichem dit verzoenen behoudens onze rechten. En als onze baljuw en onze schepenen een zoen bepaald en opgelegd hebben, gebieden wij de partijen van beide zijden die zoen wettelijk en goed te houden en te voldoen. En wanneer iemand deze zoen niet wil naleven, dan zullen zij buiten onze gebieden gaan en wij zullen hun goederen in bezit nemen en zo lang gebruiken totdat zij die zoen naleven en voldoen. En wat wij van hun goederen gebruiken, dat zullen wij hen niet teruggeven totdat zij die zoen naleven, onder voorbehoud van alle voorschreven punten, in het bijzonder alle kwade trouw.]

Ende omdat wi willen dat alle vriheide ande recht voerscreven wittelijc ende wael ghehouden werden ende van ons ende van onsen nacomelinghe onverbroken bliuen soe hebben wi desen brief open beseghelt met onsen seghelen.
[En omdat wij willen dat alle hiervoor geschreven vrijheden en rechten wettelijk en goed behouden blijven en vanwege ons en onze nakomelingen onverbrekelijk blijven, hebben wij deze brief open bezegeld met ons zegel.]

Ghegheven int jaer ons Heren dusent driehondert ses ende vijftich op sente Lambrechtsdach.[559]
[Gegeven in het jaar des Heren 1356 op St. Lambertsdag.]

[559] Is 17 sept. Op die dag geeft Willem V van Horne een privilege van een zondagse weekmarkt.

1248 mrt. 11 Stadsrecht Zierikzee [Zierikzee?]

Willem II, Rooms-koning, graaf van Holland, verleent stadsrecht aan zijn poorters van Zierikzee.

Origineel niet voorhanden.
Afschrift: I. (ca. 1375) NA, AGH 652 (register 'Coninck Willem'), f. 5, nr. 23.[560]

Inden name des Vaders, des Soens ende des Heylighen Geest, amen.
..Willam, bider ghenaden Goeds ghecoren coning in den Roemsschen riic, alle die dese lettere hoeren ofte zien vrede, ghenade ende minne ende alle goet, amen.
Omme die lieue ende trouwe die wi ende onse voeruaders hebben vonden in onse lieue vriende, die poerters van Zierixee, die ons ende onsen voeruaders dicke hebben ghedaen ende noch doen zullen ghetrouwen dienst, zoe willen wi van onser coninckliker hoecheyt vernyen ende verscoenen hare vryheyt ende hare chore die wi ende onse voeruaders hem hebben ghegheuen ende mede gheuriet, die aldus spreket:
[In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest, amen. Willem, bij de gratie Gods, gekozen koning van het Roomse rijk, wenst allen die deze brief zullen horen (lezen) of zien, vrede, genade, liefde en alle goeds, amen. Vanwege de liefde en trouw die wij en onze voorvaderen hebben ondervonden van onze lieve vrienden, de poorters van Zierikzee, die voor ons en onze voorvaderen dikwijls trouwe diensten hebben verricht en nog zullen verrichten, willen wij vanwege onze koninklijke hoogheid hun vrijheid en hun keur vernieuwen en verbeteren die wij en onze voorvaderen hen hebben gegeven en daarmede vrij gemaakt, die aldus luidt:.]

1. Waer soe onse poerteren dere vryheyt varen ofte zien, of haer goed, nemen wi binnen onsen gheleyde ende binnen onsen vrede ende onser baelivwe, ende ghebieden vreemden ende ghebueren dien zeluen vrede tusschen Baculiet ende Haddelzoierde ende die hauen op, die zi hebben souden binnen der vryheyt.
[Waar onze poorters van deze vrijheid varen of zijn, of hun goederen, nemen wij ze onder onze geleide en binnen onze vrede en onze baljuw, en bieden vreemdelingen en buren dezelfde vrede tussen Bacvliet en Adelsoorde[561] en tot in de haven, die zij zullen hebben binnen de vrijheid.]

2. Aldat den poerteren ghesciet die hoeren te dere vryheyt, te mesprise, te wonden of te doeden, ghebieden wi te zoenen ende te beteren gheliic eenen edelen man van Zeeland.
[Alles dat de poorters die horen tot deze vrijheid, overkomt aan beledigingen, verwondingen of doodslag, gebieden wij te zoenen en te vergoeden op dezelfde wijze als een edelman van Zeeland.]

3. Wie soe yemant slaet binnen der chore te lempten dat sal men ghelden dat vierendeel van eenen manne ofte meer, die sal beteren tviscatte alse hoech oft buten ghesciet ware, ende hi zal zoeken des coninx ghenade jof siins balivwes.
[Wie iemand slaat binnen de vrijheid en aldus verminkt, zal men vergelden het vierde deel van een man of meer, die zal vergoeden het tweevoudige van hetgeen als het buiten de vrijheid was gebeurd; en hij zal de genade van de koning vragen of van zijn baljuw.]

4. Wie soe eenen menssche wont binnen deser chore, die sal ghelden den coninc drie pont, der poert een half pont.
[Wie een mens verwondt binnen deze vrijheid, zal de koning drie pond betalen, de stad een half pond.]

5. Wie soe eenen menssche gripet biden hare in arren moede, ofte slaet ofte werpet of steket of verspreket, hi zal boeten den coninc een half pond, der poert viif scell.

---

[560] Deze tekst is gebaseerd op *OHZ*, II, nr. 738, volgens I; zie aldaar voor een uitgebreid overzicht van afschriften, drukken etc.. Hertaling door J.C.M. Cox.
[561] Het buitendijkse land, ten noorden van de monding van de Ee in de Gouwe; zie Uil, 'De stadsrechten van Zierikzee', p. 29 noot 26.

[Wie een mens in blinde woede bij de haren pakt, of slaat of werpt of steekt of uitscheldt, zal de koning een half pond boete betalen, de stad vijf schellingen.]

6. Wie soe draghe kniif, priem of cordeyscolue binder chore, hi zal ghelden den coninc tien pond, der poert een pond; doet hire eenen menssche mede, hi sal verliesen sijn houet; wont hire eenen menssche mede, siin hant, wort hi verwonnen mit des coninx waerheyde of siins balivwes; die waerheyt sal hi nemen an drien scepenen.
[Wie een mes, priem of knuppel draagt binnen de vrijheid, zal de koning tien pond betalen, de stad een pond; doodt hij hiermede een mens, verliest hij zijn hoofd; verwondt hij hiermede een mens, zijn hand, als hij schuldig wordt bevonden volgens gerechtelijk onderzoek door de koning of zijn baljuw; dat onderzoek zal hij doen plaatsvinden door drie schepenen.]

7. Wie soe eenen menssche slaet met eenen potte of met bloken, hi sal den ghenen beteren vierscatte, den coninc drie pond, der poerd een half pont.
[Wie een mens slaat met een pot of met klompen, zal diegene (het slachtoffer) viervoudig vergoeden, (en) de koning drie pond, de stad een half pond.]

8. Daer tvie scepene comen mit eenen poertere ende eysschen vrede, diene hem weder zeyde, die zoude ghelden den coninc drie pont ende elken scepen dien hi weder zeghet een pont ende der poert een half pond. Die oec belet den vrede met dulre tale, hi sal ghelden den coninc een half pond ende der poert viif scell.
[Wanneer twee schepenen ten gunste van een poorter vrede eisen, zal diegene die hen weerspreekt de koning drie pond betalen en elke schepen die hij weerspreekt een pond en de stad een half pond. Diegene die de vrede belet met dwaze taal zal de koning een half pond en de stad vijf schellingen betalen.]

9. Wie soe den vrede gheuet mit siins zelues hand ende zelue breket, hi zal ghelden den coninc tien pond, der poert een pond, word hiis verwonnen van drien scepenen. Wie van zinen vrienden den vrede breket, hi zal ghelden den coninc drie pond, der poert een half pond, word hiis verwonnen van drien scepenen. Hier bouen dat euel dat die ghene doet die den vrede gheuet, hi zal boeten dien hiit doet vierscatte, siin vrient tviscatte.
[Wie de vrede biedt met zijn eigen hand en die vrede breekt, zal de koning tien pond betalen, de stad een pond, als hij hiervoor schuldig wordt bevonden door drie schepenen. Wie van zijn vrienden de vrede breekt, zal de koning drie pond betalen, de stad een half pond, als hij hiervoor schuldig wordt bevonden door drie schepenen. Bovenop dit euvel dat diegene doet die de vrede geeft, zal hij degene die hij het aandoet viervoudig boeten, zijn vriend tweevoudig.]

10. Die lachtert die scepene mit worden als si vrede eysschen ende siit daer toeghen, wort hiis verwonnen, hi zal ghelden haer gheliic een pond; woirt oec die kore te broken in eenen scepene ofte meer, wat soe hem daer euels ghesciet, dat salmen hem beteren vierscatte.
[Diegene die schepenen belastert met woorden als zij vrede eisen en zij dit aantonen en hij wordt schuldig bevonden, dan zal hij een pond betalen; wordt ook de keur verbroken ten aanzien van een of meer schepenen, wat voor kwaad hen is geschied, zal men hen viervoudig vergoeden.]

11. Alle die poerters vander kore zullen wesen onder eenen gherechte, ende elc zal den anderen doen scependoem.
[Alle poorters van de vrijheid zullen onder een gerecht vallen, en elk zal de ander schependom[562] bieden.]

12. [So wie so hebben wille scependoem][563] van eenen zinen gheliken poertere, hi zalne doen eysschen ter vierscarne, ende es die ghene niet te jeghenworden ende hi es in Scouden, men zalne daghen ten naesten daghe als men zal dinghen; comet hi ende hi jeghenes rechts wille pleghen of alzoe dat hi niet en comet, men zalne verbannen, ende hi en sal niet wesen in ban eer hi heeft

[562] *Schependom* = schepenvonnis, zich onderwerpen aan de rechtspraak door schepenen.
[563] Naar afschrift D aangevuld.

ghedaen scependoem, ende siin goed zal wesen in scepene wisinghe. Ende willen die scoutate jof die scepene eenen claghere ghien recht doen, dander scepene en zullen staen tot ghienen rechte tote dien daghe dat die claghere hebbe scependoem.
[Wie een schepenvonnis wil van een medepoorter, zal dit doen eisen in de vierschaar, en als diegene (tegen wie de eis wordt ingesteld) niet aanwezig is en hij is op Schouwen, zal men hem dagen op de eerstvolgende dag dat men zitting houdt; komt hij maar wil hij geen rechtspleging of als hij niet komt, zal men hem verbannen, en de ban zal niet worden opgeheven alvorens hij zich heeft onderworpen aan de rechtspraak van schepenen, en zijn goed zal staan aan het oordeel van schepenen. En als de schout of de schepenen een klager geen recht willen doen dan zullen de andere schepenen geen gerechtszitting mogen houden tot dat de klager een vonnis van schepenen heeft verkregen.]

13. Wie soe wort verbannen mit scependoem vander kore, diene hout binnen Scouden ende verwonnen wort van drien scepenen, hi zal ghelden den coninc tien pond, der poert een pond ende des mesdaders scout.
[Wie aldus door een vonnis van schepenen van de vrijheid wordt verbannen, en die hem onderdak biedt binnen Schouwen en schuldig wordt bevonden door drie schepenen, zal de koning tien pond betalen, de stad één pond en de schuld van de misdadiger.]

14. Wie soe ghaet ghewapenderhant vte diere vryheyt omme vechten ende zonder ghemeenen raet der scepenen, hien mach niet weder jn comen hine hebbe des coninx wille ende siins baliws, ende hi zal ghelden der poert een pond, wort hiis verwonnen van drien scepenen.
[Wie gewapenderhand uit de vrijheid gaat om te vechten zonder gemeenschappelijk overleg met schepenen, mag niet terugkomen in de vrijheid tenzij hij toestemming heeft van de koning en zijn baljuw, en hij zal de stad een pond betalen, als hij daarvoor schuldig wordt bevonden door drie schepenen.]

15. Wair zome striid of vecht binnen deser chore, die daer toe comet zonder ghemeenen raet ghewapent, hi zal ghelden den coninc een half pond, der poerd viif scell.
[Wanneer men strijdt of vecht binnen deze vrijheid, degene die daar gewapend heen gaat zonder gemeenschappelijk overleg, zal de koning een half pond betalen, de stad vijf schellingen.]

16. Wie soe zoeket ghewapenderhant eenen poerter van dere chore te sinen huse daer hi woent, ende daer vecht, hi zalt beteren den coninc tien pond, der poert een pond ende den ghenen tien pond.
[Wie gewapenderhand een poorter van deze vrijheid in zijn woonhuis opzoekt, en daar vecht, zal de koning tien pond vergoeden, de stad een pond en die poorter tien pond.]

17. Die binnen der chore word ghesocht ghewapenderhant te eens poerters huse, die zoeker zal ghelden dien hi besit viif pont, den waert viif pond, den coninc tien pond. Die oec in die helpe coemt des zoekers ghewapenderhant, hi zal ghelden den coninc drie pont, der poert een pond. Den scade die binnen den huse ghesciet, zalmen ghelden tviscatte, dat buten ghesciet een scatte, alsoe als scepene orconden.
[Wie binnen de vrijheid gewapenderhand wordt opgezocht in het huis van een (andere) poorter, (in dat geval) zal de aanvaller degene die hij aantast vijf pond vergoeden, de heer des huizes vijf pond, de koning tien pond. Degene die de aanvaller gewapenderhand helpt, zal de koning drie pond betalen, de stad een pond. De schade die in het huis wordt aangericht zal men tweevoudig betalen, en buiten eenmaal, volgens het vonnis van schepenen.]

18. Die buten der chore woenet ende eenen poerter verbannet om wat scoude dat het si, die scout noch die ban en moghen niet oken toten dien daghe dat die ghene come mit den scoutate ende met den scepenen ter vierscaren dere vryheyt, ende hi daer doe verstaen den ban, dan zal die baliv ende die scepene van gheens goede ghelden scout ende ban.
[Die buiten de vrijheid woont en een poorter aanklaagt vanwege welke schuld dan ook, dan mogen die schuld en die aanklacht niet vermeerderen tot de dag dat diegene met schout en met schepenen ter vierschaar van deze vrijheid komt, en als hij daar die aanklacht verklaart, dan zullen de baljuw en de schepenen uit diens goederen de schuld en de boete betalen.]

19. Daer die baliv in ghebanre sprake manet die scepenen bi haren eede, die den ghenen weder

seghet die die maninghe weder[564] seghet, hi zal hem beteren tien pont, elken scepene die hem volghet drie pont, den coninx tien pond, word hiis verwonnen van drien scepenen, ende der poerd een pond.
[Wanneer de baljuw tijdens de rechtszitting de schepenen maant bij hun eed, zal hij die degene weerspreekt die de vermaning voorzegt, tien pond vergoeden, elke schepen die hem volgt drie pond, de koning tien pond, als hij daarvoor schuldig wordt bevonden door drie schepenen, en de stad één pond.]

20. Die lachtert eenen scepen binnen ghebanre sprake ende dat den scepene toeghet, worts die ghene verwonnen met drien scepenen, hi zalt beteren den coninc viif pond, den scepenen drie pond, der poert een pond. Daer een scepen weder lachtert eenen poerter in ghebanre sprake ende die ghene toeghet, wort hi verwonnen van drien scepenen, hy salt beteren hem een pont, den coninc een pond, der poert viif scellinghe.
[Hij die een schepen belastert tijdens een rechtszitting en de schepen betoogt dit, dan zal hij, als hij schuldig wordt bevonden door drie schepenen, de koning vijf pond vergoeden, de schepenen drie pond, de stad één pond. Wanneer omgekeerd een schepen een poorter belastert tijdens een rechtszitting en hij betoogt dit, en hij wordt schuldig bevonden door drie schepenen, dan zal hij de poorter één pond vergoeden, de koning één pond, de stad vijf schellingen.]

21. Die die chore breket an eenen scepene in ghebanre sprake sonder des scepens scout, word hiis verwonnen van drien scepenen, hi zal boeten den ghenen tien pond, den coninc tien pond, der poerd een pond. Daer weder die die chore breket in eenen poertere vanden scepenen, hi zal hem beteren viif pond, den coninc viif pond, der poerd een pond.
[Hij die een overtreding begaat jegens een schepen tijdens de rechtszitting zonder schuld van de schepen zal, als hij schuldig wordt bevonden door drie schepenen, diegene tien pond betalen, de koning tien pond, de stad één pond. Wanneer omgekeerd een schepen een overtreding begaat jegens een poorter zal hij de poorter vijf pond betalen, de koning vijf pond, de stad één pond.]

22. Die poerter die eenen anderen poerter verspreket, wort hiere mede verwonnen, hi zalt beteren den coninc X s. ende der poerd V s., ende dat ander zullen wisen die scepene.
[De poorter die een andere poorter beledigt zal, als hij hiervoor schuldig wordt bevonden, de koning tien pond betalen en de stad vijf schellingen, en de schepenen zullen dit oordelen.]

23. Alse vechtinghe tusschen den eenen scepene ende den anderen ghesciet, die die vechtinghe beghint, wat dat hem ghesciet euels salmen hem beteren of het buter vierscernen ware ghesciet.
[Wanneer schepenen onderling slaags raken, zal degene die begon de ander vergoeden op de wijze alsof het buiten de vierschaar was gebeurd.]

24. Die eenen scepen doet slaet, hi zalne ghelden vierscat.
[Hij die een schepen doodslaat zal het viervoudig boeten.]

25. Wat euele ghesciet ter vierscerne van alrehande misdaet, dat zalmen beteren vierscat alsoe als het ghescrreuen es tusschen den eenen scepen ende den anderen.
[Wat voor kwaad in de vierschaar geschiedt vanwege enigerlei misdaad zal men viervoudig boeten zoals het geschreven is tussen de ene schepen en de andere.]

26. Niemant en moet wiin vercoepen ghemenghe met watre of met wulnesse; diet dade, hi zoude ghelden den coninc V lb., der poert een lb., ende den wiin verloren. [
[Niemand mag wijn verkopen vermengd met water of vuil; die dit doet zal de koning vijf pond betalen, de stad één pond, en verliest de wijn.]

27. Oec willen wi verbieden dat niemant van buten ne dinghe jeghens onsen poerteren van deser vryheyt te campe.

---

[564] Hier dient *voren seghet* te worden gelezen; zie *OHZ* II, p. 380 (noten).

[Ook willen wij verbieden dat iemand van buiten een poorter van deze vrijheid tot een tweegevecht uitdaagt.]

28. Waer dat onse poertren van deser vryheyt hebben te doene, si zullen wesen onder onse bescermenisse ende onder onsen vrede.
[Waar ook onze poorters van deze vrijheid zaken hebben te doen zullen zij onder onze bescherming en vrede vallen.]

29. Soe wie dat buten deser chore woenende es, slaet hi eenen poertre van deser chore, dien zalmen daghen, des dordes daghes te comene te rechte. Comt hi, zoe sal hi zetten eenen poerter binnen deser chore recht te pleghene nader chore; ende comt hi oec niet, men zalne verbannen, ende dat sal berechten die coninc of siin baliv.
[Wie buiten deze vrijheid woonachtig is en een poorter van deze vrijheid slaat, zal op de derde dag voor het gerecht worden gedaagd. Verschijnt hij dan zal hij die poorter binnen deze vrijheid recht moeten doen volgens het stedelijk recht; en als hij niet verschijnt zal hij worden verbannen en dat zal de koning of zijn baljuw berechten.]

30. Wie soe comt van buten comt claghen op eenen poerter van binnen, die poerter zal hem scependoem doen; ne doet hiis niet, men zalne verbannen, ende des bannes en zal hi niet worden quite eer hi hem scependoem heeft ghedaen. Beclaghe oec een poerter eenen van buten, hi moet hem doen alte hant scependoem.
[Wie van buiten komt met een aanklacht tegen een poorter van binnen (de vrijheid), dan zal die poorter hem schepenvonnis bieden; en doet hij dit niet dan zal men hem verbannen, en die ban zal hij niet kwijtraken alvorens hij hem schepenvonnis heeft aangeboden. Klaagt een poorter iemand van buiten aan, dan moet hij hem altijd schepenvonnis aanbieden.]

31. Alle die zaken die ghescien binnen der chore die die neder baliv ende die scepene niet en moghen berechten, dat zal berechten die baliv die es als graue in des conincs stede, bider waerheyde die hi mach weten biden scepenen.
[Alle zaken die binnen de vrijheid gebeuren die de nederbaljuw[565] en schepenen niet mogen berechten, die zal de baljuw berechten als (vertegenwoordiger van de) graaf in plaats van de koning, volgens de bevindingen die hij mag verwerven van schepenen.]

32. Niemant van buten, noch scepenen noch sgrauen manne, mach bedraghen eenen poerter van deser vryhede, en si scepenen van deser chore.
[Niemand van buiten, noch schepenen noch de leenmannen van de graaf, mag een poorter van deze vrijheid aanklagen tenzij voor schepenen van deze vrijheid.]

33. Wie soe wapine draghet bi nachte zonder ghemeenen raet der poert, hi salt beteren tviescat meer dan of hize ghedraghen hadde bi daghe.
[Wie 's nachts wapens draagt zonder dat het is toegestaan in de stad, zal het tweevoudig boeten ten opzichte van de boete als hij ze overdag had gedragen.]

34. Wy geoerlouen drien wittachtighen mannen dat si moghen orconden roef beneden een ponde; van dat daer bouen comt, die scepene. Waer dat drie wittachtighe manne yet sien ende daer toe zweren, dat zullen die scepene orconden; die zake die binachte sciet, sal men rechten bi onderuindinghe.
[Wij staan toe dat drie betrouwbare lieden mogen getuigen tot bewijs over een roof van minder dan één pond; wat daar boven gaat is aan schepenen. Wanneer drie betrouwbare lieden iets constateren en daarop zweren, zullen de schepenen oordelen; de zaken die 's nachts geschieden zal men berechten volgens onderzoek.]

35. Niemant mach segghen orconde die noch land noch huus en heuet, noch scot noch lot en gheldet in deser vryheyt.

---

[565] De stadsbaljuw.

[Niemand mag een verklaring in rechte afleggen die noch land noch een huis bezit, noch schot en lot (belasting) betaalt in deze vrijheid.]

36. So wilke joncvrouwe of joncwiif ontloept beneden haren XV jaren die hoert tot deser vryheyt, die maken wi ofdelich alre eruen ende alles goeds dat haer aen mach comen mit rechte, het en si dat ment haer gheue bi ghenaden.
[Welke jonge vrouw (van goede geboorte) of dienstmaagd, jonger dan vijftien jaar en die tot deze vrijheid behoort, wegloopt, die ontzeggen wij alle erfenissen en alle goederen die haar in rechte zouden toevallen, tenzij men het haar genadig geeft.]

37. Wat soe men sekert te ghelden op eenen dach voer drie scepene ende niet ne ghelt, comt hi binnen deser chore, men salne manen altehant te gheldene sine scout; ne doet hiis niet, die rechtere salne houden, of die ghene moet setten eenen poertre te borghe, te gheldene binnen viertien daghen.
[Wanneer iemand in staat is om iets te betalen op een bepaalde dag en hij komt dit niet na, en hij komt binnen de vrijheid, dan zal men hem vermanen zijn schuld te betalen; doet hij dit niet dan zal de rechter hem vasthouden, of diegene moet een poorter borg laten staan om het bedrag binnen veertien dagen te betalen.]

38. Die den anderen slaet daer neder ende des verwonnen wort, hi sal ghelden den coninc een pont ende der poert X s.
[Wie een ander neerslaat en daarvoor schuldig wordt bevonden, zal de koning één pond betalen en de stad tien schellingen.]

39. Die den anderen cranct soe dat men zal ghelden een vierendeel van eenen manne, hi zal ghelden den coninc drie pont ende der poert I pont.
[Wie een ander zodanig schade toebrengt dat men het vierde deel van een man (hetgeen men als weergeld moet betalen) dient te betalen, zal de koning drie pond betalen en de stad één pond.]

40. Die buten woent ende met wapene die poert liden wille, hi zal nemen gheleede der poerters; ne doet hiis niet, die rechtere ende die scepene zullen anevaen ende eysschen hem des cöninx recht ende der poert, den coninc III lb. ende der poert een pond.
[Wie buiten (de vrijheid) woont en met wapens de stad wil doortrekken, zal moeten worden begeleid door poorters; doet hij dit niet dan zullen de rechter en de schepenen hem aanhouden en 's konings recht en dat van de stad tegen hem eisen, de koning drie pond en de stad één pond.]

41. Negheen poertre mach gheuen ghifte van lande sonder voer scepene van deser vryheyt. Niemant van buten mach gheuen eenen poerter ghifte van lande, het en si voer scepene van buten.
[Geen poorter mag land schenken anders dan ten overstaan van schepenen van deze vrijheid. Niemand van buiten mag een poorter land schenken anders dan ten overstaan van schepenen van buiten.]

42. Die poerter die ontfaet eens mans wapine van buten in siin huus, hi salt beteren den coninc X s. ende der poert V s.
[De poorter die een wapen bij zich in huis neemt van iemand van buiten, zal de koning tien schellingen betalen en de stad vijf schellingen.]

43. Wie soe leent yemene van buten sine wapine mede te vechtene binnen deser chore, hi sal ghelden den coninc I lb. ende der poert X s.
[Wie iemand van buiten zijn wapens leent om mee te vechten binnen deze vrijheid, zal de koning één pond betalen en de stad tien schellingen.]

44. Noch maech noch vrient mach hebben eens wesekiins goet, zine doen hem vaste sekerheyt in deser vryheyt.

[Familie noch vriend mag de goederen van weeskinderen bezitten tenzij zij hen een vaste waarborg bieden in deze vrijheid.]

45. Wie soe van buten vecht jeghens onsen poerteren van deser chore, daer zal comen die baliv met den scepenen, mach hi, ende salt beteren ende eysschen den ghenen van buten eenen vrede ende alzulc recht te doene als scepene wisen van deser chore, ende dies moet hi setten eenen poerter te borghe; ende en doet hiis niet, die rechter ende die scepene zullen ter vierscarne gaen ende doen luden die clocke daer si mede te samene roepen die ghemeente, te dwinghene den ghenen rechts te pleghene den coninc ende der poert.
[Wie van buiten vecht tegen onze poorters van deze vrijheid, daar zullen de baljuw en de schepenen bij komen, en mag hij (de baljuw) een vrede eisen van degene van buiten en dat deze recht doet zoals de schepenen van deze vrijheid beslissen en hiertoe moet hij een poorter als borg stellen; en wanneer hij dit niet doet, zullen de rechter en de schepenen de vierschaar spannen en de klok doen luiden waarmede zij de gemeente samenroepen, zodat ze diegene dwingen recht te doen volgens de koning en de stad.]

46. Wie die clocke luut zonder ghemeenen raet der poert, hi zal beteren den coninc III lb. ende der poert een lb.
[Wie de klok luidt zonder toestemming van de stad, zal de koning drie pond betalen en de stad één pond.]

47. Die niet ne comt ter luder clocken hi zal ghelden den coninc X s. ende der poert V s.
[Wie niet verschijnt bij het luiden van de klok, zal de koning tien schellingen betalen en de stad vijf schellingen.]

48. Ontgaet die heeft misdaen, men salne daghen ter vierscarne des derdes daghes, recht te pleghene ende borghe te settene te antwordene vanden stride; comt hi niet, men zalne verbannen, ende den ban salmen houden ter comsten des baliuwes diet berechten zal als graue.
[Ontvlucht een misdadiger dan zal men hem voor de vierschaar dagen op de derde dag om recht te doen en borg te stellen en rekenschap te doen vanwege het betwiste; verschijnt hij niet dan zal men hem verbannen, en de ban zal men aanhouden tot de komst van de baljuw die het zal berechten uit naam van de graaf.]

49. Als die van buten binnen deser chore vechten, daer sal comen die baliv mit scepenen ende eysschen trecht des coninx ende der poert; ontsegghen siit, die rechter sal gaen mit den scepenen ter vierscarne ende salse daghen, opten derden dach rechts te pleghene hem ende der poert; ende en comen si niet, men salse verbannen ende scnuen hare namen ter comsten des balivwes diet berechten sal als graue.
[Wanneer die van buiten vechten binnen deze vrijheid, zullen de baljuw en de schepenen er bij worden gehaald en 's konings recht eisen en dat van de stad; weigeren zij dit dan zullen de rechter met de schepenen de vierschaar spannen en ze dagen om op de derde dag recht te doen hen en de stad; en als zij niet komen zal men hen verbannen en hun namen noteren tot de komst van de baljuw die het zal berechten uit naam van de graaf.]

50. Die woenen binnen deser chore ende kiest eenen anderen waerliken heere danne den coninc, word hiis verwonnen van III scepenen, hi zalt beteren den coninc X lb., der poert een lb.; dat sal berechten die baliv gheliic den graue.
[Diegene die binnen deze vrijheid woont en een andere heer kiest dan de koning zal, als hij schuldig wordt bevonden door drie schepenen, de koning tien pond betalen de stad één pond; de baljuw zal dit berechten uit naam van de graaf.]

51. Al dat ghesciet binnen deser chore van stride, dat salmen betren tviscatte alse hoeghe of het buten ghesciet ware.
[Alles wat geschiedt aan twisten binnen deze vrijheid, dat zal men tweevoudig boeten, zo hoog alsof het buiten [deze vrijheid] zou zijn geschied.]

52. Aldat ghesciet binnen deser chore, dat salmen niet hoegher berechten dan vierscat.
[Alles wat binnen deze vrijheid geschiedt, dat zal men niet hoger berechten dan viervoudig.]

53. In wat ambochte soe die poerters tvisten omme land jeghens die van buten, die baliv is in des conincs stede die sal bevraghen die waerheyt ende salse steden, ende die waerheyt sal hi nemen an die scepene vander vryheyt.
[In welk ambacht de poorters zullen twisten vanwege land jegens die van buiten, en de baljuw is aanwezig in des konings stad, dan zal hij de waarheid nagaan (bevestiging vragen door getuigen) en zal deze vaststellen, en die waarheid zal hij de schepenen van de vrijheid voorleggen.]

54. Niemene moet letten noch panden poerteren van deser vryheyt inder graefscap van Holland, het ne si van haers zelues scout.
[Niemand mag een poorter van deze vrijheid in het graafschap Holland arresteren of panden anders dan vanwege zijn eigen schuld.]

55. Als die poert es ontsteken, wat soe men misdoet op die ghene die comen te helpene jeghen dat vier, dat salmen hem beteren vierscat, den coninc ende der poert, wort hiis verwonnen.
[Als de stad in brand staat, wat men misdoet jegens diegenen die komen helpen om het vuur te bestrijden, dat zal men hen viervoudig vergoeden, (en) de koning en de stad[566], als hij daarvoor wordt schuldig bevonden.]

56. Wie soe wart verwonnen met der waerheyt van drien scepenen van moertbrande, hi zal verliesen siin hoeuet.
[Wie schuldig wordt bevonden op basis van onderzoek door drie schepenen vanwege moorddadige brandstichting zal zijn hoofd verliezen.]

57. Als die poert es ontsteken, wie soe drie scepene weder zeghet siin huus, hi salt beteren X lb. den coninc ende de poert I lb.
[Als de stad in brand staat, wie dan drie schepenen weigert zijn huis af te staan (om te laten afbreken), dan zal diegene tien pond aan de koning betalen en de stad één pond.]

58. Van wes viere drie huze verbernen ofte meer, die ghene zal ghelden des huus verbarnd es van zinen viere X lb., alsoe als scepene wisen, den coninc III lb. enter poert een lb.
[Als vanwege iemands vuur drie of meer huizen verbranden zal hij degenen wiens huizen vanwege zijn vuur zijn verbrand tien pond vergoeden, zoals schepenen oordelen, de koning drie pond en de stad één pond.]

59. Wie siin vier soe niet ne bewaert, daer ne come of help gheroep, hi sal ghelden den coninc een lb. ende der poert X s.
[Wie zijn vuur niet goed bewaakt en er wordt daarom om hulp geroepen, dan zal hij de koning één pond betalen en de stad tien schellingen.]

60. Wanneer soe die rechter vermaent eenen poerter dat hi hem bista in hulpen binnen deser chore, wie soe dattet hem weder seghet ende dies verwonnen wort metter waerheyt van III scepenen, hi salt beteren den coninc een lb. ende der poert X scellinghe.
[Wanneer de rechter een poorter vermaant hem bij te staan binnen de vrijheid en hij weigert hem dat en wordt hieraan schuldig bevonden op basis van onderzoek door drie schepenen, dan zal hij de koning één pond betalen en de stad tien schellingen.]

61. Wanneer soe die rechter vermaent eenen poerter bi rade driere scepene ofte meer, met hem te vaerene in des conincs oerbare, diet hem wederseghet, hi salt beteren den coninc III lb. ende der poert een lb.
[Wanneer de rechter een poorter vermaant op advies van drie of meer schepenen om met hem te reizen in 's konings dienst, en hij weigert dat, dan zal hij de koning drie pond betalen en de stad één pond.]

62. Wat soe scepenen fizieren biden rade des balivwes, dat zal alsoe ghestade wesen als of het ware ghescrreuen in deser chore ende vryheyt.

---

[566] Hier zal de boete viervoudig zijn; zie het verder identieke artikel 44 stadsrecht Vlissingen (1315).

[Wat schepenen vaststellen op advies van de baljuw zal zo onverbrekelijk zijn als of het geschreven was in deze keur en vrijheid.]

Omrne dat wi willen dat dit vaste ende ghestade bliue ende dat mens niet ne breke, soe gheboden wii te seghelne ende te starkene met onsen seghele dese vryheyt onser coninckliker hoecheyt.
[Omdat wij willen dat dit onverbrekelijk zal blijven en dat de mens het niet breekt, hebben wij opgedragen deze vrijheid te zegelen en te sterken met ons zegel van onze koninklijke waardigheid.]

Ghegheuen ende gheuest quinto ydus martii, indictione quinta.
[Gegeven en gevestigd op 11 maart 1248.]

Geraadpleegde archieven en onuitgegeven bronnen

Nationaal Archief (NA), 's-Gravenhage

Archief Graven van Holland (AGH), inv. nrs.:

- *67 = register XIIII 'Oistervant' van akten van hertog Willem van Beieren, graaf van Oostervant, voornamelijk inzake Altena*
- *195 = Memoriale BG., 1377 – 1390*
- *198 = Memoriale BD., 1390 - 1397*
- *202 = Memoriale BH., 1404 – 1406*
- *205 = Memoriale BA., 1409 – 1417*
- *218 = register EL. 32 van akten van graaf Willem IV, lopend over 1337-1345*
- *219 = register EL. 23 van akten van keizerin Margaretha en hertog Willem V inzake Holland, Zeeland en Utrecht, 1346, 1356*
- *220 = register 'O.R.' van akten van hertog Willem V inzake Holland, Zeeland en Henegouwen, 1346-1348*
- *221 = register EL. 22 van akten van hertog Willem V, 1351-1356*
- *223 = register EL. 27 van akten van hertog Willem V, 1355-1357*
- *224 = register EL. 29 van akten van Hertog Willem V, 1356-1358*
- *225 = register EL. 4 van akten van hertog Albert, 1358 – 1359*
- *226 = register IIII van akten van hertog Albrecht, lopend over 1359-1390*
- *228 = register V van akten van hertog Albrecht, 1391-1402*
- *238 = register 'Philippus B' van hertog Filips van Bourgondië, 1435 – 1467*
- *243 = klein register Noord-Holland EL. 1 van akten van graaf Willem III, 1316-1336*
- *289 = groot register Zuidholland EL. 24 van akten van graaf Willem III, 1317-1336*
- *290 = klein register Zuidholland EL. 6 van akten van graaf Willem III, 1313-1336*
- *303 = groot register Zeeland EL. 20 van akten van graaf Willem III, lopend over 1317-1336*
- *316 = groot register Amstelland en Waterland EL. 31 van akten graaf Willem III, 1317-1336*
- *317 = klein register Amstelland en Waterland van akten van graaf Willem III, 1317-1336*
- *355 = register 'Oestvrieslant' van akten van hertog Albert inzake Friesland beoosten het Vlie, lopend over 1398-1403*
- *398 = groot register Woerden*
- *400 = register XV van akten van hertog Albert inzake de heerlijkheden van Blois. 1397-1402*
- *436 = Rekening van mr. Dirk van Tienen van de oorlog tegen het Sticht. 1355 nov. 1 - 1357 dec.*
- *652 = register 'Coninck Willem'*
- *712 = register IX van akten van belening door hertog Jan van Beieren, gravin Jacoba van Beieren en hertog Filips van Bourgondië*
- *1377 = Rekening van Hendrik Hamer van de kost van gravin Machteld van Lancaster en van de kost van hertog Willem V, met bijlage. 1355 juli 5 - 1356 juli 31, 1356 okt. 17 - 1357 mei 29*
- *1665 = Rekeningen van Koen van Oosterwijk. 1355 mrt. 28 – 1356 nov. 17*
- *2118 = Staat van charters van Holland en Zeeland, door mr. Pieter van Renesse van Beoostenzwene. 1441*

Archief van de Leenhoven en Leen- en Registerkamer van Holland, 1520-1807, inv. nrs. 203-238 = index van mr. M. Gousset op de registers van de graven van Holland over de periode 1316-1440

Archief van mr. L.P. van de Spiegel, inv. nr. 570

Archief Nassause Domeinraad 1581-1811, inv. nrs. 473 en 4763

Archief Abdij van Rijnsburg 1179-1577, inv. nr. 103

Archief van de Graven van Blois, 1304-1397, inv. nr. 12

Archief van de Heren van Putten en Strijen, 1235-1459 ("Putten ende Strijen met de houte borden, 1235-1441"; register van allerhande akten sinds 1229, aangelegd door Bartholomeus Arntsz. uter Haghe, klerk van Jacob van Gaasbeek, voltooid mei 1438, met aanvullingen tot 1458), inv. nr. 1

Koninklijke Bibliotheek (KB), 's-Gravenhage

Handschrift, inv. nr. 70B37 = Privilegiën, ordonnantiën etc. betreffende de voormalige stad Reimerswaal; 1315-1595, bijeengebracht door Adriaan Jan de Ruever (1738-1788), pensionaris van Zierikzee

Koninklijk Huisarchief, 's-Gravenhage

Collectie Van Beverningh - Van der Dussen = 'Dese charteren, oude hantvesten ende privilegiën van diversche steden van Hollant van Dominus de Ysselstein'
Collectie Schotel

Universiteitsbibliotheek Leiden

Westerse handschriften, ms. BPL 938 = M. van der Houve, 'Handvest- of Charter Kronijk', III, op het jaar 1322 en IV, op het jaar 1371 (coll. Bibliotheca Publica Latina)
Westerse handschriften, ms. LTK 836 = P. Bondam, Privilegiën en Keuren van Zeeland, inzonderheid van Reimerswale (coll. Maatschappij der Nederlandse Letterkunde)

Het Utrechts Archief (HUA), Utrecht

Verzameling Handschriften, inv. nr. 265 = Register van Nederstichtse rechten en verplichtingen betreffende Gaasbeekse goederen, de Lekdijk Boven-, en Beneden-Dams en van IJsselstein, 1285-1556, samengesteld circa 1512 en circa 1556. Akte van uitgifte van privileges en rechten door Ghyote van IJsselstein en Egmond aan de poorters van IJsselstein, 1360, p. 169-176. Lijst van aanvullende bepalingen door Jan van Egmond, de man van Ghyote van IJsselstein, op voornoemde akte van privilegiëring, z.j., p.177-179

Tresoar, Leeuwarden

Verzameling kleine aanwinsten Tresoar, inv. nr. 62 = Register waarin 'Eene lands-ordonnantie van den jare 1477'
Verzameling Fries Genootschap, inv. nr. 929 = inhoudsopgave van Register waarin 'Eene lands-ordonnantie van den jare 1477' door de Zeeuwse historicus J.W. te Water, met transcriptie van het stadsrecht van Goedereede.

Westfries Archief, Hoorn

Oud archief stad Enkhuizen 1353-1815 (1872), inv. nr. 2 (bergnr. 1), nr. 3 (bergnr. 2) en nr. 4 (bergnr. 3)
Stede en gemeente Grootebroek 1364-1949, inv. nr. 39
Oud archief stad Hoorn 1356-1815, inv. nr. 37 (bergnr. 2652) en 38 (bergnrs. 2653 en 2654)

Waterlands Archief, Purmerend

Stad Edam, (1310) 1357-1813 (1822), inv. nr. 1a , nr. 2 en nr. 41
Stad Monnickendam, (1273) 1403-1813, inv. nr. 75 = 'Privilegen beijde van Waterlant ende onser stede van Monnickendam', handgeschreven kopie door Jacobus Cimonis.
Gemeente Purmerend, (1275) 1582-1813 (1824), inv. nr. 5, regest 4 en nr. 42, regest 57, charterberging

Streekarchief Land van Heusden en Altena, Heusden

Oud-archief Heusden, inv. nrs. A1en A2

Streekarchief Midden-Holland, Gouda

Archief van de stad Schoonhoven, 1271-1813, inv. nrs. 203-1 en 911
Archief van de stad Gouda, 1311-1815, inv. nr. 345
Archief van het ambacht Ammerstol (1322), 1593-1811, inv. nr. 44

Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg

033 Archief van de stad en het ambacht Heenvliet, inv. nr. 102, 104 en 109

Streekarchief Goeree-Overflakkee

Archief gemeente Goedereede, inv. nr. 1 en inv. nr. 4

Regionaal Archief Alkmaar

Gemeente Alkmaar, 1325-1815, inv. nr. 1 en nr. 6

Stads- en streekarchief Naarden

Oud-archief Muiden, inv. nr. 1 = Privilegeboek Muiden, register van afschriften en privileges 1320-1501

Gemeentearchief Rotterdam

Oud archief van de stad Rotterdam, inv. nr. 1 en nr. 2

Gemeentearchief Goes

Archief Stad Goes (1267) 1449-1851 (1927), inv.nr. 3, 4 en 5

Gemeentearchief Tholen

Stadsarchief Tholen 1330-1935, charter nr. 9

Gemeentearchief Weesp

Charters nr. 1 en inv. nr. E 28

Uitgegeven bronnen en oorkondeboeken

- *Annalen van Egmond*. De *Annales Egmundenses* uitgegeven en vertaald door Marijke Gumbert-Hepp en J.P. Gumbert. Hilversum 2007.
- Asschenfeldt, Friedrich, *Urkundenbuch der Stadt Lübeck*. 9 dln. Lübeck 1843-1905.
- Berkelbach van der Sprenkel, J.W., *Regesten van oorkonden betreffende de bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301-1340*. Utrecht 1937.
- Bos-Rops, J.A.M.Y., J.G. Smit en E.T. van der Vlist, *Holland bestuurd. Teksten over het bestuur van het graafschap Holland in het tijdvak 1299-1567*. Den Haag 2007.
- Breen, J.C., *Rechtsbronnen der stad Amsterdam*. 's-Gravenhage 1902. [Werken OVR, 2de reeks, nr. 4].
- Bruch, H., 'Stadrechten in het Land van Arkel I, Het stadrecht van Leerdam', in: *BVGO* 7e r. nr. 7 (1936) p. 87-94.
- Bruch, H., 'Stadrechten in het Land van Arkel II, De stadrechten van Gorinchem', in: *BVGO* 7e r. nr. 9 (1938) p. 122-128.
- Bruch, H., *Middeleeuwsche rechtsbronnen van Gorinchem*. Utrecht 1940. [Werken OVR, 3de reeks, nr. 8]. Aanvulling hierop in: *VMOVR* 10 (1952) p. 647-656.
- Burgers, J.W.J. en E.C. Dijkhof (uitg.), *De oudste stadsrekeningen van Dordrecht 1283-1287*. Hilversum 1995 [Apparaat voor de geschiedenis van Holland deel 11].
- Camps, H.P.H., *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312*. Zie *ONB*.
- Cau, Cornelis e.a., *Groot placaet-boeck, vervattende de placaten, ordonnantien ende edicten van de doorluchtige, hoogh mog. heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden: ende vande ed. groot mog. heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt*. 's-Gravenhage 1658-1797 (10 delen).
- Cerutti, F.F.X. (uitg.d.), *Middeleeuwse rechtsbronnen van stad en heerlijkheid Breda*. Dl. I *Inleiding – Rechtsbronnen tot 1405*. Utrecht 1956. Dl. II, *Rechtsbronnen 1405-1477*. Bussum 1972 [Werken OVR 3e reeks, nr. 17/1 en 17/2].
- *ChHZ. Groot Charterboek der graaven van Holland, van Zeeland en heeren van Vriesland*. Zie F. van Mieris.
- Colmjon, G., *Register van oorkonden die in het Charterboek van Friesland ontbreken, tot het jaar 1400*. Leeuwarden 1883.
- Dalen, J.L. van, 'Oorkonden en regesten betreffende de stad Dordrecht en hare naaste omgeving tijdens het grafelijke huis van Holland, 1006-1299', in: *Bijdragen en mededelingen van het historisch genootschap Utrecht* 33 (1912).
- Dillo, M. en G.A.M. van Synghel, *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312*. Zie *ONB*.
- Drossaers, S.W.A., *Het archief van de Nassause Domeinraad*. dl. II Regestenlijst van oorkonde 1 (1106-1459), 's-Gravenhage 1955.
- Enklaar, D.Th., *Middeleeuwsche rechtsbronnen van stad en lande vn Gooiland*. Utrecht 1932. [Werken OVR, 3de reeks, nr. 3].
- Fasel, W.A., *De Alkmaarse rechtsbronnen*. 2 dln. Alkmaar z.j.
- Fruin Azn., R. Th., *De middeleeuwsche rechtsbronnen der kleine steden van het Nedersticht van Utrecht*. 3 dln. 's-Gravenhage 1892-1903. [Werken OVR, 1ste reeks, nr. 13].
- Fruin, J.A., *De oudste rechten der stad Dordrecht en van het Baljuwschap van Zuidholland*. 2 dln. 's-Gravenhage 1882.
- Fruin, J.A. en M.S. Pols (uitg. d.), *Het rechtsboek van Den Briel. Beschreven in vijf tractaten door Jan Matthijssen*. 's-Gravenhage 1880. [Werken OVR, 1ste reeks, nr. 1].
- Geer van Jutphaas, B.J.L. de, 'Die handtveste van der Ameyde', in: *VMOVR* 2 (1886) p. 9-30.
- Geer van Jutphaas, B.J.L. de, 'Rechten van Vianen', in: *VMOVR* 2 (1887) p. 108-189.
- Geer van Oudegein, J.J.de, 'Onuitgegevene oorkonden betreffende het slot, de stad en de heerlijkheid van IJsselstein' in: *Codex Diplomaticus Neerlandicus* 2e s. dl. 4, 2e afd. (1857), p. 78-167.
- Gouw, J.L. van der, 'Rechtsbronnen van Heukelum', in: *VMOVR* nieuwe reeks, dl. 4 (1984) p. 5-47.

- Hamaker, H.G. (uitg.d.), *De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis*. 3 dln. Utrecht 1875-1878.
- Hamaker, H.G. (uitg.d.), *De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche huis*. 2 dln. Utrecht 1879-1880.
- *Handvesten, privilegiën, willekeuren ende ordonnantien der Stadt Enchuysen. Daer noch by gevoeght zijn de Handtvesten en Privilegiën der steden Alckmaer, Hoorn en Medemblick, mitsgaders andre West-Vriesche en Drechterlandtsche Voorrechten*. Enkhuizen 1667.
- Heeringa, K., *Rechtsbronnen der stad Schiedam*. 's-Gravenhage 1904.
- Hemptinne, Th. de en A. Verhulst (ed.), *De oorkonden der graven van Vlaanderen (juli 1128 – 1191)*. Brussel 1988/2001. Zie *OGV* II.
- Henderikx, P.A. (red.), uitg. d. I.P. Back, P. Blom, P.A. Henderikx, H.J. Vader en J.W. Zondervan, *Cartularium van de heren van Veere uit het geslacht van Borsele 1282-1481, 1555*. Hilversum 2007.
- Hoppenbrouwers, P.C.M., 'De costumen van Heusden', in: *VMOVR,* n. r. 6 (1990) p. 50-120.
- Houve, M. van der, *Hantvest of chartre chronyck van de landen van Oud-Batavien, Oud-Vriesland, Oud-Francenland, nu Holland, Zeeland, West-Friesland, ende andere Vrieslanden, Gelderland, Utrecht, ende Over-IJsel* (…). 2 delen. Leiden 1636.
- Janse, A. (uitg.), *Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek*. Den Haag 2005.
- Korteweg, K.N., *Rechtsbronnen van Woudrichem en het Land van Altena*. 2 dln. Utrecht 1948.
- Kieft, C. van de en J.F. Niermeyer, *Elenchus Fontium Historiae Urbanae. Quem emendum curaverunt*. Volumen primum, Leiden 1967.
- Kruisheer, J.G., *De oorkonden en de kanselarij van de graven van Holland tot 1299*. (*OKGH*). 2 dln. 's-Gravenhage-Haarlem 1971.
- Kruisheer, J.G., *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*. Zie *OHZ*.
- Kuile, G.J. ter, *Oorkondenboek van Overijssel. Regesten 797-1350*. 6 dln. Zwolle 1963.
- Lams, W.G., *Het groot previlegie en hantvest boeck van Kennemerlandt en Kennemer-gevolgh: mitsgaders, alle de voorrechten, octroye, geapprobeerde keuren en rechten*. Amsterdam 1664.
- Lans, C.C.J., *Privilegien, ordonnantien en overeenkomstigen acten betrekking hebbende op de Krimpenerwaard*. 's-Gravenhage 1993.
- Leeuwen, S. van, *Handvesten ende privilegien van den lande van Rijnland, met den gevolge van dien. Begrijpende niet alleen de handvesten ende privilegien van het heemraadschap ende waterschap van Rijnland, maar ook allerhande privilegien, vonnissen, brieven, appointementen, accorden &c. soo de bysondere steden en dorpen onder Rijnland, als het landschap ende steden van Holland in 't gemeen aangaande (...)*. Leiden-Rotterdam 1667.
- Leeuwen, Simon van, *Costumen, keuren ende ordonnantie, van het baljuschap ende lande van Rijnland*. Leyden/Rotterdam 1667.
- Limburg Brouwer, P.A.S. van, *Boergoensche charters 1428 – 1482*. Amsterdam - 's-Gravenhage 1869.
- Matthaeus, A., *Veteris aevi analecta seu vetera aliquot monumenta quae hactenus nondum visa*. 10 dln., Lugduni Batavorum 1698-1710; ed. 2a, 5 dln., Hagae Comitum 1738.
- Meerkamp van Embden, A. (uitg.d.), *Stadsrekeningen van Leiden (1390-1434)*. 2 dln., Amsterdam 1913.
- Mieris, F. van, *Groot Charterboek der graaven van Holland, van Zeeland en heeren van Vriesland (…)*. 4 dln. Leiden 1753-1756.
- Mollenberg, C.J. (uitg. d.), *Onuitgegeven bronnen voor de geschiedenis van Geertruidenberg*. 's-Hertogenbosch 1899.
- Muller Fz., S. en A.C. Bouman, *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301*. Zie *OSU*.
- Muller Fz., S., *De middeleeuwse rechtsbronnen der stad Utrecht*. 3 dln. met glossarium. 's-Gravenhage 1883-1885.
- Muller Fz., S., *Het rechtsboek van den Dom van Utrecht door Mr. Hugo Wstinc*. 's-Gravenhage 1895. [Werken OVR, 1ste reeks, nr. 18].
- Muller Fz., S., *Regesten van het archief der bisschoppen van Utrecht (722-1528)*. 3 dln. Utrecht 1917.

- Muller, P.L., *Regesta Hannonensia. Lijst van oorkonden betreffende Holland en Zeeland uit het tijdvak der regeering van het Henegouwse huis, 1299-1345, die in het charterboek van Van Mieris ontbreken*. uitgegeven vanwege de Koninklijke Academie van Wetenschappen. 's-Gravenhage 1881.
- *OBA. Oorkondenboek van Amsterdam tot 1400*. uitg. door P.H.J. van der Laan, Amsterdam 1992.
- *OGV* II. *De oorkonden der Graven van Vlaanderen (Juli 1128-September 1191)* Band I : Regering van Diederik van de Elzas (Juli 1128-17 Januari 1168), door Th. de Hemptinne en A. Verhulst, Brussel 1988.
- *OHZ. Oorkondenboek van Holland en Zeeland*, uitg. vanwege de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Eerste afdeling, tot het einde van het Hollandsche Huis, bew. door L. Ph.C. van den Bergh, 2 dln., Amsterdam en 's-Gravenhage 1866 (1868) – 1873. – *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot het einde van het Hollandsche Huis*. Supplement bew. door J. de Fremery, 's-Gravenhage 1901. – *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*. uitgegeven door A.C.F. Koch, J.G. Kruisheer en E.C. Dijkhof, 5 dln., 's-Gravenhage-Assen/Maastricht-Assen/Den Haag 1970-2005; J.W.J. Burgers e.a., *Index van namen en cumulatieve lijst van verkort aangehaalde werken*. Den Haag 2005.
- *ONB. Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312*. I, *De Meierij van 's-Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert)*. 2 dln., bew. door H.P.H. Camps, 's-Gravenhage 1979; II, *De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom*. bew. door M. Dillo en G.A.M. van Synghel m.m.v. E.T. van der Vlist, Den Haag 2000 (*RGP* uitgegeven door het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis).
- Opperman, O., *Fontes Egmundenses*. Utrecht 1933 [Werken uitg. door het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, 3e serie 61].
- *OSU. Oorkondenboek van het Sticht Utrecht*. uitg. door S. Muller Fz., A.C. Bouman, K. Heeringa [en] F. Ketner, 5 dln. (7 bdn.), 's-Gravenhage (1920) 1925-1959.
- Pols, M.S., 'Bevestiging der handvesten van Goedereede door hertog Philips van Bourgondie, December 1451', in: *VMOVR* 1 (1885) p. 330-347.
- Pols, M.S., 'De rechten der stad Goedereede' in: *VMOVR* 2 (1892) p. 288-357.
- Pols, M.S., 'Oudste rechten van de stad Geervliet', in: *VMOVR* 1 (1883), p. 185-201; II (1887), p. 78-107.
- Pols, M.S., *Westfriesche stadrechten*. dln. I en II, 's-Gravenhage 1885/1888.
- Prevenier, W. (ed.), *De oorkonden der graven van Vlaanderen, 1191-aanvang 1206*. Brussel 1964-1971. Zie *OGV* I.
- Prevenier, W. en J.G. Smit (eds.), *Bronnen voor de geschiedenis der dagvaarten van de Staten en steden van Holland vóór 1544. Deel I, 1276-1433; eerste stuk: Indeling, lijsten en indices; tweede stuk: Teksten.* 's-Gravenhage 1987-1991[*RGP* Grote Serie 201 en 202].
- Schwartzenberg, en Hohenlansberg, G.F. thoe e.a. (red.), *Groot placaat en charter-boek van Vriesland.* 6 dln. Leeuwarden 1768-1795.
- Smit, H.J., *De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwsche huis. Tweede deel.* Utrecht 1929.
- Smit, J.G. (ed.), *Bronnen voor de geschiedenis der dagvaarten van de Staten en steden van Holland vóór 1544. Deel II: 1433-1467. Tweede stuk. Teksten.* Den Haag 2005 [*RGP* Grote Serie 256] en *Deel III: 1467-1477*. Den Haag 1998 [*RGP* Grote Serie 242].
- Stoke, Melis, *Rijmkroniek van Holland.* Door J.W.J. Burgers (uitg. d.), *Rijmkroniek van Holland (366–1305) door een anonieme auteur en Melis Stoke.* 's-Gravenhage 2004 [*RGP* Grote Serie 251]. [Eerder uitgegeven door W.G. Brill (red.), *Rijmkroniek van Melis Stoke.* Werken van het Historisch Genootschap, nieuwe serie, nr. 40 en 42, Utrecht 1885; herdruk Utrecht 1983].
- Telting, A., 'Oude rechten van Nieuwpoort', in: *VMOVR* 4 (1899) p. 17-47.
- Telting, A., 'Oude rechten van 's Gravenzande', in *VMOVR* 4 (1901), p. 354-429.
- Unger, W. S., 'De keuren van St. Maartensdijk', in: *VMOVR* 10 (1946) p. 117-137.
- Unger, W.S. en J.Th. de Smidt, 'Rechtsbronnen van Tolen', in: *VMOVR* 11 (1956) p. 281-364.
- Unger, W.S., *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijken tijd.* 3 dln. 's-Gravenhage 1923-1931.
- Unger, J.H.W., W. Bezemer en E.A. Engelbrecht (uitg.d.), *Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam.* 5 dln. Rotterdam 1892-1973.

Literatuur

- Abels, P., K. Goudriaan, N. Habermehl en J. Kompagnie (red.), *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis*. Hilversum 2002.
- Aelst, A.C. van, *Schets der staatkundige en kerkelijke geschiedenis en van den maatschappelijken toestand der stad Oudewater tot hare inneming en gedeeltelijke verwoesting in 1575*, Gouda 1893.
- Alders, G.P., J.G. Kruisheer, A. Schweitzer en J. van Venetien, *Het ontstaan van Beverwijk als stedelijke nederzetting, met een editie van de stadskeur van 11 november 1298*. Hilversum 1998.
- *Algemene geschiedenis der Nederlanden in twaalf delen*. Utrecht 1949-1958 = *AGN*.
- *Algemene geschiedenis der Nederlanden*. 15 delen, Haarlem 1977-1983 = *NAGN*.
- Algra, N.E., *Zeventien keuren en vierentwintig landrechten*. Doorn 1991 (2e druk).
- Alkemade, K. van en P. van der Schelling, *Beschrijving van de stad Brielle en de Lande van Voorn mitsgaders de privilegien, keuren enz. der stede en vrije heerlijkheid van Heenvliet*. 2 dln. Rotterdam 1729.
- Allan, A.J., *Het Kennemer landrecht van 1274 tot het begin van de* Republiek. Den Haag 2005.
- Andela, H.A.M., *Bolsward, van handelsstad tot Hanzestad*. Bolsward 1988.
- Appel, L., 'Hantvesten ende privilegien van Monnickendam en Waterlant', in: *Jaarboek 2004 Vereniging Oud Monnickendam* (2004) p. 48-76.
- Avonds, P. en H.M. Brokken, 'Heusden tussen Brabant en Holland (1317-1357). Analyse van een grensconflict', in: *Varia Historica Brabantica* 4 (1975) p. 1-95.

- Baart, J.M. (e.a.), *De Hollandse stad in de dertiende eeuw*, Zutphen 1988.
- Bailly, M.-C. Le, *Recht voor de raad. Rechtspraak voor het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland in het midden van de vijftiende eeuw*. Hilversum 2001.
- Barbas, J.A., *Uit het land van Arkel. Beschrijving van Heukelum*. Nijmegen 1892.
- Bavel, Bas J.P. van, *Goederenverwerving en goederenbeheer van de abdij Mariënweerd (1129-1592)*. Hilversum 1993
- Bavel, B. van, 'Een verbeten jacht op valse oorkonden', in *Madoc. Tijdschrift over de Middeleeuwen* 4 (1993) p. 245-251.
- Bavel, Bas van, *Manors and Markets. Economy and society in the Low Countries, 500-1600*. Oxford 2010.
- Beek, Marijke en Marinus Kooiman, *Oudewater geschiedenis en architectuur*. Zeist 1993.
- Beekman, M., *Beschreiving van de Stad en Baronnie Asperen. Vertoonende haare oudheid, gebouwen, hooge, en verdere regeering (...)*. Utrecht 1745.
- Behets, J., 'De oorsprong van de jaar- en voogdgedingen en van de wijsdommen, voornamelijk in de Zuidelijke Nederlanden', in: *TvR* XXXIX nr. 3 (1971), p. 375-450.
- Beka, Johannis de et Wilhelmi de Heda, *De Episcopis Ultraiectinis recogniti et notis historicis*. Utrecht 1643.
- Beke, Johannes de, *Croniken van den Stichte van Utrecht ende van Hollant*. 's-Gravenhage 1982.
- Benders, J.F., *Bestuurstructuur en schriftcultuur. Een analyse van de bestuurlijke verschriftelijking in Deventer tot het eind van de vijftiende eeuw*. Kampen 2004.
- Berents, D.A., 'Galg en rad', in: H.A. Diederiks/H.W. Roodenburg (red.), *Misdaad, zoen en straf*. Hilversum 1991.
- Bergh, L.P.V. van den, *Beschrijving der vroegere Nederlandsche gemeentezegels in het Rijks-Archief en ook elders bewaard*. 's-Gravenhage 1878.
- Berkenvelder, F.C., *Stedelijk burgerrecht en burgerschap: een verkennende inventarisatie in Deventer, Kampen en Zwolle*. Zwolle 2005.
- Berkum, H. van, *Beschryving der stadt Schoonhoven*. Gouda 1762.
- Besteman, J.C., 'Medemblik, een Zuiderzeestadje met een afwijkende voorgeschiedenis', in: H. Sarfatij (red.), *Verborgen steden. Stadsarcheologie in Nederland*. Amsterdam 1990, p. 53-56.
- Beukers, E., 'Zweder van Abcoude verleent stadsrecht aan Geervliet', in: E. Beukers en Th. de Nijs, *Het bijzondere van Holland. Een geschiedenis van Holland in 25 verhalen*. Hilversum 2005.

- Blécourt, A.S. de en E.M. Meyers, *Memorialen van het Hof (den Raad) van Holland, Zeeland en West-Friesland, van den secretaris Jan Rosa.* dln. I, II en III, Haarlem 1929.
- Blécourt, A.S. de en H.F.W. Fischer, *Kort begrip van het oud-vaderlands burgerlijk recht*. Groningen 1969.
- Blockmans, F., 'De oudste privilegies der groote Vlaamsche steden', in: *Nederlandsche Historiebladen* 1 (1938) p. 421-446.
- Blockmans, W. en P. Hoppenbrouwers, *Eeuwen des onderscheids. Een geschiedenis van middeleeuws Europa.* Amsterdam 2002.
- Blockmans, Wim, *Metropolen aan de Noordzee.* Amsterdam 2010.
- Blok, P.J., *Eene Hollandsche stad in de middeleeuwen.* 's-Gravenhage 1883.
- Blok, P.J., *Geschiedenis eener Hollandsche stad.* dl. I: *Middeleeuwen.* 's-Gravenhage 1910.
- Blok, D.P., 'Het goederenregister van de Sint-Maartenskerk te Utrecht', in: *Mededelingen van de Vereniging voor naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam.* Jg. 33 (1957), p. 89-104.
- Blok, D.P., 'Holland sinds Gosses. De vorming van het graafschap opnieuw bezien', in: D.E.H. de Boer e.a. (red.), *Holland in wording. De ontstaansgeschiedenis van het graafschap Holland tot het begin van de vijftiende* eeuw. Hilversum 1991, p. 9-25.
- Blom, T., *Leerdam. Heerlijkheid, stad en graafschap. Fragmenten uit de Leerdamse historie.* Leerdam 2005.
- Boer, A.W. den, 'Wanneer werd Oudewater tot stad verheven?', in : *Zuid Holland* 3de jg. (1957), p. 60-65.
- Boer, A.W. den, 'De zegels en het wapen van Oudewater', in: Leemans-Prins, E.C.M. (red.), *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland.* (Zuid-Hollandse Studiën 12) 's-Gravenhage 1966, p. 181-192.
- Boer, Dick E.H. de, "Op weg naar volwassenheid." De ontwikkeling van productie en consumptie in de Hollandse en Zeeuwse steden in de dertiende eeuw', in: J.M. Baart, *De Hollandse stad in de dertiende eeuw*, Zutphen 1988.
- Boer, D.E.H. de (e.a.), *Nederlands verleden in vogelvlucht.* dl. I, *Middeleeuwen: 300 tot 1500*. Leiden 1992.
- Boer, D.E.H. de, en E.H.P. Cordfunke, *Graven van Holland. Portretten in woord en beeld (880-1580).* Zutphen 1995.
- Boer, D.E.H. de, E.H.P. Cordfunke en H. Sarfatij (red.), *Wi Florens… De Hollandse graaf Floris V in de samenleving van de dertiende eeuw.* Utrecht 1996.
- Boer, D.E.H. de, 'Florerend vanuit de delta. De handelsbetrekkingen van Holland en Zeeland in de tweede helft van de 13e eeuw', in: D.E.H. de Boer, E.H.P. Cordfunke en H. Sarfatij (red.), *Wi Florens… De Hollandse graaf Floris V in de samenleving van de dertiende eeuw.* Utrecht 1996.
- Bont, Chris de, '*Delfts Water'.Tweeduizend jaar bewoning door waterbeheer in het Delftse.* Delft 2000.
- Boom, H. ten, 'De eerste secretarissen van Rotterdam. Gegevens over ambt, werkzaamheden en personen tot circa 1530', in: *Rotterdams Jaarboekje* VIII 7 (1979) p. 151-174.
- Boomgaard, J.E.A., *Misdaad en straf in Amsterdam. Een onderzoek naar de strafrechtspleging van de Amsterdamse schepenbank 1490-1522*. Zwolle 1992.
- Boonen, Ute K., *De begin- en slotformules in Utrechtse oorkonden uit de dertiende en veertiende eeuw: een vergelijking van Middelnederlandse en Latijnse formuleringen.* Universität zu Köln nov. 2005. Digitale publicatie artikel nummer 05.06 www.neerlandistiek.nl
- Borger, Guus J., 'Inleiding', in: Reinout Rutte & Hildo van Engen, *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht.* Hilversum 2005.
- Boschma-Aarnoudse, C., *Tot verbeteringe van de neeringe deser Stede. Edam en de Zeevang in de late Middeleeuwen en de 16e eeuw.* Hilversum 2003.
- Bos-Rops, J.A.M.Y., 'Willem Eggert, (circa1360-1417). Een Amsterdams koopman in grafelijke dienst', in: *Hollandse Studiën* 12 (1982) p. 39-72.
- Bos-Rops, J.A.M.Y., *Graven op zoek naar geld: de inkomsten van de graven van Holland en Zeeland, 1389-1433*. Hilversum 1993.

- Brandt, C.D.J., *Bijdrage tot de kritiek van de Hollandsche stadsrechten der 13e eeuw*. Utrecht 1921 (diss.).
- Brandt, Ahasver von, *Werkzeug des Historikers. Eine Einführung in die historischen Hilfswissenschaften*. Stuttgart 1998.
- Breuker, Ph. H. en A. Janse, *Negen eeuwen Friesland – Holland. Geschiedenis van een haat-liefde verhouding*. Zutphen 1997.
- Brokken, H.M., 'De voormalig Hollandse gebieden in de provincie Noord-Brabant', in: *Holland. Regionaal-historisch tijdschrift* veertiende jg. nr. 1 (1982) p. 121-127.
- Brokken, H.M., *Het ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse twisten*. Zutphen 1982 (diss.).
- Bruch, H., *Middeleeuwsche rechtsbronnen van Gorinchem*. Utrecht 1940 (Werken OVR, 3de reeks, nr. 8).
- Bruch, H., 'Stadrechten in het land van Arkel, I. Het stadrecht van Leerdam', in: *BVGO* 7de reeks nr. 7 (1936).
- Brugmans, H. en K. Heeringa, *Corpus Sigillorum Neerlandicorum. De Nederlandsche zegels tot 1300 afgebeeld en beschreven*. 3 dln. 's-Gravenhage 1937-1940.
- Bruijn, M.W.J. de, 'Consules civitatis. Ontstaan en opkomst van de Utrechtse gemeenteraad', in: *Jaarboek Oud Utrecht* (1996) p. 5-44.
- Bruijn, Martin W.J. de, *IJsselstein de vesting*. IJsselstein 2005.
- Bruin, J. de, 'Over Gommerskarspel en een koekoeksjong genaamd Enkhuizen', in: *Steevast* (1997) p. 4-19.
- Bruin, J. de, 'Waarom Enkhuizen niet in 1355, maar in 1356 stadsrechten kreeg', in: *Steevast* (2001) p. 23-28.
- Bruin, J. de, 'Hoorn dorp en stad. Middeleeuwse topografie en institutionele ontwikkelingen tot het begin van de 19e eeuw', in: *Oud Hoorn*, jubileumnummer, 29ste jrg. (maart 2007) p. 3-30.
- Burgers, J.W.J. (uitg.d.), *Rijmkroniek van Holland (366–1305) door een anonieme auteur en Melis Stoke*. 's-Gravenhage 2004 (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie 251).
- Busch, A.J., 'De zegels en het wapen van Dordrecht', in: E.C.M. Leemans-Prins, *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland*. 's-Gravenhage 1966, p. 65-90.

- Camps, H.P.H., *De stadsrechten van graaf Willem II van Holland en hun verhouding tot het recht van 's-Hertogenbosch*. Utrecht 1948 (diss. Amsterdam).
- Camps, H.P.H., 'Twee teksten van het stadsrecht van Den Bosch', in: *TvR* 21 (1953) p. 459-476.
- Camps, H.P.H., 'Het stadsrecht van Haarlem opnieuw bekeken', in: *Miscellanea mediaevalia in memoriam Jan Frederik Niermeyer*. Groningen 1967, p. 293-304.
- Camps, H.P.H., 'Aantekeningen over het oudste stadsrecht van 's-Hertogenbosch', in: *TvR* LV (1987) p. 335-364.
- Camps, H.P.H., *De stadsrechten van graaf Willem II van Holland. Een diplomatische, tekstkritische en historische studie*. Hilversum 1989 (Middeleeuwse Studies en Bronnen 12).
- Camps, H.P.H., *Het stadsrecht van Den Bosch van het begin (1184) tot het Privilegium Trinitatis (1330): een exposé met enkele nabeschouwingen*. Hilversum 1995.
- Cappon, C.M. en H. van Engen, "…bider kore vanden dorpe…'. Het stadsrecht van Brouwershaven (1403)', in: *Pro Memorie* 4 (2002) p. 230-255.
- Cappon, C.M. en H. van Engen, 'De stadsrechtoorkonden van Brielle (1330 en 1343)', in: *VMOVR* n.r. 10 (1999) p. 135-162.
- Cappon, C.M. en H. van Engen, 'Het stadsrecht van Brouwershaven' in: *Kroniek van het land van de zeemeermin (Schouwen-Duiveland)* 27 (2002) p. 5-24.
- Cappon, C.M. en H. van Engen, 'Stad door stadsrecht? De betekenis van de stadsrechtverlening voor de stadjes Goedereede (1312), Brielle (1330 en 1343), Geervliet (1381) en Brouwershaven (1403)', in: *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis* 4 (2001) p. 168-188.
- Carasso – Kok, M. (red.), *Geschiedenis van Amsterdam – Een stad uit het niets, tot 1578*. Amsterdam 2004.

- Coenen, J.M.A., 'Graaf en grafelijkheid in de dertiende eeuw' in: D.E.H. de Boer e.a. (red.), *Holland in wording. De ontstaansgeschiedenis van het graafschap Holland tot het begin van de vijftiende* eeuw. Hilversum 1991, p. 27-50.
- Cordfunke, E.H.P. (red.), *Alkmaar van boerderij tot middeleeuwse stad*. Alkmaar 1972.
- Cordfunke, E.H.P. (red.), *Alkmaar in prehistorie en middeleeuwen. Tien jaar stadskernonderzoek*. Zutphen 1978.
- Cordfunke, E.H.P. e.a. (red.), *De Hollandse stad in de 13e eeuw*. Zutphen 1988.
- Cordfunke, 'Familierelaties en dynastieke belangen', in: D.E.H. de Boer, E.H.P. Cordfunke en H. Sarfatij (red.), *Wi Florens… De Hollandse graaf Floris V in de samenleving van de dertiende eeuw*. Utrecht 1996, p. 20-37.
- Cox, J.C.M., "'*Der beden des poerters der stede van Alcmair goedertierlijc toe ghenegen" Stadsrecht Alkmaar – 11 juni 1254*'. Alkmaar 2003.
- Cox, J.C.M., *Repertorium van de stadsrechten in Nederland – 'Quod vulgariter statreghte nuncupatur'*. Den Haag 2005 (Werken nr. 33 van de Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht).
- Cox, J.C.M., *De Heeren van Alkmaer. Regeerders en regenten Vroedschap en Raad 1264 – 2005*. Alkmaar 2005.
- Cox, J.C.M., 'Het Weesper stadsrecht – 1355', in: *Tussen Vecht en Eem*, 24ste jrg. nr. 2 (mei 2006) p. 51-65.
- Cox, Joost C.M., *Het stadsrecht van Edam 'Aan onse ghetrouwe poorters van Edam'*. Edam 2006.
- Cox, Joost C.M., 'Stedelijke trots en stadsrechtvieringen', in *Holland, Historisch Tijdschrift*. nr. 2, 38e jrg. (juli 2006), p. 63-75.
- Cox, J.C.M., 'Het stadsrecht van Hoorn', in: *Oud Hoorn*, jubileumnummer, 29ste jrg. (maart 2007) p. 3-30.
- Cox, Joost, 'Een grafelijke stad. De graven van Holland en het stadsrecht', in: D. Aten e.a. (red.), *Geschiedenis van Alkmaar*. Zwolle 2007, p. 39-47.

- Dahmeijer, J. en P.G. Reedijk, *'s-Gravenzande in verleden en heden*. 's-Gravenzande 1981.
- Defilet, M.P. en T. de Ridder, 'Grafelijke hof te Vlaardingen kort na 985 aangelegd. Datering oudste hof van Holland door C14-datering bevestigd' in: *Terra Nigra* (2001) nr. 150, p. 50-54.
- Dekker, C., *Een schamele landstede. Geschiedenis van Goes tot aan de Satisfactie in 1577*. Goes 2002.
- Dekker, C., 'Van dorp tot stad', in: C. Dekker e.a., *Goes zeshonderd jaar stad*. Goes 2005, p. 11-25.
- Dekker, C., Ph. Maarschalkerweerd en J.M. van Winter (red.), *Geschiedenis van de provincie Utrecht tot 1528*. I, Utrecht 1997.
- Delahaye, A., 'Heerlijkheid en heren van Zevenbergen', dl. I (c. 1280) – 1453; II 1453-1794. *Publikaties van het Archivariaat 'Nassau Brabant'*, nr. 1 (1968) en 8 (1969).
- Delahaye, A., 'Het kasteel van Zevenbergen', in: *De heren XVII van Nassau Brabant*. Zundert 1979, p. 337-360.
- Diederich, T., 'Zegeltypologie. Inleiding en beschrijving van diverse zegeltypen', in: J.G. Smit (red.), *De Nederlandsche Leeuw*. jaargang CX, nr. 7-8, themanummer *Sigillografie*.
- Dijkhof, E.C., *Het oorkondewezen van enige kloosters en steden in Holland en Zeeland 1200-1325*. [Schrift en schriftdragers in de Nederlanden in de Middeleeuwen III], Leuven 2003.
- Dijkhof, E.C., 'Op weg naar autonomie', in: Carasso-Kok, M. (red.), *Geschiedenis van Amsterdam. Een stad uit het niets, tot 1578*. Amsterdam 2004, p. 63-73.
- Dijkman, Jessica, *Medieval market institutions. The organisation of commodity markets in Holland, c. 1200 – c. 1450*. Utrecht 2010.
- Doorn, Z. van en Nico Plomp, 'De zegels en het wapen van Woerden', in: Leemans-Prins, E.C.M. (red.), *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland*. (Zuid-Hollandse Studiën 12) 's-Gravenhage 1966, p. 261-270.
- Don, Peter, *Voorne-Putten*. Zwolle 1992.
- Dutour, Thierry, *La ville mediévale: origines et triomphe de l'Europe urbaine*. Parijs 2003.

- Engel, E., *Die deutsche Stadt im Mittelalter*, Düsseldorf 2005; oorspr. *Die deutsche Stadt des Mittelalters*, München 1993.
- Engen, H. van, A. Kos en R. Rutte, 'Eenen niewen stede, ergens daer sij ons ende haer ter besten oorbaer staedt' – Over de wording van de stad Naarden in de tweede helft van de veertiende eeuw', in: *Tussen Vecht en Eem* 18 (2000) nr. 3, p. 96-105.
- Engen, Hildo van, 'Kastelein Willem van Kronenburg en de stedelijke ontwikkeling van laatmiddeleeuws Heusden', in: *Holland. Historisch tijdschrift* 40 nr. 2 (2008) p. 81-96.
- Engen, H. van, 'Geen schraal terrein. Stadsrechten en het onderzoek naar stadswording', in: Reinout Rutte en Hildo van Engen, *Stadswording in de Nederlanden*. Hilversum 2005, p. 63-86.
- Ennen, E., *Die europäische Stadt des Mittelalters*. Göttingen 1987; oorspr. 1972.

- Fafianie, A.M., 'IJsselsteinse stadsmuur, beproefd weerbaar', in: *Historische Kring IJsselstein* nr. 50/51 (1989) p. 202-236.
- Feijst, G. van der, *Geschiedenis van Schiedam*. Schiedam 1975.
- Flink, K. en B. Thissen, 'De Gelderse steden in de Middeleeuwen-data en feiten, aspecten en suggesties', in: J. Stinner en K-H. Tekath, *Het hertogdom Gelre Geschiedenis, kunst en cultuur tussen Maas, Rijn en IJssel*. Utrecht 2003, p. 207-245.
- Fockema Andreae, S.J., 'Het wezen en de beteekenis der verleening van stadsrechten in Nederland', in: *Handelingen v.d. Mij. van Ned. Letterkunde* (Leiden 1891) p. 21-49.
- Fockema Andreae, S.J., 'Het bewijs in strafzaken hier te lande in de middeleeuwen', in: *Bijdragen tot de Nederlandsche rechtsgeschiedenis*. 5e bundel Haarlem 1914, p. 25-70.
- Fockema Andreae, S.J., *Het oud-Nederlandsch Burgerlijk Recht*. 2 dln, Haarlem 1906
- Fox, J., 'De ontwikkeling van Gorinchem's stedelijke autonomie in de middeleeuwen', in: *Holland* (1969) p. 165-177.
- Frankewitz, St. en G. Venner, *De zegels der steden en dorpen in het Overkwartier van Gelder 1250 – 1798*. Venlo 1987 (tweetalig).
- Frederiks, K.J., *Het oud-Nederlandsch strafrecht*. Haarlem 1918.
- Fruin, R., *Het archief der stad Reimerswaal*. 's-Gravenhage 1897.
- Fruin, R. (uitg.), *Philippus de Leyden. De cura rei publicae et sorte principantis*. 's-Gravenhage 1900 [Werken OVR II, 1].
- Fruin, R., *De keuren van Zeeland*. Den Haag 1920 [Werken OVR 2e reeks, nr. 20].
- Fuhrmann, Bernd, *Die Stadt im Mittelalter*. Stuttgart 2006.

- Geer van Jutphaas, B.J.L. de, 'De opkomst der steden in Nederland tot het einde der XIIIe eeuw' in: *Nieuwe bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving* n.r., nr. 10 (1884) p. 1-48 en 313-393.
- Geer van Jutphaas, B.J.L. de (uitg. d.), *De Saksenspiegel in Nederland*. Eerste en tweede stuk, 's-Gravenhage 1888, Werken OVR eerste reeks, nr. 10.
- Geer van Oudegein, J.J. de, *Codex Diplomaticus Neerlandicus*. 2e serie, dl. 4, 2e afd. (1857).
- Geer van Oudegein, J.J. de, 'Eiteren en IJsselstein', in: J.J. de Geer van Oudegein, *Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheden der Provincie Utrecht*. Utrecht 1860 p. 1-179.
- Giesen-Geurts, B., R. Mimpen en A. Vernooij, *IJsselstein. Geschiedenis en architectuur*. Zeist 1989.
- Glaudemans, C., *Om die wrake wille. Eigenrichting, veten en verzoening in laat-middeleeuws Holland en Zeeland*. Hilversum 2004 (Hollandse Studiën 41).
- Godding, Philippe, *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*. Brussel 1987.
- Goede, A. de, *Westfriese rechtsgeschiedenis*. dl. 1: *Swannotsrecht;* dl. 2: *Waterland*. Utrecht 1940-1948.
- Gosses, I.H., *De rechterlijke organisatie van Zeeland in de middeleeuwen*. Groningen/'s-Gravenhage 1917.
- Gosses, I.H., *Welgeborenen en huislieden. Onderzoekingen over standen en staat in het graafschap Holland*. Groningen/Den Haag 1926.
- Gosses, I.H., *De vorming van het graafschap Holland*. Verspreide Geschriften, Groningen 1946, p. 239-344.

- Gosses, I.H., bew. d. R.R. Post, *Handboek tot de staatkundige geschiedenis der Nederlanden. Deel I De Middeleeuwen.* 's-Gravenhage 1959.
- Goudriaan, Koen, 'De derde orde van Sint Franciscus in het bisdom Utrecht Een voorstudie', in: *Jaarboek voor middeleeuwse geschiedenis* 1 (1998) p. 205-260.
- Gouw, J.L. van der, 'Geervliet wordt een stad', in: F. van Hoorn, *Geervliet 600 jaar stad, 4 april 1381-4 april 1981.* Geervliet 1980.
- Graaf, R.P. de, *Oorlog om Holland 1000-1375.* Hilversum 2004 (Middeleeuwse studies en bronnen LXXX).
- Graaf, R.P. de, 'De kastelen van Floris V als instrumenten van zijn machtspolitiek', in: D.E.H. de Boer, E.H.P. Cordfunke en H. Sarfatij, *Wi Florens. De Hollandse graaf Floris V in de samenleving van de dertiende eeuw.* Utrecht 1996.
- Groesbeek, J.W., *Middeleeuwse kastelen van Noord-Holland. Hun bewoners en bewogen geschiedenis.* Haarlem 1981.
- Groningen, Catharina L. van, *De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk.* 's-Gravenhage 1989.
- Groningen, Catahrina L. van, *De Krimpenerwaard.* Zwolle 1995 (2de druk 1996).
- Groot, Hugo de, *Inleidinge tot de Hollandsche Rechts-Geleerdheid.* Leiden 1952.

- Hall, J. van, 'De Stedelijke Handvesten en Keuren in Holland en Zeeland in de dertiende en veertiende eeuw, in derzelver onderling verband', in: *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving* 1e dl., Amsterdam 1851.
- Hart, G 't, *Historische beschrijving der vrije en hoge heerlijkheid van Heenvliet, met inventaris en regestenlijst van het huisarchief der vrijheren van Heenvliet.* Den Helder 1949.
- Hartog, Elizabeth den, *De oudste kerken van Holland. Van kerstening tot 1300.* Utrecht 2002.
- Heijden, E.J.J. van der, bew. d. B.H.D. Hermesdorf, *Aantekeningen bij de geschiedenis van het oude vaderlandse recht.* Nijmegen – Utrecht, achtste druk 1968.
- Henderikx, P.A., 'Walcheren van de 6e tot de 12e eeuw. Nederzettingsgeschiedenis in fragmenten', in: *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.* (1993) p. 113-156.
- Henderikx. Peter, 'De stad. Ontstaan en ruimtelijke ontwikkeling van Veere tot circa 1400', in: E. Vreenegoor, *Vondsten in Veere.* Abcoude 1996.
- Henderikx, P.A., 'Het ontstaan en de vroegste ontwikkeling van Zierikzee (tot circa 1300)' in: *Kroniek van het land van de zeemeermin (Schouwen-Duiveland)* (1997) p. 7-26; tevens verschenen in P.A. Henderikx, *Land, water en bewoning.*
- Henderikx, P.A., 'De stadskeur van 1248 in het licht van de vroegste ontwikkeling van Zierikzee', in: *Kroniek van het land van de zeemeermin (Schouwen-Duiveland)* (1998) p. 13-20.
- Henderikx, P.A., 'Havenplaatsen in Zeeland in de 13e eeuw', in: P.A. Henderikx, *Land, water en bewoning. Waterstaats- en nederzettingsgeschiedenis in de Zeeuwse en Hollandse delta in de Middeleeuwen. Keuze uit de verspreide opstellen bezorgd door Bas van Bavel, Gerrit van Herwijnen en Kees Verkerk.* Hilversum 2001, p. 68-80.
- Henderikx, P.A., 'Ontstaan en ruimtelijke ontwikkeling van Middelburg (9e–14e eeuw)', in: P.J. Woltering e.a. (red.), *Middeleeuwse toestanden. Archeologie, geschiedenis en monumentenzorg.* Hilversum 2002, p. 241-267.
- Henderikx, Peter, 'Graaf en stad in Holland en Zeeland in de twaalfde en vroege dertiende eeuw', in: Reinout Rutte en Hildo van Engen (red.), *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht.* Hilversum 2005 [Middeleeuwse Studies en Bronnen LXXXV].
- Hendrikse, H., *Zegelstempels en zegelringen uit Zeeuwse bodem.* Zaltbommel 2003.
- Heniger, J., 'Willem van Duivenvoorde', in: *In het Land van Brederode, Historisch Tijdschrift voor het Land van Vianen* 3de jg. Nr. 1 (1978) p. 3-7.
- Hermesdorf, B.H.D., 'Te hoofde gaan', in: *VMOVR* 11/1 (1954) p. 17-50.
- Hermesdorf, B.H.D., *Recht en taal te hoofde. Opstellen over de ontmoeting tussen Middelnederlandse letteren en oudvaderlands recht.* Zwolle 1955.

- Hermesdorf, B.H.D., *Rechtsspiegel. Een rechtshistorische terugblik in de Lage Landen van het herfsttij.* Nijmegen 1980.
- Herwaarden, J. van, *Opgelegde bedevaarten, een studie over de praktijk van opleggen van bedevaarten (met name in de stedelijke rechtspraak) in de Nederlanden gedurende de late middeleeuwen (circa 1300-circa 1550).* Assen/Amsterdam 1978.
- Herwaarden, J. van, D. de Boer, F. van Kan en G. Verhoeven, *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572*. Hilversum 1996.
- Herwijnen, G. van, 'Stad en land in het graafschap Holland en Zeeland in de dertiende eeuw', in: E.H.P. Cordfunke e.a. (red.), *De Hollandse stad in de dertiende eeuw*. Zutphen 1988.
- Hoek, C., 'De Hof te Vlaardingen', in: *Holland.Regionaal-historisch tijdschrift*. 5 (1973), p. 57-93.
- Hollestelle, A. en P. Laban, *Inventaris van het oud-archief der stad Tholen.* Tholen 1888.
- Hollestelle, A., *Geschiedkundige beschrijving van Tholen en omstreken*. Middelburg 1897.
- Hoogewerf, C.L., *Het Haarlemse stadsrecht (1245): inleidende beschouwing, tekst, vertaling en artikelsgewijs commentaar*. Amsterdam 2001.
- Hoorn, F. van (red.), *Geervliet 600 jaar stad*. Geervliet 1980.
- Hoppenbrouwers, P.C.M., *Een middeleeuwse samenleving: Het Land van Heusden, circa 1360 – circa 1515*. Wageningen 1992.
- Hoppenbrouwers, P.C.M., 'Van waterland tot stedenland. De Hollandse economie circa 975-circa 1570', in: T. de Nijs en E. Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland*. dl. I, *Tot 1572,* Hilversum 2002, p. 103-148.
- Hugenholtz, F.W.N., *Floris V*. Bussum 1966.
- Hugenholtz, F.W.N., 'De castellanus de Leithen', in: *Leidsch Jaarboekje* 58 (1966), p. 41-51.
- Hugenholtz, F.W.N., 'Het ontstaan van de stad Schoonhoven', in: *Historische Encyclopedie Krimpenerwaard*, 7de jg., nr. 4 (1982), p. 73-86.
- Huizinga, J., 'De opkomst van Haarlem', in: *BVGO*. IVe r., 4 (1905) p.412-446; 5 (1906) p.16-175; herdrukt in *Verzamelde Werken*. I, Haarlem 1948, p. 203-364.
- Huizinga, J., 'Noodwendig vertoog', in *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde,* 5de reeks 10 (1923), p. 1-14; ook verschenen in J. Huizinga, *Verzamelde Werken*. II, Haarlem 1948, p. 22-34.
- Huizinga, J., *Verzamelde Werken*. I – IX, Haarlem 1948-1953.

- Isenmann, Eberhard, *Die deutsche Stadt im Spätmittelalter*. Stuttgart 1988.

- Jacobs, J.A. (ed.), *Jan de Weert's nieuwe doctrinael, of spieghel van sonden*. 's-Gravenhage 1915 (digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren 2008).
- Janse, A., *Grenzen aan de macht. De Friese oorlog van de graven van Holland omstreeks 1400*. Den Haag 1993.
- Janse, A., *Verkochte vrijheid. Het Leerdamse stadsrecht van 1407*. Hilversum 2007.
- Jansen, H.P.H., 'Handel en nijverheid 1000-1300' in: *NAGN*, II, p. 148-186.
- Jansen, H.P.H. en P.C.M. Hoppenbrouwers, 'Heervaart in Holland', in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 94 (1979), p. 1-26.
- Jansen, L. en S.C. van Diest, *Beknopte geschiedenis van Muiden*. Amsterdam 1953.
- Jansma, T.S., *Raad en rekenkamer in Holland en Zeeland tijdens hertog Philips van Bourgondië*. Utrecht 1932.
- Jansma, T.S., *De oudste geschiedenis van Rotterdam*. Rotterdam 1940.

- Kappers, R., 'Goud- en zilversmeden in de stad Ameide in de 18e eeuw', in: *Historische Vereniging Ameide en Tienhoven* 17e jrg nr. 5 (2006) p. 10-20.
- Kaptein, Herman, *De Hollandse textielnijverheid 1350-1600 Conjunctuur&Continuïteit*. Hilversum 1998. [Amsterdamse Historische Reeks, kleine serie 35].

- Kaptein, Herman, 'Poort van Holland. De economische ontwikkeling 1200-1578', in: M. Carasso-Kok, *Geschiedenis van Amsterdam tot 1578. Een stad uit het niets*. Amsterdam 2004.
- Keikes, W.H. en H.T. Obreen, *Workum. Inventaris der archieven*. Bolsward 1966.
- Kemp, A. *'Leven der Doorluchtige Heeren van Arkel ende Jaar-Beschrijving der Stad Gorinchem'*. Gorinchem 1656.
- Ketner, F., *Handel en scheepvaart van Amsterdam in de vijftiende eeuw*. Leiden 1946.
- Kieft, C. van de, 'De stedelijke autonomie in het graafschap Holland gedurende de middeleeuwen', in: *Holland. Regionaal-historisch tijdschrift* 1 (1969) p. 98-104.
- Kieft, C. van de, 'Perspectief van de Hollandse stad', in: E.H.P. Cordfunke e.a. (red.), *De Hollandse stad in de 13e eeuw*. Zutphen 1988, p. 113-120.
- Kinschot, G.R. van, *Beschrijving der stad Oudewater waarin aangetoond word der zelver herkomst uit het Utrechtsch bisdom, overgang tot de Grafelijkheid van Holland en haare onafscheidbaarheid van deselve*. Delft 1747.
- Kittel, E., *Siegel,* Braunschweig 1970.
- Klok, J., *Brielle Stad in de landen van Voorne*. Oostvoorne 1980 (3de druk 2001).
- Kloos, J., 'Noertich's stederecht (Noordwijk)', in: *Leidsch Jaarboekje* (1914) p. 120-131.
- Knoop, L.C. van der, 'De resultaten van een onderzoek naar de historische ontwikkeling van het Brielse stadsbestuur gedurende de Middeleeuwen', in: *Zuid-Hollandse Studiën* 11 (1965) p. 172-199.
- Kocken, E.H.A., *Van bouwen, breken en branden in de lage landen. Oorsprong en ontwikkeling van het middeleeuws stedelijk bouwrecht* ± 1200 en ± 1500. *Een terreinverkennend onderzoek*. Deventer 2004. [Stichting Instituut voor Bouwrecht, Bouwrecht monografiën, Geschrift nr. 24].
- Koenheim, A.C.N., 'Stadsrechtverlening van Hagestein in 1382', in: *In het land van Brederode* 7 (1982) p. 10-28.
- Kokken, H., *Steden en staten. Dagvaarten van steden en Staten van Holland onder Maria van Bourgondië en het eerste regentschap van Maximiliaan van Oostenrijk (1477 – 1494)*. Den Haag 1991 [Hollandse Historische Reeks XVI].
- Kokken, H. en M. Vrolijk, *Bronnen voor de geschiedenis der dagvaarten van de Staten en steden van Holland vóór 1544. Dl. IV: 1477-1494. Tweede stuk. Teksten*. Den Haag 2006.
- Kölker, A.J., *Haastrecht: hoofdstukken uit het ontstaan en de ontwikkeling van 'die Steede ende Landen van Haestregt' tot het begin van de 19e eeuw*. Dordrecht 1974. [Hollandse studiën 6].
- Koorn, Florence W.J., 'De bewaring van de stadsprivileges. Aspecten van de middeleeuwse en vroegmoderne archiefzorg in Haarlem', in D.P. Blok e.a. (red.), *Datum et actum. Opstellen aangeboden aan Jaap Kruisheer ter gelegenheid van zijn 65e verjaardag*. Publicaties van het Meertens Instituut 29, Amsterdam 1998, p. 265-276.
- Koorn, F.W.J., *Begijnhoven in Holland en Zeeland gedurende de Middeleeuwen*. Assen 1981.
- Kornaat, Klaas en Harm Jan Luth (red.), *De Grote Kerk te Vlaardingen, geschiedenis van een monument*. Vlaardingen 2005.
- Kort, J.C., *Het archief van de graven van Holland*. 3 dln. Den Haag 1981.
- Korteweg, K.N., 'Jaargeding en poortgeding', in: *Rechtshistorische opstellen aangeboden aan A.S. de Blécourt*. Groningen 1939, p. 242-259.
- Korteweg, K.N., 'Het stadrecht van Geertruidenberg', in: *VMOVR* 10 (1946) p. 16-83.
- Kouwenhoven, G. en J. van Leerdam, *Asperen een blik in het verleden*. Asperen 1983.
- Kruining, C.G.M. van, J.G. Kruisheer en G. Verhoeven, *Delft 15 april 1246*. Delft 1996.
- Kruisheer, J.G., 'Het ontstaan van de oudste Zeeuwse stadsrechtoorkonden', in: C.M. Cappon e.a. (red.), *Ad Fontes. Opstellen aangeboden aan prof. dr. C. van de Kieft ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar in de middeleeuwse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam 1984, p. 275-304.
- Kruisheer, J.G., *Het ontstaan van de stadsrechtoorkonden van Haarlem, Delft en Alkmaar*. Amsterdam/Oxford/New York 1985.
- Kruisheer, J.G., 'Stadsrechtbeoorkonding en stedelijke ontwikkeling', in: E.H.P. Cordfunke e.a., *De Hollandse stad in de 13e eeuw*. Zutphen 1988, p. 44-54.

- Kruisheer, J.G., 'Het ontstaan van de oudste Leidse stadsrechtoorkonden, waarschijnlijk eind 12e eeuw-1266', in: *Feestbundel D.P. Blok*. Hilversum 1990, p. 182-203.
- Kruisheer, J.G., 'De tijd van ontstaan van het oudste Goudse stadsrecht en van Gouda als stedelijke nederzetting', in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 108 (1993) p. 13-19.
- Kruisheer, J.G., 'De totstandkoming van de Haarlemse stadskeur van 1245', in: *Haerlem* Jaarboek 1994-1995 (Haarlem) p. 9-22.
- Kruisheer, J.G., 'De totstandkoming van de Delftse stadskeur van 1246', in: C.G.M. van Kruining, J.G.Kruisheer en G.Verhoeven, *Delft 15 april 1246*. Delft 1996, p. 45-55.
- Kruisheer, J.G., *Het ontstaan van de 13e eeuwse Zeeuwse landkeuren.* Hilversum 1998.
- Kullberg, J., *Bolsward, gebouwd op terpen*. Utrecht 1992.
- Künzel, R.E., D.P. Blok en J.M. Verhoef, *Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200*. Amsterdam 1988.
- Kuys, Jan, *Kerkelijke organisatie in het middeleeuwse bisdom Utrecht*. Nijmegen 2004.

- Lantsheer, M.F. en F. Nagtglas, *Zelandia illustrata. Verzameling van kaarten, portretten, platen enz. betreffende de oudheid en geschiedenis van Zeeland, toebehoorende aan het Zeeuws Genootschap der Wetenschappen.* 2 dln. Middelburg 1879-1880.
- Lasonder, L.W.A.M., *Bijdrage tot de geschiedenis van de hooge vierschaar in Zeeland.* 's Gravenhage 1909.
- Leemans-Prins, E.C.M. (red.), *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland.* (Zuid-Hollandse Studiën 12) 's-Gravenhage 1966.
- Lesger, C.M., *Hoorn als stedelijk knooppunt. Stedensystemen tijdens de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd.* Hilversum 1990 [Hollandse Studiën nr. 26].
- Leiden, Filips van, *De cura rei publicae et sorte principantis*. Herdruk Amsterdam 1971.
- Leupen, P.H.D., *Philip of Leyden: a fourteenth century jurist. A study of his life and treatise 'De cura rei publicae et sorte principantis*. Den Haag/Zwolle 1981.
- Leupen, P., 'Gerrit Alewij[n]sz. en 1351 – Opnieuw: de wording van de stad Naarden', in: *Tussen Vecht en Eem* 18 (2000) nr. 4, p. 167-175.
- Leupen, P.H.D., 'Heer en stad, stad en Heer in de dertiende eeuw', in: Cordfunke, *De Hollandse stad in de 13e* eeuw. Zutphen 1988, p. 9-17.
- Leupen, P.H.D., 'De rol van de graaf bij de opkomst van de Hollandse en Zeeuwse stad in de dertiende eeuw', in: P. Bange en P.M.J.C. de Kort (red.), *Die fonteyn der ewiger wijsheit. Opstellen aangeboden aan prof. dr. A.G. Weiler ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als hoogleraar in de Algemene en Vaderlandse Geschiedenis van de Middeleeuwen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen.* Nijmegen 1989, p. 99-107.
- Leupen, P.H.D., 'Stadszegel en stadsmuur', in: D.P. Blok e.a. (red.), *Datum et actum. Opstellen aangeboden aan Jaap Kruisheer ter gelegenheid van zijn vijfenzestigste verjaardag.* Amsterdam 1998, p. 285-294.
- Leupen, P.H.D., 'Weesp een middeleeuwse stad?', in: *Tussen Vecht en Eem*. jg. 11, nr. 1 (1993), p. 16-24.
- Leverland, B. N., *St. Pancras op het Hogeland: kerk en kapittel in Leiden tot de Reformatie.* Hilversum 2000.
- Lilley, Keith D., *Urban life in the Middle Ages 1000-1450*. Basingstoke 2002.
- Linden, H. van der, *De Cope: bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte.* Assen 1956.
- Lugt, Freek, *Het goed van Oestgeest: de Middeleeuwen in Oegstgeest, Poelgeest, Kerkwerve, Rijnsburg en Nieuw-Rhijngeest*. Leiden 2009.

- Maanen, R.C.J. van, *Doorgaande beweging*. Leiden 2004 [oratie Universiteit Leiden].
- Maarschalkerweerd, Ph., 'De steden' in: C. Dekker, Ph. Maarschalkerweerd en J.M. van Winter (red.), *Geschiedenis van de provincie Utrecht tot 1528,* dl. 1 Utrecht 1997, p. 259-290.

- Maassen, H.A.J., *Tussen commercieel en sociaal krediet: de ontwikkeling van de bank van lening in Nederland van Lombard tot gemeentelijke kredietbank 1260-1940*. Hilversum 1994.
- Margry, P.J., 'De topografische ontwikkeling van Geertruidenberg in de middeleeuwen', in: *Jaarboek De Oranjeboom* 37 (1984), p. 111-162.
- Marsilje, J.W., 'De geografische, institutionele en politieke ontwikkelingen' en 'Een ontluikende stad: economie en sociaal leven', in: G.F. van der Rhee-Scholtens (eindred.), *Deugd boven geweld. Een geschiedenis van Haarlem 1245 – 1995*. Hilversum 1995, p. 19-45.
- Marsilje, J.W. (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad.* dl. 1, *Leiden tot 1574*. Leiden 2002.
- Marsilje, J.W., 'Bestuur en rechtswezen', in: Marsilje, J.W. (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad.* dl. 1, *Leiden tot 1574*. Leiden 2002, p. 59-93.
- Meijers, E.M., *Het Ligurische erfrecht in De Nederlanden.* I, *Het West-Brabantsche erfrecht*. Haarlem 1929.
- Melker, B.R. de, 'Stad en zegel: de oudste stadszegels van Amsterdam', in: *Jaarboek Amstelodamum* 85 (1995) p. 19-48.
- Meyere, J.A.L. de en J.M.M. Ruijter, *De Lekpoort te Vianen. Aspecten uit de historie van een stadje aan de Lek*. Vianen/Alphen aan den Rijn 1984.
- Mol, J.A., 'Graaf Willem IV, de Hollands-Friese oorlog van 1344/1345 en de Friese kloosters', in: Ph. H. Breuker en A. Janse (ed.), *Negen eeuwen Friesland – Holland. Geschiedenis van een haat-liefde verhouding*. Zutphen 1997, p. 94-108.
- Monté ver Loren, J. Ph. de, *Hoofdlijnen uit de ontwikkeling der rechterlijke organisatie in de Noordelijke Nederlanden tot de Bataafse omwenteling.* (bew. d. J.E. Spruit)*,* zevende herziene druk Deventer 2000.
- Moor, Geertruida de, 'Noordwijk in de Middeleeuwen', in: *Leids Jaarboekje* 1993, p. 155-178.
- Nève, P.L., *Het Rijkskamergerecht en de Nederlanden. Competentie, territoir, archieven.* (Maaslandse monografieën nr.14) Assen 1972.
- Nicholas, David, *The growth of the Medieval City. From Late Antiquity to the Early Fourteenth Century*. Londen/New York 1997.
- Nicholas, David, *The late Medieval City, 1300-1500*. Londen 1997.
- Niermeyer, J.F., *Delft en Delfland: hun oorsprong en vroegste geschiedenis*. Leiden 1944.
- Niermeyer, J.F., 'Amsterdam als dochterstad van Utrecht', in *Tijschrift voor Geschiedenis*, jg. 60 (1947) p. 40-49.
- Niermeyer, J.F., 'Henegouwen, Holland en Zeeland onder het huis Avesnes', in: *AGN* III, p. 63-91.
- Niermeyer, J.F., 'Henegouwen, Holland en Zeeland onder het huis Wittelsbach', in: *AGN* III, p. 92-124.
- Niermeyer, J.F., 'Het Sticht Utrecht en het graafschap Holland in de dertiende eeuw', in: *AGN* II, p. 269-305.
- Niermeyer, J.F. (uitg.), *Bronnen voor de economische geschiedenis van het Beneden-Maasgebied.* Eerste deel 1104-1399. 's-Gravenhage 1968.
- Nievelt, M.A. van, *Handvesten, octroyen, privilegiën en regten aan de stede Vlaardingen… vergunt of bevestigd*…. Den Haag 1721.
- Nijdam, Han, *Lichaam, eer en recht in middeleeuws Friesland. Een studie naar de Oudfriese boeteregisters*, Hilversum 2008.
- Nijenhuis, Vincent, *Purmerend een stad uit het veen.* Purmerend 2010.
- Nijhoff, I.A., *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland door onuitgegeven bronnen.* 6 dln. Arnhem 1851-1875.
- Nijs, T. de en E. Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland.* dl. 1, tot 1572; dl. 2, 1572 tot 1795, Hilversum 2002.
- Noomen, P.N., 'Leeuwarden in de middeleeuwen', in: R. Kunst e.a. (red.), *Leeuwarden 750-2000. Hoofdstad van Friesland.* Leeuwarden 2000, p. 46-77.
- Noordeloos, P., *De geschiedenis der stede Grootebroek.* Hoorn 1931.

- Noordeloos, P., 'Een paar kanttekeningen op het verlenen van stedelijke rechten aan "Enghusen ende Gommerskerspel" onder de naam Enchusen', in: *West-Friesland's 'Oud en Nieuw'* 22 (Hoorn 1955) p. 5-9.
- Noordeloos, P., 'De ontwikkeling van de vrijheid en de stedelijke jurisdictie van Hoorn', in: *West-Friesland's Oud en Nieuw* 24 (1957) p. 16 en 17.
- Noordeloos, P., 'Purmerend (Van vissersdorp tot volwaardige stad) in vogelvlucht', in: *West-Frieslands Oud en Nieuw* nr. 27 (1960) p. 5-22.

- Obreen, H.T., *Inventaris der archieven van Harlingen*. Harlingen/Bolsward 1968.
- Opperman, O., *Opmerkingen over Hollandsche stadsrechten der XIIIe eeuw. Met een aanhangsel over de wording der legende van St. Jeroen.* Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis der Rijks-Universiteit te Utrecht uitgegeven door prof. dr. O. Oppermann, 6-2, Utrecht 1923.
- Oudenaarden, Jan, *De Rotterdamse geschiedenis - in meer dan 100 verhalen.* Amsterdam 2005.
- Oudenhoven, J. van, *Beschryvinge der stadt Heusden (...).* Amsterdam 1743.
- Overbeeke, A. van, *Monnickendam in Waterland.* Utrecht 1988.

- Pijnenburg, W.J.J. en J.J. van der Voort van der Kleij, *Woordenboek Middelnederlands.* Utrecht 1984.
- Plomp, N., *Woerden 600 jaar stad.* Hollandse Studiën 4. Woerden 1972.
- Plomp. N., 'Haastrecht en de van Haestrechts', in: *Holland* 7 (1975) p. 63-87.
- Polderman, Tiny en Peter Blom, *Veere van vissersbuurt tot vestingstad.* Goes 1996.
- Post, R.R., *Scholen en onderwijs in Nederland gedurende de middeleeuwen.* Utrecht 1954.
- Pot, C.W. van der, 'Gemeentelijke bestuursorganisatie 1822-1825', in *TvR* 14 (1934) p. 261-305.

- Ree-Scholtens, G.F. van der (eindred.), *Deugd boven geweld: een geschiedenis van Haarlem, 1245-1995*. Hilversum 1995.
- Renes, Hans, 'De stad in het landschap', in: Reinout Rutte en Hildo van Engen, *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht*. Hilversum 2005 p. 15-46.
- Reyn, G. van, *Geschiedkundige beschrijving der stad Rotterdam etc.*. 1e dl., nr. IX, Rotterdam 1832.
- Reynolds, Susan, *Kingdoms and Communities in Western Europe 900-1300*. 2de ed., Oxford 1997.
- Ridder, T. de, 'De slag bij Vlaardingen – analyse van de beschrijving van Alpertus van Metz en de mogelijke locatie van de burcht van Dirk III, in: *Terra Nigra* (2006) nr. 164, p. 18-33.
- Ridder, T. de, 'Zoektocht naar de burcht van graaf Dirk III', in: *Westerheem* (2008) jg. 57, nr. 3, p. 140-149.
- Riemsdijk, Th. Van, *De tresorie en kanselarij van de graven van Holland en Zeeland uit het Henegouwsche en Beyersche Huis.* 's-Gravenhage 1908.
- Robijn, V., *Het recht van een vrije Friese stad. De stadboeken van Bolsward (1455-1479).* Hilversum/Leeuwarden 2005 (Middeleeuwse Studies en Bronnen deel LXXXVII).
- Roes, J.S.L.A.W.B., *Het naaste bloed erfde het goed. De positie van de langstlevende echtgenoot in het Nederlandse erfrecht bij versterf.* Deel I: de periode van het 'oud-vaderlandse' recht (tot 1809). Deventer 2006.
- Rutte, R., 'Nieuwe steden in de middeleeuwen, stadsstichtingen in het rivierengebied ten zuiden van Utrecht', in: *Skript historisch tijdschrift* 17 (1995) nr. 4, p. 231-241.
- Rutte, R., 'Middeleeuwse nieuwe steden in Nederland. Aanzet tot een onderzoek naar oorsprong, verspreiding en betekenis', in: *Bulletin KNOB* Jg. 95 (1996) nr. 6, p. 189-202.
- Rutte, R., 'Stedenpolitiek en stadsplanning door Hendrik I van Brabant, 1184-1235', in: *Noordbrabants Historisch Jaarboek*. Deel 16 (1999) p. 9-32.
- Rutte, R., 'Falen of slagen: motieven bij laatmiddeleeuwse stadsstichtingen', in: *Historisch-geografisch Tijdschrift* 18 (2000) nr. 1, p. 1-11.
- Rutte, R., 'Stadswording in de Amstel- en Vechtdelta van de twaalfde tot de vijftiende eeuw', in: *Tussen Vecht en Eem* 20 (2002) nr. 3, p. 119-133.

- Rutte, R., 'Stichten of groeien? Een zinloze discussie. Pleidooi voor vergelijkend onderzoek naar stadswording', in: *Madoc. Tijdschrift over de Middeleeuwen* 16 (2002), p. 153-164.
- Rutte, R., *Stedenpolitiek en stadsplanning in de Lage Landen (12e - 13e eeuw).* Zutphen 2002.
- Rutte, R., 'Stadswording en stadsplanning in de Volle en Late Middeleeuwen (11e - 15e eeuw). Een overzicht in vogelvlucht', in: R.M. van Heeringen, E.H.P. Cordfunke, M. Ilsink, H. Sarfatij (red.), *Geordend Landschap. 3000 jaar ruimtelijke ordening in Nederland.* Hilversum 2004.
- Rutte, Reinout en Hildo van Engen (red.), *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht.* Hilversum 2005 (Middeleeuwse Studies en Bronnen LXXXV).
- Rutte, R., 'Stadslandschappen. Een overzicht van de stadswording in Nederland van de elfde tot de vijftiende eeuw', in: Rutte, R. en H. van Engen (red.), *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht.* Hilversum 2005, p. 143-169.

- H. Sarfatij (red.), *Verborgen steden. Stadsarcheologie in Nederland.* Amsterdam 1990.
- H. Sarfatij, *Dordracum Excavatum. Opgravingen in Dordrecht, archeologie van een deltastad.* Amsterdam 2006.
- Sassen, J.N.G., *Inventaris der archieven van de stad 's Hertogenbosch; chronologisch opgemaakt en de voornaamste gebeurtenissen bevattende; B. (Charters en privilegiebrieven van het jaar 1191-1826), volgens de charters en privilegiebrieven oorspronkelijk in stads komme voorhanden - - -.* 's Hertogenbosch 1865.
- Scheffer, J.H. en F. D. O. Obreen, *Rotterdamsche Historiebladen.* Bijlagen. Rotterdam 1871.
- Schoengen, M., *Geschiedenis van het onderwijs in Nederland.* Amsterdam 1911-1912.
- Schoor, A. van der, *Het ontstaan van de middeleeuwse stad Rotterdam. Nederzettingsgeschiedenis in het Maas-Merwedegebied van circa 400-1400.* Alphen aan den Rijn 1992.
- Schoor, A. van der, *Stad in aanwas. Geschiedenis van Rotterdam tot 1813.* Zwolle 1999.
- Schoor, A. van der, 'Rotterdam en de grafelijkheid', in: *Rotterdams Jaarboekje* 2006, p. 88-89.
- Schuur, J.R.G., 'De grondslag van de sinds de twaalfde eeuw door de Hollandse graven op Friesland gemaakte aanspraken', *It Beaken* 43 (1981) p. 165-174.
- Smit, J.G. (red.), *De Nederlandsche Leeuw.* Themanummer *Sigillografie*, jaargang CX, nr. 7-8 (juli-aug. 1993).
- Smit, J.G., *Vorst en onderdaan. Studies over Holland en Zeeland in de late Middeleeuwen.* Leuven 1995.
- Speet, Ben, 'Een kleine nederzetting in het veen', in: M. Carasso – Kok, *Geschiedenis van Amsterdam – Een stad uit het niets, tot 1578.* Amsterdam 2004, p. 21-61.
- Speet, Ben, *Edam duizend jaar geschiedenis van een stad.* Zwolle 2007.
- Stamkot, B., 'Is Gorinchem ontstaan van uit een hofgebied?', in: *Historisch-Geografisch Tijdschrift* jrg. 27, nr. 2 (2009), p. 58-72.
- Steegh, A., *Kleine monumentenatlas van Nederland.* Zutphen 1976.
- Stinner, J. en K.H. Tekath (red.), *Het hertogdom Gelre. Geschiedenis, kunst en cultuur tussen Maas, Rijn en IJssel.* Utrecht 2003.
- Streefkerk, C., 'De vrijheid van Alkmaar', in: J. Drewes e.a. (red.), *Alkmaar, stad en regio. Alkmaar en omgeving in de late Middeleeuwen en Vroegmoderne Tijd.* Hilversum 2004, p. 9-50.
- Struick, J.E.A.L., 'Het recht van Trecht', in: *Jaarboek Oud Utrecht* (1972) p. 9-37.

- Telting A., 'De Overijsselsche stadsrechtfamilie', in: *Verslagen en mededelingen van de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis* 22e stuk (1901) p. 21-135.
- Telting A., *De Friesche stadrechten.* 's-Gravenhage 1883.
- Telting A., *De verleening der Stadsrechten in Nederland (12e – 15e eeuw)en hunne verbreiding.* Aanteekeningen sectievergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap 1904.
- Telting A., *Het Oud-Friesche stadrecht.* 's-Gravenhage 1882.
- Telting, A. en W.S. Unger, 'De stadsrechten', in: A.A. Beekman, *Geschiedkundige atlas van Nederland,* dl. 7: *De Bourgondische tijd.* 's-Gravenhage 1923, p. 95-140.
- Terlouw, F., 'De stede Nieupoort', in: *De Stede Nieupoort.* Historische Kring Nieuwpoort, Eerste verzameling bijdragen 1983, p. 9-24.

- Thissen, B., 'Stadsrechtverlening in de graafschappen Gelre en Zutphen tot circa 1315: actoren', in: *Bijdragen en Mededelingen Gelre* 93 (2002) p. 40-54.
- Timmer, Rijk, *Profeet in eigen land. Philips van Leiden en het publieke belang*. Hilversum 2008.
- Tibullus, *Elegieën en andere gedichten uit het Corpus Tibullianum*. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door John Nagelkerken, Baarn 1995.

- Uil, H., *Zierikzee, monumentenstad aan de Oosterschelde*. Goes 1995.
- Uil, H., 'De stadsrechten van Zierikzee', in: *Kroniek van het land van de zeemeermin (Schouwen-Duiveland)* (1998) p. 21-42.
- Unger, W.S. en J.J. Westendorp Boerma, 'De steden van Zeeland', in: *Archief Zeeuws Genootschap* 1e stuk (1954) p. 1-87: Inleiding en De steden van Walcheren; 2e stuk (1955) p. 1-70: De steden van Walcheren (vervolg); 3e stuk (1956) p. 1-33: De steden van Schouwen; 4e stuk (1957) p. 1-42: De steden van de Bevelanden en van Tolen.
- Unger, W.S. en J. Th. De Smidt, 'Rechtsbronnen van Tolen', in: *VMOVR* 11 (1956) dl. 2, p. 281-364.
- Uytven, R. van, 'Stadsgeschiedenis in het noorden en het zuiden', in: *NAGN* dl. 2 (Haarlem 1982) p. 188-253.
- Uytven, R. van, *Geschiedenis van de dorst. Twintig eeuwen drinken in de Lage Landen*. Leuven 2007.

- Veen, Th., 'Stadsrecht of stadskeur? Een terminologische opmerking', in: *VMOVR* n.r., nr. 9 (1997) p. 121-125.
- Veen, Th., 'Schuld en boete. Verkennende beschouwingen over het rechtskarakter van de pecuniaire sancties in het Haarlemse stadsrecht (1245)', in: *Een Rijk Gerecht. Opstellen aangeboden aan prof. mr. P.L. Nève*. Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt Instituut nr. 41. Nijmegen 1998, p. 457-519.
- Velius, Theodorus, *Kroniek van Hoorn*. 2 dln. Hoorn 2007 [Bronnenreeks Hoorn deel I].
- Verhoeven, G., 'De betekenis van de Delftse stadskeur van 15 april 1246', in: C.G.M. van Kruining e.a., Delft 15 april 1246. Delft 1996.
- Verhoofstad, P.M., *Geschiedenis van Purmerend*. Purmerend 1947.
- Verhulst, Adriaan, *The Rise of Cities in North-West Europe*. Cambridge 1999.
- Verkerk, C.L., ' Tollen en waterwegen in Holland en Zeeland tot in de vijftiende eeuw', in: D.E.H de Boer, E.H.P. Cordfunke en H. Sarfatij (red.), *Holland en het water in de middeleeuwen. Strijd tegen het water en beheersing en gebruik van het water*. Hilversum 1997.
- Versprille, A., 'Het stadsrecht van Leiden', in: *Leids Jaarboekje* 58 (1966) p. 29-40.
- Verwijs, E., *De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw*. Utrecht 1869.
- Vey Mestdagh, J.H. de, m.m.v. J..A. de Boo, *Liber Sigillorum. De zegels in het archief van de ridderlijke Duitsche Orde, Balije van Utrecht, 1200-1811*. 2 dln. Hilversum 1995.
- Visser, J.C., *Schoonhoven, De ruimtelijke ontwikkeling van een kleine stad in het rivierengebied gedurende de Middeleeuwen*. Assen 1964.
- Visser, J.C., 'Schoonhoven en Nieuwpoort', in: P. A. Henderikx, Th. M. Elsing, J.C. Visser e.a. (red.), *Historische stedenatlas van Nederland. Schoonhoven en Nieuwpoort*. Delft 1990.
- Vliet, K. van, 'Utrecht, Muiden en omgeving. Oude privileges opnieuw bezien', in: *Jaarboek Oud Utrecht* (1995) p. 5-52.
- Vlist, Ed van der, 'De stedelijke ruimte en haar bewoners', in: J.W. Marsilje (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad*. dl. 1, *Leiden tot 1574*, Leiden 2002, p. 15-57.
- Vries, K. de, *Bijdrage tot de kennis van het strafprocesrecht in de Nederlandse steden benoorden Maas en Schelde vóór de vestiging van het Bourgondisch gezag*. Groningen 1955.
- Vries, K. de, 'De boete in de Hollandse stadsrechten uit de voor-Bourgondische tijd.', in: *Tijdschrift voor strafrecht* 67 (1958) p. 32-37.
- Vries, K. de, 'De middeleeuwse stadsrechten', in: B.H. Slicher van Bath (red.), *Geschiedenis van Overijssel*. Zwolle 1970.

- Waale, M.J., *De Arkelse oorlog 1401-1412. Een politieke, krijgskundige en economische analyse*. Hilversum 1990.
- Werveke, H. van, 'De steden. Ontstaan en eerste groei', p. 180-202 en 'De steden. Rechten, instellingen en maatschappelijke toestanden', p. 374-416 in: *AGN* dl. II.
- Westerdijk, P.J., 'De Middeleeuwse stadsrechten van Vlaardingen', deel I, in: *Historisch Jaarboek Vlaardingen* (1993) p.104-124; deel II, in: *Historisch Jaarboek Vlaardingen* (1994), p. 116-130.
- Westerdijk, P.J., 'Het stadsrecht dat graaf Floris V in 1273 aan Vlaardingen verleende, mede bezien in de context van de tijd', in: *Terra Nigra* 143 (juni 1998), p. 14-26.
- Wortel, Th.P.H., 'Waar ging Alkmaar ter hofvaart?', in: *Oud Alkmaar* 5 (1981) p. 375-376.
- Woudenberg, F.J. van, *Van tol tot Tholen. Een historisch geografisch onderzoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van de stedelijke nederzettingen Tholen en Sint Maartensdijk.* Utrecht 1983 [ongepubliceerde doctoraalscriptie R. U. Utrecht].

- Zondergeld, Hamer, A.J., *Geschiedenis van Weesp. Van prehistorie tot moderne tijd.* Weesp 1990.
- Zuurdeeg, J.P.B., *Sint-Maartensdijk stad aan de Pluimpot*. Tholen 1985.

Curriculum Vitae

Joost C.M. Cox werd op 29 oktober 1955 geboren te Eindhoven. Daar bezocht hij het Lyceum Augustinianum. Na zijn eindexamen Atheneum A in 1974 studeerde hij Nederlands Recht en Bestuurskunde aan de Rijksuniversiteit van Leiden (doctoraal Bestuurskunde 1979). Eind 1979 trad hij in dienst van het ministerie van Binnenlandse Zaken waar hij onder meer werkte als beleidsmedewerker/wetgevingsjurist (en tevens als directiesecretaris) bij het directoraat-generaal Binnenlands Bestuur. Van 1983 tot 1986 werkte hij bij de gemeente Valkenburg aan de Geul. In de periode 1986-1996 was hij achtereenvolgens secretaris van de gemeenten Schijndel (N.Br.) en Smallingerland (Fr.). Sinds eind 1996 is hij gemeentesecretaris/algemeen directeur van Alkmaar. Zijn proefschrift schreef hij vanaf 2005 als buitenpromovendus aan de Universiteit van Amsterdam en sinds 2008 aan de Universiteit Leiden.